בן־אביגדור

ספרי אגורה

D05340029N
Duke University Libraries

הוצאת בן־אביגדור.

ספרי אגורה.

כרך שני.

מהדורא חדשה.

ורשה. תרפ"ב.

תכן:

א) משלי הזמן.
— א. י. פאפירנא.
ב) כנור ישרון. ג"ח
— ש. ל. גרדון.
ג) תמונות וציורים.
— י. ח. טביוב.
ד) שני חזיונות.
I. שתי אנחות.
II. משה. — א. בן-אביגדור
ה) לפני ארבע מאות שנה. ד"ח.
— הנ"ל.
ו) איש הרוח, ב"ח.
— י. ויטל.
ז) שני עולמות.
— זפרן.

משלי הזמן

(שיחת חיות ועופות)

מאת

אברהם יעקב פאפירנא.

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

שמות המדברים:

השור.
הזמיר.
השכוי.
הכלב.
החתול
החמור

בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם, בִּנְפוֹל עַל אֲנָשִׁים תַּרְדֵּמָה
וְעָלָם הַקָּשֶׁה יָסוּר מֵחַיָּה וּבְהֵמָה
נֶאֶסְפוּ גָּרֵי הֶחָצֵר עַל כַּר דֶּשֶׁא אֶחָד,
לָנוּחַ מֵעֲמַל הַיּוֹם לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ יַחַד;
הֲלֹא הֵמָּה מַכָּרֵינוּ: הַכֶּלֶב, הַשּׁוֹר,
הַזָּמִיר, הֶחָתוּל, הַשֶּׂכְוִי וְהַחֲמוֹר,
וּבִשְׁאֵלַת הַחַיִּים חֵקֶר הֶעֱמִיקוּ,
דָּרְשׁוּ, הָגוּ וְיַחְדָּו סוֹד הִמְתִּיקוּ:
מִי הוּא הַמְאֻשָּׁר? מִי הַצָּלֵחַ —
עַל מִי נַחֲלַת שָׁפְרָה תַּחַת הַיָּרֵחַ?

הַשּׁוֹר.

מִי הַמְאֻשָּׁר בַּחַיִּים? הַאִם לֹא תֵדָעוּ?
הֲלֹא יְדַעְתֶּם אֶת הַמְשׁוֹרֵר — הַזָּמִיר בִּכְלוּבוֹ:
לְשִׁירָתוֹ הִקְשִׁיבוּ, אֶת זִמְרָתוֹ שְׁמָעוּ. —
שִׂמְחָתוֹ אָז תָּבִינוּ, תֵּדְעוּ אָשְׁרוֹ וְטוּבוֹ.
הֵן לֹא יְרַנֵּן, לֹא יְרֹעַע בְּכוּר הָעֹנִי,

לֹא יָרִים מָרוֹם קוֹלוֹ מְסֻבָּל בַּעַל כָּמוֹנִי!
רַק אֵלֶּה, שֶׁלֹּא יִזְרְעוּ וְלֹא יַעַדְרוּ בֶּהָרִים
אֵלֶּה, שֶׁלֹּא יִקְצְרוּ וְיֹאכְלוּ יְגִיעַ זָרִים,
אֵלֶּה שֶׁלֹּא יֵדְעוּ שֵׁבֶט, נֶגַע וָפֶרֶץ —
רַק אֵלֶּה יֵצְאוּ בְּשִׁיר, בְּסַעַר וְשָׁאוֹן;
רַק אֵלֶּה יָרִימוּ קוֹלָם בְּגֵאָה וְגָאוֹן,
כִּי הֵם רַק הֵם הַמְאֻשָּׁרִים בָּאָרֶץ.

* *
*

הַאֻמְנָם, הַבִּיטוּ וּרְאוּ, אֲדוֹנַי הַיְשָׁרִים!
הֵן אֵלֶּה הַהוֹלְלִים, הַהוֹלְלִים וְשָׁרִים,
אֵלֶּה הָעוֹלְלִים, הַזּוֹלְלִים, מְזַמְּרֵי עַל שְׁגִיוֹנוֹת,
אֵלֶּה הַהוֹזִים, הַחוֹזִים חֲלוֹמוֹת וְדִמְיוֹנוֹת,
לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ, אַךְ בִּלְשׁוֹנָם וּבְקוֹלָם,
זָכוּ לְחַיֵּי שָׁעָה, קָנוּ גַּם חַיֵּי עוֹלָם.
דַּלִּים הֵמָּה וְרָזִים, אֵין רוּם קַרְנַיִם,
אֵין אֹמֶץ פַּרְסָה, אֵין עֱזוּז שִׁנַּיִם,
אֵין תּוֹרָה וַעֲבֹדָה, חָכְמָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם,
גַּם חֲרִיצוּת לֹא רָאִינוּ בָמוֹ וִיגִיעַ כַּפַּיִם
כָּל פָּעֳלָם מֵאָפַע, הֶבֶל כָּל מַעֲבָדָם,
אֲבַק־שְׂרֵפָה בְּמוֹתָם לֹא תִמְצִיאוּ
וְגַרְגִּיר אֶחָד בְּכֹחָם מֵעָפָר לֹא הוֹצִיאוּ,
אֵת לֹא רָאוּ וּבְמַחֲרֵשָׁה לֹא נָגְעָה יָדָם.

וּבְכָל זֹאת לַחְמָם נִתָּן מֵימֵיהֶם נֶאֱמָנִים.
כָּל הָאָרֶץ לִפְנֵיהֶם, לֹא עֵמֶק הַבָּכָא,
לֹא מִשְׁכַּן עָמָל וּתְלָאָה, יָגוֹן וַאֲנָחָה,
אַךְ כֶּרֶם חֶמֶד, פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים וְגַן עֲדָנִים.
מִבֹּקֶר לָעֶרֶב יְהַדּוֹן, יְהַדּוֹן בַּעֲלֵי־כָנָף,
מִבַּד לְבַד, מֵעָלֶה לְעָלֶה, מֵעָנָף לְעָנָף
עִם זְמִירוֹת תּוֹפֵפוֹת מִתְעַלְּסִים כַּאֲהָבִים
פִּיהֶם מָלֵא זִמְרָה, לְעֻנָּם שִׁירֵי עֲגָבִים;
כָּל עֵץ יִתֵּן לָמוֹ צִלּוֹ, כָּל צֶמַח כֹּחוֹ,
כָּל פֶּרַח, כָּל שׁוֹשָׁן — רֵיחַ נִיחוֹחוֹ,
וְשֻׁלְחָן מָלֵא דֶשֶׁן לָהֶם כָּל הָאֲדָמָה,
עֲרוּכָה בַּכֹּל: כְּלֶחֶם אַבִּירִים וּדְגַן־שָׁמַיִם,
כִּפְרִי עֵץ הָדָר, כְּטַלְלֵי אוֹרוֹת וּמַיִם חַיִּים
עֲרוּכָה בַּכֹּל וּשְׁמוּרָה בִּידֵי הַשְּׁוָרִים,
בַּעֲמַל הַסּוּסִים וּבִיגִיעַת אֲנָשִׁים יְשָׁרִים;
וַאֲשֶׁר לֹא יִתֵּן עַל פִּיהֶם וְקִדְּשׁוּ עָלָיו מִלְחָמָה
יִתְהַלְּלוּ, יָלִיצוּ, יְבַקְּרוּ, יֶחֶרְצוּ לְשׁוֹנָם!
וְאוֹי לְמִי שֶׁהֵעִיר חֲמָתָם וַחֲרוֹנָם!
כִּי פִּיהֶם — כִּידוֹן וַחֲנִית, חֶרֶב פִּיפִיּוֹת גְּרוֹנָם,
וּבְהִתְקַצְּפָם בִּבְנֵי־אֶרֶץ יִפְרְשׂוּ כְנָפַיִם,
יִדְאוּ עַל כְּרוּב וְיָעוּפוּ לִמְרוֹמֵי שָׁמַיִם,
בֵּין כּוֹכָבִים יָשִׂימוּ קִנָּם וְצִבְאוֹת מַעְלָה
עִם שֶׁמֶשׁ יִתְרוֹעֲעוּ וְעִם יָרֵחַ בַּלָּיְלָה,
וְאָז לַחוֹזִים יִתְאַמְּרוּ וְלִבְנֵי אֱלֹהִים

בְּנֵי עֶלְיוֹן כֻּלָּם, גְּבֹהִים מֵעַל גְּבֹהִים,
וּבְבוּז וּכְלִמָּה יַבִּיטוּ מִבַּעַד לַעֲרָפֶל
אֵלֵינוּ הָעוֹבְדִים הָאוֹבְדִים, שׁוֹכְנֵי שָׁפֶל.
כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשׁוֹכְנֵי אֶרֶץ, כָּל בְּנֵי הַיְקוּם
רוּם זְלוּת בְּעֵינֵימוֹ וּקְלִיפַּת הַשּׁוּם! —.

* *

*

כֵּן, אֲדוֹנַי! זֶה הַזָּמִיר בַּעַל הַכְּנָפַיִם,
זֶה הַמְשׁוֹרֵר, אִישׁ הָרוּחַ וּבַעַל שְׂפָתַיִם
אֵין כָּמֹהוּ צָלֵחַ וּמְאֻשָּׁר בַּחַיִּים —
יְדִיד יָהּ הוּא, בִּנְיָמִין לְאָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם

....

הַזָּמִיר.

גָּדוֹל שִׁמְךָ בִּגְבוּרָה, בַּעַל הַקַּרְנַיִם!
רַב תְּבוּאוֹת בְּכֹחֲךָ וְלְפָעָלְךָ יָדַיִם,
גַּם יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתְךָ, הַפָּצִיךְ הָשְׁלָמוּ,
אֲבוּסְךָ מָלֵא מִסְפּוֹא, דֶּשֶׁא וָחָשָׁשׁ,
גַּם בְּלִיל שְׂעוֹרִים יִמָּצֵא לָךְ, גַּם תֶּבֶן גַּם קַשׁ
לָכֵן שָׂרְגוּ גִידֶיךָ, קַרְנֶיךָ רָמוּ,
מֵחֵלֶב יָצְאוּ עֵינֶיךָ, עָבִיתָ, כָּשִׂיתָ,
בְּשָׂרְךָ רֻטְפַּשׁ, פִּימָה עֲלֵי כֶסֶל עָשִׂיתָ;

שמח בחלקך אך במפלא ממך בל תחקור!
שירת־יה, זמרת־הזמיר ראמות לך, השור!
ולשפוט פעלי יחסרו לך הפלס והמאזנים:
שמע אזן, עינים מאירות, דעת החיים,
לב חושב, כליות יועצות, הרגשה וחוש.
גם לא לצונה ואלפים כלם אשיר שירתי,
לאנשי לב ורוח, ליודעי חן, יפי, אהבה ואור,
למו אביע רוחי, אשפוך לבתי, מררתי,
המה יעריכו פעלי, יספרוהו לדור ודור—
המה יבנו הגיגי, גם ינהגוני על־מות!

* * *

אך לו הנגת חך טועם ואזן שומעת
זולת מפלי בשר היה לך גם מעט [illegible]
אז ידעת כי לא גילת ורנן פי יביע
כי לא שירה אך קינה נפשי תעיר, תריע,
אנקת אסיר היא, נהי ובכי קשה יום,
בכי בן אמוץ היא על עריצות בני מרום
יליל ירמיהו — השופך כמים דמעותיו
על אבדן עמו, על ענות בניו ובנותיו,
אנחת בן אלהים היא, משלך משמי רום
לשפל המדרגה, לעמקי שחת ונבכי תהום.
שור־נא! הן לא אדון אך אסיר אני במעוני,

תַּחַת רַחֲבַי אֵין קֵץ נָתְנוּ לִי זֶה חַלּוֹנִי,
מֵהֶבְיוֹן עֻזִּי הוֹרִידוּנִי, מִמְּרוֹמֵי זֹהַר,
לְעִמְקֵי בּוֹר תַּחְתִּית, לָזֶה בֵּית הַסֹּהַר,
נוֹצָתִי מָרָטוּ, אֶת כְּנָפַי גָּזָרוּ,
צְעָדַי הֻצָּצוּ, כָּל דְּרָכַי שָׁמָרוּ,
גָּזְזוּ נִזְרִי וַיַּעֲטוּנִי כְלִמָּה וָבשֶׁת
וַיֹּאמְרוּ: „הֵא לָךְ, עָנִי, אֲגוֹרַת נְחשֶׁת
וְאַתָּה הָעִירָה נָא כִּנּוֹרוֹת וְעוּגָבִים
וְשִׁירָה לָּנוּ שִׁירֵי תְהִלָּה אוֹ שִׁירֵי עֲגָבִים!
וְאִם מִבַּעֲלֵי בֶכִי אַתָּה, מִן הַמִּתְאוֹנְנִים,
מֵאֲנִינֵי הַדַּעַת וְרַכֵּי־הַלֵּב, הַמְקוֹנְנִים
לְכָל מַר וּמָצוֹק, מֵאֵלֶּה הַהוֹגִים כִּיּוֹנִים,
וְשׁוֹפְכִים דְּמָעוֹת עַל שֹׁד עֲנִיִּים וְאֶנְקַת אֶבְיוֹנִים
מִן הַמִּתְנַיִּים לְכָל מָךְ וָדָךְ, לְכָל נֹגַשׂ וּקְשֵׁה יוֹם—
הָהּ, אָז שִׂים יָד לְפֶה, מְשׁוֹרֵר! — הֵאָנֵק דֹּם!!"
אֲבָל, חַי הַשִּׁירָה! שֶׁיַּעֲלוּ בִלְהָבֵי עֲשָׂבִים
וַאֲנִי לֹא אַצְדִּיקָה אֶת מַרְשִׁיעֵי הָרַבִּים,
לֹא אֶעֱנוֹד מֵאַבְנֵי קֹדֶשׁ עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת
לְפוֹסְעִים עַל רָאשֵׁי עָם, מַחֲרִיבֵי קֶרֶת,
גַּם צִנִּים גַּם פַּחִים אֲנִי אֶשָּׂא, אֲנִי אֶסְבּוֹל,
וְרוּחַ קָדְשִׁי לֹא אֶמְכּוֹר בְּפַת לֶחֶם וְחֶפְצֵי הֹל
תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי, יִחַר גְּרוֹנִי,
אִם אָשִׂים בַּחֲלָקוֹת פִּי וּלְשׁוֹנִי;
אַךְ, הָהּ! גַּם שׂוּם מַחְסוֹם לְפֶה אֲנִי לֹא אוּכָלָה

מִשְׁפּוֹךְ רוּחַ זַעַם, מִנְשׂוֹא אָלָה וּקְלָלָה
עַל אַנְשֵׁי הַזְּרוֹעַ וּבַעֲלֵי הַצִּפָּרְנַיִם,
הָאוֹמְרִים: לָנוּ הָאָרֶץ, לָנוּ הַשָּׁמַיִם!
הוֹי, חֲמַת אֲרָנֵי רוּחַ הַמְשׁוֹרֵר הַמָּלֵא,
עֹכֶם וָרַעַל הוּא, מִנֶּפֶשׁ עַד בָּשָׂר יְכַלֶּה!

* *
*

קִנֵּאתִי בְהוֹלֵל זֶה, קוֹרֵא קְרִיאַת הַגֶּבֶר,
בַּשֶּׂכְוִי הַבַּעַר הַלָּז, אֶרֶךְ הָאֵבֶר!
הֲלֹא גַּם הוּא בַּמְשׁוֹרְרִים, גַּם הוּא יוֹצֵא בְשִׁיו,
וְאִם קוֹלוֹ–קוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר
אִם שִׁירוֹ תָּפֵל בְּלִי מֶלַח, בְּלִי טַעַם וְרֵיחַ,
אִם בְּלִבּוֹ אֵין רֶגֶשׁ וְחוּשׁ וּבְרֹאשׁוֹ אֵין מוֹחַ,
אִם בְּכָל יְגִיעוֹ לֹא עָלָה לוֹ רַק „הַקּוּקוּרִיקוּ!" —
הֲלֹא מִקְהַל שׁוֹמְעָיו דְּבָרָיו רָצוֹן יָפִיקוּ,
אוֹת כִּי יֵדַע צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ – רוּחַ עִבְרִי,
עֶרֶךְ הַשְׂכָּלַת עַמּוֹ וּגְבוּל תְּבוּנָתוֹ
וּלְפִיהֶם יַחֲרוֹז חֲרוּזָיו, יִדְרוֹשׁ דְּרָשָׁתוֹ.
עָרוּם הַשֶּׂכְוִי הַזֶּה וְיֵדַע בִּינָה לָעִתִּים,
הוּא לֹא יְמַלֵּל צָרְפָתִית לְדוֹדָנִים וְכִתִּים,
בִּלְשׁוֹן עַמּוֹ יְדַבֵּר וְיִתְהַלֵּךְ נֶגֶד הַחַיִּים,
לֹא יָרִיב, לֹא יוֹכִחַ, לֹא יִשְׁפּוֹךְ מְרֵרָתוֹ;
לָכֵן יַעֲרִיצוּ כְבוֹדוֹ בִּקְהַל עֲדָתוֹ.

וּבַעֲלוֹתוֹ עַל הַבִּימָה עָטוּף בְּנוֹצָתוֹ,
בְּעָצְמוֹ עֵינָיו וּבְהַעֲמִידוֹ טוֹטָפָתוֹ
וּבְפָרְשׂוֹ בִכְנָפָיו וּבְקָרְאוֹ מְלִיצָתוֹ:
„קוּקוּרִיקוּ, עֲצֵלִים! אִישׁ, אִישׁ לַעֲבֹדָתוֹ!"
יִשְׁמַע הָעָם וְיֵצֵא עַד עֶרֶב לִפְעֻלָּתוֹ,
וְהַדַּרְשָׁן הַזֶּה בְּקַבְּלוֹ שְׂכַר דְּרָשָׁתוֹ
שָׁלֵו וְשַׁאֲנָן עֲדֵי עֶרֶב יְנַקֵּר בְּאַשְׁפָּתוֹ.
וּבְגֵאָה וְגָאוֹן, כְּמֶלֶךְ בִּגְדוּד צְבָאוֹתָיו.
יִפְקֹד הֲמוֹן פִּלַגְשָׁיו וְאַלְפֵי נְשׁוֹתָיו,

זֶה הַדַּרְשָׁן, שֶׁנָּאֶה דוֹרֵשׁ וְלֹא נָאֶה מְקַיֵּם,
ית הַתַּרְנְגוֹל, אֲדֹנַי, הוּא הַמְאֻשָּׁר בַּחַיִּים.

....

הַשֶּׂכְוִי.

לֹא טוֹב שְׁפוֹט לְמַרְאֵה עֵינַיִם, אֲדוֹנִי הַזָּמִיר!
בּוֹדֵד אַתָּה בִּמְעוֹדֶיךָ בִּכְלוּב אוֹ בְּרֹאשׁ אָמִיר,
וּבְאֵין דַּעַת חַיֵּי הַיְצוּרִים: רִבְעָם וְאָרְחָם,
בְּלֹא רְאוֹת נֶגַע לִבָּם, עֲמָלָם וְטָרְחָם.
תַּחֲרוֹץ מִשְׁפָּט, תְּדַבֵּר גְּבֹהָה, גָבֹהַּ,
תְּהַתֵּל, תְּבַקֵּר, תִּיַעֵץ וּתְחַוֶּה דֵעָה,
כְּכָל אַחֶיךָ הַמְּלִיצִים, חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים,
שֶׁשָּׁרְצוּ כְּאַרְבֶּה לָרֹב בְּאֵלֶּה הַשָּׁנִים

הֵן לֹא בְדוֹר הַמִּדְבָּר וְלֹא בִימֵי הַבֵּינַיִם,
לֹא בְדוֹר אֱמוּן, בְּדוֹר „נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע" אָנוּ חַיִּים;
אָז כַּאֲשֶׁר לֹא אָפְסָה עוֹד הָאֱמוּנָה מֵאֲדָמָה
וְעַל הָאֳלִימְפּ עוֹד שָׁכְנוּ אַדִּירֵי הָאֵלִים,
וְתַחְתָּיו סַמָּאֵל, עֲזָאֵל, אַשְׁמְדַי וְלִילִית,
שֶׁמָּשְׁלוּ עַל אֶרֶץ רַבָּה בְּיָדָם הָרָמָה,
אָז הָיְתָה הָרְוָחָה גַּם לַאֲבוֹתֵי הַתַּרְנְגוֹלִים,
הֵמָּה כָּפוּ עַל בְּנֵי עַמָּם תָּהָר כְּגִיגִית
וַיִּקְרָאוּ: „קוּקוּרִיקוּ!" כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ!
וּבְקוֹל נָגִיד וּמְצַוֶּה קָרְאוּ „קוּקוּרִיקוּ!"
וַיֶּחֱרַד הָעָם לְקוֹלָם וַיִּרְגַּז וַיָּנוּעַ
וַיַּעֲנוּ אָמֵן, גַּם שַׁקֵּיהֶם הֵרִיקוּ
וּמִמֵּיטַב כַּסְפָּם לְדַרְשָׁנֵיהֶם הֶעֱנִיקוּ;
אַךְ בְּדוֹר עִקֵּשׁ זֶה, בְּדוֹר הַ„לָּמָּה"? וּ„מַדּוּעַ"?
אַחֲרֵי גְלוֹת בְּנֵי אֱלֹהִים מֵהֵיכַל פַּנְטֶאָן
וְתַחְתֵּיהֶם בָּאוּ עֶפִּיקוּר, אֲרִיסְטוּ וּפְלַטָּן,
דֵּיקַרְט, סְפִּינוֹזָה, קֶפְּלֶר וְנְיוּטָן,
בְּדוֹר מְסִלַּת הַבַּרְזֶל, טֶלֶגְרַף וְטֶלֶפָן
בְּדוֹר חָצוּף זֶה הַפּוֹרֵץ גָּדֵר וּפוֹרֵק עֹל –
לֹא יַחֲרִיד „הַקּוּקוּרִיקוּ", לֹא יוֹעִיל הַתַּרְנְגוֹל
„מַדּוּעַ? וְלָמָּה?" – יִשְׁאֲלוּ וְיִנַּסּוּךְ בְּמַסַּת ..

„תֶּן לָנוּ אוֹת וּמוֹפֵת! — לֹא אוֹת הַנָּחָשׁ וְהַמַּטֶּה —
אוֹתוֹת כָּאֵלֶּה לֹא יַסְפִּיקוּ עוֹד עַתָּה —
מוֹפְתִים חוֹתְכִים תֵּן! מוֹפְתֵי חֶשְׁבּוֹן וְהַנְדָּסָה!
בָּאֵר לָנוּ דְּרָשַׁת הַ„קוּקוּרִיקוּ" וְנֵדָעָה!
הוֹכִיחָה כִּשְׁתֵּי פְּעָמִים שְׁתַּיִם — אַרְבָּעָה!
לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא! בְּבַת־קוֹל אֵינֶנּוּ מַשְׁגִּיחִים!"
לְכוֹפְרִים כָּאֵלֶּה מַה יּוֹעִילוּ הַמּוֹכִיחִים?
הַדְּרָשָׁה תִּדָּרֵשׁ וְהָעָם יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו,
יִלְעַג לְדַרְשָׁנָיו, יִשְׂחַק לַחֲכָמָיו וּזְקֵנָיו.
לָכֵן יַאְדִּימוּ פָּנַי בַּעֲלוֹתִי לְבָמָתִי
וַאֲשַׁקְשֵׁק בִּכְנָפַי, לְבַל אֶשְׁמַע מוּסַר כְּלִמָּתִי.
לָכֵן אֲעַצֵּם עֵינַי בְּדָרְשִׁי דְּרָשָׁתִי,
לְבַל אֶחֱזֶה קְלוֹנִי, לְבַל אֶרְאֶה בְחֶרְפָּתִי.
לָכֵן אֵשׁ בֹּעֶרֶת בְּקִרְבִּי וּמוֹקֵד בִּלְבָבִתִי,
לָכֵן כַּעַס אָגוּר תָּמִיד לְחַטְּאֵי לְאֻמָּתִי,
לָכֵן אֶתְרַפֵּק כָּל הַיּוֹם עַל נְשֵׁי עֲדָתִי
וּבְחֵיקָן אֶשְׁכָּחָה תּוּגָתִי וְהַוָּתִי!

*

*

שׁוֹפֵט רָמִים, לָמָּה חָשַׂכְתָּ מִתַּרְנְגוֹלֶיךָ
חִצֵּי בְרָקֶיךָ, חֲזִיזֵי וְרַעֲמֵי שָׁמֶיךָ?
מַה יִּתֵּן וּמַה יּוֹסִיף לָנוּ דְּבַר שְׂפָתַיִם,
בְּאֵין אֹמֶץ מָתְנַיִם, בְּאֵין כֹּחַ צִפָּרְנַיִם?

תֵּן לָנוּ שַׁעֲרֵי תָפְתֶּה וְגֵי בֶן הִנֹּם,
מַפְתְּחוֹת אֲבַדּוֹן, שְׁאוֹל תַּחְתִּית וְנִבְכֵי תְהוֹם,
הַמְשִׁילֵנוּ בְּאוֹטֵי־דֵי־פֵי, בְּחֶרֶב, אֵשׁ וָדָם,
כְּלַהַב הַגִּילוֹטִינִי, בְּחֶרְמֵי אַמְסְטֶרְדַם,
בִּסְקִילָה, שְׂרֵפָה, הֶרֶג וּתְלִיָּה
וּבְאַלְפֵי מִיתוֹת מְשֻׁנּוֹת שֶׁל הָאִנְקְוִיזִיצְיָה.
אָז נֵאָזוֹר גְּבוּרָה וְעֹז, נַעֲמֹד בַּפֶּרֶץ,
לְשָׁרֵשׁ פּוֹרֶה רֹאשׁ, לְכַלּוֹת קוֹצִים מִן הַכֶּרֶם.
אָז תִּכְלֶה הָרִשְׁעָה כְּעָשָׁן מִן הָאָרֶץ
וְזֵדִים יִכָּרֵתוּ, יֵעָקְרוּ, יֻכַּתּוּ חֵרֶם.

* *
*

אֲבָל הוֹי, יָדַעְתִּי שֶׁתְּפִלָּתִי זֹאת – תְּפִלַּת שָׁוְא
מֵחֵרֶם וְשַׁמְתָּא הַכּוֹפְרִים לֹא עוֹד יִפְחָדוּ,
מִתְּרוּעָה וְקוֹל שׁוֹפָר הָעָם עוֹד לֹא יֶחֱרָדוּ.
יוּפִּיטֶר כְּבָר מֵת, בָּא בְּכֶלַח אֱלֵי קֶבֶר
וְאֶת רְעָמָיו לֹא עָזַב לָנוּ אַךְ נְהִי וָשֶׁבֶר,
גַּם מַרְס זָקֵן בָּא בַּיָּמִים, לֹא יָצָא עוֹד לַקְּרָב,
סְמַנְגַּלוֹף שָׁכַב עִם אֲבוֹתָיו וְעִמּוֹ עֲזָאזֵל וְאַשְׁמְדַי,
לִילִית וְכָל כַּת דִּילָהּ שָׁבְקוּ חַיִּים לְכָל חַי.
תַּמּוּ מִן בַּלָּהוֹת כָּל הַשֵּׁדִים וְהַמַּזִּיקִים
וְסַמָּאֵל נֶאֱסַר בִּידֵי הַבעש"ט בָּאזִקִּים.
מִכָּל הָאֵלִים הָאַדִּירִים עוֹד בַּחַיִּים חַיָּתוֹ

רַק הָאֵל מָמוֹן[1] רַק הוּא נִשְׁאַר עַל עָמְדָתוֹ –
אַךְ הוּא רוֹדֵף שַׁלְמוֹנִים וּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת
מָלֵא תוֹךְ וּמִרְמָה וְדַרְכּוֹ חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקּוֹת

* *

וּבְדוֹר זֶה תַּמָּה אֲנִי אִם בֵּין כָּל חַיָּה וּבְעִיר
יֵשׁ מִי שֶׁרָאוּי לְהוֹכִיחַ זוּלַת הַמַּשְׁתִּין בְּקִיר –
זֶה הַכֶּלֶב עַז הַפָּנִים כְּעַזּוּת בְּנֵי הַדּוֹר,
בַּעַל הַשִּׁטָּה: „שׁוֹט לַסּוּס וּמֶתֶג לַחֲמוֹר
שֵׁבֶט לְגֵו כְּסִיל וּלְגַנָּב הַפְשֵׁט הָעוֹר.
לֹא בִתְחִנּוֹת יִוָּסֵר עַוָּל וְלֹא בְּבַקָּשׁוֹת,
לֹא בַחֲקִירָה וְהִגָּיוֹן, בְּפִלְפּוּלִים וּדְרָשׁוֹת;
לֹא בְאַהֲבָה נֶעְצוֹר בָּעָם וְלֹא בְחֵן שְׂפָתַיִם,
אַךְ בְּאֵימָה, יִרְאָה וָפַחַד וּבְכֹחַ יָדַיִם.
הַטּוֹבִים שֶׁבְּמוֹרִים – הָאֶגְרוֹף וְהַשִּׁנַּיִם,
וְטוֹבָה לֶהָמוֹן נְשִׁיכָה אַחַת מִנְּשִׁיקוֹת אֶלֶף":
לָכֵן נִטַּל טַעַם הַתַּרְנְגוֹל וְנִתַּן לַכֶּלֶב,
הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה וְהוּא יִכָּנֵס לְחַיִּים,
הוּא נֶאְזָר בִּגְבוּרָה, מַעֲטֵהוּ קִנְאָה וָרֶצַח,
לוֹ הַכֹּחַ וְהָעֹז לוֹ גַּם עַזּוּת הַמֵּצַח,
לוֹ עַיִן חֹדֶרֶת מִסְתְּרֵי לֵב וָקֶרֶב,

[1] ממון (mamon) הוא אליל העשר אצל הסורים הקדמונים.

לוֹ אֹזֶן דַקָּה וְשִׁנַּיִם חַדּוֹת כְּחֶרֶב
לוֹ רַגְלַיִם קַלּוֹת כְּאַיָּלוֹת, וְהָעִקָּר –
שֶׁלִּבּוֹ תָּמִיד עֵר וְאֵינֶנּוּ שׁוֹתֶה שִׁכּוֹר ,
לוֹ הַהוֹד וְהַתִּפְאֶרֶת, לוֹ תְּהִלָּה יָאָתָה,
הוּא יַכְרִית פֹּעֲלֵי אָוֶן וְעֹשֵׂי הַמְּזִמָּתָה
וְכָל מִן דִּין סְמוּכוּ לְנָא רָאשֵׁי גַלְוָתָא ,
וּפֶנּוּ מָקוֹם לְבַר כַּלְבָּאִי בְּעַלְמָא דְאָתָא!
לֹא סִינַי וְעוֹקֵר הָרִים הוּא, לֹא חָרִיף וּבָקִי,
אַךְ תּוֹרָתוֹ בְרוּרָה וּמִשְׁנָתוֹ קַב וְנָקִי:
„הוֹי, הוֹי, לֹא תִגְנֹב! לְכַרְמִי לֹא תִקְרַב! סְחוֹר סְחוֹר!"
זֶה תֹּרֶף דְּרָשָׁתוֹ, וְאִידָךְ פֵּירוּשָׁא, זִיל גְּמוֹר!
וְאִם מוֹפֵת תִּשְׁאַל מֶנּוּ – יַחֲרוֹק הַשִּׁנַּיִם,
(הַשִּׁנַּיִם, אֲדוֹנַי, מוֹפְתִים הוֹתְכִים וְנֶאֱמָנִים,
בָּהֶם הֲלֹא יַאֲמִינוּ גַּם הָאֶפִּיקוֹרְסִים הַלֵּצָנִים!)
גַּם יִגְזַר אֹמֶר וְיָקוּם, שׁוֹמֵר מוֹצָא שְׂפָתַיִם,
הוּא אוֹמֵר וְעֹשֶׂה, הוּא מְדַבֵּר וּמְקַיֵּם:
לָכֵן דְּבָרָיו נִשְׁמָעִים, אֱמֶת פְּעֻלָּתוֹ,
יִרְאֵהוּ נַעַר וְיֶהֱבָא, שָׂב – וְיָקוּם לִקְרָאתוֹ:
הַגַּנָּב יִפְנֶה עֹרֶף וְיֵט מִנְּתִיבָתוֹ;
וְאִם לֹא יֶאֱהָבוּהוּ קְהַל עֲדַת אֻמָּתוֹ,
הֲלֹא הַמּשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ וְיֶחֶרְדוּ לְנַעֲרָתוֹ.
וַאֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה הֶחָכָם בְּחָכְמָתוֹ,
הַמְשׁוֹרֵר בְּשִׁירָתוֹ וְהַדַּרְשָׁן בִּדְרָשָׁתוֹ –
יַעֲשֶׂה הַכֶּלֶב בִּנְבִיחָתוֹ וּנְשִׁיכָתוֹ!...

* *
*

אַשְׁרֵי הַכֶּלֶב וְטוֹב לוֹ! מַה שָּׁפְרָה נַחֲלָתוֹ!
הוֹרֵשׁ טוֹב הוּא לְעַמּוֹ, מֵלִיץ יֹשֶׁר לַעֲדָתוֹ,
הוּא נֶעֱטָר עֲטָרָה וַעֲטָרָתוֹ הוֹלְמָתוֹ.
הוּא מַנְהִיג וּפַרְנֵס הַדּוֹר, קְבַרְנִיט סְפִינָתוֹ,
עֲדָתוֹ נָאָה לוֹ וְהוּא נָאֶה לַעֲדָתוֹ,
הוֹי הָמוּת נַפְשִׁי מוֹתוֹ וְאֶהְיֶה כַּפָּרָתוֹ,
תְּהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ וְאֶהְיֶה בִּמְחִיצָתוֹ! —

הַכֶּלֶב.

אוֹיָה לִי, רֵעַי! כִּי נְתָנַנִי הָאָדוֹן
לְכָל בְּנֵי הָאָרֶץ אִישׁ רִיב, מַצָּה וּמָדוֹן,
קוֹץ מַכְאִיב וְסִלּוֹן מַמְאִיר לְזָקֵן וְנַעַר,
כִּמְפַלֶּצֶת בַּגָּן הַצִּיגוּנִי עַל יַד הַשַּׁעַר,
לַעֲמוֹד בַּפֶּרֶץ בִּפְנֵי כָל עָרִיצֵי אֶרֶץ,
לַעֲרוֹךְ קְרָבוֹת עִם זְאֵבֵי עֲרָבוֹת, זוֹחֵל וְשֶׁרֶץ,
עִם אָדָם וּבְהֵמָה וְכָל חַיְתוֹ־טֶרֶף,
לַחֲרוֹץ לָשׁוֹן, לִנְשׁוֹךְ מִבֹּקֶר עַד עֶרֶב
לָתוּר, לְהָרִיחַ, לָרוּץ, לֶאֱרוֹב וּלְשׁוֹטֵט,
לְהִתְמַרְמֵר, לְהִתְנַפֵּל וּלְהִתְקוֹטֵט.
מָגוֹר אֲנִי מִסָּבִיב, מְזָרֶה אֵימָה וָפַחַד;

לָכֵן לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי כָּל הַחַיִּים יַחַד,
לֹא נָשִׁיתִי, לֹא נָשׁוּ בִי כְּעָם יְקַלְלוּנִי
יְגָרְשׁוּנִי מִנִּי גֵו, כְּמוֹ דָוָה יְזָרוּנִי,
לְמַטֵּה זַעַם יַחְשְׁבוּנִי, לְדָרְבָן וְשׁוֹט
לְנִרְגָּן וּמְחַרְחֵר רִיב וּלְעֶבֶד מוֹשֵׁל
הַשָּׂמֵחַ לְכָל פִּיד וְכִיד, לְעָיֵף וְכוֹשֵׁל.
גַלְמוּד אֲנִי בָּאָרֶץ וּסְבִיבַי נִשְׂעֲרָה מְאֹד.
שְׁמִי מְנֹאָץ כָּל הַיּוֹם וְיוֹשֵׁב אֲנִי אֶל עַקְרַבִּים
וּלְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה הָיִיתִי בְּפִי עַמִּים רַבִּים.
בְּמִלְחָמָה נוֹרָאָה כָּזֹאת מִי יוּכַל עֲמֹד
זוּלַת הַכֶּלֶב בְּאֹמֶץ לִבּוֹ וְרוּחוֹ הָעַז
שֶׁגְּבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם וְעָשׂוּי לִבְלִי חָת?
אַךְ סוֹף הַכָּבוֹד לָבֹא — וּמוֹת נָבָל אֲמוּתָה
כִּי גַם כֹּחִי לֹא אֶבֶן וּבְשָׂרִי לֹא נְחוּשָׁה),
אוֹ יָשִׂים מְחַנֵּק נַפְשִׁי צַיָּד הַכְּלָבִים,
אוֹ יוֹמִי יָבֹא וְאֶסָּפֶה בְּמִלְחָמָה,
אוֹ יְרוֹצֵץ רֹאשִׁי חֵץ הַזֵּדִים הַגַּנָּבִים,
אוֹ רַעַל יָשִׂימוּ בְּפִתֵּי הָעוֹבְרִים וְשָׁבִים.
אוֹ, אֲדוֹנִי, בִּמְהִלַּת כְּבוֹד מַעֲלָתוֹ הָרָמָה,
שֶׁלְּמַעֲנוֹ אָשִׂים נֶפֶשׁ בְּכַפִּי, אֶשָּׂא אַף וְחָרוֹן,
בִּכְלוֹת כֹּחִי וּבַעֲרוֹב שִׁמְשִׁי עֲלֵי הָאֲדָמָה,
בִּקְהוֹת לִי הַשִּׁנַּיִם וְיֵחַר הַגָּרוֹן,
יַשְׁלִיכֵנִי לְבוֹר תַּחְתִּית וְאָפַח רוּחִי שָׁמָּה,
גַּם קְבוּרָה לֹא תִהְיֶה לִי, לֹא אוּשַׂם בָּאָרוֹן.

וּלְמַאֲכָל יִהְיֶה בְּשָׂרִי לְכָל חַיְתוֹ אָרֶץ
וּלְשָׁדַי יִינְקוּ כָּל זוֹחֵל, רֶמֶשׂ וָשֶׁרֶץ

* *

*

וְלוּ יָדַעְתִּי שֶׁיֵּשׁ מוֹעִיל בִּפְעֻלָּתִי
וְהָיָה שְׂכָרִי וְנֶחָמָתִי זֹאת הַדַּעַת
שֶׁלֹּא לְהֶבֶל וָרִיק נָשָׂאתִי עָמָל וָכַעַס,
שֶׁלֹּא חִנָּם הָיִיתִי פֹּה עֲלֵי אַדְמָתִי,
שֶׁהֶעֱמַדְתִּי בָּרְחוֹב מִשְׁפָּט וּנְכוֹחָה בַּשַּׁעַר.
גֵּרַשְׁתִּי זֵדִים מֵעִיר וּזְאֵבִים מִיַּעַר,
שׁוֹבַבְתִּי נְתִיבוֹת הַטּוֹב, גָּדַרְתִּי פֶּרֶץ.
אַךְ, הוֹי, בִּנְטוֹת צִלְלֵי חַיַּי עֲלֵי אֶרֶץ
נוֹכַחְתִּי, כִּי שָׁוְא עֲמַלְתִּי, כֹּחִי כִּלִּיתִי
שָׁוְא כָּל שְׁנוֹת הֶלְדִּי נָבַהְתִּי, הֲמִיתִי;
עוֹד הָרָשָׁע יָרִים רֹאשׁ, לֹא בָא עָלָיו קֶרֶץ,
וְהַחַטָּאִים יִפְרוּ, לֹא תַמּוּ עוֹד מִנִּי אָרֶץ,
הַשּׁוֹדְדִים יָשֹׁדּוּ, מוּסָר לֹא לָקָחוּ
וּבְנֵי עַוְלָה יָצִיצוּ מֵעִיר, כְּאֶרֶז יִפְרָחוּ.
כִּי אִם אָמְנָם פָּרְצוּ לָרֹב בְּזֶה הַדּוֹר,
דּוֹר הַהַשְׂכָּלָה, דּוֹר הַדֵּעָה וְהָאוֹר,
עַל אֶחָד אֶלֶף מִסְפַּר אַחֵינוּ הַכְּלָבִים;
אַךְ עוֹד יוֹתֵר שָׁרְצוּ אוֹיְבֵינוּ הַגַּנָּבִים,
לַאֲלָפִים וְלִרְבָבוֹת הֵם מִיָּמִין וּשְׂמֹאל,

יְכַסּוּ כְּאַרְבֶּה עֵין הָאָרֶץ וְיָדָם בַּכֹּל.
גַּם לֹא כְּגַנְּבֵי סְדוֹם וְשׁוֹדְדֵי עֲמֹרָה
גַּנְּבֵי הַצִּיווילִיזַצְיָה בְּעֵת הַנְּאוֹרָה.
גַּנְּבֵי קֶדֶם הָיוּ עֲנִיִּים מְרוּדִים,
רְעֵבִים וּצְמֵאִים, וּשְׂבֵעֵי נְדוּדִים,
עֲרֻמִּים וַחֲשׂוּפֵי שֵׁת אָרְבוּ אֱלֵי דֶרֶךְ,
בְּלֹא תַכְסִיסֵי מִלְחָמָה וּכְלֵי זַיִן.
לָכֵן הִכִּירוּם הַכְּלָבִים כְּהֶרֶף עַיִן
וַיְגָרְשׁוּם מִנִּי גֵו, הִכּוּם שׁוֹק עַל יָרֵךְ;
אֲבָל גַּנָּבֵינוּ עַתָּה רֹכְבֵי רֶכֶב וּפָרָשִׁים
בָּהֶם שָׂרִים וְאֶפְרָתִים, סְגָנִים וְהוֹרִים,
עֹרְכֵי מָגֵן וְצִנָּה, אַמִּיץ לִבָּם בַּגִּבּוֹרִים,
דֹּרְכֵי קֶשֶׁת וְחֵץ לֹא יַחֲטִיאוּ הַשַּׂעֲרָה,
אֻמָּנִים בִּמְלַאכְתָּם כְּגַם הַכְמֵי חָרָשִׁים,
מְלַמְּדֵי מִלְחָמָה וּמְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעְרָה,
הֵמָּה לֹא יַעַמְדוּ בְּחִיל, פַּחַד וּמוֹרָא
עַל אִם הַדְּרָכִים בֶּאֱשׁוֹן לַיְלָה וָאֶמֶשׁ,
לֹא יָבֹאוּ הַבַּיְתָה כְּגַנָּב בְּמַחְתֶּרֶת:
בְּעֶצֶם הַיּוֹם יִגְזֹלוּ וּלְעֵין הַשֶּׁמֶשׁ
בִּפְנֵי כָל עַם וְעֵדָה כְּשַׂעַר עֲלֵי קֶרֶת;
עִם „אֹסֶף הַחֻקִּים" בְּיָד, „חֹשֶׁן מִשְׁפָּט" בְּחֵיק,
יוֹנוּ, יְרַמּוּ, יָשֹׁדּוּ עַל פִּי הַמִּשְׁפָּט וְהַחֹק,
עַל פִּי הַדָּת וְהַדִּין יַחְמְסוּ, יִגְנוֹבוּ,
בְּהֶתֵּר וְלֹא בְּאִסּוּר יִקְחוּ נֶשֶׁךְ, יַעֲקֹבוּ.

וְאִם תִּפְצֶה פֶּה, תַּחֲרוֹק שֵׁן, יֵרָאֶה לְךָ סִימָן בְּתַבַּ"ת, סְעִיף בְּבֵאוּרֵי הַסִּינַט וּבְדִקְדּוּקֵי הַשַּׁ"ךְ.

* *

*

מְלָאכָה נְקִיָּה הִיא הַגְּנֵבָה בְּזֶה הַזְּמָן,
הַגַּנָּב לֹא יְכַתֵּת עוֹד רַגְלָיו: יוֹשֵׁב הוּא כָּאן
וְרוֹאֶה לוֹ גְּנֵבָה בְּאַסְפַּמְיָא וְיַאפַּאן.
מִבְּלִי רְאוֹת פְּנֵי כֶלֶב מִבְּלִי עֲבוֹר אֶת הַסַּף
גֹּנֵב הוּא בִּמְסִירַת קוּלְמוֹס, טֶילֵיפוֹן וְטֶילֵיגְרַף,
גֹּנֵב בְּהַבְרָחַת נְכָסִים, בִּפְשִׁיטַת רַגְלַיִם,
גֹּנֵב בַּהֲנוּפָה, עָרְמָה וְחֶלְקַת שְׂפָתַיִם,
גֹּנֵב הוּא בִּגְאֻלָּה, תְּמוּרָה וּבִסְחוֹרָה,
גֹּנֵב בְּיִרְאָה, עֲבוֹדָה וּבְתוֹרָה.

*

*

הַגִּידוּ נָא, אַחַי הַנֶּאֱהָבִים, לְאֵלֶּה הַגַּנָּבִים
שְׁטֵי כָזָב וְרְהָבִים, מַה יַּעֲשׂוּ הַכְּלָבִים??

*

*

מְלֶאכֶת הַגְּנֵבָה, אֲדוֹנַי! וּגְמוּרָה הִיא וּמְנוּיָה
הָדְלָה לִהְיוֹת בְּיָמֵינוּ שְׁפֵלָה וּבְזוּיָה,

הִיא לֹא תְכַסֶּה עוֹד בְּעָלֶיהָ כְּלִמָּה וָבֹשֶׁת,
גַּם לֹא מְלָאכָה הִיא עַתָּה אַךְ חָכְמָה וַחֲרֹשֶׁת
מִלְחָמָה בְּשָׁלוֹם הִיא: הִתְחָרוּת הַכִּשְׁרוֹנוֹת,
הִתְחָרוּת בְּשֵׂכֶל, בִּמְלִיצָה וְרַעְיוֹנוֹת,
הִתְחָרוּת בְּכֹחוֹת הַגּוּף, בְּמַעֲלוֹת הָרוּחַ וְהַנֶּפֶשׁ,
בְּנוֹת הַשִּׁיר וְחָכְמוֹת בְּנֵי שֵׁם, חָם וָיֶפֶת,
כֻּלָּן יְשָׁרְתוּהָ, הָיוּ לָהּ לְרַקָּחוֹת וְטַבָּחוֹת,
גַּם מִבְּנֵי הַכְּהֻנָּה לָקְחָה לָהּ לַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת..

* *

*

הַגַּנָּבִים עוֹמְדִים בְּיָמֵינוּ בְּרֹאשׁ גְּלֵיהּ,
מַכְרִיזִים וּמְפַרְסְמִים מַעֲשֵׂיהֶם בְּפוּמְבֵּיהּ,
מַדְפִּיסִים מוֹדָעוֹת בְּאוֹתִיּוֹת אֲדֻמּוֹת וּגְדוֹלוֹת
בְּמִכְתְּבֵי עִתִּים, בְּגִלְיוֹנוֹת; יוֹצְאִים בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת
תּוֹקְעִים, מְחַצְּרִים וּמְרִיעִים בְּגָאוֹן וְתִפְאֶרֶת,
בָּרְחוֹבוֹת, בְּרֹאשׁ הֹמִיּוֹת, בְּשַׁעַר עֲלֵי קֶרֶת:
בִּרְחוֹב פְּלוֹנִי, בְּבֵית הָאָדוֹן אַלְמוֹנִי,
יְנֻהַל בֵּית מִסְחָרוֹ כְּמִקֶּדֶם וָאָז
בִּשְׁטָרוֹת וְהַעֲבָרוֹת, בִּכְלֵי זָהָב וָפָז,
הַמּוּמְחֶה לְאוֹתוֹ דָבָר לֹא אָנִים לוֹ כָּל רָז,
הַגִּבּוֹר הַמְפֻרְסָם עַכְבָּר בֶּן־עֲנָת
(אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַבְרָחַת נְכָסָיו לְאֶרֶץ חֲמָת),
עִם שֻׁתָּפוֹ עֲמָלֵק אַלּוּף קְנָז

(שֶׁכְּבָר לָקַח לְמַטַּרְפְּסִיָּה עַל יַד נְהַר פְּרָת
שְׁתַּיִן פּוּלְסִין הַנּוֹרָא כְּמִשְׁפָּט וְכַדָּת
וְשָׁב לְמוּטַב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה וּבַת מְוָת
וּמִבֵּית הַסּוּרִים יָצָא לִגְנוֹב בְּיֶתֶר שְׂאֵת וָעֹז),
הַפִּירְמָא נוֹדְעָה בְּשֵׁם: „גַּעַל בֶּן בּוּזִי הָשׁ־בַּז"
הָיְתָה וְקַיֶּמֶת מִשְּׁנַת חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים תַּקְפַּ״ז,
הַסּוֹכֵן עַל הַבַּיִת: גְּנֵבַת פַּרְשַׁנְדָּתָא,
הַכְּתֹבֶת הַתֶּלֶגְרַפִית: הָמָן בֶּן הַמְּדָתָא.

* *
*

גִּידוּ נָא, אַחַי הַנֶּאֱהָבִים, לְאֵלֶּה הַגַּנָּבִים,
שָׁטֵי כָזָב וּרְהָבִים – מַה יַּעֲשׂוּ הַכְּלָבִים??

* *
*

עוֹד זֹאת לָדַעַת, רֵעַי הָאֲהוּבִים!
שֶׁגַּנָּבֵי קֶדֶם הָיוּ אֶבְיוֹנִים עֲלוּבִים,
מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת הָיָה דַי לָמוֹ בְּקַב חֲרוּבִים,
בִּגְדֹלוֹת לֹא הָלָכוּ; כָּל בַּקָּשָׁתָם:
לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לְכַסּוֹת גְּוִיָּתָם,
עַל פַּת לֶחֶם זוּ פָּשָׁעוּ, לֹא הִרְבּוּ נֵזֶק.
אֲבָל גַּנָּב הַקּוּלְטוּרִי צְרָכָיו מְרֻבִּים,
לוֹ חֵךְ טוֹעֵם וּמַרְגִּישׁ נֹעַם וָמֶתֶק,

יֵדַע עֶרֶךְ הַיֹּפִי, הַהוֹד וְטוּב הַמֶּזֶג,
עֵינוֹ הַמְּאִירָה תֵּדַע חִין שִׁנּוּי הַצְּבָעִים,
אָזְנוֹ הַדַּקָּה תָּבִין חִין הַעֲרָכַת הַקּוֹלוֹת,
אִשָּׁה נָאָה דִּירָה נָאָה וְכֵלִים נָאִים
מַרְחִיבִים דַּעְתּוֹ, רִקּוּד וּמְחוֹלוֹת
יַחֲלִיפוּ כֹּחוֹ יַחֲלִיצוּ עַצְמוֹתָיו;
חֶזְיוֹנֵי תֵּאַטְרָאוֹת, שָׁרוֹת וְשָׁרִים,
יַשְׁכִּיחוּ עַצְּבוֹתָיו וּמוּסַר כִּלְיוֹתָיו,
קֵבָתוֹ לֹא תְבַשֵּׁל בְּשַׂר עַתּוּדִים וּפָרִים,
צִמְאוֹנוֹ לֹא יַרְווּ מֵי נָהָר אוֹ מַעְיָן,
אוֹכֵל הוּא גוֹזָלִים צְלוּיִים וְשׁוֹתֶה יַיִן —
יַיִן שֶׁאַמְפַאן הַמְּשֻׁמָּר, הַהוֹלֵךְ לְמֵישָׁרִים.

* *

*

הַגַּנָּב הַקּוּלְטוּרִי אוֹהֵב מִנֹּעַר
נִקָּיוֹן וָטֹהַר, הֶדֶר וָזֹהַר.
לָכֵן בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדָיו לְבָנִים
(בִּגְדֵי הָדָר תִּלְבֹּשֶׁת, שָׁנִי וַעֲדָנִים,
תְּפוּרִים בְּפַרִיז בִּידֵי חַיָּטִים אֻמָּנִים
עַל־פִּי הַמִּדָּה הַמִּתְחַדֶּשֶׁת לַשָּׁנִים)
וְעַל רֹאשׁוֹ לֹא יֶחְסְרוּ מִבְחֲרֵי הַשְּׁמָנִים.

▪

גַּנָּב הַקּוּלְטוּר אֶיסְטְנִיס, עֲצַבָּיו רַפִּים,

מֵרֹב עֶשְׁתֹּנוֹתָיו, מְזִמּוֹתָיו, עֲמָלוֹ וְטָרְחוֹ —
לָכֵן מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה בַּעַל כָּרְחוֹ
לְקַרְלְסְבַּד, עֶמְס, אִישְׁל, יִקַּח אָרְחוֹ,
אוֹ לְחֶפֵי הַיָּם הַנֶּהְדָרִים וְהַיָּפִים,
עִם בָּנָיו וּבְנוֹתָיו, צֶאֱצָאָיו וּצְפִיעוֹתָיו,
עִם נָשָׁיו וּפִלַגְשָׁיו, עֲבָדָיו וְאַמְהוֹתָיו,
לָנוּחַ מֵרָגְזוֹ, לִשְׁאוֹף רוּחַ צַח שְׁפָיִים,
לִרְחוֹץ בְּשָׂרוֹ וּלְהַחֲלִימוֹ בִּבְאֵרוֹת הַמַּיִם
וּלְהִתְעַנֵּג עַל הַטֶּבַע מַרְחִיב עֵינָיִם!

* *
*

גַּנְבֵי הַקּוּלְטוּר אוֹהֲבִים אֶת נְשׁוֹתֵיהֶם
יוֹתֵר מִגּוּפָם וְחוֹבְבִים אֶת פִּלַגְשֵׁיהֶם
יוֹתֵר מִנְּשׁוֹתֵיהֶם; וְעוֹשִׂים לָהֶם בָּתִּים מְרֻוָּחִים,
גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְכָל סְגֻלּוֹת מְלָכִים,
רְבִידֵי זָהָב וְכֶסֶף וַאֲבָנִים יְקָרוֹת,
מֶרְכָּבוֹת מְרַקְּדוֹת, צַבִּים וְכִרְכָּרוֹת,
בִּגְדֵי מֶשִׁי וְרִקְמָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת,
מִטּוֹת הוֹד עַל רִצְפַּת בַּהַט וָשֵׁשׁ וְסֹחָרֶת.

* *
*

לָכֵן לֹא יֵרָגְעוּ אִם לֹא יַחְטוֹפוּ
יִגְנֹזָלָה שְׁנָתָם אִם לֹא יִטְרֹפוּ,
לָכֵן יִטְרְפוּ, יַחְטְפוּ עַל כָּל צַעַד וָצַעַד,

לָעֶרֶב יְחַלְּקוּ שָׁלָל וּבַבֹּקֶר יֹאכְלוּ עַד,
לָכֵן יְמַהֲרוּ כִּבְרָקִים בִּיעָף מוּעָפִים,
לָכֵן יֶחְפְּזוּן מַלְאָכִים, אוֹפַנִּים וּשְׂרָפִים
בְּאֵשׁ וְעָשָׁן יָבֹאוּ, כְּסוּפָה וּסְעָרָה.
הַיּוֹם קָצֵר, הַמְּלָאכָה מְרֻבָּה, הָעֵת יְקָרָה
כָּל רֶגַע זָהָב, כָּל שָׁעָה פָּז רָב.
לָכֵן הַגְּנֵבָה נִקְנֵית בְּכָל הַדְּרָכִים
בְּאוֹנָאוֹת וְהַזָּיוֹת, בְּלָהָטִים וּכְשָׁפִים,
בְּקַל וָחֹמֶר, בִּגְזֵרָה שָׁוָה, בְּאַכִּין וְרַקִּין,
בְּכָל שׁוֹחֲטִין, בְּכָל פּוֹצְעִין, בְּכָל מַכִּין,
בְּעֵט, בְּלָשׁוֹן, בְּחֶרֶב, חֲנִית וְשַׂכִּין,
בְּכָל בּוֹדְקִין, בְּכָל חוֹתְרִים—בִּכְפָרִים, בִּכְרַכִּים,
בְּכִיסִים, בְּשַׂקִּים, גִּנְזַכִּים, בְּחוֹרִין וּבִסְדָקִין.

* *

*

עַל הַמִּצְפֶּה אֲנִי עוֹמֵד יוֹמָם וָלַיְלָה
מִיַּלְדוּתִי עַד הֵנָּה שְׁנוֹת עֶשֶׂר וָמַעְלָה
אַבִּיט סְבִיבַי, אֶהְגֶּה, אֶחְקוֹר, אֶתְבּוֹנֵן.
וּמֵעַי יֶהֱמוּ יִרְתָּחוּ, כִּלְיוֹתַי אֶשְׁתּוֹנֵן.
הַגּוֹנֵב שָׁוֶה פְּרוּטָה לְמַלֵּא נַפְשׁוֹ בִּרְעָבוֹנוֹ
יִגְעַר בּוֹ הַשָּׂטָן, תְּבִאֵהוּ שֶׁן־הַכֶּלֶב,
כְּצִינוֹק יוּשַׂם, בְּמַהְפֶּכֶת יֻמַּק בַּעֲוֹנוֹ
לְאוֹת לִבְנֵי מֶרִי לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְיִירָאוּ;
וְאֵלֶּה הַשָּׂמִים בְּכֵלֵיהֶם אַלְפֵי אֶלֶף,

אֵלֶּה שֶׁלֹּא יִסְתַּפְּקוּ בִּבְדַל אֹזֶן וּכְרָעַיִם
וַיִּקְחוּ אֶת כֹּל: אֶת הַכְּלָיוֹת וְאֶת הַחֵלֶב,
אֶת הָרֹאשׁ וְאֶת הַקֶּרֶב, הַקֵּבָה וְהַלְּחָיַיִם —
וַיֹּאכְלוּ קָרְבָּנָם צְלִי וָנָא, הַבָּשָׂר עַל הַדָּם,
עֲלֵיהֶם לֹא יָעֵז הַכֶּלֶב לַחֲרוֹץ פֶּת וְלָשׁוֹן,
עֲלֵיהֶם אֵין שָׂטָן, אֵין קַטֵּגוֹר, אֵין כְּלֵי זַיִן,
לְמַעֲנָם אֵין בֵּית־סֹהַר, אֵין דִּין וְאֵין דַּיָּן,
בְּהַשְׁקֵט וּבִטְחָה יֹאכְלוּ טַרְפָּם, בְּרִנָּה וְשָׂשׂוֹן.
בָּהֶם לֹא יִגְּעוּ לָרָע, לֹא יִקְרֵם כָּל אָסוֹן,
נְשׂוּאֵי פָנִים הֵם יִכָּבְדוּ עַל פְּנֵי כָל הָעָם,
וּבְהִגָּלוֹתָם לֶהָמוֹן בְּשַׁעַר בַּת רַבִּים
בְּמֶרְכָּבוֹת מְרַקְּדוֹת, בְּכִרְכָּרוֹת וְצַבִּים,
כָּל קוֹמָה לָהֶם תִּכְרַע וְתִקְרָא „חָכָם פִּקֵּחַ!"
„פִינַנְסִיסְט! דִּיפְּלוֹמַט! צָפְנַת פַּעְנֵחַ!"

* *

*

כִּי בָעֵת הַזֹּאת בְּקוּלְטוּר נֶאְדֶּרֶת
רַק גְּנֵבָה קְטַנָּה אֲסוּרָה וְהַגְּדוֹלָה מֻתֶּרֶת —
אִם אַךְ נַעֲשָׂה בַּחֲרִיצוּת בְּחֵן וְתִפְאֶרֶת,
לָכֵן לֹא יִגְנוֹב הַיּוֹם רַק הָעִוֵּר וְהַפִּסֵּחַ,
לֹא יוֹנוּ, לֹא יַעֲשׁוֹקוּ רַק הַסְּכָלִים וְהָעֲצֵלִים.
לָכֵן מָלְאוּ פְּנֵי תֵבֵל גַּנָּבִים גְּדוֹלִים,
גַּנָּבִים שֶׁבְּגָדְלָם יָבוֹזוּ לַכֶּלֶב הַקָּטָן
וְקוֹרְאִים לוֹ, גִּירָא בְעֵינֶיךָ הַשָּׂטָן!

עַל מִשְׁמַרְתִּי אֲנִי עוֹמֵד לֵילוֹת וְיָמִים
וְאָשִׂים לִבִּי לָדַעַת הָאָדָם וְעִנְיָנָיו.
פָּעֳלוֹ וּמַעְבָדוֹ, מַרְכֻּלְתּוֹ וְקִנְיָנָיו,
וְרַעְיוֹן זָר יַעֲלֶה בְרוּחִי לִפְעָמִים:
שֶׁאֵלּוּ הַבְּרִיּוֹת הִיא חֶבְרָה אַחַת גְּדוֹלָה
חֶבְרַת גַּנָּבִים, עֹשֵׂי חָמָס, גֵּזֶל וְשׁוֹאָה,
עַל פִּי חֻקִּים קְבוּעִים לָעַד נִצָּבִים,
וְקָנוּנְיָה עָשׂוּ בֵינֵימוֹ אֵלֶּה הַגַּנָּבִים:
„גְּנוֹב אַתָּה מִמֶּנִּי וַאֲנִי אֶגְנוֹב מֵעִמְּךָ"
וְחֶהוּ הַפִּתְגָּם: חֲיֵה וְחֵי אָחִיךָ עִמְּךָ [1].
כָּל הַמַּרְבֶּה מְשֻׁבָּח, כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה,
הַמָּהִיר בִּמְלַאכְתּוֹ — תָּבֹא עָלָיו בְּרָכָה,
גַּנָּב רָגִיל וְעָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִים — יְקַבֵּל פְּרָס,
וְאִם נִמְצָא בִגְנֵבָתוֹ — עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּדָּת,
לְמַעַן יִירְאוּ וְיִלְמְדוּ גְּנוֹב כַּדִּין וְכַהֲלָכָה.

*

אֵת אֲשֶׁר נִרְאָה בַּתֵּבֵל ו בֶּהָמוֹן בְּעַרְבוּבְיָה,
הֲלֹא נֶחֱזֶה בָרוּר בִּמְשַׂחֲקֵי בִקְלָפִים, בְּקוּבְיָה:
כָּל אֶחָד הַמְשַׂחֲקִים רוֹאֶה וְיוֹדֵעַ
שֶׁכָּל חֲבֵרָיו קוֹרְצִים עַיִן, מְנַגְּשִׁים עֶצְבּוֹתֵיהֶם,

---

[1]) לעבען אונד לעבען לאססען.

לְהוֹנוֹתוֹ, לְהוֹצִיא מִכִּיסוֹ אֶת הַמַּטְבֵּעַ;
אַךְ הֲלֹא גַּם הוּא יַעְרִים לְהוֹרִיק שַׂקֵּיהֶם –
וּלְמִי יֶתֶר עָרְמָה וְהַכְשֵׁר בַּהֲלִיכוֹת הַקְּלָפִים
לוֹ הַנֵּצַח לוֹ הָעֹז, לוֹ הַמֵּאוֹת וְהָאֲלָפִים!

*　　*

וּבְדוֹר זֶה, שֶׁמְּקוֹם גַּנָּב, שֶׁכֻּלּוֹ חַיָּב,
חָשַׁךְ הָעוֹלָם בְּעַד הַכֶּלֶב, מְרֹרִים חַיָּיו.
בְּדוֹר זֶה כָּל הֶחָפֵץ חַיִּים יַעֲשֶׂה יָד אַחַת
עִם הַגַּנָּבִים וִיהִיֶה חַיֵּי שַׁלְוָה וָנַחַת.
מַה לַּעֲשׂוֹת? קָשֶׁה לִשְׂחוֹת נֶגֶד הַשִּׁבֹּלֶת!
הָאֶחָד לֹא יִגְבַּר הַיָּלִים עַל שְׂדֵה קְרָב
מוּל אַלְפֵי רִבְבוֹת כּוּס וָרֶכֶב וְעַם רָב.
הַגַּנָּבִים הָלְכוּ קָדִימָה בְּחָכְמָה וְתוֹרָה,
בְּדַעַת וְכִשְׁרוֹן, בַּחֲרִיצוּת וִיכֹלֶת,
וְהַכְּלָבִים נִשְׁאֲרוּ עַל עָמְדָם בִּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה.
וְאָמַר (בְּשַׁנּוֹת מְעַט דְּבַר אֲלֶכְּסַנְדֶּר הַגָּדוֹל):
לוּלֵי הָיִיתִי כֶּלֶב חָפַצְתִּי לִהְיוֹת חָתוּל,
חָתוּל הַגַּנָּב מֵהֵרָיוֹן, בֶּטֶן וְלֵדָה.
חָתוּל שֶׁלֹּא יֵדַע אַהֲבָה, גְּמוּל וְתוֹדָה
בַּעַל הַשִּׁטָּה: „חֲטוֹף וּשְׁתֵה חֲטוֹף וֶאֱכוֹל.
הַאי עָלְמָא בֵּי־הִלּוּלָא, הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לַכֹּל
וְרַק הַסָּכָל יְחַכֶּה עֲדֵי יִמְזְגוּ לוֹ הַכּוֹס;
אֵין מִשְׁפָּט, קִנְיָן וְנַחֲלָה בַּתֵּבֵל הַזֹּאת;

כָּל כִּיס, כָּל אַרְגָּז, כָּל גִּנְזַךְ וָכֶלִי,
כֻּלָּם פְּרִי עָרְמַת הָאָדָם, רֶשַׁע וְזָדוֹן,
גָּזֵל מִשְׁפָּט הֵם! שֶׁלִּי – שֶׁלָּךְ וְשֶׁלָּךְ שֶׁלִּי!
הַקֹּנֶה אוֹהֵב לְעַצְמוֹ קֹנֶה לוֹ אָדוֹן,
הַקֹּנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ מְמַעֵט אֶת הַדְּמוּת,
אַהֲבָה – דִּמְיוֹן, חֶמְלָה – רִפְיוֹן וְהַיֹּשֶׁר – שְׁטוּת!"
זֹאת תּוֹרַת הֶחָתוּל טְהוֹרָה, אֲדוֹנַי הַיְשָׁרִים!
חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁרִים,
עֹשֶׁר וְכָבוֹד בִּשְׂמֹאלָהּ, בִּימִינָהּ אֹרֶךְ יָמִים,
הַחֲתוּלִים עַם-לֹא-עָז – וְהֵם חֲכָמִים מְחֻכָּמִים,
בָּם הִתְאַחֲדוּ כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים
בְּגַנְּבֵי אֵירוֹפָּא: בְּדִפְּלֹמָטִים, קַבְּלָנִים,
רוֹכְלִים, חֶנְוָנִים, סַרְסְרִים וְהַלְפָּנִים.
הֶחָתוּל אָמָּן חָרָשׁ בִּמְלֶאכֶת הַגְּנֵבָה,
הוּא גוֹנֵב וְשׁוֹדֵד לֹא רַק לְמַלְאוֹת הַקֵּבָה
לֹא, הוּא גוֹנֵב לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם גְּנֵבָה.
הֶחָתוּל אוֹהֵב גְּנֵבָתוֹ כְּסוֹפֵר סִפְרָתוֹ,
כְּצַיָּר צִיּוּרוֹ וּכִמְשׁוֹרֵר אֶת שִׁירָתוֹ.
הַגְּנֵבָה לְחָתוּל – עֹנֶג, עֵדֶן וְשַׁעֲשׁוּעִים.
הַבִּיטוּ אֶל זֶה הַנָּבָל, בַּעַל הַתַּעְתּוּעִים,
הַיּוֹשֵׁב בְּבֵית הַמְבַשְּׁלוֹת אֶל הַכִּירַיִם
כְּתָם וְסָר מֵרָע, יְשַׁר לֵב וּנְקִי כַּפַּיִם:
מִטַּהֵר וּמִתְקַדֵּשׁ וְעוֹשֶׂה אֶת שְׂפָמוֹ
וּמִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּאַהֲבָה לְהַמְבַשֶּׁלֶת,

עיניו מאזרי זיקים, בוערות כגחלת –
הלא תשבעו כי שלום דגלו, אהבה חותמו ;
והנה אך יצאה העלמה אל העין
ויקפץ הנבל ויתר – וכהרף עין
והנה מהפכה, מתלאה, חרבן בבית :
הספים, הכוסות, הסיר והקלחת –
נתצו, נתפוררו, נהפכו עליון לתחת ;
ספו, תמו הבשר, החלב, החמאה ושמן זית
המרק, התפנים ומעשי המרקחת,
הצלי והנא, הדבש, הגבינה והדג –
הכל כאשר לכל כלה כעשן כלה
ולא נודע כי בא אל קרבי זה הזד.
והנוכל הלז אחרי עשותו כל הקלקלה
אכל ומחה פיו ולבש צדק כמהו,
יושב בלב שקט אל המזוזה והדלת
כצדיק תמים אין עוד מלבדו.
ובשוב העלמה ובראותה הפיד והאד,
הקללה והתקלה, הבזה והחרם,
ובאחזה בקצה המטה לשבר לו גרם
ויקפץ הנבל ויתר – ובעוד רגע
וירץ מהדלת להיציע ומשם להגג ;
ושם בישיבה של מעלה, שאנן מכל פגע,
יושב הוא ודורש בהלכות נגעים
ולועג לבני תם המאמינים הפתאים.

2

וּכְשֵׁם שֶׁהוּא נָאֶה גּוֹנֵב כֵּן הוּא נָאֶה טוֹרֵף.
הַבִּיטוּ אֵיךְ יוֹשֵׁב הוּא בְּלֵיל כְּאוֹרֵב
עֵת צֵאת הָעַכְבָּר מֵחֹרוֹ לְבַקֵּשׁ לוֹ טֶרֶף—
לֹא בְקַרְדֻּמּוֹת יָבֹא עָלָיו, לֹא בַחֲנִית וְחֶרֶב
חָלִילָה! יוֹשֵׁב הוּא כְּבַעַל דִּמְיוֹן וְחִזָּיוֹן,
כְּחוֹקֵר וּמִתְפַּלְסֵף, כְּעוֹסֵק בַּחֲקִירָה וְהִגָּיוֹן
מְפַלְפֵּל בְּקָדָשִׁים וְטַהֲרוֹת אוֹ מְחַשֵּׁב אֶת הַקֵּץ
הָעַכְבָּר לֹא יִירָא רָע, לֹא יִפְחַד מִגֶּשֶׁת
לְהַשּׁוֹאֵל „מַה־הוּא?" לְהִתְנַהֵג בְּשִׁגָּעוֹן.
אָז יִקְפּוֹץ הַנּוֹכֵל, יָרוּץ כְּחֵץ מִקֶּשֶׁת,
יִתְנַפֵּל עַל טַרְפּוֹ, יְדִיקוֹ, יִשְׁחָקוֹ? אַךְ הַקֵּץ
עוֹד לֹא יָשִׂים לוֹ: עוֹד חָפֵץ הוּא לְהִשְׁתַּעֲשֵׁעַ,
לְהִתְקַלֵּס בּוֹ; לִרְאוֹת אֵיךְ יִתְפַּלֵּץ יִתְנוֹעֵעַ,
כִּי לֹא רַק מַאֲכַל תַּאֲוָה יְבַקֵּשׁ בְּצֵידוֹ,
אַךְ גַּם עֹנֶג הָרוּחַ לִרְאוֹת בְּאֵידוֹ.
לַחֲזוֹת אֵיךְ שָׁוְא יִתְגּוֹר הָאֻמְלָל שְׁאֵרִית כֹּחַ
לִלְחוֹם בְּעַד נַפְשׁוֹ; אֵיךְ יָרוּץ, יִסֹּב כְּמִשְׁתַּגֵּעַ
מִצַּד אֶל צַד, מִקֶּרֶן אֶל קֶרֶן, בְּלִי מָנוֹחַ,
עֲדֵי יֹאחֲזֵהוּ רֶתֶת, בַּעַד וְאֵימַת צַלְמָוֶת;
אֲבָל גַּם אָז לֹא יְבִיאֶנּוּ עוֹד עַד שַׁעֲרֵי מָוֶת.
„לֵךְ לְךָ, אֻמְלָל! הִמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ, הֶעָנִי!

שָׂוְא פָּחַדְתָּ, הוֹי! הֲלֹא מְצַחֵק אָנִי ו"
–יִקְרָא הַנָּבָל לְטַרְפּוֹ וְיָאֵר לוֹ פָּנִים.
עוֹד זִיק אֶחָד הֵאִיר לְהָאֻמְלָל מִשָּׁמַיִם,
זִיק תִּקְוָה לִרְאוֹת עוֹד אוֹר עֹנֶג וְחַיִּים.
לְחַבֵּק אֶת יָפָתוֹ, לְנַשֵּׁק בָּנוֹת וּבָנִים...
עוֹד יַהֲגוֹר עֹז לָרוּץ לְהִמָּלֵט לְחוֹרָיו–
אָז יְקַפּוֹץ, יִתַּר הֶחָתוּל מֵאֲחוֹרָיו,
יַחֲזִיקוֹ לֹא יַרְפֵּהוּ, יְשַׁלַּח בּוֹ מְתַלְּעוֹתָיו,
בְּשׁוּבָה וָנַחַת יֹאכַל בְּשָׂרוֹ, יְגָרֵם עַצְמוֹתָיו.
יֹאכְלֵהוּ בְּכָל פֶּה, אֶת הַבָּשָׂר עַל הַדָּם;
עַל קִרְבּוֹ, עַל פִּרְשׁוֹ–וּבְעוֹדֶנּוּ חַם.
וְאַחַר אָכְלוֹ אֶת טַרְפּוֹ לָשֹׂבַע וְלֹא לְרָזוֹן
יִשָּׂא כַּפָּיו מַעְלָה וִיבָרֵךְ עַל הַמָּזוֹן
וְיָשׁוּב לַחְקוֹר, לְפַלְפֵּל אוֹ לַחֲזוֹת בְּחָזוֹן.

* *

אָמְרוּ: הֶחָתוּל כִּי טוֹב מְאֹשָּׁר הוּא בֶּן
בְּלִי עָמָל וָטֹרַח וִיגִיעַ כַּפַּיִם.
בְּלִי מַשָּׂא וָסֵבֶל וְזֵעַת אַפַּיִם,
בְּלִי דַּעַת חֹסֶר, עֹנִי וְנִקְיוֹן שִׁנַּיִם.
עַל גְּבָלָיו יִהְיֶה תַּחַת הַשָּׁמַיִם'

הֶחָתוּל.

אַל תְּקַנְאוּ בְּאַנְשֵׁי חָמָס, בִּבְנֵי עַלְוָה,
אֵין שָׁלוֹם בִּמְגוּרָם בְּקִרְבָּם אֵין שַׁלְוָה,
שְׂבֵעֵי עָמָל הֵם וּנְדוּדִים, רֹגֶז וְחֵמָה.
בְּנַפְשָׁם יָבִיאוּ לַחְמָם, בְּפַחַד וְאֵימָה,
מַהֲלוּמוֹת נְכוֹנוֹת לְגֵוָם כָּל הַיָּמִים
וּרְשָׁתוֹת פְּרוּשׂוֹת לָמוֹ, מְצוֹדִים וַחֲרָמִים,
עַל פַּת לֶחֶם חֲרֵבָה יִפְשַׁע הַגַּנָּב פָּשַׁע,
עַל פַּת לֶחֶם זוּ יָשִׂים נֶפֶשׁ בְּכַף,
יִנְגּוֹשׁ עֲצָבָיו, יַעֲמוֹל, יַעֲבוֹד בְּזֵעַת אַף,
יִפְרוֹץ גְּדֵרִים, דְּלָתוֹת יְשַׁבֵּר, בַּרְזֶל יָרוֹעַ,
יַהֲרֵס שָׁתוֹת, יְקַרְקַר קִיר, בְּרִיחִים יְגַדֵּעַ,
לַמִּלְחָמָה זֹאת דְּרוּשָׁה גְבוּרָה, עֵצָה וּבִינָה
אָזְנַיִם דַּקּוֹת וְעֵינַיִם מְאִירוֹת וּפְקוּחוֹת
לִרְאוֹת בְּאִישׁוֹן לַיִל כָּל הַתַּחְתִּיִּם וְהַשּׁוּחוֹת
שֶׁיִּכְרוּ לוֹ אוֹיְבָיו עַל כָּל צַעַד וּפִנָּה
וְאוֹיְבֵי הַגַּנָּב רַבִּים עָצְמוּ מִשַּׂעֲרוֹתָיו
הַכֶּלֶב עַז הַפָּנִים בְּשִׁנָּיו וּמְתַלְּעוֹתָיו,
הֶחָרָשׁ, הַמַּסְגֵּר בִּנְכָלָיו וּמְזִמּוֹתָיו,
צִו הַדָּת עִם חֲרָמָיו, גְּזֵרוֹתָיו וּגְעָרוֹתָיו,
חֹק הַמְּדִינָה עִם כָּל סְעִיפָיו, עֲנָפָיו וְהֶעָרוֹתָיו,

כֻּלָּם עוֹמְדִים לְשָׂטָן לוֹ, כֻּלָּם בְּשַׁחִיתוֹתָיו.

* *

*

קָשִׁיחַ מְזוֹנוֹת הַגַּנָּב כִּקְרִיעַת הַיָּם
לֹא בְזֵעַת יֹאכַל לַחְמוֹ אַךְ בְּמוֹהַ וָדָם.
כַּמָּה יְגִיעוֹת יִיגַע מִבֹּקֶר עַד עֶרֶב,
כַּמָּה יִרְעַב, יִצְמָא עֲדֵי יִמְצָא לוֹ טֶרֶף.
כַּמָּה יִשְׂבַּע עֹנִי, עֶצֶב, מְרִי וָכַעַס,
עֲדֵי יַחְקוֹר, יִתְבּוֹנֵן וְיִלְמַד לָדַעַת
מַעֲרֶכֶת הַבַּיִת, חֲדָרָיו וּצְפוּנוֹתָיו
מִסְגְּרָיו, בְּרִיחָיו, שְׁעָרָיו וּדְלָתוֹתָיו,
טִיב בְּעָלָיו עִם תְּנוּאוֹתָיו וַהֲלִיכוֹתָיו
אָרְחוֹ וְרִבְעוֹ, שִׁבְתּוֹ וְקוּמוֹ, שְׁנָתוֹ וַהֲקִיצוֹ;
וְאַחֲרֵי עֲשׂוֹתוֹ כָּל אֵלֶּה וּבְבוֹאוֹ לִמְרוֹם קִצּוֹ
דַּי בְּמִקְרֶה לֹא טָהוֹר אֶחָד: קְרִיאַת הַגֶּבֶר.
אַסְכָּרָה בְּיֶלֶד אוֹ חֳלִי מֵעַיִם,
יְלֵיל הָרוּחַ, רַעַם אוֹ בְּרַק שָׁמַיִם,
שֶׁכָּל עֲמָלוֹ יְבֻלַּע, יִתֹּם כָּל שֶׁבֶר,
גַּם חֵיל בָּלַע הַגַּנָּב יְקִיאֶנּוּ לֹא אַחַת,
שֶׁבַע יִגְנוֹב גַּנָּב וָקָם עַד יִפּוֹל לְפִי פַּחַת
וְסוֹף גַּנָּב הֲלֹא יְדַעְנוּ: תְּלִיָּה אוֹ בוֹר שַׁחַת!...

* *

*

„הֶחָתוּל גַּנָּב! הֶחָתוּל שׁוֹדֵד וּמְרַצֵּחַ!
—יִקְרְאוּ בְּגָרוֹן בְּאַף וְחָרוֹן בְּכָל עֵבֶר וּפִנָּה.
בָּרְחוֹב וְשׁוּק, בִּמְקוֹם הַמִּשְׁפָּט וּבְבֵית מַרְזֵחַ,
אָדָם וּבְהֵמָה, כָּל עוֹף, כָּל חַיָּה לְמִינָהּ —
רְדָפוּהוּ, כִּתְּרוּהוּ, מְנוּחָה הִדְרִיכוּהוּ!
רְמָסוּהוּ, טְרָפוּהוּ מִנִּי גֵו גֵּרְשׁוּהוּ!"
אֲבָל, אַחַי, מַדּוּעַ לֹא תָשִׂימוּ עַל לֵב.
כִּי גַם לִי כְּמוֹכֶם נֶפֶשׁ רוּחַ וָגֵו,
מֵחֹמֶר אֶחָד הֲלֹא קֹרַצְנוּ כֻלָּנוּ
וְטֶבַע אֶחָד הִטְבִּיעַ הַיּוֹצֵר בָּנוּ.
גַּם אֲנִי אֶרְעַב אִם לֹא אֹכַל כְּאָדָם וּזְאֵב
אֶצְמָא אִם לֹא אֵשְׁתְּ, אִם יַכּוּנִי אָחוּשׁ כְּאֵב
גַּם אֲנִי אַרְגִּישׁ טוֹב וָרָע אַהֲבָה וְאֵיבָה,
גַּם כִּי יִזַּל דָּם, גַּם בְּקִרְבִּי מֵעַיִם וְקֵבָה
הַקֵּבָה הַזֹּאת לֶחֶם חֻקָּהּ הִיא דוֹרֶשֶׁת,
בְּחֶזְקַת יָד כְּאַכְזְרִיּוּת חֵמָה נוֹגֶשֶׂת,
הַקֵּבָה בַּעַל דִּין קָשֶׁה כְּבַרְזֶל עֶשֶׁת,
אַכְזָרִי הוּא וְלֹא יִשְׁמַע תְּחִנָּה וַאֲרֶשֶׁת.
הַנּוֹשֶׁה הַזֶּה יָבֹא עָלֶיךָ בַּעֲקִיפִין,
כְּנָגִיד וּמְצַוֶּה וּכְתַקִּיף שֶׁבְּתַקִּיפִין.

יַחְבּוֹל עוֹרְךָ לֹא יַחְמוֹל, יֹאכַל בְּשָׂרְךָ,
יִשְׁתֶּה דָמְךָ, יְמוֹצֵץ אֶת עַצְמוֹתֶיךָ...
תֶּן־לוֹ! – מָה אִתֶּן? הֲמִן הַיֶּקֶב מִן הַגֹּרֶן?
מִשַּׁדְמוֹת תְּרוּמוֹת, מִגַּנִּים וּפַרְדֵּסִים,
מִיַּעַר וְאָחוּ, מִגְּפָנִים וְזֵיתִים?
תֵּן שָׂדֶה וָכֶרֶם לֹא יַעַבְדוּ בְּשֵׁן וְצִפֹּרֶן,
גַּם תְּיַיֵּשׁ בְּתֵבֵל בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים,
מָקוֹם פָּנוּי, לֹא בְעָלוּהוּ אֲדוֹנִים?
הַשָּׁמַיִם לִבְנֵי רֶשֶׁף בַּעֲלֵי הַכְּנָפַיִם
וְהָאָרֶץ נִתְּנָה לְבַעַל שְׁתֵּי הָרַגְלַיִם
שֶׁחֶלְקָתָהּ בְּגוֹרָל לִשְׁאָר בַּעֲלֵי הַחַיִּים.
כֻּלָּם הִתְנַהֲלוּ אִישׁ אִישׁ עַל אֲחֻזָּתוֹ,
יוֹשְׁבִים בְּשַׁלְוָה אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וּתְאֵנָתוֹ
הַשּׁוֹר עַל בְּלִילוֹ, הַחֲזִיר עַל בִּצָּתוֹ,
הַחֲמוֹר עַל אֲבוּסוֹ וְהַתַּרְנְגוֹל עַל אַשְׁפָּתוֹ.
זֶה עַל מִשְׁמַרְתּוֹ יִחְיֶה וְזֶה עַל עֲבֹדָתוֹ,
הַכֶּלֶב עַל מַעֲמָדוֹ וְהַזָּמִיר עַל שִׁירָתוֹ,
וְהֶחָתוּל, שֶׁאֵחַר לָבֹא עֲלֵי אַדְמָתוֹ,
נִשְׁאַר בְּחֹסֶר־כֹּל, נִקְפְּחָה פַּרְנָסָתוֹ;
וְאִם כְּרַעֲבוֹנוֹ, כַּאֲשֶׁר תְּצִיקֵהוּ קֵבָתוֹ
יִגַּשׁ אֶל הַחֶמְאָה, זֶה מַאֲכַל תַּאֲוָתוֹ,
נֵתַח בָּשָׂר אִם יִשָּׂא מִן הַסִּיר בַּלָּאט,
אוֹ אִם יִשְׁתֶּה בִּצְמָאוֹנוֹ חָלָב מְעָט
אִם אַךְ יִגַּע בִּשְׂפָתָיו אֶל הַכְּלִי אֶל הַנָּזִיד –

„חָמָס! יִקְרָאוּ: עֶקְסְפְּלוּאַטַטוֹר! פַּרַזִיט
חַנְּקוּהוּ, סִקְלוּהוּ, יְרוּ בוֹ קֶשֶׁת וְחֵץ
תְּנוּהוּ לְבֵיו־הַסֹּהַר אוֹ תְּלוּהוּ עַל עֵץ!"

* * *

הָאֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָרֶץ יְשָׁרָה
מְלֵאָה אוֹר וְחַיִּים, נְעִימָה הִיא וּבָרָה;
אַךְ קִלְקְלָה פָּנֶיהָ הַבְּרִיָּה הַמְכֹעָרָה,
הַחֲלָקָה כַּעֲלוּקָה וְכָמהָ תִּעַלַּע דָּם
הָעֲרֻמָּה מִכָּל הַנְּחָשִׁים וְנִקְרָאָה „אָדָם".
לַחַיָּה הָרָעָה הַזֹּאת אֵין עֹז וְכֹחַ,
עֲרֻמָּה יָצְאָה מֵרֶחֶם בְּלִי לְבוּשׁ בַּקָּרָה,
אֵין שֵׂעָר, אֵין פַּרְסָה, אֵין נוֹצָה וּכְנָפַיִם,
אֵין מָגֵן וְצִנָּה, אֵין סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת;
אַךְ אֵבֶר קָטָן יֵשׁ בָּאָדָם—הַמּוֹחַ
(כְּלִי מַחֲזִיק עָרְמָה, מְזִמָּה וַחֲרֹשֶׁת)
בּוֹ יָרוּץ אָדָם וְנִשְׂגָּב וְיִקַּח לוֹ שְׂרָרָה
עַל גְּדוֹלִים וְטוֹבִים מִמֶּנּוּ בֵּין הַחַיִּים
בּוֹ יִלְבַּשׁ עֹז וְחַיִל, יַעַשׂ לוֹ קַרְנַיִם
לִמְשׁוֹל עַל אֶרֶץ רַבָּה וּלְהַעֲבִיד בְּפֶרֶךְ
יְצוּרִים יִקְרֵי עֶרֶךְ וּתְמִימֵי דֶרֶךְ.

* *
*

אַל תַּאֲמִינוּ בְאָדָם מְחֻכָּם חוֹבֵר חֲבָרִים
זְאֵב אוֹרֵב הוּא, אֲדוֹנַי, אַרְיֵה בְּמִסְתָּרִים.
זְאֵב שׁוֹאֵף דָּם, זְאֵב הוֹלֵךְ עַל שְׁתַּיִם,
זְאֵב לוֹבֵשׁ אַדֶּרֶת כַּחַשׁ וּמִכְנָסַיִם;
גַּם כִּיס לוֹ בְּאַדַּרְתּוֹ לָשׂוּם בּוֹ גְּנֵבָתוֹ,
גְּנֻבְתִי יוֹם וּגְנֻבְתִי לַיְלָה, שֶׁבַח מִחְיָתוֹ.

* *

הַכִּיס כְּלִי מְכֹעָר הוּא, נֶגֶד הַטֶּבַע!
בַּקְּשׁוּ בְכָל הָאָרֶץ, בְּיַעַר, עֵמֶק וָגֶבַע,
בַּיַּבָּשָׁה, בַּיָּם, בְּרוּם וּבְתַחַת —
אִם תִּמְצְאוּ בְרִיאָה לָהּ כִּיס אוֹ צַלַּחַת!

* *

אַךְ גַּם הָאָדָם בְּכָל עָרְמָתוֹ וּמְזִמָּתוֹ
רַחֲמִים יִזְכּוֹר (אִם יוֹעִילוּ לִמְגַמָּתוֹ),
וּבְמָצְאוֹ אוֹתִי מְפַרְפֵּר בֵּין מָוֶת וְחַיִּים,
מִתְעַלֵּף וְגוֹוֵעַ מֵרָעָב וְנִקְיוֹן שִׁנַּיִם,
מֻכֶּה וּפָצוּעַ בִּידֵי הַמְבַשֵּׁל הָאָרוּר

בְּבוֹאִי לִסְעוֹד לִבִּי מִן הַסִּיר וְהַפָּארוּר
הֵעִיף עָלַי עֵין־חֶמְלָה, רַחֲמִים וַחֲנִינָה,
וַיֹּאמַר: חַס אָנֹכִי עָלֶיךָ הָאֲמִינָה!
חַס אָנֹכִי עַל הַגּוּף שֶׁלְּךָ וְעַל הַנֶּפֶשׁ.
הֵן חֲנָנְךָ הָאֱלֹהִים כִּשְׁרוֹן־חָכְמָה וּבִינָה,
וְאַתָּה תֵּלֵךְ עִמָּם קֶרִי, מוּסָר פּוֹרֵעַ,
תְּבַלַּע יָמֶיךָ לָרִיק וּשְׁנוֹתֶיךָ לָאֶפֶס
מְסַלְסֵל בְּשַׂעַרְךָ וְעוֹסֵק בְּרְחִיצָה וּנְקִיּוּת,
גּוֹנֵב, חוֹמֵס וְגוֹזֵל, חוֹטֵא וּפוֹשֵׁעַ,
זוֹלֵל וְסוֹבֵא וּמְרַמֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת...
אַךְ דַּע, בְּנִי, כִּי לֹא יִנָּקוּ כָּל עֹשֵׂי רָע,
כָּרֵת יִכָּרְתוּ, יִשָּׁרְשׁוּ בָּזֶה וּבְבָא,
גַּם הַמַּכּוֹת שֶׁהֻכֵּיתָ הַיּוֹם בֵּית מְאַהֲבֶיךָ
מִיָּדְךָ הֵנָּה לָךְ—עַל עָצְמַת פְּשָׁעֶיךָ.
שׁוּבָה, בְּנִי, בְּעוֹד מוֹעֵד מִדְּרָכֶיךָ הָרָעִים,
בְּאֹרַח צַדִּיקִים אֱחוֹז, אַל תִּתְרַע עִם רְשָׁעִים,
רְעֵה טוֹב, שְׁכָן אֱמוּנָה וֶאֱכוֹל יְגִיעַ כַּפֶּיךָ,
סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב לְטוֹב לָךְ כָּל יָמֶיךָ!..
—אֲבָל רָעֵב אָנֹכִי, אֲדוֹנִי, וַחֲסַר לֶחֶם,
בְּלִי כְסוּת בַּקָּרָה, עָנִי וְנוֹעַ מֵרֶחֶם,
פַּרְנְסֵנִי כְּכֶלֶב, הַצִּילֵנִי מֵחֶרְפַּת רָעָב,
אָז אֵלֵךְ תָּם וְנִקֵּיתִי מִפִּשְׁעֵי הָרָב!—
הָבָה אֲנַסֶּה אוּלַי אוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל,
אֶתֵּן לָךְ מִחְיָה, גַּם מִשְׂרָה עַל שֶׁכֶם,

וְאִם בֶּאֱמוּנָה תַּעֲשֶׂה, לֹא תוֹסִיף עוֹד הִסְתּוֹלֵל,
אֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיִיתָ בְּרָכָה.
הֲלֹא יָדַעְתָּ אֶת הָעַכְבָּר! זֶה הַשֶּׁרֶץ,
יַהֲמוֹס טוּבִי יִפְרְצֵנִי פֶּרֶץ עַל פְּנֵי פָרֶץ
יַשְׂבִּיעֵנִי מַמְרוֹרִים יָגוֹן וַאֲנָחָה,
הָאֶחָד כְּאֹרֵחַ בָּא לָגוּר אִתִּי בַּבַּיִת
וַיַּעֲשֵׂהוּ בָתָּה, חֳרָבָה, שָׁמִיר וָשַׁיִת
פָּרַץ כָּאַרְבֶּה לָרֹב פָּרָה וְרָבָה
וַיְהִי לְמַחֲנֶה גָדוֹל לְאַלְפֵי רְבָבָה.
קָטָן הוּא זֶה הָעַכְבָּר כִּזְנַב הַלְּטָאָה
אַךְ רַעַבְתָן וְגַרְגְּרָן, בַּעַל תַּעֲנוּג וְהֲנָאָה,
חִכּוֹ הַטּוֹעֵם אוֹהֵב מַעֲדַנִּים וּמַמְתַּקִּים,
עֵינָיו לַפִּידֵי אֵשׁ, מְאִירוֹת בְּמַחֲשַׁכִּים,
רַגְלָיו מְהִירוֹת כְּבָרָק, קַלּוֹת כְּחֵץ מִקֶּשֶׁת,
שִׁנָּיו חֲרָבוֹת, מְתַלְעוֹתָיו בַּרְזֶל עֶשֶׁת,
עָרוּם כַּנָּחָשׁ וְגוֹזֵל כְּרוֹכֵל, וּבְגִיחוֹ
עִם חֵילוֹ הַגָּדוֹל מִן הַמְּבוֹאוֹת הָאֲפֵלוֹת
יְשָׁרֵשׁ תְּבוּאָתִי, לֹא יַשְׁאִיר עוֹלֵלוֹת.
הִנּוֹ בְיָדְךָ — (כִּי לִי אֵין שָׁוֶה לְהַנִּיחוֹ).
לֶאֱכוֹל בְּשָׂרוֹ וְעוֹרוֹ לִשְׁפּוֹךְ דָּמוֹ כַּמַּיִם.
רְאֵה הִנְנִי נוֹתֵן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים
חַיִּים שֶׁלֹּא תֵדַע חֹסֶר וְנִקְיוֹן שִׁנַּיִם,
חַיִּים שֶׁל עֹשֶׁר בְּיֹשֶׁר וְיִרְאַת שָׁמַיִם,
חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה, פַּרְנָסָה וִיגִיעַ כַּפַּיִם

חַיִּים שֶׁלֹּא תִצְטָרֵךְ עוֹד לְהַמְּבַשֶּׁלֶת,
הַיִּים שֶׁלֹּא תִירָא אֶת הַדֶּלֶת וְהַמַּאֲכֶלֶת.
וַעֲלֵה, בְּנִי, וָרֵשׁ! צְלַח וּרְכַב בִּדְרָכֶיךָ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת אֲדוֹנֶיךָ!

* *
*

פִּתּוּנִי וָאֶפָּת; וְעוֹד בָּזֶה הַלַּיִל
הִתְנַפַּלְתִּי עַל הָעַכְבָּרִים בְּעֹז וְחַיִל
עָשִׂיתִי בָמוֹ שַׁמּוֹת, הִכִּיתִים הֶרֶם,
בַּחֲמַת אַף הֲרַגְתִּים, טָרַפְתִּי לֹא חָמַלְוּ.
אֲנָשִׁים וְנָשִׁים יַחְדָּו, בַּחוּרִים וַעֲלָמוֹת,
וַיִּז נִצְחָם עַל גֵּוִי וְכָל שַׂעֲרוֹתַי אֶגְאָלְתִּי.
אָכַלְתִּי בְּכָל אַוַּת נַפְשִׁי בָּשָׂר וְגֶרֶם,
שָׁתִיתִי לְרְוָיָה דָּם וְשִׁקּוּי עֲצָמוֹת
יָבֹאוּ כַּשֶּׁמֶן בְּקִרְבִּי, כִּדְבַשׁ לְפִי מָתָקוּ...

* *
*

בַּלַּיְלָה הַהוּא שָׁכַבְתִּי בְּנֶפֶשׁ שְׂבֵעָה,
אַךְ רוּחִי הֱצִיקַתְנִי, זַמּוֹתַי נִתָּקוּ,
חֲלוֹמוֹת בִּעֲתוּנִי, חֶזְיוֹנוֹת וְהַרְהוֹרִים רָעִים,
אֶנְקַת הֲלָלִים כְּמוֹ שָׁמַעְתִּי וַאֲנָחַת נְכָאִים...
הַגְּרָמִים, הָעֲצָמִים בְּבִטְנִי הַמְּלֵאָה

דָּקְרוּ בִּבְשָׂרִי, שָׂרְטוּ בוֹ שָׂרֶטֶת,
הַדָּם הַחַם בָּעֲרוּ בְּמֵעַי כְּאֵשׁ לְהֶטֶת,
הַבָּשָׂר הַחַי, מוֹחַ הָעֲצָמוֹת, הַשְּׁמָנִים
נֶהֶפְכוּ בְּקִרְבִּי לְרַעַל וּמְרוֹרַת פְּתָנִים...
אֲבָל בַּמֶּה נֶחְשַׁב מוּסַר־כְּלָיוֹת מוּל בֶּטֶן חֲסֵרָה?
גַּם לֹא לְאֹרֶךְ יָמִים יְעוֹרֵר הַחֵטְא זְוָעָה,
דַּי לִטְעוֹם טַעְמוֹ וְהַגֹּעַל יָסוּר מְהֵרָה,
קוֹל הַיֹּשֶׁר יִדֹּם וּבְפִינוּ תִּמְתַּק הָרָעָה
וּבְשׁוּבִי עַל צֵיד הָעַכְבָּרִים שֵׁנִית וָשֶׁבַע
דַּעְתִּי נָחָתָה (הַהֶרְגֵּל נַעֲשָׂה טֶבַע!),
הַבָּשָׂר הַחַי הָיָה מְעַט מְעַט לְלֶחֶם חֻקִּי
וְצִמְאַת הַדָּם לֹא תַרְפֵּנִי עַד בִּלְעִי רֻקִּי
אַךְ יוֹתֵר שֶׁאֹכַל וְאֶטְרוֹף יִרֶב רַעֲבוֹנִי
וְנַהֲרֵי נַחֲלֵי הַדָּם עוֹד יַגְדִּילוּ צִמְאוֹנִי,
נַפְשִׁי לֹא תֵדַע שָׂבְעָה, גַּם תֶּאֱהַב חֲלִיפוֹת.
לָכֵן בְּאָחֳזִי בְּרֶצַח לֹא סַרְתִּי מִגְּנֵבָה
וַיְהִי מַעֲשֵׂה הָרֶצַח שַׁעֲשׁוּעַי בַּלֵּילוֹת
וּלְאוֹר הָיִיתִי כְגַנָּב בַּמְּבוֹאוֹת הָאֲפֵלוֹת.
וְכֵן אֲנִי עוֹמֵד לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם, רַבּוֹתַי,
מָלֵא חֶרְפָּה וָבוּז, שָׂבֵעַ שִׂנְאָה וְאֵיבָה,
מְרֻדָּף מִתַּאֲוֹתַי, מְעֻנֶּה מֵחַטֹּאתַי,
הַקְּלָלוֹת לֹא חָדָלוּ, הַמַּכּוֹת וְהָרְדִיפוֹת,
הַנְּאָצוֹת לֹא סָרוּ, הַחֲרָמִים וְהַנְּזִיפוֹת,
נֶאָצוֹת בַּחוּץ וְשִׁמָּמוֹן בְּנַפְשִׁי פְּנִימָה...

קַצְתִּי בְחַיֵּי הַתְּלוּיִים עַל בְּלִי מָה
חַיִּים בְּלִי תַכְלִית, מַטָּרָה וְתוֹעֶלֶת,
חַיִּים בְּלִי כָבוֹד, בְּלֹא אַהֲבָה וְתוֹחֶלֶת
חַיִּים שֶׁל קַיִן מְגֹאָלִים בְּדָם וָרֶצַח,
כְּאוֹת מִשְׂטֵמָה, כְּחוֹתָם קִיקָלוֹן עַל מֶצַח...

* *
*

הִכָּבְדוּ, אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, חָכְמָה וּבִינָה:
לִפְנֵיכֶם אֶכְרָעָה, אֶקֹּד אַרְצָה אַפַּיִם;
עֶרְכְּכֶם אוֹקִיר, פְּעֻלַּתְכֶם אָבִינָה;
אַךְ קַנֹּא אֲקַנֵּא בְּזֶה אֶרֶךְ הָאָזְנַיִם
בַּבְּרִיאָה זוֹ הַמְכֹעָרָה–בַּחֲמוֹר,
שֶׁהָיָה לְמַטָּרָה לְחִצֵּי לֵצָנֵי הַדּוֹר
לְמָשָׁל בְּפִי מְשׁוֹרְרִים וּמְמַשְּׁלֵי מְשָׁלִים
בְּאָזְנָיו הָאֲרוּכוֹת, בְּאֹרֶךְ אַפּוֹ וְסַבְלָנוּתוֹ
בְּעָלוֹ הַקָּשֶׁה וְיוֹתֵר–בְּסִכְלוּתוֹ.
צָחֲקוּ לַחֲמוֹר, לָעֲגוּ לוֹ, יְשִׁישִׁים וְעוֹלָלִים,
אַךְ אֵין כָּמֹהוּ מֵאֲשֶׁר תַּחַת הַיָּרֵחַ.
נַעַר הָיִיתִי, אֲדוֹנַי, גַּם זָקַנְתִּי
רַבּוֹת רָאִיתִי בְּחַיֵּי הֶבְלִי הִתְבּוֹנַנְתִּי:
רָאִיתִי הַשּׁוּעָל הֶעָרוּם הַפִּקֵּחַ
שׁוֹכֵב לְמַעֲצֵבָה בְּעִמְקֵי בוֹר וְשׁוּחָה,
כָּרוּ לוֹ עֲוִילִים בְּבַקְּשׁוֹ מָזוֹן לַאֲרוּחָה;

רָאִיתִי אֶת הָאֲרִי הֶעָז כְּאַחַד הַנְּבָלִים
אָסוּר בָּרְהָטִים בָּאזִקִּים וּכְבָלִים,
נוֹהֵם כְּנַהֲמַת יָם מֵחֶרְפַּת רָעָב;
רָאִיתִי דֹּב בַּסּוּגַר, חָח עַל אַפַּיִם.
רוֹקֵד בְּעַד פַּת לֶחֶם וְהוֹלֵךְ עַל שְׁתַּיִם,
רָאִיתִי חֲכָמִים נוֹדָעִים—דַּלִּים וְרָשִׁים
בְּעָנְיָם כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְעֶגְלֵי זָהָב
וּמוֹכְרִים בְּכוֹרָתָם בִּנְזִיד עֲדָשִׁים,—
אַךְ לֹא רָאִיתִי הֶחָמוֹר נֶעֱזָב מְבַקֵּשׁ לָחֶם.
מֵעֲמַל כַּפָּיו יִרְאֶה, יִשְׂבַּע פְּרִי בְרָכָה,
לַחְמוֹ לֹא בְרָגְזָה יֹאכַל לֹא בְדֶמַע וַאֲנָחָה.
הָעֹל וְשֵׁבֶט הַנּוֹגֵשׂ יְיַשְּׁרוּ אָרְחוֹתָיו
וַיְהִי לִתְמִים דֶּרֶךְ לְצַדִּיק בְּדֹרֹתָיו,
וְאִם גַּם יֶחֱטָא וְאָשֵׁם יִכָּשֵׁל בַּהֲלִיכָתוֹ
יִשָּׂאוּ לְחֶטְאוֹ: סִכְלוּתוֹ הִיא כַּפָּרָתוֹ.
מַרְגָּלִית טוֹבָה תָּלָה הַיּוֹצֵר בְּצַוָּארוֹ
וְסִכְלוּת שְׁמָהּ, הִיא יְקָרוֹ, הִיא הֲדָרוֹ, הִיא אוֹצָרוֹ.
הַסִּכְלוּת לַחֲמוֹר מָגֵן צִנָּה וְסוֹחֵרָה
מִכָּל צַעַר וְיָגוֹן, מִכָּל פַּחֶתֶת וּמְאֵרָה,
מִמַּחֲלַת לֵב וָמוֹחַ, מֵחָלְיֵי הָאַהֲבָה וְהַשִּׂנְאָה,
מִנְּגִישַׂת עֲצָבִים מִכַּעַס הַבּוּז, וְהַקִּנְאָה
הָרֶשַׁע, הַזָּדוֹן וְגֶזֶל. מִשְׁפָּט בַּמְּדִינָה
וְהִיא הִיא שֶׁעָמְדָה לוֹ מְגִּיחוֹ מֵרֶחֶם
לָשֵׂאת בִּמְנוּחָה כֹּבֶד מַשָּׂא עַל שֶׁכֶם,

הֶרְפַּת הָעֹל עַל צַוָּארוֹ וְשִׁפְלוּת הָעֶבֶד
הַסַּבְלָנוּת! מָה רַב עֶרְכָּהּ! מַה טּוֹב הַזֶּבֶד?
גַּם הַחָכְמָה תֵּדַע דַּרְכָּהּ תּוֹרֶיהָ לִפְעָמִים, —
אַךְ מָה רַב הַמְּחִיר שֶׁיִּתְּנוּ בַּעֲדָהּ הַחֲכָמִים!
בְּדַם לִבָּם יִקְנוּהָ, בְּמֹחַ עַצְמוֹתָם,
בְּמֵיטַב חוּשָׁם בָּם בְּמִבְחַר רִגְשׁוֹתָם
כֹּבֶד רֹאשׁ יִשָּׂאוּהָ בְּפָנִים נִזְעָמִים
אַחֲרֵי מִלְחָמָה כְּבֵדָה בְּקִרְבָּם וּבְכִלְיוֹתָם
אַחֲרֵי סוּפוֹת וּסְעָרוֹת חוּצָה וּפְנִימָה...
גַּם יֵשׁ גְּבוּל וָקֵץ לְסַבְלָנוּתוֹ שֶׁל הַפִּלוּסוֹף —
אֲבָל סַבְלָנוּת הַחֲמוֹר — לָהּ אֵין תִּכְלָה וָסוֹף,
סַבְלָנוּת גְּמוּרָה הִיא שְׁלֵמָה וּתְמִימָה,
סַבְלָנוּת הַשּׁוֹטָה דְּלָא מַרְגִּישׁ וּדְלָא חָלֵי...

* *

הַחֲמוֹר! לְךָ יֶהֱמֶה לִבִּי! לְךָ שִׁבְחִי, מַהֲלָלִי!
בָּרוּךְ הָאֱלִים אָתָּה! בָּרוּךְ בְּבֹאֶךָ, בְּצֵאתֶךָ,
בָּרוּךְ אַתָּה בְּסִכְלוּתֶךָ, בָּרוּךְ בְּסַבְלָנוּתֶךָ!
אַשְׁרֶיךָ הַחֲמוֹר וְטוֹב לָךְ! קָנִיתָ עוֹלָמֶךָ!

הַחֲמוֹר

יִתְבָּרְכוּ הָאֵלִים וְכָל מַזָּרֵי שָׁמַיִם
כָּל שׁוֹכְנֵי אָלִימְפְּ וַהֲתוּלֵי מִצְרַיִם,
כִּי אָמְנָם שָׁמֵן חֶלְקִי, מְאֻשָּׁר גּוֹרָלִי,
שָׁלוֹם לִי מִסָּבִיב וְצֵל אֱלֹהַּ עָלַי אָהֳלִי
רִפְתִּי בַּל יִצְעָן, מָלֵא כָּל בִּרְכוֹת אֲדֹנָי
אֵין חֹסֶר בְּבִטְנִי, אֵין כָּפָן בִּמְעוֹנִי,
אֲבוּסִי מָלֵא מִסְפּוֹא, בָּר וְכָל מַכֹּלֶת,
תֶּבֶן וַחֲשַׁשׁ, כֻּסֶּמֶת פּוֹל וְשִׁבֹּלֶת;
גְּדֹלוֹת לֹא אֲבַקֵּשׁ, רָמוֹת וְנִפְלָאוֹת,
לֹא אֶתְאָו מַעֲדַנִּים, מַמְתַּקִּים וּפַרְפְּרָאוֹת
לֹא אֶשְׁתֶּה דַּם פָּרִים וּמֹחַ עֲצָמוֹת.
יְגִיעַ כַּפַּי אֹכַל, אֶשְׂבַּע בְּיֹשֶׁר וְתָמִים,
לַחְמִי בְּזֵעַת אַפִּי אֶמְצָא כָּל הַיָּמִים,
פִּנּוּק וָרֹךְ לֹא אֵדַע עָלַי אֲדָמוֹת;
יָדַעְתִּי כִּי לְעָמָל הַחֲמוֹר יוּלָד,
יִכְשְׁנוֹת שָׂכִיר יָמָיו פֹּה עֲלֵי חָלֶד,
וְאַט שִׁכְמִי לִסְבּוֹל עֲבֹדַת כָּל פֶּרֶךְ,
לִמְשׁוֹךְ בְּקָרוֹן, לָשֵׂאת עֲמַל הַדֶּרֶךְ,
צִנִּים וּפַחִים, חֲרוֹן אַף, גְּעָרָה וְחֵמָה.
אַךְ אַחֲרֵי הָעֲבֹדָה הַמְּנוּחָה מַה נְּעִמָה
וּמַה מְּתוּקָה, מַה עָרְבָה שְׁנַת הַחֲמוֹר!

לֹא אַחֲלִיפָהּ, לֹא אֲמִירָהּ בְּכָל חֹפֶשׁ וּדְרוֹר.
וּבָרוּךְ אֲדוֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס לִי עֹל
וְהָעֹל לֹא יְצִיקֵנִי, לֹא יָעִיק עוֹד צַוָּארִי –
כְּבָר הָיָה לְעֶצֶם מֵעֲצָמַי, לְבָשָׂר מִבְּשָׂרִי
לְמַעַן אַיְשִׁיר לֶכֶת, לֹא אַט יָמִין וּשְׂמֹאל
מִדֶּרֶךְ זוּ סָלְלוּ לִי אֵלֵי הַשֶּׁפֶל וְהָרוּם,
דֶּרֶךְ הָאֱמוּנָה, הַחוֹבָה, הַטּוֹב וְהַתֹּם.
לֹא אֶדְאַג לְצָרְכֵי צִבּוּר, לְטוֹבַת הַכְּלָל,
אֵינֶנִּי מִמַּצְדִּיקֵי הָרַבִּים – אִידֵאַל,
אַךְ סָר אֲנִי מֵרָע: מֵחֲנוּפָּה וַחֲלַקְלַקּוֹת,
יָדַי לֹא מְגֹאָלוֹת בַּדָּם, בְּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת,
נָקִי אָנֹכִי מִפַּנְפָּה וּפַנַּמִּינָה
– בְּכָל אֵלֶּה נִטְמְאוּ בַּעֲלֵי הַחָכְמָה וְהַבִּינָה:
וְאִם נָשָׂאתִי לִפְעָמִים בִּימֵי הַבֵּינַיִם
סִבְכֵי עֵץ וְגָפְרִית לִשְׂרֵפַת בְּנֵי עֲלִיָּה,
צַדִּיקִים וַחֲסִידִים רַבֵּי הָעֲלִילִיָּה,
שֶׁעָלוּ עַל מוֹקְדָם, עַל קִדּוּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם,
לַעֲקֵדַת הוּסס, גַּלִּילֵיאוּס וּבְרוּנָא,
לַאֲנוּסֵי יְהוּדָה וּסְפָרַד בַּחֲצִי אִי הַשְּׁפָנִיב
וּלְרִבּוֹא רִבְבוֹת יֶתֶר חַלְלֵי הָאֱמוּנָה.
הַמִּינִים, הָאַלְבִּינָאִים וְהָאַרְיָנִים,
שֶׁנִּדּוֹנוּ כְּסוֹרְרִים וּמוֹרִים וְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה –
הָאֱמוּנָה! לֹא אֲנִי הִבְעַרְתִּי זֹאת הַבְּעֵרָה:
אַךְ כֹּהֲנֵי אוֹן בְּעֹז קִנְאָתָם וְנִכְלֵיהֶם

הֵם שָׁפְכוּ זֶה הַדָּם, נְסָכוּהוּ לֵאלֹהֵיהֶם.
וּכְבָר דָּנַתְנִי לְכַף זְכוּר
גַּם נֶפֶשׁ הַצַּדִּיק הוּסס
בְּקָרְאָהּ בְּעֵת צֵאתָהּ:
„הוֹי, תְּמִימוּת קְדוֹשָׁה!" *)

יִתְבָּרְכוּ עָשׁ כְּסִיל וְכִימָה וְהַמַּזָּלוֹת כֻּלָּם
שֶׁעֲשׁוּנִי כִּרְצוֹנָם – מוּצָק וּבָרִיא אוּלָם,
כַּרְסִי רָחָב, גַּבִּי עָב, עָרְפִּי חָזָק,
גַּרְמִי בַּרְזֶל, פַּרְסוֹתַי נְחוּשָׁה, צַוָּארִי עָתָק;
וְאִם הֶחֱסִירוּנִי מְעַט מוֹחַ, מְעַט דַּעַת,
לֹא יִזְעַף לִבִּי, לֹא אֶשָּׂא חָרוֹן וָכַעַס.
הֵן לְעֻמָּתָם הֶאֱרִיכוּ לִי זָנָב וְאָזְנַיִם
הַזָּנָב הוּא פְּאֵרִי (אִם לֹא בְּרֹאשׁ אַךְ בָּאֲחוֹרַיִם).
הַזָּנָב נִשְׁקִי, בּוֹ אֲזַנֵּב בִּזְבוּב וּבְפַרְעוֹשׁ,
וְטוֹב לִי זֶה זַנְבִי הָאֶחָד מֵאַלְפֵי מוֹחוֹת,
וְאַחַת מִפַּרְסוֹתַי לֹא אֶתֵּן בְּעַד כָּל כֹּחוֹת
הַנֶּפֶשׁ, בְּעַד כָּל סְגֻלּוֹת הַלֵּב וְהָרֹאשׁ
הַלֵּב הוּא חֳלִי, הַמּוֹחַ–נֶגַע צָרַעַת.
כָּל יָמַי גֻּדַּלְתִּי בֵּין אֵלֶּה הַחֲכָמִים

*) Sankta suplicitas

וְלֹא מָצָאתִי בֵּינֵיהֶם גּוּף אֶחָד תָּמִים:
רוּחָם עֲכוּרָה, עַל שִׂפְתוֹתֵיהֶם אֵשׁ צָרֶבֶת.
לְחָיֵימוֹ חָוָרוּ, עַל מִצְחֵמוֹ קְמָטֵי עַצֶּבֶת,
הֲמַרְמְרוּ מֵעֵיהֶם, פְּנֵיהֶם רָעִים, נִזְעָמִים,
לַחְמָם יֹאכְלוּ בְּדִמְעָה, שִׁקּוּיֵיהֶם לַעֲנָה,
קִנִּים יְעוֹרְרוּ כָּל הַיּוֹם כְּתַנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה.
רוּחָם רָעָה, לָכֵן „רַע, רַע!" יִקְרָאוּ,
„רָעִים הַחַיִּים, רָעָה כָּל הַתּוֹלָדָה!"
רַק מוּם וּמִגְרַעַת יְבַקְשׁוּ יִמְצָאוּ
בְּכָל מִשְׁטָר וָסֵדֶר, בָּרוּם וּבַשָּׁפֶל,
כָּל יֹפִי יָשִׂימוּ לְדֹפִי, כָּל חֵשֶׁק לַחֲרָדָה,
„בַּשֶּׁמֶשׁ כְּתָמִים, הַיָּרֵחַ לוּטָה עֲרָפֶל!"
גַּם בָּאֵלִים יָשִׂימוּ תָהֳלָה, וּבְמַלְאָכֵימוֹ
לֹא יַאֲמִינוּ, בָּעֵר יִבְעֲרוּ בְּרוּחַ שִׂפְתוֹתֵימוֹ
כָּל אֵמֻן, נֹחַם וְתִקְוָה; יַרְבּוּ כַּחַשׁ,
קֶצֶף וָמֶרִי; וְרָגְזוּ וּפָחֲדוּ וְאֵין נַחַת.

* *

*

בְּזָכְרִי אֶת הַחֲכָמִים יַעֲלֶה עַל זִכְרוֹנִי,
אֲבִי הַחַרְטֻמִּים, שְׁתֻם הָעַיִן, בִּלְעָם בְּנוֹ בְעוֹר.
בְּשֶׁבֶת זֶה הַחוֹזֶה עַל גַּבֵּי כְּפַעַם בְּפַעַם
הִתְפַּלֵּץ לִרְגָעִים וַתְּהִי עָלָיו יַד אֲדֹנָי,
וְאָז נָתַן קוֹלוֹ, קוֹל עֹז, קוֹל הָמוֹן, קוֹל רַעַם,

וְנוֹפֵל וּגְלוּי עֵינַיִם דִּבֵּר בְּחָזוֹן לֵאמֹר:

* *

*

„אוֹי לַחֲכָמִים, אוֹי וַאֲבוֹי לְדוֹרְשֵׁי דַעַת,
חֶלְקָתָם תִּקְלַל, מְנָת כּוֹסָם עָמָל וָכַעַס,
אֵין נַחַת בְּלִבָּם, אֵין שַׁלְוָה בְּעַצְמוֹתָם,
רָגְזָה בִּמְגוּרָם, בְּקִרְבָּם, שִׁמָּמוֹן בְּכִלְיוֹתָם,
בָּאָרֶץ תֹּהוּ וּבַשָּׁמַיִם בֹּהוּ:
אַךְ רוּחַ אֱלֹהִים לֹא מְרַחֶפֶת עָלֵיהוּ!
הָאֵלִים הַיְשָׁנִים נִשְׂרְפוּ עִם מַקְדִּישֵׁיהֶם
וֵאלֹהִים חֲדָשִׁים לְהוֹשִׁיב עַל כִּסְאוֹתֵיהֶם
עוֹד לֹא נִמְצָאוּ; חִפְּשׂוּם בְּנֵרוֹת וַאֲבוּקוֹת
בְּנִגְלוֹת וְנוֹדָעוֹת, בְּנִסְתָּרוֹת וַעֲמוּקוֹת,
בְּגֹבַהּ וָשֶׁפֶל, בָּעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים
בִּשְׁמֵי רוֹם וְנִבְכֵי תְהוֹם חִפְּשׂוּם כְּמַטְמוֹנִים;
לַשָּׁוְא הַסְתֵּר הִסְתִּירוּ הָאֵלִים פְּנֵימוֹ,
סַכּוּ בֶעָנָן לָמוֹ, לֹא נִגְלוּ אֵלֵימוֹ,
עַל דַּרְכָּם הַגְּדוֹלָה תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם.
כָּל יְקָר רָאֲתָה עֵינָם בָּהָר, בְּגֶבַע,
בְּדוֹמֵם, צוֹמֵחַ וָחַי, בַּיַּבָּשָׁה, בַּמַּיִם,
גִּלּוּ כֹּחוֹת נִסְתָּרִים בְּכָל מַעַרְכוֹת הַטֶּבַע,
רָזֵי עוֹלָם וְסִתְרֵי בְרֵאשִׁית בַּחֹשֶׁךְ מְכֻסִּים,
גִּלּוּ אוֹרוֹת גְּנוּזִים וְסוֹדוֹת חֲתוּמִים וּכְמוּסִים,

יָמִים לֹא נוֹדְעוּ מָצְאוּ וַאֲרָצוֹת חֲדָשׁוֹת
טְפוּת אֵין חֵקֶר לְגָדְלָן – כּוֹכָבִים וּשְׁמָשׁוֹת
וְדַקּוֹת מִן הַדַּקּוֹת – בַּקְטִירְיוֹת, בַּצִּילוֹת,
לֹא מָצְאוּ. לֹא רָאוּ רַק אֶת עָלַת הָעִלּוֹת"....

ט

„אָז אָמְרוּ הַחֲכָמִים לְהוֹשִׁיב אֶת הָאֱמֶת לַכֵּס
אֶת הָאֱמֶת הַזְּעוּמָה, הָעֲרֻמָּה וַחֲשׂוּפַת שֵׁת;
אוֹתָהּ קִדְּשׁוּ הֶעֱרִיצוּ, עִטְּרוּהָ עֲטָרָה
וַיִּקְרְאוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ! הֲרִימוּהָ עַל נֵס!
אַךְ נֶעֶלְמָה הָאֱמֶת: בָּרְחָה מֵהֶם נִסְתְּרָה
נֶחְבְּאָה אֶל הַכֵּלִים מַעְגְּלוֹתֶיהָ נָעוּ,
הָאָרֶץ אָמְרָה: „אֵין עִמָּדִי" וְהַשָּׁמַיִם –
„לֹא שָׁמַעְנוּ שִׁמְעָהּ בֵּין הַמֵּתִים וְהַחַיִּים" !
בִּקְּשׁוּהָ בַּיָּם, בַּיַּבָּשָׁה, זֶה אַלְפֵי שָׁנִים,
וְעִקְבוֹתֶיהָ עוֹד הַיּוֹם לֹא נוֹדָעוּ.
אָמְנָם מָצְאוּ עֲרֻמּוֹת רַבּוֹת, עַזּוֹת פָּנִים ;
חֲשׂוּפוֹת שֵׁת וַחֲצוּפוֹת כָּאַרְבֶּה לָרֹב,
בְּכָל עִיר וּמְדִינָה, בְּכָל מִגְרָשׁ וּרְחוֹב;
מִכָּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה נִקְבְּצוּ וָבָאוּ
מִבְּנוֹת אַשּׁוּר, צֹעַן, מִכִּתִּים וְדֹדָנִים
מִגַּלְיָה וְגֶרְמַנְיָה, מֵרוֹמָאִים וִיוָנִים,
זֹאת אָבִיהָ אֱמֹרִי, וְזֹאת אִמָּהּ חִתִּית

אַךְ עוֹד לֹא הֶחֱלִיטוּ מִי מֵהֶן הָאֲמִתִּית"...

* *

*

„בִּקְשׁוּ הַחֲכָמִים לְהוֹשִׁיב עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד
אֵלִים שֶׁבָּדוּ מִלִּבָּם, יְצִירֵי דִמְיוֹנֵיהֶם:
אֶת הַהַרְמוֹנִיָּה, הַחֵן, הַיֹּפִי וְהַהוֹד,
אֶת הַטּוֹב, הַיֹּשֶׁר, אֶת הָאַהֲבָה הַטְּהוֹרָה
אוֹתָם שִׁבְּחוּ, רוֹמְמוּ הִלְלוּ בְּקָהָל רָב,
פֵּאֲרוּ וְסִלְסְלוּ בְּשִׁירֵיהֶם וּמְלִיצוֹתֵיהֶם;
אַךְ מִשְׁכַּן אֵלּוּ הָאֵלִים הֲלֹא הוּא הַלֵּב
וְלֵב לֹא נִמְצָא עוֹד לַחֲכָמִים בְּכָל פִּנּוֹת הַגֵּו?
נִשְׁאַר בִּמְקוֹמוֹ מְעַט בָּשָׂר, שֶׁנִּתְקַשָּׁה לְאֶבֶן,
אֵיזֶה עוֹרְקִים, שֶׁכְּבָר נִתְרוֹפְפוּ כְּקַשׁ וָתֶבֶן,
נִשְׁאַר שָׁם גַּם מְעַט דָּם, הַהוֹלֵךְ וָשָׁב,
אַךְ גַּם הוּא הִתְקָרֵר וַיְהִי לְקֶרַח הַנּוֹרָא"...

* *

*

„וְרָעָה עוֹד מִזֹּאת, שֶׁבְּרֹב מַסָּעֵימוֹ
בָּאָרֶץ, לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ, אָבְדוּ נַפְשׁוֹתֵימוֹ.
אִם מֵתָה נֶפֶשׁ הַחֲכָמִים, עִלְּפָה, גָּוָעָה,
מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן, מִזֹּקֶן וְרֹב יָמִים,
וּבְאֵין אוֹנִים בָּאָה אֱלֵי קֶבֶר בְּכֶלַח,

אוֹ דֶבֶר בָּא עָלֶיהָ, אוֹ עָבְרָה בַּשֶּׁלַח,
אוֹ לֹא הָיְתָה מֵעוֹלָם, לֹא נִבְרָאָה,
רַק מָשָׁל הָיְתָה – וְזֹאת לֹא נֶדָעָה;
אַךְ בָּרוּר הַדָּבָר, שֶׁאֵין נֶפֶשׁ לַחֲכָמִים,
בְּקָשׁוּהָ, חִפְּשׂוּהָ, מִשְׁשׁוּ כָּל כְּלֵיהֶם,
גָּזְרוּ בְשַׂכִּין הַנִּתּוּחַ כָּל אֵבְרֵיהֶם,
וְהֶחֱמִשִּׁים בִּזְכוּכִית מַגְדֶּלֶת אַלְפֵי פְּעָמִים,
חָתְרוּ בָּדְקוּ, בְּחוּרֵיהֶם וְסִדְקֵיהֶם –
לַשָּׁוְא! מָצְאוּ עוֹר, בָּשָׂר, עֲצָמִים וּגְרָמִים
גִּידִים, עוֹרְקִים, גְּלָדִים, דָּם וָרֶפֶשׁ –
רַבּוֹת שָׁם רָאוּ, מָצְאוּ – אַךְ לֹא הַנֶּפֶשׁ"...

* *
*

„אַךְ הוֹי! אֶרְאֶם וְלֹא עַתָּה, אֲשׁוּרֵם וְלֹא מִקָּרוֹב
יִשְׂגְּאוּ חַיִל, יִפְשְׁטוּ כַּיֶּלֶק, כֶּעָרוֹב,
יִרְבּוּ מֵחוֹל יַמִּים, יְכַסּוּ עֵין הָאָרֶץ,
יָבוֹא קֶטֶב לְרַגְלָם, כָּל מְאֵרָה וָקֶרֶץ,
כָּל קֹדֶשׁ יְהִי מִרְמָס, הַבְּעָלִים יְחֻלָּלוּ,
הַשְּׁפָלִים יִגְבָּהוּ, הַגְּבֹהִים יִשְׁפָּלוּ
הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן, עַמּוּדֵי עוֹלָם יִתְפַּלָּצוּ,
הֵיכְלֵי שֵׁן יִפֹּלוּ, אַרְמוֹן וּדְבִיר יִתְפּוֹצָצוּ
יִתְּנוּ אוֹתוֹתָם אוֹתוֹת בָּאָרֶץ, בַּשָּׁמַיִם,
אָז יִפְרַח הַזָּדוֹן, יִפְרוּ לַעֲנָה וָרוֹשׁ
הַחֻצְפָּא יִסְגֵּי וְנִקְלִים יָרִימוּ רֹאשׁ"...

כֹּה דִבֶּר רָתֵת אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ מִכַּפְתּוֹר
עֲדֵי אֲחָזָהוּ הַשָּׁבָץ וַיִּצְנַח מֵעַל הַחֲמוֹר.

* *

*

מִקֶּדֶם קַדְמָתָהּ, מֵרֹאשׁ יְמוֹת עוֹלָם
יִקְרְאוּ הַחֲכָמִים, יֶהֱמוּ בְּעֹז וָחַיִל,
יִקְרְאוּ בְגָרוֹן לֹא יַחְשְׂכוּ יוֹמָם וָלַיִל,
לְחַכֵּם שׁוֹפָר, בָּרְחוֹבוֹת יִתְּנוּ קוֹלָם.
בְּשַׁעַר עֲלֵי קֶרֶת, בְּכָל עֵבֶר וּפִנָּה:
מִי פֶתִי יָסוּר הֵנָּה, חֲסַר לֵב הַאֲזִינָה!
הַחֲמוֹרִים! הַכְּסִילִים! קְנוּ חָכְמָה, קְנוּ בִינָה
אֲבָל מַה תִּתְּנוּ לָנוּ אַתֶּם בַּעֲלֵי הַדַּעַת,
וּבְיֶדְכֶם אֵין כֹּל זוּלַת עָמָל וָכַעַס,
אוֹתִיּוֹת פּוֹרְחוֹת בָּאֲוִיר וּסְבָרוֹת רֵקוֹת,
הֶקֵּשִׁים עִקְּשִׁים, פִּקְפּוּקִים וְדִקְדּוּקִים,
שְׁאֵלוֹת בְּלֹא תְשׁוּבוֹת, שְׁלִילוֹת וּסְפֵקוֹת.
הֲלוֹמוֹת בְּלֹא פִתְרוֹנִים, קוּשְׁיוֹת בְּלֹא פֵרוּקִים:
וּשְׂפָתַיִם יִשַּׁק רַבֵּינוּ תֶרַח בֶּן חֲמוֹר,
מִן הַיָּמִים אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר, פְּאֵר הַדּוֹר,
שֶׁדִּבֵּר עַל הַחָכְמָה וְהַחֲכָמִים לֵאמֹר:

„הַחָכְמָה הִיא יְלִידַת שַׁחַת, בַּת תָּפְתֶּה וְדוּכִית,"
הַדַּעַת הִיא רַעַל פְּתָנִים, הִיא הַזּוּהֲמָא
שֶׁהִטִּיל הַנָּחָשׁ בְּחַוָּה בְּאָבִיב עֲלוּמֶיהָ,

לִגְזוֹל מְנוּחָתָהּ, לְגָרְשָׁהּ מִבֵּית תַּעֲנוּגֶיהָ
בְּטֶרֶם אָכְלוּ בְּנֵי חֲלוֹף מִפְּרִי עֵץ הַדַּעַת,
לֹא יָדְעוּ נֶגַע וּמַחֲלָה, עָמָל וָכַעַס,
רָעָב, צִמָּאוֹן, לַחַץ וְדַחַק, שֵׁבֶט וְשׁוֹט,
עֹשֶׁק וּמְרוּצָה, חָמָס, עֹל וָמוֹט.
בְּאַהֲבָה וְרֵעוּת, שַׁלְאֲנָן מֵרָע וָפַחַד
רָבְצוּ בְּנֵי הַחַיִּים, רָעוּ כֻּלָּם יַחַד.
הָאָרֶץ כְּאֵם רַחֲמָנִיָּה חָלְצָה שָׁדֶיהָ
וַתַּשְׂבַּע וַתַּרְוֶה כָּל יוֹצְאֵי חֲלָצֶיהָ;
מִן הַשֶּׁנְהַב הָעֲנָק עַד הַתּוֹלָע בְּחֹרוֹ
כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל מָצָא דֵּי מַחְסוֹרוֹ.
וְהַשָּׁמַיִם הִרְעִיפוּ לָמוֹ טַלְלֵי בִרְכוֹתֵיהֶם
וּכְסִיל עָשׁ וְכִימָה מִמְּרוֹמֵי מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם
הִשְׁפִּיעוּ לָמוֹ תַּנְחוּמוֹת אֵל וּנְעִימוֹת נֶצַח
וּמִשֶּׁבָּאָה דַעַת לְעוֹלָם — בָּאָה הַמְּהוּמָה
הַדַּלּוּת, הָעֹנִי, אֵיפַת רָזוֹן הַזְּעוּמָה;
מִשֶּׁבָּאָה הַבִּינָה — בָּאָה הַבּוּשָׁה, וְעִמָּהּ
תִּגְבֹּרֶת הַחֵשֶׁק, הַתַּאֲוָה, הַזִּמָּה,
הַבִּזְבּוּז, אַהֲבַת הַבֶּצַע; וּלְרַגְלֵיהֶן
הַקִּנְאָה, הַשִּׂנְאָה, הַמַּצָּה וְהַמָּדוֹן,
הַגְּנֵבָה, הַגְּזֵלָה, הֶחָמָס וְהָרֶצַח,
הָעָרְמָה, הַחֲנוּפָה, הַשֶּׁקֶר וְהַזָּדוֹן,
עַבְדוּת, שֵׁבֶט וְעֹל עִם כָּל תּוֹלְדוֹתֵיהֶן"...!

„בְּלֶכֶת הַחַיִּים בְּחֻקֵּי הַטֶּבַע הַיְשָׁרִים
טוֹבִים הֵם וּתְמִימִים, שְׁלֵוִים וּמְאֻשָּׁרִים,
וּבְאָחְזָם בְּמִשְׁפְּטֵי הַשֵּׂכֶל יָבֹאוּ הַחֲטָאִים
וּבְעִקְבוֹתֵיהֶם כָּל הַפְּגָעִים וְהַנְּגָעִים,
כִּי הַפְּרָאִים יִשְׁתּוּ עֵת יִצְמָאוּ
וּבַעֲלֵי הַתַּרְבּוּת יַעַלְעוּ, יִסְבָּאוּ;
הַפְּרָאִים בִּרְעָבָם לַחְמָם לָחָמוּ -
וּבַעֲלֵי הַתַּרְבּוּת יְזוֹלְלוּ, יִטְרוֹפוּ
הַפְּרָאִים יָדְעוּ[1]) עֵת הוּחָמוּ
וּבְנֵי הַתַּרְבּוּת יַעֲשׂוּ זִמָּה, יִנְאָפוּ;
וּשְׁלָשׁ אֵלֶּה עָשׂוּ הָעֵדֶן לְעֵמֶק הַבָּכָא
וַיְמַלְאוּ פְּנֵי תֵבֵל עָמָל, שֹׁד וַאֲנָחָה".

"וַיְהִי בְּשַׁחַת הַיְקוּם הַדְּרָכוּ מִיּוֹם לְיוֹם,
וַיָּבֹא עָלָיו מַבּוּל סְפָרִים נוֹרָא וְאָיוֹם,
וַיָּצוּפוּ עָלִים וּמְגִלּוֹת לַאֲלָפִים וְלִרְבָבוֹת,
בְּסוּפָה וּסְעָרָה בָּאוּ, בְּקוֹל חוֹצֵב לֶהָבוֹת;
וַתִּמָּלֵא אֶרֶץ סְפָרִים וְאֵין קֵצֶה לְשִׁטּוֹת,
וַתִּמָּלֵא אֶרֶץ מְחַבְּרִים וְאֵין קֵצֶה לְכִתּוֹת,
וַתִּמָּלֵא חוֹקְרִים וְאֵין קֵץ לְהַשְׁעָרוֹתֵיהֶם,
וַתִּמָּלֵא מְקֻבָּלִים וְאֵין קֵץ לְהֲזָיוֹתֵיהֶם,
וַתִּמָּלֵא מְחוֹקְקִים עֶרְכֵי דִינִים וְחֻקּוֹת,

[1]) מן „וידע האדם".

וַתִּמָּלֵא פִּלְפּוּלִים וּסְבָרוֹת דְּחוּקוֹת,
וַתִּמָּלֵא רַבָּנִים וְאֵין קֵצֶה לְאִסּוּרִים,
וַתִּמָּלֵא רוֹפְאִים וְאֵין קֵצֶה לְיִסּוּרִים,
וַתִּמָּלֵא מְשׁוֹרְרִים וְאֵין קֵץ לַחֲלוֹמוֹתֵיהֶם,
וַתִּמָּלֵא מְדַקְדְּקִים וְאֵין קֵץ לְדִקְדּוּקֵיהֶם;
וְעוֹד הַפִּילוֹסוֹפִים מִתְפַּלְסְפִים וְחוֹשְׁבִים
וְהַמְחַבְּרִים כּוֹתְבִים וְחוֹזְרִים וְכוֹתְבִים,
כָּל אֶחָד בּוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ וְעוֹטֵר עֲטֶרֶת,
עוֹמֵד וְקוֹרֵא: „לִי הַגְּבוּרָה! לִי הַתִּפְאֶרֶת!
לִי נְהִירִין שְׁבִילֵי הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת,
אֲנִי יָחִיד בִּנְגָעִים, אֲנִי יָחִיד בָּאֳהָלוֹת
לְחָכַי נוֹסְדָה אֶרֶץ, תְּהוֹמוֹת חָלָלוּ,
בְּרוּחִי יִצְעַד הַשֶּׁמֶשׁ, מַיִם יִתְגַּלְגָּלוּ
וְשׂוֹנְאַי שׂוֹנְאֵי הַיָּם מוֹרְדֵי אֱמֶת וָאוֹר
קוֹצְצִים בִּנְטִיעוֹת, פּוֹשְׁעִים וּמַרְשִׁיעֵי הַדּוֹר".
וּלְכָל אֶחָד חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים וְתַלְמִידִים,
שֶׁבַח וּגְדֻלָּה לוֹ יִתֵּנוּ, תָּקְפּוֹ מְעִידִים,
וְרַב אָדָם וּבְהֵמָה רַבָּה אַחֲרֵיהֶם יִמְשֹׁכוּ.
קוֹרְאִים „הֵידָד!" וְלַקְּרָב בְּסַךְ יַהֲלֹכוּ;
וּמֵעֵבֶר מִזֶּה וּמֵעֵבֶר מִזֶּה יֵצְאוּ הַמַּעֲרָכָה
וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים מְנַצְּחִים זֶה אֶת זֶה בַּהֲלָכָה
הַלָּלוּ מַתִּירִים וַהַלָּלוּ אוֹסְרִים
הַלָּלוּ בּוֹנִים וַהַלָּלוּ סוֹתְרִים,
הַלָּלוּ מַרְשִׁיעִים וַהַלָּלוּ מַצְדִּיקִים,

הַלָּלוּ מְקָרְבִים וְהַלָּלוּ מַרְחִיקִים
הַלָּלוּ מְקִילִים וְהַלָּלוּ מַחְמִירִים,
הַלָּלוּ מַטְרִיפִים וְהַלָּלוּ מַכְשִׁירִים;
וְאֵלּוּ וָאֵלּוּ מְגַדְּפִים, אֵלּוּ וָאֵלּוּ מַחֲרִימִים.
הַרְבּוֹת יִנָּעֲצוּ בְּבָתֵּי מִדְרָשׁ וּדְגָלִים מְרִימִים
„דֶּגֶל מַחֲנֵה הַתּוֹרָה", „דֶּגֶל הַהַשְׂכָּלָה",
„דֶּגֶל הַפִּילוֹסוֹפְיָה", „דֶּגֶל הַקַּבָּלָה",
„דֶּגֶל מַחֲנֵה יִשְׁמָעֵאל", „דֶּגֶל מַחֲנֵה בוֹרָא",
דֶּגֶל מַחֲנֵה קוֹנְפוּצְיָה, דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה,
דֶּגֶל מַחֲנֵה הַפְּרוּשִׁים, דֶּגֶל הַצְּדוּקִים,
דֶּגֶל מַחֲנֵה הַנְּאוֹרִים, דֶּגֶל הָאֲדוּקִים,
דִּגְלֵי הַקּוֹסְמוֹפּוֹלִיטִים וְהַנַּצְיוֹנַלִיסְטִים,
דִּגְלֵי הָאִידֵאַלִיסְטִים וְהַפִּינַנְסוּאַלִיסְטִים,
דִּגְלֵי הַסְּפִּירִיטוּאַלִיסְטִים וְהַמַּטֶּרְיָאלִיסְטִים;
וְדִגְלֵי כָל יֶתֶר „הַמַּחֲנוֹת „וְהַלִיסְטִים"—
וּבִפְלַגּוֹת הִקְרֵי לֵב נִפְלְגָה הָאָרֶץ,
וַיָּקָם דּוֹר הַהַפְלָגָה, דּוֹר שׁוֹאָה וָקֶרֶץ,
וַיָּבֵא בִלְבּוּל בְּדֵעוֹת, בְּמִדּוֹת וּמוּשָּׂגִים,
וְעֵרֶב רַב בֶּאֱמוּנוֹת, בְּמִשְׁפָּטִים וּמִנְהָגִים,
וַתְּהִי אֱמוּנָה וֶאֱמוּנָה לְבָד, כַּת וְכַת לְבָד,
וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ, רוֹדֵף וְתוֹדֵף חַד אֶת אֶחָד,
וְהָעָם בּוֹכֶה לְמִשְׁפְּחוֹתָיו, לְלְאֻמּוֹתָיו,
לְכִתּוֹתָיו, פְלַגּוֹתָיו, הִלְכוֹתָיו וְשִׁטּוֹתָיו
רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵף נֶחְלְקוּ בְּדֵעוֹתָם

וְקָרְעוּ סֵפֶר הַתּוֹרָה בַּחֲמָתָם,
וּבִרְבוֹת הַיָּמִים הָיְתָה הַתּוֹרָה לְרַבֵּי תוֹרוֹת,
צוֹרְרוֹת אִשָּׁה אֲחוֹתָהּ, צוֹרְרוֹת וּמוֹרוֹת.
אֲמִתִּיּוֹת רַבּוֹת בָּאוּ תַּחַת אֱמֶת אַחַת,
מְכַזְּבוֹת וּמְטַפְּחוֹת אִשָּׁה עַל פְּנֵי רְעוּתָהּ,
מְעַפְּרוֹת בֶּעָפָר וְדוֹרְשׁוֹת בִּגְנוּתָהּ,
עַד כִּי נִכְסְפוּ פְּנֵי כֻלָּן, קָרְבוּ לַשַּׁחַת.
הַפִּילוֹסוֹפְיָה בְּעֹז נִצְחוֹנָהּ וְרִיבָהּ
בָּנְתָה עוֹלָמוֹת וּבְיָדֶיהָ הֶחֱרִיבָה:
מִגְדְּלֵי פְלַטּוֹן וַאֲרִיסְטוּ כְּבָר נֶהֶרְסוּ עַד הַיְסוֹד
בִּידֵי תַלְמִידֵיהֶם הַפִּילוֹסוֹפִים הָאַחֲרוֹנִים;
גַּם לֵיבְּנִיטְץ, הֶגֶל וְשֶׁלֶּגֶל לֹא יִזָּכְרוּ עוֹד
כִּי כָלוּ גַם לָמוֹ כִּמְהֵרָה הָרִאשׁוֹנִים
הָלְכוּ כַּצֵּל יָבֹאוּ וְכַצֵּל יְסוּפוּן.
„עַל דְּאַטֵּפְתְּ אַטְפוּךְ, וְסוֹף מְטִיפַיִךְ יְטוּפוּן"
כֹּה אָסְפָה הָאֱמוּנָה, הָאֱמֶת כָּשְׁלָה
וְהוֹבַת הַפִּילוֹסוֹפְיָה הָיְתָה מְעִי מַפָּלָה.
הָעֲטָרוֹת הוּרָמוּ, הִתְפּוֹצְצוּ כִּסֵּא וַהֲדוֹם
וְכָל הָאוֹטוֹרִיטֶטִים חָלָפוּ, הָלְכוּ וַהֲלוֹם.
הָאֵלִים הִכּוּ לַשַּׁחַת הַד אֶת אַחַד
וְהַפִּילוֹסוֹפִים לָחֲמוּ עֲדֵי נָפְלוּ כֻלָּם יַחַד
הַכֹּהֲנִים נִקְבְּרוּ תַּחַת חָרְבוֹת מִקְדְּשֵׁיהֶם
וּלְהַחֲכָמִים הָיוּ קַתֶּדְרָאוֹתֵיהֶם קִבְרֵיהֶם".

* *
*

כֹּה נֶאֱנַח הַצַּדִּיק בְּשִׁבְרוֹן מָתְנַיִם
עַל חֵטְא הַדַּעַת כִּי נָגַע עַד הַשָּׁמַיִם.
אַךְ הַצַּדִּיק הַזֶּה בִּמְחִילַת כְּבוֹדוֹ הָרָם
גָּרַשׁ אֶת הַסְּאָה, זְעֵיר שָׁם, זְעֵיר שָׁם.
אָמְנָם חָטְאָה הַחָכְמָה חֲטָאָה גְדוֹלָה
וַתְּהִי אֵם כָּל רָע, עִצָּבוֹן חָמָס וְעוֹלָה
אַךְ הוֹדוֹת לָאֵל עוֹד לֹא פָּרְחָה הַצָּרַעַת
בְּכֹל הַחַיִּים; עוֹד לֹא קִפְּלָה הַדַּעַת
כָּל הָאָרֶץ תַּחְתֶּיהָ לַעֲשׂוֹתָהּ שְׁמָמָה,
וְהַבְלֵי הַהֲבָלִים שֶׁל שְׁלֹמֹה וְסִיַּעְתּוֹ
לֹא הֶעֱבִירוּ עוֹד אֶת הַחֲמוֹר עַל דַּעְתּוֹ.
לֹא, אֲדוֹנַי, לֹא יֶחְדַּל הַחֲמוֹר מִקֶּרֶב הָאָרֶץ.
עוֹד יִפְרֶה יִרְבֶּה וְיִפְרָץ פָּרֶץ,
עוֹד חַיָּה הַחֲמֹרוּת, עוֹד יָדָהּ רָמָה,
לִפְרוֹץ קֵדְמָה וָנֶגְבָּה, צָפוֹנָה וָיָמָּה,
לָצֵאת לִקְרַאת נֶשֶׁק, לַעֲרוֹךְ מַעֲרָכָה,
וְלִלְחוֹם מִלְחַמְתָּהּ עִם אַלְפֵי שִׁנְאָן רִבּוֹתָיִם.
עוֹד הַסֶּכֶל בַּמְּרוֹמִים כְּבִימֵי הַקֹּהֶלֶת
וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּמֻשְׁפֶּלֶת,
הַחֲכָמִים שְׁנַיִם בְּעִיר וְאֶחָד בְּמִשְׁפָּחָה
וְהַסְּכָלִים כֶּעָפָר לָרֹב — חֲמוֹר חֲמֹרָתָיִם!

הַחֲכָמִים בְּאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה
חַיִּים חַיֵּי צַעַר, עָמָל, יָגוֹן וַאֲנָחָה,
נֹשְׂאִים לַחַץ וָמַחַץ, כָּל נֶגַע, כָּל מַחֲלָה;
וְלָנוּ הַחֲמוֹרִים נִתְּנָה הָאָרֶץ לְנַחֲלָה,
לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ, לִשְׂבּוֹעַ מִפְּרִי תְנוּבָתָהּ,
הָאָרֶץ לְפָנֵינוּ עִם כָּל אוֹצְרוֹת חֶמְדָּתָהּ;
כָּל הָעוֹלָם נִבְרָא אַךְ בִּשְׁבִילֵנוּ.
גַּם הַחֲכָמִים לֹא נוֹצְרוּ אֶלָּא לְשַׁמְּשֵׁנוּ:
יֵצְאוּ הַנְּעָרִים וִיצַחֲקוּ לְפָנֵינוּ
יְפַזְּזוּ, יְכַרְכְּרוּ, יִתְהוֹלְלוּ, יִשְׁתּוֹלְלוּ
בְּקַרְקְסָאוֹת וְתֵיאַטְרָאוֹת, בְּעַד נַעֲלָיִם,
יָשִׂיחוּ שִׂיחוֹת נָאוֹת, יְרַנְּנוּ, יְצַלְצְלוּ,
יַנְעִימוּ זְמִירוֹת בְּנֵבֶל, כִּנּוֹר וּמְצִלְתָּיִם,
(הַזִּמְרָה תַּפִּיל שֵׁנָה מְתוּקָה וַעֲרֵבָה
וְהַצְּחוֹק יֵיטִיב גֵּהָה וְיוֹעִיל לְעִכּוּל הַקֵּבָה)
יַרְהִיבוּ עֵינֵינוּ בְּמַעֲשֵׂה צַעֲצוּעִים,
תַּבְנִית אָדָם וּבְהֵמָה לְעֹנֶג וְשַׁעֲשׁוּעִים,
(טוֹב מַרְאֵה עֵינַיִם מֵהֲלָךְ נֶפֶשׁ
וְיוֹתֵר לָנוּ הַתְּמִימִים יוֹשְׁבֵי הָרֶפֶת).
וְלֹא לְבַד הַמְשׁוֹרְרִים, הַמְדַקְדְּקִים וְהַחֲרָשִׁים
יִמְכְּרוּ בְכוֹרָתָם לְשׁוֹטִים בְּעַד נְזִיד עֲדָשִׁים;
אֲבָל גַּם אֵלֶּה הָעוֹסְקִים בְּיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם,
חַכְמֵי הַטֶּבַע שֶׁהֵאִירוּ לָאָרֶץ וְלַדָּרִים
גִּלּוּ אוֹצְרוֹת מִנִּי חֹשֶׁךְ וְגִנְזֵי נִסְתָּרִים,

גַּם הֵם כְּדֵי רִיק יִגְעוּ – וְיַעַזְבוּ לְשׁוֹטִים חֵילָם,
וְלֹא לָהֶם יִהְיֶה הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִזְרָעוּ.
הֵמָּה יְתַקְּנוּ דְרָכִים, יִגְשְׁרוּ גְשָׁרִים,
וּסְכָלִים בְּצַבִּים וְכִרְכָּרוֹת עָלֵימוֹ יִסָּעוּ,
הֵם יֵרְדוּ מְצֻלוֹת יָם וְיַעֲלוּ פְּנִינִים בִּידֵיהֶם;
וּכְסִילִים יַעַנְדוּם עֲנָקִים לְצַוְּארֵי נְשׁוֹתֵיהֶם
חֲכָמִים שֶׁיָּצְרוּ לָנוּ אוֹר שִׁבְעָתַיִם,
אוֹרוֹת גַּז וְאִילִיקְטְרוֹן מְאִירֵי עֵינַיִם
יֵשְׁבוּ כָּל יְמֵיהֶם לְמוֹ אֹפֶל בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם;
תָּרִים שֶׁגִּלּוּ אַרְצוֹת חֶמְדָּה, אַרְצוֹת זָהָב,
שָׂבְעוּ נְדוּדִים, נָשְׂאוּ מְרִי וְחֶרְפַּת רָעָב
וְשׁוֹטִים שֶׁעָמְלוּ רַק לְקַלְקֵל מַעֲשֵׂיהֶם
אָסְפוּ זְהַב הָאֲרָצוֹת וַיְשִׂימוּם בְּאַמְתְּחֹתֵיהֶם;
כֵּן, אֲדוֹנִי, הָאָרֶץ לַחֲמוֹרִים וְלִבְנֵיהֶם
וְהַחֲכָמִים מְלַקְּטִים תַּחַת שֻׁלְחֲנֵיהֶם.

המקהלה

הַחֲמוֹר הוּא הַמְאֻשָּׁר, הוּא הוּא הַצְּלֵחַ
רַק לוֹ נַחֲלַת שַׁפְרָה תַּחַת הַיָּרֵחַ!

כִּנּוֹר יְשֻׁרוּן

שירים

מאת

שמואל ליב גארדאן

חוברת ראשונה

הוצאת בן־אבינדור

ווארשא

תֹּכֶן השירים הבאים בחוברת:

א) רבי חנינא בן תרדיון (הגדה תלמודית) . . . . . 3—12

ב) בלב ים . א, (מחזות ממגורשי ספרד) . . . . 12—21

ג) הנעלם (אגדה הסתורית) . . . . 22—32

רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן.

הַגֶּפֶן יִשְׂרָאֵל כֹּרֵת כָּרָתָה,
מֵאַדְמַת מַטָּעָהּ שֵׁרְשָׁהּ הַסָּעַר,
סְעִפֶּיהָ סְעִפָּיו, לְמִרְמָס הָיְתָה,
הָהּ, מִרְמָס לַחַיָּה, לְחַיַּת הַיָּעַר...
אֵין עָלִים רַעֲנַנִּים, עִנְבֵי הֶחָמֶר,
אֵין צִפֳּרֵי עֵדֶן מַנְעִימֵי הַזֶּמֶר

הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל בַּסּוּגַר, בַּחַחִים,
בַּסּוּגַר, בַּחַחִים וּבַנְחֻשְׁתַּיִם,
צַיָּדִים מִסָּבִיב פָּרְשׂוּ הַפַּחִים —
אֵיכָכָה נָפַלְתָּ, קַל הָרַגְלַיִם!
הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל בֵּין כַּלְבֵי צַיָּדִים,
מֶלֶךְ בָּאזִקִּים, בֵּין עַבְדֵי עֲבָדִים;

הָעֶבֶד יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב בְּמַחֲשַׁכִּים,
רָחוֹק מִצִּיּוֹן, הָהּ, מִירוּשָׁלָיִם,
שָׁם גֵּוּוֹ נָתַן לַמּוֹרְטִים, לַמַּכִּים,
לַאֲדוֹנִים אַכְזָרִים עַם הָרוֹמָיִם;
הָעֶבֶד יִשְׂרָאֵל אֻמְלַל אֻמְלָלִים
מִקְדָּשׁוֹ, הָהּ, שָׁמֵם, מְנָת לַשְּׁעָלִים.

מִקְדָּשׁוֹ חָרֵב בִּידֵי הֶעָרִיצִים,
וּלְתֵל שְׁמָמָה הָיָה הַר הַמֹּרִיָּה.

שם ישבי שיח, יחמו הלבבות,
על ארצם, מקדשם שם יתאבלו,
על עיר הקדש זו שממה ובזה
ישראל להרפה, היתה קלסה

דמות קדש בבית שדה
המון הנאספים ידמו כלהם.
אך אנחת חרש מנפש סער
ושמעת דמם, וכפים בפעם
רבי חנינא עלה על הבמה,
בן שרידי הכהנים, זה ישיש שבת

רב התלמוד זה רבי חנינא
ראש חכמי ישראל סגן הכהנים,
לו היה כבוד גם נפש עדינה.
לבתיה לבו תוקד כל הימים;
לבתיה לבו, הוזו כבלי,
רק נפשו בוכיה, עוד נכבל.

על הבמה הזקן הופיע,
הזקן הופיע, רבי חנינא,
אור אלהים על פניו הופיע.
על פניו על מצחו, מעין הבינה,
ומעיניו הצץ נפשו הטהורה;
ובדבריו יאזו כבר הנוה.

„שָׁם אוֹיֵב נוֹרָא בְּמַאֲרָב יִסָּתֵר
„לַמִּשְׂגָּב הַזֶּה הָבָה נִתְחַכְּמָה!
„אֶבֶן עַל אֶבֶן בַּקִּיר לֹא תִוָּתֵר
„בָּאֵשׁ, בַּלַּפִּידִים בּוֹ נִלָּחֲמָה;
„בָּאֵשׁ, בַּלַּפִּידִים, בַּחֶרֶב וָדָם,
„נִלָּחֵם בָּאוֹיֵב הַמִּסְתַּתֵּר שָׁם!

* *
*

עֲשׁוּקִים, רְצוּצִים, נֶאֱנָחִים, נֶאֱנָקִים
מִתִּגְרַת זָדוֹן כַּצֵּל יִתְהַלָּכוּ
שָׁם גּוֹלֵי יְהוּדָה בָּרְחוֹבוֹת, בַּשְּׁוָקִים,
בִּרְחוֹבוֹת רוֹמִי זוּ שָׁמָּה הָשְׁלָכוּ;
בִּרְחוֹבוֹת רוֹמִי פַּטִּישׁ כָּל הָאָרֶץ,
יָנוּעַ הַיְּהוּדִי, יִזְחַל כַּשָּׁרֶץ.

יָנוּעַ יִזְחַל, כַּשֶּׁרֶץ כָּרֶמֶשׂ,
יִדְכֶּה, יָשֹׁחַ; אַךְ עֵינוֹ לְהָטֶת...
לְהָטֶת, בֹּעֶרֶת בְּחֶשְׁכַת לֵיל אֶמֶשׁ,
תִּבְרֹק מִסָּבִיב, לַמָּרוֹם מַבָּטֶת...
לַמָּרוֹם תַּעַל לַהֶבֶת הָעָיִן,
גַּפְרִית דִּמְעוֹתֶיהָ, פּוּגַת לָהּ אָיִן!

בְּאַחַד הַבָּתִּים לַאֲלָפִים, לִרְבָבוֹת,
לַאֲלָפִים, לִרְבָבוֹת יַחַד נִקְהָלוּ,

אַרְצוֹ לִמְשִׁסָּה, צִיּוֹן גַּלִּים נְצִים —
„צִיּוֹן, הָהּ, צִיּוֹן, בּוֹ נַפְשׁוֹ הֹמִיָּה,
„תִּשָּׁבֵר אֶזְרֹעִי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי,
„אֶשְׁכַּח גַּם אָנִי אִם אֶשְׁכָּחֵכִי!"

נִתַּץ הַמִּקְדָּשׁ, הָעֲבֹדָה שָׁבָתָה,
אַךְ נַפְשׁוֹ לוֹ מִקְדָּשׁ, לִבּוֹ מִזְבֵּחַ,
שָׁם תִּבְעַר הַמְּנוֹרָה, שָׁם לֹא כָבָתָה,
אִשָּׁהּ אוֹר נֹגַהּ קַרְנַיִם שֹׁלֵחַ...
בַּנֶּפֶשׁ לוֹ מִקְדָּשׁ, בָּנוּי כְּמוֹ רָמִים,
רִגְשׁוֹתָיו — כֹּהֲנִים, רוּחוֹ — זֶבַח שְׁלָמִים

וּבְנַפְשׁוֹ פְּנִימָה בֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים,
מִכְתַּב אֱלֹהַּ שָׁם חָרוּת עַל לוּחַ,
שָׁם תָּצִיץ אֱמוּנָה, תַּךְ הַשָּׁרָשִׁים,
וּבְרֶגֶשׁ קֹדֶשׁ יִתְרוֹמֵם הָרוּחַ;
יִתְרוֹמֵם הָרוּחַ מַעְלָה, וָמָעְלָה,
לִמְרוֹמֵי שָׁמַיִם — מִשָּׁם עוֹד הָלְאָה...

אַךְ הָרוֹמִים פְּרִיצֵי הָאָדָם,
מִמִּקְדַּשׁ הַנֶּפֶשׁ רָגְזוּ, פָּחָדוּ,
הַמִּקְדָּשׁ הַנִּפְלָא, זֶה קָצְרָה יָדָם
קַרְקַר קִירוֹתָיו בְּרוּחַ נוֹסָדוּ;
„שָׁם אוֹיֵב — אָמְרוּ — יוֹשֵׁב לָמוֹ אֹרֶב
„הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ לְמַעַן יֶחֱרָב.

„אַחַי, בְּנֵי עַמִּי, בְּנֵי אֵל הַשָּׁמָיִם!
— אָז יִקְרָא וּבְרֶגֶשׁ רַבִּי חֲנִינָא —
„אַחִים עֲשׁוּקִים, הָהּ, עַבְדֵי רוֹמָיִם
„זֶה עַם לֹא הָיָה, זֶה סֵמֶל הַשִּׂנְאָה,
„כִּשְׁאוֹל, כַּתַּנִּין אֶל קִרְבּוֹ בְּלָעָנוּ,
„אוֹי לָנוּ, אַחַי, לַאדֹנָי חָטָאנוּ!

„כָּל מַחְמַד עֵינֵינוּ מֶנּוּ גָּזָלוּ,
„וּמִקְדַּשׁ אֱלֹהַּ הָיָה גַּל אֵפֶר..
„סְגֻלּוֹת הַקֹּדֶשׁ בַּלַּהַב אֻכָּלוּ;
„אַךְ מִן הַלַּהַב הוֹצֵאנוּ הַסֵּפֶר!
„הַסֵּפֶר הַזֶּה הוּא תּוֹרַת אֱלֹהַּ,
„תּוֹרַת אֵל אֱמֶת מִמְּרוֹמֵי גָּבֹהַּ!

„הַסֵּפֶר, הַסֵּפֶר זוּ תּוֹרַת הָאֵל!
„תּוֹרַת הַחַיִּים הִיא חַיֵּי הַנֵּצַח —
„עוֹד שָׁנִים לַאֲלָפִים תַּחֲלֹפְנָה כַּצֵּל,
„עַמִּים יָסוּפוּ, יָפוּצוּ כַּקֶּצַח;
„וַאֲנַחְנוּ נֶחִי כִּימֵי הַשָּׁמָיִם!
„בָּהּ נָבוֹא בָאֵשׁ, בָּהּ נַעֲבֹר בַּמָּיִם

„הַסֵּפֶר, הַסֵּפֶר — מָגֵן וָשֶׁמֶשׁ,
„זֶה סֵפֶר הַתּוֹרָה, זֶה מִקְדַּשׁ הָאֵשׁ!
„קִירוֹתָיו יָהֳלוּ, יִפַּזְּרוּ הָאֶמֶשׁ.
„בּוֹ נָצַח נִשְׂגָּב, בּוֹ נָרִים הָראֹשׁ!

„זֶה סֵפֶר הַתּוֹרָה מִקְדַּשׁ אֵל אֵלִים,
„וַאֲנַחְנוּ – מַמְלֶכֶת כֹּהֲנָיו הַגְּדוֹלִים׃

„נִתְאוֹשְׁשָׁה, אַחַי, נִתְחַזְּקָה נָא יַחַד!
„נְבוּזָה לָאוֹיֵב, לָאוֹיֵב הֶעָז,
„מְקוֹר חַיִּים לָנוּ, לֹא נֵדַע כָּל פַּחַד,
„נֶשֶׁת אֵפוֹא מֵימֵיהוּ זוּ יָקְרוּ מִפָּז!
„וּמֶמְשֶׁלֶת רוֹמָא רַבַּת הָרֶצַח,
„תִּהְיֶה לְאֶפֶס אַף תִּתֹּם לָנֶצַח!"

עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר וּבִדְמָעוֹת עֵינָיִם..
פִּתְאֹם, הוֹי, פַּחַד! הַבַּיִת סָבָבוּ,
וּבַחֲרָבוֹת שְׁלוּפוֹת גְּדוּדֵי רוֹמָיִם
זוּ פָּרְצוּ פְּנִימָה, וּבְרֶגַע סְחָבוּ
בַּחֲמַת פֶּתֶן חֵרֵשׁ אַבִּיר הַבָּרָה
רַבִּי חֲנִינָא גְּדוֹל חַכְמֵי הַתּוֹרָה.

* *
*

הֲמוּלָּה בָּרְחֹבוֹת, הַקִּרְיָה הוֹמָה,
הֲמוֹן אָדָם רָב בַּחוּצוֹת יִשֹּׁקוּ;
נָשִׁים עֲדִינוֹת תִּרְכַּבְנָה שָׁם רוֹמָה,
אַלְפֵי עָרִיצִים כִּכְפִירִים זִנֵּקוּ,
כִּכְפִירִים הַצְּמֵאִים לַדָּם, לַטָּרֶף.
שָׁם תִּבְרֹק הַחֲנִית וְתִלַהֵט הֶחָרֶב.

יַהֲם הֶהָמוֹן וּכְמַיִם זֵידוֹנִים,
זוּ סָבִיב יִזְרְמוּ, יֶהֱמוּ בְּרָמָה;
לַעַג וַהֲתָלִים, הַבּוּז לִגְאֵיוֹנִים,
יִשָּׁמְעוּ מֵרָחֹק, יִבַּקְעוּ אֲדָמָה;
וּבֵין הָעַלִּיזִים, בֵּין בְּנֵי הַשַּׁחַץ
יִתְהַלֵּךְ הַיְהוּדִי קוֹדֵר וּבְלַחַץ.

וּלְאַחַד הָרְחֹבוֹת עַל גַּפֵּי קָרֶת,
גַּלֵּי אֲנָשִׁים מִסָּבִיב יִשְׁטֹפוּ,
וּבְקֹצֶר רוּחַ וּבְנֶפֶשׁ סֹעֶרֶת,
אִישׁ אִישׁ אָחִיהוּ בַּכָּתֵף יֶהְדֹּפוּ.
„שָׁמָּה — יֹאמֵרוּ — הָאֵשׁ גַּם הָעֵצִים
„שָׁם הַמִּזְבֵּחַ, הַצֶּמֶר הַקּוֹצִים.

— הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ, הָאֵשׁ וְהָעֵצִים,
אַךְ אַיֵּה הַשֶּׂה, עוֹלַת הַנִּיחוֹחַ? —
— הַסּוּ נָא, הַסּוּ, הַבִּיטוּ, הַלֵּצִים!
שָׁם יוּבַל הַיְהוּדִי, יִצְעַד בַּכֹּחַ —
— וּפָנָיו, רְאוּ נָא, מָה אוֹרוּ, צָהָלוּ! -
—כָּל יַלְדֵי תֹפֶת בְּזֹאת יִתְהַלָּלוּ —.

אָסוּר בָּאֲזִקִּים, שָׁם רַבִּי חֲנִינָא
הוּבַל, וּלְפָנָיהוּ שַׂר הַטַּבָּחִים,
גַּם אִשְׁתּוֹ הוּבָלָה, בִּתּוֹ הָעֲדִינָה,
אַחֲרֵימוֹ שָׁם יֵלְכוּ יְהוּדִים נֶאֱנָחִים;

(לַעֲבוֹר בַּשֶּׁלַח הוּבָאָה הָאֵשֶׁת,
בִּתּוֹ הַיָּפָה — הַמָּכֵר לַבּשֶׁת —).

הוּכַן הַמִּזְבֵּחַ, עֵצִים עָרְכוּ,
מְכִינוֹת לַקּוֹצִים כְּבָר תִּשְׁרֹק הָאֵשׁ,
תִּמְרוֹת הֶעָשָׁן בָּרֹם יִתְאַבָּכוּ;
הֶהָמוֹן מִסָּבִיב, זֶה חִכָּה עַד בּוֹשׁ,
נִדְמֶה הַפַּעַם, הֶמְיָתוֹ שָׁכָכָה;
אַךְ זְעֵיר שָׁם הוּמָם תִּשָּׁמַע אֲנָחָה.

וּמִסָּבִיב יַבִּיט וּבְנֶפֶשׁ שֹׁקֶטֶת,
שָׁם רַבִּי חֲנִינָא, עֵינוֹ תָּהֶל אוֹר,
אֵשׁ גִּילַת נֵצַח בִּלְבָבוֹ לֹהֶטֶת —
כּוֹ נַפְשׁוֹ שֹׁאֶפֶת, שֹׁאֶפֶת לַדְּרוֹר.
מֵעֵמֶק הַבָּכָא, מִמְּצוּלַת הַבֵּין
תִּשְׁאַף לִמְעוֹן שַׁדַּי, לִמְרוֹמֵי אֵין קֵץ...

אָז שַׂר הַטַּבָּחִים יַגִּשׁ אֵלֵיהוּ,
וּבְיַד חָרוּצִים הָאזִקִּים פִּתֵּחַ,
וַיַּפְשֵׁט אֶת בְּגָדָיו וַיַּצִּיגֵהוּ
מִבְּלִי לְבוּשׁ עָרֹם עַל יַד הַמִּזְבֵּחַ;
וְסֵפֶר הַתּוֹרָה צִוָּה וַיָּבִיאוּ,
כּוֹ עָטְפוּ גֵווֹ — וּפָנָיו הִגִּיהוּ.

וּסְפוֹגֵי צֶמֶר עַל לִבּוֹ הִנִּיחוּ
— סְפוֹגֵי הַצֶּמֶר בַּמַּיִם טָבָלוּ —

וּבַחֲמַת תַּנִּינִים אוֹתוֹ הִשְׁלִיכוּ
בֵּין לַהֲבוֹת הָאֵשׁ מִסָּבִיב הֶעֱלוּ.-
וַיֶּהֱם הֶהָמוֹן, מָחָא כַפַּיִם,
הֲמֻלָּה מִסָּבִיב, תִּצְלוֹלְנָה שְׂפָתַיִם..

יֶהֱם הֶהָמוֹן, אָזְנַיִם תְּצִלֶּינָה,
מִקּוֹל הַהֲמוּלָּה כְּסַעַר סְעָרָה,
אַךְ נַפְשׁוֹת הַיְּהוּדִים מָרָה תְּהִי נֶה:
„אֵל שֹׁפֵט צֶדֶק, זוּ תוֹרָה זֶה שְׂכָרָהּ!..."
וּמִן הַלֶּהָבָה פִּתְאֹם הִשְׁמִיעַ
קוֹל אַדִּיר וְחָזָק, כָּל רוּחַ הֵנִיעַ:

„אַל, אַחַי, בְּנֵי עַמִּי, לְמוֹתִי תִּבְכָּיוּ,
„לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה חַיֵּי אַל־מָוֶת!
„גְּוִילֵי הַתּוֹרָה בָּאֵשׁ פֹּה יִכְלָיוּ,
„לִבִּי וּבְשָׂרִי בִּלְשׁוֹן הַלֶּהָבֶת.
„אַךְ הָאוֹתִיּוֹת תְּעוֹפֶינָה שָׁמַיִם.
„עִמָּהֶן גַּם נַפְשִׁי תִּפְרֹשׂ כְּנָפַיִם!..."

. . . .

וּדְמָמָה מִסָּבִיב, יִדֹּם הֶהָמוֹן
וּנְטוּיוֹת עֵינֵימוֹ עַל הַלֶּהָבֶת;
אַךְ שַׂר הַטַּבָּחִים, וּכְמוֹ בְשִׁמָּמוֹן,
נִתַּר מִמְּקוֹמוֹ, מַה נַּפְשׁוֹ דֹאֶבֶת?
מַה שֻּׁנּוּ פָנָיו? תִּדְמַעְנָה עֵינַיִם?
מַה נִּפְעַם לִבּוֹ? מַה יַּבִּיט שָׁמַיִם?...

וּפִתְאֹם הִתְפָּרֵץ אֶל הַמִּזְבֵּחַ,
וּמִלֵּב הַלַּהַב הוֹצִיא, וּבְזַעַם,
סְפוֹגֵי הַצֹּהַר, וּבְקוֹל מַר צֹרֵחַ
קָרָא: „אָמוּתָה גַם אָנִי הַפָּעַם!"—
וּכְרֶגַע הִתְנַפֵּל אֶל הַלֶּהָבָה,
זוּ בִּלְשׁוֹן מָוֶת גֵּוְהוּ סָבְבָה...
. . . .
פִּתְאֹם הַשֶּׁמֶשׁ פָּנֶיהָ לָאָטָה,
עַנְנֵי עֲרָפֶל בַּמְּרוֹמִים נָטָיו.
וּרְעָמִים בָּרֹם וּסְעָרוֹת מִלְּמָטָּה,
בַּהֲמֻלָּה וְרַעַשׁ יַחַד הָמָיו.
וּמִמָּרוֹם נִשְׁמַע מִבֵּין הָרְעָמִים:
„לָנֶצַח הִתְעַנְּגוּ בְּחַיֵּי עוֹלָמִים!...

כסלו תרנ"א, קאָוונא

בְּלֶב־יָם

(מַחֲזוֹת מִמְּגֹרְשֵׁי סְפָרַד)

א.

מִמְּרוֹם הָרָקִיעַ שֶׁמֶשׁ צָהֳרַיִם
הֵפִיץ לֶהָבוֹת עַל גַּלֵּי הַמָּיִם,
וּמֵי תְהוֹם רַבָּה הַמֵּיתָם שָׁכְכָה,
נִלְאוּ הַגַּלִּים, לֹא עוֹד יִתְהוֹלָלוּ,

מִשְׁבָּרִים גֵּאִים: עָיְפוּ, הָשְׁפָּלוּ;
אַךְ דּוּמָם יִזֹּלוּ, יֶהֱמוּ בַּאֲנָחָה.
נִדְמוּ הָרוּחוֹת, גַּם הֵמָּה עָיֵפוּ,
מִקַּרְנֵי הַחֶרֶם נִכְווּ כֻּלָּהֶם;
סָרוּ הַסְּעָרוֹת, יַחְדָּו הִתְעַלָּפוּ,
מֵרִשְׁפֵּי אֵשׁ לַהַט, מִזִּיקֵי זָעַם.

וּשְׁחוֹרָה כָּעוֹרֵב שָׁם בַּעֲצַלְתַּיִם
כִּנְקֻדָּה קְטַנָּה עַל רַחֲבֵי הַמַּיִם
מֵרָחוֹק, מֵרָחוֹק אַט תִּתְנוֹעֵעַ...
תָּחֹג, תָּנוּעַ וּכְמוֹ מִתְהַפֶּכֶת,
לִרְגָעִים תַּעֲמֹד אַף תָּשׁוּב לָלֶכֶת
תָּרוּץ אַף תָּשׁוּב וְהִיא — כְּמִתְעַתֵּעַ
תִּשָּׁפֵל תֵּרֹמָם, תֵּחָבֵא מֵעַיִן,
וּכְרֶגַע תֵּרָאֶה שָׁמָּה עוֹבֶרֶת.
מִי זֹאת הַנְּקֻדָּה? מֵאַיִן וּלְאַיִן?
הַגִּידוּ, הַגַּלִּים! סַפְּרָה, הַחֶרֶם!

וּלְנֹגַהּ הַשֶּׁמֶשׁ, שְׁחָקִים לְהֶטֶת,
הַנְּקֻדָּה הַשְּׁחוֹרָה הַלָּאָה מְשׁוֹטֶטֶת,
עַל גַּבֵּי מִשְׁבָּרִים דּוּמָם יִנָּהֵרוּ;
אַט אַט תִּתְקָרֵב מֵאַפְסֵי שָׁמַיִם,
תִּקְרַב, תִּתְגַּדֵּל, תֵּרָא לָעֵינַיִם.
סְבִיבָהּ מִשְׁבָּרִים — וּכְמוֹ יִתְפּוֹרָרוּ...
יִתְפָּרְדוּ, יִתְפַּצְּלוּ, הָלְאָה יַעֲבֹרוּ;

מִי הִיא זֹאת שְׁמָהּ? וּמָה הִיא הַנְּקֻדָּה?
הַגִּידוּ נָא, גַּלִּים, אָנָּא סַפֵּרוּ!...

. . . .

אֲנִי־שַׁיִט שְׁמָהּ, בָּהּ גּוֹלֵי יְהוּדָה!

אֲנִי שַׁיִט שְׁמָהּ, בָּהּ נוֹדְדֵי נֶצַח,
עֲשׁוּקִים, נִדָּחִים מִשֹּׁד וָרֶצַח.
אֵין מָקוֹם לָמוֹ, אֵין מִשְׁכָּן, אֵין אֶרֶץ;
גַּם אֶרֶץ מְגוּרָם, סְפָרַד, הֱקִיאַתַם,
וּבְכַף הַקֶּלַע הָלְאָה הִשְׁלִיכָתַם,
וּבְלֵבַב יַמִּים הֵם צְפוּיִים לַקֶּרֶץ.
אֻמְלָלִים! אֻמְלָלִים! עֲשׁוּקֵי כֹחַ!
אָנָה תָּנוּסוּ? אֵי מִפְלָט תִּמְצָאוּ?
אָבַד כָּל מָנוֹס, הָהּ, אֵין כָּל מָנוֹחַ!--
הֲטֶרֶם, אֻמְלָלִים, הֲטֶרֶם תֵּדָעוּ?...

אֵי כִּבְרַת אֶרֶץ, מְלֹא שַׁעַל אֲדָמָה,
כֹּה רוּחַ תִּשְׁאָפוּ, תַּרְגִּיעוּ שָׁמָּה?
אָן אֵפוֹא, נִדָּחִים, אָנָה תְּשׁוֹטֵטוּ?
עַל מִצְחֲכֶם חָרוּת תָּו שַׁחַת, כִּלָּיוֹן,
תָּו דָּם, תָּו מָוֶת – לֹא תוּכְלוּ נִקָּיוֹן!
הִתְקַוּוּ, אֻמְלָלִים? הִתְמַלֵּטוּ?
קַוֵּינָה, קַוֵּינָה, שֵׂיוֹת נִדָּחוֹת!
וּבַאֲשֶׁר תָּנֹסְנָה נוֹסְנָה, שׁוֹטֵטְנָה!
עוֹד מִפְלָט תִּמְצֶאנָה, נְפָשׁוֹת נֶאֱנָחוֹת!

בֵּין שַׁעֲרֵי תַּשְׁחִת – שָׁמָּה תִּשְׁקֹטְנָה...

* *
*

וּבָאנִי שָׁמָּה... פַּלָּצוּת וְזְוָעָה!
אַךְ מַחֲזֶה שַׁחַת, אַךְ צֶלֶם בַּלָּהָה!
שָׁם אֵם רַחֲמָנִיָּה הוֹמָם בִּבְכִיָּה,
זֶה יֶלֶד חוֹלֶה אֶל לִבָּהּ חֹבֶקֶת
וּמְנַשִּׁיקוֹת פִּיהָ פִּיהוּ נשֶׁקֶת.
שָׁם עַלְמָה עֲנֻגָּה, רַכָּה, יְפֵה־פִיָּה,
עוֹרָהּ מַה־צָּפַד, מַה־קָּדְרוּ פָּנֶיהָ,
שָׁמָּה בַּפִּנָּה תִּפֹּל מִתְעַלֶּפֶת.
עַל יָדָהּ יַלְדָּת תִּסְפֹּק כַּפֶּיהָ
וְתַצַפְצֵף כַּצִּפּוֹר, הֹמָה, וְעֹפֶת.

שָׁמָּה יֵרָאֶה אִישׁ זָקֵן סָרוּחַ,
עֵינָיו עֲצוּמוֹת, כָּל עוֹד בּוֹ הָרוּחַ,
שְׂעָרוֹ כַּכֶּסֶף, כַּדּוֹנַג פָּנֵיהוּ;
לִרְגָעִים יִתְפַּלֵּץ, יִקְמֹט הַמֵּצַח
וִיעַקֵּם שְׂפָתֵיהוּ... וּשְׁנַת הַנֶּצַח
כִּנְפֶיהָ הַשְּׁחוֹרוֹת תִּפְרֹשׂ עָלֵיהוּ...
וִילָדִים שָׁם שְׁנַיִם עַל מַצַּע תֶּבֶן,
בִּידֵיהֶם הַקְּטַנּוֹת יַחַד חָבָקוּ...
יָנוּחוּ, יִשְׁלָיוּ, יִדְּמוּ כָּאֶבֶן,
וְשִׂפְתֵיהֶמוֹ סֻגְּרוּ, לֹא עוֹד יִנְאָקוּ.

וּצְעִירָה לְיָמִים, פָּנֶיהָ שְׁחָרוּ
וְחַיֶּיהָ שְׁפוּ, עֵינֶיהָ סֻגָּרוּ,
וּבְחֳרִיהֶן עָמֹק, עָמֹק שָׁקָעוּ
מִבְּלִי נוֹעַ שָׁמָּה הוֹמָם שֹׁכֶבֶת...
עָלֶיהָ מִטָּה – הוֹי מַחֲזֶה עַצֶּבֶת! –
אִישׁ צָעִיר לְיָמִים, פָּנָיו לֹא יֵרָאוּ,
מִטָּה, שְׁחוֹהַ אַף יוֹרִיד רֹאשֵׁהוּ
וּבְשִׂפְתֵי הַמֵּתָה שְׂפָתָיו יִגָּעוּ.–
וּכְתֹמֶר מִקְשֶׁה שָׁם יָצוּק גֵּוֵהוּ,
וּכְמוֹ שְׁנֵיהֶם יַחַד, יַחַד נִקְפָּאוּ...

וַאֲנָשִׁים שָׁמָּה מַה־שָּׁחֹר מַרְאָמוֹ!
מַה נוֹרָא מַבָּטָם יָתַע סְבִיבָמוֹ,
עֲרָפֶל פָּנֵימוֹ, מִצְחָם עֲנָנָה...
רָאשֵׁיהֶם יוֹרִידוּ, וּכְמֵתֵי עוֹלָם
יַחַד נֶאֱלָמוּ, לֹא יַשְׁמִיעוּ קוֹלָם,
וּמִשּׁוֹטְטוֹת עֵינֵיהֶם אָנֶה וָאָנָה...
וַעֲיֵפִים וִיגֵעִים שָׁם הַמַּלָּחִים
מִשְׁבָּרִים הוֹמִים יֶחֱצוּ בַעֲצַלְתַּיִם –
אָנָה תִשְׁאָפוּ, מַלָּחִים נִדְהָמִים?
אָנָה תַבִּיטוּ? אָן תִּשְׂאוּ עֵינָיִם?

*

הַשֶּׁמֶשׁ נֶעְלָמָה... רוּחוֹת יִסָּעֲרוּ
מֵרֶגַע לְרֶגַע הָיֹל יִגְבָּרוּ,

וּמִשְׁבְּרֵי יַמִּים יִגְדְּלוּ, יִגְדָּלוּ
וְכְהַרְרֵי אֹפֶל, זוּ יַחַד הִכָּקוּ,
יַעֲלוּ, יֵרֹמּוּ וּשְׁחָקִים יִשָּׁקוּ. —
וּמֵרֹם שָׁמָּה גַּלְגַּל יִתְגַּלְגָּלוּ
וּבַהֲמוּלָּה גְדוֹלָה יִפְּלוּ בִּמְצוּלוֹת —
וּבִמְצוּלוֹת שָׁמָּה, שָׁמָּה בְּמַעֲמַקִּים,
יִשְׁטְפוּ, יִזְרְמוּ, יֵצְאוּ בִּמְחוֹלוֹת...
לְקוֹל הֲמוֹן רוּחוֹת, חֲלִילֵי מַחֲשַׁכִּים —

וּרְעָמִים יִרְעָמוּ וּבְרָקִים בָּרֹם
לִרְגָעִים יִבְרְקוּ, יָאִירוּ הַתְּהוֹם,
יִבְרְקוּ, יֵעָלְמוּ וּכְמוֹ יֶחֱרָדוּ
מִשּׁוֹא הַגַּלִּים, מְקַדְּרוֹת פָּנֵימוֹ
מִשַּׁלְמַת הַקֶּצֶף הַעַט גֵּוֵמוֹ. —
עֲרָפֶל, שָׁמַיִם וּתְהוֹם הִתְלַכָּדוּ
הִתְלַכְּדוּ, הִתְחַבְּרוּ וְלֹא יִתְפָּרֵדוּ,
צִבְאוֹת הַתֹּפֶת שָׁמַיִם יַעֲלוּ
וּמַלְאֲכֵי מַעַל לִתְהוֹמוֹת יֵרֵדוּ —
וּבְעִמְקֵי שַׁחַת כִּפְתָנִים יִזְחָלוּ...

וְקוֹלוֹת אֲיֻמִּים כַּאֲנָחוֹת, כִּילָלוֹת,
כְּלַעַג שַׁאֲנַנִּים, כַּחֲרָפוֹת, כִּקְלָלוֹת
מֵעִמְקֵי תְהוֹמוֹת, מִמְּרוֹמֵי שָׁמַיִם,
מֵעָבֵי עֲרָפֶל יַחְדָּו יִתְבּוֹלָלוּ..
וּבְרַעַם וּבְזַעַם חוֹל יִתְחוֹלָלוּ —

יֶחְדְּרוּ הַנֶּפֶשׁ, יַחֲרִישׁוּ אָזְנַיִם...

. . . .

חֲשֵׁכָה אֵימָה... מוֹרָאָה נִגְאָלָה,
קוֹל רַעַם בַּגַּלְגַּל, רִשְׁפֵּי הַבְּרָקִים...
קוֹל רַעַשׁ אֲנָחוֹת, קוֹל בְּכִי וִילָלָה...
קוֹל צְחוֹק, קוֹל לַעַג בַּמְּרוֹמִים, בַּשְּׁחָקִים...

. . . .

. . . .

* *
*

וּמִפְּאַת קָדִים שָׁם נִגְלָה נִגְלָתָה
מַלְכַּת שָׁמַיִם בְּאֹפֶל כְּסָתָה,
וְגַלִּים אֲדֻמִּים פָּנֶיהָ קִדְּמוּ,
וּמִשְׁבְּרֵי יַמִּים לִקְרָאתָהּ רָחָפוּ,
הִשְׁתַּחֲווּ מִנֶּגֶד, רֹאשָׁם כָּפָפוּ,
וּבְגָאוֹן וָגֹבַהּ הָלְאָה יִזְרֹמוּ. —
וּמַלְכַּת שָׁמַיִם, מֹשֶׁלֶת הַיּוֹם,
תִּצְעַד מַעֲדַנּוֹת עַל מַעֲלוֹת רָקִיעַ;
וּלְעֻמָּתָהּ נִשְׁקָף כַּתּוֹלָע הַתְּהוֹם,
תְּהוֹם דָּם... תְּהוֹם נוֹרָא לִשְׁאוֹלָה יַגִּיעַ...

וַאֲנִי הַשַּׁיִט מֵרָחוֹק נִשְׁקֶפֶת
עַל גַּבֵּי הַגַּלִּים אַט, אַט מְרַחֶפֶת.
הַמְּשׁוֹטוֹת יָנֹעוּ... וּבְתוֹךְ הָאֳנִיָּה —
בּוּקָה וּמְבוּקָה... אֵין אֵם רַחֲמָנִיָּה,
אֵין זָקֵן גּוֹסֵס, אֵין אִשָּׁה בּוֹכִיָּה,

בלב ים א.

אֵין עַלְמָה רַכָּה, יַלְדַּת הַמְּיָה,
אֵין אֵשֶׁת נְעוּרִים, אֵין יוֹנְקֵי שָׁדָיִם.
אֵין לֵבָב סוֹעֵר, אֵין עַיִן נִגֶּרֶת...
אֵין תְּאָמֵי צְבִיָּה, הַיְלָדִים הַשְּׁנַיִם —
כֻּלָּם בִּמְצוּלוֹת טָבְעוּ כַּעוֹפֶרֶת.

אַךְ שָׁמָּה בַּפִּנָּה כִּתְמוּנוֹת אֹפֶל
דּוֹמָם יֵשֵׁבוּ, יָנוּעוּ בַּשֵּׁפֶל —
עֲרָפֶל פְּנֵימוֹ, עֵינָם הַשַּׁחַת..
יָדָם בִּכְבֵדוּת בַּמָּשׁוֹט אֹחֶזֶת,
יָנִיעוּ יְחַדְּלוּ... נַפְשָׁם רֹגֶזֶת...

. . . .

פִּתְאוֹם קַו נֹגַהּ, קַו תִּקְוָה וָנַחַת,
הִתְרוֹצֵץ כַּבָּרָק בֵּין עַרְפְּלֵי לָיִל,
עַל חֶשְׁכַת הַפָּנִים מִשְּׁחוֹר שְׁחָרוּ-
וַיִּתְאוֹשְׁשׁוּ וַיִּגְבִּירוּ חָיִל,
וַיַּכּוּ בַּמָּשׁוֹט... הָלְאָה עָבָרוּ.

וְהָלְאָה וָהָלְאָה אֳנִי הַשַּׁיִט
תְּעוֹפֵף כַּיּוֹנָה מִפְּרֹשׂוֹת הָעַיִט.
עוֹד רֶגַע, עוֹד רֶגַע וְהִיא נִצֶּלֶת..
יָגִיל כָּל לֵב, כָּל נֶפֶשׁ רֹחֶשֶׁת:
„שָׁמָּה הָאָרֶץ, שָׁם, שָׁם הַיַּבָּשֶׁת,
„שָׁם תִּקְוַת הַחַיִּים, שָׁם הַתּוֹחֶלֶת...
וּסְלָעִים וְכֵפִים בִּשְׂדֵרוֹת יִרְמוּ,

„כְּשִׁנֵּי הַתְּהוֹם לָעַיִן יֵרָאוּ...
הַגַּלִּים בֵּינוֹתָם בְּשֶׁצֶף יֶהֱמוּ
וּבִשְׂפַת הַחוֹל לִרְגָעִים יִגְוָעוּ.

וּבֵין סַלְעֵי מָגוֹר סְבִיבָם נִשְׂעָרָה,
אֳנִיַּת הַשַּׁיִט בֶּטַח עָבָרָה,
וְלְיַד חוֹף הַחוֹל כְּבָר הָכֵן נִצָּבֶת.
הַגּוֹלִים מִמֶּנָּה חִישׁ הִתְחַמָּקִי
יְרוֹנְבֵי הֶעָפָר חִבְּקוּ וַיִּשָּׁקוּ..
וּבְדִמְעוֹת עֵינַיִם שְׂפָתָם דּוֹבֶבֶת:
„הָאָח, אֶרֶץ, אֶרֶץ, אֶרֶץ הַחַיִּים!
„אַתְּ מְעוֹן לַתִּקְוָה, מִשְׁכַּן כָּל נַחַת,
„כָּל תְּלָאָה וְצוּקָת בָּךְ עֹנֶג שָׁמַיִם,
„הַתֹּפֶת בָּךְ עֵדֶן, הַיָּם – הַשָּׁחַת!"

יָגִילוּ הַגּוֹלִים אֵין קֵץ לִשְׂשׂוֹנָם...
יִשְׂחֲקוּ לַגַּלִּים, מִשְׁבָּרִים עוֹד אֵינָם!
עַתָּה מְאֻשָּׁרִים הִנָּמוֹ בָּאָרֶץ!
וְהַלְאָה הַגּוֹלִים, הָלְאָה יֵלֵכוּ,
וּבְבִרְכַּיִם כּוֹשְׁלוֹת דַּרְכָּם יְשָׁרֵכוּ,
עַל צַלְעֵי הָהָר שָׁם אַף יִפְרְצוּ פֶּרֶץ
עֲלוֹת עַל רֹאשׁוֹ כָּל אֶחָד רִאשׁוֹנָה –
שָׁם תִּקְוַת הַחַיִּים קִנָּה כּוֹנֵנָה –
שָׁמָּה, יֵחָשְׁבוּ, שָׁם נַפְשָׁם יַשְׂבִּיעוּ,
שָׁם יִמְצְאוּ מָנוֹחַ, שָׁמָּה יַרְגִּיעוּ.

וָמַעְלָה הַגּוֹלִים יִשְׂאוּ רַגְלַיִם
עַל יַרְכְּתֵי הָהָר וּבְזֵעַת אַפַּיִם..
וּמַעְלָה... וָמַעְלָה.......
... פִּתְאֹם קוֹל נַהַם
מֵרָחוֹק יִשָּׁמַע... קוֹל מַרְגִּיז לְבָבוֹת..
קוֹל סַעַר כְּסַעַר, הֵצֵב לֶהָבוֹת...
. . . .

עַל רֹאשׁ הָהָר שָׁם אֲרִי מָלֵא זַעַם,
עֵינָיו אֵשׁ לַהַט, כְּתֹפֶת פָּנֵיהוּ,
פִּיו פָּעוּר כְּקֶבֶר וּלְשׁוֹנוֹ כְּדָם...
וּזְנָבוֹ כְּאֶרֶז יֶאֱזֹר גֵּוֵהוּ —
וַיְשַׁחֵר לַטֶּרֶף אַף יִנְהֹם כַּיָּם...

וּמִמְּאוּרוֹתָם מִסָּבִיב זִנֵּקוּ
גּוּרֵי אֲרָיוֹת, שִׁנַּיִם יַחֲרֹקוּ...
וּבְקוֹלוֹת אֲיֻמִּים יַחַד יִצְהָלוּ...
. . . .

„הָהּ, חוּסָה... חֲמָל־נָא... שׁוֹכֵן שָׁמַיִם!..."
. . . .

וּבְשֶׁצֶף קֶצֶף וּבַחֲמַת אַפַּיִם
עַל טַרְפָּם כֻּלָּמוֹ הַיֹּשׁ הִתְנַפָּלוּ...
. . . .

תמוז, תר"ן, קאוונא.

הַנֶּעְלָם

(אגדה הסתורית).

מִשַּׁפְרִיר שָׁמַיִם מַטָּה נִגְלָה
שֶׁמֶשׁ הָאָבִיב, קַוֶּיהָ נִזְעָכוּ
וַיֵּתֶא הַלַּיְלָה עָטוּף בָּאֲפֵלָה,
וַתִּדֹּם הָאָרֶץ, שְׁמֵי רוֹם נֶאֱנָחוּ.
וּבָדָד יִתְהַלֶּךְ־שָׁם כּוֹכָב קָטָן,
לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה יִתְיַצֵּב לְשָׂטָן.

וּבָדָד יִתְהַלֵּךְ בִּמְרוֹם רָקִיעַ
וַעֲנָנִים לוֹ סָבִיב הַשְּׁחוֹרִים מִשְּׁחוֹר
הַכּוֹכָב כְּגִבּוֹר יָשִׂישׂ, יוֹפִיעַ,
אַף יָגִיד עַפְעַפָּיו, עַפְעַפֵּי הָאוֹר.
לַשָּׁוְא תָּאִיר, כּוֹכָב, קָטָן הִנֶּךָ!
שׁוּר אֶל הָעֲנָנִים, מָה עָצְמוּ מִמֶּךָ!...

* *
*

מִגֶּנְצָא הָעִיר, זוּ רַבַּת הַמְּהוּמָה
בִּרְחוֹבוֹתֶיהָ כְּבָר חָדַל הַשָּׁאוֹן;
סְגוּרִים הַבָּתִּים וּבְקִרְבָּם הַתְּנוּמָה
יוֹשְׁבֵיהֶם תְּחַבֵּק בִּזְרוֹעוֹת קִפָּאוֹן.
וּמֵעַל הַמִּגְדָּל יִשָּׁמַע בְּזַעַם
קוֹל מוֹרֵה הַשָּׁעוֹת, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה פָּעַם.

הָס! קוֹל מִצְעָדִים בָּרְחוֹב יִשָּׁמֵעַ —
אֲנָשִׁים שָׁם שְׁנַיִם יִצְעֲדוּ בְּחָיִל,
וּלְשׁוֹנָם בְּפִיהֶם בִּכְבֵדוּת תְּנוּעַ:
„מַהֲרָה, אַנְטֹנִי, הִנֵּה חֲצוֹת לָיִל! —
יִקְרָא הָאֶחָד — הַעֲמֹק הַפְּגָרִים?"
„— עֲמֹד, רְאֵה נָא, עוֹד דְּמֵיהֶם נִגָּרִים —"

„עוֹד דְּמֵיהֶם נִגָּרִים — כְּמוֹהֶם כָּאָיִן!
זְכֹר מֵאוֹת הַשֶּׁקֶל לָנוּ נָתְנוּ —
הַהֶגְמוֹן הַטּוֹב — הֶאָח, נִבְלֵי הַיָּיִן! —
הַיְּהוּדִים הָאֲרוּרִים בֶּטַח יִישָׁנוּ —
מִגְוִיּוֹת יְלָדִים לָהֶם נֶאֱרֹג רֶשֶׁת.
נָחוּשָׁה נָא אֵפוֹא כַּחֵץ מִקֶּשֶׁת!"

וּכְדַבֵּר בָּאֹפֶל הַלָּאֶה יַעֲבֹרוּ,
מֵרְחוֹב לִרְחוֹב הַחֹשֶׁךְ שָׁם יִתְהַלָּכוּ.
הַכְּלָבִים מִשְּׁנָתָם זְעֵיר שָׁם יֵעֹרוּ
לְקוֹל צַעֲדֵימוֹ וּבְהָרֵי־אַף יִנְבָּחוּ;
אַךְ מֵרֶגַע לְרֶגַע יָסוּף הַשָּׁאוֹן,
וּדְמָמָה שׂוֹרֶרֶת, אֹפֶל קִפָּאוֹן. —

* *

הֲמוֹן אָדָם רָב וּגְדוּדֵי פָּרָשִׁים
מִכָּל עֲבָרִים הַ„גֶּתָּה" כִּתֵּרוּ.
הַיְּהוּדִים נִבְהָלִים — וַאֲנָשִׁים וְנָשִׁים
מִקְּצוֹת הָרְחוֹב זַעֲקַת שֶׁבֶר יְעֹרֵרוּ;

קְרִיאֵי הָעֵדָה נִסְחָבִים בֵּית כֶּלֶא –
הוֹשִׁיעָה, הַצִּילָה, אֵל עֹשֵׂה פֶלֶא.

רַעַשׁ וַהֲמֻלָּה – הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים
מֵעַם הָאָרֶץ יִתְפָּרְצוּ הָרְחוֹבָה,
וּבְקוֹל עֲנוֹת פֶּרֶס בִּכְלוֹב הַיּוֹנִים
יָפִיצוּ בַּלָּהוֹת הוֹוָה עַל הוֹוָה...
יָשֹׁסּוּ יָבֹזּוּ וּבְשַׁעַר קֶטֶב
יַאְדִּימַת הַ„גֶּתָה" בְּדָמִים תֵּרָטֵב –

רַעַשׁ וַהֲמוּלָה – חֲרָפוֹת וּקְלָלוֹת,
חָמָס וָרֶצַח, דָּם נִגָּר כַּמָּיִם..
נַאֲקוֹת הַחֲלָלִים הַבְּכִיּוֹת, הַיְלָלוֹת
אֶרֶץ תִּבַּקַּעְנָה תִּרְגַּזְנָה שָׁמָיִם;
כָּל הוֹן הַיְּהוּדִים וּרְכוּשָׁם לְמִשְׁסָּה –
גַּדָּה אֻמְלָלָה! מִי יֵדַע אַחֲרִיתָהּ?...

* *

בְּיַרְכְּתֵי הַ„גֶּתָה" בֵּין עִיֵּי חֲרָבוֹת
יַעֲמֹד אֹהֶל קָטָן, מָטִים קִירוֹתָיו
וּבְקִיעָיו רַבּוּ מְמֻלָּאִים בִּסְחָבוֹת
בַּעֲדָם הָרוּחַ יַשְׁמִיעַ שִׁירוֹתָיו.
יְסֻבִּיב לוֹ בִּצָּה חֲרַת קֶטֶב מְרִירִי –
אִישׁ זָקֵן בּוֹ יֵשֵׁב גַּלְמוּד עֲרִירִי.

אִישׁ זָקֵן בּוֹ יֵשֵׁב זֶה יָמִים וְשָׁנִים.
מָה־נִּבְזָה מַרְאֵהוּ: גִּבֵּן עַל שִׁכְמוֹ

רֹאשׁוֹ כַּכַּרְמֶל, יַבֶּלֶת בַּפָּנִים,
וּשְׁחִין בּוֹ פּוֹרֵחַ כִּמְצֹרָע מֻרְתָּח —
וּבָדָד שָׁמָּה יִתְפַּלֵּשׁ בָּאֵפֶר
עַד חֲצוֹת לַיִל אַף יִקְרָא בַּסֵּפֶר.

בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה בּוֹ פִּתְאֹם יוֹפִיעַ
אוֹר חָדָשׁ, אוֹר בָּהִיר, אוֹר הַחַשְׁמַלָּה,
פָּנֵיהוּ יַזְהִירוּ כְּזֹהַר רָקִיעַ;
וּמֵרוֹם תֵּרֵד מֶרְכֶּבֶת אֵשׁ קַלָּה,
מֶנָּה הָ„אָבוֹת" יֵרְדוּ הָאֹהֱלָה —
סְבִיבָם אַלְפֵי שִׁנְאָן וּכְרוּבֵי מַעְלָה.

שָׁמָּה בָּאֹהֶל עַל כִּסְאוֹת לֶהָבָה
הָ„אָבוֹת" יֵשֵׁבוּ, הַזָּקֵן בָּרֹאשׁ,
רָזִין עִלָּאִין וּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה
יַבִּיעוּ שָׁם יַחַד, דִּבְרֵיהֶם כָּאֵשׁ —
וּמַלְאֲכֵי מַעַל בִּרְעָדָה יִשְׁמָעוּ,
אִישׁ אֶל אָחִיהוּ יַבִּיטוּ, יִתְמָהוּ. —

וּכְהָאִיר הַשַּׁחַר יַחַד יֵרֹמּוּ
כָּל צִבְאוֹת מְרוֹמִים, וּלְמַשַּׁק כְּנָפַיִם
יַעֲלוּ הָאָבוֹת פִּתְאֹם יֵעָלֵמוּ,
וּבְקֶרֶב הָאֹהֶל אֹפֶל כִּפְלַיִם...
הַזָּקֵן בָּאֵפֶר יָשׁוּב יִתְפַּלֵּשׁ,
וּמָרָה יֶאֱנַח, יִשְׁנֶה, יְשַׁלֵּשׁ —

מֶלֶךְ הַמְּשׁוֹרְרִים, הַמְּשׁוֹרֵר הַזָּמִיר.

יִשְׁטֹף הַנַּחַל וְלְאָזְנָיו הַגַּלִּים
יַבִּיעוּ בִלְשׁוֹנָם שִׂיחָם גַּם שִׂיגָם.—
בֵּינוֹת לֶעָלִים הַזְּבוּבִים הַקַּלִּים
יְרַחֲפוּ וִידַבְּרוּ — מִי יָבִין הֶגְיָם?
וּלְאִטּוֹ יִתְנַהֵל יָגֵעַ וְעָיֵף,
וּלְבָבוֹ יִפָּעֵם, סָר רוּחוֹ וְזָעֵף.

עַל שְׂפַת הַנַּחַל שׁוֹשַׁנָּה עֲנֻגָּה
גְּבִיעֶיהָ אַרְגָּמָן נֹעַם יַעֲטֹפוּ,
נִטְפֵי טַל אוֹרוֹת וּמֵאֵין הֲפוּגָה
לִרְגָעִים לָאָרֶץ מֶנָּה יִטֹּפוּ —
וַיִּשְׁלַח יָדֵהוּ בְּרֹאשָׁהּ לָגַעַת
וּפִתְאֹם נִקְטְפָה מִבְּלִי הַדָּעַת.

וּפְנֵי הַשּׁוֹשַׁנָּה כְּרֶגַע חָוָרוּ,
וּמִמְּקוֹם מַטָּעָהּ פָּרַץ נַחַל דָּם..
גַּם הַשָּׁמַיִם פִּתְאֹם קָדָרוּ;
וּסְעָרָה הִתְחוֹלֵל מִצָּפוֹן, מִיָּם...
. . . .

וַיֶּחֱרַד הַגָּן, הָעֵצִים רָעָדוּ —
נִדְמוּ הַצִּפֳּרִים, מִקִּנָּן נָדָדוּ —

וּמֵעָלָה הַנַּחַל יִזְרֹק הַדָּמִים,
יִשְׁטֹפוּ, יִזְרְמוּ, יְכַסּוּ אַלּוֹנִים,
כָּל עֲצֵי הַגָּן, אֲרָזָיו הָרָמִים;

נֶעֶלְמוּ כֻלָּהֶם בְּדָמִים זֵידוֹנִים...
הַנָּסִיךְ יִבָּהֵל – יָחִיש עַד צַוָּאר...
יִשְׂחֶה בַּנַּחַל – אֵין גֶּשֶׁר. אֵין מַעֲבָר...

יִשְׂחֶה יֵאָבֵק עִם גַּלֵּי הַדָּמִים...
יִתְבּוֹנֵן מִסָּבִיב וִיחַפֶּשׂ־לוֹ חוֹף,
יָדָיו כָּבֵדוּ, מוֹרָשָׁיו נִדְהָמִים...
וְלַמַּבּוּל הַדָּמִים אֵין קֵצֶה, אֵין סוֹף ––
וִילָדִים שָׁם שְׁנַיִם שְׁחוּטִים, נֶהֱרָגִים
יִשְׂחוּ לוֹ סָבִיב וַיְשׁוֹטְטוּ כַּדָּגִים –

וִידֵיהֶם הַקְּטַנּוֹת אֵלָיו יִשְׁלָחוּ
וּסְחָבוּהוּ מַטָּה, מַטָּה בִּמְצוּלָה...
„רֵד הוּמָה, רוֹצֵחַ!” בְּזַעַם יִצְרָחוּ,
„דָּמֵינוּ יְדָרֵשׁ!” – יִשְׁאֲגוּ בַהֲמוּלָה;
וּמַטָּה יִסָּחֵב... הִנּוֹ טוֹבֵעַ...
יִבְכֶּה, יִתְחַנֵּן – אַךְ אֵין לוֹ שׁוֹמֵעַ...

וּמַטָּה יִסָּחֵב בִּמְצוּלוֹת הַדָּם...
וּפִתְאֹם לְעֵינָיו אִישׁ שֵׂיבָה הוֹפִיעַ.
וּבְרֶגַע הֶעֱלָהוּ עַל שֵׁן סֶלַע רָם.
„הִשָּׁמֶר לְךָ אֵפוֹא!” בְּחֶמְלָה הִבִּיעַ –
וַיָּעָף הַזָּקֵן מֵעַל פְּנֵי הַתְּהוֹם
וַיִּיקַץ הַנָּסִיךְ – וְהִנֵּה חֲלוֹם!..

* *
*

וּבִגְנַת הַבַּיִתָן בָּדָד בַּבֹּקֶר
יֵשֵׁב הַנָּסִיךְ וּלְבָבוֹ יִפָּעֵם...
שְׂעִפָּיו יִתְהַלְּכוּ בִתְהוֹמוֹת אֵין חֵקֶר,
שָׁמָּה הַדִּמְיוֹן כַּתַּנִּין יְבַלָּעֵם;
וּלְעֵינָיו הַגַּלִּים, גַּלֵּי הַדָּמִים,
אָזְנָיו תִּשְׁמַעְנָה קוֹלוֹת הָרְעָמִים..

תְּמוּנוֹת הַיְלָדִים. הַשְּׁחוּטִים, הַהֲרוּגִים—
אֵימוֹת הַתְּמוּנוֹת... אַחֲרָיו תִּדְלֹקְנָה...
הִנֵּה הַפָּנִים הַחִוְּרִים, הַנּוּגִים...
הִנֵּה הָעֵינַיִם — נָקָם תְּפַקֵּנָה...
. . . .
פִּתְאֹם מִמָּרוֹם וּכְבַעַל כַּנְפֵי סַעַר
הַזָּקֵן הוֹפִיעַ, פָּנָיו כַּסַּהַר...

„הִשָּׁמֶר לְךָ אֵפוֹא וּשְׁמֹר נַפְשֶׁךָ,
„מִשְּׁפֹּךְ דַּם יְהוּדִים כַּמַּיִם, חָלִילָה!
„הַיְלָדִים הַשְּׁחוּטִים — יַלְדֵי עַמֶּךָ,
„הַהֶגְמוֹן הָרָגָם לְעוֹלֵל עֲלִילָה;
„הֲתִשְׁמָעֵנִי? — קָרָא הַזָּקֵן רְתֵת -
„הָשֵׁב כְּתָב הַדָּת, אִם אַיִן — הִנְּךָ מֵת!"

הַנָּסִיךְ הִתְפַּלֵּץ, שְׂפָתָיו נֶאֱלָמוּ,
מִמַּרְאֵה עֵינָיו הֻכָּה בַתִּמָּהוֹן,
אֲמָרָיו בְּאָזְנָיו כִּרְעָמִים רָעָמוּ
וַיִּפָּג לְבָבוֹ וּבְקִרְבּוֹ קִפָּאוֹן...
. . . .

הוֹשִׁיעוּ! הַצִּילוּ! — נָתַן קוֹל פְּחָדִים —
הִנֵּה הַנַּחַל... הַדָּמִים... הַיְלָדִים!...

* *
*

יוֹם שׁוֹאָה וָאֹפֶל... בָּא יוֹם עֲבָרוֹת,
הַשְּׁמוּעוֹת הָרָעוֹת יַחַד נֶאֱמָנוּ;
וּדְמָמָה בַּ„גֶּתָה" דְּמָמַת הַקְּבָרוֹת...
גָּרֶיהָ כַּמֵּתִים יַחַד שַׁאֲנָנוּ —
הוֹמִם יִתְהַלְּכוּ וּכְצַלְמֵי בַלָּהוֹת,
אֵין נֶאֱנָח, אֵין בּוֹכֶה, יָבְשׁוּ הַדְּמָעוֹת..

הֲמוֹן אָדָם רָב בַּ„גֶּתָה" יֵאָסֵף,
אֲנָשִׁים וְנָשִׁים פָּנֵימוֹ יִצְהָלוּ,
אִישׁ אָחִיו יִדְחָקוּ גַּם יֶהְדְּפוּ בְכָתֵף
לִרְאוֹת כַּיְּהוּדִים בָּאֵשׁ עֵת יֵעָלוּ;
וּבִנְחֻשְׁתַּיִם מֵרָחוֹק יֵרָאוּ
אֲסִירֵי הַיְּהוּדִים שָׁמָּה יוּבָאוּ.

מֶרְגַּע לְרֶגַע אַךְ יֶרֶב הַשָּׁאוֹן,
הֲמוֹנִים מִסָּבִיב יִנְהֲרוּ כַּנְּחָלִים;
בֵּינֵיהֶם הַהֶגְמוֹן יִצְעַד וּבְגָאוֹן
יַבִּיט מֵרָחוֹק אֶל פְּנֵי הָאֻמְלָלִים.
„מַהֲרוּ נָא! — יִקְרָא וּבְחֵמָה עֲצוּרָה —
עִרְכוּ הָעֵצִים, הַבְעִירוּ הַמְּדוּרָה!"...

וַעֲנַן אָבָק גָּדוֹל פִּתְאֹם יִתְרוֹמֵם
לְקוֹל שַׁעֲטַת סוּסִים יָעוּפוּ כַּנְּשָׁרִים.

הַהֶגְמוֹן יִבָּהֵל, רוּחוֹ יִשְׁתּוֹמֵם,
הֶהָמוֹן יִתְבּוֹנֵן אֶל כָּל עֲבָרִים..'
וּגְדוּד פָּרָשִׁים בַּ„גֶּתָּה" יוֹפִיעַ
וּפְקִידָם בְּרֹאשָׁם אֲמָרָיו יַבִּיעַ:

„הֶרֶף, מְרַצֵּחַ, מִשְׁפַּךְ דָּם כַּמָּיִם!
דַּם בָּרֵי לֵבָב, אֲנָשִׁים צַדִּיקִים,
וּבְנִקָּיוֹן, זֵד, עוֹד תִּרְחַץ כַּפַּיִם!
מִטַּעַם הַנָּסִיךְ: פִּתְחוּ הָאֲזִקִּים
מֵאֵל הָאֻמְלָלִים — קָרָא בְּכֹחַ —
וּכְרֶגַע יֵאָסֵר בָּם הַמְרַצֵּחַ!" —

תִּמָּהוֹן וּמְבוּכָה... יֶהוֹם הֶהָמוֹן
וּפְנֵי הָאֲסִירִים רֶגַע נָהָרוּ...
הַהֶגְמוֹן יִרְעַד וּכְמֻכֵּה שִׁמָּמוֹן
יַבִּיט מִסָּבִיב, מַה פָּנָיו חָוָרוּ!

. . . .

מַגֶּנְצָא הָעִיר סֹעֶרֶת, הוֹמִיָּה,
גַּם גָּרֵי הַ„גֶּתָּה" שָׁבוּ לִתְחִיָּה. —

אלול, תרנ"א, ווירבאללען.

כִּנּוֹר יְשֻׁרוּן

שירים

מאת

שמואל ליב גארדאן.

חוברת שניה

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

תֹּכֶן השירים הבאים בחוברת.

א) משאת נפש . . . . 3—5
ב) על קבר אָב (אגדה עתיקה) . . . . 6—12
ג) בלב ים ב. (מחזות ממגרשי ספרד) . . . . 13—17
ד) הרב מפראָג (אגדת-עם) . . . . 18—28
ה) ציון . . . . 29—32

מַשְׂאַת נֶפֶשׁ.

מֵאַיִן תָּבֹאִי, אֲחוֹתִי עֲנָנָה?
פָּנַיִךְ הַכֵּהִים מַה־קָּדְרוּ כִּפְלַיִם?
וּמָה מִמֶּרְחַקִּים הֵבֵאת לִי לְמָנָה?
הַרְבִיבִים, אֲחוֹתִי, אִם דִּמְעוֹת עֵינַיִם?

מִגַּלֵּי הַתְּכֵלֶת חָצִית כָּאֳנִי שַׁיִט —
מָה הֵן הַחֲדָשׁוֹת שָׁם עֵינֵךְ חָזָתָה?
הַתְּחִי עוֹד הַיּוֹנָה בֵּין שִׁנֵּי הָעַיִט?
הִתְפַּרְפֵּר, הִתְצַפְצֵף, הֲתִטֹּף דִּמְעָתָהּ?..

עֲנִינִי, עֲנָנָה, הָהּ, נַפְשִׁי תִכְלְיָה,
מַה תֶּחֱשִׁי, הַבִּיטִי, פָּנַיִךְ רָעָמוּ?
הַאֵין כָּל חֲדָשׁוֹת, אִם הַכֹּל כְּשֶׁהָיָה,
וּתְלָאוֹת וּדְמָעוֹת עֲדֶנָה לֹא תַמּוּ?

הַטִּיפִי, אֲחוֹתִי, הַדְּמָעוֹת הַמָּרוֹת
שָׁתִית שָׁם לָרְוָיָה מֵאֵדֵי עֹפֶרֶת —
הַטִּיפִי, הַרְטִיבִי עַצְמוֹתַי נִחָרוֹת;
גַּם לֶחְיִי וּלְבָבִי, הָהּ, יָבֵשׁ כַּחֶרֶס...

וּבְעֵינַי, אֲחוֹתִי, כְּבָר חָרְבָה דִמְעָתִי
שִׁקּוּיֵי הַנְּעִים – מֵחֹם וּמִקָּרָה.
וּבְקִרְבִּי צִמָּאוֹן, אֵשׁ לַהַט נִשְׁמָתִי;
הַשְׁקִינִי, הַרְוִינִי דִּמְעָתֵךְ נִגָּרָה.

אוֹ בְּסֵתֶר כְּנָפַיִךְ קְחִינִי, עֲנָנָה,
וּבְחֵיקֵךְ, חֵיק הַדֶּמַע, לֹא אֵדַע צִמָּאוֹן,
אֶעֶזְבָה מִשְׁכָּנִי בּוֹ יָמִים עַל שָׁנָה
בָּאֹפֶל יָשַׁבְתִּי, הָיִיתִי דֵּרָאוֹן...

אֶעֶזְבָה הָאָרֶץ לִי מִדְבָּר הָיְתָה
וּבְצִלְצַל כְּנָפַיִךְ בַּמְּרוֹמִים אָעוּפָה;
שָׁם תִּרְטַב בַּת עֵינִי אַף תַּזִּיל דִּמְעָתָהּ,
שָׁם תִּפְרֹץ אַנְחָתִי אַף תִּסְעַר כַּסּוּפָה.

אַנְחָתִי נִפְלָאוֹת שָׁם תַּרְעֵם בָּרַעַם,
לַהֶבֶת נִשְׁמָתִי תִּתְנוֹצֵץ בַּבְּרָקִים,
יַצִּיתוּ הָאָרֶץ אֲלִילַת הַזַּעַם...
וְהַלְאָה וָמַעְלָה נָעוּפָה בַּשְּׁחָקִים –

וָמַעְלָה וָהָלְאָה, אֲחוֹתִי, נִשָּׂאֵפָה,
אֶל אֶרֶץ יַלְדוּתִי – הוֹי, אֶרֶץ עֲזוּבָה,
מָה תֶּהֱמֶה לָהּ לִבִּי, מַה־נַּפְשִׁי נִכְסָפָה!..
הָהּ, מַהֲרִי, אֲחוֹתִי, נָעוּפָה נָשׁוּבָה

לָעֵדֶן שֶׁהָיָה לְעֵמֶק הָרְפָאִים
וּזְעֵיר שָׁם הַפְּרָחִים כִּמְעַט קָט נָבֵלוּ;
שָׁם נַפְשִׁי בְּקִרְבֵּךְ תִּשְׁתַּפֵּךְ כַּמַּיִם,
שָׁם נִטְפֵי הַנֶּפֶשׁ יִזֹּלוּ, יִזֹּלוּ.

יִזֹּלוּ, יַרְטִיבוּ הַפְּרָחִים הַבָּלִים,
וַהֲמוֹנִים שׁוֹשַׁנִּים מֵעָפָר יִצְמָחוּ;
גַּם נֹאדוֹת דִּמְעָתֵךְ, אֵל דִּמְעוֹת אֻמְלָלִים,
תִּטֹּפְנָה, תַּשְׁקֶינָה שָׁם שָׂדֶה וָאָחוּ...

עֲנִינִי נָא אֵפוֹא, עֲנָנָה אַכְזָרִיָּה,
מַה תֶּחֱשִׁי, תַּבִּיטִי, מַה־זֹּאת תִּתְנַכְּרִי?
הֲבִיאִי שָׁם נַפְשִׁי, הַשְׁאִירִי הַגְּוִיָּה,
קְחִי נַפְשִׁי, הָהּ, נַפְשִׁי — מִי יִגְהֶה מְזוֹרִי?

מִי יִגְהֶה מְזוֹרִי וִיכַבֶּה הַלַּהֶבֶת,
לַהֶבֶת נִשְׁמָתִי כִּי עָמֹק יָקֶדֶת?..
חָנּוּנִי נֹאד דִּמְעָה! — הָרוּחַ נֹשֶׁבֶת,
הָהּ, גַּלְכֵּ...ד תִּנְּנִי, הָעֲנָנָה נֹדֶדֶת..

סיון, תרנ"ב, ווירבאללען

עַל קֶבֶר אָב.

(אגדה עתיקה)

יֶאֱנַח הָרוּחַ, בָּאֹפֶל יְיֵלִיל,
אֲהוּבַת לְבָבוֹ אֵין עוֹד הַשּׁוֹשַׁנָּה...
יֶאֱנַח הָרוּחַ, יִזְעַף, יִתְחוֹלֵל:
נָבְלָה הָאֵלָה זוֹ רַעְיָה רַעֲנָנָה—
הַגְּבִיעִים נָבֵלוּ,
הֶעָלִים קָמֵלוּ,
יָנִיעוּ עַנְפֵיהֶם הָעֵצִים הָעֵרִים:
נֶאֶלְמוּ צִפֳּרִים, נָדַמּוּ הַדְּבוֹרִים...

וּבִצְעִיף חֹשֶׁךְ מֵעַל הַשָּׁמַיִם,
שָׁם יִבְכּוּ לַטֶּבַע הֶחָנוּט בַּקּוֹר,
תֵּרַדְנָה דִמְעוֹתָם, דִּמְעוֹת עֵינַיִם,
תִּטֹּפְנָה, תִּפֹּלְנָה בִּפְתוֹתֵי הַכְּפוֹר...
וְלִבָנִים הַטֶּבַע
הַר עָטוּף וָגֶבַע
— אַדֶּרֶת הַפְּרָחִים כְּבָר בָּלְתָה כַּמֹּק —
תַּכְרִיכֵי הַמֵּת הֵם, הַמֵּת הֶעָנָק.

עַל קֶבֶר אָב

הָרוּחַ יְיֵלִיל, הַסַּעַר יִתְהוֹלֵל,
וּכְצַלְמֵי בַלָּהוֹת יִנָּשְׂאוּ עֲנָנִים,
יָסֹב הַשֶּׁלֶג, יִשְׁתַּגֵּעַ, יִתְהוֹלֵל,
יָלִיט הַבָּתִּים הַקְּטַנִּים, הַלְּבָנִים;
מֵאֹפֶל הַבָּתִּים
בַּ„גֶּתָּה" נִבָּטִים
לָעַיִן כַּקְּבָרִים עֲטוּיִים בַּכְּפוֹר;
אַךְ מִבַּעַד הַחַלּוֹן שָׁם יָצִיץ אוֹר נֵר...;

בָּדָד בָּאֹהֶל, בָּאֹהֶל שָׁם פְּנִימָה,
הַיָּפָה הַנּוּגָה רָחֵל יֹשֶׁבֶת,
עֵינֶיהָ, הַיּוֹנִים, רוֹחֲצוֹת בַּדִּמְעָה,
לְחָיֶיהָ שׁוֹשַׁנִּים, בֹּעֲרוֹת כַּלֶּהָבֶת;
וּרְסִיסֵי טַל-בֶּכִי
יַזְהִירוּ עַל לְחִי,
יַזְהִירוּ, יִזְּלוּ, יְפַכּוּ דְמִיָּה,
וּלְבָבָהּ יְסֹעֵר, רוּחָהּ הֹמִיָּה:

...„הַצּוֹרֵר, הַשּׁוֹדֵד שֹׁפֵךְ דַּם נָקִי!
מְרַצֵּחַ אָרוּר, הוֹי, שֹׁאֵף לַטֶּרֶף!
„לָמָּה – עוֹד יִשְׁאַל – מֶנִּי תִּתְחַמָּקִי?"
עַד אָנָה, הָהּ, אֵלִי, מֶנִּי לֹא יֶרֶף?!
„קוֹל אָיוֹם אֶשְׁמָעָה
„קוֹל רַעַשׁ וּזְוָעָה,

מִתַּחְתִּיּוֹת אֶרֶץ קוֹל דָמִים צֹעֲקִים..
קוֹל אָבִי קוֹרֵא אֵלַי מִמַּעֲמַקִּים –"

„הֶעָוֶל, הַגַּאֲוָה, בֹּשֶׁת לֹא יָדָע...
אַךְ עֵינָיו מַה־יָּירוּ זִיקֵי אֵשׁ לַהַט..
מַה־יִּדְכֶּה, יָשֹׁחַ וְנַפְשׁוֹ חֲרֵדָה,
מַה־יֵּבְךְּ, יִתְחַנֵּן וּבְקוֹלוֹ הָרֹעַד
פֹּה לִפְנֵי עִבְרִיָּה,
גַּלְמוּדָה עֲנִיָּה...
סוּרוּ מִמֶּנִּי, רַעְיוֹנוֹת הַתֹּפֶת!
הַמָּוֶת בִּשְׂפָתָיו, רַעַל בַּנֹּפֶת..."

„הֶאָח, מָה אֶשְׁנָא, אֲתָעֵב הַצֶּלֶם!
דַּם לִבִּי בִּי נֶהְפַּךְ הָיָה לִמְרֵרָה...
אֶשְׂנָא? הַאֶתְעַב הָאָהוּב הָעֶלֶם
לוֹ הָעֵינַיִם – גַּחֲלֵי־אֵשׁ בֹּעֲרָה?...
וּבְעָנְיִי וּבְכָפְן
בִּמְאוּרַת הַשָּׁפָן
פֹּה בָּדָד אֵשֵׁבָה, בָּדָד אֶבְלָה
עַד אֶגְוַע, עַד אֵרֵד אֶל אָבִי שְׁאוֹלָה?"

„לִבִּי, הָהּ לִבִּי! מָה רוּחִי סֹעֶרֶת!
עֵינָיו כַּחֲנִיתוֹת בִּי נַפְשִׁי דָקָרוּ,
נַפְשִׁי כַּצִּפּוֹר בֵּין שִׁנֵּי הַפֶּרֶס,
תֵּאָבֵק... לַשָּׁוְא! – כְּנָפֶיהָ נִשְׁבָּרוּ!

על קבר אב

מַה־נַּפְשׁוֹ אֶתְאַבּ!..
מָה אֶהְבָ, אֶאֱהַב!..
בְּאוֹר פָּנָיו אֶרְאֶה הַחַיִּים. הַמָּוֶת...
הוֹי, נֶפֶשׁ טְמֵאָה, אֲבַדּוֹן אַהֲבַת!..

„אַהֲבַת? לֹא! לֹא! תֵּעֵב אֲתַעֲבֶנּוּ!
עִבְרִיָּה אָנִי, עִבְרִיָּה אָמוּתָה!!
וְעֵינָיו הַיָּפוֹת? הַעוֹד לֹא אֶרְאֶנּוּ?..
אַמְּצֵנִי נָא, אֵלִי, חוּסָה־נָּא חוּסָה!!
הָס, קוֹלוֹ אֶשְׁמָעָה,
קוֹל רַעַשׁ וְזְוָעָה,
מֵאֶרֶץ תַּחְתִּיָּה קוֹל דָּמִים צוֹעֲקִים...
קוֹל אָבִי קֹרֵא אֵלַי מִמַּעֲמַקִּים...

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

וְלְיַד „בֵּית הַקְּבָרוֹת" נִשְׁעָן הַיַּעַר —
יֶהֱמוּ, יָשִׂיחוּ הָעֵצִים הָרָמִים,
יֶהֱמוּ יָשִׂיחוּ בַשֶּׁלֶג, בַּסַּעַר,
בָּאַלּוֹן הַזָּקֵן כַּבִּיר הַיָּמִים
שֶׁנֶּהְפַּךְ מִשֹּׁרֶשׁ
מִטַּבּוּר הַחֹרֶשׁ;
יֵאָנְחוּ הַזְּקֵנִים, מָרָה אַנְחָתָם,
מֵת זְקַן הַיַּעַר, תִּפְאֶרֶת עֲדָתָם...

פִּתְאֹם יְלֵיל נוֹרָא יִשָּׁמַע בָּאֲפֵלָה –
נִדַּם הַיַּעַר, הָעֵצִים נִבְהָלוּ...
„מִי יֵבְךְ שָׁם, מִי יְיֵלִיל שָׁמָּה בַּשְּׁפֵלָה?"
הָעֵצִים חֶרֶשׁ הָאֵלָה יִשְׁאָלוּ.
„שָׁם עַלְמָה עִבְרִיָּה:
זֹה מָרָה בִכִיָּה,
עַל קֶבֶר אָבִיהָ יִשְׁתַּפֵּךְ יְגוֹנָהּ"
תַּעַן בַּאֲנָחָה הָאֵלָה הַזְּקֵנָה.

. . . .

. . . .

„חוּסָה־נָא, אָבִי, חֲמוֹל עַל בִּתֶּךָ,
זוֹ חֶמְדַּת הַחַיִּים נַפְשָׁהּ עֹזֶבֶת...
מַהֲרָה־נָא, מַהֲרָה, קָחֵנִי אֵלֶיךָ!
אַךְ מָוֶת בַּחַיִּים, חַיַּי בַּמָּוֶת!..
רַחֲמֵנִי־נָא, אָבִי!
קַח נַפְשִׁי וּלְבָבִי!
פֶּן אֶהְיֶה לִמְשִׁסָּה בִּידֵי מְרַצֵּחַ,
פֶּן תָּמוּת בִּי נַפְשִׁי וְגֵוִי פֹּרֵחַ!.."

יִשְׁרֹק הַסַּעַר, יִתְקַצֵּף, יִתְגּוֹרֵר,
וּפְתוּתֵי שֶׁלֶג יֵרְדוּ, יֵרֵדוּ...

. . . .

ו„בֵּית הַקְּבָרוֹת" מִשְּׁנָתוֹ יִתְעוֹרֵר,

סָבִיב הַקְּבָרִים יִדֹּדוּ, יִדֹּדוּ;
וּקְטַנִּים וּגְדוֹלִים
הֲמוֹן מֵתִים עֹלִים
מִבֶּטֶן אֲדָמָה, עֵינֵיהֶם נְמַקּוֹת,
וּלְנֶגְדָּהּ יוֹרוּ בִּידֵיהֶם הַדַּקּוֹת...

וּלְפָנֶיהָ פִּתְאֹם בֵּינוֹת לַקְּבָרִים,
יַעַל מֵת אָיֹם, מֵת טָבוּל בַּדָּמִים,
צַוָּארוֹ קָרוּעַ, דָּמִים נִגָּרִים...
עַל שְׂפָתָיו הַשְּׁחֹרוֹת שְׂחוֹק צַדִּיק תָּמִים...
— „הֶאָח, אָבִי, אָבִי!"
— „הֶאָח, חֶמְדַּת לְבָבִי!
הִנְנִי אֵלַיִךְ, יוֹנָתִי הַתַּמָּה!
אֲחַבְּקֵךְ, אֲנַשֵּׁק לְחֵיֵךְ הַחַמָּה!.."

וּבִשְׁתֵּי זְרוֹעוֹתָיו יְחַבֵּק צַוָּארָהּ
וּשְׂפָתָיו הַקָּרוֹת בִּלְחָיָהּ נָגָעוּ,
נָגְעוּ, נָשָׁקוּ, הַנְּשִׁיקָה מַה־קָּרָה!
וּשְׁתֵּי טִפּוֹת קֶרַח עֵינָיו נָבָעוּ...
וּמִלְּבָבָהּ פְּנִימָה
הַנְּשִׁיקָה הַנְּעִימָה
אַהֲבָתָהּ, שִׂנְאָתָהּ כְּרֶגַע מָחָתָה;
אַךְ עִמָּהֶן יַחַד — שְׁאֵרִית תִּקְוָתָהּ...

וּנְשִׁיקוֹת, נְשִׁיקוֹת, מַה־נָּעֲמוּ הַנְּשִׁיקוֹת.
מַה־נָּעִים הַקֹּר מִשִּׂפְתֵי רָקָבוֹן!..
סְבִיבָם הַמֵּתִים עַצְמוֹתָם מַשִּׁיקוֹת..
שִׂפְתוֹתָם תַּבַּעְנָה וּבְקוֹל עִצָּבוֹן:
„אֵלֵינוּ, אֵלֵינוּ
„בֹּאִי, אֲחוֹתֵנוּ!
וּבְמִבְחַר קְבָרֵינוּ, בְּהֵיכְלֵי הַמָּוֶת,
בְּאֶרֶץ הָרְפָאִים תַּשְׁפִּילִי לָשָׁבֶת„...

וַעֲדַת הַמֵּתִים אֵלֶיהָ נִגֶּשֶׁת,
וּפְנֵיהֶם הַבָּלִים נֻגְהָהּ יִצְהָלוּ...
פִּתְאֹם הָאָרֶץ מִתַּחַת רֹעֶשֶׁת...
הַתְּהוֹם פָּתַח פִּיהוּ – מַטָּה יִצְלְלוּ...
וּלְמַטָּה וּלְמָטָּה,
לִתְהוֹם הָעֲלָטָה...

. . . .

. . . .

. . . .

יֶאֱנַח הָרוּחַ, יֶאֱנַח, יְיֵלִיל,
הַסַּעַר בָּאֹפֶל יִזְעַף, יִתְחוֹלֵל..

ט' כסלו, תרנ"ב, ווירבאללען.

בְּלֶב־יָם

(מַחֲזוֹת מִמְּגֹרְשֵׁי סְפָרַד)

ב.

הַגַּלִּים, הַגַּלִּים עָלוּ שָׁמַיִם,
הָמוּ, רָעֲשׁוּ, הֶחֱרִישׁוּ אָזְנַיִם,
נָדַמּוּ כֻלָּהֶם, יַחַד שַׁאֲנָנוּ,
בִּזְרֹעוֹת הָעֶרֶב דוֹמָם יִישָׁנוּ...
וִירִיעַת הַתְּכֵלֶת בַּמְּרוֹמִים שָׁמָּה
בַּעֲנָנִים כֵּהִים זְעֵיר שָׁם נִכְהָמָה;
וּבְלִבְנַת מָוֶת בַּעֲדָם הַיָּרֵחַ
נִשְׁקָף שָׁם בָּדָד, עָיֵף וּרְפֵה כֹחַ...

וּדְמָמָה שׂוֹרֶרֶת, דִּמְמַת הַשַּׁחַת,
בִּמְרוֹמֵי אֵין קֵץ, בִּתְהוֹמוֹת מִתַּחַת...

אַךְ שָׁמָּה, שָׁמָּה מֵרָחוֹק יִתְרוֹמֵם
עַל פְּנֵי הַמַּיִם אִי קָטָן, אִי שׁוֹמֵם
עָטוּף מַעֲטֵה כֵהֶה כְּמֵת מַרְאֵהוּ,
שָׁם קַו־צֵל שָׁחוֹר יִמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהוּ —

וּסְבִיבוֹ אַךְ מַיִם, מַיִם וָמָיִם,
אֵין גְּבוּל, אֵין קֵצֶה, עַד שׁוּלֵי שָׁמַיִם — —

שָׁם עַל שֶׁן־סֶלַע כִּצְלָלִים יֵרָאוּ,
יָנוּעוּ, יִגְבְּהוּ, רֹאשָׁם יִשָּׂאוּ —
מִי אַתֶּם שָׁמָּה? הַגִּידוּ, הַצְּלָלִים
הַזְאֵבֵי עֶרֶב אִם לַהֲקַת שְׁעָלִים?
אִם רוּחוֹת אֹפֶל, אִם שֵׁדֵי הַשַּׁחַת?
אִם יוֹנִים קִנְּנוּ בְּעֶבְרֵי פִּי־פַחַת?
הַגִּידוּ, הַצְּלָלִים, מִי אַתֶּם שָׁמָּה?
הַצִלְלֵי תֹפֶת אִם בְּרוּאֵי אֲדָמָה? —

וּדְמָמָה שׁוֹרֶרֶת, דִּמְמַת הַשַּׁחַת,
בִּמְרוֹמֵי אֵין־קֵץ, בִּתְהוֹמוֹת מִתַּחַת...

וַאֲנָחָה חֲרִישִׁית, אַנְחַת דּוּמִיָּה,
כְּצִפּוֹר גֹּוַעַת הֹמִיָּה, הֹמִיָּה —
וַאֲנָחָה חֲרִישִׁית וּכְקוֹל גֹּוֵעַ
כְּאַנְחַת הַהֵד שָׁם דּוּמָם תִּשָּׁמֵעַ...

— — — — — — — — — —

שָׁמָּה הַצְּלָלִים אֶל עָל יִנָּשֵׂאוּ,
יִשְׁפָּלוּ, יִשְׁפְּלוּ אַט, אַט יָנֹעוּ...

וּבְרַהֲבֵי אֵין־קֵץ פִּתְאֹם יִשָּׁמַע,
וּלְרַחֲבֵי אֵין קֵץ סָבִיב יִשְׁתָּרַע,

קוֹל גָּרוֹן נִחָר, קוֹל הֹמֶה כַּחֲלִילִים,
קוֹל מַשַּׁק שְׂפָתַיִם, קוֹל לַחַשׁ מִלִּים...

הַגִּידוּ, אֻמְלָלִים, מִי אַתֶּם שָׁמָּה?
הֲצִלְלֵי תֹפֶת אִם בְּרוּאֵי אֲדָמָה?..

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

„הָהּ, לִבִּי — הָהּ, נַפְשִׁי — אֵשׁ מִתְלַקַּחַת —
„אֵשׁ תֹּפֶת — כִּי תוּקַד — קִרְבִּי הַשַּׁחַת —
„הָהּ, בְּנִי — בַּר בִּטְנִי — פֹּרָת עֲלֵי עָיִן —
„כְּבָר נִקְפָּא — כַּקֶּרַח — כְּבָר מֵת — כְּבָר אָיִן —
„וּבִתִּי — הָהּ, בִּתִּי — גַּם הִיא — גֹּוָעַת —
„הִיא קָרָה — כַּכְּפוֹר — הָהּ, נַפְשָׁהּ יָצָאָה -
„אָמוּתָה נָא, אִישִׁי — אָמוּת — הַפַּעַם —
„הָהּ, בְּנִי — הָהּ, בִּתִּי — אֵל מָלֵא זַעַם! —
„תְּאַלְתִּי לָךְ — אֶרֶץ סְפָרַד —
„אֲרוּרָה — אֲרוּרָה — תִּהְיִי עֲדֵי עַד! —"

וַאֲנָחָה אֲיֻמָּה כִּילֵל הַשְּׁאִיָּה —
כְּאַנְחַת גּוֹוַעַת שָׁם דּוּמָם תְּמִיָּה...
וַאֲנָחָה אֲיֻמָּה . . . .
. . . . . הַס, הָס וּדְמָמָה...
— אֵין מִלִּים — אֲנָחוֹת — שַׁמָּה וּשְׁמָמָה —
— — — — — — — — — — — — — — —

וּבָדָד שָׁם דּוֹמָם, דּוֹמָם כַּקֶּבֶר...
כַּקֶּבֶר, כַּמָּוֶת, כִּתְמוּנַת גֶּבֶר,
עַל פִּסְגַּת הַסֶּלַע שָׁמָּה נִצֶּבֶת,
בְּצֶלֶם בַּלָּהוֹת, בִּתְמוּנַת צַלְמָוֶת..
הַגִּידָה, הַצֶּלֶם, מִי אַתָּה שָׁמָּה?
הֲשֵׁד מִשַּׁחַת אִם אֻמְלַל אֲדָמָה?..

וּדְמָמָה שׁוֹרֶרֶת, דְּמָמַת הַשַּׁחַת
בִּמְרוֹמֵי אֵין קֵץ, בִּתְהוֹמוֹת מִתַּחַת.

עַל שֵׁן הַסֶּלַע עוֹדֶנָּה עֹמֶדֶת
הַתְּמוּנָה הַשְּׁחוֹרָה וְהִיא – רֹעֶדֶת...
רֹעֶדֶת, נֹדֶדֶת לִרְגָעִים כַּצֵּל –
וּבִתְהוֹם הַדּוּמִיָּה, בִּדְמִי הַלַּיִל,
קוֹל מִלִּים יִשָּׁמַע – וּלְפֶתַע פִּתְאֹם..
יִשָּׁמַע בַּמְּרוֹמִים, יִשָּׁמַע בַּתְּהוֹם...

„וּבָדָד, הָהּ בָּדָד... פֹּה עַל שֵׁן סֶלַע
הָשְׁלַכְתִּי, טֻלְטַלְתִּי, וּבְכַף הַקֶּלַע –
אֵין אֵשֶׁת, אֵין בָּנִים.....
.... אֵל בַּשָּׁמַיִם
הָפִיצָה עֶבְרָתְךָ, עֶבְרוֹת אַפַּיִם,
וּשְׁלַח בִּי זַעַמְךָ, אַל עֵינְךָ תָּחוּסָה,
יְהוּדִי הִנְנִי וּמָה כִּי אָמוּתָה? –
אָמוּתָה, אֶגְוָעָה, וּבִירַכְתֵי שַׁחַת..

שָׁם אִשְׁתִּי, שָׁם בָּנַי, שָׁם אֶשְׂבַּע נַחַת –
שָׁם אַחַי בְּנֵי עַמִּי... שָׁמָּה כֻּלָּהֶם...
הָפִיצָה אַפֶּךָ, הַרְעֵם הָרַעַם..."

– – – – – – – – – – – –

– – – – – – – – – – – –

שָׁמָּה הַתְּמוּנָה עוֹדֶנָּה נִשְׁקֶפֶת,
עַל שֵׁן הַסֶּלַע, עֲרָפֶל עֹטֶפֶת,
וַאֲנָחָה אֲיֻמָּה סֹעֶרֶת בְּזַעַם,
סֹעֶרֶת, הֹמִיָּה כַּהֲמוֹת הָרַעַם –
וּתְעוֹרֵר הַגַּלִּים וּתְעוֹרֵר בְּשָׁאוֹן...

– – – – – – – – – – – – –

אַךְ שַׁמָּה מִסָּבִיב, שַׁמָּה קִפָּאוֹן –
הַגַּלִּים שָׁם יִישְׁנוּ בִּדְמִי עַצֶּבֶת,
יִישָׁנוּ, יֵרָדְמוּ תַּרְדֵּמַת מָוֶת –
וּדְמָמָה מִתַּחַת וּשְׁאִיָּה בָּרֹם,
שַׁמָּה בַּמָּרוֹם, שִׁמָּמוֹן בַּתְּהוֹם – –

שבט, תר"נ, קאוונא.

הָרַב מִפְּרָאג

(אֲגָדַת־עַם)

עָבַר הַיּוֹם, קַרְנֵי שֶׁמֶשׁ נִסְתָּרוּ
בֵּין צִלְלֵי לַיִל עֲלֵיהֶם גָּבָרוּ;
וּבְיַם הַתְּכֵלֶת רִבּוֹא רִבּוֹתַיִם
אִיֵּי הַכֶּסֶף אוֹר נָעִים יָפִיצוּ,
כְּעֵינֵי אֱלֹהַּ שָׁם יַחַד יָצִיצוּ
עֲלֵי אֲדָמוֹת מִמְּרוֹמֵי שָׁמָיִם.

וּפְרָאג הָעֲלִיזָה, קִרְיַת מֶלֶךְ רָב
סֹעֶרֶת, הוֹמִיָּה מֵעֹבֵר וָשָׁב,
הֲמוּלָה מִסָּבִיב: צִלְצוּל פַּעֲמוֹנִים,
שַׁעֲטַת אַבִּירִים בָּרְחוֹבוֹת, בַּשְּׁוָקִים,
קוֹל מַשַּׁק מַרְכָּבוֹת עָפוֹת כַּבְּרָקִים;
וּבְחוּצוֹת הָעִיר הֲמוֹנִים, הֲמוֹנִים –

הֲמוֹנִים, הֲמוֹנִים יַעַבְרוּ כַּסָּף
בָּם פַּחוֹת וּסְגָנִים, בָּם עָשִׁיר וָדָךְ

וְקוֹל הָמוֹן חֹגֵג יִשָּׁמַע בַּכֹּחַ;
קוֹל תֹּף וָנֶבֶל, כִּנּוֹרוֹת, חֲלִילִים,
שִׁירַת עַלִּיזִים, קוֹל רַעַשׁ גַּלְגַּלִּים
הֶמְיַת שִׁכֹּרִים מִבָּתֵּי מַרְזֵחַ.

וְנֵרוֹת יָאִירוּ וּמְנוֹרוֹת לַאֲלָפִים,
בְּעַד הַחַלּוֹנִים בָּרְחוֹבוֹת נִשְׁקָפִים;
אַךְ נֹגַהּ מִסָּבִיב, אַךְ יִפְעָה וָאוֹר;
וְרוּחַ חֲרִישִׁית עִם רֵיחַ הָאָבִיב
יְשִׁיבוּ כָּל נֶפֶשׁ, יְרַחֲפוּ מִסָּבִיב –
שָׁם נֹעַם הַחַיִּים, שָׁם חַיֵּי הַדְּרוֹר

* *

*

עָבַר הַיּוֹם, קַרְנֵי שֶׁמֶשׁ נִסְתָּרוּ,
שַׁעֲרֵי הַ„גֶּתָּה" עַל מַסְגֵּר סֻגָּרוּ,
וְלֵיל חַג הָאָבִיב בָּרִאשׁוֹן הַחֹדֶשׁ
מִגַּן אֱלֹהִים בַּפֶּלֶא הוֹפִיעַ,
תָּגֵל כָּל נֶפֶשׁ, כָּל רוּחַ יָרִיעַ,
זֶה חַג לַאֲדֹנָי, חַג נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ.

וִיהוּדִים הֲמוֹנִים לְמֵאוֹת, לַאֲלָפִים
בֵּיתָה הַכְּנֶסֶת שָׁם יַחַד נֶאֱסָפִים,
וּתְהִלּוֹת יָשִׁירוּ לְיוֹשְׁבֵי שָׁמָיִם;
יָרוּם הָרוּחַ, הַנֶּפֶשׁ צוֹהֶלֶת,

וּבְרֶגֶשׁ קֹדֶשׁ לָאֵל מִתְפַּלֶּלֶת,
וְאֶגְלֵי גִיל נֵצַח יַרְטִיבוּ עֵינָיִם.

וּתְהִלּוֹת וּזְמִרוֹת שָׁם תִּשָּׁמַעְנָה
זוּ שִׂפְתֵי רְנָנִים בַּקֹּדֶשׁ תַּבַּעְנָה:
עֲלִילוֹת אֱלֹהַּ שָׁם בְּאַדְמַת בְּנֵי חָם,
זֶה הָפַךְ לַדָּם מֵי כָל נַחַל וִיאֹר,
וַיְשַׁלַּח בָּם עָרוֹב וַיַּכֶּה כָל בְּכוֹר,
וַיַּעֲבֵר עַמּוֹ בֵּין גִּזְרֵי הַיָּם

וּבִפְאַת מִזְרָח אֲחֹרֵי הַתֵּבָה
יַעֲמֹד אִישׁ זָקֵן, כְּבָר זָרְקָה בוֹ שֵׂיבָה;
זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ, נֶחְמָד הַתֹּאַר:
עַל פָּנָיו יָלִינוּ הוֹד, עֹז וְתִפְאֶרֶת.
וּזְקָנוֹ כַּכֶּסֶף לָמוֹ מִסְגֶּרֶת,
וּכְצֶמֶר צַחַר תַּלְתַּלֵּי הַטֹּהַר.

עַל לִבֵּן לְחָיָיו בַּפֵּאוֹת יֵרָאוּ;
וּמְרוֹם הַמֵּצַח בּוֹ קְמָטִים נִמְצָאוּ,
שָׁם מִשְׁכָּן לַבִּינָה, מַעְיַן הַתּוּשִׁיָּה;
וּבְלַבַּת אֵשׁ קֹדֶשׁ בְּעַד עַפְעַפַּיִם
נֹכַח תַּבֵּטְנָה, תִּבְרֹקְנָה עֵינָיִם;
רַבִּי לֵיוָא הוּא זֶה, רַב הָעֲלִילִיָּה

וּפְנֵי רַבִּי לִיוָא כָּאוֹר נָהֳרוּ,
וּשְׁנֵי אֶגְלֵי גִיל מֵעֵינָיו נִגָּרוּ
עַל חֶלְקַת לְחָיָיו בְּמוֹרָד נִטָּיו...
פִּתְאֹם אֲנָחָה מִלְּבָבוֹ חָרָגָה,
פָּנֵיהוּ יוּעֲמוּ, יָפִיקוּ דְּאָגָה,
מַה־נִּפְעַם לִבּוֹ, מוֹרָשָׁיו יֶהֱמָיוּ?..

* *
*

וּבֵין כּוֹכְבֵי נֹגַהּ שֹׁאֵף, זוֹרֵחַ
מִשּׁוּלֵי רָקִיעַ אַט הַיָּרֵחַ,
וּבְמֶרְחַב־יָהּ שָׁם בַּמְּרוֹמִים, בַּמְּרוֹמִים,
בֵּין גַּלֵּי תְכֵלֶת, בֵּין אִיֵּי הַשֹּׁהַם,
יִתְנַהֵל גַּם יָהֵל בְּדוּמִיַּת נֹעַם —
הַס, כָּל הַיְקוּם, הַכּוֹכָבִים הַמֵּמִים!..

וָהָלְאָה יִתְהַלֵּךְ עַל חוּג שָׁמַיִם,
יִתְהַלֵּךְ, יִתְרוֹמֵם, יָפִיץ קַרְנַיִם,
וּבְמַעֲטֵה־אוֹר נָעִים יָלִיט הֶחָלֶד;
מַה־נָּעִים אוֹרֶךָ, יָקָר יָרֵחַ!
אוֹר אַהֲבָה נָגְהֶךָ, חִצִּים שֹׁלֵחַ,
וּבְעֵינֵי־תֹם תַּבִּיט, תַּבִּיט כַּיָּלֶד!..

בִּכְנַף הָאָרֶץ שָׁם יֵרָאֶה כִּנְמָלִים
יֵלְכוּ, יָנוּעוּ, אַחֲרֵימוֹ הַצְּלָלִים,

בֵּין בִּצָּה וָרֶפֶשׁ יָרוּצוּ, יִסֹּגוּ
הֵנָּה וָהֵנָּה – מִי הֵמָּה אֵלֶּה?
עַבְדֵי עֲבָדִים בַּסּוּגַר, בַּכֶּלֶא,
שָׁמָה בֶהָמוֹן חַג חָפְשָׁם יָחֹגּוּ!

וּפְנֵי הַיָּרֵחַ חָדַל אוֹרָמוֹ,
וּצְעִיף עֲנָנָה שָׂם פִּתְאֹם כְּסָמוֹ
וּבְעַד הָעֲנָנָה יֵרָאוּ בִכְתָמִים...
מַה־לְּךָ, יָרֵחַ, כִּי תַסְתִּיר הַפָּנִים?
הֲתֵדַע מִי הֵמָּה? מֶה הָיוּ לְפָנִים?
הֲתֵדַע? הֲתִזְכֹּר, זָקֵן שְׂבַע יָמִים?

* *

מִבֵּית הַכְּנֶסֶת רַב לֵיוָא הוֹפִיעַ
עֲלֵי הַבַּיְתָה; מִסָּבִיב יַגִּיהַ
אוֹר נָעִים זָרוּעַ, אוֹר תִּקְוָה בַּחֶדֶר;
וּבְנֵי הַבַּיִת, אֶל פְּנֵיהֶם יָהֵלוּ,
סָבִיב לַשֻּׁלְחָן שָׁם יַחַד יְהֵלוּ;
אָז יָשַׁב רַב לֵיוָא – יָחֵל הַ„סֵּדֶר".

– – – – – – – – – – – – – – – –

– – – – – – – – – – – – – – – –

קֹלוֹת אֱלֹהִים מִסָּבִיב יֶהֱמוּ
וּמַנְגִּינוֹת קֹדֶשׁ יַעֲלוּ, יָרֹמוּ

לִמְרוֹמֵי שָׁמַיִם עַד כֵּס אֱלֹהַּ;
שָׁם אַלְפֵי שִׁנְאָן יִדֹּדוּ, יִדֹּדוּ:
וּשְׂרָפִים יָעוּפוּ, יַעֲלוּ, יֵרֵדוּ,
אַךְ דּוּמִיַּת קֹדֶשׁ שָׁם בַּגֹּבַהּ...

דּוּמִיַּת קֹדֶשׁ – אַךְ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה,
קוֹל נֶפֶשׁ רֹגֶשֶׁת, קוֹל תְּפִלָּה זַכָּה
יִנְהֹם כַּכִּנּוֹר, יִשָּׁמַע בָּרָמָה...
וּכְרוּבֵי מַעַל רִבּוֹא רִבּוֹתַיִם
מִקַּצְוֵי־אֵין־קֵץ, מֵאֲרֻבּוֹת שָׁמַיִם,
פִּתְאֹם יוֹפִיעוּ, וּמִקּוֹל הַדְּמָמָה

שֶׁיִּנְהֹם כַּכִּנּוֹר וּבְצִלְצְלֵי שָׁמַע
יְכוֹנְנוּ עֲטֶרֶת, וּבָהּ פְּנִינֵי דֶמַע
יְבָרְקוּ, יַזְהִירוּ כְּזֹהַר רָקִיעַ,
אָז תָּעוּף, תִּתְרוֹמֵם, תַּעַל גָּבֹהַּ
לִמְרוֹמֵי אֵין קֵצֶה עַד רֹאשׁ אֱלֹהַּ,
שָׁמָּה תִּתְנוֹסֵס, לָנֶצַח תּוֹפִיעַ...

. . . .

. . . .

נִפְתְּחָה הַדֶּלֶת – אִישׁ שֵׂיבָה הוֹפִיעַ,
עֵינָיו כּוֹכָבִים, הַמֵּצַח רָקִיעַ,
כַּשֶּׁלֶג לְחָיָיו, שַׂעֲרֵהוּ קַוֵּי־אוֹר
קוֹמָתוֹ כַּתֹּמֶר, צַמֶּרֶת הָרֹאשׁ,

נֹגַהּ מַעֲטֵהוּ, אֲזָרוֹ אֵזוֹר אֵשׁ
וּשְׁכִינַת אֱלֹהַּ הַעַטְרֵנוּ כַּנֵּזֶר.

וּנְגֹהוֹת נֹעַם מִסָּבִיב יָהֵלּוּ,
וְרֵיחוֹת הָעֵדֶן בָּרוּחַ יִזֹּלוּ
וּבִנְעִימוֹת־יָהּ תִּמָּלֵא הַנֶּפֶשׁ...
וּפִתְאֹם לְפֶתַע הִגִּיחָה הַסְּעָרָה,
חָלַף הַנֹּעַם וַתַּעֲבֹר הַנְּהָרָה –
אֲפֵלָה מִסָּבִיב, צַחֲנָה וָרֶפֶשׁ...

אֲפֵלָה מִסָּבִיב – סַעַר מִתְחוֹלֵל
יִתְחוֹלֵל, יֵאָנַח, יָרִיעַ, יְיֵלִיל
וִיחַלֵּל כַּחֲלִילִים, יְבַקַּע אֲדָמָה;
וּבְאֹשֶׁת מִסָּבִיב, צַחֲנַת רִקָּבוֹן
רִקָּבוֹן עַצְמוֹת מֵתִים... וְאַנְחַת עִצָּבוֹן
מִתַּחְתִּיּוֹת אֶרֶץ תַּעַל בָּרָמָה...

וּבְשׁוֹפָר גָּדוֹל בְּרַעַשׁ יִתָּקַע,
וּבְנַאֲקַת חָלָל הָאָרֶץ תִּתְבַּקַּע,
וּבְעִמְקֵי שַׁחַת קוֹל מַשַּׁק עֲצָמוֹת...
הַשּׁוֹפָר יָרִיעַ, מֵתִים נִקְהָלִים,
בָּם נָשִׁים וּגְבָרִים, זְקֵנִים, עוֹלָלִים,
וּכְצִפֳּרִים עָפוֹת תְּרַחֵפְנָה הַנְּשָׁמוֹת...

הַשּׁוֹפָר יָרִיעַ... רוּחוֹת יִסְעָרוּ,
יֵלְכוּ הַמֵּתִים, הַמֵּתִים יִנְהָרוּ,
יֵלְכוּ, יֵלֵכוּ, עַד בֵּית הַכְּנֶסֶת,
עֲדַת הַמֵּתִים שָׁם יַחַד נִקְהָלָה,
וּכְקוֹל הֲמוֹן שַׁדַּי תִּשָּׁמַע יְלָלָה,
זוֹ תַרְעִישׁ שָׁמַיִם, תֵּבֵל הֹרֶסֶת...

הַשּׁוֹפָר יָרִיעַ... סַעַר מִתְחוֹלֵל
יִתְחוֹלֵל, יֵאָנַח, יָרִיעַ, יְיֵלִיל...

וּמֵת רָם הַקּוֹמָה, פָּנָיו נִזְעָמִים,
קוֹרֵא אֵלֵיהוּ וּבְקוֹלוֹ כָּרַעַם:
„קוּם, רַבִּי לֵיוָא, הָהּ, מַהֲרָה הַפַּעַם,
עֲלֵה אֶל הָאָרוֹן, כִּי נֵבֶל הַדָּמִים!"

הָאָרוֹן יִפָּתַח וּכְרֶגַע מִשָּׁם
הוֹצִיא הַנֵּבֶל שֶׁנִּמְלָא בַּדָּם
וַיַּצֵּג בִּמְקוֹמוֹ נֵבֶל הַיָּיִן;
נָדַם הַשּׁוֹפָר, הַיְלָלָה חָדֵלָה,
נָדַמּוּ הָרוּחוֹת, עָבְרָה הָאֲפֵלָה,
הַמֵּתִים גַּם הֵם נֶעֶלְמוּ מֵעָיִן.

וּפְנֵי אִישׁ הַשֵּׂיבָה שֵׁנִית יוֹפִיעוּ
וּבְזֹהַר הַחַשְׁמַל עֵינָיו יַגִּיהוּ...

וּבִיפְעַת הוֹד מִשְׁנֶה עַתָּה יִגָּלֶה
וּנְגֹהוֹת נֹעַם מִסָּבִיב יָהֵלּוּ,
וְרֵיחוֹת הָעֵדֶן בָּרוּחַ יִזֹּלוּ,
וּבִנְעִימוֹת־יָהּ הַנֶּפֶשׁ תִּמָּלֵא...

וּבַעֲלִיצוּת נֶפֶשׁ בִּמְאוֹר פָּנֵיהוּ
יִגַּשׁ לַשֻּׁלְחָן אַף יוֹשִׁיט יָדֵהוּ.
„שָׁלוֹם עָלֶיךָ, יְדִידִי, רֶבִּי לֵיוָא!
אֲנִי אֵלִיָּהוּ, עֲדָתְךָ נִצָּלָה..."
וּלְפֶתַע פִּתְאֹם עַל רֶכֶב אֵשׁ עָלָה.
וַיֵּדֶא וַיָּעָף זֶה אִישׁ הַשֵּׁיבָה...

* *
*

וַהֲמוֹן אָדָם רָב בַּבֹּקֶר נִקְהָלוּ,
בֵּיתָה הַכְּנֶסֶת וּכְבָר יִתְפַּלָּלוּ
וּתְהִלּוֹת אֱלֹהַּ יַשְׁמִיעוּ בַּשִּׁיר;
וּלְפֶתַע פִּתְאֹם – הָהּ, פַּחַד וַחֲרָדָה
קָדְרוּ כָל פָּנִים, כָּל נֶפֶשׁ רָעֲדָה,
הַהֶגְמוֹן הַצּוֹרֵר גַּם שָׂרֵי הָעִיר

עַל סַף בֵּית הַתְּפִלָּה הוֹפִיעוּ בְגָאוֹן,
יִבַּעַד הַחַלּוֹנִים נִשְׁמַע קוֹל שָׁאוֹן,
שְׁאוֹן אַנְשֵׁי חַיִל, קוֹל מַשַּׁק חֲרָבוֹת;
וּבְצַעֲדֵי אוֹן יֵלֵךְ, יִגַּשׁ אֶל הָרָב

הַהֶגְמוֹן שְׁטַפְנוּ, עַל לִבּוֹ הַצְּלָב,
וּבְקוֹל מָלֵא זַעַם מַרְגִּיז הַלְּבָבוֹת

קָרָא אֵלֵיהוּ: „הוֹי, מוֹרֵה הַשֶּׁקֶר!
נוֹדַע הַדָּבָר, נוֹדַע וַיֵּחָקֵר
עֲוֹן בְּנֵי עֲדָתְךָ, יַלְדֵי הַפֶּשַׁע!
דַּם נָקִי שְׁפַכְתֶּם, הוֹי אַנְשֵׁי הַדָּמִים!
דַּם נוֹצְרִי, עֲלוּקוֹת, דַּם יֶלֶד תָּמִים!
הַגִּידוּ, תְּנוּ תוֹדָה, אַנְשֵׁי הָרֶשַׁע!

פֹּה בָּמַת הַתֹּפֶת, פֹּה גֵּיא הַהֲרֵגָה!"
וּבְדַבְּרוֹ הִתְפָּרֵץ עַל הַמַּדְרֵגָה
וּבְשֶׁצֶף קִצְפּוֹ פָּתַח הָאָרוֹן,
וַיְחַפֵּשׂ וַיִּמְצָא נֵבֶל מָלֵא דָם —
"הַבִּיטוּ נָא!" הִרְעִים קוֹלֵהוּ הָרָם,
וַיַּבֵּט מִסָּבִיב בִּשְׁאָט וּבְחָרוֹן.

דּוּמִיַּת הַמָּוֶת בַּכֹּל שׂוֹרֶרֶת
נִפְעַם כָּל רוּחַ, כָּל נֶפֶשׁ סוֹעֶרֶת,
כָּל עַיִן מַבֶּטֶת אֶל נֵבֶל הַדָּם;
אָז קָם רַבִּי לֵיוָא, קָם מִמְּקוֹמֵהוּ,
וּבִמְנוּחַת נֶפֶשׁ הֵרִים קוֹלֵהוּ,
קוֹל חֹדֵר לַנֶּפֶשׁ מִלִּבּוֹ הַחַם:

„אֵל עָז לָנוּ, אַחַי, אַל תִּבָּהֵלוּ,
מַעֲלִילוֹת בְּרֶשַׁע שׂוֹנְאֵינוּ יְעוֹלֵלוּ!
דָּם לֹא נִשְׁפָּכָה, דָּם לָנוּ תֹּעֵבָה!
וּבְיָדְךָ, אֲדֹנָי, לֹא נֵבֶל דַּם אָדָם
אַךְ דַּם עֲנָבִים בַּנֵּבֶל יִתְאַדָּם
טַעֲמוּ וּרְאוּ!” . . . .
. . . . . . וַיִּדֹּם רַבִּי לֵיוָא.

וּמִן הַנֵּבֶל הַשָּׂרִים טָעֲמוּ
טַעַם הַהֶגְמוֹן וּפָנָיו רָעֲמוּ;
מְהוּמָה בַּבַּיִת, כָּל פָּנִים יִצְהָלוּ,
יָשִׂישׂ כָּל רוּחַ, כָּל נֶפֶשׁ תָּרִיעַ...
אָז רַבִּי לֵיוָא יָדֵהוּ הֵנִיעַ,
וּבְרֶגֶשׁ קֹדֶשׁ שָׁבוּ הִתְפַּלָּלוּ.

ט׳ כסלו, תרנ״ב, ווירבאללען.

צִיּוֹן

(פרק משירי „על הר ציון ששמם" אשר אתי בכתובים

———.........———

– – – – – – – – –

שָׁם לִפְאַת צָפוֹן יָרֹמוּ כַּעֲנָקִים
חֶרְמוֹן וּלְבָנוֹן עַד מִשְׁכַּן הַבְּרָקִים,
וּלְצַוָּארֵימוֹ כּוֹכָבִים יֵעָנְקוּ;
הַדְרַת הַשֵּׂיבָה עָלֵימוֹ הוֹפָפֶת,
וְשֶׁלֶג עוֹלָמִים עַל מִצְחָם מִצְנֶפֶת,
וּכְמוֹסְדֵי שָׁמַיִם שַׁמָּה הֻצָּקוּ.

שָׁם אַרְזֵי זָקֵן, אַלּוֹנִים, תִּמֹּרוֹת
שָׁם בְּרוֹשִׁים רַעֲנַנִּים רַבֵּי הַפְּאֵרוֹת –
מִסֹּעָה וָסַעַר הָשְׁבְּרוּ, הָשְׁלָכוּ,
אַךְ בָּאָרֶץ עָמֹק הִכּוּ שָׁרְשֵׁימוֹ,
אַךְ נִטְפֵי שָׁמַיִם יָרְדוּ עָלֵימוֹ,
וְנִטְעֵי נַעֲמָנִים מִגִּזְעָם יִצְמָחוּ.

שָׁם יִגַּח הַיַּרְדֵּן, מֵימָיו יִזְחָלוּ,
שָׁם גַּלִּים קַלִּים אַט אַט יִתְגַּלְגָּלוּ,
מִקִּצְבֵי הָרִים מִבֶּטֶן אֲדָמָה;
וּבְרַעַם וָרַעַשׁ יִלְפֹּת דַּרְכּוֹ
מִשְׁבָּרָיו יֶהֱמוּ עַל כָּל גְּדוֹתֵיהוּ,
מֵטוֹתָיו יִתְרַחֲבוּ, יִתְפַּשְּׁטוּ שָׁמָּה.

עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן, עַל שְׂפָתוֹ פּוֹרִיָּה,
יָשֹׁר שִׁמָּמוֹן, שָׁם תִּשְׁלַט הַשְּׁאִיָּה...
וּפִרְאֵי מִדְבָּר יִתְהַלְּכוּ שָׁם רֹמָה;
אֵין כַּרְמֵי חֶמֶד, אֵין גֶּפֶן, אֵין זַיִת,
אֵין צִיץ, אֵין פֶּרַח, אַךְ שָׁמִיר וָשָׁיִת...
וּזְעֵיר שָׁם אֹהָלִים שִׁפְלֵי הַקּוֹמָה.

שָׁם מֵי יַם כִּנֶּרֶת חֶרֶשׁ יִזֹּלוּ,
וּבִנְעִימוֹת קֹדֶשׁ יֶהֱמוּ, יְצַלְצֵלוּ
וְגַלָּיו הַזַּכִּים כָּל עַיִן יַרְהִיבוּ;
וְעַל חוֹפֵי קֶסֶם שָׁם רִכְסֵי הֲרָרִים,
עֲמָקִים עֲטוּפִים פְּרָחִים נֶהְדָּרִים,
וְעֵינוֹת הַבְּדֹלַח כָּל נֶפֶשׁ יָשִׁיבוּ.

שָׁם יָם הַמֶּלַח, שָׁם מִשְׁכַּן הַמָּוֶת...
אֵין גַּל, אֵין מִשְׁבָּר, אַךְ קִפָּאוֹן צַלְמָוֶת...

שָׁם יָשׁוּד הַקֶּטֶב, יָטוּשׁ כַּדָּבֶר;
שָׁם עַרְפִלֵּי אֹפֶל אֶל עָל יִנָּשֵׂאוּ,
שָׁם צַלְמֵי בַלָּהוֹת יְרַחֵפוּ, יִנֹּעוּ...
אַךְ דְּמָמָה מִסָּבִיב, דְּמְמַת הַקָּבֶר...

* *
*

מַה־נָּעַמְתְּ, מַה־נֶּחֱנַתְּ, אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת!
כָּל עַיִן תְּשׁוּרֵךְ דִּמְעוֹת גִּיל נִגֶּרֶת –
כָּל מַחְמָד, כָּל נֹעַם יָפְיֵךְ כָּלָלוּ;
בָּךְ שֶׁלֶג וּפְרָחִים יַחַד דָּבָקוּ,
בָּךְ מָוֶת וְחַיִּים נִפְגָּשׁוּ נָשָׁקוּ,
וּפְרָחִים וַחֲוָחִים יַחַד יִגְדָּלוּ.

בָּךְ אֶגְלֵי טַל חַיִּים גַּם אֵדֵי מָוֶת,
קַרְנֵי אוֹר נָעִים, חֹם שֶׁמֶשׁ – שַׁלְהֶבֶת,
סוֹד שִׂיחַ הָרוּחַ... הֶמְיַת הַסַּעַר...
קוֹל מַשַּׁק מִשְׁבָּרִים יֶהֱמוּ, יִרְעָשׁוּ
וּצְלִילֵי גַלִּים הוֹמָם יִתְלָחֲשׁוּ...
וּמַנְגִּינוֹת קֹדֶשׁ מְזַמְּרֵי בַיַּעַר...

* *
*

מַה־שָּׁפַלְתְּ, מַה־קָּדַרְתְּ, אֶרֶץ אֻמְלָלָה!
אַתְּ סֵמֶל שְׁאִיָּה, בָּךְ מִרְבַּץ הָאָלָה,

וּכְמַצֶּבֶת מֵתִים הִנֵּךְ לְזִכָּרוֹן;
הָרַיִךְ מַה־גָּבְהוּ וּמַה־שָּׁמֵמוּ...
עַל שְׂפָם יַעְטוּ, כַּמֵּתִים יִדֹּמוּ...
אַךְ מִדְבָּר כַּרְמִלֵּךְ, צִיָּה הַשָּׁרוֹן –

בְּצֶאֱלֵי אֲרָזַיִךְ מִי יַחֲלִיף כֹּחַ?
מִי יִשְׁבֹּר צְמָאוֹ מִמֵּי הַשִּׁילֹחַ
שָׁמָּה כַּנָּחָשׁ יִזְלוּ, יִתְפַּתָּלוּ?
מִי יַעְפִּיל עֲלוֹת שִׂיא חֹסֶן הָרַיִךְ?
מִי יַקְשִׁיב מִי יִשְׁמַע שִׁירַת צִפֳּרַיִךְ
בֵּין סִבְכֵי יְעָרִים יָרֹנּוּ, יִצְהָלוּ?

מִי יִרְאֶה, מִי יַבִּיט בִּרְאִי נְחָלַיִךְ,
אֶל יִפְעַת הַתְּכֵלֶת, תְּכֵלֶת שָׁמַיִךְ,
זוֹ בְּרֹם שָׁמָּה הוֹד נוֹרָא עֹטֶפֶת?...
אַךְ פִּרְאֵי הַמִּדְבָּר, שְׁכוּנֵי בָאֳהָלִים,
אַךְ כְּפִירִים, אַיָּלִים עַל גְּדוֹת הַנְּחָלִים
יִרְפְּסוּ מֵימֵיהֶם, יִדְלָחוּם בְּרֶפֶשׁ –

- - - - - - - - - - - -

כִּנּוֹר יְשֻׁרוּן

שירים

מאת

שמואל ליב גארדאן

חוברת שלישית

תוצאת בן־אביגדור

ווארשא

תכן השירים הבאים בחוברת:

א) * * *	3
ב) חלומות הזמן	4—14
ג) מחזיונות לילה	14—25
ד) דם ברית	26—28
ה) הגיון (משירי פרוג)	29—31

חֲלוֹמוֹת הַזְּמָן.

הוֹי, חֲלוֹמוֹת! הוֹי, דִּמְיוֹנוֹת!
סוּרוּ מֶנִּי, פִּרְחֵי קֶסֶם!
סוּרוּ, סוּרוּ אוֹרוֹת מַתְעִים,
צַלְמֵי אֹפֶל בַּאֲפַר כֶּתֶם!

* * *

בַּאֲבִיב חַיַּי עוֹדִי נָעַר,
וּמִנַּפְשִׁי יֶקֶר פְּנִימָה
נַחַל תִּקְוָה, יִזַּל, יַרְטִיב
פִּרְחֵי־רוּחַ, צִיצֵי־בְלִימָה.

שִׁירֵי נֹעַם, שִׁירֵי עֹצֶב,
מֵעַל עַרְשִׂי בָּהּ נִרְדַּמְתִּי,
הָאֱמוּנָה הָאֹמֶנֶת
לִי שָׁרָה. אָז חָלַמְתִּי. —

וּבַחֲלוֹמִי כִּבְרַת אֶרֶץ
סוּגָה סָבִיב בַּשּׁוֹשַׁנִּים;
וּמִמַּעַל לִי נִשְׁקָפוּ
הַכּוֹכָבִים הַשַּׁאֲנַנִּים.

עֵינֵי זֹהַר, הַכּוֹכָבִים,
רָזֵי עוֹלָם לִי תִרְזֹמְנָה;
סוֹדוֹת שִׂיחַ שַׂרְפֵי מַעַל-
כַּנְפֵי רוּחִי עָל תְּרֹמַמְנָה.

וּבֶן רֶגַע אָעוּף אֵדֶא
בֵּין כּוֹכָבִים — שָׁם אֶחֱזֶיָה
אוֹרוֹת נֹעַם, זֹהַר נֵצַח;
אַבִּיט, נַפְשִׁי בִּי תִכְלֶיָה..

וּבִמְרוֹמֵי הַשָּׁמַיִם
אַחַז רִבְבוֹת עוֹלָמוֹת;
וּבֵינֵימוֹ תִּתְעוֹפֵפְנָה,
תִּתְעַנֵּגְנָה כָּל הַנְּשָׁמוֹת.

שָׁם יִתְנוֹסֵס גַּן הָעֵדֶן,
לוֹ מְסָבִיב כְּרוּבֵי מַעַל,
וּמַנְגִּינַת נֹעַם נֵצַד
מִן הָעֵדֶן תָּרוּם, תַּעַל.

שָׁמָּה נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים
תִּשְׁתַּפֵּכְנָה בַּמַּנְגִּינָה;
הָהּ, בֵּינֵיהֶן לוּ גַם אָנִי
אָשִׁיר, אַחַז פְּנֵי הַשְּׁכִינָה!..

וּמִבֵּינוֹת לַשּׁוֹשַׁנִּים
כִּי תַעֲלֶינָה לַהֲקוֹת דְּבוֹרִים,
וּמִסָּבִיב עִקְצוֹת גֵּוִי,
אֶשְׂבַּע כַּעַשׂ וּמַמְרוֹרִים;

קוֹל אִמָּתִי אָז אַקְשִׁיבָה:
„חַיֵּי אֶרֶץ הֶבֶל יַחַד,
„שָׁם הַחַיִּים, חַיֵּי נֵצַח,
„מִבְּלִי עֶצֶב, מִבְּלִי פַּחַד.

„שָׁם לֹא רָחוֹק הַשָּׁמַיִם
„וּקְצוֹת אֶרֶץ הֵן דָּבְקוּ;
„חַיֵּי בָשָׂר, חַיֵּי נֶפֶשׁ
„שָׁם יִגְבָּלוּ, שָׁם יִשָּׁקוּ.

„כָּל מַנְעַמֵּי שְׁמֵי הַנֶּצַח
„שָׁמָּה יַחַד לְךָ נָכוֹנוּ;
„שׁוּרָה מַעְלָה, בְּנִי, הַקְשִׁיבָה,
„כּוֹכְבֵי בֹקֶר שָׁם יָרֹנּוּ..."

וּמֵעַרְשֵׁי הָאָמְנֶת,
נְחָמֶיהָ הִתְחַמָּקוּ;
שִׂפְתֵי קֶרַח אֵשֶׁת זָרֶת
פֶּתַע לְחָיַי אָז נָשָׁקוּ.

וּמִשְּׁנָתִי זוּ נְעִמָּה
נִרְעָשׁ, נִבְהָל הֱקִיצוֹתִי;
— הוֹי, אַכְזָרִיָּה, הֶעֱרַתְנִי! —
עֵינַי מַעְלָה הַעִיפוֹתִי:

הַשָּׁמַיִם — אִי שָׁמַיִם!
סָפוּ, תַּמּוּ בִתְהוֹם אַוִּר;
וּבִמְרוֹמֵי יָם הַתֹּהוּ
כַּדּוּר שֶׁמֶשׁ סָבִיב יַעֲבֹר.

הַכּוֹכָבִים, הַיָּרֵחַ,
אוֹרוֹת מֵתִים זְרוּעִים שָׁמָּה;
רָזֵי עוֹלָם לֹא יוֹדִיעוּ,
לֹא יֵדָעוּ, כָּאֲדָמָה.

וּמִתַּחְתַּי, הָהּ, מַדְמֵנָה
לִי מִסָּבִיב תִּשְׂתָּרֵעַ;
סְבִיבִי יִזְחֲלוּ תוֹלָעִים,
גַּם אָנֹכִי, הָהּ, תוֹלֵעַת...

בדד אשבה במדמנה,
הרץ גבוה בלבב גבר,
נפשי רבה ירגשת,
אפי ירח ריח הבר,

ריח קטב מחנק נפש;
נפשי הומה, מר תתאונן
עד ימיה: אך לשוא, הי,
אין שומע, אין מבין.

אך מרחוק, שם מרחוק
גני המר עיני תחזו,
גבעות הדר ונאות דשא,
השושנה שם פרחת.

שם אנשים כלילי יפי,
עינם תפיץ קוי אהבה,
צחוק חן ונחת משפתים,
יפעת עדן למו נאוה.

שם העדן לי יראה,
עץ החיים, עץ הדעת
בו יצמחו, בו יפרחו;
גם התקוה הנבעת,

הגולת ממקור נעם,
פרחי עדן שם מרטבת
תמשכני וברב כח,
כח אבן התאבת

וברב עמל אתגעגע
במדמנה, אט אזחלת,
ימרחוק עוד אריח
ריח עדן — אזח הלאה.

אעזב אחי, המדמנה,
בה חלמתי תולע־נער;
נפשי תשאף שם לעדן,
שם אבואה, זה השער. —

* * *

פרחי ריח לי ליצוע
תחת ענפי עץ הדעת;
שם אהבה, ובתפארת
רום אנשים — לא תולעת

מין שושנים, טל שמים
מגביעיהם שם מציתי,
עדי תולע גר בעדן;
ולתפארת־איש הייתי.

בלבבי שלות השקט,
בוז לא אדע ומשטמה.
אהבת חסד, אהבת נער
לבני אדם, גם לבהמה. -

אך את אחי אז מלפנים,
התולעים שם ברפש,
מה־שנאתי, מה־מאסתי;
ואתנודד בשאט נפש,

ומולדותי בראשונה,
כי תולעת אז הייתי,
וחלומותי כמדמנה;
כלם יחד כבר נשיתי.

כבר נשיתי — ובכנורי
שירי עדן מנגינותי,
אנחות נעם תשתפכנה,
אנחות אהבה בשירותי.

ותצפצפנה ותזמרנה
הצפרים בעפאים —
שירי אורה, שירי בקר,
שירי ארץ־השמים;

שירי נעם — אך הנפש
הצהלת כי תשמענה,
משתפכת, מתגעגעת,
לא תכלא, לא תשבעה. —

* * *

אט יפוח שם הרוח —
מלאך אפל הגיהנם —
רוח קנאה ומשטמה,
דברי בלע יטיף, ינאם

ילחש חרש ובחלקות
ישק עלי העפאים;
עצי עדן לו יאזינו,
פרחי צבע רקמתים.

ובענפיהם בחמת זעם
לי יניעו עצים רמו,
ומכעש השושנים
גביעי הודם מה־אדמו!

ינאם, ינהם ומצפון
תעור פתאם סערת זעם
תרגיז ארץ, וממעל
ירעיד לבי קול הרעם.

עוֹדִי מַבִּיט וּמִתְבּוֹנֵן,
נִרְעָשׁ, מֻכֶּה בַעֲצָמוֹן,
וּצְחוֹק מְרֵעִים, מַחֲרִיד נֶפֶשׁ,
יִשָּׁמַע, קוֹל הֶהָמוֹן.

רָמֵי קוֹמָה, כְּלִילֵי יֹפִי,
פִּיהֶם יָשִׁיר שִׁירֵי אַהֲבָה,
וּבִידֵימוֹ מַשּׂוֹת זַעַם;
וּשְׁאָט נֶפֶשׁ, זִיקֵי זַעֲוָה,

רִשְׁפֵּי נָקָם, קִנְאַת הֹפֶת,
הֵנָּה, הֵנָּה הָעֵינָיִם —
כְּצִפְעוֹנֵי בַּאֲפַר פֶּרַח,
צְחוֹק הַחֹנֵף עַל שְׂפָתַיִם.

וַעֲדַת כְּלָבִים עַזֵּי נֶפֶשׁ
הוֹרְשֵׁי דָמִים כִּי שְׁלָחוּ,
וּבְשִׁנֵּימוֹ, פִּיּוֹת חֶרֶב,
נָשְׁכוּ בְּשָׂרִי, הָהּ, נָשָׁכוּ...

וּמֵרָחוֹק אַנְשֵׁי חֶסֶד,
יוֹדְעֵי נֶפֶשׁ כַּלְבֵי טֶרֶף,
יַחַד סָבִיב יִתְמַלָּאוּ;
וּבִידֵיהֶם קֶשֶׁת־חֶרֶב,

וּפִי קַשְׁתָּם, חַרְבָּם חַדָּה,
כְּדַמֵי לִבִּי אָז טָבָלוּ,
דָּמִי נִשְׁפַּךְ וּמְרֵרָתִי,
דִּמְעוֹת עֵינִי הִתְגַּלְגָּלוּ.

הִתְגַּלְגָּלוּ גַּם נָזָלוּ
פִּצְעֵי גֵוִי, הִדְאִיבוּנִי
סָבִיב צָרַי לֹא חָמָלוּ,
הַלְאָה, הַלְאָה הִדְרִיכוּנִי.

הַלְאָה אָנוּס בְּיֶרֶק דֶּשֶׁא;
הַשּׁוֹשַׁנָּה, הַחֲבַצֶּלֶת,
עֲקֻצּוֹת דַּקּוֹת כַּסִּלּוֹנִים
גֵּוִי, נַפְשִׁי הַנּוֹזֶלֶת

שָׁם בַּדֶּמַע וּבַדָּמִים;
וּמֵאַחֲרֵי עֵדֶן־תֹּפֶת,
וּמִלְּפָנַי שָׁם יֵרָאֶה
קֵן יַהֲדוּתִי, גֵּיא טוֹנֶפֶת, —

* * *

וּבָאֹפֶל כַּמַּדְמֵנָה
אֵשֵׁב רֶגַע, שָׁם אֶנָּפֵשׁ,
פִּצְעֵי לִבִּי כִּי יָזוּבוּ,
עֵינַי יוֹרְדָה דַּם הַנֶּפֶשׁ.

וּמִסָּבִיב תִּשְׁתַּמַּעְנָה
אֲנָחוֹת בְּכִי – אֲדָמָה,
עֵינַי סֻגָּרוּ, נַפְשִׁי עֵרָה
וַחֲלוֹם נוֹרָא שָׁם אֶחֱלֹמָה:

וּפָנֶיהָ – חֶשְׁכַת לַיְלָה,
אַךְ עֵינֶיהָ כּוֹכְבֵי זֹהַר,
וּמֵחָרְבוֹת גֵּו הַזָּקֵן
יָצִיץ יֹפִי, עֶדְנַת נֹעַר.

גֵּיא הֲרֵגָה לִי מִסָּבִיב,
אַלְפֵי חָלָל יִתְגַּלְגָּלוּ,
וּמְדֻקָּרִים וּמְנֻתָּחִים
גְּזָרִים גְּזָרִים אַט יִזְחָלוּ...

תְּהַלֵּךְ סָבִיב וּמְגַשֶּׁשֶׁת
וּמְנַשֶּׁקֶת גֶּרֶם, גָּרֶם,
וּמַרְטִבָתָן בְּדִמְעוֹתֶיהָ –
פֶּתַע סְבִיבָן עוֹר יִקָּרֵם.

גֻּלְגָּלוֹת אָדָם, כְּבָר כֹּרָתוּ,
יַחַד סָבִיב תִּתְנוֹעַעְנָה,
מַה תִּבְרֹקְנָה הָעֵינָיִם,
שִׂפְתוֹתֵיהֶן כְּמוֹ תִּבַּעְנָה.

וּבְחֹרֵיהֶן כְּבָר נָמַקּוּ
שָׁבוּ אוֹרוּ הָעֵינָיִם,
מֵעַל טוּרֵי שִׁנֵּי רָקָב
אָדְמוּ רֶגַע הַשְּׂפָתָיִם.

גַּם הַלְּבָבוֹת שָׁם לִרְבָבוֹת
וּכְמוֹ חַיּוֹת תִּפָּעַמְנָה,
וַאֲבַעְבֻּעוֹת דָּם רֹתֵחַ
מֵעֹרְקֵיהֶן תִּתְרוֹמַמְנָה.

הָאֵבָרִים מְעֻבָּרִים
שָׁבוּ חָיוּ – אַךְ הַגְּוִיָּה
הַשֹּׁכֶבֶת כַּעֲנָק פֶּגֶר
טֶרֶם תָּשׁוּב עוֹד לִתְחִיָּה

וּבֵינֵימוֹ אָנֶה אָנָה
יַעֲבֹר צֶלֶם סֵמֶל אֵשֶׁת
רָמַת קוֹמָה, רֹאשָׁהּ שָׁחָה,
בֶּגֶד עֲדִים לָהּ תִּלְבֹּשֶׁת.

וּלְפָנֶיהָ שָׁם הָאֵשֶׁת
מִתְנַפֶּלֶת, מִתְאַבֶּלֶת,
מֵעֵינֶיהָ עַל הַגְּוִיָּה
טִפָּה, טִפָּה מִתְגַּלְגֶּלֶת

וּמַרְטֶבֶת וּמְחַמֶּמֶת
וּמְחַבֶּקֶת שָׁם הַפֶּגֶר;
אַךְ כָּאֶבֶן לֹא יִנַּע
וּמִפְּצָעָיו דָּם יִגָּר...

הַס, קוֹל בְּכִי מַרְעִישׁ נֶפֶשׁ
בָּאֲפֵלָה יִשָּׁמֵעַ;
בְּכִי תַמְרוּרֵי אֵם אֻמְלָלָה
עַל גֵּו עוֹלָה הַגּוֹעַ...

* * *

גַּלִּים הַמַּיִם יִתְהוֹלָלוּ —
נַפְשִׁי פְּנִימָה מַה הוֹמִיָּה,
נֶפֶשׁ נַעֲנָה מִתְגַּעְגַּעַת —
עוּפִי, עוּפִי, הָאֳנִיָּה!

וּמְשׁוֹטֶטֶת הָאֳנִיָּה
הָלְאָה הָלְאָה; מִמַּעֲמַקִּים
לָעֵינַיִם שָׁם יֵרָאוּ
צַלְמֵי זֹהַר, אוֹרוֹת זַכִּים.

עוֹלִים, עָפִים כַּצִּפֳּרִים,
עָפִים סָבִיב לָאֳנִיָּתִי,
כַּנְפֵי נֹגַהּ תִּתְנוֹעַעְנָה —
תַּעֲלֹץ, תִּרְעַד בִּי נִשְׁמָתִי.

וּבַתְּמוּנוֹת אֶתְבּוֹנֵנָה
וּמַרְאֵיהֶן לִי לֹא זָרוּ,
עִקְּבוֹת עֶצֶב, קִמְטֵי עֳנִי
בִּפְנֵי נֹגַהּ עוֹד נִכָּרוּ.

מֵעֵינֵיהֶן, גְּלוֹת אוֹרָה,
טִפּוֹת דֶּמַע תִּתְגַּלְגֵּלְנָה,
וּמַנְגִּינוֹת מַה־נָּעֵמוּ,
שִׂפְתוֹתֵיהֶן תְּצַלְצֵלְנָה.

הֶמְיַת יוֹנָה הָעֲזוּבָה
מִבָּנֶיהָ, אֶפְרוֹחֶיהָ,
אַנְחוֹת יֶלֶד מִתְגַּעְגֵּעַ
אֶל הוֹרָתוֹ, נְחָמֶיהָ.

צָקוּן לַחַשׁ, צִלְלֵי בֶּכִי,
נַפְשׁוֹת נַעֲנוֹת תְּשַׁוַּעְנָה,
זְמִיר הוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה —
בַּמַּנְגִּינוֹת תִּשָּׁמַעְנָה.

וְתִרְחַפְנָה וְתִזַּמֵּרְנָה;
תְּמוּנוֹת אַחַי אֶל תָּרֹנָּה,
וּנְגִינוֹתָם, זוּ נָעֵמוּ,
שִׁירוֹת־קִינוֹת אִמִּי הֵנָּה.

תַּעֲבֹר, תָּשׁוּט הָאֳנִיָּה,
נַפְשִׁי תִשְׁאַף, תִּכְמַהּ הָלְאָה,
רוּחִי יֶחֱזֶה מַחֲזוֹת נֹעַם,
יַחַד, יֵאָבֵד מַעְלָה מָעְלָה...

* * *

גִּנַּת חוֹחַ, עֵדֶן שָׁמֵם,
נַחֲלֵי נֹעַם שָׁם בְּתוֹךְ;
הִנֵּה הִנֵּךְ, מְשׂוֹשׂ נֶפֶשׁ,
דִּמְעוֹת עֵינַי אֲרַוֶּךְ!

שָׁמָּה יַעֲלוּ פִּרְחֵי רֵיחַ
וּבֵינוֹתָם בִּצּוֹת רֶפֶשׁ,
וּבֵין צִמְחֵי הַקִּמְּשׁוֹנִים
יָצִיץ שׁוֹשָׁן מְשׁוֹבֵב נֶפֶשׁ.

סָבִיב יִדְאוּ אַדֵּי קֶטֶב,
גַּלֵּי גָלָל וּרְקַב קֶבֶר,
כַּלְעֵי תֹהוּ, שָׁם הָרוּחַ
בָּדָד יֶאֱנַח אַנְחוֹת שֶׁבֶר.

הַרְבֵּה שְׁמָמָה שָׁם נִשְׁקֶפֶת;
שְׂרִידֵי גַּלֵּי אֲבָנֶיהָ
בְּשִׂפַת עֶצֶב אַט יַבִּיעוּ
קוֹרוֹתֶיהָ, יְקָרוֹתֶיהָ,

רַב תִּפְאַרְתָּהּ מִימֵי קֶדֶם,
לִפְנֵי מֵאוֹת, מֵאוֹת שָׁנָה,
יִפְעַת קֹדֶשׁ, הוֹד אֱלֹהַּ,
אָבְדַן הוֹדָהּ, אֵיד חֶרְבָּנָהּ.

נִכְּרוּ עִקְּבוֹת הַשְּׂפָתַיִם,
אַבְנֵי קֹדֶשׁ זוּ נָשָׁקוּ,
עִקְּבוֹת דִּמְעוֹת נֶפֶשׁ מָרָה
הָאֲבָנִים שָׁם שָׁחָקוּ.

שָׁמָּה אֶגַּשׁ, אֶתְנַפְּלָה,
וּבָהֶם נַפְשִׁי, אֵשׁ יֹקֶדֶת,
שְׂרִידֵי קֹדֶשׁ אֲנַשְּׁקָה —
אָגִיל אֶבְךְּ, רוּחִי רֹעֶדֶת.

* * *

עֵדֶן גַּנִּים, צִפֳּרֵי נֹעַם
בֵּין עֳפָאִים תִּתְרוֹעַעְנָה;
קוֹל הֲלִילִים, שָׁם הָרוֹעִים
מַנְגִּינוֹתָם תַּשְׁמַעְנָה.

גִּבְעוֹת חֶמֶד שָׁם תַּעֲטֹפְנָה
סוּת שִׁבֹּלֶת הַמְרֻקֶּמֶת
בִּזְהַב פְּרָחִים, וּבֵינוֹתָם
רוּחַ אָבִיב אַט אֱמֶת.

וּמְדַבֶּרֶת וּמְסַפֶּרֶת
קוֹרוֹת אַלְפֵי שְׁנוֹת עָבָרוּ;
הַנִּצָּנִים לָהּ יַקְשִׁיבוּ,
יִתְנוֹעֲעוּ, יִתְעוֹרָרוּ...

„שַׁלְוַת עוֹלָם אַהֲבַת נֵצַח"
תְּבַעֵר חֶרֶשׁ הַמְנַחֶמֶת,
צִמְחֵי שָׂדַי מַה יָּגִילוּ,
הַשּׁוֹשַׁנָּה מִתְאַדֶּמֶת...

הֲרְאֶינָה גַּפְנֵי הֶמֶר,
עֲפָאֵיהֶן שָׁם יִשְׁתַּחֲווּ
לָעֲמָקִים, לַגְּאָיוֹת,
לַנִּצָּנִים צְבִי הָאָחוּ.

וּמִמְּרוֹמֵי שְׁמֵי הַתְּכֵלֶת
זִרְמֵי אַהֲבָה, קַוֵּי חֶסֶד
אֶרֶץ שָׁלוֹם יַעֲטְפוּ,
אֶרֶץ צֶדֶק בָּהּ יִוָּסֵד.

וּמִמַּעַל כִּי יַבִּיטוּ
הַיָּרֵחַ גַּם הֶחָרֶס;
לֹא עוֹד יִרְאוּ שֹׁד וָרֶצַח
דִּמְעַת עֵין הַנֶּגֶרֶת

מֵעֵין עָשׁוּק וּרְצוּץ רֶשַׁע,
זְדוֹן מֶמְשֶׁלֶת זְרוֹעַ רָמָה;
שַׁלְוַת נֹעַם הִיא הַגְּבֶרֶת,
הַמּוֹשֶׁלֶת בָּאֲדָמָה.

שִׁיר צִפֳּרִים בָּעֳפָאִים,
שִׁירֵי בֹקֶר אֲבִיב נֵצַח;
כּוֹז מַשְׂטֵמָה סָפוּ, תַּמּוּ,
אַבִּיט סָבִיב אָרִים מֵצַח.

וּבִלְבָבִי רוּחַ עֵדֶן
יִפַּח, יָעִיר בִּי כִּנּוֹרִי,
יְרַפֵּא שְׁבָרָיו וּמֵיתָרָיו
שֶׁנִּתָּקוּ; וּמִזְמוֹרִי

שֶׁכְּבָר נֶהְפַּךְ לַאֲנָחָה,
יָשׁוּב יִנְעַם צְלִילֵי צָהֳלָה;
וּמַנְגִּינוֹת נִצָּחוֹן צֶדֶק
עוֹלוֹת עָפוֹת מַעְלָה, מָעְלָה.

וְעַל אֶבְרוֹת הַמַּנְגִּינוֹת
רוּחִי, נַפְשִׁי תִּתְעוֹפַפְנָה,
תִּתְעַנַּגְנָה בִּשְׁמֵי נֹגַהּ,
נֹעַם נֵצַח שָׁם תִּשְׁאַפְנָה.

* * *

„קוּם, בְּלִיַּעַל, קוּמָה לֵכָה!
„מַהֵרָה, הֵא לְךָ מַטֵּה קַיִן!
„הָלְאָה, נוֹדֵד, קִיא כָּל אֶרֶץ,
„הָלְאָה!" אִיקַץ, אֶפְקַח עַיִן.

אֶעֱמֹד רֶגַע אֶשְׁאַף רוּחַ,
צַלְמֵי פַחַד יִרְדְּפוּנִי,
הָלְאָה, נוֹדֵד! קוֹל יִתֵּנוּ,
יִרְדְּפוּנִי גַּם יַכּוּנִי...

וַחֲשֵׁכָה לִי מִסָּבִיב,
יָדַי, רַגְלַי כְּמוֹ רֻתָּקוּ;
חֶזְיוֹנוֹתַי וַחֲלוֹמוֹתַי
אַיָּם? אוֹיָה, הִתְחַפָּקוּ!..

מַר אֵאָנַח וּלְמֶרְחַקִּים
נַפְשִׁי תִשְׁאַף – הוֹי, נִבְהַלְתְּ!
אָן תִּשְׁאָפִי, אָן תֵּלֵכִי? –
וּמִסָּבִיב צַלְמֵי שַׁחַת.

לִבִּי יֶהֱגֶּה הָגוּת עֶצֶב
תַּכְאִיב, תָּעִיק כַּעוֹפֶרֶת,
רוּחִי יִמּוֹג בְּמְרִי יֵאוּשׁ,
קָרַת קֶבֶר בִּי שׁוֹרֶרֶת...

גַּם מֵאָחוֹר גַּם מִקֶּדֶם
יוֹרוּ נֶגְדִּי חִצֵּי רָעַל,
דָּמִי נִגָּר... שָׁם יִשְׂחָקוּ,
אֶשָּׂא עַיִן לִשְׁמֵי מָעַל:

וּבָאֹפֶל כֹּה אֲרַחֵף,
כֹּה אֶתְחַבֵּט הָלְאָה, הָלְאָה
סַעַר אָיֹם יַרְעִיד גֵּוִי
רַעֲמֵי פַחַד שָׁם מִלְמָעְלָה.

„אֵלִי, אֵלִי, שׁוֹכֵן שַׁחַק,
שֹׁפֵט צֶדֶק, הָהּ, אֵיכָה!?
אֵי הַמִּשְׁפָּט, אֵי הַצֶּדֶק?
טְהוֹר עֵינַיִם, הֲמִמְּךָ

בֵּין עֲנָנִים הַכּוֹכָבִים
אַחַד אֶחָד כָּהוּ כָּבוּ,
הָלְאָה אָרוּץ בַּעֲלָטָה,
יְכַל כֹּחִי, רַגְלַי צָבוּ.

יַחְשִׁיךְ חשֶׁךְ פֹּה בָּאָרֶץ?
אִם בַּמְּרוֹמִים לְךָ אִוִּיתָ
מָעוֹן שָׁם בִּנְגֹהוֹת נֵצַח
וּלְקִיר בַּרְזֶל לְךָ נָטִיתָ

מִתַּחְתֶּיךָ הַשָּׁמַיִם,
לִבְלִי הַבִּיט נַחֲלֵי דִמְעָה,
לִבְלִי שְׁמֹעַ אַנְחוֹת נֶפֶשׁ,
תִּקְרָא חָמָס, תֵּבְךְּ, תָּהִימָה?
וּלְמִי אֵפוֹא, אֵל מִסְתַּתֵּר,
אֶשָּׂא עַיִן אֶתְחַנֵּנָה?
הֲלָרַעַם רַב הַזַּעַם,
אִם לְסַעַר קוֹל אֶתֵּנָה?..."

וּמִקֶּדֶם וּמֵאָחוֹר
יוֹרוּ זִקִּים...

צְאֶלֶי זַעַם!

בַּקְּשׁוּ, מִצְאוּ זִיק חֲנִינָה,
יָרוּ חֵץ מָוֶת אַךְ הַפָּעַם!.."

בחרף תרנ"ג.

מֵחֶזְיוֹנוֹת לַיְלָה.

מִבִּצּוֹת הַדְּאָגָה הַקְּטַנָּה, הַשְּׁפֵלָה
מִתְּנָאוֹת הַקֵּבָה הָרְעֵבָה,
מִקְּשֵׁי הָעֲבֹדָה וּבְנֶפֶשׁ עֲמֵלָה
אָשׁוּבָה לִמְעוֹנִי, אֵשֵׁבָה.

אֵשֵׁבָה, אָנוּחַ; וּמְלֵאַת הַנְּדוּדִים
הַתְּנוּמָה אָז עֵינַי סֹגֶרֶת;

וַעֲדַת תְּמוּנוֹת עֶצֶב, עֲנִיּוֹת וּמְרוּדִים
עַל פְּנֵי בַּתְּנוּמָה עֹבֶרֶת.

וּדְמָעוֹת עֲכוּרוֹת עֵינֵיהֶן תֵּרַדְנָה,
וַאֲנָחוֹת בַּנֶּפֶשׁ תִּשְׂרֹטְנָה,
וּמְבַקְשׁוֹת חֲנִינָה, וִידֵיהֶן תִּרְעַדְנָה
לְעֶזְרָה מִסָּבִיב תִּפְשֹׁטְנָה.

וּבֵינוֹת לַתְּמוּנוֹת שָׁם אַחַת נִצֶּבֶת,
פָּנֶיהָ הַיָּפִים הוּעָמוּ;
עֵינֶיהָ תִבְרֹקְנָה וּבְקֶסֶם עֹצֶבֶת,
אֶרְאֶינָה וּמֵעַי לָהּ הָמוּ.

וַעֲדוּיָה בַעֲדִים מִנֶּגֶד עֹמֶדֶת,
וּבְיָדָהּ הַכִּנּוֹר הֶחָרֵב,
מֵיתָרָיו נִתָּקוּ וּבְיָדָהּ רֹעֶדֶת
עוֹד יֶהֱמֶה בְּמְרִי קֶסֶם עָרֵב...

וּבְקִמְטֵי הַפָּנִים תֵּרַדְנָה, תִּזֹּלְנָה
הַדְּמָעוֹת כַּמַּיִם בַּצִּנּוֹר;
מֵעֵינֵי הַזֹּהַר כַּפְּנִינִים תִּפֹּלְנָה,
תִּפֹּלְנָה, תַּרְטֵבְנָה הַכִּנּוֹר.

וּבְקֶסֶם מַבָּטָהּ דְּמָם תִּמְשְׁכֵנִי,
אַחֲרֶיהָ אֵלֵכָה, אָרוּצָה;

אֲפֵלָה מִסָּבִיב וּסְעָרָה תְּשׁוּפֵנִי;
וְהָלְאָה וָהָלְאָה נָרוּצָה.

וּמַעְלָה נָעוּפָה בִּמְרוֹמֵי הָאֹפֶל.
הַכִּנּוֹר יִתְעוֹרֵר וִישׁוֹרֵר,
וִיקוֹנֵן בִּמְרִירוּת: „הָהּ, שָׁמָּה בַּשֵּׁפֶל
הַסַּעַר בְּלִי הֶרֶף יִתְגּוֹרֵר.

יִתְגּוֹרֵר הַסַּעַר — בְּנֵי עַמִּי נִרְדָּמִים
נִרְדָּמִים בְּתַנּוּמַת קִפָּאוֹן;
עַד אָנָה, הָהּ, תִּזְעַף עוֹד סַעַר עוֹלָמִים
עַד אָנָה לֹא יָסוּף הַשָּׁאוֹן?..

עַד אָן? הֲלָנֶצַח עוֹד תָּקֹר הַשִּׂנְאָה
מֵימֶיהָ הַמְּאָרְרִים הַמָּרִים?
וַעֲשׁוּקִים וּרְצוּצִים עוֹד תֶּרֶב הַקִּנְאָה,
וּדְמָעוֹת עַל דָּמִים נִגָּרִים?..

שָׁם דְּמָעוֹת עַל דָּמִים
נִגָּרִים עוֹלָמִים,
הַסְּעָרוֹת מֵיתָרַי נִתֵּקוּ;
נָשִׁיתִי שִׁירוֹתַי,
יָגַעְתִּי בְּאַנְחוֹתַי,
כַּעֲלוּקוֹת בַּנֶּפֶשׁ דָּבֵקוּ.

עַד אָן פֹּה אֶהֱמָיָה,
אֵשֵׁבָה אֶבְכֶּיָה?
אָעוּפָה אָשׁוּבָה לִמְעוֹנִי!
אָעוּפָה אֶל הָרַי,
שָׁם אֶרְפָּא מֵיתָרַי,
שָׁם אֶשְׁכַּח כִּמְעַט קָט יְגוֹנִי

שָׁם רוּחַ אֱלֹהַּ
בָּאֲוִיר יִנֹּעַ,
הָרוּחַ לִי הָיָה לִנְשָׁמָה;
שָׁם שִׁירֵי עֲלוּמִים,
תּוֹחֶלֶת נִחוּמִים
אַשְׁמִיעַ, אָרִיעַ בָּרָמָה".

אָז יִדֹּם הַכִּנּוֹר וָהָלְאָה נָעוּפָה,
קוֹל דְּמָמָה יִשָּׁמַע מִתָּחַת;
אֲנָחָה הוֹמִיָּה וּבְהֶמְיַת הַסּוּפָה
קוֹל נֶפֶשׁ בַּת עַמִּי צֹרַחַת...

* *
*

אֲרֻכּוֹת הַפֵּאוֹת וּלְבָנִים הַפָּנִים,
וּנְטוּיוֹת לַמָּרוֹם עֵינָיִם;
כִּצְלָלִים יָנֹעוּ סְבִיב מַצְּבוֹת אֲבָנִים,
וּפְרוּשׂוֹת מִסָּבִיב יָדָיִם.

וּבָלִים הַלְּבָבוֹת בְּלִי חֹם וּבְלִי רֶגֶשׁ.
הָרוּחַ בַּהֲבָלִים חֲנוּטָה;
הַנֶּפֶשׁ הָרְעֵבָה בִּבְכִי מִתְמוֹגֶגֶת,
וּמְנַמַּת פָּנֶיהָ – הַפְּרוּטָה.

טֹטֶפֶת עַל מֵצַח וַעֲטוּפֵי טַלִּיוֹת
יֵרָאוּ, וּבְפִיהֶם שׁוֹפָרוֹת;
וּנְמָלִים כַּאֲנָשִׁים – מַה שְּׁנּוּ הַבְּרִיּוֹת! –
יִתְחַנְנוּ דִּמְעוֹתָם נִגָּרוֹת.

אֶל יַחַד נֶאֱסָפִים אַלּוּפֵי הַצֶּדֶק
הִוָּעֵץ עַל צָרְכֵי עֲדָתָם;
וִיחַפְּשׂוּ חֲטָאִים וִיתַקְּנוּ כָּל בֶּדֶק
שֶׁנִּבְעָה בְּצַלַּחַת קְדֻשָּׁתָם:

„מָה רָעִים הַבְּרִיּוֹת, סָרָבִים, קְשֵׁי עֹרֶף!
אַךְ אֹכֶל וָאֹכֶל יִדְרֹשׁוּ;
גַּם מָעוֹן יִשְׁאָלוּ, גַּם בֶּגֶד בַּחֹרֶף,
אֶבְיוֹנִים, לֹא יֵדְעוּ יֵבוֹשׁוּ!

וּפְלוֹנִי הֶחָצוּף, אַלְמוֹנִי עַז פָּנִים
הַדּוֹרְשִׁים מִמֶּנּוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת,
עִמָּהֶם הַמְּרֵעִים עֲדַת הַנִּרְגָּנִים
הַצְּעִירִים וּבַעֲלֵי הַלְּשׁוֹנוֹת,

הַחוֹלְמִים חֲלוֹמוֹת מִתְקוּמַת הָאֻמָּה,
מִתְּחִיַּת הָאָרֶץ, הַשָּׂפָה;
נִתְחַכְּמָה נָּא אֵפוֹא בַּל תְּהִי לָהֶם תְּקוּמָה,
כִּי רָעָה נֶגְדֵּנוּ נִשְׁקָפָה!

נַכֵּמוֹ בְּלָשׁוֹן, וּבְהֶבֶל הַכֶּסֶף
נַשְׁקִיעַ הַלְּשׁוֹנוֹת הַשְּׁנוּנוֹת;
אָז יִדֹּם כָּל „מַשְׂכִּיל", כָּל „סוֹפֵר" יֵאָסֵף
הֶחְדַּלְנָה הַתְּנֻאוֹת, הַתְּלוּנוֹת".

אָז תִּרְעַד הַתְּמוּנָה, אַנְחָתָהּ סֹעֶרֶת,
אָז יִנְהֹם הַכִּנּוֹר תַּמְרוּרִים:
„הַאֵלֶּה הֵם בָּנַי? הֲזֹאת הִיא הָעֶרֶשׂ,
בָּהּ אָשִׁיר, אֶשְׁתַּעֲשַׁע בִּנְעוּרִים?..

אֵי רוּחַ אֱלֹהַּ שֶׁעוֹרֵר מֵיתָרַי,
מִנְּעִימוֹת הָאַהֲבָה נִגְּנוּ?
וּלְבוּשׁ קַוֵּי־נֹגַהּ שֶׁעָטַף אֶת הָרַי
מִסָּבִיב אָז רֵיחַ יִתֵּנוּ?

אֵי מִשְׁכַּן הַיֹּשֶׁר, הָעֹז, הַתִּפְאֶרֶת,
אוֹר הַדַּעַת מִסָּבִיב זָרוּעַ? —
בַּאֲפַר הוֹד הַחֲסִידוּת הָרִשְׁעָה שֹׁרֶרֶת,
וּבְצֶדֶק הֶחָמָס צָבוּעַ!"

וּמְהָרְסֵי הֶעָוְרִים, מַחֲרִיבֵי הַחֲשֵׁכִים—
יִכְנוּ „הַמְּאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים”!
הֲיָהֵל הָאֹפֶל? הָהּ, אַרְצִי! עֲשׁוּקִים
בָּנַיִךְ, גְּדוֹלַיִךְ מַה־שְּׁפֵלִים!—

הַעַל כֵּן, הָהּ, צִיּוֹן, נַעֲלֵית אַלְפֵי שָׁנִים
יִתְהַיִּי לַהֲדוֹם כֵּס אֱלֹהַּ,
יְכַסֵּל כָּל צֶדֶק וָחֶסֶד מִלְּפָנִים
הוֹפַעַתְ לַתֵּבֵל וּמְלוֹאָהּ,

כִּי יָבוֹא הֶחָמָס לִפְשֹׁט עֲדָיִךְ
וּבִשְׁמְלַת הַדֶּרֶךְ יְמַשְּׁלָה?
כָּךְ יִבֶן מִזְבֵּחַ וּלְשֵׁם אֱלֹהַיִךְ,
יְבְחִירֵי בָנַיִךְ הָעוֹלָה!—

אֶעֶזְבָה הָעֵמֶק, זֶה קֵן הַתּוֹלָעִים!
אֶל רָאשֵׁי הֶהָרִים אֲרֹמָה,
וּבְהֶשְׁכַּת עֲנָנִים בֵּין חַגְוֵי הַסְּלָעִים
חֲלוֹמוֹת מִקֶּדֶם אֶהֱלֹמָה”.

* *

*

בֵּין צְאֱלֵי אֲרָזִים,
רָאשֵׁיהֶם מוּפָּזִים,
בִּבְרַק זֹהַר שֶׁמֶשׁ עֲרָבִים;

וּרְסִיסִים יִפֹּלוּ
עַל עָלִים נָבֵלוּ
שֶׁהָיוּ לְמִרְמַס רַגְלָיִם.

הַשֶּׁמֶשׁ שָׁקָעַת,
וַאֲפֵלָה בֹּלַעַת
הַלְּבָנוֹן וַאֲרָזָיו מִסָּבִיב;
וּבְעַד הָעֲנָפִים
פְּנֵי נֹעַם נִשְׁקָפִים,
פְּנֵי זֹהַר יָרֵחַ הָאָבִיב.

. . . .

וּבֵינוֹת לָאֲרָזִים
הֲמוֹנִים נֶחְפָּזִים,
הֲמוֹנִים יָרוּצוּ, יֶהֱמוּ;
חֲגוּרֵי חֲרָבוֹת,
כָּל פָּנִים לֶהָבוֹת:
„הָאוֹיֵב, הָאוֹיֵב קַדֵּמוּ!"

קוֹל תְּרוּעַת מִלְחָמָה
מֵרָחוֹק יִשָּׁמַע,
קוֹל מַשַּׁק חֲרָבוֹת, כִּידוֹנִים;
מִקּוֹל רִשְׁפֵּי קֶשֶׁת
הָאָרֶץ רֹעֶשֶׁת,
יֵעָקְרוּ מִשֹּׁרֶשׁ אַלּוֹנִים.

וּלְמֵאוֹת, לַאֲלָפִים
גִּבּוֹרִים נֶאֱסָפִים,
בֵּינֵימוֹ הַמַּכַּבִּי יוֹפִיעַ
כַּסַּהַר בַּחֹדֶשׁ;
וּבְלַהֲבַת אֵשׁ קֹדֶשׁ
אִמְרוֹתָיו הַגִּבּוֹר יַבִּיעַ:

„הִתְקַבְּצוּ בַלָּיִל
גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל,
הַקְשִׁיבוּ קוֹל אוֹיְבִים זֵידוֹנִים!
וּצְאוּ הַמַּעֲרָכָה
לַצִּיל הַנִּדָּחָה
מֵחֲמַת הַיְתוֹ טֶרֶף, צִפְעוֹנִים!

נִלָּחֲמָה בָאוֹיֵב
הַנּוֹרָא, הַשּׁוֹאֵף
אֵלֵינוּ בְּאַבְדוֹן וָהֶרֶס;
עָרֵינוּ שָׁמֵמוּ,
דָּמֵינוּ יִזְרֹמוּ...
הַטֻּמְאָה בַּקֹּדֶשׁ הַגְּבֶרֶת,

„הָהּ, אַרְצִי! בָּנַיִךְ
הֵם הָיוּ עוֹכְרַיִךְ
הַבּוֹגְדִים הוֹי קְטַנֵּי הַנֶּפֶשׁ!

הַמּוֹכְרִים נִשְׁוָתָם ,
כְּבוֹד עַמָּם תּוֹרָתָם ,
מְקוֹר חַיִּים יָמִירוּ בְּמֵי־רֶפֶשׁ !)

בַּת עַמִּי נִדַּחַת
אֶל עֶבְרֵי פִּי פַחַת
צָרֶיהָ לִרְבָבוֹת סַבּוּהָ ;
וּמְעַטִּים אִם אָנוּ ,
עוֹד לֹא נִכְחַד קִימָנוּ ,
נִלָּחֵם וְלַאדֹנָי הַיְשׁוּעָה !

וּמְעַטִּים אִם אָנוּ
כָּל עוֹד רוּחַ בָּנוּ
נִלָּחֵם , נִלָּחֵם בְּלִי הֶרֶף !
לוּ עוֹד אַלְפֵי מוֹנִים
יִרְבּוּ הַזֵּידוֹנִים
לֹא תַעֲזֹב יָדֵנוּ הֶחָרֶב !

עַד נִפֹּל חֲלָלִים
לֹא נַעֲזֹב הַדְּגָלִים ,
שְׁבַעְנוּ לָךְ , אֶרֶץ אֲהוּבָה !
מִמְּטַר זִיקֵי מָוֶת ,
מִבַּלָּהוֹת צַלְמָוֶת
לֹא נֵחַת , אָחוֹר לֹא נָשׁוּבָה !״

„וּמְעַטִּים אִם אָנוּ
עוֹד לֹא נִכְחַד קִימָנוּ" ,
– הָעֵדָה לְעַמָּהּ הֵרִיעָה –
„וּבְחֶרֶב נָקָמֶת
לִשְׂדֵה הַמִּלְחָמֶת
נָעוּפָה , אוֹיְבֵינוּ נַכְרִיעָה!"

. . . .

הֲמוֹנִים , הֲמוֹנִים
בַּחֲנִיתוֹת , כִּידוֹנִים
יִשֹּׁקוּ ; קוֹל תְּרוּעַת מִלְחָמָה .
קוֹל צִלְצוּל חֲרָבוֹת
תְּפַלַּחְנָה הַלְּבָבוֹת
מֵרַעַשׁ תִּבָּקַע אֲדָמָה .

חֲמָרִים חֲלָלִים ,
דָּם יִשְׁטֹף כַּנְּחָלִים ,
אַנְפֵּי הָאוֹיֵב נֶהְדָּפוּ ;
וַעֲדַת הַגִּבּוֹרִים
שָׁם יַחַד כַּנְּמֵרִים
אַךְ הָלְאָה וָהָלְאָה יִשְׁאָפוּ .

וּבֵין אַלְפֵי צָרִים ,
יָזוּבוּ מְדֻקָּרִים ,
מֵרָחוֹק הַמַּכַּבִּי יוֹפִיעַ ;

וּבְחֶרֶב נָקָמֶת
כִּסְעָרָה זֹעֶמֶת
יִשְׁתָּעֵר עַל אוֹיְבָיו יָרִיעַ.

יִשְׁתָּעֵר וּבְזַעַם
וּבְקוֹלוֹ כְּרַעַם
שָׁם יָפִיץ אַךְ מָוֶת כִּלָּיוֹן...

. . . .

„בַּת עַמִּי! עֶזְרָתֵךְ
אַךְ בָּךְ וּבְתִקְוָתֵךְ"
לִי יָעִיר כִּנּוֹרִי הִגָּיוֹן;
וְדִמְעַי נִגָּרִים
לִצְלִיל הַמֵּיתָרִים..
יִכְרַע נֶעְלַם הַחִזָּיוֹן. — —

וּזדר שני, תרנ"ד.

דַּם־בְּרִית.

(שיר ערש לבני ליעקב).

שָׁלֵו, שַׁאֲנָן, בְּנִי, בָּעֶרֶשׂ
בָּהּ שָׁכַבְתָּ גַּם נִרְדַּמְתָּ,
וּמִתְּלָאוֹת חַיֵּי הֶלֶד
לֹא יָדַעְתָּ, לֹא חָלַמְתָּ

לֹא יָדַעְתָּ, לֹא חָלַמְתָּ
שַׁלְוַת נֶצַח לָךְ חָזִיתָ,
טוּב הַתֵּבֵל, מַנְעַמֶּיהָ
מִשְּׁדֵי אִמְּךָ, בְּנִי, מָצִיתָ.

כָּכָה שַׁאֲנָן מִבְּלִי פַחַד
יָמִים מִסְפָּר, בְּנִי, הָיִיתָ,
כִּי לֶעָמָל אַךְ יוּלָּד
זֶרַע יַעֲקֹב – זאת נָשִׁיתָ!

הִנֵּה זָרִים פֶּתַע בָּאוּ
הוֹצִיאוּךְ מֵעַרְשֶׂךָ,
כָּרְתוּ בְשָׂרְךָ, הָהּ, קָרְעוּ,
קָרְעוּ, שָׁפְכוּ, בְּנִי, דָּמֶךָ...

וּבְלִי חֶמְלָה הַכְּאִיבוּךָ,
נִטְפֵי דָמְךָ, בְּנִי, נָזָלוּ,
שָׁוְא בָּכִיתָ, שָׁוְא צָעַקְתָּ –
הָאַכְזָרִים לֹא חָמָלוּ..

הָאַכְזָרִים! לְקוֹל בִּכְיֶךָ
אִישׁ אָחִיהוּ עַל כּוֹס יַיִן
אָז בֵּרְכוּ וַיִּשְׂמָחוּ;
וּלְךָ יֶלֶד, חוֹמֵל אָיִן!

לְבִּי, נַפְשִׁי מַה־תִּתְפַּלַּחְנָה
נַאֲקוֹתֶיךָ, נַאֲקוֹת בֶּכִי;
הַס, קוֹל נֹחַם, בְּנִי, הַקְשִׁיבָה,
קוֹל הַקּוֹרֵא: בְּדָמְךָ חֱיִי!

דַּפָּה, חַוֵּר פֹּה בָּעֶרֶשׂ
וּבְמַכְאוֹבִים בָּהּ תִּתְהַפֵּךְ...
דַּע לְךָ אֵיפוֹא, בְּנִי מַחְמַדִּי,
כִּי לֹא אַחַת עוֹד יִשָּׁפֵךְ

דָּמְךָ פֹּה עַל אֶרֶץ רַבָּה,
אַתָּה עַתָּה, בֶּן עַמֶּךָ,
אַךְ אַל תָּרִים קוֹל בַּבֶּכִי,
דֹּם וּסְבֹל, בְּנִי, זֶה חֶלְקֶךָ!..

במוצאי חג הסכות, תרנ"ד.

הִגָּיוֹן.

(משירי פרוג).

...הָהּ, שִׁירִי לִי, שִׁירִי!... אֶל צְלִילֵי הַקֶּסֶם
הֶזְיוֹנוֹת מִקֶּדֶם יָעִירוּ...
מֵהֶבְיוֹן לְבָתֵּי הַדְּמָעוֹת הַנְּעִימוֹת,
הַנְּעִימוֹת הַחַמּוֹת, יַגִּירוּ...

תִּשְׁתֹּפַכְנָה הַדְּמָעוֹת, לְבָתֵּי כְּאֶבֶת,
הַגַּלִּים הַחַמִּים יֶחֱמוּ...
וּתְנוּמָה יַפִּילוּ עַל נַפְשִׁי קֹדֶרֶת
וַהֲמוֹן מַחֲזוֹת נֹעַם יִרְמוּ.

הַרְעִישִׁי הַכִּנּוֹר, יִשְׁתַּפְּכוּ הַצְּלִילִים!
הַרְעִישִׁי הַכִּנּוֹר – אַךְ רֶגַע,
לוּ אוּכַל אֲיַשֵּׁן בִּנְעִימוֹת הַתְּנוּמָה,
אֲיַשֵּׁן הַמַּכְאוֹב, הַנֶּגַע...

הֲתִשְׁמְעִי? – לֹא סַעַר בַּיַּעַר יִתְחוֹלֵל
יִתְחוֹלֵל וַיִבַּקַּע אֲדָמָה –

זֶה נַהַם הַזְּאֵבָה, הָרְעֵבָה, הַיְהֵפָּה
תִּתְנַפֵּל עַל רָחֵל נֶאֱלָמָה...

הֲתִשְׁמְעִי – בַּהֲמוֹן קוֹל הַצְוָחוֹת הַיְלָלוֹת
בִּתְשֻׁאוֹת גִּבּוֹרֵי הַשְּׁתִיָּה –
קוֹל צְחוֹק הַגְּאֵיוֹנִים הַמְאַשְּׁרִים הַמַּתְעִים
בִּשְׁאָט נֶפֶשׁ רָעָה אַכְזָרִיָּה?

הֲתִשְׁמְעִי אֲנָחוֹת הַלְּבָבוֹת תִּקְרַעְנָה
הֵד יֵאוּשׁ מִלִּבּוֹת נִשְׁבָּרוּ?..
הָהּ, שִׁירִי לִי אֵפוֹא, הַרְעִישִׁי כִּנּוֹרֵךְ,
וַהֲמוֹן צְלִילַיִךְ פֶּלֶא יִסְעָרוּ!..

אַךְ... רְאִי־נָא... שָׁם אַחַי יִדַּכְּאוּ, יָשֹׁחוּ,
יִתְרַפְּסוּ וִיבַקְשׁוּ חֲנִינָה...
הֲתֵדְעִי תָבִינִי מָה אֱנוֹשׁ הַפֶּצַע
בִּלְבָבָם וּבְנַפְשָׁם עֲדִינָה?

הַכֹּל, הַכֹּל אֶשִּׂי, הַחַיִּים וּשְׁאוֹנָם
אַךְ זֹאת – לֹא, אַחַי, לֹא אוּכָלָה!
דְּמֵי עוֹרְקַי יִרְתָּחוּ... וּבְרַעַם וָרַעַשׁ
תִּתְפָּרֵץ מֵחֶבְיֵי הַקְּלָלָה!

תִּתְפָּרֵץ וְתַחֲנֵק הַנֶּפֶשׁ... הָהּ, אֵלִי!
מַה־תִּכְאַב, מַה־תִּדְוֶה לְבָבִי!

אַךְ לִבְכּוֹת אֶחְפֹּצָה, אָמְרָה בְּבָכְיִי
הָהּ, הַרְפִּי נָא, הַרְפִּי שִׁירָתִי!..

הֲתִשְׁמְעִי – וּבְחֲבִי נַאֲקוֹתַי, דִּמְעוֹתַי
לוּ עֵינַי כִּנְחָלִים תִּדְמַעְנָה!
וַהֲמוֹן כָּל תְּלָאוֹתַי, הַתְּלָאוֹת אֵין קֵצֶת,
בִּתְהוֹמוֹת דִּמְעוֹתַי תִּטְבַּעְנָה...

תמונות וציורים

א) היחש.

ב) הספרות בתור שרבו.

מאת

י"ח טאוויאוו.

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא.

א.

— אם אין מזל לאדם, לשוא כל חריצותו ויגיעת-מוחו — התאוננת גרונם המלמד לפני אשתו בשובו ביום השבת מבית הכנסת. באמור „גרונם המלמד" עוד לא הגד אף מקצת תאריו. גרונם המלמד הוא גם השדכן, הקורא, התוקע, המוהל, המשגיח בבתי-מאפה-המצות, הסוחר „בארבע מינים" לסכות — והוא גם העני הגדול בעירו.

— מה עולל לך המזל בפעם הזאת? — שאלתהו דוואָשע אשתו, היא המלמדת, היא גם הטובלת, המילדת והמספקת יין-צמוקים ומי-דבש לכל בעה"ב בפסח.

— מה עולל לי? — קרא גרונם ויתר את מטפחתו וישלך את טליתו על הספסל — מלתא זוטרתא! שדוך נגמר חטף מבין אצבעותי! עסק אשר עלה לי בעמל רב, וברגע אשר אמרתי לבוא על שכרי בא השטן ויהרוס את כל בניני — אבל שבת היא מלזעוק אם גם רפואה איננה קרובה לבוא.

— מה אתה דובר? — קראה דוואָשע ותתחלחל, — השדוך של רחל התקלקל?

— התקלקל? אמרי מפרש: לא יקום ולא יהיה! זה מעט בצאתי מבית הכנסת נגש אלי אלקנה אבי רחל ויאמר: „צר לי על טרחתך; אבל לע"ע חדל משדוכך. בתי עודנה נערה רכה ולא אחפוץ להשיאה בקדמות נעוריה". השמעת? רחל בת תשע-עשרה שנה רכה בשנים היא! אך מה נאמר ומה נדבר ומילי גרם.

— אבל מדוע נודע לו עתה כי בתו צעירה לימים?! — התקצפה דוואָשע — מדוע לא אמר לך כזאת לפני חדש ימים כאשר הצעת את השדוך לפניו?! אין זאת כי יש טעם אחר למאונו. הן הוא בעצמו הקר על אדות המדבר ויישר בעיניו ומדוע נהפך לבו פתאם?

— מה לי ולסבת מאונו ? אחת דבר ואסור לי להרהר אחריו ; הן גביר הוא ואני המלמד ואיך אעיז פני לנגדו ? אין מזל לי ותו לא מידי .

— כן , כן — התמרמרה המלמדת — מלמד אתה , שוטה אתה , לכן יתקלסו בך כל בעה"ב . אלמלא היית שוטה לא היית מקבל את גזרת אלקנה כגזרה משמים , והיית מוסיף לדבר עמו , וממילא התברר לך הטעם האמתי , ואז אולי יכלת להשיב את לבו לשדוכך ; ואולם עתה בהרכינך את ראשך לדבריו בלי שום טענות , התנהגת כשוטה וכן הנך בעיניו , וגם לימים הבאים לא ישמע עוד להצעותיך .

כנראה נוכח המלמד ויכר אמתת הגיונה של אשתו , לכן ענה בשפה רפה : „צדקת , דוואָשע , לא כך נוהגים בשדכנות , והיום בלילה אלך אל אלקנה לדעת סבת מאונו" ; אבל — הוסיף בגאון בהראותו כי גם הוא יודע הלכות דרך ארץ — הן לא יכלתי לדבר דברי בשוק באזני כל יוצאי בהכ"נ אשר סבונו . ענינים כאלה נדברים בחדר לפנים מחדר ולא בראש הומיות .

עתה נוכחה המלמדת והכר אמתת הגיונו של בעלה , ותען ותאמר : גם אתה צדקת . ואנכי אינני מתיאשת עוד מתקוה : אם רק תבין לשים לאַל את פקפוקיו יוגמר הדבר במז"ט . הן המרבר הוא יפת תאר ולמדן וחכם ובן-עשירים , ומה תחפוץ רחל עוד ! ? לא , לא ! בטוחה אני כי יש כאן איזו טעות דמוכח , וכאשר יתבררו ויתלבנו הדברים יבא הכל על מקומו בשלום .

ויצמח תקוה זרחה גם בלב גרונם , ובנפש שוקטת ישב אל השלחן ויאכל את ארוחת השבת ברצון ובתענוג . —

ב.

ואלקנה איש עשיר נכבד בעירו , ובתו רחל היפה והמשכלת כבנות א ד ר ע י . לפני שנה מתה עליה אמה , וכדי לפכח צערה שלחה אל אחיה הגדול , היושב בעיר ב צ ר ה . שמה ישבה כשמונה חדשים , ואך זה שבועות אחדים אשר שבה לבית אביה . כשובה נגלו לעיני אביה עקבות שנוי כביר גם בחצוניותה גם ׳ כ נפשה ; על יפיה וחין-גזרתה נוספה

לוית-חן, קסם מיוחד אשר קשה היה לאביה לפוא עד תכונתו. מעיניה האמוצות, אשר הפיקו תמיד אך גילת הנוער, תם ובטחה, נשקפים עתה געגועים, התרפקות, תוחלת וגם צל דאגה דקה; וההרגשות האלה, אשר כנראה חדשות הן עמדה, שוו זהר והוד נעלה על כל יצורי פניה, ותיף ביתר שאת. גם כל הליכותיה השתנו שנוי נכר: לפנים אהבה להתרועע, אהבה להשתקע בשיחות ובוכוחים, אהבה לקרא בספרים ולספר לאבותיה את תכן קריאתה — ועתה היא מבכרת את ההתבודדות, עם רעותיה תתהלך בלי-חמדה; שיחותיה קצרות ומקטעות, ולפעמים לא תשיב כהלכה, ממעטת היא בקריאה ומרבה בטיול, ופזור הנפש ישית אותותיו אותות בכל מעשיה. לפעמים היא עליזה וצוהלת יותר מדי — כשבתה לבדר בחדרה — ולפעמים היא נוגה ומעמקת להשב. — אלקנה זקף את כל השנוים האלה על חשבון מות אמה, ובאהבתו העזה לבתו, ובחפצו להסיח דעתה מרעיונות-תוגה ולהוציאה מן הבית הזה המעלה את זכרון אמה על לבה לרגעים, גזר אומר לְמַהר להשיאה לאיש, כחשבו לנכון כי אהבת הבעל תנחמנה על חסרון האם. ואף כי קשה עליו להפרד מעל בתו, כי רק שנים ילדה לו אשתו: את רפאל הבכור אשר התכונן בעיר בצרה זה כחמש שנים, ואת רחל, ובצאת רחל מביתו ישאר כערער בערבה; בכל זאת באהבתו לבתו הבליג על יגונו ויאמר להקריב לאשרה את משוש חייו ואת חפצו הפרטי. —

ומדעתו כי בעירו הקטנה לא ימצא איש אשר יסכון לבתו, ויבא בדברים עם השדכנים המפורסמים, וגם עם גרונם המלמד, וזה האחרון השתתף עם „שדכן-מדינה" בעיר ג. ויבקש וימצא עלם יקר הראוי להיות לאלקנה לחתן. אלקנה חקר ודרש על אדות המדבר והנה אמת נכון הדבר, לא הפליג השדכן בשבחו מאומה, ולא נשאר לו אלא לקבע את מועד הראיון.

עד העת ההיא לא גלה אלקנה את אזן בתו על העתידות שהוא מחיש לה, אך בראותו כי השדוך קרוב לגמר והשדכן אץ בו לתת את הסכמתו המחלטת וליעד את הראיון, חשב לחובה להודיע לרחל מה שהוא חושב לעשות; ובדעתו מפי אנשים נאמנים כי המדבר הוא באמת אוצר יקר, לא קמץ בשבחיו ויתארנו לפניה בהוד אדם המעלה אשר לב כל עלמה יחמדהו, ויחשב למשפט כי רחל תקבלהו באהבה ותשבח בחלקה; אבל מה מאד טעה בחשבונו!

רחל שמעה את תהלת ה„מיועד" מפי אביה בלי אותות התפעלות, וכאשר כלה לדבר נפלה על צוארו ותשק לו ותאמר:

—ידעתי, אבי, כי מאד אהבתני, ואך טובתי ואשרי תדרוש — ואולם טובי ואשרי בידי זה ירחים אחרים. אמנם כלאתי סוד זה ימים רבים, כי אמרתי לחכות עד שיבא בעל הסוד ויגלנו לך בעצמו; אך עתה הנה הדבר נחוץ ומחויבת אני להקדימו. דע נא, אבי, כי לבי כבר נתון לאיש, ובטוחה אני כי תגל נפשך בבחירי. לו ראיתו! מה נחמד מראהו, מה חכם לבו, מה נעלו רגשותיו, ומה חרוץ ומשכיל הוא בכל אשר יפנה! האח, מה מאֻשרת אהיה בגורלו!

אלקנה היה איש נאור בכמה וכמה פרטים, ביחוד בדברים שבין אב לבניו. רפאל בנו הבכור לקח לו אשה מאהבה, והוא הסכים לבחירתו אף כי כלתו לא הכניסה לבנו נדוניא גם פרוטה אחת, כי משפחתה עניה אם גם נכבדה ומיוחשת. ואמנם „היחש" נחשב בעיניו לתנאי גדול ונכבד בהתחתנות; לא „היחש" במובנו הרגיל אצל האדוקים, לא יחש הרבנות, לא יחש הלמדנות אשר דבר אין לה עם תכונת הנפשות ועם אופי (כרקטר) בעליה, ואשר ע"פ רוב תמות עם האבות מבלי להשפיע על רוח הבנים, — ומה גם יחש העושר החופף באברתו על כל נבזה ונאלח, על כל לב-נשחת ועל כל המדות המגונות; — לא! אלקנה דרש את היחש הטבעי, את יחש הלבבות. הוא בעצמו היה ממשפחה נכבדה, אשר הצטינה לא ברבנות ולא בעשר, כי אם בטהרת הלב וביפי הנפש, ואבותיו חנכוהו עצהו"ט, לפי מצב ההשכלה בעת ההיא, וביחוד השגיחו על חנוך הלב ועל פקוח הנפש; וגם הוא חנך את בניו בשטה זו; אך הוא השכיל את בניו יותר מאשר השכילוהו אבותיו — כיד עשרו וכמצב ההשכלה בימיו. לכן מצאה כלתו חן בעיניו, בהודעו כי משפחתה מיוחשת באמת, כי אבותיה משכילים במוח ולבב, ובת-משפחה כזו, בודאי מחנכת כהוגן וראויה לבנו — אף כי עניה היא.

ולכן לא קצף אלקנה על בתו בגלותה לפניו את מסתרי לבה, וכגדל סבלנותו אמר: ישמח לבי אף אני כי אנה האלהים לידך את טובך ואשרך. בטוח אני כי בתי תבחר אך בטוב; רק הגידי נא לי: מי הוא זה שאהבה נפשך? מה מעשהו? ביחוד, בן-מי זה העלם? —

רחל הסהירה ראשה בזקן אביה, כי בושה להביט אליו בהתודתה לפניו, ותען ותאמר: בבצרה בבית אחי מצאתיו — לפני שנה כלה את

חק למודיו באוניוורסיטט ביבוק כתור כימיק וזה כשמונה חדשים לקחו אחי למנצח על בית-החרשת אשר לו — רפאל שבע רצון בו כי חרוץ הוא במלאכתו — שמו נפתלי ושם משפחתו נחבי — בילדותו מתו עליו אבותיו ויגדל בבית קרוביו ביבוק — חכם משכיל הוא וטוב — גם כל בית רפאל אהבוהו, ושם משכנו —

— היודע גם רפאל את סוד אהבתכם? — שאל אלקנה רכות.

— לא! — ענתה רחל מבלי הבט אל פני אביה — אין איש יודע אתנו מאומה. אמרתי יעברו ימי אבל אמי; שנים עשר חדש, ובא נפתלי הנה והגדנו לך את לבנו. וגם הוא חפץ להסתיר הדבר —

ואלקנה הרים את ראש בתו ויבט בפניה ויאמר: לא טוב עשית, בתי, כי הסתרת סודך מפני אחיך, ורפאל חכם לבב ויודע לכלכל דבר במשפט, והיה לאל ידו לחקר על אדות משפחת אהובך; ואת לא תדעי מאומה ממשפחתו וחייו בעבר. מאמין אני כי נפתלי איש משכיל ונחמד למראה וחרוץ במלאכתו, אך כל זה לא יגיד עוד כי נפשו יפה ולבו טהור. המשפחה והחנוך הם התנאים הנכבדים בהתחתנות, ואליהם לא שמת לבך. — ואולם לזה עוד יש תקנה: עוד היום אכתוב לרפאל וגם לאחד ממכירי היושב ביבוק, ואשמע מה יענוני. הלואי שיגידו עליו טובות ואתן לכם ברכתי בלב שמח, כי רק טובתך אני דורש, בתי —

— אבל מה לי ולמשפחתו? — התעוררה רחל — גם אני וגם כל בית רפאל יודעים כי יקר רוח הוא ואיש תבונות, ומה לנו עוד?

— אל נא תאמרי כזאת, בתי — דבר אלקנה בנחת — זו רעה חולה בבני דורנו, כי ה ה ש כ ל ה שקולה בעיניהם כנגד היחש, כנגד החנוך הביתי, וכנגד כל המעלות שבהן התפארנו לפנים. מכיון שאדם מתאר בכנוי „רופא” ”פרקליט” „מודד” „כימיק”, הרי הוא בתור אדם המעלה, אדם העומד למעלה מן הבקרת, ואין לבו טעון בדיקה, ואסור להרהר אחרי משפחתו. אם יתיצב לפנינו „בעה”ב פשוט” ובדקנו בשבע בדיקות את משפחתו ואת העתים אשר עברו עליו — אך אם מבית האוניוורסיטט יצא וחדלו כל חקירותינו ופקפוקינו. — אבל מה נואלו בני דורנו! וכי בשביל שאדם למד איזה שעור ידוע והחכמה שוכנת במוחו, „הבגלל זה נסלח לו מה שאיננו סולחים לאדם אחר?! ואם משפחה מגונה ותנוך מגונה ירעו וישחיתו את נפש האדם, התוכל ה ש כ ל ת ה מ ו ת לשנות ט ב ע ו ולהפך ל ב ב ו?! ההשכלה ה מ ע ש י ת התהוגה עתה דבר אין

לה עם הלב. היא תתן עץ חיים למחזיקים בה, אבל העץ הזה לא ימתיק את המדות... ובן משפחה שפלה שהתחנך בילדותו ובנעוריו באופן רע, לא ייטיב את לבו ומעלליו לא בחכמת הרפואה ולא בחכמת הכימיא — לא יותר מאשר ב„חכמת התפירה" או ב„רצענות" — החכמה תחיה את בעליה, אבל לא תתן לו נפש ולב. זאת נחלת אבות, זה פרי החנוך הביתי, ואם אין משפחה יפה אין חנוך נכון, ואין השכלה רצויה — .

— אבל, אבי — קראה רחל בתרעומות — איך תוכל לחשב בזאת על נפתלי? ! אנכי בחנתיו, חקרתיו ואמצא את לבו נכון ונפשו נקיה; אות הוא כי ממשפחה הגונה מוצאו, וחנוכו היה טוב ומתקן מאד.

— בתי — ענה אלקנה ויחלק את שערות ראשה — הנך עלמה רכה, ולב האדם מים עמוקים... ואם אוהבת את אותו לא לך להוציא משפט על תכונת נפשו, כי האהבה עורת עינים — נשמע מה יגידו עליו אנשים אחרים בלי משא פנים, ונדע מה לפנינו. —

כזאת נדברו האב ובתו ביום הששי, וביום השבת צוה אלקנה את גרונם לחדול משדוכו לעת עתה, ובמוצאי מנוחה כאשר בא גרונם לשאל סבת המאון לפתע, נחמו אלקנה ויאמר, כי השדוך ישר בעיניו מאד, ואולי עוד יבא לידי גמר, אך לעת עתה עליו לעכב את הדבר — ותו לא מידי.

ג.

עברו עוד שמונה ימים. חקירותיו ודרישותיו של אלקנה לא הועילו הרבה. רפאל הודיע כי נפתלי עושה מלאכתו באמונה ובכשרון והוא חש לו עתידות טובות, ומה שנוגע למשפחתו ולחייו בעבר לא ידע מאומה; פעמים בחדש הוא מקבל מכתבים מיבוק וביום קבלו המכתבים יראו בפניו איזו עקבות עצבון — בלי ספק עסקי משפחתו לא-רצוים, אך מעולם לא דבר עמו בזאת; אולם בכלל הוא אדם המעלה, נאור ומשכיל, וכנראה גם בעל נפש יפה. — אחד ממכירי אלקנה היושב ביבוק הודיע „כי אבות נפתלי היו אנשים עניים, הגונים קטנים, ובמותם לקח אל עיר קרוביו, שהיו אמידים באותו זמן, והם דאגו לחנוכו המדעי ועל הוצאותיהם למד בגימנזיא ובאוניוורסיטט ובביתם ישב עד השלימו חוק למודיו; ועתה

נהפך הגלגל על קרוביו וירדו מנכסיהם" — ע"פ הידיעות הקצרות האלה לא יכל אלקנה לעמוד על אופיו של נפתלי, ולמרות משפטו הטוב של רפאל לא יכל לחלץ מראגה לבו. — „בני עניים — אמר אל לבו — אינם מחנכים כראוי, ומה גם בני חנונים קטנים. האבות שקדו, בלי ספק, על מסחרם כל היום והבן הלך אחרי שרירות עיניו... גם הקרובים דאגו אמנם לחנוכו המדעי, וכשרונותיו יפים כנראה; אבל יחש הלבבות המתנחל מאב לבנים והמתפתח רק בעזרת חנוך מתקן, כזאת בודאי יחסר לבן חנוני...

אבל עוד הוא דואג ומעמיק לחקר, ובתו נגשה אליו בפנים מאירות ובעינים מפיקות אשר אין-קץ, ותאמר: „הנה קבלתי מכתב מנפתלי, ומחר יבא אלינו, הא לך המכתב, קראהו וידעת את נפש בחירי" — מרוב עליצות נפשה לא יכלה האריך בדברים ותמסר המכתב לאביה ותכנס אל חדרה.

ואלקנה קרא את המכתב בכונה עצומה, אותות רצון ונחת נראו בפניו: רגע התפעל מסלסול המבטאים, רגע התרגש מהשתפכות הנפש, רגע שחק על עוזה הדמיון, ורגע השתומם על התמימות... ואם אמנם היה אלקנה כביר-נסיונות וידע כי על פי רוב „הסגנון איננו האדם" ומדברים שבכתב אין להקיש על דברים שבלב — אך מכיון שגם למפרע לא יכל להחליט דבר על אדות נפתלי, לכן הועיל המכתב הזה להרגיע כמעט את ספקותיו, ובצאת רחל מחדרה מלאה זיו ומפיקה אשר, לא יכל עוד להתאפק, ויאמר: „אקוה כי בחרת בטוב, ואם הוצק חן בשפתיו כמו במכתבו לא אתפלא כי הלך לבך שבי אחריו" —

— גם במדברותיו גם בכל הליכותיו הוא אדם ביקר — קראה רחל ברגש — וכתאר פניו כן גם נפשו יפה ועדינה. תביט אליו והחמדהו, תשיח עמו וכבן תאהבהו.

ממחרת היום ההוא, בשבת גרונם המלמד לבדו ב„חדרו" (ויומא דפגרא היה והתלמידים שלחו בחצי היום) והוא עוסק בעריכת „מכתבי מסחר" לשותפיו השדכנים — וישקף בעד החלון וירא והנה איש צעיר לימים, יפה תאר והדור בלבושו, נוסע בעגלה ברחוב הגדול. אורחים כאלה חזון לא נפרץ באדרעי, ועד מהרה משך עליו הנוסע את עיני כל החנונים והחנוניות העומדים בצדי הרחוב. עד מהרה יצאו אנשים ונשים, בחורים ובתולות, זקנים וטף להסתכל באורח ולהודע איפה תערך העגלה

את הרכבה ואנה פניה מועדות. וברגע נעשו עדרים, כתות כתות באמצע הרחוב, וההשערות וההתחכמות פרו ורבו מרגע לרגע. גם גרונם לא משל ברוחו ויפסק בכתיבתו ויצא החוצה.

— האם איש יהודי הוא? — שאל האחד.

— פאות אין לו, גם זקנו גלוחה, וקם העגלון דבר יונית, וכאשר הניף הרוח את כנף מעילו לא הציצו ציציותיו — אבל השד יודע, רבים כיום יהודים כאלה — אמר איש זקן.

— אולי הוא הרופא החדש? —

— אלמלי היה רופא היו משקפים על עיניו. אבל הידעתם אנה פנה?

— הנה העגלה שבה מדרכה, נשאל את פי העגלון. הוי, שמעיל! מי הוא האורח ואיפה הביאות אותו? —

— שמו לא ידעתי — ענה העגלון — ואל בית אלקנה הביאותיו.

— אהא! חתן הוא, חתן רחל היפה — — —

וגרונם שב הביתה ובקול אנחה קרא: אם אין מזל לאדם לשוא כל חריצתו ויגיעת מוחו...

ד

בקצה העיר, ברחוב צר ומעוקל עומד בית-עץ קטן, בן קומה אחת. על פתח הבית דבק ברסיב לבן כתוב עליו: „שמעון בן-יעקב מלמון", ובעד החלון נשקף שלט-גרפס המודיע, כי בבית הזה ימצא כל איש מאכלים כשרים ומבריאים במקח השוה". לפני שנתים ימים לא שער איש כי עתיד מלמון להיות „מחזיק בית-אכל": לפני שנתים לא האמין איש כי יבוא יום ושפרה אשת שמעון ותמר בתם תעמדנה בבית המבשלות כל היום ותשרתנה את „האורחים"... לפני שנתים היה מלמון איש אמיד, סוחר חשוב, ושפרה גברת בביתה, ותמר עלמה יפה אשר עסקה בקריאה, בזמירות, בשירות נאות; אך לא בהכנת מאכלים. לפני שנתים ישבה משפחת מלמון במעון יפה ברחוב הגדול, ותענוגים ושמחה היו במעון. המשפחה לא היתה אמנם ממרומי היחש, אבל כספי שמעון ונדיבות שפרה ויפיפיותה של תמר בצירוף השכלה מעטת ומשחה תמיד — כל אלה משכו את בני הנערים המשתוקקים אל המעון הזה ויהיה על בית-מלמון הוד ה„עלמות הקדושים". בתוכם רבים בקשו אי קרבת תמר היפה והקשיבה

ויאמצו להבקיע לבה אליהם: אבל עמלם היה לריק, כי בלב תמר משל כבר אחר, זה קריבה הסטודענט נ פ ת ל י ה נ ח ב י, אשר גדל מקדמות נעוריו בבית טלמן. אבות נפתלי, עניים ופשוטים, מתו עליו בהיותו כבן-עשר, וטלמן הקרוב לו מצד אמו לקח את היתום לביתו ויגדלהו ויחנכהו וידאג להשכלתו באופן נעלה. נפתלי אשר בילדותו הלך שובב ולא למד מאומה, נהפך בעזרת מורים ובעזרת כשרונותיו הטובים לנער משכיל, ובשנת התשע עשרה נכנס לאוניווערזיטעט ויהי מהלל בפי כל יודעיו. וטלמן לא נתן לנפתלי לבקש לו שכר מהוראות שעה, כאשר יעשו התלמידים העניים, ויתן לו את כל מחסוריו: בביתו גר, על שלחנו אכל, וגם ערך בגדיו קבל מידי טלמן כל ימי למדו בבהמד"ר; בקצרה, כבן נחשב בבית טלמן. ויען כי נעלה מעליו „דאגת הפרנסה" עשה חיל בלמודיו מאד, וישתלם מאד מאד, ובהיותו גם יפה תאר ובעל שכל טוב מצא חן בעיני כל ועלמות רבות אהבוהו — אהבה שלא היתה עליה תשובה, כי גם הוא נתן כבר לבו לאחרת — לתמר.

תמר היתה צעירה ממנו בשתי שנים. בראשית בואו לבית טלמן לא מצא הנער השובב והפרוע חן בעיני הילדה הרכה והמפנקה. ימים רבים פ ח ד ה מפניו, ואמנם הפחד הזה נתן מקום לנפתלי העגאיסט למשל ברוחה וללכד רצונה ברבות הימים: כי הפחד נהפך לאט לאט להתפעלות, וההתפעלות — לאהבה. והעלם נפתלי שמח על נצחונו ולא השגיח בלבו לראות אם לא מ נ צ ח הוא. אבל תמר ואבותיה חשו והרגישו זאת, ובחפץ לבב ראו האבות כי נפש בני הנעורים קשורה זו בזו, ויאמרו לדבק הזה טוב: ומלבד כי לא הפריעו את האהובים להצמד יותר עז, כי עוד השתדלו לאמץ הקשר — ויביטו אליהם מנעורותם כאל „חתן וכלה", וכן היו הבנים גם בעיני עצמם. ובשנה השניה להכנסו באוניווערסיטעט, באחד מלילי האביב, בעמדם על יד החלון, והירח והכוכבים מרמזים להם ברכת-שלום — אז נשבעו איש לרעהו את השבועה החמורה להיות אהבתם נאמנה איש לרעהו כל הימים ואך המות יפריד ביניהם... אך לאחת הסכימו שניהם וגם האבות, להסתיר את „אהבתם" עד אשר יגמר נפתלי את למודו בבהמד"ר. כה היו נפתלי ותמר כ מ א ו ר ש י ם מבלי אשר נודע הדבר בקהל.

כחצי שנה לפני צאת נפתלי מבהמד"ר החל מעמד טלמן להתרועע, וכאשר כלה את למודיו כבר הוכרח טלמן לעזוב את מעונו המרוח וללכת

לגור במעון צר ולבקש „עסקים חדשים״, כי כל הונו ירד לטמיון. כמובן לא היתה אז שעת הכושר ל„גלות את האהבה״, כי גם נפתלי עוד לא מצא משרה הגונה ומלאכת אשר תוכל לפרנסו. ויועץ נפתלי ללכת לבצרה, כי אחד מחבריו העשירים נתן לו מכתב אל רפאל בן-אלקנה אשר נזקק לנצח על בית התרשת אשר לו. בהפרדו מעל משפחת טלמון בכתה תמר רב בכי, אך נפתלי נחמה כי עוד מעט יכונן לו מעמד בחיים, ואז יקחנה אליו ויאשרנה אשר רב. ויבטיחו איש לאחיו לאמץ את קשר האהבה ע״י מכתבים תמידים.

אחרי אשר עזב נפתלי את יבוק, פסה כל תקוה לטלמון, עד כי אלץ להיות למחזיק „בית אוכל״. אמנם חשבה תמר בתחלה לכלכל את אבותיה ב„השכלתה״, אבל עד מהרה נוכחה לדעת כי המעט אשר למדה די היה לתת את חן העלמה העשירה בעיני הבחורים; אבל איננו מספיק לשים את העלמה העניה למורה בעיר גדולה כיבוק אשר התביעות בה מרובות „והתחרות״ גדולה. ולדאבון לבה נאנסה לבטל את רצונה ולהסכים לעצת אביה. —

בחדשים הראשונים אחרי הפרידה הריצו הנאהבים מכתבים זה לזה אחת בשבוע. אך לאט לאט החל נפתלי לעשות הפסקות גדולות, וכאשר קבל את המשרה הנכספה בבית רפאל החל לקמץ במכתבים מאד מאד, וחמם נדעך יותר ויותר. תמר היתה רכה וחלושה מטבעה והעבודה אשר לא הסכינה בה הכשיל כחה עד מאד; והתקררות נפתלי המוחשת היתה כרקב בעצמותיה. מקץ הימים עברו שני ירחים ונפתלי לא כתב אליה גם פעם אחת, אף כי היא לא חדלה מכתב לו פעמים בחדש, תמידים כסדרם; ויצר לתמר עד להתהלות. אז לא יכל עוד טלמון משול ברוחו ויכתב לנפתלי אגרת קשה ויוכיחו על פניו ויזכירו את כל החסד אשר עשה לו מנעוריו ועד. על המכתב הזה אמנם ענה נפתלי, אבל מענה לא-רך. „אהבת-נעורים — אמר — סופה להשתכח מלב איש כבוא; בימים; ושבועות לאור הירח אינן שוות כולם. ומלבד זה אין ה„שדוך״ טוב לא לו ולא לתמר: הן הוא רק פקיד והיא — עניה. ולכסף אשר הוציא טלמון עליו אל נא ידאג; כי תיכף כאשר יזדמן לו „שדוך הגון״ השב ישב לו את כספו בתודה״. — טלמון לא אבה להראות את המכתב לבתו כי ירא פן ישית קציר לבריאותה הרעועה גם בלעדי זאת, ויכחש ויאמר כי נפתלי מצטדק בחסר עת וברב עבודה. ותמר לא הפצירה בו לתת

לה את המכתב, כי בחוש טבעי הרגישה מה כתוב שם. ומחלתה כבדה עליה ותרל מיום ליום.

באחד הימים סר אל „בית האכל” איש אחד מבצרה. טלמון החל לדרוש ממנו בזהירות על אדות „קרובו” נפתלי אשר בבית רפאל.

„אה! קרובך הוא ?!” — קרא האיש — „הנך יכול להתפאר בו. חרוץ ומשכיל הוא מאד מאד, ועתידות גדולות נצפנו לו, כי הגביר אלקנה אבי-רפאל, היושב באדרעי, חפץ לקחתו לחתן, וכמדומה לי כי כבר נכתבו „התנאים”....

קול קורע לב נשמע מירכתי הבית... פני טלמון חורו כסיד, והאיש האורח ראה כן תמה כי הבשורה הטובה אשר בשר להם על דבר אשרו של „הקרוב” פעלה על המשפחה פעולה משונה כזו. —

ח.

ואמנם המבשר לא בשר נכונה; התנאים עוד לא נכתבו. שלשה ימים ישב נפתלי בבית אלקנה, ולמרות כבוד עשר חכמתו ולמרות חלקת לשונו ויפי מבטאיו ולמרות כל תרבותו החצונית — לא הצליח לו ללכד את לב האב ולהציל מפיו את ההסכמה הנכספה. אלקנה לא השיב את פניו ריקם בהחלט ובפרוש אמר לרחל, כי למראה עיניו איננו מוצא בו אף שמץ פסול, ובכ"ז כאשר האיצו בו בני הנעורים לברך את „אגדתם”, הניע ראש ופקפוקי היחש תקפוהו ביתר עז. לכן בקש לו מועד, עוד שנים חדשים, עד „שיתברר אצלו הדבר היטיב”. — איש מתון אנכי בכל משלח ידי — אמר אל נפתלי בצחוק — וביחוד בעסק ההתחתנות; בתי אמנם יודעת אותך זה כשנה, אבל אנכי הכרתיך זה עתה, ובכן סלח לי אם אבקש ממך לתת לי זמן להתיעץ. עוד ירחים שנים ואהר אחוה דעתי. „נפתלי בראותו כי הזקן קשה-ערף מאד לא הפציר בו יותר ויאות לחכות עד העת ההיא, וביום הרביעי נפרד מבית אלקנה וישב לעבודתו בבצרה. —

אלקנה אשר נתן ל„שאלת היחש” ערך גדול מאד במובן מיוחד, לא יכל להשלים עם הרעיון, כי בן חנוני-עני ממשפחה חשוכה, אשר בודאי לא התחנך בילדותו כהוגן, ואשר בודאי נחל מאבותיו הרבה

מדות מגונות — יוכל להיות לאיש לרחל בתו האמונה והמחֻנכת בזהירות ובהשגחה יתרה, והמצוינת בטהרה ובנקיות הנפש... וכמעט קצף על נפתלי כי לא נתן לו תאנה לגלות את צדקת משפטו על היחש; כמעט קצף כי לא הצליח לו בשלשה הימים למצא שום פסול בתכונת-נפשו של בן החנוני-הפשוט... ובראותו בעיניו את עז האהבה של בני הנעורים החל להתקצף גם על עצמו, בחשדו את נפשו כי לא מרוב אהבתו לבתו ולא מרוב חפצו להצליחה בעתיד, הוא מרבה דאגה וחפוש וחקירה, כי אם מהצמדו למשפטו הקדום ע״ד היחש... ובחפצו לשים קץ לכל ספקותיו ודאגותיו, נועץ לנסוע בעצמו ליבוק ולהתודע באר היטב על דבר משפחתו של נפתלי, וביחוד ע״ד העתים אשר עברו עליו. —

בא היום אשר יעד אלקנה לנסיעתו, כשבועים אחרי צאת נפתלי מאדרעי. רחל היתה בכל העת ההיא עליזה ושמחה, אף כי ע״פ פקודת אלקנה חדל נפתלי מכתב אליה עד אשר יתן האב הסכמתו. ורחל לא הסתפקה אף רגע כי ההסכמה תנתן עוד בטרם יעברו שני החדשים, כי מה יוכל אביה להודע מה שלא ידע כבר?! לכן כאשר גלה לה אביה כי נכון הוא לנסע ליבוק, קבלה את הידיעה ברצון, באמרה כי בזה יבא הקץ לספקות אביה ולא יחכה עוד להצליחה.

ביום ההוא, בשבת האב ובתו לאכל את לחם הצהרים, הובאו מכתבים אל אלקנה. על מעטפת המכתב האחד נמצא כתוב „בעד בתו״. אלקנה אשר ידע את כתב נפתלי נוכח מיד, כי לא הוא כותב המכתב ובהביטו אל חותם הבי-דואר ראה כי מעיר יבוק מוצאו. —

— מה זאת? — אמר לרחל — הנה מכתב מיבוק המיועד לך. בידוע לי אין לך מכיר ורע בעיר ההיא.

— אי לזאת — ענתה רחל בצחוק — הנני נותנת לך רשות לפתח את המכתב ולקראו.

אלקנה פתח את המכתב, ויעף עיניו — ופניו התכרכמו. — בתי — קרא בהתרגשות — הכוני לקראת שמועה רעה! ואנכי אודה לאל כי באת השמועה בעוד מועד, ודעי וראי כי משפטי על היחש לא דבר ריק הוא, אמת לאמתו הוא! בן-חנוני פשוט לא יוכל לעשות אחרת למרות כל השכלתו ותרבותו החצונית; הלב, הלב, זה הוא דבר שמתנחל מאבות לבנים. זה דבר שאינו נקנה בחכמת ספרים. היחש, יחש הלבבות זה חק נצב לעד...

אך לב רחל לא הלך עוד אחרי דברי אביה. בידים רועדות לקחה את המכתב ובנפש סוערת קראה את הדברים האלה:

„עלמה כבודה! סלחי לי כי באה אני כיועצת לא-קרואה; אבל עצה טובה מתקבלת מכל אדם, ובחפצי להצילך מרעה לא אירא פן יחר אפך בי. אנכי אזהירך ואת דעי לך! נודע לי כי עומדת את להתארש עם קרובי נפתלי הנחבי. לא אדע אם מאהבה הנך עושה זאת או מפני טעם אחר; אבל זאת אדע כי נפתלי דבק בך רק מ ח ש ב ו ן, ואם לחשך לאמר כי אהבך, אל תאמיני לו! קרובי נפתלי גדל בביתנו ואנחנו דאגנו לכל צרכיו החומרים והרוחנים וכל הימים אשר הייתי בת-עשיר אהבני אהבה עזה אף נשבע לי כי אך ה מ ו ת יפריד בינינו. אבל הה! גם העני נחשב כ מ ו ת; כמעט ירד אבי מנכסיו שכח נפתלי את כל החסד אשר עשינו עמדו, וישכח גם את ברית נעורינו, וישכח גם את השבועה אשר נשבע — והעני הפריד בינינו! ועתה הלך לבקש לו עלמה עשירה אחרת, ובמקרה פגש בך וישבע לך את השבועה ההיא...; אם מסתפקת את ביפיו ובחן שפתיו תוכלי לשמח בחלקך; אבל אם תדרשי גם לב נאמן ונפש יפה — שטי מעליו! כזאת לא תמצאי בו, ואנכי אשר נואלתי להאמין בו אנוסה עתה לתת את דמי לבבי וגם את ח י י כופר בעד קלות-דעתי...

„כי אמנם אוהבת אני מאד את האדם הרע הזה, ואהבתי תורידני שאולה; כבר חליתי זה כמה, והרופאים אומרים לי נואש. מי יודע? אולי ביום קראך את מכתבי כבר אינני בארץ החיים... שמעי נא איפא לעצתי. שלחי אותו לבקש לו עלמה גסה ועשירה, אבל לא לך, עלמה עדינה, להלכד בשחיתותיו. אנוד לך ולמשפחתך הנכבדה...

כחי עזבני, ולא אוכל לכלכל דברי במשפט ובהגיון. אבל את תביני הגיגי — ובנחת אמותה בדעתי כי הצלתי נפשך היפה, מכף מעול...

תמר טלמון".

זרם דמעות התפרץ מעיני רחל ומקול נאקתה נשמעו רק המלים: „האמללה! האמללה! נפש יקרה!"... גם רחמי אלקנה נכמרו על תמר העזובה, ובגדל התרגשותו לא חשך ניד שפתיו ויגדף ויחרף את נפתלי באזני כתו הנמוגה, ופזמונו החביב „יחש הלבבות ונחלת אבות" חזר בפיו לרגע. „אין כל פלא: בן פשוט ממשפחה חשובה..."

. ופתאום צעקה רחל בקול נורא: אבל גם אנכי אוהבת אותו אהבה עזה!... ותצנח מעל הכסא יתתע

ו.

והקול נשמע באדרעי פי „החתן" אשר בא לאלקנה לפני שבועות אחדים לא מצא חן בעיני רחל, והרי היא מותרת עוד לכל השדכנים, והתקוה זרחה עוד הפעם בלב גרונם. אבל בעוד ימים אחדים יצא אלקנה עם בתו את העיר, והשמועה נתפשטה כי חלתה רחל ואביה הלך אתה לחו"ל. — —

— אם אין מזל לאדם לשוא כל חריצותו ויגיעת מוחו! — התאנח גרונם בזכרו את השדוך שהיה קרוב לגמר. —

הימים ימי חדש תמוז. השמש לוהטת בתעצומות עזה ואין מקום להסתר מחמה. גם מקום הרחצה ד.. אשר אויתי לי למושב בקיץ ההוא, גם גן-היער הסובב את מעוני אשר צלו מרובה מחמתו, גם שלשה בקבוקי-זעלטערס אשר הריקותי אני ושני רעי בשעה אחת — לא הצילונו מפני הדליקה. פלגי זעה ירדו ממצחנו, ביחוד ממצח מ ש ה ה ד ר ש ן השמן ובעל הכרס. זאת המטפחת השלישית שהוא מוציא מצלחתו, במשך שעה אחת, ואף העבירה על פניו ושבלת שטפתה. נדדנו מן האכסדרה אל הגן ומן הגן אל האכסדרה ולא הונח לנו.

לאָשרנו לא היתה אז אשה בבית; כי אשתי נסעה בבקר העירה ועד הערב לא תשוב. לכן כאשר הציע זה משה האיש לצמצם את „ערך בגדינו" עד מעוטא דמעוטא, לא התנגדנו לא אני ולא יונתן ל„הצעה המעשית" הזאת; רק לזהירות יתרה הורדנו את יריעות האכסדרה מכל צד, ובעד חריץ קטן השקפתי לרגעים על פני הרחוב למען אראה בבוא איש אל החצר ולא נגלה לפניו פתאם ב„מלבושנו העתיק"...

על ידי השנוי הזה רוח לנו כמעט, ורוחו הטובה של משה הדרשן (לזאת קראנו לו „הדרשן" יען כי אהב לדרש פסוקים בדרך זרה, וגם ברא מדרשים חדשים) שבה אליו. וכאשר העיר יונתן בצחוק כי על הרוחה הזאת אנחנו חייבים להודות לאשתי באשר א י נ נ ה, קם משה ויקרא: „מקרא מלא הוא: ל ז א ת יקרא אשה כי מאיש ל ו ק ח ה, כלומר רק אז ראויה האשה לשבח, ורק אז תביא תועלת, בעת ש א י נ נ ה בביתה —"

הדרשה הזאת אשר הפיקה רצון מאת יונתן הרוק, המתאמר ל„שונא-נשים", לא ישרה בעיני כלל, ואמר: כל לצנותא מותרת לך לבר מלצנותא דאשתי —

— חלילה, חלילה! — קרא הדרשן — אבל דרך גברים הוא, ומה גם דרך רוקים, להתלוצץ בנשים בשעה שאינם עומדים לפניהן. ומקרא אני דורש, שנאמר „ל ש ח ו ק ע ו ש י ם לחם", ואין לחם אלא אשה כידוע; כלומר: חומר לשחוק עושים את האשה. מה תאמר על הדרשה הזאת, מבקר רע-עין?

אנכי אינני מבקר אלא לספרות ה י פ ה — עניתי בצחוק — ודרשותיך לא תוכלנה החשב לסוג זה. — אבל הן בעל אשה אתה ומדוע קראת לעצמך בשם ר ו ק ?

— יען כי זה שני ימים אני שרוי בלא אשה, וממכרז המבט הזה הנני חושב גם אותך לרוק עד הערב, עד שוב אשתך — לכן מותר לנו להתהולל, עד י ב א זעם — ומקרא אני דורש, שנאמר: „ב א י ן ח ז ו ן י פ ר ע ע ם", ואין ח ז ו ן אלא א ש ה שנאמר: „מה ת ח ז ו בשולמית..." והדרשן צחק בעצמו בקול גדול על דרשתו המשונה.

— אמנם יפה הוכחת כי „חזון" הוא מ מ ש „אשה" — אמר יונתן ההתמוגגו בצחוק — אבל מאי משמע דהאי „עם" לישנא ד„בעל" הוא ? היש לך גם לזה איזו אסמכתא ?

— „תן לי להתבונן מעט" — אמר הדרשן — „אין ע ם א ל א ב ע ל שנאמר... שנאמר..." ויקש הדבר ממנו.

— שנאמר ב ע ל ב ע מ י ו — נשמע קול מאחורי הפרגוד. וכרגע הורם המסך ואיש זר עמד על מפתן האכסדרא, כי דרשותיו של משה אשר לבבוני מאד, הסבו עיני מן המצפה ולא ראיתי בבוא איש אל החצר. — למראה האורח זכרנו את „מעוט הכמות" של מלבושינו, ונשא את רגלינו ונרוץ אל החדר הפתוח אל האכסדרא, ללביש בגדינו כדרך הארץ.

— אמרו לי רק, האם זה משכן הסופר פב"פ ? — צעק האיש אחרינו ויצחק על משבתנו.

— אנכי האיש אשר אתה מבקש — עניתי לו מאחרי הדלת — אנא סלח נא! שב נא אל השלחן וכרגע אבא לקבל פניך — החם הנורא...

— החם הנורא שרף את בגדיכם — התלוצץ האיש מתוך האכסדרא — אבל למעני אל תרבו התכונה. גם אנכי אינני בלול מקרח ואם תרשוני אתפשט גם אני את בגדי, כדי שלא לביש את מ י ש א י ן ל ו. — משה השמן לא סרב לעצה זו, ויצא אל האכסדרא בלי „תכונה רבה", אבל אנכי כבעה"ב ויונתן כצעיר לימים ראינו לנו לחובה להתיצב לפני האורח שלמים בלבושנו. —

— שמי שמעון יצהרי — נגש אלי האורח בצאתי אל האכסדרא — מעיר ג. אנכי, וזה כשבוע באתי הנה למעיני הישועה, ובהודעי כי גם אתה, אדוני הסופר, שוכן פה, תאבתי לראותך ולהתודע אליך — ואחרי החפוש הצליח לי לתפשך —

הורֵיתי לו על הכבוד שהוא עושה לי, ואצג לפניו את משה ואת יונתן. — צר לי מאד — אמרתי אליו — כי לא אוכל ל„כבדך" כראוי, ואנכי היום פלג-גופא, כי אשתי נסעה העירה, ואם אין אשה אין „כבוד". —

— מקרא מלא הוא — קפץ משה הדרשן — שנאמר: „כ ב ו ד י. מעלי הפשיט ויסר עטרת ראשי", ואין עטרת אלא אשה כמד"א: „אשת חיל עטרת בעלה". — אגב — אמר בהושיטו ידו לאורח — הנני אסיר-תודה לך כי באת לעזרתי מאחורי הפרגוד באסמכתא נפלאה —

האורח צחק ויאמר: — אמנם אין זה דרך ארץ להתערב בשיחת זרים מאחורי הפרגוד, וביחוד לא נאה הוא ל ש מ ו ע מאחרי הדלת; אבל ההכרח לא יגונה: רגעים אחדים עמדתי בחצר ולא מצאתי דלת לדפק עליה כנהוג, ואתם הייתם שקועים בשיחתכם ולא שמעתם קול מצעדי, לכן נאנסתי להודיעם „מציאותי" באופן אחר, ומאת ה' היתה נסבה כ' אשתמיטתיה לדרשן הנפלא הזה אסמכתא גלויה וידועה כזו, אז מהרתי להשתמש במקרה הרצוי להתודע אליכם. אך, כאמור, שמעתי מאונס את רוב שיחתכם ואת רבי דרשותיו של האדון משה, ואם תחפצו ל„כבדני" כהוגן, הואילו נא להמשיך את שיחתכם, כי מאד אתענג על ליצנות-תמימה ועברית כזו.

ומשה הדרשן בראותו כי יש א ז נ י ם ל„תורתו" פתח את אוצרו וירק עלינו ברכה עד בלי די. אך סוף סוף התחלקה שיחתנו לכמה וכמה ניצוצות, עד כי לאחרונה היתה לשיחה ספרותית ממין הידוע: התאוננות על מעוט כשרונות, על עניות השפה והחמר, על מחסור קוראים, וכהנה.

הידעתם, אדוני? — אמר האורח אשר גלה בשיחותיו טעם יפה וידיעות ספרותיות במדה רחבת — אני חושב כי החסרון היותר גדול בספרתנו הוא מחסור ה א ש ה. אין לנו ס ו פ ר ו ת עבריות, וביחוד ק ו ר א ו ת עבריות.

— ועל דא קא בכית? — קרא יונתן בתמהון — אדרבא, נגילה ונשמחה ב„חסרון" זה. די לנו פטפוטי הסופרים ה ז כ ר י ם, ואוי לנו אם תקמנה בקרבנו סופרות נ ק ב ו ת! לספרות נחוץ כח-ג ב ר א, ולא התרגשות והיסטריקא של נשים חבורות-ע צ ב י ם —

— אתפלא על צעיר-לימים כמוך, הנצב כצר לנגד המין היפה — אמר האורח בנחת — ואולם אנכי אחזיק במשפטי. אמת הדבר כי הנשים אינן מהוללות נ פ ל א ו ת בשום ספרות; אבל טעם מצרף והרגשות עדינות

הן מכניסות בכל מקום בואן בין בחיים ובין בספרות. הסופרים העברים יודעי־ כי אשה לא תעמוד במחיצתם ודבריהם לא יגיעו לאזני נשים, לכן אינם נזקקים אל ההרגשות העדינות ואל הטעם המתקן אשר בהם נקנה לב האשה; ולכן מרגיש בספרתנו היפה — גם במפעלי טובי סופרינו — „יבשת" איומה, הרגשות כוזבות והשקפות משונות (ביחוד על ה„אהבה" שהיא סוף סוף רוח החיים בספרות היפה), ולפעמים גם גסות הרוח ואי-נקיות הנפש... כי הסופרים חושבים א"ע ל„אגדת רוקים" היכלים לעשות כל מה שלבם חפץ, וה„רוקים", כידוע, אינם מצוינים לא באהבת-סדרים, לא בעדנה יתרה, ומה גם בלשון נקיה... אבל לוא היו לנו גם סופרית נקבות, כי עתה הלבישו ספרתנו עדנים וחן מיוחד; ולוא ידעו הסופרים כי גם „שפתי-שושנים" קוראות את דבריהם, השתדלו למצא חן גם בעיניהן, וההשתדלות הזאת הביאה תועלת אין-קץ לספרותנו היפה, כי גם שפתנו וסגנונה הקשים מטבעם, היו מתרככים אז לאט לאט, והרוח החדש, הרוח האנשי הטבעי, שהיה בא לרגלי הנשים, הביא מרפא לכל תחלואי ספרתנו...

הרעיון החדש הזה הטיל סער גדול אל חבורתנו הקטנה ותקם מלחמה כבדה. יונתן אשר כבר היה בלבו טינא על האורח כי קרא לו „עול-ימים", התגבר כארי ויטרף וירמס את הרעיון הפרדוכסי, בכל עוזו חם הנער ובכל עקשנותו של המלמד-מעצמו (אבטדידקט). ביחוד חשב לו לחוב להוקיע בפומבי את „שנאת הנשים" אשר נשא תמיד על לשונו ולבאר את הטעם לשנאתו זו. כיד בקיאותו הגדולה הוכיח באותות ובמופתים כי כל ספרות אשר נשים משלו בה תמס תהלוך בהתרגשות לא-טבעית, נס ליחה, כשל כחה ותרד עד הדיוטא התחתונה, ויסים את הוכחתו בפתגם החריף הזה: — „הנשים עושות את ספרתן, בתחלה, לנאד של דמעות, אך לאט לאט יחסר להן המלח, ולא תשאר בספרתן אלא מים..."

גם משה הדרישן, למרות חם היום ולמרות משמן בשרו, לא נס מן המערכה וילחם על ה„דעה הנפסדה" בכל כח דברנותו ובכל עוזו קנאתו ל„העמקה" ול„חריפות": שתי מדות המיוחדות רק לגברים, לפי דעתו — לרגלי הנשים — אמר — תבוא „שטחיות", „ומתיקות", „ורכרכית"*)

*) וייבליבקיים, על משקל „לחלוחית".

המקברות את הנשגב ואת האמתי, מבלי לתת תמורתם את חן היופי, כי יפיפותה של מלאכת-מחשבת היא רק בעמק המחשבה ובנתוח ההרגשות. למלאכה כזו לא הסכינו הנשים ולא תסכנה לעולם. — בחם המלחמה שכח את דרשנותו, ולא הבהילנו אף ב„מקרא מלא" אחד; אות הוא כי הדבר נגע עד נפשו וב„ענין קדוש" כזה לא חפץ התלוצץ. — בכלל יצא הוכוח מגבול „שיחה קלה" ויהי לחקירה „עמוקה" ומסכסכת המסכנת מאד בחם בן שלשים מעלות...

אנכי כבעה"ב התאמצתי להשקיע את אש הוכוח בכל מה דאפשר; גם באמצעים גשמים: בבקבוקי-זעלטערס, וגם באמצעים רוחנים: בתתי צדק לשני הצדדים יחד. לקראת ה„סופרות" העבריות לא ששתי גם אני, אבל ב„קוראות" עבריות מצאתי חפץ גדול, ובכל לב הסכמתי לדעת האורח: כי הידיעה שידעו הסופרים כי דבריהם נקראים גם בפי המין היפה — הידיעה הזאת תרהיבם ותמריצם למצא חן בעיני אחרים, תחת אשר עתה הם חפצים רק למצא חן בעיני עצמם. ומי יודע? — הוספתי בצחוק — אולי תלוה אז ל„פניות" הסופרים הרוקים גם „פנית" האהבה, והאהבה, כידוע, תחולל נפלאות. למשל רוח המשורר היודע כי שירו והשתפכות נפשו יקראו בפי אהובתו, יתנשא ביתר עז מאשר אם ידע כי שפך-שיחו יגיע לאזני אנשים זרים וקרים...

ה„פשרה" הזאת נתקבלה סוף סוף משני הצדדים. וההשקפה החדשה אשר גליתי בעשותי את „פנית" האהבה ל„מגיע ספרותי", נתנה מקום עוד הפעם לשיחות קלות וללעג ועקיצות. משה דרש על זה מדרש פליאה איום ונורא עם שלשה „אל תקרי" בפסוק אחד. יונתן אמר כי אז יחדל מכתב לבל יתן תואנה לחשב כי מתנכל הוא אל לב עלמה —

— אם תדע בברור כי עתיד אתה ללכד בספריך את לב עלמה יפה, משכלת — ועשירה, אז לא תשב אחור ימינך — לעג לו משה.

— איש משכיל כיונתן לא ישים לבו לכסף — יצאתי לעזרת רעי האידיאלי עד מאד.

— אדרבא! — קרא משה — דוקא משכילים אוהבים כסף, ומקרא אני דורש, שנאמר: אוהב מוסר אוהב דעת, ואין מוסר אלא כסף במד"א: קחו מוסרי ואל כסף —

צחוק אדיר התפרץ מפי האורח לשמוע ה„במד"א" הנפתל הזה. אך אנכי הפכתי צחקו לתמהון באמרי לו כי „ראיות" כאלה אינן חדשות

עם משה, והדרשן הוסיף כי יש דוגמאות ל„אסמכתות” כאלו במקום קדוש... ויפליא את שומעיו בבקיאותו הנפלאה בספרות המדרשית. —

ויונתן „שונא הנשים” קשר את פתיל שיחת „האהבה” שנתקה לפי שעה בדרשותיו של משה. — אנכי אינני מאמין — אמר — כי מאמר או גם שיר לוהט יוכל להוליד אהבה בלב ה„קוראת” אל הסופר הסמוי מן העין; אף כי ב„ספורי אהבים” נמצאו גם מאורעות כאלה —

— גם אנכי מטיל ספק ב„שדכנות הספרות” — עניתי גם אני — ולפיכך תפצתי כי תקום מחשבת אורחנו הנכבד, כי יהי לנו „קהל קוראות”, ואז נראה אם יש מקום לשדכנים לפחד מפני ה„התחרות” החדשה, זו שדכנות הספרות, אם לא.

— רבותי — אמר האורח — אנכי המתכבד לשבת בחברתם, אנכי יכול להביא ראיה אמתית — לא מעין „ראיותיו” של דרשננו היקר — על כח „השדכנות” אשר בספרות העברית. ואם אמנם אין מנהג העולם לגלות מסתרי-משפחה לפני רעים בני-יומם; אבל בתקותי כי ידידותנו תמשך, למצער, כל ימי שבתנו במקום הזה, לא אבוש לספר באזנכם את המקרה היותר נכבד בחיי, זה מקרה „התחתנותי”. ומה גם כי אנכי כביר מכם לימים ולא תוכל „התגלות לבי” החשב לי לחוצפא. אם תרשו הנני לספר לכם את ה„מקרה” בפרוטרוט ואקוה כי תמצאו חפץ בו, כי „ענין ספרותי” הוא במובנו היותר חדש, ואתם כלכם „אנשים ספרותיים” —

גם אנכי גם שני חברי הודינו לו על „אות-הרעות” שהוא אומר להראות לנו בהתגלות „לבבו”, ובלא לב ולב שמחנו לקראת ה„ספור” העתיד לבא. הן ספורי אהבה מעולם ה א מ ת נעימים תמיד לאזן שומע, ומה גם רומן מחיי היהודים, ומה גם רומן מעולם הספרות.

עשינו את כל ההכנות הנחוצות כדי לשבת במנוחה, ולהקל את החם מעל המספר ומעל המקשיבים. גם הטבע האיר פניו אלינו, כי עבים קלים שמו סתר לשמש הלוהטת וידעך חמה כמעט. והאורח הביט למעלה כמזכיר נשכחות ויען ויאמר:

— ראשית השתלשלות ספורי מתחלת לפני עשרים וחמש שנה. בימים ההם ואנכי עלם בן שמונה עשרה שנה, משכיל במדה מצמצמת, „בעל לשון” (כך קראו אז לכותבי מליצות בשפ”ע) במדה גדולה ובעל-תאוה ל„כבוד סופרים” במדה איומה. להותי גרתי אז עם אבותי בעיר ג ד ו ל ה. הנני אומר ל ה ו ת י יען ישיבת כרכים קשה מאד לבעלי השכלה

מצמצמת השואפים לכבוד ולפרסום, כי אין הפרסום נקנה שם בפעולות קטנות, וה„מבקרים" שבכרכים ילעיגו ל„התחלות" או יעברו עליהן בשתיקה, ובזה יכאיבו את לב העלם השואף לפרסום, ויקצצו את כנפי רוחו בטיסה ראשונה...

בימים ההם ולבי היה רק מכל דאגה, כי אבי היה איש אמיד ולא ידעתי רק את הדאגה האחת: כיצד קונים פרסום ותהלה. שלחתי שנים שלשה מאמרים למכ"ע עברים וירדו חיים סלה; כי בימים ההם עוד טרם נולדו מכ"ע יומים, והמולי"ם היו קשים לרצות עד מאוד. אבל אמץ רוחי לא רפה בגלל זה ואתאמץ להבקיע אלי את לב המולי"ם האכזרים ביד רמה, עבדתי בזעת אפי, לא אכלתי ולא ישנתי שבעה ימים ושבעה לילות, עד אשר עלה לי לחבר מאמר לא-גדול אשר ישר בעיני מאד. במאמר ההוא נגעתי בשאלה נכבדה „התורה וההשכלה" אשר עמדה אז על הפרק, ובמליצות יפות ובניבים מסלסלים השתדלתי לכסות על מעוט נסיונותי, ואחשוב כי לא יודע לאיש בחרות הכותב. שלחתי את המאמר למכ"ע ה*** וכנראה נזדמן מאמרי למו"ל בשעה יפה, כי אחרי שבוע ימים זכיתי לראותו בדפוס ועל החתום שמי ושם משפחתי ועירי.

— אתם, ארוני, לא תוכלו לחוש את הענג הנעלה אשר יביא „המאמר הראשון" לסופר העלם. הענג הזה הוא מן המרגשות ולא יתאר בדברים. — גליון המה"ע בא לעירנו לפנות ערב, ולמראה מאמרי הנדפס רחפו כל עצמותי, רטט החזיקני, לבי התפעם, כל יצורי גוי להטו, עיני כמו הוכו בסנורים, והאותיות השחורות רקדו לפני כנקדות אש שחורה... זמן רב עמדתי כמוכה בתמהון ולא חשתי ולא הרגשתי מאומה. וכאשר חלפה ההתרגשות הראשונה רצתי בחדר הנה והנה, רקדתי כאיל, צחקתי בקול גדול, השתובבתי כתנוק, ואהי מאשר — אשר הבחרות... אח"כ ישבתי ואקרא את מאמרי פעמים אין מספר, בלחש ובקול, גם באזני אבי החסיד שלא התפעל כל כך מהשכלתי, גם באזני אמי שלא ידעה „במה אוכלים" זאת, וגם באזני אחותי בת-עשר שפנתה אלי ערף בראותה שאין כאן שום „מעשה"... לחם לא אכלתי בערב ההוא, כי חזקו עלי רגשותי, ובצפיתי צפיתי כי עוד בערב הזה יבאו כל המבינים שבעירנו אל ביתי, להלל ולשבח את מפעלי, ולהודות לי על „מפעלי הגדול"; אך לתמהוני לא בא איש...

ממחרת היום „הגדול" הזה השכמתי לקום, ואצא להתהלך ברחוב, לראות את הרושם אשר פעל מאמרי על בני עדתי. בצאתי החוצה פגשתי בשנים שלשה ממכירי אבי ואברך אותם בשלום, והם ענו לי כנוהג, אך בלי עקבות התפעלות. חסידים המה — נחמתי את נפשי — ואינם קוראים כלל מכ"ע, ומאין ידעו את פעלי הגדול ? ! — יספתי ללכת, ואראה גם „אנשים ספרותים" אחדים, וגם הם ראוני, כי בכונה התקרבתי אליהם, אך הם לא עמדו בלכתם ולא הביטו אלי „במבט מיוחד" כאשר קויתי... הסבותי את ראשי לראות אם לא ישובו על עקבם — אך לא מנה ולא מקצתה... ובהוסיפי ללכת ובראותי את אותות „היסח-הדעת" בפני כל העוברים עלי, התעצבתי אל לבי ורגש לא-נעים תקפני, רגש בלול מכעס, שבר-גאון, תקוה-נכזבה ושפלות הרוח... ופתאם נגש אלי איש זקן, אחד המורים — ויצחק לקראתי ויאמר: — הידעת מי הוא כותב המאמר בגליון ה*** דאתמול ? — השאלה המשונה הזאת בלבלה את מוחי לגמרי — הן המאמר חתום בשם מפריש ולמה זה תשאל ? — אמרתי בקצף. — לא, יקירי — אמר הזקן — המאמר חתום בר"ת, אלא שכל היודעים את סגנוני הכירו תיכף כי אנכי הכותב, וגם שמי בקרבו בר"ת —. עמדתי כנדהם. מה אתה סח ? — צעקתי — הן המאמר לי הוא ושמי חתום תחתיו ! — אה ! — קרא האיש כזוכר נשכחות — כן, כן, כמדומה לי שראיתי גם שמך בגליון ההוא, אבל אנכי קראתי רק מ א מ ר י, ואיעצך ג"כ לקרותו בכונה, כי ענין נכבד הוא מאד — ויפן וילך. אז נזכרתי גם אני, כי מלבד מאמרי נמצאו עוד מאמרים אחרים בגליון ההוא, והאחד שייך מסתמא לו, אך כמובן גם אני לא קראתי אלא מ א מ ר י... בנפש עלובה שבתי הביתה. זה הוא הפרסום אשר הביא לי מאמרי הראשון! וכל זאת בשביל שישבתי בעיר-גדולה.

אתם, אדוני, צוחקים על ת ע ל ו ל ו ת י, וגם אנכי, כמובן, מוצא ע ת ה את ה„מקרה" הזה גחכן ביותר — אבל א ז לא צחקתי. לבי נשבר בקרבי בראותי כי ה כ ב ו ד אשר אחריו רדפתי בורח ממני. עברו ימים, עבר שבוע ואין איש הדובר בי. והמאמר ההוא היה באמת טוב מאד, לא רק לפי ערך שנותי — אך אנכי הייתי לא רק אוהב כבוד כי גם „בעל-גאוה" גדול, ובשום אופן לא חפצתי להתחיל הדבור על אדות מאמרי, אחרי אשר גם אחרים לא „התחילו" לדבר, נשתקע הענין לדאבון לבבי. — ויהי היום, כחדש אחרי אשר „הופיע" מאמרי, ואני קורא בגליון החדש

של מכ"ע ה * * * והנה אשר וכבוד! שמי נזכר במאמר אחר, ועל המאמר חתום שם נקבה: שושנה ק.! החלותי לקרא את המאמר בלב-סוער, והנה הסופרת הכבודה, המעידה על עצמה כי היא צעירה לימים, מדברת גם היא על הענין שעליו דברתי, ובהמשך מאמרה היא מזכרת גם את מאמרי ואם גם לא לשבח: „הסופר ה' שמעון יצהרי (זה שמי) — היא כותבת — כנראה ג"כ צעיר לימים הוא, אך בסמכי על דברי חז"ל כי בינה יתרה נתנה לנשים, הנני מעיזה להשיג על דבריו, הכתובים אמנם בשפה יפה ובסגנון נעים, אך חסרים הם הגיון מעמיק וביחוד נסיונות החיים, ואקוה כי כאשר יגדל יתן צדק לדברי ויכיר שגיונו —" מה אמר לכם? מאמרה של ה„צעירה לימים" הרעיש את נפשי עד מאד, ותחת אשר היה לי לקצף עליה כי פגעה בכבודי בלעגה השנון, מלאתי רגשי תודה לה על אשר הועילה ל„פרסומי" באמרה בפירוש כי „שפתי יפה וסגנוני נעים" ומה גם בקראה לי בשם „סופר!". בתם-לבבי סלחתי לה על „השגותיה" הנכונות, ואתפלא על תבונתה כי הכירה מתוך דברי כי עול ימים אני וחסר נסיונות — מה שהייתי מוכרח להודות לה — ועד יותר נפלאתי כי צעירה לימים כמוה יודעת לשפט על שאלה נכבדה בהגיון כביר ובדעת רחבה. וכל אשר הוספתי להתפלא עליה כן נתחבבה עלי יותר ויותר. בעוזז דמיוני שויתי אותה לנגדי בתור עלמה יפה עד מאד, משכלת עד מאד ממשפחה רמה ועוד ועוד, והתמונה הדמיונית הזאת מלאה את כל חדרי לבי ואשגה בה בלי-חשך... ביחוד היה נוח לי כי נחשבתי בעיניה כצעיר לימים; צעיר, אם גם חסר-נסיונות, מתקבל תמיד על לב עלמה יותר מאיש זקן ועשיר בנסיונות...

מן היום ההוא לביש לבי עז וגאון, ואוסף לעבוד את עבודת הסופרים בכונה עצומה, ואם גם בין שלשה מאמרים נתקבל רק אחד ושנים נתפגלו — לא נפל לבי עלי. אדרבא, עוד החזקתי טובה למו"ל המדקדק עמי בחוט השעורה, לבל יחלל כבודי בעיני העלמה שושנה ק., כי באמת רק לשמה כתבתי, וכשם שבתחלה חפצתי רק להתפרסם „בעולם", כן התאויתי עתה רק למצא חן בעיניה — במשך שלשה ירחים נדפסו שלשה מאמרים ממני, והמאמרים האלה הביאו לי אמנם את הפרסום הנרצה, כי בני עירי החלו לדבר בי, אך אנכי לא פניתי עוד להתהלתם ולשבחיהם, כי רק „קהל-קוראים" אחד שויתי לנגדי, זו העלמה שושנה ק. — — לשמחת לבי נדפסו במשך העת מאמרים אחדים גם מ„אהובתי".

מאמרים פים עד מאד, ורק על זאת דאבה נפשי כי במאמרים ההם לא הזכירה עוד אותי. ופעם אחת כאשר הזכירה במאמרה שם סופר אחר ותהללו, הסתער עלי לבי וארגש כעין קנאה עזה — אף כי לא ידעתי אם הסופר ההוא רוק או בעל-אשה...

כה הוספתי ללכת על הדרך הזאת וכשרוני וגם השכלתי התפתחו מאד מאד, כי האהבה לשושנה המריצתני להשתלם במדעים למען אוכל לשאת חן לפניה, פעם אחת התגנב אל לבי רעיון נורא: אלי ככר היתה שושנה לאיש?! לדאבוני לא ידעתי גם את מקום „אהובתי”, כי במאמריה לא נזכר שם עירה. אז נמלך עלי לבי לנגע באחד ממאמרי בענין שגם היא עוסקת בו, ובכונה כניתיה בשם „עלמה”, וכמובן פזרתי לה תהלות ושבחים במדה מרובה, כי באמת היתה סופרת מצוינת — ערמתי עמדה לי ובעוד שבועות אחדים הופיע מאמר חדש מאת „אהובתי”, אשר בו נאמר בפירוש כי היא עלמה צעירה לימים, ואגב הודתה לי על מהללי, ובכל זה העירתני על איזה דברים שלא נתבררו יפה במאמרי הקודם. במאמרה זה הרחיבה עוד את המדורה בלבי ואהבתי אליה חזקה מאד. — במלחמת סופרים ארוכה אשר התלקחה בעת ההיא נמשכתי גם אני שלא ברצוני, וכאשר פגע אחד מן הלוחמים גם בכבודי, יצאה „אהובתי” לעזרתי ובמאמר נחמד באמת הוכיחה את „המשכילים הזקנים” אשר תחת לאמץ את ה„כשרונות הצעירים” הם קופצים עליהם ומדכאים את הרוח... ע”י המאמר ההוא נפתיתי להאמין כי האהבה משתפת לשנינו וגם היא החבבני, וכאשר הזכירה פעם אחת במקרה גם שם עירה, התעורר בלבי חפץ-אדיר לבוא עמה בחליפות-מכתבים.

בימים ההם ואני אז קרוב לשנת העשרים והשדכנים החלו לדפק על דלתי ביתנו. אז אמרתי לאבי כי לעת כזאת לא אקח אשה, כי עודני צעיר לימים, וגם מלחמת החיים עוד זרה לי, ועוד טעמים שונים, אך הטעם האמתי לא הגדתי לו. וביום אחד ישבתי ואערוך מכתב ל„אהובתי”; במכתב ההוא אמנם בשתי לגלות לה את אהבתי, אך מבין שורות מכתבי אפשר היה לקרא מה שלא אמרתי בפה מלא; גם הגדתי לה את שנות חיי, את מצב השכלתי וכל דבר הנוגע ל„שדוך” —. את המכתב שלחתי על שמה כי כתבת אבותיה לא ידעתי. ומקץ עשרה ימים קבלתי מענה אך לא מ„אהובתי” כי אם — מאביה. במכתבו אמר: „כי אין מנהג ישראל להיות עלם כותב אל עלמה בלי דעת האבות, ובתו הצנועה מסרה תיכף

ומיד את מכתבי על ידו. אך בכ"ז הוא מבשרני כי פעלי הספרותי מוצא חן מאד בעיני בתו וגם בעיניו, והיא והוא נותנים לי עצה להשתלם במדעים יותר וגם להחל לדאג לעתידותי החומרים — „עודך צעיר לימים — אמר בסוף מכתבו — וכנראה כשרונותיך יפים, ובכל אשר תפנה תצליח; בחר לך אפוא עבודה הגונה והיה לאיש. גם בתי צעירה לימים ותוכל לחכות —" ועל החתום: „אבי-שושנה".

המכתב הזה עשה רושם כביר על לבי. מאשר הייתי אשר אין קץ! הן דברי האב הם ממש הסכמה מחלטת אל ה„שדוך"! וכמעט שמחתי יותר כי המכתב בא מאת האב ולא מאת „אהובתי", כי בזה נודע לי כי שניהם מסכימים לכך... ואמנם „עצתם" הביאה דאגה בלבי: כיצד אחל לדאג לעתידותי? במדעים השתלמתי אמנם כדבעי, ידעתי לדבר בשתים, שלש לשונות, גם כל הידיעות הנחוצות לאדם רכשתי לי — אבל מצב בחיים לא אדע איך להכין, ובאמת עוד מעט ימי היי, ועד אשר אהיה לאיש תעבורנה שנים אחדות — ואז? האב אמנם אומר כי בתו תוכל לחכות, אבל מי יודע? הן שושנה בודאי לא צעירה ממני, ולפי ספרתה אחשוב כי בכירה היא ממני לימים, ואם תחכה עד אשר אהי לאיש הלא תחשב לבתולה זקנה — כי בימים ההם לא נמצאו בתולות ממשפחות הגונות למעלה מעשרים שנה — ומי יודע אם תתרצה לכך? — וסוף סוף מי יודע אם אמצא חן בעיניה כאשר נתראה פנים? — ומה יאמרו אבותי? היסכימו גם הם לשדוכי? — ומי יודע העשירה היא משפחת אהובתי או לא? ואבותי לא יתרצו לקחת לי לאשה בתולה לא עשירה.

כל המחשבות האלה התרוצצו במוחי בבת אחת ותפריענה את ששוני ותטפנה מרה שחורה בשמחת לבי. אך רוח והצלה עמד לי ממקום אחר, מצד אבי, כי בעצם יום אחד, הודיע לי אבי כי גם הוא החל לדאג ל„עתידותי", כי אין זו תכלית לשבת בבית ולקרא בספרים ולכתב במכ"ע, וגם ל„שדוך" לא טוב המעשה אשר אני עושה — לכן נועץ לשלוח אותי יחד עם פקיד-מסחרו לעיר N שבה שוק תבואה גדול, בנגב ארצנו, ושם אלמד ידי לקרב במלחמת החיים, ואהי לסוחר. את הבשורה הזאת קבלתי בתרועת-שמחה, כי העיר N היא מקום משכן „אהובתי". בכליון עינים חכיתי ליום המיועד לנסיעתי, ובטרם אשים לדרך פעמי הכינותי עוד מאמר במכ"ע, כדי שיופיע המאמר באותה שעה שאבוא לעיר „אהובתי"...

מקץ שלשה ירחים אחרי קבלי את מכתבו של אבי-שושנה, עמדו

רגלי בשערי N, היום ההוא ערב שבת היה, והעיר הזאת אשר רבה ישראלים המתה מאדם. לבי התפעם בקרבי למראה כל איש וביחוד למראה כל עלמה: מי יודע אולי זה אבי-שושנה? אולי זו „אהובתי"?... סרתי אל בית מלון אורחים ואחל לחקר בזהירות מפי בעל המלון על אדות „האדון ק." כי שמו לא ידעתי. ומה גדול ששוני בהודע לי, כי האדון שלמה ק. הוא אחד מנכבדי הקהלה, סוחר עשיר ומשכיל — בקצור „מחותן" מאד נעלה.

בליל שבת הלכתי לבהכ"נ, ואבקש מאת השמש להראני את האדון שלמה ק. — שם בקיר המזרח מקומו, העמוד השלישי לימין הרב — הורה השמש באצבעו. הבטתי אל פני „מחותני" ואשתומם לראות כי פניו מלאים עלומים, ולפי השערתי הוא לא יותר מבן שלשים וחמש. ובתו, אשר החלה לכתב במכ"ע זה כשתי שנים, מחויבת להיות, לפי חשבוני, למצער בת-עשרים, ואיך יתכן החשבון? אין זאת כי אם לקח אשה בהיותו „בר-מצוה", כי כך היה המנהג בימים ההם... אחרי התפלה נגשתי אליו ואתיצב לפניו, ולבי הלם בקרבי. „מחותני" שמח לקראתי מאד מאד, ובאמרי לו כי באתי הנה לעסק במסחר ואשאר פה ימים רבים, אמר כי מצד אחד טוב לי הדבר, אבל מצד אחר ינוד לי מאד, כי יושבי המקום הזה אנשים גסים, רקים מכל חפץ-רוחני, ורוחי הכביר לא יתרומם באויר המחניק דעיר N... אז בקשתי ממנו רשות לבקר בביתו בעתות המרגע „כדי לשאוף רוח צח, אויר מחכים, בחברתו ובחברת משפחתו וביחוד בחברת בתו המהללה" (לוכר שמה התאדמתי מאד). ה„מחותן" נתן לי את שאלתי בצחוק נחת, ויועידני תיכף למחר לסעודת הצהרים. —

בלילה הזה חלמתי חלומות נעימים... אָשרי ההולך ומתקרב התיצב לפני כ„מעשה שנגמר": ארושתי, שושנה היפה כשמה והחכמה כשם אביה, כותבת עמי יחד מאמרים נפלאים בכה"ע וכל הסופרים הרוקים מקנאים בי... בני עירי שולחים דיפוטציות לקדם פנינו בברכת שלום, ורב העדה דורש דרשה נחמדה בשבת הצמד הנעלה, וביום חתונתי הקדישו לכבודנו כל כה"ע העברים את מאמריהם הראשים...

שנתי המתוקה ארכה מאד, וגם בהכנות מלבושי הארכתי מאד בבקר השבת ההוא, עד כי בבואי לבית הכנסת כבר נקרא השביעי לתורה. השמש הושיבני לימין „מחותני", אף שאל לשמי וכרגע נקראתי ל„מפטיר". כמובן התאמצתי לסלסל את הנגינות בנעימות יתרה: הן כודאי

ה„מחותנת“, ואולי גם ה„כלה“ מביטות אלי ממרום שבתן, ממעקה הנשים, ובימים ההם עוד נתנו ערך גדול לענינים קטנים כאלה, ביחוד הנשים... אחרי התפלה נגשו אלי כל „נכבדי העדה“ (כלומר: עשירים הדיוטים) ויברכוני לשלום, אך לבי לא הלך אחר דבריהם, כי נפשי להטה גחלים לקראת „הראיון“ העתיד לבא, ובלבי כבר הכינותי את השיחות הנאות אשר בהן אקדם פני „אהובתי“...

בלכתי עם „מחותני“ לא יכלתי דבר עמו מרוב ההתרגשות, וכאשר עמד לפני בית גדול ויאמר כי פה מעונו, הרגשתי בכל אברי כאש צרבת, וכמעט כשלו ברכי... בבואנו הביתה קדמה פנינו אשה יפה, זו אשת המחותן, ולפי השערתי היתה כבת שלשים — ואשתומם מאד מאד, אך ה„מחותן“ לא נתן לי זמן להרבות מחשבות וירמז לנערה קטנה אשר ישבה אל השלחן ואשר לא השגחתי עליה בראשונה, ויאמר בצחוק מיוחד: זו בתי שושנה! —

ההרגשות שהתנגשו בלבי למראה הנערה לא אוכל תאר בדברים. כלימה, כעס, מכאב-לב, שממון, ועוד רגשות שונים התרוצצו בקרבי וכמעט הרימותי קול צעקה: הזאת חמדת לבי ומשאת נפשי? אמנם יפת תאר היא ובעלת חן נעלה, אבל — הוי, צחוק מכאיב לב! — נערה רכה היא כבת של ש ע ש ר ה שנה לכל היותר... וזהי הסופרת המצוינת אשר שמה מהלל בכה"ע זה שתי שנים!!

ה„מחותן“ הביט בפני ויצחק. כנראה, נחשפו לו כל מחשבות לבי בשעה זו. הנערה הביטה אלי בעיניה הגדולות ותצחק גם היא. בלי ספק היו רשומי פני ברגע ההוא גחכנים יותר מדאי. גם ה„מחותנת“ הראתה אותות תמהון... אז התעורר בי רגש הגאוה, ואמהר להשבית את שאון לבי, לבל אתן כבודי לכלימה בעיני אנשים זרים, ואעמיד את פני ואצחק גם אני ואומר: — באמת לא אדע למי הצדקה להתפלא, לכם או לי?! או אולי דבר רגיל הוא במדינות הללו כי נערות קטנות כותבות עברית כאחד הסופרים הגדולים?! — —

— לא, אדוני! — ענה ה„מחותן“ בצחוק — דבר זה הוא מן הנמנעות גם במדינתנו. אבל כי יחתום איש על מאמריו בשם בתו הקטנה, זה אינו מן הנמנע, אף כי מנהג חדש הוא. —

פה נפתרה החידה באופן פשוט מאד, אבל הקסם אשר נסך דמיוני על שושנה „העלמה הסופרת“ לא חלף מלבי והאיללוזיא לא הלכה תמם

לפני המציאות. הנערה הקטנה אשר ברמיוני נתתי לה את לבי לפני שתי שנים, לקחה את נפשי גם אחרי כן, והשם שושנה ק. אשר אליו נשאתי נפשי ימים רבים, לא יכל עוד המחות מעל לוח לבי... כמעט מדי יום ביומו בקרתי בבית „אבי-שושנה", עד אשר הייתי „לבן-בית". הנערה הקטנה התרפקה עלי באהבה תמימה ותחשבני כאח. ברצון וענג עזרתי לה לשנן את לקחיה, וביחוד הייתי לה לעזר בתלמוד שפת-עבר, והנערה הסכינה עמי עד כי הקשיבה לדברי יותר מאשר לדברי מוריה. —

כה עברה עלי השנה הראשונה בעיר N. מקץ השנה נקראתי אל אבותי, ובלי-חמדה עזבתי את בית ק. ואת „אהובתי" הרכה. שושנה בכתה בהפרדי מעליה, וגם אמה הצטערה מאד על לכת „האורח היקר"; אך אנכי נחמתים כי בהחל מועד המסחר אשוב אליהם. ובטרם לכתי גליתי את אזן שלמה את המון לבי לשושנה בתו. האב הביט אלי בצחוק ויאמר: הנה אמרתי לך במכתבי כי בתי צעירה לימים ותוכל לחכות, אך התאוֹת גם אתה לחכות עוד ארבע, חמש שנים? — ומה יאמרו אבותיך לאהבה קדומה כזו? —

אנכי נשבעתי לו כי אך בבתו בחרה נפשי וגם עשר שנים אחכה לה, והוא הקשיב ויצחק ויחשה. —

בבואי לבית אבותי החלו השדכנים לדפק על דלתותינו יום יום. הן עתה הנני „אוצר יקר": למדן, משכיל וסוחר — ולמי כל חמדת הלבבות אם לא לי? אבל אנכי ידעתי להשתמט מפניהם, ואצנן את תשוקת אבותי באמתלאות שונות. — בשנה השניה לא נתנה הארץ את יבולה בפלכי הנגב, ולא היתה אפשרות לסחור בעיר N וישלחני אבי אל מרכז-מסחר אחר. הגעגועים על שושנה תקפו את לבי ביתר עז, ואמר לאמץ את הקשר בחליפות-מכתבים. מדי שבוע שבוע כתבתי לשלמה ואגד לו מה שרחש לבי לבתו; כי כמובן לא יכלתי לכתב לשושנה הרכה בשנים, מכתבי-אהבה כדבעי... לשמחתי קבלתי לעתים קרובות מענה על מכתבי, גם מאת שלמה ואשתו וגם מאת שושנה. בתמימותה לא כחדה ממני כי היא מתגעגעת עלי מאד, אף נתנה לי חשבון מדויק מ„פעולתה" בלמודיה, ובאחד הימים שמחתני גם במכתב כתוב עברית. —

בשנה ההיא לא עלה מסחרי יפה, ולכן הסכים אבי לשלחני בשנה הבאה לעיר N, השוק המובחר למסחר-תבואות. — ובכן עמדתי עוד הפעם בשערי N כשנתים ימים אחרי בואי אליה בפעם הראשונה.

למשפחת שושנה לא כתבתי את דבר בואי כי חפצתי „להבעיתם״. ומה גדולה היתה השמחה בהגלותי לעיניהם! ומה גדל ששוני בראותי כי השושנה הקטנה פרחה ותיף מאד מאד והיא מתפתחת לשושנה נחמדה מרהבת-עין. במקרה באתי אליהם ביום חג, ביום מלאת לשושנה חמש-עשרה שנה, וכאשר הגדתי לה צערי כי נעלם הדבר ממני ולא הבאתי לה מנחה, צחקה ותאמר בתמימות: — אבל אתה בעצמך הנך מתנה יפה וטוב אתה לי מכל המתנות. בלי מֵשים התאדמתי לדברי הנערה, ובראותה כי האבות צוחקים על מבוכתי התאדמה גם היא...

בשנה ההיא השתנתה שושנה שנוי כביר לא רק בהתפתחותה החצונית, כי גם ביחסה אלי. התקרבותה והתרפקותה חדלה לעתים שונות, ולפעמים השתמטה מפני בכונה. את למודיה לא ששנה עוד בפני, והדבר הקשה ממנה שאלה את אביה ולא אותי. אך תחת זה נגלה לי, כי בכל פעם שאני משיח עם אביה היא מקשבת רב קשב ובפגוש בה עיני תשפיל לראות ותתאדם. אז ידעתי כי האהבה האמתית שמח קנה בלבה — ורעד ענג אחזני...

למן היום אשר הייתי לסוחר זנחתי את הספרות מאד מאד; בשתי השנים כתבתי רק שנים שלשה מאמרים קטנים. אך שלמה לא חדל מכתב, אולם שם שושנה לא נזכר עוד במכ״ע כי החל לחתום בשמו. כאשר שאלתיו: מדוע הוא מונע עתה את הכבוד מבתו? צחק ויאמר: בהיות בתי נערה קטנה יכלתי להרשות לי את הצחוק הזה על חשבונה; ואולם עתה עלמה היא ולא אחפוץ כי תהי למלה בפי אחרים —. כמובן הוכרחתי לתת צדק לדבריו; ובכ״ז נחת היה לי לראות את שמה במכ״ע, כי סוף סוף כל אהבתי אליה היתה תוצאות האיללוזיא הראשונה, ומה מאד תאבתי כי תמשך האיללוזיא בכל העת עד שתתקשרנה נפשותינו בקשר של קימא... ואמנם שושנה לא ידעה את דבר איללוזיתי, כי הבטחתי לאבותיה לבלי גלות לה מאומה עד בואה בשנת השבע-עשרה. ובכן מה גדלה התפעלותי, בבואי פעם אל בית שלמה, ושושנה יצאה לקראתי בפנים מאירים ותושט לי גליון מכ״ע ה***, ואראה מאמר קטן [משל מתרגם] ועה״ח: שושנה בת שלמה ק.! אמנם שושנה הדמיונית היטיבה לכתב משושנה זו; אבל מה יקרו לי הדברים שנכתבו בידי „אהובתי האמתית״.. בלב רגש אחזתי בידה, ומלים נעתקו מפי, — אך היא התחמקה כרגע. הדבר הזה קרה ימים אחדים לפני מועד שובי לבית

אבותי, ,,ו׳ ימים לפני מלאת לשושנה שש עשרה שנה. בעת ההיא השתקעתי בעסק מסבסך, אשר לא יכלתי החליץ ממנו, ואועץ לקרא לאבי לבוא אלי לעזור לי לצאת ממבוכתי. אבי בא והעסק נגמר בטוב. אז השתמשתי במקרה זה להביא את אבי לבית שלמה — וסוף הדבר היה כי ביום מלאת לשושנה שש עשרה שנה חגגו גם את חג „התנאים״ — ואחרי שנה וחצי באנו במסורת ברית הנשואין — — — .

— הנכם רואים, אדוני — כלה האורח את ספורו — כי יש כח „שדכנות״ בספרות. ואחרי אשר הגדתי לכם את ראש-מסבות „התחתנותי״ הנני להודיעכם כי אני חי עם אשתי זה שמונה עשרה שנה באשר ונחת; ואם תחפצו לעשות עמדי חסד, בואו נא מחר אלי, כי חג לי מחר: יום חתונתי, ואתכבד להציג לפניכם את אשתי ובתי. —

קבלנו את ההזמנה בתשואות-חן, ונודה לו על הענג שהשביענו בספורו ושיחה חרשה השתלשלה על אדות „המוסר״ היוצא מן הספור. יונתן אמר כי מן הספור אנחנו למדים כי לב עלם הלך שבי אחרי עלמת סופרת, אבל הוא רוצה לדעת ההיפך: אם יש כח בספרות להוליד אהבה בלב עלמה קוראה לסופר.

כאשר נתפרדה חבורתנו לפנות ערב היה מספר האנשים מספר „הדעות״ — — — .

— — — וממחרת היום ההוא נזדמנו יחד במשכן שמעון יצהרי, ולמראה אשתו נוכחתי לדעת כי האדון יצהרי בעל טעם מצרף ומתקן הוא — לא רק בעניני ספרות . . . ויפה עשה כי חכה ל„אהובתו״ שנים רבות. בעמדה לפנינו היתה כבת שלשים ושבע, ובכ״ז היו יפיה ותגה „למעלה מן כל בקרת״. גם בתה, עלמה כבת שבע-עשרה, סמל דמות אמה בנעוריה — לדברי האב — לבבתנו בנעימות תארה ובחכמת לבה.

ולחרפת יונתן הנני מחויב לפרסם כי „שנאתו לנשים״ לא החזיקה מעמד ברבות הימים, כי אחרי חצי שנה, מקץ שלשה ירחים לשובי העירה, מנאות-דישא, קבלתי אגרת-מודעה בזו הלשון:

„אלישבע בת שמעון יצהרי   יונתן בן דוד הכספי

מארשים״

מי היה כאן השדכן? הספרות, או היפי, או הנדוניא? — זאת לא נודע לי. ככה נעלם ממני גם מה שדרש מישה על השדוך הזה, כי את האנשים האלה אשר ראיתי בפעם הראשונה בקיץ ההיא לא יספתי לראות עוד. — — —

שני חזיונות

הוצאת בן־אביגדור

ווארשא

שתי אנחות

(חזיון)

הלילה הוא ליל התשיעי לירח אב!..

החשך יכסה ארץ וערפל שמים. אין ירח כסף, אין כוכבים נוצצים בשמי מעל. ענן גדול אחד יעיב את כל היקום ובאדרתו השחורה יליט את השמים, את פני כל החיים, הצומחים והדוממים, את פני הבריאה כלה...

צעיף אבל פרוש על פני הטבע... הבריאה מתאבלת...

סער גדול וחזק מתחולל בחוץ ומרגע לרגע יגבר חילים...

היקום נאנח, ירים קול צוחה ויליל בקול נורא, מחריד לב ונפש...

נטפי גשם יורדים ארצה — השמים בוכים...

החשך יכסה ארץ ואני הולך בדרך עזובה ונשכחה מני רגל, בדד ושומם... עצמותי תרחפנה מסעה, שני רועדות ושפתי תצללנה... הנני מתנודד בלכתי, קרסולי ימעדו לרגעים ורגלי תתנגפנה באבני נגף... והרוח יסחבני סחב והשלך ויטלטלני טלטלה לכל עברי הדרך... נשמת אפי תקצר מרגע לרגע, אשם ואשאף יחד...

ונתיבות חשך והארחות עקלקלות, צרות וסבוכות זו בזו, יוצאות מן הדרך לעברים שונים, ואנכי אטה כפעם בפעם מן הדרך הצדה ואתע בישימון נתיבות החשך והארחות העקלקלות... אל כל המקום אשר אפנה לא תחזינה עיני כל מאומה, כל חי וכל רמש, כל עין וכל שיח... אך חשך ואפלה מסביב לי, חשך ממעל, חשך מתחת, חשך מכל עברים... וחשך ואפלה גם בלבי השומם... רגשי מורא ופחד, רגשי בלהות ושממון ימלאו את כל קרבי...

נרותות איומות תרגיזנה שמים וארץ... ואזני תקשבנה קול יללתן

וצוחתן... וקולות משונים ישמעו פתאם במרומי האויר ממעל.. וקול גלים זידונים ומשברי ים זועף מתחת... ושמה בתוך חשרת האופל יראו לעיני המון צלמי בלהות, שעירי שחת ובני תפתה, רוחות ולילין, שדים ולצים, המריעים לעמתי בצחוק נורא כרעם ומאריכים לשון, לשון גדולה וארוכה, למולי... וכל הקולות האלה יתלרדו ויהיו לקול המולה גדולה ושאון מוזר מאד...

כל הככר היה לחרדת אלהים..

לבי מלא רגשי מורא ובלהות זרוחי הגה פחדים...

ומתוך המולת הקולות הזרים והמשונים האלה הגיע לאזני פתאם קול דממה דקה, כאוב מארץ יצפצף, קול אנקה חלושה, כאנקת החולה בעת הגסיסה... וקול הדממה הזה יחריש את כל הקולות הגדולים והאדירים, הצוחות והשאגות, הנשמעים מכל עברים בהמולה גדולה... הקול הזה הוא קורע לב וגו, פולח כליות ונפש... הקול הזה חודר ללבי, למוח עצמותי, לכל טפי הדם אשר במסלולי עורקי... הקול הזה כקול אנחה היא, אנחה מרה וממושכה, אנחה איומה, מרגזת שמים ממעל וארץ מתחת...

וכרגע והנה תמונה מוזרה עפה ברוח לנגדי... פניה מפיקים חמלה ותחנונים, אפיסת כח והתיפחות הנפש... קמטי מצחה רחבים ועמוקים ובהם חרותים תוי תוגה נוראה, עצבת ולחץ... עיניה כעיני יונה גועת, כעיני אהובה מתגעגעת... גוה דל ורזה ורגליה ארוכות ודקות ורטובה כלה במים...

— מי את? — שאלתי את התמונה בחרדה.

— „אנחה" שמי! — ענתה התמונה בקול דק ואיום.

— בת מי את? ומה שם מקום מולדתך? —

— אבי הוא איש זקן וחולה, אין אונים וכח, ואמי שכולה וגלמודה ושם מקום מולדתי „עזובה".

— ולאן תעופי? —

— השמימה! —

— ומי יעלך למרום? —

— הרוח! —

— הואילי נא, אנחה, וספרי לי תולדתך וקורות אבותיך —

— הנה שמה מרחוק תחזינה עיני את רעך הטוב, את דמיון

הולך וקרב אליך, הוא ימלא את חפצך ויודיעך את כל אשר תחפץ לדעת — ותתנשא התמונה ברוח ותעף למרום השמים...

* *
*

עוד עיני נשואות למרום, עודני עומד מרעיד ושומם ומתבונן אל דרך התמונה במרומי האויר... עוד מראה מרחף על פני, עוד יצלצלו באזני דבריה וקולה הנוגה — והנה רעי דמיון נצב לנגדי...

— רעי! — קרא דמיון בגשתו אלי — הנה אתה חפץ לדעת את תולדות האנחה, את אבותיה וקורותיהם, גם מגמת חפצה בשמים; הבה ואמלא את חפצך...

ידברו העלני על כנפיו ויתנשא אתי ויעף...

ברגע אחד ובטיסה אחת הביאני רעי אל ארמון גדול, רם ונשא, המעורר השתוממות ותמהון בלב כל רואהו... ויעבור אתי דרך כל חדרי הארמון. החדרים יפים ונהדרים. דלתותיהם גבוהות ורחבות ומשוחות בששר נחמד למראה ועליהן פתוחים מעשי צעצעים והנן פתוחות לרוחה. החדרים רחבי ידים ומרווחים. רצפתם היא רצפת אבן שיש לבנה ועליה מרבדים יקרים פרושים לארכה ולרחבה. קירותיהם גבוהים ומכסים במעטפות משי עם רקמת חוטי זהב וכסף, כקלעות פרחים ופטורי ציצים. מראה הספון כמראה תכלת השמים ובו תורי זהב ונקדות כסף. חלונותיהם גבוהים ורחבים וקרועים אל גנים ופרדסים נחמדים נותני ריח נחוח, ורוח צח משיב נפש יפוח דרך החלונים אל תוך החדרים.

ובתוך החדרים פנימה תחזה כל עין: כלים יקרים, כלי זהב וכסף, עצי ארזים ואלמוגים, שש ומשי, וכלם ערוכים בסדר ובמשטר, עד כי יפליאו את עין הרואה, ואגני פרחים ושושנים נצבים על יד החלונות והנם מפיצים ריח נעים וערב.

כל החדרים האלה מלאים אנשים ונשים, כלם בריאי אולם ואמיצי כח. מבנה גום איתן וחזק, וכל יצורי גום ואבריהם יפיקו אמץ וגבורה. פניהם צוהלים, דשנים ומלאים, כלם שמחים וטובי לב, אוכלים ושותים, עלזים וחוגגים, מתענגים ומתעדנים, שרים ומזמרים, מרקדים ויוצאים במחולות...

שונים המה החדרים זה מזה בגדלם ורחבם, במראיהם וצביונם;

בסדריהם ומשטריהם; אבל כלם נהדרים ונחמדים תמת. גם האנשים אשר בהם שונים אלה מאלה; אבל כלם בריאים ושלמים, שמחים ועלזים, חוגגים וטובי לב... אך אין שלום ביניהם, והנם מריבים ומקנאים זה בזה...

גם אנשי החדרים שונים אלה מאלה; אך טפוס אנשים אחד מצאתי כמעט בכל חדר וחדר והוא שונה תכלית שנוי מיתר טפוסי האנשים אשר בחדרי הארמון. האנשים ההם המה רזים ודלים, פניהם חורים ונוגים ועצמותיהם שפו, גבם כפוף וכל יצורי גום רועדים ומתנודדים, עיניהם מפיקות אימה ופחד... ומבטיהן תועים הנה והנה... וגורלם שונה מאד מגורל יתר אנשי החדרים. בחדרים רבים עומדים הם כעניים בפתח או בירכתי החדר, או מלקטים עצמות ופרורים תחת השלחנות ביחד את הכלבים... והנם מגאלים ולבושי קרעים, ואין מי מאנשי החדר אשר יפנה אליהם, ויש אשר ירקו העוברים בפניהם ומשליכים עליהם נעל, או דוחפים אותם מאתם בשתי ידים ודורכים עליהם ברגל גאוה. ובחדרים רבים אמנם גורל אחד להם וליתר האנשים, וגם המה שמחים וצוהלים יושבים אל השלחנות ואוכלים ושותים, גם מרקדים יחד את חבריהם ויוצאים אתם במחולות; אבל גם עיניהם מפיקות יראה ופחד... וכל הליכותיהם מפיקות חנופה ושפלות... ויש אשר אנשי החדרים מביטים גם אליהם בבוז ושאט בנפש כעל פחותים ושפלים מהם ולא יארחו לחברה אתם...

המחזה הזה הוגה את רוחי ויעציבני: „מדוע? — התעוררה שאלה בלבי — מדוע נבדלו האנשים האלה לרעה מכל חבריהם? הלא אנשים המה כשכניהם וגם להם המשפט לחיות ולהתענג על מנעמי החיים!"... התבוננתי היטב בפניהם ואכיר בם אותות יחש ואצילות, גאון והוד, ואדע כי המה מגזע אצילים ואנשי שם — ואתעורר לחמלה עליהם...

— מי המה אלה? — שאלתי את דמיון רעי בהראותי באצבעי עליהם.

— המה בני הזקן החולה, אבי אנחה, אשר הנני מוליכך אליו הפעם — ענני דמיון.

אך מחזה אחר אשר נצב לפני ברגע ההוא עשה עלי רשם אחר. ראיתי והנה האנשים האלה מתערבים בתוך התולעים והרמשים

הרוחשים על הרצפה ווזולים על גחונם אתם יחד... ראיתים והנם נופלים אפים ארץ וכורעים ברך לפני כל גרי החדרים ונושקים את כפות רגליהם הדורכות עליהם בגאוה ובוז... ראיתי — וכל קרבי מלאו רגשי בוז וגעל נפש. בזתי להאנשים האלה המשפילים את כבודם עד עפר ויורדים למדרגת הרמשים והתולעים... ואצדיק עליהם את הדין...

— אל נא תבוז להם בלבך! — שמעתי קול דמיון קורא אלי — עיניך הרואות את מצבם, כי אין להם חדר מיוחד כליתר גרי הארמון, כי גרשו זה כמה מחדרם שהיה להם לפנים והנם דרים ב„שכנות" בחדרי זרים, הנם מפורים ומפרדים בכל חדרי הארמון, ו„כזרים" אמנם יחשבו בעיני כל, וכ„שכנים" ידם על התחתונה והנם מצפים לחסדי בעה"ב, לחסדי אדוני החדרים, כי יתנו להם לשבת בחדריהם — ואין לך להתפלא אפוא אם המצב הזה יפעל פעלה רעה על רוחם, כי ימלא כל קרבם רגשי יראה ופחד ויביאם גם לתנופה ולהכנעה יתרה.

והנה באחת הפנות אשר לארמון הזה, בפנה מסתרה וחשכה נפתחה לפני פתאם, לא ברוחה, דלת קטנה, דלת ישנה, שבורה וסדוקה פה ושם, וחדר קטן נגלה לעיני... ואבוא אחרי דמיון מוליכי אל החדר ההוא — — —

החדר קטן וצר, דל ואפל. קרקע החדר איננה רצופה, כי אם פשוטה ועורה, רטובה ולחה ומלאה בורות וחפירות עמוקות. קירות החדר הרטובים מכסים בפית ושחור ומעוררים זועה וגעל נפש. תקרתו נמוכה וטיחה כבר נפל מעליה. חלונותיו קטנים ומגיעים עד לארץ וקרועים אל אגם בצה ורפש, המעלה צחנה ובאשה באף כל עובר, וריח רע ומשחית יחדר תוכם אל החדר פנימה. האויר רע ומחנק נפש. גם כליו פשוטים ושבורים המה ועומדים בלי כל משטר וסדר... באמצע החדר עומד שלחן ישן נושן, צולע על ירכו, ועל ידו ספסלים ארוכים הנעים הנה והנה בשבת איש עליהם.

שם במטת עץ, ישנה ובלה מזקן, שבורה וסדוקה פה ושם החגה ונעה לכל עבר, בגעת בה יד איש, ומשמיעה קול שריקות מוזרות, שוכב איש זקן ושבע ימים. פניו לבנים כפני מת ובהם קמטים רחבים ועמוקים, עצמות לחייו שפות, חוטמו שרוע, עיניו שקועות בחוריהן ושמורות לבנות וארוכות תכסינה אותן. בשערות ראשו הלבנות כשלג קרחה ועליה גלדי קרח. צוארו כחוש ועצם גרגרתו בולטת החוצה. הנהו מכסה בבגד

ישן וקרוע, טלאי על גבי טלאי, ירוק בכרתי מרוב ימים, אך הטלאים מצבעים שונים ומשונים המה. מראה הבגד המגאל והמטנף בבין וחלאה, יעורר געל נפש ומאוס בלב הרואה. יש אשר לא יספיק אחד מכנפי הבגד לעור השוכב, ולעין יראה אחד מאברי השוכב הרזים והדלים, יד או רגל, צד או ארכבה, ערום ועריה, והרואה יתגורד למראם. ויש אשר יקפל הבגד או כי ירום מעט ויטה הצדה ולעין יגלה מראה נורא: כל גו הזקן מכסה בפצעים אנושים, חבורות ומכות טריות וליחה צהובה ירוקה, ועליו התחבשות חרדל ועלוקות מוצצות דם. עיניו עצומות. כל אות תנועה וחיים לא נראה בפני הזקן, והנהו שוכב על ערשו כבול עץ, בלי רגש בלי נוע. נורא הוא מראה פני הזקן; אך עקבות יפי העלומים עוד לא עברו מעליהם.

על השלחן הקטן שלפני המטה צבורים המון פתקאות, קמיעות, גם סמים שונים, עשבים וירקות. על יד המטה יושבים אנשים שונים, בהם זקנים וצעירים. מראה פניהם יעיד בם כי בני הזקן החולה המה. רבי הזקנים יושבים על הארץ, מתפלשים בעפר, מקוננים ובוכים ברמעות שליש... ורבי הצעירים עליזים ושמחים, משתעשעים בשעשועים שונים, אוכלים ושותים, שרים ומזמרים, רוקדים ויוצאים במחולות ועושים כמעשי שכניהם יושבי החדרים הטובים והיפים.

❊

— זה הוא הזקן החולה אבי אנחה! — קרא אלי דמיון רעי בהראותו באצבעו על השוכב במטה — האיש הזה היה לפנים מאשר בחיים. הוא היה בריא אולם, קומתו היתה זקופה ורגלו ישרה. הוא היה יפה תאר וטוב ראי, פניו היו יפים ונעימים, לחייו מלאות ואדומות, עיניו מפיצות זיקי אש לוהטת ומבטים חרים ותודדים, צוארו עב וישמן ולבושהו הדר — ויחי חיים טובים ונעימים בחדר אשר במזרח הארמון. חדר יפה אף נעים, נחמד וכלול בכל פאר והדר, אשר עלה ביפיו ומראהו על כל יתר חדרי הארמון, בחברת ״שתו היפה רבת החן והקסם, אשר אהבה כנפשו. שמח התענג על רב טוב ונעם ויהי מאשר בחיים.

אך גם לאשרו בא הקץ! שכניו הרעים קנאו בכבודו ותפארתו, ויחלו להציק לו ולענותו — ואחרי כן גרשוהו כלה מחדרו וירחיקוהו

בחזקה מזרועות חברתו ואשת בריתו האהובה לו, ויפשיטו מעליו את בגדיו החמודות, וכל כבודו ותפארתו שמו למרמס.

ומני אז ירד פלאים! שכניו הרעים לא אמרו די להוות נפשם, והמעט מהם כי גרשוהו מחדר מגורו, כי הרחיקוהו מרעיתו, אהובת נפשו, כי הפשיטו מעליו בגדי תפארתו ויחפצו גם להכריתו כלה ולאבד כל שם וזכר לו... ויתנפלו עליו בחמה שפוכה, ויכוהו, ויפצעוהו, וידושו את בשרו בקוצים ובַרקנים, וישפכו את דמו כמים. פנות צרות וחשכות יחדו לו, במקום אויר משחית ומחנק נפש, ויסגרו בעדו בבריח ודלתים לעצר בעדו מצאת מפנתו הצרה למרחב...

וגם שמה התפרצו כפעם בפעם ויעשו בו שפטים נוראים באש ובמים ובכל כלי מועקה. אות קלון שמו על מצחו, על יצורי גוו ועל בגדיו... וכן דחוהו מאתם בחמה ובוז ויסגרוהו בחדר הצר והאפל הזה...

כל הרעות האלה מאז ומלפנים הרסו עמודי בריאותו, גזלו מבחר כחותיו ויעשוהו לחלש אין אונים, דל ורפה כח, וימיטו עליו מחלה כבדה וממשכה, עד כי נפל לאחרונה למשכב, והנהו שוכב על ערשו, ערש דוי, בלי כל אות תנועה וחיים — כאשר עיניך רואות הפעם — ויהי כמעט לאחר. יפי הפנים המאירים ונעימותם, אור העינים השחורות ומבטיהן החודרים, הגאון וההוד אשר היו שפוכים על פניו, הדר קומתו הזקופה והישרה, אדם לחייו, משמן צוארו וכל יצורי גוו חלפו כצל... ומה עיניך רואות עתה? בריה משונה המעוררת חלחלה ומנוד ראש... גל של עצמות יבשות...

והבנים? הנך רואה את מעשי הבנים והליכותיהם את אביהם הזקן והחולה... הזקנים טפש כחלב לבם, לבלי ראות ולבלי הרגש את נגעי אביהם ואסונו...

— הלא יושבים הם על הארץ, מתפלשים בעפר, מקוננים ובוכים! — קראתי אל דמיון.

— לא תמיד המה עושים כזאת — ענני דמיון — היום הזה יום אבל הוא להם מדי שנה בשנה, כי בו גרש אביהם מחדרו לפנים וילך שבי לפני צר; אבל האבל איננו טבעי כי אם מלאכותי והדמעות הנוזלות מעיניהם אינן יוצאות מעמקי הנפש, מקירות הלב — אך נטפי מים הן. יד ההרגל עשתה זאת. המה יתאבלו ביום הזה כי חובה עליהם להתאבל, כי כן נצטוו ולא יותר. ובכל הימים לא ישימו לב כלל אל

מחלת אביהם החולה. בכל הימים עסוקים הם בעיניני עצמם והנאתם הפרטית. — יש גם אשר ישחקו במשחקי ילדים ומתעסקים בענינים תפלים וחסרי טעם, ויש גם אשר ינצו איש את רעהו וקוראים למהלומות... רבים מהם אמנם יודעים כי חולה הוא אביהם ומחלתו עצומה ומסכנה; אבל לא ידעו טיב מחלתו, סבתה ומקורה, ולכן לא ישכילו לתת לו סמי מרפא טובים ומועילים, וישקוהו סמים מתוקים, שאין בכחם לרפא את מחלתו, כי אם להפיל עליו תרדמה ולהכחיד מקרבו כל הרגשה, או נתנו לו „קמיעות", סגלות הבל ולחשי שוא, עשבים וירקות וגם עתה לא יחדלו מתת לו „תרופות" כאלה... ורבים מהם עוד הרעו לו רעה גדולה, בשומם על ראשו גלדי קרח ועל גוו תחבושות חרדל ועלוקות מוצצות דם הקוראות: „הב! הב", באמרם, כי על ידם ירפא ממחלתו; אבל המה עוד הכבידו את המחלה פי שנים ויגדילו את הסכנה... וכל אלה לא ינסו לעשות איזה דבר לטובת אביהם. לא ישכילו להעלות ארוכה למחלת אביהם בפעלה ובמעשה. המה יסתפקו בבכיות, בקינות ובעצות... ורבים מהם לא ישעו אליו כלל ואינם מצטערים אף במעט בצרת אביהם החולה. האנשים ההם רעי לבב הם ואכזרים, אהבת עצמם תמלא את כל חדרי לבבם עד אפס מקום בהם לאהבה אחרת, לאהבת אביהם, ואחת היא להם אם יקום אביהם מחליו ואם לא, ולא עוד כי חפצים המה במיתתו והנם מתאמצים לקרב את קץ ימי חייו... ובעת אשר אביהם החולה מתהפך לעיניהם על ערש דוי, במכאובים נוראים, הנם אוכלים ושותים, חוגגים ושמחים... ויש אשר יבגדו בו ויתוספו גם המה על שונאיו...

יש אמנם יוצאים מן הכלל; אבל הבנים האלה בטלים ברוב וקולם הוא כקול קורא במדבר ואין ידים לפעולתם...

והזקן החולה? הוא שוכב על ערשו בלי רגש, בלי נוע, בלי הרגיש עצמת מכאוביו ומחלתו האיומה והנוראה, ומבלי גם הרגיש קרירות הקרח שעל ראשו ועקיצות העלוקות... רוח תרדמה נסוכה עליו זה עדן ועדנים, תרדמה עזה, תרדמת אלהים... התרדמה הזאת היא פעלת הסמים המתוקים אשר השקוהו רופאי האליל ותוצאותיהם... ובשנתו הנהו חולם חלומות נעימים ושונים, לפי רוח מלאכי החלומות הנצבים סביב למטתו... יש לפעמים והנה בחלומו: כרובים ומלאכי מעל נושאים אותו על כנפיהם ומביאים אותו שמה, שמה, אל חדר מעונו לפנים,

אל רעיתו האהובה לו; ושמה יראה חיים טובים ונעימים... ויש לפעמים והנה בחלומו: אנשים אשר זרה להם רוחו יבאו לחדרו, יאירו אליו פנים, יורידוהו מעל המטה, יקחוהו בזרועותיהם ויביאוהו לחדרם, ושמה ידברו על לבו דברים נעימים וערבים, דברי אהבה, אחוה וחן... ושמת הנהו בריא אולם, איתן וחזק, אוכל למעדנים ושותה לרויה...

אבל יש רגעים שבהם יתן החולה אות, כי איננו כבול-עץ, כי הרגשתו עוד לא מתה בקרבו...

עוד לא כלה לדבר והנה הגיד החולה את ידיו, רגליו ואבריו, תגודה קטנה, שפתיו נפתחו מעט, ועל פניו רחפה רוח תחנונים, ויללת איומה גחה מחדרי לבבו...

— זה לך האות! — קרא אלי דמיון ברגע ההוא — זה לך האות כי עוד לשד חיים בקרבו. יללה כזאת תגח מקרבו, ביום הזה, בכל שנה ושנה... היללה הזאת איננה מלאכותית, כי אם טבעית... היללה הזאת היא ארוכה ונשמעת, במשך כל השנה, מסוף העולם ועד סופו — אבל אך לאזן מקשבת... לאזן יחידי סגלה...

— ובכל זאת — הוסיף דמיון לאמר — גם ביום הזה עיניו עצומות מבלי הפתח

* *
*

— רב לכם התהולל בהבל! — נשמע קול אחדים מהבנים הצעירים בדברם אל הזקנים — למה לאבינו לנוע אל חדרו השומם ולשוב אל רעיתו הזקנה, אשר כבר פג טעמה וריחה נמר, וחנה והדרה כבר סרו ממנה? למה לו לראות חיים עם אשה בלה, בעת אשר חדרים רחבי ידים, מלאים כל טוב ויקר, כל פאר וחמדה, פתוחים לפניו, והוא יכול לבוא אליהם, לשכן בהם ולרוות דודים; נחת ועדנים, את בנות החן המרהיבות כל עין ביפין ומראיהן הנחמד.

ויעזבו את חדר החולה ויבאו אל החדרים האחרים...

אחרי כן קרבו עוד המון בנים צעירים אל מטת החולה ויתבוננו אליו רגעים אחדים. אחרי כן הטו את אזנם לקול נשימות אפיו, וימששו את עורקי ידיו, ויקשיבו רב קשב לקול דפיקות לבו, ויקראו: „לשוא נשאר פה על מטתו, הוא לא יחיה עוד, רגעי חיוו ספורים המה, עוד מעט וקרב קצו!" ורבים מהם קראו: „ומה לו ולנו? ולמה נתגולל בחדר הצר

„והמעפיש הזה, לשבע כלימות ורק ולחסר נפשנו מטובה? הנה נעזב „את החדר הזה, אשר כתפת היה לנו ובאנו לשכן בחדרים האחרים. שמה לא „נדע מחסור, שמה נוכל לרוות ענג ונחת מלא הפנים!”...

וימהרו ויעזבו גם המה את חדר החולה, ויבאו אל החדרים אחרים, ואחריהם נמשך המון אדם רב, מבני החולה הצעירים, עד כי בזמן רגעים אחדים עזבו כמעט רבי הצעירים את החדר..

ודומם ישבו הבנים המעטים, יחידי הסגלה, אשר לבם ער לאהבת אביהם וירידו בשיחם מכאב לב, ויאנחו, ויאנקו...

* *
*

— הבה אוליכך עתה לחדר האמלל הזה מלפנים! — קרא אלי דמיון רעי.

ונעזב את חדר החולה, ונעבור דרך חדרים רבים מחדרי הארמון עד אשר באנו אל חדר אחד במזרח הארמון, הוא החדר „עזובה”.

החדר הוא רחב ידים ומרות, יפה ונחמד; אבל מה רבה בו העזובה. דלתותיו גבוהות ורחבות וצבועות בצבעי קסם; אבל שבורות הן ומלכלכות זעיר שם זעיר שם. קירותיו גבוהות; אבל פשוטות ועורות. תקרתו מרהבת עינים במראה הנחמד והנאוה; אבל אבק רב יכסה. רצפתו היא רצפת אבני שיש מחטבות; אבל גלי עפר וערמות חול צבורים עליה בכל עבר ופנה. חלונותיו גבוהים ומאירים ודרך בם תשלח השמש קרנים אל החדר פנימה; אבל זכוכיותיהם מטנפות וסדוקות במקומות רבים וגזרי עץ וניר ימלאו את החסרון. לפני החלונות גן גדול, גן מרהיב עינים; אבל שמיר ושית עלה בו, ובכל עבר ופנה מפזרים ומשלכים ענפים יבשים, עלים נובלים וקוצים כסוחים, ומראים לכל את גדל החרבן והשממון אשר בו. ובכל העזובה הרבה אשר בחדר, עודנו נחמד ומרהיב ע נים. אוירו צח ונעים, וריחות נעימים כריח „גן עדן” אשר ברכו ה' נודפים עד למרחוק. פלגי מים יזרמו מסביב לו בקול המולה נעימה, וגלי מימיהם, כמי נחל השלח ההולכים לאט, דומם, אט, אט יהמיו.

ושכה באחת הפנות שוכבה אשה זקנה, עטופה בגדי אבל, פניה חורים ומלאי קמטים; אבל יפי העלומים עוד לא חלף מעליהם ואדם כהה עוד יכסה את לחייה. עיניה מפיצות מבטים נוגים ושוממים; אבל

גם חודרים. תוגה חרישית מרחפת על פניה ורוח עצבת ושממון נסוך עליהם... ואיזה קסם נעים ונורא כאחד יכסה את פניה... יש אשר מבטי עיניה תועים בחדר אנה ואנה... יש אשר היא מתיפחת ומפרשת כפיה ועיניה תזרמנה דמעות כמים... ויש אשר תיליל משבר לב ונואקת כגועת...

— זאת היא אשת הזקן החולה! — קרא אלי דמיון — גלמודה ועזובה מאישה ובניה, היא בוכה במר נפשה על גורלה וגורלם המר. רחוק הוא אישה ממנה; אבל קרוב ללבה ואת ברית נעוריה עוד לא שכחה... אנשים רבים ושונים כבר באו אל החדר הזה לשים בו משכנם, יצהילו לה פנים, וידברו דברי אהבה באזניה... וינסו גם להפיל עליה מוראם ופחדם; אבל היא לא אבתה שמע אליהם ולא נתנה להם את הודיה, כי אך אל אישה תשוקתה... ביום הזה, יום הזכרון לאבלה ושברה, היא מתיפחת ומיללת שבעתים מכל הימים. זה לא כביר התפרצה אנחה מקרב לבה, היא האנחה אשר פגשת אותה בדרך נשואה על כנפי רוח למרום — אנחה כזאת תתפרץ מלבה ביום הזה מדי שנה בשנה.

התבוננתי לכל עברי החדר וארא באחת מפנותיו עדת יצורים שונים ומשונים, בריות שפלות וזחלות על גרונן, אשר אחרי התבונני בהם זמן רב נראו לי כצללי אנשים, כגמדים... פניהם לבנים כפני מתים ותו מות חרות על מצחם. עיניהם מפיצות מבטים כהים ורפים. כל יצורי גום דלים ורזים, וכל הליכותיהם מפיקות עבדות, הכנעה ושפלות, והם מגאלים ומטנפים ולבושים בגדי עדים והנם פושטים יד לכל עובר ומשתחוים בעד פת לחם ואגורת כסף. מראה האנשים האלה עשה עלי רשם רע, ויעורר בקרבי רגשי בוז וגעל נפש.

— מי המה אלה? — שאלתי את הדמיון.

— המה בניה אשר באו אליה מרחוק, זה כבר, להסתופף בחדר הזה; אבל היא לא תרוה נחת מהם, כי יעציבוה מאד במראם והליכותיהם ולבה מר לה, בראותה את בניה עומדים על מדרגה שפלה כזאת.

עודנו מדבר והנה איש אחד עבר על פני עדת האנשים ההם ויצלף להם אגורות כסף אחדות ויקרא: „הא לכם אגורות כסף וקוננו ובכו!"... ומיד הרימו האנשים קול בוכים, קול קינה ויללה, ויורידו דמעה מעיניהם, ויתיפחו, וישועו...

ופני הזקנה נהפכו לירקון, רגעים אחדים נאנחה מרה ותעקם את שפתי פיה לאות בוז, ואחר אטמה את אזניה ותלט פניה בכר שמראשותה.

— הרואה אתה את שפלות האנשים האלה? — קרא אלי דמיון בהראותו באצבעו עליהם — לא מצב אביהם המר ולא עני אמם השכולה יעוררום לבכי וקינה, כי אם אגורות כסף... הקינות האלה תשרטנה שרטת בנפש הזקנה והיא אוטמת אזניה משמע אותן...

כעבור רגעים אחדים חדלו הקינות, והמקוננים החלו לריב איש את רעהו בגלל האגורות: מי יקח חלק גדול בהן ומי — חלק קטן...

— הה, אישי! הה, בני! — דובבו שפתי הזקנה בלחש ודמעותיה נזלו חרש על לחייה — עד אנה, הה, אהיה כאלמנה שכולה? מתי אשוב לחזות בנעם פניך, אישי היקר? ובני? עד מתי יהיו לי למורת רוח אלה הבנים בדרכם והליכותיהם? מתי יבאו אלי בני הנחמדים המהללים בפי כל?... אהה, ה' אלהים עד אנה לא תאמר לצרותי די?... הנה שערי השמים ננעלו לפני!... וגם אנחותי אשר שלחתי שמה, זה כאלפים במספר, לעורר עלי רחמים במרום, לא תמצאנה שמה אזן קשבת, ומי יודע אם לא כן יהיה גם גורל האנחה החדשה אשר שלחתי שמה זה עתה?...

רגעים אחרים שררת דומיה בחדר. אחרי כן שבה הזקנה לריב בשיחה ולקונן, ומלות בודדות נשמעו לאזני: יום אבל ואסון!... צרה ושבר!... חרבן... שרפה!... שבי!...

— עתה נשובה לחדר הזקן החולה — קרא אלי דמיון.

* *
*

ובעוד רגע כבר היינו בחדר הזקן. והנה פתאם נפתחה הדלת ורבים מהבנים הצעירים, אשר עזבו לפני זה את חדר אביהם הזקן וילכו להם אל החדרים האחרים, באו החדרה, חפויי ראש ועיניהם נטויות ארצה ופניהם אדומים מבשת...

והזקן החולה התנועע מעט... ופתאום פקח את עיניו ויזורר...

— אבינו! אבינו! — קראו רבים מהבנים השומרים על מטת

החולה — הנה פקחת את עיניך! הנה הסירות שנת מהן... סימן טוב! סימן תחיה!...

— אבינו! סלח לנו! מחל לנו! — התחננו הבנים הצעירים, אשר באו זה עתה החדרה, וישקו את כפות ידי אביהם — הנה חטאנו והעוינו הישרה! לעתות בצרה עזבנוך ובבשת פנים הנה שבנו אליך... נסכלנו עשו אב יקר! כי השלכנו יהבנו על שכנינו אשר תחת אהבתנו ישטנונו ויפנו אלינו ערף ולא פנים... הנה בניך אנחנו ומעהה עמך אנחנו בצרה ולא נעזבך עוד עד עולם...

וצחוק תמים עבר על שפתי הזקן ושני אגלי דמע, דמע גיל, נראו בעיניו...

— אבינו! — קרא שנית אחד מהבנים השומרים על מטת אביהם, בהתבוננו בפני החולה באהבה — הננו לתת לך סם טוב ומבריא. הוא יחזק את מוסדי גוך ההרוס, יאמץ את כחך, יוריק מיץ מרטיב ומבריא בעצמותיך היבשות, והתעודדת, ונגברת חילים, וישבת על המטה — ואחרי כן תרד ממנה, ואנחנו נוליך אותך לאט לאט על הדרך המוליכה לחדר מולדתנו... שמה תשוב לאיתנך והיית בריא אולם, דשן ורענן, עלז ושמח... שמה יתחדשו ימי נעוריך, ימי העדנה והעלומים ישובו אליך, קומתך הכפופה תזקף, עצמותיך היבשות תדשנה, גוך הרזה וצוארך הכחוש ישמנו, פניך החורים יאדמו, לחייך אשר שפו עצמותיהן תמלאנה, עיניך השקועות בחוריהן תשבנה על מלאת, ושבו והפיצו מקרבן מבטי חיים ואורה...

— ועתה, אחי היקרים! — הוסיף לדבר בפנותו אל אחיו הצעירים — ילכו נא אחדים מאתנו לפנינו, לפנות את הדרך העולה שמה, לישר את המסלה ולבשר לאמנו המתאבלת, כי ימי עניה לא ימשכו עוד, כי עוד מעט יבוא הקץ למצב אלמנותה... גם לעשות משטר וסדרים בחדר, כי דבתה העזובה בקרבו ושממה ואי סדרים שוררים בכל פנותיו...

* * *

גם אנחנו נלך שמה — לחש לי דמיון באזני.

באנו אל החדר ההוא!

הזקנה לא שכבה עוד במטה, כי אם ישבה באחד מירכתי החדר ראשה נשען על כפות ידיה ופניה נוגים מאד...

פתאם נפתחה דלת החדר ובני הזקן הצעירים, אמיצי רוח, מלאי כח עלומים, בפנים מאירים וצוהלים, באו החדרה ויריעו תרועת ששון: „שלום לך, אמנו היקרה!" וישקו את כפות ידיה באהבה.

— בני! בני! — קראה הזקנה בעליצות נפש ולב הומה מרגשי גיל וששון, ותחבקם בזרועותיה, ותשקם במו פיה, באהבת אם רחמניה, ודמעות גיל פרצו מעיניה ותזרמנה על לחייה ומשם על ידי בניה — מה שלומכם? מה שלום אביכם, אישי היקר? האמנם אתכם, בני היקרים, עיני רואות? הבהקיץ אם בחלום אחזכם?..

— בהקיץ! בהקיץ! — קראו הבנים בקול עלז — נפשנו כלתה אליך, אמנו היקרה, לחזות בנעם פניך ולראות חיים בחברתך הנעימה... ונעזב את חדרנו הצר והאפל, ונבוא הנה, ומעתה לא נעזבך עוד עד עולם... ועתה הננו לבשרך, כי ימי עניך לא ימשכו עוד, כי אישך, אבינו היקר, ישוב גם הוא אליך בקרוב... ועתה נעשה נא משטר וסדרים בחדר ובגן...

פני הזקנה הפיקו צהלה ושמחה.

עברו רגעים אחדים והנה שנת מראה פני החדר והגן שלפניו תכלית שנוי, הדלתות נקו מחלאה ובוץ, הוסר האבק מעל פני התקרה, ערמות החול מעל פני הרצפה, בדקי החלונות תקנו, הוסרו הקוצים והחרולים מקרב הגן ונטיעות חדשות נטעו שמה...

והזקנה מתבוננת אל כל מעשי בניה והנה שבעה נחת וענג, הקמטים אשר בפניה נתפשטו ויחלפו, אדם לחייה גדל פי שנים, עיניה תפיצינה מבטי אור, רצון וחיים... קומתה נזקפה והנה מרימה ראשה בגאון והוד...

— הבה רעי! — קרא אלי דמיון — והביאותיך עוד הפעם לחדר הזקן החולה!...

* * *

באנו לחדרו! —

והנה הזקן יושב על מטתו נשען על כרים אחדים ותמוך בזרועות אחדים מבניו הזקנים והצעירים גם יחד, רבים מגלדי הקרחת כבר הוסרו מעל ראשו, פניו החורים כסו באדם כהה, לחייו נמלאו מעט, קומתו נזקפה מעט והנהו מתבונן אל כל סביבותיו, אל בניו האהובים לו, במאור

פנים ומעוף עליהם מבטי חיים ואור, אהבה וחן... כחותיו נתחזקו מעט; אבל הדבר אין בו עוד...

האחדים מהבנים השומרים על מטתו יתנו לו, כפעם בפעם, כף סמים לשתות וקוראים: „שתה אבינו, מן הסמים האלה, המה יחזקו את גוף ויחליפו כחותיך... למען תוכל לרדת מעל המטה... הנה בשורות טובות הגיעו לאזנינו כי כבר נעשו משטר וסדרים בחדר מולדתנו... ואמנו גם היא חרשה כנשר נעוריה...

עוד לא כלה לדבר את דבריו והנה המון בנים זקנים וצעירים גם יחד אפפו את המטה ויקראו: „למה, אבינו, תשמע לעצת בניך האוילים, לחכות עד אשר תכלה לשתות את סמיהם ועד אשר תוכל לרדת בעצמך מעל המטה וללכת ברגליך? עת לעשות היא! עלינו להחיש את מעשינו! הכה נעשה את דרכנו עתה! — ואם לא תעצר כח לרדת מעל המטה נשאך אנחנו במטה והביאונוך לחדר אמנו כרגע!".

וירימו את המטה מעל הארץ בכח ויחלו לשאתה...

אבל הזקן לא עצר כח לשבת במטה הנשאה במהירות וישכב...

— הוי, בנים משחיתים! — התמרמרו אליהם הראשונים — מה אתם עושים? האומרים אתם להביא את אבינו לחדר אמנו עתה, בהיותו עוד חולה וכואב, מלא פצעים וחבורות? הבזה תשמחו את לב עמנו בהביאכם אליה בעל חולה ונגוע? וביחוד את המטה הזאת, העוצרת בקרבה אדים משחיתים וקטב מרירי? — — —

אבל נושאי המטה לא שמו לב לדברי הבנים המתונים ויחלו עוד להטיל אבק בעיני רבים מהם, למען לא יראו את מעשיהם, וימהרו לעשות את דרכם הלאה...

■

ורעי דמיון הביאני עוד הפעם אל החדר המזרחי והנה רבי הבנים החדשים שנו את דרכם לרעה, אהבתם לאמם רפתה בקרבם ואינם פונים עוד אליה... במקומות רבים רבה העזובה והמה יחבקו יד בעצלתים... והמה מריבים ונצים איש את רעהו ומתחרים זה בזה ועושים מעשים אשר לא יעשו... ורבים מהם התערבו בתוך הבנים הגמדים, צללי האנשים, וגם המה היו לבריות משונות, לפושטי יד לקבל נדבות... ופני האשה הזקנה עגומים שנית והיא בוכה בדממה והקוננת: „אם אלה המה בני

למה הם לי? היוכלו בנים כאלה לשמח לב אם זקנה?... היש דמיון ביניהם ובין בני האהובים בשנים קדמוניות? ואני אנה אסתיר את חרפתי מעיני שכנ אשר בחדר ומעיני העוברים בו כפעם בפעם?"...

ואנחה חדשה התפרצה מלב הזקנה, אנחה מרה ואיומה, וכרגע נצבה לפני בדמות ובצלם האנחה הראשונה; אך פני האנחה הזאת מפיקים זועה, מרירות והתמרמרות, תקוה נכזבה ויאוש...

ומעיני הזקנה פרצו דמעות ודם אשר נקוו אחרי כן בשני מקומות ויהיו למקוה דמעות ולמקוה דם. ותרחץ הזקנה את האנחה במי הדמעות ותזו עליה מדם המקוה, ותאמר: „בדמי חיי! בדמי חיי!" ואחרי כן קראה בשבר רוח: „לכי נא, אנחתי, גם את, ועלי השמימה אחרי אחותך!... שמה התנפלי לפני כסא אבי הרחמים, תשפכי לפניו מרי שיחי, תגידי צרתי באזניו, אולי יחוס, אולי ירחם... חלי נא פניו כי יאצל מרוח בני האהובים לפנים על בני אלה, כי יתן להם לב חדש ורוח חדשה — ואם אין למה לי בנים כאלה? וטוב לי להיות שכולה וגלמודה כאשר הייתי, מאשר תראינה עיני יוצאי חלצי, מכוערים ומגוגים, על יד ימיני..." .

. . . .

. . . .

ויוציאני דמיון רעי מן הארמון ויעלני על כנפיו ויעף, ואחרי רגעים אחדים הורידני מכנפיו ארצה, על הדרך העזובה והשוממה ויעלם מעיני...

ואחרי רגעים אחדים ראיתי את האנחה השניה נשאה על כנפי רוח למרום השמים...

וצעיף אבל פרוש עוּדו על פני הטבע... הבריאה מתאבלת...
ונטפי גשם יורדים ארצה — השמים בוכים — — —

משה
או
שלשת הנביאים
(חזיון)

צהרים! —

השמש עומדת בחצי השמים ומשם היא מראה פנים שוחקות להבריאה ושולחת אליה מבטים חמים ומאירים, קוי אור וזהר, השופכים אור בהיר על פני הככר הנחמד והנעים המשתרע מסביב והמרהיב כל עין ביפיו ובכל חמודותיו הנגולות כספר לעין כל עובר... שם גבעות מכסות בירק דשא ועמקים עוטפי בר, שדמות ארוכות עטופות מעטפות ירוקות, ירקרקות, צהובות ולבנות ונראות מרחוק כדומינות משבצות בצבעים שונים. השבלים מהן עולות ימים, נצבות בקומה זקופה ומרימות ראשיהן בגאון והוד, מהן באות בימים כפופות ראש כענוים ושפלי ברך ומהן זקנות, שוכבות בעצלתים כעיפות מחם היום וישנות שנת צהרים... כל רוח קל לא יפוח בחוץ, כמו המלאך הממונה על הרוחות חס הוא על השבלים הזקנות ואיננו חפץ להפריען משנתן... השושנים והחבצלות עוצמות עיניהן ונותנות לחייהן לנושקים, לקוי השמש הנושקים אותן בחם ורגש, ואדם חכלילי יכסן, בעלמה תמה בנשק אותה אוהבה... היער הזקן לא ימצא, לפי הנראה, חפץ בחברת קוי השמש הנלהבים, השואפים לחמדות ארץ ותענוגותיה ולא יתן להם לבוא אל תוכו, לפזז ולכרכר בו כמעשיהם בשדות והנהו מתבודד במועדיו ותפוש במחשבותיו וזכרונותיו העתיקים, אשר ירהיבוהו וימלאו כל קרביו רגשי גאון... אך ילדיו הקטנים, הצפרים וכל בעלי כנף, מבלי שים לב לאביהם הזקן ומנוחתו, הנם רוקדים ועופפים מענף לענף, צוהלים ושמחים, מצפצפים ומהגים, משוחחים בקול, שרים ומזמרים... ואביהם הזקן לא יתרגז עליהם, אם מאשר לא יקפיד בדבר משחקי הילדים, בדעתו כי ילדים הם ועליהם לשמח בילדותם ואם מאשר יודע הוא כי לא יהיה לו שומע בקרב הילדים... ומפה ומשם

ישמע קול המית הנחלים ההולכים לאט ושוטפים בקול המולה נעימה, ופני המים מזהבים פה ושם — קרני השמש רוחצות בהם לרגעים, שחות הנה והנה ומשחקות את הדגים השוטטים מתחת לפני המים...

דמיה נעימה שפוכה על פני כל הככר... היקום מתענג בחיק המנוחה הנעימה ושלות השקט הפרושה מסביב... ופני הטבע מפיקים אורה והרחבת הנפש...

אך שמה ממול הככר הנחמד הזה ישתרע ככר עזוב ושומם, אין בו כל עין וכל שיח, כל פרח וצמח הארץ, כי אם ערבות חול וסלעים... ואין כל צל להסתר בו מקרני השמש הלוהטות שמה... בכל עבר ופנה בארות מים ותמר המעלות מקרבן אדים ולח, צחנה ובאשה, ובמקומות רבים תטבע הרגל ברפש ומדמנה. גם שם שוררת דמיה, אך לא דמיה נעימה כי אם דמית המות, ולעתים ישמע קול העורבים ובנות היענה, הצורחים מר בקול מוזר השורט שרטת בנפש... הטבע יראה שם כמת ערום בלי תכריכים, כנבלה סרוחה, ומסביב לו מקוננים ומספידים שכורים... ובאחת הפנות תראינה מצבות מפזרות פה ושם, בלחיי רבות מהן עלו עשבים ירוקים והכתבות שעליהן נמחקו... המקום ההוא בית מועד לכל חי הוא...

וקול נהר ומר, קול בכי ויללה, קול העוצר בקרבו עצב עתיק יומין, עצב של אלפי שנה, יפריע לרגעים את דמית המות אשר מסביב... הקול הזה בוקע ועולה מבין הקברות אשר בירכתי הככר השומם... והוא עולה ויורד, מתגבר ורפה חליפות...

הקול הזה הוא קול איש זקן היושב שמה על הארץ, על יד אחד הקברים, ומקונן ובוכה מאין הפוגות...

ופני האיש החורים כשיד מפיקים יגון מר, אימה וזועה, מצחו מלא קמטים, עיניו רכות מבכי, שמורותיהן אדומות וריסיהן כבר נשרו מעליהן. מבטי עיניו כהים ונלאים ותועים הנה והנה. והוא עטוף בגדי אבל ומטפחת גדולה חבושה מסביב לראשו.

ראשו נשען על שתי כפות ידיו ולפניו ספר פתוח ועיניו נטויות אליו לרגעים, ודמעות עיניו נושרות, כפעם בפעם, על גליוני הספר...

הזקן הזה הוא המקונן הלאמי, ירמיהו הנביא! — — —

היום הזה הוא יום התשיעי לירח אב — והוא יושב ומקונן את הקינה הלאמית מעשה ידיו.

וקול מלים בלולות באנחות ויללות ישמע לאזן:

„איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים
„שרתי במדינות היתה למס — דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד כל שעריה
„שוממין — איכה יעיב באפו אדני את בת-ציון השליך משמים ארץ תפארת
„ישראל — כלו בדמעות עיני חמרמרו מעי נשפך לארץ כבדי על שבר
„בת-עמי — מה אעידך ומה אדמה לך הבת ירושלם מה אשוה לך ואנחמך
„בתולת בת-ציון כי גדול כים שברך מי ירפא לך — במחשכים הושיבני
„כמתי עולם, גדר בעדי ולא אצא הכביד נחשתי — סחי ומאוס תשימני
„בקרב העמים, פצו עלינו פיהם כל אויבינו — בני ציון היקרים המסלאים
„בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר".

דמית מות... קינת המקונן תשתפך בכל מרחבי הככר, ומתחתיות ארץ יענה לעמתה הטבע השומם בהד קולו, הד מת, הד איום ונורא... והעורבים ובנות היענה צורחים מר...

ושמה בככר הנחמד אשר ממולו ירנן וירעע... השמש מראה שם פנים שוחקות, הנחלים יהמו בהמולה נעימה, הצפרים צוהלות ונותנות בשיר קולן ופני הטבע מפיקים אורה והרחבת הנפש...

מה להטבע הצוהל ולקינת המקונן?...

רגעים אחדים החשה המקונן ואחר הכה על לבו פעמים אחדות ושפתיו דובבו: „חטא חטאה ירושלם על כן לנידה היתה — טמאתה
„בשוליה לא זכרה אחריתה ותרד פלאים — צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי —
„נחנו פשענו ומרינו — ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום".

אנחות ממושכות התפרצו מלב המקונן...

פתאם נשא המקונן את עיניו למרום ויחל לשפך שיחו לפני ה':

„ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה — ראה ה' והביטה למי עוללת כה —
„זכר עניי ומרודי לענה וראש — אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי — זכר
„ה' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתנו, נחלתנו נהפכה לזרים בתינו
„לנכרים, יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות, על צוארינו נרדפנו
„יגענו ולא הונח לנו — עבדים משלו בנו פרק אין מידם — למה לנצח
„תשכחנו תעזבנו לארך ימים, השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם".

עיני המקונן אורו מעט... התפלה הקלה את יגונו ותשב את נפשו...

„חלקי ה' אמרה נפשי — דובבו שפתיו בלחש — על כן אוחיל

„לו, טוב ה' לקוו לנפש תדרשנו, טוב ויחיל ודומם לתשועת ה', טוב „לגבר כי ישא על בנעוריו, ישב בדד וידם כי נטל עליו, יתן בעפר „פיהו אולי יש תקוה, יתן למכהו להי ישבע בחרפה, כי לא יזנח לעולם ה'".

— אוריד כנחל דמעה יומם ולילה — הוסיף המקונן לדבר אל נפשו — לא אתן פוגת לי, לא תדם בת עיני, אשפך כמים לבי נכח פני ה' — אולי יחוס אולי ירחם.

ולאט לאט התרומם ויקם מעל הארץ, התבונן אל כל סביבותיו בעינים מפיצות מבטים עגומים ויישתטח על הקברים וירם קול בכים וישאג וינהם כלביא: „עצמות חביבות מה אתן שוכבות? בניכן גלו „ובתיהם חרבות ואיה זכות אבות בארץ תלאובות?— תנו קול, אבות, „בבכי הצבי, תעו בניכם והרי הם בשבי, אם כאדם עברו ברית, איה „זכות כרותי ברית?".

* *
*

היום רד ויהי לילה...

וידם המקונן... הבכיה חדלה... עיף ויגע השתרע על הארץ והתרדמה סגרה שמורות עיניו ויישן...

ותדם כל מקהלת האבל... גם העורבים ובנות היענה חדלו מצרח... וגם מכבר השני, הנחמד, לא נשמע כל קול. גם שמה שבתה ההמולה. כלם שכבו לנוח...

המקונן שוכב פרקדן... הוא ישן; אבל גם בשנתו לא ינוח לבו... פניו מפיקים איזה יגון מר, יגון קורע לבבות, יגון אשר לא יתאר באמר ודברים, ורוח תחנונים, תחנוני אומה שלמה מרחפת עליהם: „מה פשעי ומה חטאתי? מדוע לא תתנו מנוח לי? החטאתי כי חלשה אני ורפת כח?... עד מתי אשבעה נדודים ואקוצה בחיי?... הה, עד מתי?"...

מחזה אבל!... גם הטבע מתאבל ומתחנן...

פני השמים מכסים בעבים קטנים. הלבנה ממרום השמים מתבוננת בדממה אל הבכר השומם מתחת ופניה עצובים... אך לבה הרך לא יתגה להתבונן זמן רב אל מחזה האבל אשר מתחת והנה מסתתרת מתחת לעבים, לבל תראינה עיניה את מחזה האבל. היא מליטה את פניה ובוכה בסתר...

המקונן ישן; אבל גם בשנתו לא ינות לבו. רוחו יחזה לו המון חזיונות ונפשו חולמת...

גם המראות אשר יראה בחלום מעציבים ומוגים..

פתאם הופיעה נהרה על פני הישן...

חלום נעים יחלם לו... בחלומו והנה שמע ה' אל תפלתו: „הנה „ימים באים נאם ה' — הוא שומע קול נחומים משמים — והקמותי לדוד „צמח צדיק, ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ, בימיו תושע „יהודה וישראל ישכן לבטח, וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו — ואני אקבץ „את שארית צאני מכל הארצות אשר הדחתי אותם שם והשבותי אתהן „על נוהן ופרו ורבו — ושבתי את שבות עמי ישראל ויהודה אמר ה' צבאות „אל הארץ אשר נתתי לאבותם וירשוה — הנני מביא אותם מארץ צפון „וקבצתים מירכתי ארץ בם עור ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול ישובו — „כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו — ורויתי נפש הכהנים „דשן ועמי את טובי ישבעו נאם ה' — ונתתי להם לב אחד ודרך אחד „ליראה אותי כל הימים — ולכהנים הלוים לא יכרת איש מלפני, מעלה „עולה ומקטיר מנחה ועשה זבח כל הימים" — —

צחוק נעים מרחף על פני המקונן הישן

* *

*

עפעפי שחר נבקעו... ומלכת היום יצאה מחדר משכבה בפנים אדומים ומצהצחים ותתצב שמה בפאתי קדים...

היקום פקח את עיניו... הבריאה הקיצה משנתה...

וקול המולת דברים, שיחות, רננה, המיה, צפצוף נשמע מכבר הנחמד, עצי היער מניעים ראשיהם, שואלים איש את רעהו לשלום ומברכים זה את זה בברכת הבקר... הילדים, הצפרים וכל בעלי כנף, צוהלים וצוחקים בקול, פוצחים רנה, מצפצפים ומהגים, רוקדים וסובבים במעגלה כילדים שובבים... השבלים מתלחשות והולכות רכיל אשה ברעותה כנשים... השבלת ההיא פורצת גדר הצניעות, היא פושטת צווארה לאהובה, הרוח, הנושק אותו באין הפוגות... והשבלת ההיא עצלה ושוכבת בחבוק ידים עד נכון היום... השושנים והחבצלות מתעלסות באהבים את קרני השמש דמעות גיל נוצצות בעיניהן היפות...

גם העורבים ובנות היענה אשר בככר השומם הקיצו משנתם והנם משתעים ומשותחים בקולם המוזר.

בקר!... טל ילדות פרוש על פני כל הבריאה!..

הס, הס מסביב!... הטבע מתפלל תפלת שחרית!... היער הזקן הוא החזן העובר לפני התבה ומקהלת המשוררים, הצפרים, השבלים, השושנים ויובלי המים, תען אחריו בקול. גם העורבים ובנות היענה יצרחו בתפלה לעמתו...

הטבע אומר שירה למלך הכבוד!...

והזקן המקונן כבר הקיץ משנתו וישב לקונן..

מה להמקונן ולשירת הטבע?...

והנה קול זמרה נשמע בככר השומם, קול נעים מרנין לב, קול נחומים משיב נפש, כקול מקהלת המלאכים במרום, והקול יגדל ויתקרב מרגע לרגע... והמון מלים בלולות עולות בקול... עוד רגע והמלים נשמעות לאזן:

„נחמו נחמו עמי! יאמר אלהיכם, דברו על לב ירושלם וקראו אליה „כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ה׳ כפלים בכל חטאתיה — „על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם — „פנו דרך ה׳ ישרו בערבה מסלה לאלהינו, כל גיא ינשא וכל הר וגבעה „ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה״.

„נחמו נחמו עמי!״

וההד יענה בקול לעמתו: נחמו! נחמו! —

„מה זאת? מה הוא הקול המגיע לאזניו? שלמי הוא? המלים אינן מוזרות לו; אבל מפי מי הן יוצאות הפעם?״ המקונן מלא השתוממות ותמהון.

„אל תירא כי אתך אני — יוסיף הקול להשמיע — ממזרח אביא „זרעך וממערב אקבצך, אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני „מרחוק ובנותי מקצה הארץ״ —

„נחמו נחמו עמי!״

— מה אנכי שומע? — יקרא המקונן לנפשו בתמהון — היקוים עתה דבר חלומי שחלמתי בלילה הזה? היבא עתה „צמח צדיק״? — הוא נוטה אזנו ומוסיף להקשיב:

„אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר — מקים

„דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים האומר לירושלם תושב ולערי יהודה
„תבנינה וחרבותיה אקומם — צאו מבבל ברחו מכשדים בקול רנה — אמרו
„גאל ה׳ עבדו יעקב — עורי עורי לבשי עזך ציון לבשי בגדי תפארתך
„ירושלם עיר הקדש כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא, התנערי מעפר
„קומי שבי ירושלם התפתחי מוסרי צוארך שביה בת ציון — עניה סערה
„לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים, ושמתי כדכד
„שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ" —
„נחמו נחמו עמי!" —

עברו רגעים אחדים והנה איש מלא כח עלומים, פניו מלאים ומפיקים אמץ לב ורוח, אורה ושמחה, ועיניו מזרות זיקי אש ומפיצות מקרבן מבטים לוהטים ומהירים, קומתו זקופה ורגלו ישרה, נראה מרחוק הולך וקורא את הקריאות האלה, והוא הולך וקרב אל המקונן.

— רב לך, ירמיהו אחי! — קרא האיש ההוא בגשתו אל המקונן — רב לך שבת על הארץ וקונן! בקינות לא יושע עמנו. עלינו לעורר את רוח העם לפעלה ומעשה, כי יושיע העם את עצמו, כי עזרתו אך בו בעצמו, ואם לא ינסה בעצמו לעשות חיל ברוח חכמה ובלב מתנה לא יושע עד עולם.

— מי אתה, בן אדם! כי תלך בגדולות ונפלאות כאלה? — קרא אליו ירמיהו בעינים מפיקות זעם ובוז כאחד ומבלי מוש ממקום שבתו.

— ישעיהו הנביא אנכי! — ענה האיש — „ורוח אדני ה׳ עלי
„יען משח ה׳ אותי לבשר ענוים שלחני לחבש לנשברי לב לקרא לשבוים
„דרור ולאסורים פקח-קוח — לאמר לאסורים צאו לאשר בחשך הגלו על
„דרכים ירעו ובכל שפיים מרעיתם — ה׳ יצרי מבטן לעבד לו לשובב
„יעקב אליו וישראל לו יאסף ואכבד בעיני ה׳ ואלהי היה עזי, ויאמר נקל
„מהיותך לי עבד להקים את שבטי יעקב ונצורי ישראל להשיב — לשלם
„לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעטה תהלה
„תחת רוח כהה וקרא להם אילי הצדק מטע ה׳ להתפאר, ובנו חרבות
„עולם שממות ראשונים יקוממו וחדשו ערי חרב שממות דור ודור".

— שקר תדבר! — קרא אליו ירמיהו בקצף ויסב את עיניו ממנו — לא ישעיהו אתה ולא ה׳ שלחך! הנה כאחד הבוגדים, אשר „ידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ", תדבר! סור לך מזה, נביא השקר! לא אבה ולא אשמע לך! חלילה לי מתת ידי למרשיעי ברית

ול„דוחקים את הקץ", חלילה! פה אשב ואקונן במר נפשי ואתחנן לפני ה' עד אשר ישלח אלינו את משיח צדקנו!

— אם כן אלך לי בעצמי אל העם! — קרא ישעיהו ויפן מאתו וילך לו הלאה — אקרא בגרון ולא אחשך כשופר ארים קולי ואגיד לעמי פשעי ולבית יעקב חטאתם, כי יחכה לנסים, ולא יעשה מאומה בעצמו לרוחתו לישועתו, ולא אנוח ולא אשקט עד אם יתעורר העם לפעלה ומעשה, או אז יבקע כשחר אורו וארכתו מהרה תצמח.

וירמיהו נשאר על מקום שבתו, על הארץ, והנהו בוכה, מתפלש בעפר ומקונן כבראשונה...

וישעיהו נעלם ואיננו...

ובעוד רגעי מספר נראה מרחוק עוד הפעם ישעיהו ואחריו להקת אנשים צעירים לימים הולכים ומרננים אחרי ישעיהו: „נחמו נחמו עמי"! ומבלי סור למקום מושב ירמיהו הולכים להם הלאה, הלאה...

— אתם, בני היקרים! — קרא אליהם ישעיהו בדרך — אתם תחיו את ארץ אבותינו מעפר שממותה, אתם תבנו חרבות ציון, ואתם תהיו למופת לכל יתר אחיכם אשר בגולה.

— ציונה! ציונה! — מלאו אחרי דבריו צעירי הימים בתרועות ששון.

עוד לא עברה עת מעטה וישעיהו נראה עוד הפעם עובר על פני הככר, פניו מפיקים רצון ועליצות והוא צועד צעדים גדולים ורחבים ומדבר אל לבו: „עת לעשות היא! מספר אנשים מבני ישראל כבר העליתי לארץ אבותינו וכבר באו שמה אל המנוחה ואל הנחלה, ועתה הנני לשוב אל העם ולעורר עוד רבים מבני הגולה לעשות גם המה כמעשי אחיהם ולעלות לארץ אבותיהם".

ובעוד רגעי מספר שב ישעיהו ועמו להקת אנשים גדולה מאד, וכלם עושים את דרכם בחפזון ומרוצה, וקוראים ומריעים: „לארץ אבותינו! לארץ אבותינו!..."

* *
*

והנה מאחד ההרים אשר על פני הככר נשמע פתאם קול אדיר וחזק קורא: „ישעיהו! ישעיהו!".

ישעיהו הרים את עיניו למעלה והנה איש אחד לבוש בגדים

לבנים נצב על ראש ההר, ומראה פני האיש כפני מלאך אלהים, קווצותיו תלתלים לבנות כשלג וזקנו הלבן יורד על פי מדותיו, עור פניו קרן ומאיר כאור שבעת הימים, מצחו רחב ולבן ומפיק הוד נורא, עיניו כוכבים נוצצים וקרני הוד על ראשו, והוא גבה הקומה וחסון כאלון, קומתו הזקופה ומראה פניו מפיקים גבורה ואמץ לב ורוח, ועוד לא כהתה עינו ולא נס לחה — והוא קורא אל ישעיהו בכח.

— הנני! הנני! — אמר ישעיהו ויגש אל ההר בחרדה.

— משה עבד ה' אנכי! — נשמע קול האיש מראש ההר.

— משה איש האלהים!! — קרא ישעיהו בחרדת קדש ויפל, לרגל ההר, מלא קומתו ארצה.

ויתר האנשים אשר הלכו אחרי ישעיהו נגשו אל ההר גם הם ויטו אזניהם לשמע דברי איש האלהים.

— קום לך, בני, מעל הארץ! — קרא משה בקול נעים וערב בהחלו לרדת מן ההר — לא איש אלהים אנכי, כי אם אדם כמוך וככל איש ישראל. ועתה שמע נא, בני ישעיהו! ראה ראיתי את אשר אתה עושה לטובת עמך ואבוא לנחותך בעצתי, והודעתי לך את הדרך תלך בה ואת המעשה אשר תעשה.

וירד משה מן ההר אל העם — —

דממה מסביב... חדלה השיחה בין עצי היער והשבלים, השושנים והחבצלות חדלו מהתעלם באהבים את קוי השמש, הצפרים חדלו מזמר, גם העורבים ובנות היענה חדלו מצרח — כלם נטו אזניהם לשמע את דברי המחוקק הגדול בכל מחוקקי העולם, את דברי המורה לכל בני האדם...

— שמע נא, בני ישעיהו! — קרא איש האלהים ברדתו מן ההר — הנה אתה אומר להושיע את עמך, לקבץ את נדחיו מארבע רוחות השמים ולהעלותם לארץ אבותיהם. ברוך תהיה לה' על מחשבתך הטובה הזאת. הן שמעתי רבים מבני עמנו אומרים: עוד מעט ויזרח אור החפש על כל בשר וכל העמים יאירו אלינו פניהם ויחיו אתנו בשלום ואחוה; אבל דע לך, בני, כי כל עוד אשר יהיו בני עמנו החלשים מכל בני האדם, כל עוד אשר יהיו מפזרים ומפרדים בכל הארצות ונודדים בגוים, לא יהיה להם מנוח והיו האמללים והנדכאים מכל בני האדם. עליהם אפוא לתור להם פנה אחת בתבל, אשר שם יוכלו, בחסד הממשלות אשר בצל כנפיהן יחסו, לשוב לכבודם הראשון ולהיות לעם. אז יהיו בטוחים מפחד, וגם

אלה אשר יתגוררו עוד בארצות העמים האחרים לא ייראו רע, כי לא יהיו עוד כיתומים עזובים.

וכאשר ראיתי את עני עמי בחמר כן ראיתי את עניו ברוחו. רוח עמנו ירד פלאים. ה„גלות" מארצו והנדודים, זה שנות אלפים, הכחידו כל חלקה טובה בו, שרשו מקרבו את המדות הטובות שהיו לו לפנים וישרישו בקרבו מדות שפלות ורעות. הרעות יחבלו בו רוח האדם והטובות רוח הגוי. בהיות בני עמנו נעדרי מתנות הטבע, אשר חלק בשוה לכל בני האדם, ולמדו להונות, לרמות, לשקר, לריב, להרע ולהזיק, לעשות התבולות ערמה, למען השג להם משפטיהם במזמות רעה וארחות עקלקלות. וכאשר יאירו אליהם העמים פניהם יואלו לחשב כי חסד יעשו העמים אתם, ועליהם להצמיד להם חנף, להקריב להם שלמי תודה יקרים, להתכחש לעמם ולרוחו, ולעזוב אף את הסגלות היקרות אשר להם. כל אלה ישחיתו את רוח העם וירחיקו מקרבו את רוח תורתי, תורת אל חי, אשר צויתי להם, מורשה קהלת יעקב, זאת התורה אשר עשתם לעם חכם ונבון; כי גם אלה המתימרים בכבודה ושומרי משמרתה; לא ידעוה, לא יהדרו אל תוכה, לדעת את רוחה. המה רואים אך את קליפתה החצונה ולא את גרעינה הפנימי. הקליפה אשר שמו עליה נוספות מדור לדור יקדישו ויעריצו כתורה שלמה, ואת התורה בעצמה, את מקור המים החיים יעזבו — עד כי בראותי את מומי בני עמי בימים האלה תאבל עלי נפשי. „שחת לו" עמי „לא בניו"! — העברים אשר אני רואה לא יראו כיוצאי חלצי העברים הקדמונים, אשר היו לשם ולתהלה... וכל עוד אשר יוסיפו לשבע נדודים ילך רוחם, כרוח האדם כרוח הגוי, הלך וירד... ואך כאשר יקבצו הרבה מהם במקום אחד והיו על חשבון עצמם מבלי צפות לחסד לאמים, יוכלו לחיות ברוחם, רוח העם העברי הקדמוני, להרחיק מקרבם את מדותיהם הרעות, ולסגל להם את כל המדות הטובות שהיו להם לפנים —

והארץ הטובה בעד נודדי עמנו לבנות להם שמה את ביתם ההרוס היא אך ארץ אבותיהם, כי אין מקום יותר נאמן, כלאיש אחד כלאומה שלמה, מנחלת אבות. בארץ ההיא לא יחשבו, גם בעיני אחרים גם בעיני עצמם, כזרים. שמה ידע העברי כי על אדמתו הוא יושב. בה חיו גם אבותיו ובה יחיה גם הוא. בה יהיה מושבו איתן... הארץ הזאת

תרומם גם את רוח העם. כל מראה עינים בארץ הזאת תעורר בקרב העברי הלך נפש, זכרונות העבר, זכרונות העם בימים עברו, והזכרונות האלה יעוררו בקרבו רגשי עם. שמה החלה תולדת ישראל ושמה גם הכלה; לא כן בארץ אחרת. אף אם תנתן להם ארץ מיוחדת, ארץ טובה ומבֹרכה, לא יהיה שם מצבם איתן, וגם בעיני אחרים וגם בעיני עצמם יחשבו כזרים. העברי ירגיש שם אי.ה רגש נכר כי הארץ ההיא איננה ערש ילדותו. שמה לא יעורר מראה עיניו בקרב העברי הלך נפש, זכרונות עם ורגשי-עם, ובאין רגשי עם אין עם. שמה יהיה העם לעם קטוע, בלי ראש, בלי ילדות...

ארץ ישראל היא הארץ אשר תשאף אליה נפש כל עברי באשר הוא שם, גם מקצוי ארץ וים רחוקים. הנטיה הטבעית הזאת לא תוכל הכחד כלה.

וטוב אתה עושה, בני ישעיהו, כי תעורר את העם לפעלה ומעשה, כי יקום בעצמו לעזרתו. כי אמנם כבר חלפה עברה עת הפלאות וה' לא יושיע לאלה החובקים יד בצלחת באפס כל מעשה... ואם לא יתעורר העם בעצמו לעשות לו שם ושארית בארץ לא יושע לעולם.

אבל, בני ישעיהו, אם מחשבתך טובה מעשיך לא טובים, לא זה הדרך!—

הדרך הזאת אשר ברת לך ללכת ולהוליך בה את בני עמנו לא תוביל אל המטרה הנשאה שהצבת לך.

עליך לא אך למצא ארץ לבני עמך כי אם גם לברא עם: להעלות את בני עמנו ממדרגת עדר צאן התועים איש לעברו, למדרגת בני אדם אשר רגש כללי יאחדם ויתן להם לב אחד, שפה אחת ודברים אחדים, למדרגת בני עליה ובני תרבות. עליך לחיות את העם, עליך לאסף את העצמות היבשות, להעלות עליהן בשר, לקרם עליהן אור ולפחת בהן הרוח למען תחיינה—ומדוע לא תשים לבך אל דבריך אתה אשר קראת לפנים: „אם יולד גוי בפעם אחת?" כי הבהל ברוחך ותעשה את דרכך במרוצה וחפזון? העבודה הזאת, עבודת תחית העם, עבודה גדולה ונכבדה היא, עבודה קשה וכבדה, ואין עליך לדחק את הקץ. עליך אפוא לצעד צעדים קטנים אבל בטוחים. עליך להביא את צעדיך ומעשיך בחשבון, כי כל משגה קטן בעבודה כזאת יכול לחבל את כל המעשה;

דע לך, בני, כי הראשונים העולים לארץ המה יהיו אבני המוסדה לבנין בית ישראל, ועליך לדעת אפוא, כי לא כל האבנים טובות ליסוד, וכי היסוד דורש גם חמר טוב, גם סדור ומערכה טובה, ואז אך אז יוכל להבנות עליו בית נכון ונשא — אבל אם תקחנה ליסוד אבנים שבורות ולחות וחמר תפל והאבנים תצברנה בלי כל משטר וסדר, לא יכונן יסוד, כי אם גל אבנים, ערמה מוציאה רקבון ולח, והבנין אשר יבנה עליו יהרם ויפל למשאות... גרעין טוב אם ינטע בארץ יוציא פרי טוב ולא גרעין נרקב... עליך גם להעמיד מנצחים אמנים על עבודת בנין-העם, אשר ידעו את כל חקי הבניה, גם כי יהיה רוח אחד לכל המנצחים על העבודה, כי ידעו כלם את תעודת הבנין, כי אם האחד יאמר לעשות את הבנין לבית מושב אדם, השני — לבית אסם או גרן והשלישי לאורות סוסים — מה דמות נערך לבנין כזה ?... ולהפך, הבונים בעצמם טוב כי יהיו אנשים פשוטים, בעלי ידים גסות, והמה לא יבקשו להם חשבונות רבים, כי אם ישמעו בקול המנצחים על העבודה ויעשו ככל אשר יצוום.

ומה אתה עושה ? אתה לוקח מכל הבא לידך, להעלותם לארץ אבותיהם מבלי שים לב אם מסגלים הם להיות לאבני המוסדה לבנין בית ישראל. הנך מעלה שמה ערב רב, אנשים העושים שמה את מעשיהם המגונים והרעים אשר הסכינו בהם בארצות נודם, אנשים אשר יהיו למפגע ולמכשל לתחית העם; אתה לוקח לך חמר תפל, הנך מפתה את בני עמך לעלות לארץ אבותיהם באמרים נעימים, בשירי זמרה והבטחות טובות, לא כי על ידם יושע העם כלו, כי אם, כי שמה יתענג כל אחד על רב טוב ועדן שמים, אבני פוך וספירים, כדכד ואבני אקדח — בחמר תפל כזה לא תדבקנה אבן אל אבן, כי בבואם שמה וראו כי הבטחותיך הטובות שהבטחתם לא באו או כי תאחרנה לבוא ורגזו, והתקצפו וקללו בעמם ובארצם... והאבנים לא תערכנה במשטר וסדר. העולים לארץ לא יתנחלו על האדמה בחשבון ודעת, לא יכוננו את ישובם על יסודות חזקים ונאמנים; והבניה עזובה לנפשה, באין מנצחים אמנים על העבודה, בלי תכנית ותבנית ידועה. ויש אשר ימצאו לה מנצחים בלתי-קרואים אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם, ולכל אחד רוח אחרת ודעה אחרת, וכל אחד מהם יערך לה תכנית לפי רוחו; ולהפך, לבונים תקח לך רבים שאין להם ידים גסות ובריאות, כי אם

לב הוגה דעות ורוח דמיון, והמה יבקשו חשבונות רבים ויחבלו את מלאכת הבניה...

לא! לא זה הדרך!—

דע לך, בני, כי אך חלק קטן מבני עמנו מסגל עתה לעלות לארץ אבותינו...

— אבל, רבנו! — שסע ישעיהו את דברי איש האלהים — בני עמנו בימים האלה המה עניים מדכאים וחסרי לחם, והרבה מהם נודדים ממקומותם מבלי מצוא כל מקור מחיה לנפשם, ואנה אפוא יפנה הרוב הזה אם לא לארץ ישראל?—

— לא בני! — ענה משה — הישוב בארץ ישראל אשר אתה מכונן איננו בשביל עניי אחינו שאין להם ממה להתפרנס. המה אם ירעבו בארץ מולדתם יבקשו להם לחם בארצות אחרות; אבל לא בארץ ישראל. הישוב הזה הנהו בשביל טובת האומה כלה, לעשות חלק ידוע מבני ישראל לעם חי על אדמתו, ולא נוכל להקריב את טובת כלל האומה על מזבח הפרט. גם את זאת עליך לשים אל לב, כי ארץ ישראל קטנה היא ודלה ולא תוכל עתה לקלט אל קרבה מספר רב מאחינו, כי לא תתן להם גם מחיה לנפשם כי אם מספר קטן.

אחרי דמית רגעים אחדים הוסיף לדבר: „עליך לדעת כי המטרה עודנה ממך והלאה, כי תחית העם לא תוכל עתה וגם בזמן קרוב לצאת לפעלות — ולו גם תוכל, הנה הדור הזה החי עמנו כיום איננו מסגל לזה. מרך-לב, רפיון-רוח, עבדות מוסרית, שפלות, פרוד הלבבות, מחלקת, שנאה קנאה, אהבת עצמו יותר מן המדה ועוד ועוד, כל אלה המדות הרעות שרבקו בבני עמנו בנדודיהם זה מאות בשנים, אינן מכשירות אותם לחיי-עם, ואך הדור הבא, בני שלשים או רבעים, אשר יקום מאחריהם, אם ישימו עליו עין כראוי, יש תקוה, כי יהיה מסגל להוציא את תחית העם לפעלה, ורב הדור הזה איננו מסגל גם לעלות לארץ אבותינו, גם מבלי אשר יהיה שמה חיי-עם, כי יביא אתו שמה את כל מדותיו הרעות והשפלות, ומנהגי ארץ הקדם, אשר החקים ירמסו שם ברגלים, עוד יגדילו משובתו... ובהיותו למופת לבניו אשר ילדו על ברכיו לא יקום לעולם הדור המבקש אשר יהיה מסגל לחיי-עם— ואם גם יקום דור כזה והיה לעם לא יהיה העם אשר אנחנו מבקשים,

העם העברי, החכם והנבון, המצוין במדותיו ותכונת נפשו, כי אם עם חדיש, עם פרא ומשחת...

גם הדור אשר הוצאתי ממצרים, דור העבדים, לא היה מסגל לחיי עם וגם לעלות לארץ כנען, ומה עשיתי אנכי? רוח ה׳ היתה כי ואמ:אס בדור ההוא, וגזרה יצאה מלפני ה׳, כי נרעה ארבעים שנה במדבר, כי כל היוצאים ממצרים ימותו במדבר, עד תם כל דור העבדים ואך הדור החדש, אשר העבדות היתה זרה לו, אשר גדל ויחנך ברוח תורתי, הוא עלה לארץ נחלתו והוא ירשה. ובני עמנו עתה עוד גרועים מיוצאי מצרים, כי הם היו בני עבדות בת מאתים שנה ואלה בני עבדות בת אלפים שנה. הדור ההוא היה יונק רך, ילד, אשר נקל להטותו לכל רוח והדור הזה הוא זקן והנהו גפן סרוחה, ארז יע:ן, אשר אם נבוא להטותו לרוח אחר יעקר משרש כלה. הדור ההוא היה נבער מדעת ויהי הנקל להורותו תורה ולתת לו לב חדש והדו: הזה הוא בן דעת ומתימר בשם ה„השכלה” וכל מגרעותיו נחשבו בעיניו למעלות טובות.

האנשים האלה — הוסיף איש האלהים אמריו לו — כרובם לא יסכנו להיי:/ כ:ן העולים אל ארץ הקודש, ואם צר להם מקומם, אם אין להם מוצא אחר כי אם לעזוב מקום מושבם לבקש אכל לנפשם, ילכו באשר ילכו אך לא לארץ ישראל. ורק חלק קטן ממנו, אלה האנשים התמימים והישרים אשר עוד לא עפלה נפשם בם, האוהבים חיי שלום והנכונים לשמע בקול מדריכיהם ומוריהם להועיי׳ אלה אם יצא יצאו מארצות מגוריהם, אותם תעלה לארץ ישראל, ולא ב:זפזון, כי אם לאט לאט, בחשבון ודעת. ולא די כי תביאמו לארץ נחלתם, כי גם תטעמו, כי תכונן שמה את ישובם על יסודות נאמנים. עליך להושיבם שם על האדמה לעבדה ולשמרה. ע״י הדבר הזה תברא בקרב עמנו המפלגה שבלעדיה לא יכון כל עם, היא מפלגת ממציאי החמר, מפלגת עובדי האדמה, המפלגה אשר לקחה מאתנו בידי אחרים, אשר עשונו אך ל„מעבדי החמר” ול„מעבירי החמר” ממקום למקום ומזמן לזמן, לאומנים ותגרניה, ומהאחרונים למדות רעות שדבקו בנו תוצאות.

הקבוץ הקטן הזה בארץ אבותינו, אם יהיה ערוך ומסדר היטיב, דרוש מאד לחפץ תחית העם. הוא יהיה הראש לכל הגויה, הוא יאצל מרוחו על כל בני הגולה יהוא יהיה החוט אשר יקשר ויאגד את כלם לאחדים; ואם תאמר לחדל מזה כלה, לבלי כונן בארץ אבותינו

כל קבוץ-עברי ולחכות עד אשר יצרפו ויזקקו. אז לא תגיע לעולם אל המטרה הנצבת לפניך, כי העברים אשר יתגוררו בארצות אחרות, באין להם כל דבר מאחד ומאגד, כל מרכז עברי, עלולים לשכח במרוצת הימים את עמם ותורתם, מקור מחצבתם וארץ מולדתם כלה.

אבל ידע אדע כי „כבד ממך הדבר- לא תוכל עשהו לבדך" ו„נבל תבל גם אתה גם העם, ו„עתה שמע בקולי איעצך ויהי אלהים עמך": אנכי אבחר לך כ ה נ י ם מקרב העם אשר יכהנו פאר במקדש ע ב ו ד ת-ה ע ם ואשר ישאו אתך בעל העבודה. העבודה הזאת, תחית העם, היא ע ב ו ד ה א ר ו כ ה ל ד ו ר ו ת. העבודה הזאת נפלאה היא במינה, אין ערוך עליה בכל דברי ימי העמים. עבודה כזאת לא תוכל המסר בידי ה ט ב ע להעבד על י ד ו לבד. עבודה כזאת לא תעבד מאליה. גם לפנים בחרתי לי כ ה נ י ם לעבודת-העם, להורות את העם תורה; ודעת ולחנך את ר ו ח ה ע ם. אך לפנים בחרתי את הכהנים משבט מיוחד, שבט ל ו י, אשר היה חפשי במצרים ועל העבדות לא עלה עליו, ויהי הוא למקור הרוח והחכמה בישראל. הכהנים אשר בחרתי לא עבדו את האדמה ולא עסקו בעניני ה ח מ ר ויחיו על חשבון העם, ויהיו מסגלים להיות למורים להעם ולהאציל מרוחם עליו- ועתה אין עוד בקרב עמנו שבט מיוחד אשר יעלה על אחיו במעלות הרוח, ולכן דרוש לבחר כהנים מ כ ל פ נ ו ת ה ע ם: אנשי חיל, אנשי אמת, שונאי בצע, אנשים אשר אהבת עמם מצאה קן לה בלבבי אנשים הנכונים להקריב קרבנות מחיים, חלק גדול מאהבת עצמם והנאתם, על מזבח האמה. והמה יהיו לכהנים טובים במקדש-העם. המה יורו את העם תורתי ה צ ר ו פ ה ויביאו בקרבו את ר ו ח ה; המה יעוררו את ר ג ש ה ע ם בקרב אחיהם, והרגש הזה יכשירם ל ח י י-ע ם; המה יחנכו את הדור הבא, ישרשו מקרבו את מדותיו הרעות וישרישו בקרבו את המדות הטובות שהיו לאבותיו — ועל כל אלה י נ צ ח ו על עבודת בנין בית ישראל בארץ ישראל, כי תקחנה „א ב נ י ם ש ל מ ו ת וחזקות ליסוד ולבנין, כי תערכנה במשטר ו ס ד ר, כי יחמרו אותן ב ח מ ר ט ו ב — למען יהיה הבנין בנין מרום ונשא, בנין עדי עד.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

משה כלה לדבר. דממה מסביב. הטבע עודנו נוטה אזנו להקשיב את דברי המחוקק...

והשמש האירה את פניו ויקרן עורם שבעתים...

קרבו נא אלי! — קרא משה בהתבוננו לכל עבר וברמזו באצבעו למתי מספר אנשים מקרב העדה אשר עם ישעיהו, כי יקרבו אל ההר.

האנשים ... אליו.

— בכם אבחר לכהנים במקדש עבודת-העם. — קרא אליהם משה בגשתם אליו — אתם שמעתם את אשר אני שואל מעמכם ואותה תשמרו לעשות.

— נעשה ונשמע! — קראו האנשים קול אחד.

ובעוד רגעים אחדים נגש איש האלהים את העדה ויעל על ההר ויעלם..

לפני

ארבע מאות שנה

או

אח ואחות לצרה

ספור הסתורי מגרוש ספרד

מאת

בן־אביגדור

ווארשא

I.

באחד מימי הקיץ לשנת 1491 למספר העמים ;
שמי הספיר החופפים על ארץ ספרד בהירים ומפיקים הוד, כל עב קל לא יעיב את פניהם. חום היום גדול מאד. גם רוח קל לא יפוח בחוץ.

העיר טולידה בירת קשטיליה החדשה תשואות מלאה מהמון ויושביה הרבים במספר ומשאון המסחר הגדול בקרבה. המון עוברים ושבים, רצים ונוסעים, ימלאו את כל הרחובות עד אפס מקום. כל שדרות האלונים ומגרשי הטיול מלאים כצאן אדם : כל אצילי העיר ורבי העם עם נשותיהם הכבודות ובנותיהם העדינות. אלה רוכבים על סוסים אבירים, עוטי הוד ותפארת, אלה נוסעים במרכבות מרקדות ואלה הולכים ברגל.

פה ושם יתלקטו המטילים אגודות, אגודות ומשוחחים בעניני המדינות ומקרי היום.

— התבשרו, התבשרו, רעים ! — נשמע קול איש אחד מאחת האגודות — כי הכו צבאותינו את הערבים מכה רבה ועוד מעט ונפתחו שערי ג ר א נ א ד ה לפנינו.

— מי הגיד לך כזאת, דון מורילו ? — נשמעו קולות שואלים מעברים.

— היום בא רץ מבשר מטעם המלכות, השב משדה המערכה, ומפיו שמעתי את הבשורה הטובה אשר השמעתיכם בזה — קרא דון מורילו שנית ויבט אל הנאספים כביבו בגאון ומגבוה, בהֵראותו כאיש בא במקום גדולים ובסוד הממשלה.

— ברוך אלהי הרחמים וברוכה ה ע ל מ ה ה ק ד ו ש ה ! — נשמעו קולות תרועה מעברים שונים.

— עוד מעט, האח! תסוף שארית ממשלת המוירים הארורים מארצנו והיתה כל הארץ לנו — קרא איש אחר מתוך החבורה.

— אולם הידעתם, רעי, מי היה ראש המכים את הערבים הפעם? קרא דון מורילו שנית.

— מי? מי? — שאלו הנאספים בנפש צמאה לדעת.

— הלא זה האביר הצעיר דון מיגואל סאן סאלואדור! —

— סאן סאלואדור? זה שר הצבא עול הימים ויפה העינים? — נשמעו קולות תמהון מעברים.

— מה זה תתפלאו? — קרא דון מורילו בלעג — בעיני איש כמוני, אשר ארח לחברה את השר הזה ואשר כרע כאח התהלך אתו, לא יפלא הדבר מאומה, בדעתו כי גבור מלחמה הוא ונאזר בכח נפלא. עוד מראש נבאתי עליו, כי יראה גבורת ימינו במלחמה כאחד הגבורים אנשי השם. מה אמר לכם, רעי, גבורותיו ונצחונותיו אשר הראה בפעם האחרונה עצמו מספר והם מפליאים את הלבבות. הערבים השתערו על צבאותינו בגבורה נמרצה ויניסו את צבאותינו לכל עבר. גם ידי הגבור האדיר פינצי די ליאון רפו למראה גבורות הערבים; אך האביר הצעיר הזה ומתי מספר עמו התאוששו לאחרונה ויהפכו פניהם אל הרודף וילחמו כאריות ויכו זרוע אף קדקד ויפילו ממנו רב והנשארים נסו בשבעה דרכים. אבן לגדולות נוצר הגבור הצעיר הזה...

— כאשר יואיל המושיע ומסר את גראנאדה בידי צבאותינו — שסע אחד הנאספים את דון מורילו בדבריו — גרש נגרש את כל הערבים מארצנו, לבל יהי להם כל שם וזכר בתוכנו, וטהרנו את הארץ מיושביה הטמאים.

— ואת הנשארים נצרף בכור האינקוויזיציה הקדושה — קרא עוד אחד.

— גם את היהודים גרש נגרש מקרב הארץ! — קרא אחד הנזירים אשר נספח מקרוב על החבורה — והיה הדבר הזה למנחה לאלהי הרחמים בגלל אשר מצאנו חן בעיניו לתת את ארץ הערבים בידינו.

— טוב דברת, הנזיר מולנסיה! — מחאו כל השומעים כף — כלה גרש נגרש מקרבנו את הארורים האלה אשר הרימו יד על משיחנו.

וגם את ה„נוצרים החדשים" נגריש מקרבנו — קרא איש אחר מתוך ההמון ברוח קנאות — כי בני כחשים המה, בפיהם יכבדו את אמונתנו ובסתר לבם יבוזו ילעגו לה.

— ואנכי אספר לכם — קרא הנזיר — כי על פי קדושנו ט ו מ ש ט ו ר ק ו מ ד ה יקימו מושלינו בקרוב מגדלי א ו י ט א-ד..-פֿ ע בכל עיר ועיר, להעביר את הטמאים האלה באש על גפי מרומי קרת לאות לבני מרי ויהי הקרבנות האלה לריח נחוח לאלהינו ובערנו את הרשעה מקרבנו.

— מי יתן ויאמנו דבריך! — קראו הנאספים בנשאם את עיניהם למרום.

ולא רחוק מהם נקהלו המון עם רב ואחד הכמרים עטוף בגדי כהונתו עומד בתוך, נושא את כפיו השמימה ודורש לפני העם בקול רם.

— אחים קדושים! — נשמע קול הדורש ופניו היו פני להבים — הנה ה א ב ה ק ד ו ש וכל קדושיו עמו, המלך והמלכה והשרים, מתאמצים לבער את הרע מקרבנו ולטהר את ארצנו מזרע מרעים ובנים כחשים, זעומי האל ומוחרמים מקהל — הנה אנחנו עושים כל אשר יש לאל ידנו לצרף את ה„נוצרים החדשים" ולבער מקרבנו את כל בוגדי הבגד, אשר יתימרו באמונתנו לעין כל ובמסתרים ילעיבו בה ויחללו כל קדש; ואולם אנחנו, כהני הדת, בלבד לא נוכל הוצא את כ ל מחשבתנו הטובה לפעולות מבלעדי ע ז ר ת ה ע ם. אך אם יעזרו ה א ז ר ח י ם ע"י ה כ ה נ י ם, להתחקות על כל דרכי ה„מתנצרים", להביט אחריהם בשבע עינים ולמסור ליד מ ש פ ט נ ו את כל הנחשדים ב„בגד דת", מבלי נשוא פנים לקציני עם ונשואי פנים — אז אך אז נצליח; ואולם מה אנחנו ר ו א י ם? בני העם מעורבים עם הבריות האלה, באים אתם בברית אהבה וגם מתחתנים אתם, עד כי כמעט אין בעמנו משפחה רמה ומיוחסת שלא גאלה בדמי הארורים האלה. אוי לעם ספרד שכך עלתה לו! ואוי לנו, שומרי משמרת הדת, מעלבונה של אמונתנו! — אכן ברק הזהב אשר להטמאים האלה יעור את עיניכם — אבל האם לא מאשר ל נ ו עשו את כל הכבוד הזה? המה בנכליהם וערמתם הצליחו לנצל את הארץ, לעשות להם עוש־ ־ל ולרושש אותנו, ואנחנו מחשים? התעוררו, אחים בני אמון! תנו ידיכם להכהנים הקדושים לבער את הרשעים האלה מקרב הארץ — ובגלל זה יעזרנו אלהי הרחמים להכניע את אויבינו תחתינו ולכבוש גם את גראנאדה, שארית ממשלת הערבים הארורים — והיתה ארצנו ארץ אחת,

ארץ ספרד הנאחדת, והעם היושב עליה עם אחד, עם קתולי קדוש.

— חרב לארצנו ולדתנו! — הריע המון הנאספים סביבות הכהן ברגש — בער נבער את החטאים האלה מקרב ארצנו מבלי השאר להם כל שריד ופליט בתוכנו. יהי הכהן! תחי האינקוויזיציה! —

II.

במגרש היפה והנהדר, מגרש אלפונזו, יתנוסס ארמון גדול ונחמד, מהודר בפתוחיו וצעצועיו, בעמודיו ופסליו, בו משכן המרקיז דון אלמנצו די הענריקעץ, ראש האזרחים ונשיא בית מועצות העיר.

ושם בפרדס הנחמד אשר מאחורי הבית, בין צאלי אלה עבותה, יושבת בת המרקיז היהידה דונה קלארה. היא נערה כבת עשרים שנה. פניה ארוכים וזכים ומלאים חן ונעם. עיניה שחורות ובוערות כלפידים. אפה דק וארוך מעט. שפתיה דקות ואדומות מאד, שערותיה שחורות וארוכות ונופלות בלי סדרים על שכמה הזך ומשם והלאה עד אפודתה הירוקה והמשובצה משבצות זהב. מבנה גויתה רך ודק וחן נעים שפוך על תבניתה ויצורי גוה. שמלתה המרקמה תכלת וארגמן רחבה ומגעת עד קרסוליה, ומשם ומטה יראו אנפילות תכלת ונעלי משי אדומים. היא יושבת על כסא רך, עוטה משי אדום; אך לרגעים תצנח ארצה ותשתרע ברחבה על העשב הירוק.

ממולה, על הארץ, יושבת אמתה מאריא, נערה כבת עשרים וחמש שנה, פניה עגולים ומלאים, עיניה ממראה אפר, חוטמה רחב ומבנה גוה רחב ומלא.

— מרוע כה נפלו פניך היום, סניורה? — שאלה מאריא את גברתה בחרדה — איזו עצבת תלחץ את לבבך? הנדדה שנתך מעיניך הלילה? או אולי בעתוך חלומות רעים? הגידי נא, גברתי היקרה! —

— אמנם חלום רע בעתני הלילה! — ענתה קלארה ותאנח.

— איזה? ספרי נא לי אותו, גברתי! הן פעם בפעם תגלי את לבך לאמתך, סניורה! —

— לא אכחד ממך, מאריא, מאומה! — ענתה קלארה בהקריבה

את מושבה למושב מאריא — ובטרם אספר לך דבר חלומי הלילה אגלה לך סוד אחד הצפון בלבי.

— אזני קשובות לסודך, סניורה! —

— אבל הבטיחי לי לבלי גלותו לאחרים —

— חלילה לי מגלות סודך לזר — ענתה מאריא — הן כבר תכנת את רוחי, סניורה, ויודעת את כי נאמנת רוח אני.

— ואשר על כן, מאריא, הנני מגלה לך את לבי תמיד — ענתה קלארה.

רגעים אחדים החשתה ואחר קראה:

„הידעת, מאריא, את האביר הצעיר דון מיגואל ס אַ ן ס אַ ל ו א ד ו ר?"

עיני מאריא נוצצו ועל שפתיה רחף צחוק קל.

— את שר הצבא הצעיר אשר יצאת אתו, סניורה, במחולות בנשפי חשק אחדים ואשר טילת אתו פעמים אחדות גם בפרדס הזה? — שאלה מאריא.

— בן! בן! — ענתה קלארה.

— מי לא ידע את השר הצעיר הזה הלוקח לב כל הבנות ביפיו וחנו? הן שמו נשא לשם ולתהלה על שפת כל בני העיר, כי אמיץ לב הוא בגבורים ועושה נפלאות על שדה קטל...

— בן! בן! — שסעה קלארה את דבריה ופניה הביעו רצון וגיל.

— וכרוב גבורתו כן רב טובו וענותו — הוסיפה מאריא להללהו — פניו היפים והענוגים מביעים גם טוב לב ונדיבות רוח; והוא איננו מתנשא בגדל לבב וגאוה. הוא מתהלך כאח ורע גם את שפלים ממנו...

— ושר הצבא הזה י א ה ב נ י אהבה עזה! — קראה קלארה בלחש וצחוק רצון ובשת פזז על שפתיה הדקות.

— ואַת, סניורה? —

— גם אנכי א ו ה ב ת אותו — קראה קלארה ופניה התאדמו מעט.

— מה אומר לך, גברתי! מאשרה בבנות את — הריעה מאריא בשמחה — כל בנות העיר תקנאנה באשרך. אנכי אמנם כ ב ר שערתי כזאת בלבי...

— האמנם, מאריא? לא אאמינה! — קראה קלארה בהניעה בשפתיה בצחוק-תלונה — איך יכלת לשער כזאת?

— חי האם הקדושה! כי לא אכזב — קראה מאריה בהניחה את

ידה על לבה — והאם איננו בן-חן וראוי להאהב ? והוא כליל יפי ונועם, גבורה ותהלה, ובמרום עם הארץ יחד כבודו — והליכותיך אתו ומבטיך בהתהלכך אתו הוכיחוני לדעת כי א ו ה ב ת את אותו.

— ואולם — הוסיפה מאריא לדבר כעבור רגע — גם הוא מאֻשר בבנים, כי נפלה בגורלו סגולה יקרה כמוך, סניורה! כי בך מצא חזות הכל: יופי וחן, נועם ורוך, השכל ובינה, עושר וכבוד...

— הרפי, מאַריא, הרפי מפזר לי התהלות ותשבחות — שסעה קלאַרה את דבריה ותתאדם.

— עוד לא הגדתי אף שמץ מכל מעלותיך הנפלאות, גברתי היקרה! — הוסיפה מאַריא לשית לה בחלקות — הן כל בני מרום עם הארץ בטולידה יכרעו ברך לפניך ויבקשו את ידך...

— ואנכי מאסתי בכלם! — קראה קלארה בצחוק-גאוה — כי לא מצאתי גם באחד מהם את שבקשה נפשי: לב בר ונפש ישרה. כלם עדת חנפים ואנשי כזב, בפיהם ידברו כן ולבבם אחרת יחשוב. ולכן גם כל אמרות התהלה אשר פזרו לי בחלקת שפתם נפלו עלי למשא; אולם במיגואל אהובי התאחדו כל המעלות הטובות המפארות את האדם. את יפיו וחנו ראית גם את, מאריא, ומה אספר לך על אדות בור לבבו וטהר נפשו? הוא חונן בנפש עדינה מאין כמוה, כל דבר שקר שנאה נפשו. מעודי לא שמעתי ממנו אף תהלת-חנף אחת. נפשו ישרה ושונאה עקלקלות, הוא מדבר ישר וכל אשר יחשוב לבו יגיד מבלי חת. ומה אספר לך, מאַריא, על דבר אהבתו אותי? הוא אוהב אותי בכל חום לבו ועזוז רגשותיו... הוא אוהב אותי ב נ פ ש ו — יקרתי לו גם מחייו... הוא נכון בכל רגע להעלות את עצמו ל ק ר ב ן למעני — —

— אין כל פלא בזה, סניורה! ולב מי לא ילך שבי אחרי יעלת חן כמוך? —

— הרפי נא, הרפי, מאריא! — הניעה קלארה בראשה כממאנת לשמוע אמרי תהלותיה.

— יתן אלהינו ואגודתכם...

עוד לא באנו ב א ג ו ד ה — מהרה קלארה לשסע את דבריה — עוד לא נתתי לו את י ד י.

— האמנם, סנורה? — שאלה מאריא בתמהון גדול — מדוע? האם איננו שוה?...

— למה תדברי כזאת, מאריא? ואנכי אמרתי לך, כי גם אנכי אוהבת אותו, אך...

— מה זה ה„אך״? —

— עוד לא ג ל י ת י לו את אהבת-לבי אליו ועוד לא נתתי לו ידי להיות לו לרעיה, כי הדבר הזה תלוי בדבר שובו מהמלחמה ועטרת „מנצח״ על ראשו...

— לא אבין פשר דבריך, סניורה! — שאלה מאריא והבט אל גברתה בתמהון.

— אך בהראותו את גבורת ידו במלחמה ובנהלו כבוד-נצחון יקנה לבבי וידי קנין שלם. חפצה אני להיות לרעיה לאיש מרומם ומכובד בעיני המלך והמלכה ו נ ו ד ע לשם, לאיש אשר יעשה גדולות ונצורות לטובת ארץ מולדתו — ובכבודו אתימרה גם אני ולא אבושה בפני רעותי נשות שרי החיל המהוללים. —

— לא תבושי לעמתן, סניורה! — העירה מאריא בהניעה בראשה ממעלה למטה פעמים אחדות — הן ת ק נ א נ ה בך, כי דגול מרבבות הוא!

— זאת ועוד אחרת, מאריא! — שבה קלארה לבאר לה — גם המרקיז די מ ו ר צ י א נשא עין אלי ויבקש את ידי — ואבי חפץ לתת אותי לו לאשה, כי גדול כבוד המרקיז הזה בכל הארץ; אבל נפשי בחלה בו — ויודעת אנכי, כי אבי יתן היתרון להמרקיז די מורציא מן מיגואל, שאיננו נצר מרקיזים, ואך אם ינחל עטרת מנצח במלחמה ושמו יצא לתהלה כשם אחד משרי הצבא הגדולים בארץ, אז יעתר אלי אבי לבחור בו לבעל לי.

— אבל למה את עצובה ומה הוא החלום אשר בעתך הלילה, סניורה? —

— זה ש נ ת י ם אשר נפרד ממנו ולא ראיתי פניו הנעימים ויש לי עליו געגועים רבים — והוא נמצא על שדה המערכה אל פני המלחמה, צפוי אלי הרג בכל רגע... האוכל במצב כזה להיות שלוה ושקטה במכוני ולבלי התעצב אל לבי? — ובימים האחרונים לא הגיעה לאזני כל שמועה ממקום המלחמה ולבי מלא המון פחדים; ועתה שמעי נא, מאריא, את אשר חלמתי הלילה: הנה היכל התפלה מלא אנשים ונשים, לבושי מכלול ופאר, ואנכי ובחירי עומדים לפני הכהן לבוא בברית

הנשואין — ופתאם התפרצו המון אנשים ביתה התפלה ויפרידו ביני ובינו ובקול בוכים החזיקו בימינו וימשכוהו אחריהם בכח, ובעוד רגע יצא את האנשים מבית התפלה ו י ע ל ם — ואיקץ והנה חלום... ומאז הבקר נפעם רוחי בקרבי ולא אדע שלו בנפשי...

— החלומות שוא ידברון — נחמה אותה מאריא — עוד שוב ישוב מן המערכה בשלום ואגודתכם תוסד לארך ימים.

— מה קול השאון אשר אנכי שומעת עולה מן הרחוב? — שאלה קלארה פתאם ותטו אזניה ותקשב רב קשב.

— אלכה ואודעה שרש דבר! — קראה מאריא בהתנשאה מעל הארץ.

— טוב! — ענתה קלארה.

כעבור רבע שעה שבה מאריא הגנה והדלג כאילה ותריע בששון: בשורה טובה, סניורה! בשורה טובה הבאתי לך —

— מה? מהרי אפוא וספרי! —

— הגביר הסניור שב עתה מבית מועצות העיר ויספר, כי הכו צבאותינו את הערבים מכה רבה... ועוד מעט ונפתחה גראנאדה לפנינו...

— ברוך המשיח! — הריעה קלארה בשמחה —

— ואם תאבי לדעת מי הפליא לעשות במלחמה הזאת יותר מכל שרי הצבא?..

— מי?..

— דון מיגואל סאַן סאַלוואדור!..

— מאריא! ההתולים עמך? — קראה קלארה נרעשה בהתנשאה ממקום מושבה.

— התולים? חלילה, סניורה! — ענתה מאריא — בואי נא הביתה ונוכחת כי אמת דברתי.

פני קלארה נהרו ועיניה רבו ברקי גיל ואשר.

היא שמה פעמיה אל הבית.

III

החדש יאנואר לשנת 1492.

העיר טולידה צוהלת וחוגגת, כל בתיה עדוים פאר, דגלי ספרד הנאחדת מתנוססים על ראשי המגדלים והארמונים. יציעות הבתים עוטות יריעות רקמה, ועליהן עומדות יפהפיות ועדינות לבושות פאר ועדויות עדי. כל בתי היין מלאים כצאן אדם, המון סובאים ושותים לשכרה, בכל עבר ופנה ירועע וירנן. שירי העם הספרדי ישוררו בלי הרף. בכל הרחובות הגדולים הוקמו שערי נצחון מעולפים פאר ושושנים ורקמת כל צבע, ובכל פנה ופנה גושאים הכהנים מדברותיהם מעל הבמות לכבוד היום.

גראנאדה נלכדה!

המלחמה הארוכה, אשר אכלה את מבחר בני הספרדים ואשר הריקה את אוצרות הממשלה והעם, כלתה, ושערי עיר הבירה והבצורה אשר לשארית ממשלת הערבים בספרד, גראנאדה, נפתחו לפני הספרדים עליזי הנצחון ויבאו בה כמבואי עיר מבוקעה. באאבדיל נסיך הערבים הלך גולה והיכל אלהאמבּרא, משכן הכליפים מאז מעולם, היה למשכן פרדינאנד ואיזאבעללא. ממלכת בני הערב בספרד אשר ארכה זמן תשע מאות שנה נפול נפלה לבלי קום עוד.

ויושבי טולידה מתעתדים היום לקדם את פני אנשי הצבא ושריהם בשובם מן המלחמה ועטרת הנצחון על ראשם.

והיום משלימים הבונים את מלאכת בנין האויטא-דא-פע, כי בעוד שבעת יום יחגו את חג הנצחון ברב פאר, ולכבוד החג הבא הקדישו קרבנות רבים, ממעוני האינקוויזיצה, להעלותם על מזבח הקנאות, על מוקדי האש, בהמון וחגיגה נהדרה בקדש.

המון עם רב נאסף מסביב לבנין המגדל ועינם לא תשבע מחמדת מראהו, וכמו כבר תשבע נפשם בדשן הקרבנות ולאפם כבר יגיע ריח הנחות של המאראנים השרופים.

מלאכת הבנין נשלמה ואחד הכהנים קדש את המזבח בהדר, העמיד עליו את הצלב ויז עליו מי קודש, ואחר עלה הבמתה וישא מדברותיו:

„זה היום שקוינוהו להקים מזבח קודש בשערי טולידה, אשר אשו

תבער ולא תכבה, עד אשר יתמו הכופרים מארצנו. הנה ישועת אלהינו נגלתה אלינו ביום קרב וידבר אויבינו תחתינו — ובמה אפוא נקדם את פניו בתודה אם לא בבעור הכופרים והמכחשים בבן אלהים מקרב הארץ? הנה רעת המתנצרים למען כחש עוד גדולה אלינו מרעת היהודים הטמאים. המה ילעיבו בדת קדשנו ויחללוה והמה יטמאו אותנו, את בנינו ובנותינו ויסובבונו בכחש כל היום. הבה אפוא נעביר את הטמאים האלה באיש המזבח הזה ונטהרנו את ארצנו מטמאתה וגם את נשמותיהם החוטאות נטהר ונצרף. המזבח הזה הוקם בראשונה בסאנטה-פֶע ובזכותו התגברה ידנו על אויבנו במצור גראנאדה — וכה יראה לנו המשיח את חסדו כל הימים אשר נהיה נאמנים בדת קדשו. ועתה הכונו נא, אחים! לקראת החג הקדוש הבא וחגנו אותו ברוב פאר והדרת קדש, ועיני הכנסיה הקדושה רואות ושמחות".

"יהי הכהן! תחי האינקוויזיציה!" הריע העם בקול תשואות.

קול חצוצרות והמולת פעמוני המגדלים נשמע כרגע לאות כי צבא החיל קרב לבוא לשערי העיר.

אזרחי מולידה בחרו מקרבם צירים נבחרים ובראשם את הנשיא המרקיז דון אלמאנצי די הענריקעץ לקדם את פני הצבא בכבוד והדר, בלוית מנגנים וכלי שיר.

גם הכהנים יצאו לקראתם ובידיהם צלבים וצלמי הקדושים.

ובמגרש אלפונזו רבתה התכונה. שלחנות ארוכים שורות, שורות העמדו במגרש נכח ארמון המרקיז די הענריקעץ, ועליהם נערכו מאכלים ומשקים שונים, להשיב נפש בני הצבא בבואם העירה; ומשני עברי המגרש רכבו המון שוטרים מזוינים לפקח על הסדר.

וישם על היציעה המהודרה והמקשטה ביריעות ארגמן ותכלת, בפרחים, זרי תפארה ודגלי צבעים, יושבת דונה קלארה די הענריקעץ, לבושה מכלול ועדויה עדיים ולבבה נגרש כים: אהוב לבה דון מיגואל סאַן סאלואדור עשה לו שם גדול בגבורי שרי הצבא במצור גראנאדה והמלך הרימהו למעלת שליש וראש גדודים אחדים ויכבדהו בחרב-זהב לישוות עליו פאר-גבורים — וישמו נשא ומרומם גם בפי אביה המרקיז וגם הוא יאמר עתה לרבק טוב... ועוד מעט ותראהו... עוד מעט יעבור על פניה בלוית מפקדי המחנות, ישרי הצבא הגדולים... מה קצר רוחה ברגעים האלה — השוגה מראהו הנחמד במרוצת העת הזאת?...

עוד מעט ויראנה גם הוא... בלי ספק ערגה נפשו אליה כל העת הארוכה החולפת — ומה תשמח נפשו בראותו אותה!.."

ומהשבותיה נשאוה הלאה... היא שותה לפניה ברוח דמיונה את המשתה אשר יערוך אביה בביתו ביום המחרת בערב לכבוד הצבא... הוא יהיה מראשי הקוראים — מה יעלוץ לקראתה... היא תגלה לו את לבה — היא תתן לו את ידה...

היא הסבה את פניה ותרא את מאריא עומדת על ידה

— לא אוכל תאר לך, מאריא! — קראה קלארה ברגש — את המית רוחי ברגעים האלה. לבי הולם בקרבי כהולם פעם — ובדברה הניחה את ידה על לבה כמו להשבית את שאונו — רגשותי סוערים עתה בקרבי מגיל והתרגשות.

— גם מבלי תגידי אבינה לרעיך ברגעים האלה, סניורה!— קראה מאריא בצחוק-קל.

קול החצוצרות הלך הלוך וגדול. כל פעמוני המגדלים השמיעו קול ברמה, כלי השיר החלו לנגן, התופים החלו לתופף, קולות תרועה, זמרה ושיר התבוללו בקול צהלת סוסים ושעטת אבירים — וירעשו ויהמו ויהיו לקול המולה גדולה ורעש חזק מאד.

אנשי הצבא באו העירה. המה רכבו על סוסיהם האבירים גדודים, גדודים. המון דגלי מלחמה רחפו ברוח ורבבות נוצות תפארה התנועעו מעל כובעי הנחשת אשר על ראשי אנשי הצבא. רבבות שריונות ושלטים, כידונים וחרבות שלופות התנוצצו לאור השמש. ההמון צהל לקראת הצבא ויען: „הידד! הידד!" „יחי הצבא!" „יחי המלך!" „תחי המלכה!"

„יחי העם הספרדי!" „תחי ארץ ספרד הנאחדת!" — נשמע קול בני הצבא העונה לעמתו.

אנשי הצבא התיצבו נכח בית התפלה סאן-בריסטו די סאנטא-לוץ. הכהנים יצאו לקראתם וצלבים בידיהם, ואוזר החלו המחנות לעבור על פני המגריש. ממטר פרחים ושושנים נתך על החיל ממרומי המעקות בידי השרות והעדינות. קלארה הביטה מטה והנה: בראש הצבא רוכב הגבור האדיר פינצי די ליאון ואחריו על סוס ערב שחור כעורב רוכב מיגואל אהובה והוא לבוש מעיל ארגמן קצר ואותות כבוד על הזהו, כובע רב הנוצה על ראשו וחרב הזהב המצומדת לצדו

מתנוצצת מאד, ועל ידו רוכבים השרים אלואריץ די בואינה ואלפונזו די סנדינה. היא הביטה אליו ופניה נהרו, לבבה עלץ וצהל בקרבה. בהביטה אליו נדמה לה כי יפיו וחנו רבו שבעתים. מכל העברים נשמע קול העם קורא: „יחי פינצי די ליאון!" „יחי דון מיגואל סאן סלאואדור!"

רגשותית סערו בלבה מאד. ברגעים ההם גבר חשקה לחבקו בזרעותיה ולשק אותו בכל חומה ועזוז רגשותיה.

הצבא עמד נכח הארמון אשר לנשיא האזרחים ודון מיגואל נשא את עיניו למעלה. מבטי עיניהם נפגשו בצחוק גיל ופניהם אדמו ונהרו. המה הניעו זה לזה בראשיהם מעט. היא השליכה אליו צרור פרחים והוא קבלו בהשתחויה קלה.

בכל רגע ורגע הביטו זה אל זה וישמחו.

לרגעים הביטה קלארה אל מאריא ומבטיה הפיקו צהלה וגאון.

אך יש אשר כהו פני דונה קלארה ומבטיה הביעו איזה שפק ומגור. היא התבוננה אל פני אהובה, והנה יש אשר תחלוף איזו ענגת עצבת על מרום מצחו ומבטיו יפיקו איזו זעם. המראה הזה עורר תמהון בלבה ויפתח בו מקור למחשבות לא נעימות.

מה קצר רוחה לחכות לערב המשתה הבא! —

שרי הצבא קפצו מעל סוסיהם ויקבלו בתודה את השי אשר הגישו להם צירי האזרחים. אחר הקיפו המה ויתר אנשי החיל את השלחנות וישתו לחיי המלך והמלכה, לחיי העם — ואחר אכלו וייטיבו את לבם, וישירו ויגגנו.

כעבור שעה אחת עזבו בני הצבא את המגרש.

II.

ערב המשתה בא. האולמים והתאים אשר בארמון המרקיז די הענריקעץ מלאים פאר ויופי, אורה וחג. פני הקירות מכוסים בגליונים גדולים ובפתוחי עץ ואבן ומקלעות יפים. מבנה הקירות והכפות הנפלאים המתנוססים בשיא גבהם והערוכים בטעם הגאטהים יפליא כל לב, גם שהרות העמודים אשר הקורות נשענים עליהם, גם החלונים ההולכים וקצרים מלמעלה יעידו כי בטעם הגאטהים נבנה הארמון הזה. אגני

הפרחים והשושנים אשר העמדו על יד הכתלים יפיצו ריח נחות בכל רחבי החדרים ומנורות הבדלח הלטושות התלויות בספון והדבקות אל הקירות תשפכנה על החדרים וכל אשר בהם אור יקרות וזהר נפלא.

המון שרים ושרות, כל רבי העם אשר בעיר הבירה, כל הגראנדים עם נשיהם הכבודות ובנותיהם העדינות ממלאים את אולם המשתה והתאים הסמוכים לו. כלם לבושי מכלול, שמלות תפארה, תכלת וארגמן, משבצות זהב וכסף, כלי יקר ואבני חן. שרי הצבא המה הגבורים הראשים במשתה הערב אשר לכבודם נערך כלו. המה מתהלכים בגאון ובפניהם ילינו עז, גבורה וצהלה. עיני העדינות נטויות אליהם ובעיניהן תלבבנה אותם, ביחוד נטויות עיניהן אל שר הצבא הצעיר סאן סאלואדור. מראהו הנחמד, פניו המפיקים חן ועלומים, עז וגבורה, קולו הערב ונעם הליכותיו ושמו הטוב המלוהו ישבו לבבות בנות טולידה שבי וימשכו אותם אחריהם כבחבלי קסם. אך הוא לא ישעה אל כלן ולא ישים אליהן לבו. כל מעיניו ורגשי לבו נתונים ל א ח ת, ל„מלכת הנשף" העולה ביפיה וחנה על כל העלמות, היא אהובת נפשו דונה קלארה. הוא יושב עתה על יד ימינה ועיניו לא תשבענה מהביט אל מראה פניה הנעימים ואל עיניה השחורות הבוערות כלפידים. והיא גם היא לא תסב עין ממנו. מראהו הנחמד ונעם מדברותיו ישפכו בקרבה זרמי ענג ונעם אין קץ. כל בתי נפשה מלאים גאון ורוממות.

התלבשת היפה אשר עליה תוסיף לה לוית חן שבעתים. היא לבושה מעיל ארגמן, צח ואדום, אפודתה תכלת מרקמה רקמת כסף וחשב האפודה זהב ומעולף ספירים, בתי היד צרים בראשיתם והולכים ומתרחבים לארך הזרועות הרכות וטורי פנינים יכתירום מסביב. צוארה הלבן נשקף מפי הצוארון המפולש אשר לשמלה וקווצות תלתלים ארוכות תשורגנה עליו ויורדות על חזה ומטה, וצעיף ארוך יורד ממחלפת ראשה ומכסה את כתפותיה ונופל על גוה. על רגליה נעלי משי מעולפים אבני חן.

ובשבתה כה בין טורי פרחים ושושנים נשקפה לעין כחבצלת אלהים וקסם הקסמים.

דין מיגואל יספר לה את כל הליכותיו במלחמה ואת כל הגבורות אשר הראתה ידו לרעץ זרוע אף קדקד האויב — ונפשה תלך שבי. הוא

מספר לה את הסכנה אשר רחפה על ראשו לעתים, בעמדו אל מול פני הרובים חצים ואבני קלע מעל החומה, ובהנתך על כל סביבותיו מטר חצים ואבנים, גפרית ואש — והיא מתנודדת. הוא מביע לה את געגועיו הרבים עליה כל ימי היותו במלחמה ונפשה תתמוגג בענג ורננה. והיא גם היא תדבר באזניו דברי חבה ועדנים ומספרת לו איך כלתה נפשה אליו כל העת הזאת, כי תמונתו עמדה לפניה בהקיץ ובחלום וכי התפללה בעדו אל ה' בכל רגע — ופניו ינהרו מענג וגיל.

המנגנים השמיעו קולם והבחורים והבתולות יצאו שנים שנים במחול הספרדי הסרבנדה, וגם קלארה ומיגואל יצאו במחול, ויעופפו כצפרים בתוך מערכות המרקדים, והקרואים אליהם יביטו, אליהם יתבוננו; וקול משק הכפים התוקעות, הרגלים הטופפות והתופים המתופפים ימלא את כל האולם ויחריש את דברי האהבה העוברים בין מיגואל וקלארה במרוצת המחול.

— אכן, מיגואל יקירי! הפלאת לעשות במלחמה ושכם אחד הצטינת על כל השרים בני גילך — קראה אליו קלארה בהטותה אליו את פניה בחן.

— אבל עוד מבצר אחד לכדתי במלחמה, קלארה חמדתי! — לחש לה מיגואל בחלפם כבזק על פני אחד מטורי המרקדים ויצחק לעמתה.

— איזה? —

— את לבך, משאת נפשי! — קרא מיגואל בחן.

פני קלארה כסו באודם קל ומרהיב עין ותשב:

— אבל הלב הזה היה נתון לך זה כבר, יקירי! —

— אולם עתה נפתח לפני!

— כן, אהובי! —

— ואנכי מצאתי בו סגולות ואוצרות אין קין! —

— תמורת הסגולות אשר חננתני אתה בהן! —

— מה מאשר אנכי, קלארה, ברגעים האלה! ומה רב ענג נפשי בהחזיקי את ידך הרכה בכפי — ובדברו לחץ את כפה באהבה רבה.

— היד הזאת נתונה לך לצמיתות! — ענתה קלארה ותבט אליו בחבה עזה.

— ואנכי אחזיק בה כל ימי חיי! —

התופים יתופפו, הצלילים יצלצלו והמחוללים מחוללים ומרקדים מאילים.

— על הנצחון והכבוד אשר נחלתי במלחמה עלי להודות לך חמדתי! — שב מיגואל לדבר — כי ב ש מ ך עשיתי את כל הנפלאות האלה. אך אהבתך שגבתני ישע והיא מלאה אותי רוח גבורה נמרצה׳ אנכי יצאתי למלחמת ארץ המולדת ואהבתי גב יחד, לא אך לישע ארץ מולדתנו, כי גם לישע חיי אני, לזכות בלבך וידך, אהובה, ולהשביעך רצון וכבוד — ו ל ך אפוא יאתה התהלה הזאת ולא לי.

אחרי אשר כלו את המחול ישבו לנוח והמלצר הגיש להם מעדנים וממתקים להשיב את נפשם.

כלי השיר נתנו אות והקרואים יצאו מאולם המחול ויבאו אל בית המשתה וישבו אל השלחנות שנים שנים, גבר ואשת, בחור ובתולה, לאכול ולשתות ולהיטיב לבם. המאכלים הפיצו בבית ריח נעים וערב, הגביעים המלאים מבחר יין ספרד הורקו פעם אחר פעם ופני הקרואים צהלו ויתרוננו. השרים והנוגנים התיצבו טורים, טורים וישירו שירי ההלה ונצחון לגבורי ספרד וישמעו מבחר מנגינותיהם באזני הקרואים. המרקיז די הענריקעץ נשא כוס לחיי המלך והמלכה ולחיי שרי הצבא, וישא משא באזני הקרואים להלל את חין ערך מפעלות הגבורים האלה לישע ארצם ועמם, ובדברו האיר פניו, פעם בפעם, לדון מיגואל; ושרי הצבא השיבו את תודתם על הכוס וישתו לחיי ראש האזרחים ולחיי כל הקרואים. גם אחד הכמרים נשא מדברותיו לכבוד נצחון האמונה על הכפירה ויביע דברים חמים ומעוררים לכבוד האויטא-דא-פֶע שהקימו בטולידה לשרף חיים את המתנצרים הכופרים.

דבר האויטא-דא-פֶע היה תיכף לחומר של שיחה להקרואים. אחרים משרי הצבא ספרו בצחוק את אשר ראו עיניהם בשרפת המתנצרים בסאנטה-פֶע, את מצהלות ההוגגים ואנקת הכופרים הנשרפים ויהתלו ויהלוצצו בטוב-לב.

וקלארה בקשה מאת מיגואל לספר לה גם הוא את אשר ראו עיניו בשרפת המתנצרים בסאנטה-פֶע; אבל לתמהונה ראתה כי הועמו פניו ומבטיו הביעו איזו עצבת.

— עוד חזון למועד, קלארה! — ענה מיגואל כמגמגם — אינני חפץ ע ת ה להַאדיבֿ את נפשך העדינה..

— לא תדאיב את נפשי, אהובי, אם תספר לי את דבר שרפת הכופרים — קראה קלארה נכלמה — כי קתולית נאמנה אני לדתנו וקדושינו. ואנכי כבר אתעתד לחג האויטא-דא-פֿע׳ אשר יערך בעירנו בעוד שבעת יום.

— אפונה, קלארה, אם ינעם לאפך ריח בני אדם שרופים, בני בשר ודם, מחשבה ורגש, כמונו, ואשר כל חטאתם כי נולדו על ברכי אמונה אחרת — קרא מיגואל ברגש ופניו להטו.

— הגם הכופר אדם הוא? — שאלתהו קלארה בתמהון.

— כבר אמרתי לך, קלארה! — ענה מיגואל — כי אינני חפץ עתה להאדיב את נפשך העדינה. נשף חשק וחג אהבה לנו הערב וחלילה לי מהעביר בו את רוחך הטהור בספורי עצב ומהקדיר את שמי מצחך הזך בעננים שחורים, בריבי בני אדם ושנאת בני איש, בגזל משפט ורצח...

— עתה אבינה לסבת רוחך הכהה לעתים — קראה קלארה תפושה במחשבות — כי מעשי הכהנים והאינקוויזיציה לא...

— חדלי נא, קלארה, הערב! — התחנן לפניה — חדלי מדבר עתה על אדות הדבר הזה, עוד נדבר על אדות הדבר הזה וידעת גם על מה יזעף לבי לעתים; ואנכי אקוה כי יצלח לי בקרב הימים להוכיחך אחרת ולשנות את דעותיך בדבר קנאת הדת וממשלת הכהנים בארצנו, —

אחרי אשר כלו הקרואים לאכול ולשתות עזבו את השלחנות ויתפרדו שנית לאגודות, אגודות. הזקנים השתעשעו יחדו בשירות וספורים מהליכות המלחמה והצעירים שבו לבחירותיהם ומחולותיהם.

כאור הבקר תם המשתה והקרואים החלו לעזוב לאט, לאט את הבית.

V.

ביום השלישי הקדישו אבות דונה קלארה את דון מיגואל סאַן סאלואדור לביתם אל הלחם בארוחת הצהרים. ואחרי אשר תמה הארוחה יצאו קלארה ומיגואל, רוכבים על סוסים, את העיר לשוּת במגרשים היפים אשר מחוץ לעיר. קלארה רכבה על סוס לבן, קל המרוץ ויפה מַראה. רסן עדי הסוס ותלבשתו והכר היפה אשר רכבה עליו מלאים

נקודות כסף מזהירות ונוצצות מרחוק. צעיף ארוך מכסה את פניה היפים ומשם יפול על גוה כמעטפה: בידה האחת היא אוחזת ברסן ובשנית בשוט דק מצפה זהב בקצהו. ומיגואל — על סוס שחור, יפה ואביר, מרקד כבן ראמים ומרגיז הארץ בשעטת פרסותיו, ורוכבו מתאמץ לעצור ברוחו הנלהב לבל ישטוף במרוצתו לבדו. שניהם לבושים בגדי-חורף קלים ועל ראשו מגבעה גבוהה רבת הנוצה. חרב הזהב אשר לו משתקשקת לצדו.

האויר היה צח וטוב. שכבת כפור דק כסתה את פני הדרך. רוח קל, מחזק ומשיב נפש נשב בחוץ.

— „הגם הכופר אדם הוא?" שאלתני, חמדתי, בערב המשתה — קרא מיגואל בהתבוננו לעבר פניה — השאלה הזאת הכאיבה את לבי מאד. אמנם לא אאשימך. את השנאה והבוז לכל בן עם נכר ינקת יחד עם חלב מינקתך. מימי ילדותך עד היום שאפת אל קרבך את האויר הרע הממלא כל רחבי ארצנו, האויר המלא ארס שנאה ומשטמה נצחת לכל בני הדתות האחרות. רעותיך ורעיך, מוריך ומנהיגיך, החברות אשר סבוך והמנהגים אשר הקיפוך — כל אלה הולידו בלבך, בהכרח, את רגשות האיבה והבוז לכל מי שאיננו מאמין בדת הקתולית. דעותיך ומושגיך בדבר הדת ומחזיקיה הם תולדות חנוכך. הדעות והמושגים האלה הם קנין כל הספרדים כמעט. וגם אנכי לא הייתי טוב מכל בני ארצנו; גם אנכי הייתי מתענג למראה הרג ורצח לשם האמונה — לולא היה לי במקרה חנוך אחר, לולא היה לי מורה אחד, חכם לב וטהר רוח, אשר חנכני בדרכו; והוא פקח את עיני לראות נכוחה, הוא פתח בלבי מקור לדעות אחרות, דעות מלאות אהבה לא אך לכל בני האדם כי אם גם לכל החי אשר על פני האדמה.

קלארה הקשיבה לדבריו בשום לב. דבריו היו מוזרים לה מאד. הם היו בעיניה כדברי עתק, כמחללי קדש; גם היו לה כמשפילי כבודה ותהי כנעלבת. ובכל זאת נעמו לה למשמע אזן. הקול הנעים שבו השמיע מיגואל את דבריו האציל מנעמו גם עליהם ויצלצלו באזניה כצלצלי קסם...

רגע החרישו שניהם.

„התחשוב את אהובה למחלל קדשי הדת? — חלפה מחשבה ברוחה — ההוא איננו נאמן עם קדושינו? לא תוכל האמן כזאת"

מיגואל שב לדבר :

-- „הגם הכופר אדם הוא ?" הגם לו משפט האדם ? האמנם, קלארה, תחשבי, כי כל הוית האדם היא אמונתו? כי אין כל מות חושב ולב רגש לכופר באמונה ? האם לא היה האדם אדם גם בטרם תולד כל אמונה ודת בעולם ? האדם אדם הוא כשהוא לעצמו גם מבלי לוית האמונה.

— מה זה תדבר, מיגואל ? — קראה קלארה בחרדה גדולה — מה נוראים המה דבריך האחרונים ! האם לא נכנסה רוח כפירה גם בך ?

היא הביטה אליו ברגע ההוא בעינים חודרות. מבטיה הביעו חשד גדול וספק מחריד...

— הרגיעי נא רוחך, משאת נפשי ! — קרא מיגואל בקול רך — לא נוראות השמעתיך הפעם. נוצרי נאמן אני ותמים עם משיחנו ; אבל אמונתי הנוצרית לא תמריצני לחשוב לאדם אך את עצמי ואת המאמינים באמונתי ולהוציא מכלל האדם את כל מי שהאמונה לא נפלה לו לחבל או שאיננו מאמין באמונתי אני. — האדם לא נברא בשביל האמונה, כי אם האמונה בשביל האדם. האמונה היא אחד מצרכי החיים הרוחנים והמוסרים אשר לבני האדם ; ואין עלינו אפוא לשנוא את האיש אשר יבחל באחד מצרכיו שהוא אך לטובתו.

-- אבל הלא ידוע כי אין כל נשמה בקרב הכופרים ובבהמות הארץ וחיתו יער נחשבו — טענה קלארה בנגדו.

— ידוע ? — השיב מיגואל בצחוק-לעג — אך הכהנים והמאמינים לדבריהם יאמרו כזאת ; אבל אנכי אחרת אומר : הנשמה היא בת החיים הרוחנים אשר בקרב האדם — רוח האדם החושב מחשבות ורצונו החפשי, ונשמה כזאת היא חלק כל אדם באשר הוא אדם ולא בהמה וחיה. הנשמה שוכנת בקרב האדם עוד ביום הולדו, בעת שבל אמונה זרה לו עוד. ואם כן אפוא אין הנשמה תלויה באמונה.

— מה חכמו דבריו בעיניה ! מה בריא הוא השכל העצור בם — ובכל זאת מה יכאיבו את לבה !.. המה מערערים כל יסודי אמונותיה.. המה מחריבים עולמות שלמים...

דבריו הרתיחו את דמה כסיר... מלחמה עזה בקירבה פנימה —

מלחמת ההרגל והבקרת, מלחמת המסורה עם השכל החפשי.

הוא הוסיף לדבר:

„ואיך יש לנו הצדקה לדרוש מאחרים להאמין במה שאנחנו מאמינים? והנוכל להכריחם להאמין בזאת? והאמונה הן לא באונס תבוא בלב האדם. ואם לא יאמין מה תועיל הכפיה?" — —

„אמנם אתו הצדק וכל עצומותיו נכוחות" החליטה בלבה; ובכל זאת לא תחפץ עוד להודות לו כי צדק ממנה. היא תבוש מעשות כזאת...

הסוס אשר רכב עליו מיגואל החיש מהלכו ויעבר את סוסה של קלארה צעדים אחדים! אך מיגואל משך אליו בחוקה את רסן הסוס ויעצור בעדו רגע וישובו לרכב יחדו.

— ועוד אחת אומר לך, קלארה! — שב מיגואל לדבר — כי היהודים לא יחשבו לכופרים כלל, כי אמנם בעלי אמונה המה, אך אמונתם היא אמונה אחרת, ויש להם אפוא שבט-מוסר על פי דרכם להדריכם בדרך הטוב, וגם אמונתם תניאם מרצח וגזל ועוד.

— אבל שמעתי כי דתם היא מלאה כזב ומשפטים רעים, והיא תלמדם להונות את הבריות, לכחש ולהשבע לשקר —

— אמנם אאמין לך כי שמעת כזאת! אבל כבר הוכחתיך לדעת כי שמועות שוא השמיעוך. גם לי זרה אמונת היהודים, אבל מורי החכם הראני לדעת באותות ומופתים, כי דתם היא מלאה מוסר השכל ומשפטים צדיקים, דעות נעלות וחקים ישרים — ורבים מחקיה היו ליסוד מוסד גם לדתנו; וגם כהנינו וכל קדושינו יקדישו את „כתבי הקדש" אשר ליהודים. ובכלל הנה מה אמונתנו כולה אם לא הבת הבכירה לאמונת היהודים? ולו היתה האם מרשעת ואכזריה, הן גם הבת אשר יצאה מחלציה לא היתה טובה ממנה. —

קלארה לא יכלה עוד הבלג על רגשותיה. היא הביטה אליו בחן ותקרא מתרגשת: „אכן צדקת ממני, מיגואל יקירי!"

נהרה הופיעה על פני דון מיגואל.

הוא הביט אליה בחבה עזה ויקרא: „אמנם לא שגיתי בחשבי, כי יצלח חפצי בידי להרחיק מקרב לבך הטהור את המשפטים הקדומים והמושגים הכוזבים אשר הביאו בו מוריך ורעיך, ואקוה כי בקרב הימים תהיינה דעותינו מתאימות בכל".

— גם אנכי חפצה כי יהי לב אחד לשנינו בכל! — קראה קלארה ברגש.

—כן יהי! — ענה מיגואל בהניעו ראשו ממעלה למטה.

— אבל הגד נא לי, יקירי! — שבה קלארה לשאל — האם לא אשם העם הזה ברצחו נפש משיחנו?

— הנה בדברים האלה תודי בעצמך כי עול אנחנו עושים ליהודים ברדפנו אותם בחמתנו בגלל אמונת לבם, כאשר אשמו היהודים שהרגו את משיחנו. ואולם אם אחדים מהיהודים הקדמונים העוו הישרה, בהעטותם קנאות וריבם ריב האלהים כרבים מבני העמים הקדמונים וכמונו היום — מה אשם בזה עם היהודים כלו? מה אשמים בזה היהודים בימינו אלה? — אבל באמת אך תואנה יבקשו להם כהנינו החשוכים ברצח המשיח, לכסות בו על יצרם הרע ועל קנאתם העורת, למען התגולל על זעומי נפשם — וזעומי נפשם הם המה כל אלה אשר אמונה אחרת להם, כי הן לא אך את היהודים ישטמו, כי גם את הערבים בני דת מחמד, שלא הרגו את משיחנו, ירדפו בחמה וקנאת דת זעומה; ולא עוד כי יד האינקוויזיציה נטויה גם על נוצרים נאמנים אשר יעיזו לדבר דופי במעשיהם וממשלתם העריצה.

„אכן נוראה היא האינקוויזיציה! — חלפה מחשבה במוחה — ולא לחנם יתרמר עליה. היא לא שמה עד כה לבה להתבונן אליה”.

בכל רגע ורגע נדמה לה כי תפקחנה עיניה יותר לראות נכוחה. — —

— אבל אהובי! — שבה קלארה לשאל אחרי רגעי דומיה אחדים — האמת הדבר, כי קללת אלהים רובצת על העם הזה ולכן הוא מרדף ומעונה בכל העמים ובכל הארצות?

— הנה זה דרך בני האדם כסל למו לחטוא ולפשוע בשם אלהים. אנחנו שופכים דמי נקיים ומתאמרים כי כן חפץ ה'. קללת אלהים! שקר הם דוברים! לא קללת אלהים רובצת על העם הזה, כי אם קללת בני אדם. האלהים לא יזעם איש. הוא מלא אהבה ורחמים לכל מעשיו לכל ברואיו בשוה. הוא לא יקלל את החלש והדל. אך אנחנו הבאנו קללה על העם הזה, אנחנו גזלנו את משפטו, אנחנו שפכנו את דמו ברוח עועים ולב מלא כסל וזדון — והאלהים מה כי נערבהו בעד מעשינו? העם הזה הביא לנו ולכל בני

האדם ברכה רבה. מושיענו הוא אחד מבני העם הזה וכל תורתו ודעותיו הנשגבות נוסדו על תורת היהודים, והעם הזה הוא עתה עם אֻמלל בתבל, באין לו ארץ וממלכה, נודד מגוי אל גוי ומצפה לחסד — האם לא היה אפוא לנו לקרב את האמלל הזה ולכבדהו לפי ערכו, לרחמהו ולחנהו? האם לא היה לנו לאהוב את הגר הזה כי גר הוא ולא לידות בו עוד אבן ולעפר בעפר לעמתו כאשר אנחנו עושים היום? הגידי נא אפוא, קלארה, הנצדק במעשינו אלה? —

כל עצבי קלארה התרגשו לשמע דבריו אשר דבר בחום ורגש וקול חודר עד הנפש. היא החזיקה בזרועו ותקרא: „מה אומר לך, מיגואל יקירי! הנני רואה כי מרום אתה מנגדי ונעלית על כל בני גילך ואין ערוך לחכמתך הרבה ולבך הטוב". —

— אדמה כי אין בזה חכמה רבה ולב טוב, כי אם שכל טבעי, שעוד לא נתעה על ידי תעתועי שוא, ולב מרגיש כאחד האדם — ענה מיגואל בענות חן.

— עוד שאלה אחת אשאלך, יקירי! — קראה קלארה ותקמט את מצחה כמתאמצת לזכור דבר מה.

שאלי, חמדתי, שאלי ואנכי אענה! — ענה מיגואל במאור פנים.

— אם לא יאשמו היהודים המחזיקים באמונתם בגלוי, האם לא יאשמו היהודים המתנצרים למען כחש, המתאמרים בשם קתולים ובמסתרים יהודים גמורים המה? אם לא יאמינו בדת הקתולית מדוע קבלוה עליהם? —

— על כי יהודים גמורים הם במסתרים אין להאשימם כלל, כי לכל איש הרשות לבחור בכל פעם באיזו אמונה שיחפוץ; ולא ברצון יסתתרו בעבודת אלהיהם כי אם באונס — אולם על כי קבלו עליהם את הדת הקתולית בעוד אשר לא יאמינו בה יש אמנם להאשימם כדבריך; אבל מפי מורי שמעתי, כי לא ברצון התנצרו רוב היהודים בארצנו, כי אם באונס, כי הכריחום להתנצר, כי כחיתו טרף התנפלו עליהם אבותינו וירצחו מהם לאלפים ולרבבות — והצלתם האחת היתה המרת הדת. ומה לא יתן האיש בעד נפשו? ו„הנוצרים החדשים" אשר בימינו, הנה לא הם קבלו עליהם את הדת הקתולית; ומה אשמתם הם, כי קבלו עליהם אבותיהם

דת לא ידעוה וזרה לרוחם הם ובניהם אחריהם? ולו לא נגזל מהם משפט האדם, בעל הבחירה החפשית, הלא היו ליהודים בגלוי.

„מה חוקים הם ונאמנים משפטיו!" — התפלאה קלארה בלבה לשמע דברי אהובה.

— אבל הן רבים הם המתאוננים על היהודים — שבה לשאל כעבור רגע — כי מתחרים הם את אזרחי הארץ בכל מסחר וקנין ויוציאו אם בלעם מפיהם, וביחוד „הנוצרים החדשים" אשר זכיותיהם הטובות עמדו להם לעשות חיל בכל משלח ידם, לצבור להם הון עתק ולהיות לאילי המסחר וחרשת המעשה בארצנו וכל טוב הארץ בידם הוא, והלא מאשר לנו עשו להם את כל הכבוד והחיל הזה, כי גם אתה הלא תודה כי אנחנו האזרחים והמה הגרים; ולוא היו עוד נאמנים לאמונתנו אשר באו בבריתה, כי עתה..

— סלחי לי, קלארה, אם אשסע את דבריך הפעם, ובטרם אשיבך על כל שאלתך זאת אשיב על חלק אחד ממנה, על דבריך האחרונים: את אמרת כי „הנוצרים החדשים" מתחרים אתנו בעוד שאנחנו האזרחים והמה הגרים! אך לוא היו עוד נאמנים לאמונתנו, כי עתה... כי עתה לא יכלנו התלונן עליהם, וע"ז אשאלך: „מדוע? אם גרים המה מה הועיל להם אם היו נאמנים בברית אמונתנו? הבשביל זה חדלו מהחשב לגרים בתוכנו? אמנם יודע אנכי את דעת קדושינו בדבר הזה. המה חושבים את האמונה לכל הוית האדם. בעיניהם תכפר האמונה על כל ותתם כל פשע, וגם אלה היהודים הטמאים בקבלם עליהם את דת הקתולית באמונה ולבב שלם תחדל „טמאתם" ונקדשו בתוכנו; אבל אנכי כאשר כבר אמרתי לך אחרת אחשוב: „הוית האדם היא הוית האדם בעצמה. האמונה היא חלק מהחיים הרוחנים והמוסרים אשר להאדם; ולכן אם נחשב, כי אין להגר משפט אזרח בארץ, גם אם יקבל עליו את אמונתנו בלב שלם גר הוא בארץ. ע"י הדת אולי יהיה לאזרח בשמים אבל לא בארץ". ואולם באמת לי מושג אחר בדבר משפט האזרחים. בעיני: כל אלה היושבים בארץ ונחשבים לעבדי ממשלתנו, הנושאים בעול המסים והחובות התושבים והנאמנים בברית הממשלה והעם, אזרחים המה בארץ ולהם משפט האזרחים. ואם המה מתחרים אתנו ועולים עלינו במעלה — הנה זה דרך מלחמת הקיום וגם

המה אנשים כמונו, ולהם אפוא המשפט ללחום אתנו על שדה מלחמת הקיום וגם לנצח. והדבר הזה לעד, כי דבי הכשרון המה ועולים עלינו במעלות הרוח; ועלינו אפוא ללמוד אל דרכיהם ולעשות כמוהם, אבל לא לשנוא אותם ולרדפם בחמה. ומה גם כי התלונה הזאת תלונת שוא הוא מעיקרא. היהודים אינם גרים בארצנו. המה כבר התערו בארצנו כאזרחים רעננים, המה התישבו בארצנו עוד שנות מאות רבות לפני בוא הנה לארצנו רבים מאבותינו הגבורים מארצות הצפון —

— נפלאות תשמענה אזני, מיגואל יקירי! — ששעה קלארה את דבריו בתמהון גדול — הנאחזו היהודים בארצנו עוד בעת הקדומה ההיא?

— כן, כן, חמדתי! — קרא מיגואל בבטחה — אנכי העמקתי חקר בדברי ימי ארצנו ואוכח לדעת, כי רבות מערי הארץ הגדולות נבנו בשנות קדם על ידי היהודים וגם קראו להן בשמות עברים, וחלק גדול בהפרחת ארצנו ואשרה להם הוא. המה העשירו את הארץ בחמר ורוח. המה הגדילו את סחר הארץ ותבואתה. המה הביאוה בברית המסחר עם יתר הארצות. מהם נמנו, פעם בפעם, שרים גדולים בכל פנות המשרה והשלטון ויהיו למקור ברכה לארץ והממשלה, ביחוד הצטיינו שרי האוצר להממשלה והרופאים אשר יצאו מקרבם. היהודים הקימו בתוכנו בתי מדרש לחכמה ומדעים ויעשירו את ספרותנו עושר רב — והמה עשו את ארצנו לכלילת יופי וצבי לכל הארצות.

— וכל אלה עשו ידי היהודים בארצנו? ואנכי לא ידעתי אף שמץ מזה! — קראה קלארה מתרגשת וקולה הביע תלונה עצומה — מורי ורעותי הגידו לי תמיד, כי היהודים ספחת הם לארצנו, כי גרים המה בתוכנו, כי מוצצים הם את לשד הארץ ומביאים לה קללה ולא ברכה. הנה כי כן, יקירי, פקחת את עיני לראות עולם חדש. הנה אזרחים המה היהודים בארץ כמונו והלק ונחלה להם בתוכה ככל הנוצרים השוכנים בה — עתה רואה אני מה עורת ומתעה היא קנאת הדת, כי איזה יתרון לנו מהם לאמר: לנו הארץ, אנחנו האזרחים ואתם הגרים, אנחנו האדונים ואתם העבדים? איזו צדקה יש לנו להתנשא עליהם, לדרוש מהם ללכת בדרכינו אנו ולגרוע מזכיותיהם? האך יען כי אנחנו הרבים והם המעטים, אנחנו החזקים והמה החלשים?

עיני מיגואל ברקו ברקי גיל, ענן העצבת חלף מעל מצחו ופניו התאדמו באודם-נעים.

כמו מבלי משים עצרו שניהם בסוסים ויעמדו רגע. המה הביטו זה אל זה והרמוניה נפלאה היתה שפוכה על פניהם ברגע ההוא. שתי הנפשות האל התאחדו אז אחדות שלמה...

— מה מאֻשר אנכי לשמע אותך מדברת כזאת! — קרא מיגואל מלא רגש שמחה. הוא החזיק בכפה וירימנה אל פיו וישקה.

— ואנכי מאֻשרה שבעתים! — קראה קלארה ברֹך ונועם — כי חוננתי באוהב נעלה וחכם כמוך.

היום כבר נטה לערוב. השמש ירדה לפאתי ים ושולי השמים התאדמו מסביב אודם-אלהים. המחזה הזה הרהיב את לבות הרוכבים וימלאם הדרת קודש.

רגעים אחדים רכבו להם שני הרוכבים דומם זה בצד זה. גם הסוסים צעדו להם לאטם ובמנוחה נעימה, כמו לא חפצו להפריע את בעליהם ממחשבותיהם העמוקות.

— מה יפה ונעים פה הטבע! — קרא מיגואל בהתבוננו לכל עבר ברגש — פה אך שקט ושלוה, באין כל פרץ וצוחה, באין רשעת בני האדם וקנאתם — ומדוע שמה, בקרב חברת בני דם, אך קנאה ושנאה, גזל ורצח? הן טוב ומיטיב הוא האל לכל יצוריו, ומדוע לא ילמדו המה את דרכיו הטובים? כן, קלארה! טוב ומיטיב הוא האלהים והוא ברא את התבל ויחלקה לבני האדם בלב טוב ורוח נדיבה, כי הוא מרחם את כלם בשוה, מבלי בכר את האחד על פני השני; אבל בני האדם מתנשאים איש על אחיו וכל אחד איננו מסתפק בחלק הנתן לו והוא גוזל גם מרעהו את חלקו. שמעי נא, קלארה! הנה פעמוני בתי התפלה ישמיעו עתה את צלצלי קולותיהם, הנוצרי הקתולי ישפוך עתה את לבו נכח ה' בתפלת הערב, וברגע הזה יתפללו אליו גם הנוצרי היוני, גם המחמדי, גם היהודי, גם הסיני, גם ההודי — כל אחד ואחד בנוסח מיוחד, כל אחד בשפת לבבו, והאל הטוב שומע במרומיו אל כל התפלות האל ושבע רצון ונעימות. „היו, בני, את אשר תהיו — קורא קול אלהים אל האדם —: נוצרים, מחמדים או יהודים, אך היו אנשים! אהבו איש את אחיו ועשו הטוב והישר בעיני“. —

דברי מיגואל מלאו את כל חדרי לבב קלארה רגש וקדושה. איזה זרמי נועם ואהבה עזה זרמו בכל בתי נפשה. ברגעים ההם מלאה אהבה ותבה אין קץ. ברגעים ההם חשקה לחבק את כל בני האדם בזרועותיה ולשק להם נשיקת הנפש, נשיקת אלהים...

— ואמנם, המ־תי! — קרא מיגואל ויאנח — היו ימים אשר גם בארצנו שררו אהבה ואחוה בין כל יושביה. היהודים נחשבו אז לאזרחים מועילים במדינה ויתענגו על רוב שלום וטוב, ואחדים ממלכינו התרועעו את חכמי היהודים ויעסקו יחדו בחכמה ומדעים. אז היתה ארצנו ארץ ברוכה ותיף ותפרח כחבצלת ותהי מאֻשרת באמת.

קלארה הביטה לאחוריה והנה כבר הרחיקו מן העיר כברת ארץ גדולה ותקרא:

— עת לשוב העירה! אבותי יחרדו עלינו —

— כן! — הסכים לה מיגואל.

המה הפכו את ידיהם ויטו את הסוסים לשוב בדרך אשר באו בה,

— אבל ימי האשר לא ארכו. הכהנים הקנאים לא נחו ולא שקטו עד אשר פרשו את ממשלתם, ממשלת החשך, על הארץ וישיבו את גלגל ספרד אחורנית. המה הפכו את נאות השלום והאחוה לנאות תופת ושעירי שחת, והמה מלאו את ארצנו הברוכה זעם ומשטמה, חמס ושוד, גזל ורצח... ומאז יסדו בארצנו את ה„גיהנום”, את האינקוויזיציה הארורה, היתה ארצנו לבמת מטבח וגיא ההרגה, לחרפה ומארת עולם...

קול מיגואל בדברו את הדברים האלה הביע איזו מרירות נוראה, איזו בכיה עצומה. רגע שאף רוח ואחר שב לשפוך שיחו המר:

— ועתה היפלא אפוא, קלארה, אם ילבישני רוח כהה לעתים? ואני אוהב את ארץ מולדתנו כנפשי, יקרה היא לי מחיים, ונכון אני להקריב את עצמי לקרבן על מזבח אהבתה וטובתה בכל רגע — ואיך לא תאבל עלי נפשי, בראותי את ארצנו יורדת מטה, מטה ורוחצת בדמי נקיים? אם יזעק לבי לאלה הקרבנות האֻמללים הנרצחים מידי האינקוויזיציה בכל יום ויום, מה יזעק לבי אפוא לאלה המרצחים והם אחי בני עמי?! —

— והרגשות המרים האלה — שב מיגואל לדבר אחרי דומית רגע — עוד התחדדו בקרבי בעת האחרונה, במרוצת המלחמה ותוצאותיה.

הנה אנכי יצאתי למלחמה ברגש קדש, בלב מלא רוממות ואהבה ארץ מולדת; יצאתי לישע ממלכתנו: להרחיב את גבולותיה ולאחד את כל חלקי ארצנו לממלכה אחת, גדולה וכבירה, ממלכת ספרד הנאחדת — והרגשות האלה שגבוני ישע, המה אמצו את זרועותי ויעודדו את רוחי ואלחם בעד ארצנו ואחדותה בחרף נפש; ומה נשבר לבי באחרית ימי המלחמה לראות את תוצאותיה המרות. בלבי התגנבה התקוה כי המלחמה הזאת תטהר את ארצנו ותשפוך עליה רוח קדש ואהבה, כי בהתאחד כל חלקי הארץ לארץ גדולה אחת יתאחדו גם כל חלקי העם הספרדי: הנוצרים, המחמדים והיהודים לעם אחד; אבל אחרת ראו עיני. האכזריות אשר הראו שרי צבאותינו להערבים המנוצחים שרטו שרטת בנפשי. המה לא הסתפקו בהכנעת הגוף וידרשו גם הכנעת הרוח. המה דרשו מהערבים לתת את אמונתם כופר נפשם — כי יעקרו את הלב מקרבם והשליכוהו לרגליהם להיות למרמס להם. הוי, אכזריות! לו ראית, קלארה, את ענות נפש הערבים האמללים ולו שמעת את קול בכיתם בהשתער עריצינו על בתי מסגדיהם באמצע התפלה, בהיותם כורעים על ברכיהם לפני האלהים ויוצאו על ידם בחזקה החוצה ולעיניהם הרסו את בתי קדשם וינפצום לרסיסים — כי עתה ידעת את ענות לבי בעת ההיא. האמללים יללו, התחננו, כרעו ברך וינשקו את כפות רגלי המנצחים. את כל הון ביתם, את כל אשר להם אמרו לתת כופר בתי המסגד — אך כל אלה לא הועילו; ובאשר החלו להרוס את הבתים או להצית אותם באש הכתירו כלם את מקומות החרבן ויספקו כפיהם וישאו עיניהם למרום ויתפלשו באפר ויזעקו: „אללאה!" „אללאה!" ולקול זעקתם מלאו עיני דם ודמע... דמיתי כי יקרעו השמים בזעקתם וגם לבי יקרע עמהם. —

רסיסי דמעה נראו בעפעפי קלארה ופניה הביעו רחמים רבים. מיגואל הביט אליה וברק גיל חלף על פניו: „לב טהור ברא לה אלהים — חשב בקרבו ברגע ההוא — והלב עוד לא נכתם ולא נשחת ע"י חנוכה הרע. הוא כסה אך באבק — והאבק הזה החל עתה להנער מכונו. אכן יש אשר רגש הטוב והצדק אשר בקרב לב האדם יגבר על כל וכל תורות הקנאות והבלי השוא לא יעצרו כח להשביתו מטהרו".

— נוראה אכזריות כזאת, יקירי! — הביעו שפתיה בדממה

וקולה הביע יגון עמוק מאד — נוראה מאד!

— ומה נורא היה המחזה בסאנטה פֶע! — שב מיגואל לספר — הנה אנחנו חונים על גראנאדה. המלחמה עזה וקשה מאד. הערבים הנצורים נלחמים בחרף נפש. המה גחים פעם בפעם מן המבצר, משתערים על חילנו ומכים בהם מכה רבה. אמנם המה ידעו בעד מה הם נלחמים. המה ידעו כי נלחמים הם בעד חרותם, בעד קיומם, בעד חיי רוחם — ואנכי אודה לפניך, כי בשוותי גורלם המר לנגדי מלאתי חמלה רבה עליהם וכמעט רפו ידי פעמים אחדות — אבל אהבת ארץ מולדתי וחובתי לממשלה ולמלכינו גברו בכל פעם על רגש החמלה. ובעודנו עושים כה וכה והנה באה השמועה לשדה המערכה, כי ע"פ עצת טורקומדה אשר יעץ למלך יקימו מגדל אויטע-דע-פֶע בסאנטה-פֶע, להעביר באש את הכופרים מקרב „הנוצרים החדשים" והערבים, והיה זה לרצון ולמנחה לאלהי הרחמים לאמץ את ידנו במלחמת גראנאדה — ובאחד הימים נערך חג הרצח הזה ברוב פאר והדר, ואנחנו השרים נקראנו מאת המלך לבוא לקחת חלק בחג הקדוש הזה. מה אמר לך, קלארה, הרושם המר והמעציב אשר עשה בקרבי המחזה ההוא לא ישכח מלבי כל ימי חיי. המון עם רב נהרו אל גיא ההרגה, כלם עלזי לב, צוהלים ושמחים, כמו נכחד כל רגש אדם מקרבם; ושם מן הדרך העולה מסעווילא הובלו אסורים אמללים, יהודים וערבים, זקנים וזקנות, בחורים ובתולות, אסורים באזיקים ומובלים ברגל או חולים פצועים נשואים בעגלות — ופניהם מפיקים זועה ובלהות המות, אך גם קרני אור וקדושה רוממה... האסירים הובאו אל מזבח ההרג והאבדון, העם הריע תרועת שמחה וצהלה: „מות ואבדון לכופרים!" וקולות „שמע ישראל"! ו„אללאה"! „אללאה"! התערבו באנחות נוראות ויליל עצום — ויהי לתאנית מות נוראה מאד, וברגע ההוא עלה טורקומדה הבמתה ויזר עוד מלח על פצעי לבב האמללים ויקדש את ההרג. הוא נתן אות וכרגע התנשאה השלהבת ותבלע את הקרבנות הקדושים... וברגע ההוא נדמה לי, כי רואה אני את שני המחוקקים משה ומחמד עומדים שניהם במרום אחד ההרים וממולם עומד משיחנו. פני המחוקקים מפיקים צער עצום מהול בגאון-רוח, ועיניהם מביעים איזו תלונה עצומה, איזו תוכחה לוהטת; ופני משיחנו מכוסים בשתי כפות ידיו והוא בוכה בכי עצום ונוהם בלחש: „עוו בני הקתולים, העמיקו

הישרה! המה מקנאים לשמי למרות רוחי, ואנכי צויתי ל א ה ו ב איש את רעהו מבלי כל הבדל דת ולאום״... ברגע ההוא נשבעתי בלבי משטמה ואיבה נצחת לכהנינו וקדושינו העוכרים את ארצנו, ברגע ההוא...

קול בכי קלארה שסע את דבריו. זרם דמעה פרץ מעיניה וישטף על לחייה.

— מחזה נורא! — קראה קלארה בקול נפסק מבכי — ואנכי מלאתי אכזריות עד כה, אנכי התעתדתי עוד לחוג את חג הרצח הזה גם בעירנו...

— לא בך האשם, חמדתי! — הביע לה נחומים בקולו הרך — ולא א כ ז ר י ו ת מלאת עד כה, כי אם ת ו ר ת ה ק נ א ו ת המתעה, ההופכת אכזריות ורצח לחמלה וצדקה, והדמעות האלה אשר נסכת עתה על מזבח האנושית דמעות קדושות הן, והן תכבסנה את לבך מיצאריות חטאתך שחטאת במשגה ועונך יכופר.

— ובגראנאדה? — שאלה קלארה — הראית גם שם מחזות-תפת כאלה?

— רב לי הפעם להאדיב את נפשך העדינה, משאת נפשי! אך בקצרה אספר לך, כי כבוא מלאכי באאבדיל נסיך גראנאדה לפני מלכנו לפתח לפנינו שערי העיר בשלום, נשבע להם המלך להתהלך אתם בשלום וחסד ולגונן עליהם תמיד כעל יתר עבדיו הנאמנים; אבל אך עברו ימים אחדים מעת בואנו העירה ויחבלו טורקומדה וקסימענעס תחבולות און, עד כי החליט סוד הכהנים, „כי כל שבועה אשר ישבעו לאלה שאינה נוצרים כאפס היא ומותר להפר אותה״ ובו ביום יצאה פקודה לסגור את בתי המסגד אשר בכל רחבי גראנאדה ולענוש במשפט מות את כהני הערבים אשר יזידון לעבוד את אלהיהם בקהל-עם. —

— אֻמללים! — דובבו שפתי קלארה בעצב.

המה שבו תפושים במחשבות העירה.

בהפרד מיגואל מאת קלארה קראה אליו: „אבל אהובי אבקשך ל ה ז ה ר ב ל ש ו נ ך, כי עין הכהנים צופיה ואזנם נטויה בכל כאשר ידעת...

— הרגיעי את רוחך, יקרתי! — הרגיעה דון מיגואל — כי יודע אני עת לכל חפץ ואיך ואיפה לדבר. —

לפני
ארבע מאות שנה

או

אח ואחות לצרה

ספור הסתורי מגרוש ספרד.

מאת

בן־אביגדור.

חוברת שניה

ווארשא

VI.

מיגואל נפרד מעל קלארה והוריה וירכב על סוסו לשוב לביתו.

רגשות שונים רגשו בלבו כל הדרך. השיחה שהיתה לו היום את קלארה גללה אכן כבדה מעל לוח לבו... הוא חש עתה כמו רוח לו ברב, כמו הוטפו נטפי נוחם ומזור בלבו הנונה... נעימה היתה לו הדעת, כי ברות פיו צרף את רוחה ויטהרו, ברות פיו עקר מלבה שורש פורה שנאה וקנאה ויטע בקרבו נטעי נעמנים, רגשי חמלה ואהבה... קלארה רוממה עתה בעיניו שבעתים — היא חונכה ברוח קנאות ושנאה מעורת; ובכל זאת מה נקל לו להטותה לרוחו ולהוכיחה אחרת — אין זאת כי לב טהור ונפש עדינה ברא לה אלהים... ברגע הזה נצב לפניו מחזה בכיתה בשמעה את דבר ענות הערבים בהריסת בתי תפלתם ושרפת הכופרים בסאנטה-פע... מה נעימה היתה לו ברגע ההוא ומה נעימות היו לו דמעותיה! — כרסיסי טל-שמים היו בעיניו... הדמעות ההן עוררו בלבו איזה כאב נעים לא ידע יכנהו...

הוא רכב לו לאט, לאט ברחובות הקיצונים הריקים מאדם. רוח קל נשב בחוץ ויחזק את כל בדי עורו. הוא נשא את עיניו לשמי התכלת ויבט זמן רב אל הירח הנעים הנשקף לנגדו בדמי עצבת נעימה... כמו רגשי אהבה ותקוה עורר אור הירח הנעים והשוקט בקרב נפשו האוהבת...

„מי יודע — הגה לבו ברגעים ההם — אם לא ימצאו בארץ עוד אלפי לבבות טהורים המכוסים אך ב א ב ק הקנאות והמשטמה — אשר ברות פי מדבר נכחות יוסר מעליהם ויחלוף בליל? מי יודע? — ה ז י ק ה א ל ה י אשר בקרב לב האדם לא יכבה גם אם יכסוהו אלפי ערמות אפר ופיח... הוא מהבהב ומהבהב עד אשר יתלקח והיה לשלהבת גדולה וכבירה... הכהנים לא יעצרו כח ל ה מ י ת כ ל ה א ת ר ג ש ה א נ ו ש י ת אשר בקרב האדם..."

„ואם אך ימצאו אנשים אשר ידברו נ כ ו ח ו ת — חלפה מחשבה שניה במוחו — יטהרו הלבבות ההם מאבקם וחלאתם. אם ימצאו אנשים אשר י פ ח ו בזיק האלהי ההוא אז יגדל וירחב ויתלקח לשלהבת גדולה..."

„והאם לא ימצאו אנשים כאלה בקרב הארץ ? האך לו לבדו נפלו דעות ישרות כאלו לחבל ? האם לא ימצאו עוד רבים בבני עמו אשר גם לבם מר להם על תהפוכות הארץ ועל הדם הרב השפוך בד' לשם אלהי השמים ? אנשים אשר גם נפשם תאבל עליהם על תגברת ממשלת הזדון והקנאות בארץ ?"

קול צהלת סוסו ברגע ההוא הפריעו רגע ממחשבותיו. הוא התבונן אל כל סביבותיו. צללי הבתים פרשו על הרחוב צעיף-אפל. מבעד לחלונות הבתים נשקפו פה ושם נרות דולקים, בודדים ומפוזרים —

„האורות הקטנים האלה — חלף רעיון במוחו — בהיותם בודדים ונפוצים פה ושם לא יעצרו כח להאיר את הרחוב; ואולם לו התאחדו כל המאורות הקטנים האלה למאור אחד — האם לא היו למאור גדול אשר האיר את כל הרחוב מקצה ? האין זאת ?"

בעקב הרעיון הזה אחז רעיון אחר: „וכל הכחות הקטנים והטובים הנפוצים בארץ פה ושם לו התאחדו לכח אחד — האם לא היו לכח גדול אחד אשר לא נבצר ממנו להלחם את ממשלת הקנאות הזאת ואולי גם להכריעה תחתיו ?"

„האם רוח הארץ אשר עלה לפנים למעלה השפל וירד כה מטה עד לבלתי עלות עוד לעולם ? היבצר מרבים להוציא עם אחד מיון הקנאה הדתית הזועמת ?" —

„כל אלה ישרי הלב וטהורי הרוח אשר בארץ אם יתאחדו יחד יכלו יוכלו לחרש את נעורי הארץ, לשפוך עליה רוח אחר. רוח טהור וקדוש, אהבה ואחוה — וכל הספרדים אשר נתעו בשוא יפקחו את עיניהם לראות נכוחה להכיר, כי הדת בלי אהבת הבריות חיה טורפת היא ועצומים כל הרוגיה, וכי לא כזאת שואל האלהים מאתם; ואז יתעוררו כלם לחיים חדשים, לחיי חפש וחרות הלבבות, לחיי ברכה ואושר אין קץ — וממשלת הכהנים הקנאים נפל תפול לבלי קום-עוד..."

הוא נשא את עיניו למרום... הירח הביט אליו בעינים מלאות תום ואהבה אין קץ... הכוכבים צהלו לקראתו כילדים —

„אכן שלום ואהבה במרומים! — חלף רעיון במוחו — שם האלהים לבדו ימשול ממשלת, מבלי תת למלאכים וכהנים

להתערב בממשלתו — שם אין קנאה ואין שנאה , אין טורקומדה ואין אינקוויזיציה . . ."

„האם לא יוכלו גם בני האדם לעשות את ארצם לשמים ? . . ."

הוא שב למחשבותיו הקודמות : „אבל איך יתאחדו כל הרוחות הטובים והטהורים אשר בארץ לכח גדול וחזק אחד ? איך ? מי יקבץ את פזוריהם ? מי יאחדם ? . ."

„מי ? ומדוע לא אהיה א נ כ י אחד המעוררים והמקבצים את הכחות המפוזרים האלה ? האם לא יצאתי לחרף נפשי על שדה קטל למען אחדות הארץ ? ומדוע לא אצא לחרף את נפשי במלחמת החופש , אהבת האדם והטוב , את העריצות , קנאת האמונה והרע ? האם לא אגדיל בזה לעשות עוד יותר מבמלחמה עם הערבים ?"

„האם יבצר ממני לרכוש לי תמימי דעים מכל פנות העם ולצאת למלחמה את הכהנים ומורדי האור ביד רמה ? . ."

„אמנם כבדה היא מלחמה כזאת ומסוכנה — אולם אם ננצח במלחמה מה יהיה פרי הנצחון ? האם לא נהיה אז למקור ברכה וישע לארצנו ועמנו ?"

הסוס צעד לאטו ומיגואל העמיק לחשוב . . .

„אבל האם לא תחשב זאת ל ב ג י ד ה ב מ ל כ ו ת ? — חלפה פתאם מחשבה חדשה במוחו — ואנכי עבד נאמן למלכי ; ואיך אעשה כדבר הרע הזה ? . . לבגידה במלכות ? ואנכי הן לא אבגדה בו . לא ל ק ר א ת ו נצא במלחמה , כי אם לקראת ממשלת הכהנים — וגם אותו התעו הכהנים בתעתועיהם , ואם נטהר את הארץ מחלאתה והיתה הרוחה גם לו . . ."

ברגע הזה עלה על לבו זכרון ראשית יסוד האינקוויזיציה בשיביליא ואספת נכבדי העיר אשר החליטו להלחם את האינקוויזיציה ביד רמה — אבל עוד טרם יספיקו להועץ היטיב בדבר נתפשו הנאספים אחד , אחד ויורדו לבתי הכלא . ומה היתה אחריתם ? הם היו ה ר א ש ו נ י ם אשר נגזרו בידי האינקוויזיציה וישפטו בברזל , בכלי מועקה ובאש . . .

לזכר הדבר ההוא התנודד ורעד עבר כל עצמותיו . . .

„היאמר גם הוא לקשור קשר נגד הממשלה הנוראה הזאת ? האם לא תהיה גם אחריתו כמוהם ?" —

וברגע הזה נצבה לפניו תמונת קלארה בהתחנאה לפניו בטרם

ילך מאתה, כי יזהר בלשונו, כי אזן הכהנים נטויה בכל... ויזכור גם את הבטחתו אשר הבטיחה כי ידע עת לכל חפץ — „היחטא לה אפוא חטאה גדולה כזאת? היְחלל את דברו?"

„אבל האוכל לראות באסון ארץ מולדתי ובצרת רבבות אֻמללים ולחריש? — התמרמרה מחשבה שניה אל המחשבה הקודמת — האוכל לשקוט במכוני לעת כזאת? האין זאת אהבה עצמי גסה ושפלה? ובגלל מה חוגנתי בלב אמיץ ורוח גבורה? — האם אך למען טרוף זריע מוירים ישרים וחלשים? לא בהלחמי את זבובים ובנצחי אותם אחשב לגבור מנצח — כי אם בהלחמי את כפירים, את אויב נורא ונערץ אשר כדבר באפל יהלך, זאת אויב הארץ, העם והאלהים — אז גם אם לא אנצח, גם אם אכרע ואפול שדוד במלחמה לגבור אחשב"...

סער גדול התחולל בלבו ותוי פניו הפיקו קצף וזועה, ויהי ברגעים ההם כמתעתד להשתער על אויבו בנפש העומד במרחק צעדים אחדים ממנו.

גם צהלת הסוס ברגע ההוא הפיקה קצף נורא. הוא החל להחיש מהלכו ולדהר במרוצה.

הוא משך אליו את רסן הסוס בחזקה ויקרא בקצף „עמוד!" — הוא קצף אז על הסוס המפריע אותו ממחשבותיו.

הסוס עמד רגע ואחר שב ללכת, אבל אט, אט.

„אכן גדול הוא הרעיון אשר התעורר עתה במוחי — הוסיף להשוב בהלך נפשו — אבל דורש התבוננות גדולה וזהירות רבה... דרוש להועץ על אדותו היטיב, היטיב..."

„אועץ בראשונה את די פירייראַ מורי, כי לא אעשה קטנה או גדולה מבלי שאל את פיו".

„גם מבלעדי זאת חשבתי לנסוע אליו. זה שנתים אשר נפרדתי ממנו וכמה פעמים היו לי געגועים רבים עליו. בלי תפונה יחכה כבר לבואי בעינים כלות" —

הסוס עמד מלכת. הוא התבונן אל סביבותיו והנה הוא עומד על יד בית מעונו.

הוא קפץ מעל הסוס וישרוק בפיו וכרגע נפתחה דלת החצר ועבדו יצא לקראתו. הוא מסר את סוסו על יד העבד ויבוא המעונה.

VII.

שבועות מספר עברו ומיגואל הוסיף לבקר את אהובתו בארמון אבותיה כמעט מדי יום ביומו, ובכל פעם נשא דעו ברבר הדת והחיים, אהבת הבריות והחרות — ושמחתו גדלה מיום ליום לראות כי דבריו יכו שורש בלבה יותר ויותר, ועוד מעט והיתה תמימת דעים אתו בכל; ויהי בשובו פעם אחת מבית אהובתו המעוֹנה מצא מיגואל אגרת קטנה מדי פּירייראַ מורו השלוחה אליו על ידי איש עתי ובה היו כתובים הדברים האלה:

„מיגואל יקירי!

שמעתי כי כבר שבת בשלום מן המלחמה לטולידה ואני חפץ לראות את פניך — וגם דבר נחוץ לי אליך. לכן החישה ובואה הנה, והנני מברך צאתך ובואך לשלום.

מורך ואוהבך המתכה לך בעינים כלות
אלונזו די פּירייראַ"

האגרת הזאת עוררה מחשבות רבות במוהו: „הוא חפץ לראות את פני וישלח איש עתי להביא את האגרת אלי, לא דבר ריק הוא, אין זאת כי קרהו אסון". הוא הביט עוד הפעם אל הכתב וירא, כי האותיות מטורפות ועקלקלות ונכרות כי יצאו מיד איש חולה. הוא נבהל ויחל לחקור את מביא האגרת על אדות שלום די פּירייראַ וירגיע את רוחו כי שלום לו וחרדתו לשוא.

„דבר נחוץ לי אליך" — מה זאת? איזה דבר נחוץ לו אלי שבשבילו יבהילני לבוא אליו?"..

„אך למה זה ארבה מחשבות ועלי למהר ולנסוע אליו": —

עוד ביום ההוא בקש חפשה ממשמרתו לזמן קצר ותנתן לו, ואז הלך אל קלארה ויקח מאתה ברכת הפרידה. היא הצטערה מאד על לכתו ממנה. אבל הוא הבטיחה כי לא יתמהמה בדרכו, ובקרוב ישוב להתענג בחברתה.

ביום המחרת בבקר נסע מיגוּאל עירה קורדובה.

הבקר היה צח וקר. השמים היו טהורים מאד. השמש הציצה מפאתי מזרח וקרניה האדומות הרהיבו את העין.

דון מיגואל היה תפוש במחשבות רבות. תמונת אומנו ומורו די פירײרא נצבה לנגדו בדמיון ברגעים ההם: הנה הפנים המלאים והחורים, הנה המצח הרחב והלבן, הנה האף הארוך והחד כאף הנשר, הנה העינים השחורות והעמוקות והמבטים המאירים, המפיקים בינה עמוקה וחכמת אלהים, הנה שער ראשו וזקנו הלבן ככסף, הנה הצחוק הנעים המרחף על פניו והמביע תום וצדקה, ענוה וחסד. מה נעימה היא לו תמיד התמונה הנחמדה ההיא! — איזה עונג נפלא ונחת רכה צפונים לו תמיד בחברת מורו זה. מדי שבתו בחברתו ירגיש את עצמו כמתרחץ באיזה פלג אלהים וכל עצמותיו ובדי עורו ישוקקו שקוי עדנים נפלא מאד. איזו אחדות נפלאה, אחדות אלהים, שפוכה על חברת העלומים עם הזקנה, בהתאחד סערת הנוער ומנוחת הזוקן. הנוער הוא עמל החיים והזקנה — מנוחתם, ומה נעימה היא המנוחה אחרי רוב עמל! ומדי שובו, פעם בפעם, משדה מלחמת החיים, שבע עמל ושאון, חום והתרגשות, מה נעימה לו חברת די פירײרא אומנו המלאה לה מנוחת הזקנה ושלותה. שאון החיים יחלוף מנגד עיניו, חום דמו יצטנן — וזרם רגשות שקטים ונעימים יזרם אל קרבו וישובב את נפשו וימלאהו נחת ועדנים...

ותמונת די פירײרא משולבת וקשורה עוד בזכרונות חייו הראשונים: ומדי תחלוף על פניו והנה עוד תמונות רבות ונעימות לו תעבורנה על פניו ומעוררות בלבו רגשי עצב וגעגועים מרים... גם ימי ילדותו וכל תולדות חייו יעברו בזכרונו... הנה איזה שריד זכרון ישן, צל איזו תמונה תעבור על פניו — ומה נעים לו שריד הזכרון ההוא... הצל ההוא כמו מכוסה לפניו בערפל, באיזה צעיף מסתרים, ומבעד להצעיף יראו פני אשה צעירה, יפים וחורים, עינים מפיקות רחמים רבים ושערות צהובות, דקות ורכות כמשי; ובזכרו את התמונה הנחמדה ההיא יזכור גם זרועות רכות וענוגות שלוחות אליו ומחבקות אותו לרגעים ושפתי מור תגענה אל שפתיו ומנשקות אותן בחום — התמונה ההיא תמונת א מ ו. מלבד שריד זכרון תמונתה לא יזכר על אדותה דבר, היא מתה עליו בהיותו בן ארבע שנים וחצי. את דבר מותה לא יזכור, אך זוכר הוא כי בעת ההיא וימים רבים אחרי כן היה שואל: „איפה אמי?" וישיבוהו כי עלתה השמימה; ואחר החלו להגיד לו, כי יביאו לו בקרוב אם ח ד ש ה והוא שמח על זה מאד, אך כאשר באה אחרי כן איזו אשה

הרשה לשכון בבית — היא אשת אביו השניה — ויאמרו לו כי היא אמו החדשה לא אבה קרוב אליה. וכאשר לקחתהו בזרועותיה ותושיבהו על ברכיה ותשקהו התפרץ מבין זרועותיה וירד ארצה ויקרב אל אביו ויכתר את פניו בשולי אדרתו ויקרא בתלונה: „הבא לי את אמי הישנה! לא אחפוץ באם הזאת!" ואז גער בו אביו על הדברים אשר דבר. ותמונת כריסטובאל אביו תעבור על פניו, והוא היה איש גבה הקומה ודל בשר ופניו היו ארוכים ושחרחרים, אבל מלאים חן. אפו היה ארוך ודק ועיניו בערו כגחלי אש וזקן קטן ושחור הכתיר את סנטרו. והוא זוכר אותו בלבושו המהודר, לבוש שרי הצבא הגדולים וחרב זהב מצומדת לו על צדו. — רוב ירחי השנה לא היה בביתו, כי נמנה בין השרים העומדים לשרת את פני המלך בבירת ממלכתו, טולידה, ואך לירחים אחדים בשנה היה שב לעיר מגורו, שיבילא, לבלות זמן קצר בחברת בני ביתו, וכל פעם שובו מעיר הבירה היה מביא לו תשורות נחמדות ומשעשעות. — אביו היה מן האנשים החושבים הרבה ומדברים מעט, הוא היה גבור ותכם כאחד ויהיו תמיד החרב בימינו והספר בשמאלו, ובהיותו פנוי מעבודת משרתו לא בלה את עתו בשיחות בטלות, משתה ושחוק, כי אם הגה בספרים. גם בביתו לא הרבה שיחה, וגם אתו דבר אך מעט, גם אותות חבה לא הראה לו — אבל ידע כי אוהב הוא אותו אהבה עזה. וגם הוא אהב את אביו מאד, וביחוד גדל הכבוד אשר חלק לו. — בהיותו בן שש שנים, הוא זוכר, אמרו לו כי נולדה לו אחות. ובימים ההם נסע אתו אביו מעיר שיביליא להביאהו עירה קורדובה. ובדרך אמר לו אביו, כי חפץ הוא לתתו על יד פדגוג טוב ומורה אמן, אשר יתנך אותו באמונה וילמדהו חכמה ומדעים — כי הוא הן יבלה רוב ימי השנה רחוק ממנו ואיננו יכול להשגיח עליו ולשום לב לחנוכו, ובשיביליא לא ימצא לו אומן ומורה כלבבו — ולכן יובילהו עירה קורדובה ושם ימסרהו ליד ידידו די פיריירא, חכם לב ומצוין, והוא ישכיל לחנכהו ולהורותו ארחות חיים ודעת.

והוא זוכר את דבר בואו לבית די פיריירא בקורדובה, את שמחתו לקראת אביו ולקראתו, את החבה העזה אשר הראה לו — הרושם אשר נרשם בלוח לבו הרך ברגעים ההם לא נמח עדנה. הוא הושיבהו על ברכיו וישקהו בשפתים לוהטות ועיניו הביעו אהבה אין קץ. ובהפרד אביו ממנו לשוב לעירו דבר די פיריירא על לבו דברים טובים ורכים,

לבל יתעצב אל לבו, כי לא ידע פה כל מחסור, גם לא יכביד עליו אכפת הלמורים וכאב רחום את בנו יתהלך אתו.

והאם לא התהלך אתו כאב את בנו? —

מה נקשרה נפשו בנפש מורו מרגע הראשון לבואו אל ביתו. בעת הראשונה אמנם לא נעמה לו הבדידות השוררת בבית, כי לא לקח לו די פירייראַ אשה כל ימיו וילך ערירי, ואך אשה זקנה אחת שרתה לפניו בבית; אבל בקרב הימים הסכין עם הבדידות ולא ידע כל עצב. ודי פירייראַ היה לו לא אך למורה כי אם גם לחבר. הוא הראה לו אותות חבה לרגעים, הוא שמח את רוחו לעתים בהתולים ושעשועי משחק, ומה נעם לו הלקח אשר הטיף באזניו! איזה סגנון רך בחר למענו להסברת כל דבר, לא אמרים אך נופת נטפו שפתיו. בימים הראשונים לא למדהו כל ספר, כי אם הורהו בעל פה ארחות מוסר וצדק. הוא החל אז לפקח את עיניו לראות נכוחה. אם חטא בשפתיו וירבר דבר ולא רוחו הוכיחהו בנועם לשונו. הוא היה רגיל מקדמות ילדותו לקלל את היהודים ככל הילדים מבני גילו ולהזכירם בכל עת לחגא וזועה; והוא היה מוכיחהו בנועם, כי לא נאוה לילד לשנוא ולקלל בני אדם, כי כל בני האדם בנים לאלהים ולכל אחד הצדקה לבחר בדרך הרצויה בעיניו. בראשונה אמנה נסה להתנגד למוסר מורו בהיותו זר בעיניו מאד — כי איך לא ישנאו ולא יקללו זעומי אלהים כיהודים? אבל בקרב הימים הכה מוסר מורו שורש בלבו הרך. — הוא ספר לו, פעם בפעם, בשבח היהודים ומעלות רוחם, כי חרוצים ובעלי כשרון המה בכל חכמה ומלאכה, כי אוהבים הם את הצדקה ואת הטוב — ודבריו פעלו פעולה עזה בלבו. בכל ענין וענין הזכיר איזו שיחה או פתגם שיצא מפי אחד מחכמי היהודים הקדמונים — ולבו מלא רגשי כבוד אליהם. הוא ספר לו, כי המה הוציאו את העמים מיון הדת האלילית, כי המשיח גם הוא מחלציהם יצא ותורת עמו היתה לו לקו גם בתורתו החדשה אשר נתן לעולם, וכי באמת אך בשנוים מעטים תבדל הדת הנוצרית מדת היהודים, בצורה החצונית ולא בתכן הפנימי — ויחל להוקיר את היהודים מאד.

— כאשר תגדל, בני! — אמר אליו מורו פעם בפעם — תלמד בעצמך לדעת את ערך היהודים והתועלת הרבה אשר הם מביאים לארצנו. ודעת כי צדקו אמרות פי

— הנני מאמין לך, מורי! — קרא אליו ברגש — ומעתה אכבד את היהודים ואהבם.

— ובגלל זה ארחמך, בן יקיר! — קרא מורו ברגש.

גם את הערבים היה רגיל מילדותו לנאץ ולקלל, וגם על זה העיר מורו את אזנו למוסר ויתאמץ לעורר בלבו הרך אהבה לכל בני האדם וגם לכל החי אשר על פני האדמה — להטבע וכל יצוריו.

לפעמים ספר לו מורו פרקים, פרקים מתולדות עם היהודים האמלל ולשמעם התרגש לבו ועיניו מלאו דמעות תמימות...

— ומדוע יראה ה' בצרת העם האובד הזה ויחריש — היה מתאונן פעם בפעם באזני מורו במרירות רבה.

— יען כי הצדיק אובד בצדקו בעולם הזה! — היה משיב לו תמיד באנחה.

— והאם אין אנחנו הרשעים, מורי, כי נשנא את העם הזה ונרדפהו? — היה שב להתלונן לפני מורו.

— לא, בני! — היה משיב לו בנחת — לא רשעים אנחנו, כי אם תועים. מתי מספר אנשים רעים וחטאים הדיחו רוב בני עמנו מדרך הישר והטוב ויוליכום ארחות עקלקלות; ואולם נקוה, בני, לה' כי יטהר את לבבם ואז יתיצבו שנית על דרך טוב וחדלו מרדוף אנשים נקיים על לא עול בכפם.

— כאשר אגדל, מורי! — קרא פעם אחת אל מורו בלב מלא רגש קדש ופניו היו להבים — לא אתן להמחטיאים והמדיחים לדחות את בני עמנו מדרך הטוב. לא אתנם לכלות חמתם בעם אובד בצדקו.

— לא תתנם, בני? — קרא אז מורו וצחוק נעים רחף על שפתיו — ואם לא ישמעו בקולך?

— אם לא ישמעו בקולי בדברי אליהם רכות — קרא בחום — אצא לנגדם במלחמה.

— אבל, בני, התעצור כח להלחם אתם והם הרבים ממך?! —

— ה' ילחם לי! — קרא בלב מלא בטחון פנימי.

ואז לקחהו מורו בזרועותיו ויושיבהו על ברכיו ויחבקו אל לבו ברגש רב וישקהו פעמים אין ספורות ועיניו המלאות תום ורחמים זלגו דמעות גיל.

— בן, בני! — קרא אז מורו אליו — הנני רואה כי לגדולות

נוצרת, וכאשר הגדל תהיה לגבו' חיל ולוחם מלחמת הטוב והצדק. —

ברגע הזה חלף על פניו צחוק קל: „הרעיון הגדול אשר נולד עתה בקרבי הרה לבי עוד בימים ההם, עוד בראשית ימי ילדותי, אות הוא כי איננו רעיון ריק”.

„האם לא נזרקה אז נבואה מפי? האמנם הגיעה העת להעמיד את החזון ההוא?” —

הרכב דפק בסוסים ויחישו מרוצתם.

זכרונות הילדות שבו לעלות על לבו.

פעם אחת בהתחמץ לבו לשמע הרדיפות אשר ירדפו הכהנים את עם היהודים שאל את מורו: „ומדוע לא י ת א ח ד ו היהודים בכל מקום שהם ולא יחלצו ל מ ל ח מ ת מ ג ן נגד הקמים עליהם?”

— מעת אשר גורשו היהודים מארצם, בן יקיר! — ענהו מורו — ויחדלו מהתחשב בגוים חדלו מהלחם בחרב וחנית וכלי מלחמתם רמה: ה א מ ת ו ה צ ד ק. בקרב הימים אמנם יגברו האמת והצדק על כל; אבל ע ת ה עוד הברזל קשה מהם ולא יוכלו עמוד בפניו — ואולם, בני, עוד ע ת י ד ו ת גדולות נצפנו לעם הזה. הוא היה יהיה באחרית הימים לעם גדול ופרש ממשלתו הרוחנית על כל העולם. —

„עם נפלא! איזה קסם נע'לה שפוך עליו, איזה כח נפלא טמיר בו!” — כה חשב אז בעודנו ילד על אדות עם היהודים ולבו מלא המון חזיונות נשגבים ודמיונות רוממים בדבר עתידות העם הזה; ומה ישבר לבו עתה, בהיותו לאיש, לראות בהשפך דמי העם הנפלא הזה בראש כל חוצות ועל ידי אחיו בני עמו...

כאשר גדל מעט התפלא פעמים רבות בסתר לבו: „איך למד מורו להכיר ככה את עם היהודים? איך רכש לו ידיעה עצומה כזאת בספרותו!” אולם כאשר גדל חדל מהתפלא על זאת. הוא הכיר לדעת מה רבה חכמת לב מורו ובינתו העמוקה. מחכם כמוהו לא יפלא כל דבר חכמה וידיעה.

והורת מורו פעלה פעולה עצומה בלבו הרך וכל בתי נפשו מלאו אהבה וכבוד לכל בני האדם; והוא זוכר כי היה בא פעמים רבות לידי ריב את חבריו הילדים, בשמעו אותם מזכירים את שם היהודים והערבים לחרפה ולקללה, ויתאמץ להוכיח להם משוגתם ולהכניס בקרבם את

הדעות אשר נטע מורו בקרבו — ובראותו כי אין לו שומע בתוכם התרחק מהם ולא ארח אתם לחברה.

כאשר גדל החל מורו ללמדו לשון וספר ודעת אלהים והעולם. בראשונה למדהו דעת השפה הקאשטילית וספרותה ואחר גם את השפה הערבית וספרותה העשירה, וכל מקצוע בספרות הראהו את השפעת היהודים הרבה ומעשי ידי חכמיהם וסופריהם אדירי הכשרון. והוא זוכר כי מאז החל לכבד את עם היהודים ולחבבו ביתר שאת.

חבה יתירה הראה מורו בכל פעם למעשי ידי המשוררים היהודים והיוצאים מחלציהם, וגם הוא הסכין לחבב אותם שכם אחד על מעשי ידי המשוררים האחרים. גם עתה אין קץ לענג נפשו למקרא שירי החיט היהודי אנטון די מונטורו ושירי היהודי המומר פערנאנדים די אירינא.

ככל אשר גדל הוסיף מורו לפתוח לפני שערי החכמה והספרות, ותורת מורו הכתה שרשים עמוקים וכבירים בלבבו ותרגילהו לחשוב מחשבות בדבר האלהים והאדם, לחקור ולהתפלסף. —

אבל החכמה בלבד לא מלאה עוד משאלות לבו, גם רוח גבורה פעמהו והרוח הזה דרש גם הוא את תפקידו. המוח מצא די ספקו בתורת די פירייורא; אבל הידים גם הן דרשו עבודה, ודי פירייורא, בהיותו אך חכם ויושב אוהלים ולא גבור ואיש לחם, לא יכל להמציא להן את העבודה הדרושה. את העבודה הזאת מצא מחוץ לאהל מורו, מדי הפנותו מלמודיו היה רץ החוצה להאבק את חבריו, להתחרות במרוצה ומשחקי מלחמה, וכל חבריו יראו מתנופת ידו הקשה; גם הלך לראות, פעם בפעם, בלחם הגבורים את השורים האבירים, וגבורת הגבורים הלוחמים מלאה גם אותו רוח גבורה וצהלה; אולם גם רגשי חמלה התעוררו בקרבו למראה האבירים הנרצחים, ואיזה קול זר ומשונה התפרץ מפיו בכל פעם בהכריע הגבור את האביר תחתיו וימיתהו. בקול ההוא נשמעו קול ענות גבורה וקול ענות חלושה כאחד; והוא זוכר כי בשובו פעם אחת מראות במשחק מלחמת האבירים מצא את מורו יושב בחברת אחד ממכריו ובאי ביתו, בענעדיקטא די אבוהב, ומשתעים יחדו, ובבואו הגיעו עוד לאזניו דברי מורו האחרונים: „כאב כן בנו, הוא יהיה חכם וגבור כמוהו". ובראותם אותו פסקו שיחתם ודי אבוהב פנה אליו בצחוק: . . . .

„מה שלומך, פילוסוף קטן ?"

אז ספר להם את הרגשות השונים אשר התעוררו בלבו למראה „מלחמת האבירים".

— אכן זאת היא מנת כל גבור וחכם! — קרא אז מורו בפנותו אל די אבוהב — הגבורה והחכמה הן צוררות אשה לרעותה כל הימים, ואם תתאחדנה באיש אחד תולדנה, פעם בפעם, סתירות עצומות ביניהן — ובו כבר נראה את ראשית מלחמת הגבור והחכם. בתור גבור הוא צוהל למראה נצחון הגבור על האביר ובתור חכם הוא מתעצב למראה החי החלש המומת בידי גבור ממנו. הסתירה הזאת לא תחדל מקרבו כל הימים.

„והאם לא צדק מורי בנבואתו אשר נבא עלי? — התעוררה מחשבה בלבו לזכר השיחה ההיא — האם לא הציקה לי הסתירה הזאת גם במלחמתי האחרונה? האם לא נשמע בקול ענות הגבורה שהשמעתי בהתגברי על האויב גם קול ענות חלושה למראה המנוצחים האמללים?.."

גם עתה יתלוצצו בו חבריו לעת"ם בקראם לו „פילוסוף"! —

ואולם באחרית הימים — עלה על לבו ברגע הזה סוף דברי מורו בשיחה ההיא — כאשר תגיע האנושית למדרגה גבוהה בהשתלמותה תגבר החכמה על הגבורה, ואז יקוימו דברי חוזי היהודים, הענקים ואנשי הרוח הגדולים, כי לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה, וגר זאב עם כבש; וגם האדם והחי בשלום יתהלכו.—

ופני מורו הביעו ברגעים ההם רוממות קודש ועיניו הפיצו זיקי אש, זיקי אלהים...

„מה רב ההבדל בין חוזי היהודים לפנים ובין כהני האינקוויזיציה בימינו אלה! — חלף רעיון במוחו לזכר דברי מורו ההם — מה נופלים אנחנו מהעם הקטן והדל הזה, וכמה יש לנו ללמוד ממנו!" —

הוא שב לזכרונותיו:

אביו בא פעמים אחדות קורדובה לראות את פניו, ומה שמח בכל פעם לראות את החיל אשר יעשה בלמודיו, וביחוד בראותו את הדעות הצרופות והמדות הטובות אשר ימע די פֿיריירא בקרבו. הוא הביע בכל פעם את תודתו הרבה לדי פֿיריירא ויאמר כי יחשבו לשותף בבנו, כי הוא אביו הראשון ודי פֿיריירא — אביו השני, כי אך הוא עושה אותו לאיש ויבדילו מהחיה הטורפת ההולכת על שתים בספרד...

לה עברו עליו חמש שנים לשבתו בבית מוו. ואחר מתה על אביו גם רעיתו השניה ויבוא אז קורדובה לקחתו מבית מורו ולהביאהו לביתו שיביליאה, והיה לו לנוחם משיב נפש באבלו וצערו.

אמנם צר היה לו לקחתו מבית מורו החכם; אבל לא יכל הבלג על רגשותיו ועל חפץ לבו.

והוא זוכר כי בלבו התעוררה אז מחשבת חשד, כי בגלל רעיתו הרחיקו אביו מביתו לפני חמש שנים, לבל ידע עול אם חורגת, ואך במותה יכל אביו להשיב את שבות בנו ולהחזיקו בביתו, וגם עתה ישער כזאת. —

ובבואו לבית אביו בשיביליא מצא את אחותו עמיליא והיא ילדה יפה ונעימה, הוא שמח בה ויאהבה מאד וגם הילדה שמחה לקראתו מאד ואהבת נפש אהבתו.

מדי עלות זכר אחותו הקטנה על לבו יתגודד... אך עת קצרה השתעשע בחברתה. אך עת קצרה — ואחר... איזה צעיף מסתרים פרוש על זכרה... ולפתע פתאם היה הדבר... בעצם יום אחד נעלמה ואיננה —

אביו לא היה אז בבית והוא השתעשע אתה בגן אשר מאחורי ביתם. אחרי כן בא הביתה ללמוד את שעורו וישאר אותה על יד האומנת יואננא, ויהי בשובו אחרי כן הגנה והנה גם יואננא גם עמיליא אינן בגן. בראשונה חשב כי הלכו הרחובה ועוד מעט ותשובנה. אבל לשוא חכה להן שעה אחת ושתים ושלש. הן לא שבו. משרתי הבית החלו לסובב ולחפש ברחובות ובשוקים — אבל עקבותיהן לא נודעו. לבו הגיד לו כי קרה להן איזה אסון ולא ידע מה. בקוצר רוח חכה לשוב אביו הביתה — ובשובו ספר לו בדמעות את המאורע ופני אביו חורו מאד ויספק כפיו ויקרא כנואש: „גנב גונבה הילדה!״. עוד הפעם הבהילו את העבדים לחפש את האובדת בגן וברחובות העיר — אבל לשוא. ויהי בלכתו בין שדרות הגן מצא שם איזו פסת ניר קטנה, הוא מהר להרימה מעל הארץ ויקרא בה כדברים האלה: „דון כריסטובאל סאן סאלואדור! אל תדאג לבתך. היא חיה ושלמה ולא אנה לה כל רע. היא לוקחה ממך למען תחונך ברוח אחר והיתה לקתולית נאמנה. בלי שפק תדע לשים יד לפה ולחריש, ואם אין מרה תהיה אחריתך״ — הדברים ההם היו לו כחידה סתומה וגם עתה לא ידע

פשרם: ,,מי הוא זה אשר גזלה מזרועות אביה למען חנך אותה ברוח אחר? איזהו הרוח האחר? ההיתה בזה יד אחד הכהנים הקנאים אשר פחד פן יתנכה אביה בדרכו ודעותיו החפשיות ובאהבה לכל בני אדם מבלי הבדל דת ולאום? אבל מה לו ולה? מי הוא זה אשר חרד לטובת עמיליא יותר מאביה? ובמה אים על אביו כי ישים יד לפה ויחריש? איזה סוד נעלם צפון בזה?

הוא מהר למסור את פסת הניר ההיא לאביו והנה רגע נהרו פניו, אבל כעבור רגע חשכו עיניו ויצנח על הספה ויהי כהלום רעם. אחר התנשא ממקומו ויחל לחוץ בחדר הנה והנה ופניו אדמו מכעס ועברה נוראה ולרגעים רקע ברגל ויך באגרופו על השלחן: ,,למען תחונך ברוח אחר! הוי, קנאי ובוגד! למען תחונך ברוח אחר! למען תהיה לחיה טורפת! הוי, גוזל נפש! אבדה, בתי, אבדה לנצח!..״ ופתאם הסב עיניו וירא אותו בחדר וכרגע חדל מדבר אל נפשו וימהר ויקרע את פסת הניר לגזרים קטנים וישליכם אל המוקד.

,,הנה כי כן מכיר אבי ידי מי כתבו את האגרת וידי מי גזלו את בתו ממנו; ובכל זאת ישים יד לפה ויחריש... והוא הן קרוב למלך ומגדולי השרים — הלא דבר הוא! אות הוא כי אימת הנבל ההוא תבעתהו!.. אבל איזה סוד צפון בזה?״ כה חשב לבו אז והחידה ההיא לא נפתרה לו עד היום הזה. הוא שאל את אביו פשר הדברים ההם ולא הגיד לו, וגם את מורו שאל אחרי כן, כי יבינהו פשר המקרה המסובך ההוא וגם הוא לא ידע.

ואביו אמנם שם אז יד לפה ויחרש — ולא עוד כי התאמץ להסתיר הדבר ויצו עליו ועל משרתי ביתו לבל יפרסמו את דבר גנבת הילדה בחוץ, ולכל מכריו אשר שאלוהו על דבר עמיליא אמר: כי אבי אמה המתה, חותנו די מינדוזה, היושב בעיר שיגוביה לקח אותה לביתו להנחם בה אחרי בתו.

מדוע ירא מספר את האמת? חידה נפלאה!

הוא זוכר גם כי נסע אביו לעיר שיגוביה ויתמהמה שם ימים אחדים ואחר שב הביתה ופניו חמרמרו מאד. — מדוע נסע שמה ומה עשה שם? לא ידע עד היום הזה.

פתאם עלה זכרון חדש על לב מיגואל וינתק רגע את חוט זכרונות ילדותו: איזה מחזה עבר על פניו והדבר היה זה לא כביר, אחרי

בואם כמנצחים בשערי גראנאדה. הוא רכב אז על סוסו באחד הרחובות הקיצונים בגראנאדה ואחריו — עבדו נושא כליו, וירא והנה בצד הרחוב הולך איש זקן, דל פנים ושחות, ועל ידו עלמה צעירה כבת שמונה עשרה או תשע עשרה שנה, שחרחרת ומלאה חן, עיניה שחורות וחודרות מאד ורבות ברקי אש ושערותיה השחורות והארוכות מתעקמות ונופלות על שכמה כנחשים — והנה פתאם נשמע קול קורא מאחריהם: „יהודים ארורים!". הוא הסב את פניו לאחור וירא והנה עדת פוחזים וריקים, וביניהם גם אנשי צבא אחדים, רודפים אחרי ההולכים, מסקלים אותם באבנים ומעפרים בעפר לעומתם, ואחר מהם מהר לקרב אל הזקן ויאמר להכותו על שכמו — ואז הפכה העלמה את פניה אל הפוחז ותקרא בחמה שפוכה: „סור מזה, פוחז! ואם אין ארוצץ את גלגלתך!" — ידי הפוחז כמו רפו ויסוג צעדים אחדים לאחור; והוא השתומם בקרבו לעז רות העלמה העבריה. אבל כרגע התלקטו יתר הפוחזים ויאמרו לנגע בזקן, אך היא עמדה בפרץ ותסך בעדו בזרועותיה הפרושות.

— יהודים ארורים! — הרעימו עליהם אחדים מהפוחזים.

— אתם, הקתולים, הארורים! — חצבה העלמה להבות בקולה — אתם הרוצחים ואנחנו הנרצחים.

— עמיליא! עמיליא! — התחנן הזקן לפני העלמה — הרפי מאף.

— תני לנו את הזקן ונבצענו! — קראו אחדים מהאספסוף בשלפם חרבם מתערה.

— דקרו אותי! — קראה העלמה בהתיצבה הכן לעמת להט החרבות — ולא את אבי הזקן.

— לדקור יעלת חן כמוך? — — קרא אחד מהאספסוף בצחוק פרוע — לא, צפור יפה! אנחנו נמצא בך חפץ אחר...

ויחלו לדבר דברי נבלה באזני העלמה הנבוכה וקולה פרץ בבכי.

אז מהר לדפוק בסוסו ויקרב אל האספסוף וישלוף חרבו מתערה.

— ברחו לכם מזה, מרצחים! — קרא אליהם בקצף גדול ויעופף את חרבו על פניהם — מה עשו להם אלה האנשים התמימים ההולכים לתומם?

— שר צבא! שר צבא! — נהמו הפוחזים בדממה ויפוצו לכל עבר.

והנערה נשאה אליו את עיניה הרטובות מדמעה ותקרא: „ברוך אתה לה', שר החיל! כי הצלתנו מכף העריצים האל — ומבטיה היו

נפלאים ברגע ההוא מאד. איזו שמחת־ישרים, איזה גאון־צדק הביעו המבטים ההם —

אבן לא פסו ישרים מקרב הנוצרים הקתולים! — קרא הזקן בלחש. הוא חפץ להשיב להם על תודתם ולבוא אתם בדברים; אבל כ־גיע הניעה לו העלמה בראשה והזקן השתחוה לעומתו וילכו להם לדרכם הלאה.

רגעים אחדים נשאר על עמדו כנציב שיש. פני העלמה ועיניה ההודרות ומבטיה הנפלאים, עז רוחה וגאון תומתה הפליאו את לבו מאד. הוא חפץ לשאל אותה לשמה ולמקום משכנה; אבל בין כה וכה סרו לאחד החצרים ויעלמו מן העין...

וביום השני יצא את גראנאדה לבוא טולידה —

וזכר העלמה הנפלאה ההיא עבר במוחו זה פעמים רבות...

הוא התעורר מזכרונו זה: „מדוע זה עלה הזכרון הזה על לבי עתה? — היען כי גם היא נקראה בשם „עמיליא״?

הוא לא מצא תשובה נכונה. —

זכרונות ימי עלומיו שבו לחלוף בקרבו:

באחד הערבים בא אביו הביתה ואתו עוד איש אחד ויבאו לחדר המשכית ויסגרו את הדלת אחריהם. הוא שכב אז במטתו בחדר הנשען לחדר המשכית והנה הגיעו לאזניו שיחות מקוטעות:

— הנה כי כן יוסד בעירנו משפט האינקוויזיציה ראשונה! —

— אבל חלילה לנו מתת להכהנים הטמאים לבצע את חפצם הארור בעידנו —

— הקנאים כבר שלחו צירים לקדם את פני האינקוויזיטורים בבואם העירה בתופים ובמחולות —

— עלינו לאסוף את כל נכבדי העיר, החונים על דגלנו, לאספה וטכסנו עצה בדבר האסון הגדול הזה —

הוא לא ידע אז מה הוא משפט האינקוויזיציה; ובכל זאת מלא רוחו אז המון פחדים בבלי דעת. ביום המחרת שאל את אביו מה היא משפט האינקוויזיציה העומד להוסד בעיר ויבאר לו — ואז התגורר למשמע אזניו ואימה חשכה נפלה עליו.

הוא נד אז לגורל האמללים העתידים אשר יפלו בשחתה —

ובאחד הימים התם בא אביו הביתה ויאמר אליו: „הנני להובילך,

בני , שנית קורדובה , לבית מורך די פּירײרא , כי אין פה למענך מורים הגונים , ואנכי אשים פעמי עתה לטולידה״.

לשמע החלטת אביו רקד וצהל מרוב שמחה. כבר היו לו געגועים רבים על מורו האהוב ומאד אותה נפשו לשוב להיות בחברתו.

וביום השלישי אחרי הדברים ההם נסע אתו אביו לקורדובה.

מורו שמח לקראת בואו מאד.

ואביו נפרד מאתם לשוב עירה שיביליאה.

והוא שב להתענג על לקח די פּירײרא וישב ללמודיו הראשונים.

פעם אחת בשובו מן החוץ הביתה מצא את מורו סופק את כפיו ובוכה. הוא נבהל מאד וישאלהו : „מה קרה ?״ — מורו היה נבוך מעט ואחר ספר לו , כי נוסד משפט הדמים , משפט האינקוויזיציה , בשיביליא וכי הקרבנות הראשונים אשר הועלו על מזבחו היו טובי העיר וידידי נעוריו...

הוא שסע את דבריו וישאל בחרדה : „ואבי ?״

— מה לאביך ולהאינקוויזיציה ? והוא נסע טולידאה עוד בטרם יבאו האינקוויזיטורים העירה —

הוא שאל את מורו : „ומי ומי נגזרו בידי שופטי הדמים , האינקוויזיטורים ?״

— דון שושן , אבולפיא על פּירמונדא , מנואל זוילי , ברתלמוס טוראלבא , יואן פרננדיץ אבלסיא ! —

— אויה ! — צעק אז כמשתולל — הגם הם נמנו בכופרים ? וכל אלה היו נוצרים אדוקים וראשי העיר ונכבדיה.

— הם נמנו בקושרים ! — ענהו מורו — המה קשרו קשר בסתר על האינקוויזיציה ותהי אחריתם להכרית.

— הלא גם אבי היה ממתנגדי האינקוויזיציה ! — קרא אז בחרדה ויספר למורו את השיחות המקוטעות שהיו בין אביו ובין דון שושן שהגיעו לאזניו בערב ההוא.

— אבל לא קשר עליה קשר ! — ענה מורו — ומלבד זאת לא יעיזו גם האינקוויזיטורים לנגוע באביך שהוא אהוב המלך והמלכה.

והוא זוכר כי רתח אז דמו בקרבו וקצפו לא נתן דמי לו ויקלל קללות נמרצות את האינקוויזיציה וכהניה — אבל מורו העיר את אזנו כי לֹא נָאוָה לְאִישׁ ישר לְקַלֵּל גַּם את הרשעִים.

מעת ההיא והלאה החל לחוש איזה רגש־מוסר בלבו מדי ראותו פני יהודי וכמעט לא יכל לשאת אליו עין מבשת... הרגש הזה יציק לו גם עתה, פעם בפעם... הוא יבוש במעשי אחיו הרוצחים מדי ראותו את הנרצחים... הוא יחוש לעתים בלבו איזה כאב אכזרי אשר לא יתאר באֹמר ודברים —

הוא הסכין לקבל מכתבים מאביו אחת לשני ירחים או לשלשה — והנה עבר חצי שנה מעת הפרד אביו ממנו ולא קבל כל מכתב מאתו. הדבר הזה החל לגזול את מנוחתו ויפצר במורו לתתו לנסע שיביליאה — אבל הוא דחהו בכל פעם באמתלאות שונות. ויהי כאשר הציק למורו בהפצרותיו יום יום גלה לו באחד הימים את הסוד הנורא והמר אשר טמן בחבו זה ירחים אחדים, כי — אביו איננו עוד בחיים! כי בהיותו בדרך העולה טולידאה אחזהו השבץ וימת לפתע —

השמועה ההיא היתה לו כרעם מחריד — — את הרושם אשר עשתה השמועה הנוראה ההיא בלבו לא ישכח כל ימי חייו. הוא בכה הרבה בכי, ילל ויקונן ימים רבים.

אבל המת לא שב מן העפר.

ומן היום ההוא נקשרה נפשו בנפש מורו ביתר שאת. הוא ידע אז כי מבלעדו אין לו בתבל כל נפש אוהבת.

איזו עצבת מרה לחצה ברגע הזה את לבו: „מה מאֻשר היה לו היה עתה אביו בחיים! ומה מאֻשר היה הוא בראותו את כבוד בנו ואשרו".

כעבור זמן קצר, הוא זוכר, נסע עירה שיביליאה לעשות סדרים בנחלת אבותיו — ומה השתומם במצאו את בית אבותיו ריק ושמם, מבלי היות בו כל שארית מהעשר הרב, בכסף ושטרות המדינה, בזהב וכלים יקרים, אשר מלא את בית אביו בעודנו בחיים. הוא דרש ותקר בבית פקודות העיר ואין איש ידע להגיד לו מאומה מלבד את זאת, כי נסע אביו טולידאה ולא שב עוד משם והקול יצא בעיר כי אחזהו השבץ בדרך וימת. ובטרם נסע אביו משיביליא מכר את ביתו וכל קניניו לאחד הכהנים משופטי האינקוויזיציה.

ויהי הדבר לפלא בעיניו עד היום הזה.

והוא זוכר עתה את היום שבו עזב את בית מורו. הוא היה אז

לעלם בן שבע־עשרה שנה. מורו אמר לו אז, כי כבר השלים אצלו חק למודיו, ומעתה יוכל לצאת לרשות עצמו ולבחור לו דרך רצויה בחיים. אז הביע למורו את חפצו להקדיש עצמו לעבודת הצבא, לעבוד את מלכו וארצו וללחום את מלחמותיהם; ומורו הסכים לחפצו ואז נפרד מעל מורו לבוא לעבוד בצבא. והוא זוכר עוד את הדברים אשר הטיף מורו באזניו לפני לכתו מאתו: „בני! תשע שנים גדלתיך בביתי, לפרתיך, הדרכתיך בדרך טובים. ברוך ה׳ כי לא זרעתי את זרעי על צחיח סלע ופעולתי עשתה פרי טוב ישוה לה. לבך מבין עתה בחכמה ומוחך מלא דעת והשכל. גם לב טהור ברא לך אלהים ונפש עדינה; ובהרחיקי מקרבך את המושגים הכוזבים וקנאת הדת הממלאים כל רחבי ארצנו, הנך כיום אוהב כל אדם וסבלן בדעות. ועתה בעזבך את אהלי הבודד ובאת לשוק החיים, בקרב חברת בני האדם, מכל משמר נצור, בני, את לבך לבל יועם ולבל ישבת מטהרו. הנך בא בחברת אנשי החיל, לוחמי מלחמת ארצנו. התאחד עמהם. היה להם לאח נאמן, הלחם כמוהם בתוקף נפש לטובת ארצנו ומלכיה; אבל אל יהי חלקך בין לוחמי מלחמת דתנו. ילך לו כל איש וכל עם בשם אלהיו ואתה בשם האהבה והחפש תדגול. זכור, בני, ואל תשכח תורת מורך זאת כל הימים. אם כה תעשה וזכית ארחך בעיני אלהים, בעיני אני וגם בעיני אבותיך השוכנים בצל שדי״. — והוא נפל אז על צוארי מורו וישקהו ועיניו זלגו דמעות־אהבה ורוממות קודש.

ותורת מורו אמנם נחרתה עמוק, עמוק בלבו, וכל הרוחות הרעות המנשבות בחלל ארצו לא תוכלנה להזיז את דעותיו ומושגיו אף כמלוא השערה. ולא עוד כי כל אשר יוסיף להיות בחברת החשוכים המקנאים לדת ועובדי האלהים בשנאה ושפיכת דמים יוספו דעותיו ומושגיו להתחדד ולהתחזק בקרבו. הוא יוסיף אז להכיר את תממות תורת מורו ושפלות תורת הקנאים.

בעת הראשונה לבואו בצבא היה בא פעמים רבות את חבריו בריב בגלל קנאתם לאמונה — אבל בראותו כי כל דבריו לא יועילו, ומבלי לתקן מאומה אולי ירע לנפשו, שם מחסום לפיו מן הוא והלאה ויבט און ויחרש.

הוא בא לעבוד בצבא בעיר מולדתו ויפק רצון משרי הצבא וימנהו לשר חמשים. ואחרי עבור זמן קצר לשר־מאה — ואז התחפש

אל הצבא היוצא למלחמה את הערבים ויראה את גבורת ידו במצור מאלאגה. שמעו הגיע לאזן המלך ויקרא לבוא לפניו. ולנגדו יעבור כל המחזה הנהדר ההוא בעמדו לפני המלך והוא שואל אותו לשם אביו, וכשמעו כי נקרא בשם כריסטובאל סאן סאלואדור נהרו פניו ויקרא בצהלה:

„כריסטובאל סאן סאלואדור אהובי! ואנכי לא ידעתי — פנה בדבריו אל השר היושב ראשונה במלכות העומד לפניו — כי השאיר אחריו אהובנו זה בן במותו" ואחר פנה אליו בפנים מאירות ויושט לו ידו, אשר מהר וישקה ברוממות כבוד, ויקרא אליו ידידות: „דון מיגואל סיניור סאן סאלודור! אביך השוכן בצל שדי היה איש חסדי, הוא הציל נפשי ממות בהצותי את הערבים במלחמה. ואת החסד הזה זכרתי לו כל הימים וארימהו אל על לבחיר שלישי ושרי ממלכתי — אבל פתאם לקחהו האלהים, ונתאבל עליו מאד; ומה ישמח לבי עתה לראות את בן סאלודור אהובי לפני בתפארת גבור חיל ולוחם מלחמת ארצנו. והנני לזכור לך את חסדי אביך הנאמנים והיטיב איטיב עמך כאשר הטיבותי עם אביך. ועתה אני מונה אותך לשר־גדוד והיית לאחד מבאי חצרי".

הוא כרע אז על ברכיו לפני המלך ויודה לו בענות חן על חסדו הגדול ויביע את שמחתו ותקותו להראות לבית המלך את אהבתו ואמונתו בחרף נפש.

ומני אז החלה תקופה חדשה בחייו. מני אז יצא מסתר המדרגה ויהי מרואי פני המלך ושמעו הלך בכל הארץ כיום הזה.

חייו החלו לקבל צורה חדשה: חיי אצילים ורבי־הארץ, חיי עליזים, משתה ומחול, חברת אבירים ונשים יפהפיות — ובכל אלה נשאר נאמן לתורת מורו.

במרוצת שבע השנים האלה נסע קורדובה וירא את פני מורו זה ארבע פעמים.

וכבודו וזהר גדולתו שמחו את מורו וירהיבו את לבו בכל פעם.

הפעם האחרונה אשר ראה את פניו היתה לפני שנתים בצאתו את גדודו למלחמת גראנאדה.

ובזכרו את מקרי חייו בשנים האחרונות יזכור את הנקודה

המאירה אשר בהם, את דונה קלארה ואהבתם זה לזו. הוא ראה אותה בפעם הראשונה לפני שלש שנים בהיותה קרואה אל המשתה בארמון המלך ותקח את לבו ביפיה ותומתה, ולאט, לאט נקשרה נפשו בנפשה בחבלי אהבה עזה והיא גם היא אהבתהו; אך לא גלתה לו את לבה ולא נתנה ידה לו עד הימים האחרונים. —

ומה מאֻשר הוא עתה באהבה הזאת! —

ודמיונו החל לציר לפניו את העתיד בצבעים יפים ונחמדים. מה ירב אשרו ונועם חייו בהיות דונה קלארה לחברתו ואשת בריתו — מה תכלה נפשו לעתיד הנעים הזה! —

אך... מדוע זה תתגנבנה בקרב לבו מחשבות נוגות לרגעים? מדוע ולמה?... האין אהבת ארצו אשמה בזה?... הוא אוהב את קלארה והוא אוהב את ספרד ארצו: הראשונה תשביעהו נעימות והשניה — ממרורים! היוכל לשמוח שמחה שלמה?...

איזו ענַנת עצבת שכנה על מצחו ברגעים האלה.

מעבר מזה יגיעו לאזניו קולות זמרה נעימים ומעבר מזה — יללות פולחות לב... מעבר מזה הוא רואה שמי־טוהר ומעבר מזה — ענני אפל. מעבר מזה גן־עדן ומעבר מזה — גיהנום...

וברגע הזה עברה לפניו תמונת מורו החכם ופניו נהרו: עוד מעט והתענג בחברתו. הוא ימציא נחומים לנפשו —

אבל פתאם התנודד: אולי חולה הוא עתה?... אולי? —

VIII.

בקצה אחד הרחובות השקטים אשר בקורדובה עומד בית קטן ובודד אשר צאלים יסכהו ומאחריו גן קטן ונחמד.

בבית הזה משכן דון אלונזו די פירייראַ.

באחר החדרים אשר לבית הזה הוא שוכב עתה על ערש דוי, פניו חורים כפני מת ועצמות לחייו שופו מאד. לפניו שלחן קטן ועליו כוסות ובקבוקים שונים גם ספרים אחדים. לא רחוק ממנו על אחד הכסאות יושבת אשה זקנה ומבטת אליו לרגעים ברחמים רבים.

פני החולה מפיקים איזה קוצר־רוח וחרדה. לרגעים נטויות עיניו

אל הדלת ולרגעים הוא מתאמץ לשבת ולהביט מבעד החלון ההוצה.

רוחו סוער בקרבו מאד: „מדוע יתמהמה ככה? אולי לא יבוא כלל?... לא! לא יאומן! הוא יבוא — אבל מתי?... ואולי יאחר המועד?... יודע אני כי ימי ספורים... עוד מעט — והאם ירד סודי אתי לקבר?... לו יכלתי כי עתה העליתי את סודי על הניר... אבל ידי רועדות... לא תעצורנה כח להחזיק בעט — מדוע לא עשיתי כזאת בעודני בריא אולם? מדוע?" —

„אם יעבור היום הזה והוא לא יבוא — באה מחשבה בלבו — אשלח לקרוא לי את דון בענעדיקטא די אבוהב והוא יכתב מפי על הגליון את צואתי למיגואל ואנכי אחתום עליה את שמי".

פתאם נשמע לאזניו איזה קול צעדים... הוא נטה את אזנו להקשיב... הנה הקול הולך וקרב... הנה קול דופק על הדלת... לב החולה החל להלום בקרבו... אולי מיגואל הוא? —

הוא רמז בעיניו ובידו הדקה להזקנה ותקרב אל הדלת ותפתח אותה ומיגואל בא הביתה.

— מיגואל? — קרא החולה מתרגש ונהרה הופיעה על פניו.

מיגואל נגש אל המטה בפיק ברכים וחרדת נפש.

— מה לך, מורי? ! קרא מיגואל בקול רועד בנפלו על צוארי מורו וישקהו — מה מחלתך?

— שב נא, בני! — ענה החולה בחבקו אותו בזרועותיו הרפות והרועדות — שב, מה שלומך אתה? טוב עשית, בני, כי באת בעוד מועד. חפצתי לראותך בטרם אלך ואינני.

— מורי! למה תדבר כדברים האלה? — קרא מיגואל בתלונה — עוד תרד מעל המטה ושבת לאיתנך.

— לא, בני! חש אני כי כחותי הולכים ורפים וימי ספורים, ואולם למה זה נבהלת? ואנכי אלכה לקראת המות במנוחת לב. כבר זקנתי ושבתי — וכמה שנות האדם עלי אדמות? הלנצח יחיה?

מיגואל החשה.

החולה רזם להזקנה כי תעזוב את החדר ובאה אל החדר השני.

מיגואל סר רגע מעל המטה ויפשט את בגדי הדרך מעליו ואחר שב וישב על יד המטה.

— הרעב אתה, בני? אצוה להביא לך אוכל —

— לא, מורי! לפני בואי העירה אכלתי —

— שמע נא, בני! — קרא החולה כשבתו על המטה נשען על הכר שמראשותיו ויחזק ביד מיגואל באהבה — הנני לגלות לך עתה סוד קדוש אחד הצפון בלבי. אמנם חשבתי לחכות עוד זמן קצר, כי כן נשבעתי לבעל הסוד, כאשר אספר לך במרוצת דברי; אבל אחרת חשב ה'. הנני מוכרח עתה לחלל את שבועתי לבל ירד סודי אתי לקבר.

מיגואל הביט אל מורו בעינים מפיקות תמהון.

— בטרם אפרד ממך, יקירי, לנצח אגלה לך מי אני, מולדתי ומקור מחצבתי. דע לך, מיגואל, כי לא נוצרי אני כי אם יהודי!!—

מיגואל התנודד מבלי משים כמעט. מבטי עיניו הפיקו שממון רב: „מה שמעו אזניו הפעם? מורו הוא יהודי?"— ברגע הראשון חלף ברק חשד במוחו: „החונך אפוא ע"י בן דת אחרת ומי יודע אם לא תורת שוא הורהו? האם לא הרחיקהו אפוא בצדיה מעל הדת הנוצרית ויחנכהו ברוח הדת היהודית? אולי באמת אין לו כל מושג מדתו הקתולית ולכן כמו זר נחשבו לו דרכי הכהנים?"... החשד הזה עורר שאלה בקרבו: „ומדוע מסרהו אביו למורה אשר כזה? האם לא ידע כי יהודי הוא?"... אבל ברגע ההוא הביט מבלי משים אל פני מורו, אשר ענות קדש ורוממות־רוח שפוכות עליהם, ואל עיניו המפיקות תום וצדק, והחשד חלף מקרבו כלו: „לא! לא! התורה אשר הורהו איננה תורת־עם מיוחד, כי אם תורת האדם, תורה מלאה אהבה וצדק, תורה הנובעת ממקור טהור, ממקור אלהים..."

הוא התעורר משממון דוחו ואיזה רוח עצב נסך עליו ברגע ההוא, הוא הרגיש איזה כאב לב... הדעת כי יהודי הוא מורו ולא קתולי הצרה לו מאד — „מדוע?"... נסה לשאל את נפשו „האם לא אחת היא לאיש כמוהו, העומד מעל לקנאת דת וריבי־עם, אם יחשב מורו על עם זה או על עם אחר? האם לא אחת היא לו?..." אבל... מאד יצר לו כי מורו האהוב לו איננו בן־עמו כי אם בן עם־אחר. הוא הרגיש בקרבו איזה רגש־נכר, איזה רגש פרוד בינו ובין מורו. מורו היה עתה לנכרי לו. הוא חש בנפשו כאלו נפרד עתה מורו ממנו והוא נשאר בודד ועזוב... איש אחד בין עדת זאבים רבים —

הרגש הזה הציק לו מאד: הנה כי כן גם מורו בן העם הנפלא

אשר כבר יצאו מקרבו עוד חכמים רבים וגדולים מאד... מדוע לא מצא בקרב עמו אנשים כאלה?..

ערך עם היהודים רומם עתה בעיניו מאד...

— מדוע תחריש, מיגואל? — העירו מורו מהמון מחשבותיו — הנני רואה כי סודי הביאך במבוכה. הנפל ערכי בעיניך בגלל יהדותי? האין זאת, מיגואל? —

— מורי ואלופי! — קרא מיגואל מתרגש ויחזק ביד די פּירייראַ — האם לא תכנת כבר את רוחי? הלא אתה יוצרו ואביו, הלא ידעת את הכבוד אשר אני מחלק לעם הנפלא הזה. אנכי הנני מקנא עתה בעם היהודים, כי לו אנשים נעלים ומצוינים כמוך ולנו — טורקומדה וקסימענעס. — —

גחוק קל חלף על שפתי די פּירייראַ ויקרא:

— שמע נא, בני, את ספורי תולדותי ואז תחלוף הקנאה הזאת מקרבך. הלא שמעת מפי פעמים רבות וגם בספרי קורות הדורות קראת, כי לפני מאה שנה החלו הכמרים לעורר את חמת העם על היהודים, ולהסיתם להתנפל על „זעומי ה'", לפרוע בהם פרעות ולשלוח יד ברצח — ובראשם הכומר העריץ פערנאנדא מרטיניץ, אשר הקניא את לב העם הפרוע בדרשותיו אשר השמיע בראש הומיות; ואז השתובב ההמון ויתנפל על עם תרמו ונהרי דמי ישראל שטפו בחוצות שיביליא, קורדובה, ברצלונה, טולידה ויתר ערי ספרד. אז נשאר מפלט אחד ליהודי ספרד האֻמללים: „להמיר את דתם בדת השלטת" וכזאת עשו רבים מהיהודים בעת ההיא ותהי להם נפשם לשלל, אם אמנם כי אמיצי הרוח שבהם בחרו להרג על קדוש אמונתם מהמירה באמונה אחרת. אולם גם אלה אשר קבלו עליהם את הדת השלטת בגלוי, נשארו יהודים אמתים בסתר, כי האמונה לא תשורש ביד חזקה ובכפיה. ובעוד אשר למראית עין התהלכו בשלומי אמוני הנוצרים, באין רואה שמרו את כל חקי דתם; ומיראה לבל יודע הדבר להכמרים והוצאו אל הורג ככופרים נאנסו להתחבא במערות ובמקומות סתרים, לעבוד שם את אלהי אבותם כאמונת לבם — והם הם ה„נוצרים החדשים" עד היום הזה, אשר בגללם נוסדה האינקוויזיציה הטמאה, להתחקות אל הליכותיהם בסתרי ביתם וליסר במשפט הדמים את כל הנחשדים בשמירת „דת היהודים" בסתר. המתנצרים האלה אנוסים להסתיר את סודם גם מבניהם, וגם מנשות

חיקם מבנות הארץ אשר נשאו להם אחרים, – לבל יפלו בגללם בפח. אחים בני אב אחד נאנסו להתנכר זה לזה למען אשר אם יפול האחד ברעה לא יחשד השני ולא יגרר גם הוא אחריו...

והנה בעת ההרג הראשון בשיביליא גר שם אבי זקני, מעשירי העיר ונכבדיה, בשם דון יהודה די פֿיריירא, ובני ההמון התנפלו על ביתו ויבזו את כל אשר לו, את אשתו רצחו לעיניו, את כבוד בתו העדינה חללו לנגדו, ואותו ואת בנו יחידו מיכאל סחבו בחוצות עד הביאם אותם לבית התפלה הנועד למעשה התמורה — והמה בהרו בחיים ויהיו לנוצרים בגלוי. אבל אבי זקני לא האריך ימים אחרי כן, כי דבר התמורה היה לו למכשול לב ונחם נפשו הציקהו מאד ויחלה וימת עוד בשנה ההיא. ואבי נשא לו אז אשה מבנות האנוסים ותלד לו שני בנים, אותי ואת אחי הצעיר. אבי עשה חיל במסחרו ויעל מעלה מעלה ויהי לאחד העשירים הגדולים אשר שמעם הולך בכל הארץ, וכל מרומי עם הארץ בקשו קרבתו ויהיו מבאי ביתו. — אנכי ואחי התנכרנו במעללינו עוד בהיותנו נערים קטנים. אנכי הייתי יושב אוהלים ושונא קרב ולחם ואחי הצעיר — גבור ושואף לקרב; אבל גם מלמודים לא משך ידו וילמוד ויהגה בישום שכל ויצטין גם בלמודיו, ושנינו לא ידענו את מוצאנו, כי עברים אנחנו. אולם לי, בהיותי מיושב בדעת וקר־רוח ובהיותי יושב אהל והוגה כל היום בספרי חכמה, גלה אבי את מקור מחצבתי במלאת לי חמש עשרה שנה; אבל לאחי, בהיותו גבהל ברוחו ודמו רותח ובהיותו איש מעורב עם הבריות ובא במקום זרים, לא גלה אבינו את סודו עד אשר מלאו לו עשרים וחמש שנה — הזמן שבו יהיה העלם לאיש יודע עת לכל חפץ ולהסתיר סוד...

מיגואל התנועע מעט במקום שבתו ומבטיו הביעו איזה חשד...

— וכאשר נודע לי מפי אבי מי אני ומאין מוצאי החילותי להגות בשקידה בתורת עמי וספרי חכמיו ואבקש לקח מפי אחד מחכמי עמי הגדולים ויבינני בינה בכתבי הקדש, בספרי התלמוד והמוסר, השירה והמליצה אשר לעמי ורוחי מלא מהם: דעת אלהים ומוסר־צרוף, אהבת־אדם ואהבת־הצדק; ואז אך אז למדתי להכיר את עמי וסגולות הרוח אשר לו, לכבדם ולהוקירם.

ואחי בא לעבוד בצבא ויצטין בגבורתו וחריצותו וימנה לישר־

צבא; ובעתותיו הפנויות למדתיו חכמת העולם וחכמת היהדות ויהי גבור חיל וחכם כאחד.

— העוד אחיך זה בחיים? — שאל מיגואל פתאם.

— לא! —

- הדבר ההוא היה אחרי מות אבינו — שב די פּירייךא לספר — ואחי היה אז בן שבע ועשרים שנה, ואז כבר עברו עליו שנתים ימים מעת הודעו כי עברי הוא, ואמנם היה לעברי נאמן ומוקיר כל סגולות עמו. והנה פעם אחת בצאתו בין הלוחמים מלחמת הארץ את הערבים וגם המלך הופיע בראש המחנה, השתערו עליהם הערבים וינוסום לכל עבר, ואחד הערבים מהר אל המלך ויפל את הסוס אשר רכב עליו המלך ארצה ויעופף את חרבו על ראש המלך וכפשע היה בין המלך והמות; אז שם אחי נפשו בכפו וימהר אל מקום המעשה וימת את הערבי ויצל את המלך ממות...

— מה זאת? — קרא מיגואל מתפלא — הלא גם אבי הציל נפש המלך ממות, ומה היה שם אחיך?

— כריסטובאל! — ענה די פּירייךא.

מיגואל לטש את עיניו למול מורו וישאל: „וגם הוא נקרא בשם די פּירייךא?"

— והמלך — שב די פּירייךא לספורו — העלהו למעלת אחד משרי הממלכה ויכנהו בשם: סאן סאלואדור (המושיע הקדוש)!

— אבי! — קרא מיגואל בקפצו ממקום מושבו ופניו היו פני להבים — גם אנכי אפוא יהודי! ואתה דודי!

— כן, בני! — קרא די פּירייךא ברצון וישכב על הכר. הוא עיף בדברו.

איזה צחוק־רצון פזז על פני החולה ברגע ההוא. מבטיו הביעו איזו מנוחה רוממה כמנוחת האדם אחרי מלאו איזו משלחת קדושה. —

מיגואל נפל על צוארי החולה וישקהו. „יהודי אני ואתה דודי, אחי אבי!" — קרא פעמים אחדות בלב סוער.

— אנפּיש מעט, בני! — קרא החולה בקול רפה — כי עיפתי בדברי, ואחר אשוב לספר לך את תולדות חיי וחיי אביך.

איזה ים־רגשות שטף בקרב לב מיגואל ברגעים ההם: רגשי נועם ובאב, רגשי שמחה ועלבון, רגשי גאון ושפלות, אהבה ושנאה — כל

אלה זרמו בלולים בקרבו: „הוא ומורו אינם אפוא נכרים זה לזה, המה בני עם אחד כשהיו וקרבותם עוד גדלה ע"י קרבת משפחה"... הרגש הזה מלאהו נועם ושמחה; אך כרגע עורר רגש אחר את עצביו. „צר לו להפרד מהעם הספרדי אשר חשבהו לעמו עד עתה, אם אמנם כי יתרון רב לעם היהודים ממנו בכל מעלות הרוח — העם הספרדי קשור בילדותו, בשחרות הייו, בטל העלומים הנסוך עליהם, ולכן חביב הוא לו מאד ולבו יכאב לעזבו ולבוא למחנה אחר אשר כזר נחשב לו עד עתה"... וברגע הזה זכר את קלארה אהובתו. „הוא איננו עוד בן עמה... היא ספרדית והוא עברי... מה זר הדבר! — מה טוב היה לוא נגלה לו כי שני העמים האלה עם אחד הם!" — —

אולם בעקב הרגש הזה אחזה מחשבה סותרת: „האמנם נפרד הוא עתה מהעם הספרדי? הבשביל כי שונו עתה דעותיו בדבר האמונה חדל מהיות ספרדי נאמן כאשר היה עד כה? וכל היהודים האם אינם באמת ספרדים נאמנים? וכי בשביל שנוסח תפלתם לאלהים נוסח אחר הוא אבדו את זכותם מהחשב בבני הארץ? והאם בשביל כי התקוממו נגדם חזקים מהם ויגזלו את משפטם בזרוע אבד להם באמת? ומשפט האדם לאלהים הוא והאדם מה כי יגזול את המשפט הזה מרעהו? לא! — הרגיע את רוחו — ספרדי הנני כאשר הייתי, אף כי עברי אנכי במוצאי ואמונתי".

ואז התעורר רגש אחר בקרבו ויכאב את נפשו מאד: „הנה כי כן גם הוא בן להעם הנעלב והאמלל, עם היהודים? העם הנרדף והנענה אשר קללת בני אדם עריצים רובצת עליו — העם הזה עמו הוא, עצמו ובשרו... את אבותיו ואחיו טבחו, דקרו, שרפו ומן גו גרשו... את אשר הבין בשכלו עד כה הוא מרגיש עתה בלבו... עלבון עמו הגדול הכאיבהו ברגע הזה מאד... העלבון אפוא עלבון עצמו הוא. גם הוא יחשב מעתה בין הרצוצים והנעלבים... גם אחריו יקראו מלא: „יהודי ארור!".

עיניו הפיצו ברגע הזה מבטים עכורים ונכלמים... „ומדוע תהיה כזאת? — התלוננה נפשו בקרבו תלונה עצומה ומרה — מה פשע העם הזה ומה חטאתו? מה עשה לכם, מרצחים? למה תשפכו את דמו כמים ומבשרו לא תשבעו?"

„מה עשה לכם, מרצחים? — הוסיפה נפשו להשתפך במרי

שיח — האין לו המשפט להחזיק בדעותיו, באמתו?"

„כן! — הוסיף לחשוב בגאון — העם הזה הוא מעונה בגלל האמת. הוא מחרף נפשו למות בשבילה — ואם הנהרג על קדוש השם לקדוש ואלהים יחשב, מה אפוא עם היהודים כולו אם לא עם של רבבות אלים" — —

איזה צחוק מר חלף על פניו ברגע ההוא —

„והעם הזה הבוחל במשמני ארץ ובוחר בטל שמים, העם הלוחם כגבור בעד האמת החביבה לו, העם השואף לצדק, לאהבה ואחוה, שפל ונבזה בעיניכם?... לזכרו תתגודדו כזכור את השקץ וכל דבר פגול... בוז לכם, נעוי לב!"—

„אחי האֻמְלָלים! זה מנת כל הנלחמים בעד האמת!"—

הוא מלא אז רגשי אחוה ורחמים רבים לאחיו הנדכאים. הוא חפץ לבכות עמהם הרבה בבכי...

ומי אשם בזה אם לא כהני ספרד הארורים? העם הספרדי הוא מסוגל להיות עם נאור וטוב; אבל המה הוליכוהו ארחות עקלקלות... המה עשו להם את הדת לכלי משחית וחרב מרצחים... המה עטרו את האלהים בעטרת מרצח — עטרת כבוד בעיני טורקומדה וקסימענעס!

השנאה לעדת האכזרים האלה להטה ברגעים ההם את כל קרביו כאש. מה אותה נפשו לכבות את אש שנאתו לחבר הכהנים הטמאים בדמי לבבם... לו נערך אויטא־דא־פֵּע להעביר באש את כהני האינ־קוויזיציה! ולהחל בשרפת טורקומדה!.. מה נחמד ונהדר היה המחזה! האנושית קמה על שונאיה לכלותם ולהשמידם... בני האדם מגרשים מקרבם את בני השטן והשאול!...

על לבו שב לעלות הרעיון אשר נולד בקרבו זה לא כביר: „לאסוף חברים תמימי דעים ולצאת למלחמת החופש ביד רמה" — אבל עתה מצא הרעיון הזה מחשבות מתנגדות לו במוחו: „בהחשבי לקתולי ובן העם הספרדי יכלתי לצאת למלחמה לטובת עם אחר, למלחמת הארץ כולה; ועתה... עתה נוגע אני בדבר... עתה אחשב ללוחם לטובת עצמי, לטובת עמי, ואת מי? את ארץ מולדתי — ולא באורח ישר כי אם בדרך ערומים, תחת מסוה ספרדי־קתולי... הדבר הזה לא יתכן!... עתה אחשב באמת לבוגד במלכי וארץ מולדתי — האין זאת?...

למחשבה הזאת נוספה מחשבה שניה: „מי יודע אם לא נוסד כל רעיונו על אדני תהו? הן עתה הוא רואה, כי מורהו הוא יהודי וגם הוא, תלמידו, יהודי, גם אביו היה יהודי, וכל דעותיהם הישרות בדבר אהבת הבריות והחפש, אך ממקור היהדות מוצאן; ואם נמצאו עוד מתי מספר בעלי דעות כאלו אולי גם הם עברים הם בסתר? — אבל בקרב הספרדים הנוצרים, בקרב הקתולים האמתים מי יודע אם ימצא גם קמץ אנשים, שואפים לחפש ואוהבי אדם, הדרושים לחפצו?... ובמי אפוא יאסור את המלחמה הכבדה הזאת?...

— התשמח, בני, על הדבר אשר הודעתיך עתה אם תצטער?— שסע פתאם החולה את מחשבות מיגואל ועיניו בחנו אותו — הגד נא, בני, את האמת ואל תכחד.

— שמח אני, דודי, ועטה גאון כי בן עמך הנני ולא בן עם טורקומדה — קרא מיגואל מתרגש — מתגאה אני ביחושי העתיק והנפלא, בתורת עמי ומוסרו הטוב. עמנו לא הוציא מקרבו אף טורקומדה אחד... ואולם בוכה אני לגורל עמנו המר מאד...

— אל לך, בני, לבכות! — קרא די פּירייראַ בקול נחומים — הדעת כי אנחנו העלובים והמה העולבים תנחמנו ותרהיבנו. אין לצדיק לבכות על גורלו בהוה אחרי כי חף הוא מפשע. לא על גורלנו נבכה, כי אם על גורלם הם, על גורל הנתעים בהבלי שוא, על גורל בני אדם הנמשלים לחיתו טרף... ולנו, בני, עוד צפון העתיד... לא לנצח ימשול החשך ממשלת בעולם. עוד יאיר אור החופש על כל בשר ואז לא יאכל עוד עם את עם לשם שמים... אז ידגלו כל העמים בשם ה' האמתי — —

איזו קדושה רוממה רחפה על פני החולה בדברו את הדברים האלה.

„מתי יבאו הימים המאֻשרים ההם?" — שאל לב מיגואל בקרבו.

ותמונת קלארה חלפה עוד הפעם על פניו והיא עוררה בקרבו מחשבות רבות: „מה תאמר היא בשמעה כי — עברי אנכי?... האם לא תתנודד ותשט מעלי בשאט בנפש?.. האמנם?.. ההיא תשט מעלי בגלל אמונתי?.. התחדל מאהבני בגלל חיץ תפל כזה?.. האם הייתי ע"י החרשה הזאת לאחר?.. אולי כן יהי — אמנם כבר הצליתי לי לברוא לה לב אחר, להכניס בקרבה רגשות טהורים ודעות צרופות; אבל בכ"ז מי יודע?.. צמחי ההרגל לא ישורשו בה מהר מלב האדם — אבל מי זה

ימריצני לגלות לה את סודי? האחטא לה בזה? ומה לה לדעותי בדבר האמונה? הלא האהבה קרבה את לבותינו זה לזה ולא האמונה — והאמונה מה כי תפריד בינינו? ובמה נשתנה אפוא היחש שבינינו? ומה מנה יהלך אם החלפתי את דעותי באיזה ענין? החלפתי? ובאמת לא החלפתין. דעותי בדבר עיקרי האמונה, בדבר תכנה, לא נשתנו עתה באמת מלבד בפרטים קטנים, בנוגע לצורתה החצונית, ואך תחת אשר חשבתי עד כה את האמונה הזאת לאמונת הקתולים נוכחתי עתה כי אמונת היהודים היא — — ואם גם היא תמימת דעים אתי בדבר האמונה גם היא עבריה ברוח. ואיזה חיץ יבדיל אפוא בינינו? ועמי?.. האם אינני עתה אותו הספרדי שהייתי עד כה? ובמה אפוא אחטא לה אם לא אגלה לה מקור מחצבתי ואמונתי?..״

אז באה מחשבה אחרת בלבו: „הנה כי כן יהודי אני ויהודי אהיה, ובכל זאת אשים מסוה איש קתולי על פני? מה מרה היא מסוה־שקר כזה!.. מה מר הוא להיות רמאי בכל רגע ורגע... אבל היש עצה אחרת? האסיר את המסוה מעל פני? האסגיר את עצמי ביד האינקוויזיציה?..״

תרדמה קלה סגרה את שמורות עיני החולה ויישן ומיגואל ישב על ידו ומחשבותיו עמקו מאד — —

לפני

ארבע מאות שנה

או

אח ואחות לצרה

ספור היסתורי מגרוש ספרד

מאת

בן־אביגדור

חוברת שלישית

ווארשא

IX

— עתה אשוב לספורי — קרא החולה בהתאמצו לשבת על המטה — אתה, בני, שאלתני פעמים רבות: „מדוע לא לקחתי אשה ואולד בנים כדרך כל הארץ?" ואנכי עניתיך בכל פעם: „סוד כמוס הוא בלבי ובקרב הימים תדעהו". עתה בא המועד לגלותו לך: בשיביליא גר איש עשיר ונודע לשם מבני האנוסים ועברי נאמן בסתר, דון הענריקי די אבוהב — את בנו דון בענעדיקטא די אבוהב הלא ידעת — ואנכי הייתי אחד מידידיו ובאי ביתו. בביתו נודעתי לבת אחות אשתו, דונה איזאבעללא, אשר במות עליה אמה באה לגור בבית דודה, והיא היתה נערה יפה ורכת-חן ותחשק נפשי בה ולאט, לאט נקשרתי בנפשה בעבותות אהבה עזה וגם היא אהבתני מאד, ואומר לקחתה לי לאשה. אבל אז נודע לי מפי דודה, כי לא מזרע היהודים היא, כי גם אשתו גם היא נוצריות הן מלדה ואדוקות גדולות בדתן הקתולית. אז באתי במבוכה...

— ומה ממך הלך אם נוצרית היתה? — שאל מיגואל בחרדה וזכרון קלארה חלף אז במוחו.

— מה ממני הלך? — שנה די פירייראַ את שאלתו — הלא עון גדול הוא כי יבאו יהודי ומצרית בברית הנשואין. הלא האמונה היתה חומה מבדלת בינינו.

דברי מורו הטילו סער גדול אל לבו: הנה קיר מבדיל חדש בינו ובין קלארה. הדבר הזה לא עלה על לבו לפני זה. אמנם שמע כי היהודים מתחתנים אך את בני עמם, אבל לא ידע כי כן תדרוש אמונתם וכי עון גדול הוא לקחת בת עם נכר לאשה. הנה כי כן אסור לו, על פי אמונה אבותיו, לקחת את קלארה לאשה... „אבל מדוע תהיה כזאת? הזאת היא הסבלנות אשר תתפאר בה היהדות? מה לי ולאמונת לבה? ומה ממני יהלוך אם דעותי ודעות קלארה בדבר האמונה לא תתאימנה יחדו? האין גם זאת קנאת-דת וזעומה אם אדחה את

אהובתי בגלל אשר דת אחרת לה? לא, היה לא תהיה! הדרישה הדתית הזאת איננה בצדק והוא לא ישמע לה. ילך לו כל אחד מאתנו בשם אלהיו ואנחנו בשם אהבתנו נדגול". —

— מדוע תדרוש כזאת הדת מעמנו? — שב לשאל את מורו — מה לאהבה ולאמונה?

— כאשר תחל, בני, ללמוד את ספרי דתנו ותתבונן אל חוקי אמונתנו ואל הרוח המרחף עליהם ונתת צדק לחוק הזה. החוק הזה, ככל חוקי תורתנו, אך לטובת האדם הוא. אמנם עלינו לכבד ולאהב גם בן עם אחר; אבל לא טוב לנו התאחד אתו לחיי משפחה אחת. התולדה עשתה את שלה ותטבע בחיינו חותם מיוחד, חותם אשר לא נתן להטשטש כל הימים, והחותם הזה לא יתן להם התאחד את חיים אחרים התאחדות שלמה. חיי המשפחה דורשים שיוו גמור, אחדות אמתית בבלי כל פרץ ובדק. המה דורשים מאת הבעל והאשה כי יהיה להם רוח אחד ושפה אחת, אל אחד ותפלה אחת... יהודי ונוצרית או נוצרי ויהודית כי יבאו בברית הנשואין, גם אם יהיו סבלנים גדולים בדעות, ירגישו תמיד כי זרים המה זה לזה, כי לכל אחד עבר אחר ועתיד אחר, כי לכל אחד בית קברות אחר ושמים אחרים... המה לא יוכלו לסתום את הפרץ שביניהם... וגם אם יסתמוהו פעם תבוא כל רוח מצויה ותסיר את הפקק מעל פיו והפרץ יגלה שנית... ומה גם בהולד להם בנים אשר כל אחד יתאמץ למשוך אותם לעברו... חיים כאלה מלאים אך מרורים ומריבות תמיד. —

רגעים אחדים שררה דומיה בחדר. דברי די פֿירייארא אשר דבר בתם לבב הרעישו את כל עצבי מיגואל. הלקח הישר המפכה מהם המס את לבו: הוא פתח לפניו תהום-נורא המפריד בינו ובין משאת נפשו... היעצור כח לעבור על פני התהום הנורא הזה בשלום?... האמנם רחוק הוא מקלארה מרחק רב כזה? — — אמנם צדקו אמרותיו, אבל... אבל הוא הפץ לעצם את עיניו... הוא חפץ להצמד אל הנפש האהובה לו מבלי חשוב הרבה... לא! הוא לא יוכל הפרד ממנה ויהי מה...

— והתורה הזאת — הוסיף די פֿירייארא לדבר — חרדה גם לחיי עמנו וקיומו, רוח עמנו סלל לו מסלה מיוחדת בחיים ובה עליו לעבור הלאה והלאה, להתקדם ולהתפתח בטבעו ולפי תעודתו — והרוח

הזה הוא עצמיות העם, חייו וקיומו; וחלילה לבני העם מהתבולל בקרב עמים אחרים, לכחד את עצמיותם ורוחם המיוחד..ההתבוללות הזאת מיתה היא להעם. —

ורוח מיגואל סוער בקרבו: השכל ימשך אחרי אמרות פי מורו, אבל הרגש יתנגד להן...

— עתה אשוב לספורי — הוסיף די פיריירא לדבר — אבל לא אכחד ממך, בני, כי בעת ההיא לא היו עוד דעותי בדבר הזה כדעותי עתה. אז שאלתי גם אני את נפשי שאלה כזאת: „מה לאהבה ולאמונה?" ומלחמה עזה, מלחמה פנימית, מלחמת האמונה והאהבה, התעוררה בקרבי בכל עוז והאחרונה אמנם גברה על הראשונה, ואומר לקחתה לי לאשה, אבל אך אחרי אשר אגלה לה מקור מחצבתי ואמונת לבי ושמעתי מה בפיה, כי לא חפצתי לגנוב את לבה...

„ואנכי אומר לגנוב את לב קלארה ולכחד ממנה מוצאי ואמונתי האמתית? — חלפה מחשבת תלונה בקרב לב מיגואל ברגע הזה — היתכן הדבר הזה?"

— ואולם — הוסיף די פיריירא לספר — שוה נא בנפשך את מבוכתי בגלותי לה את סודי והנה נרתעה לאחוריה ותבט אלי בבהלה ותאמר: „לא אתן את ידי ליהודי! לא אהי ליהודי לאשה!" וזרם דמעה פרץ מעיניה.

„התעשה גם קלארה כזאת בגלותי לה את סודי? — שאל מיגואל את נפשו — לא אאמינה...

— אנכי נבוכותי לשמע דבריה — הוסיף די פיריירא לספר — וכאב לבי גדל מאד: „התשנאיני מעתה, איזאבעללא?" שאלתיה ברוח סוערת „ומה ממך יהלוך עם בן עם אחר אני ואמונה אחרת לי?" אולם היא הסתירה פניה בכפות ידיה ותבך מרה: „אשנאך? לא! אוהבת אנכי אותך גם עתה ולא אחדל מאהבך עד יומי האחרון, ובגלל זה אני בוכיה. את עמך אתעב, אבל לא אותך — ובכל זאב לא אוכל היות לך לאשה. לא אמכור את נפשי לשטן לצמיתות".

ודבריה קרעו אז את לבי לגזרים. ברגע אחד נפקחו עיני לראות נכוחה. ראיתי כי צדקה ממני... היא רוממה אז בעיני מאד ואנכי השפלתי בעיני.. אמרתי לה כי טוב עשתה אשר משכה את ידה ממני, כי אמנם לא נוכל שנינו התאחד לחיי משפחה — ואולם מה רבו אז

פצעי לבי. אהבתי אותה הוסיפה אז עז ותעצומות ותלהט את כל קרבי — ובדמעות רותחות נפרדנו אז זה מזה...

נפרדנו — ואחר התקרבנו שנית למען אשר נפרד לנצח... היא חלתה ותפול למשכב ותשלח לקרוא לי. אנכי לא משתי מעל מטתה. היא אמרה כי חברתי תקל את מחלתה, אם אמנם כי לא נתנה לי לנגוע בה, כמו פחדה לבל אטמא את בשרה במגעי, והיא נפרדה אז ממני לנצח. היא מתה, וברגעי הגסיסה נשאה את עיניה למרום ותקרא: „למענך, אלהים! הקרבתי את נפשי לקרבן!..”

רסיסי דמעה נראו בעפעפי הדובר. הוא שכב על הכר ויהפך את פניו אל הקיר.

ולב מיגואל נרעש לשמע הספור המר הזה. הוא היה לחוות קשה גם לו... לבו נבא גם לו מחזה איום כזה... האמנם גם הוא יפרד מקלארה?.. הוא הרגיש חום עצום בכל יצורי גוו, פניו להטו וראשו סבב עליו כגלגל.

החולה הפך את פניו אל מיגואל: „ומני אז — שב לספר בקול רפה ורועד לרגעים — נתתי ספר כריתות לשעשועי החיים ותענוגיהם ואנזר מהבלי העולם ואקדש את עצמי לחכמה ולחקר שדי. אשה לא לקחתי לי, כי לא יכלתי עוד אהוב אשה אחרת בעולם מבלעדי איזא-בעללא — גם את שיביליא עזבתי אז בהיותה לי למזכרת-עצב ואתישב בקורדובה, עיר מושב אחד מרעי הנאמנים מימי ילדותי, ואצמצם כל עולמי בנפשי פנימה — ואם אמנם כי הפצע הישן לא נרפא כל ימי חיי; בכל זאת עברו עלי החיים במנוחה ושלוה פנימית. —

ואחי, הוא אביך, לקח לו נערה אחת, בת העשיר הנודע יואן די שושן, היא אמך, מניחתה כבוד, ותלד לו בן אחד — אותך. היא היתה יפה ונעימה ורבת חן ותום; אבל בעבור שנים אחדות אחרי לדתה אותך חלתה ותמת. אביך, עליו השלום, התאבל עליה שנה אחת ואחר לקח לו אשה שניה, בת הרב מבני האנוסים די אבולפיא ותלד לו בת, היא אחותך עמיליא, אשר נעלמה מבית אביך פתאם כאשר ידעת. והנה אחרי הנשואין נודע לאביך, כי חותנו די אבולפיא היה לקתולי אדוק גם במסתרים ועל פי רוחו חנך גם את בתו וגם היא קתולית אדוקה — ויהי ביראו פן תאציל מרוחה גם עליך, לחזק בקרבך את מוסדי הדת הקתולית ולשפוך עליך רוח קנאות ושנאה

ליהודים, ובשגם כי הוא לא יכל לשים עין על הנוכך, בבלותו רוב עתותי השנה בטולידה, מצא לטוב לו להרחיקך מביתו. ואז הביאך לקורדובה אל ביתי.

— הנה בגלל זה הרחיקני אבי מביתו! — דבר מיגואל כמו לנפשו — בגלל זה! אכן חכם לבב היה אבי.

— ואמנם ידע אבי לידי מי למסור את חנוכי! — קרא בפנותו אל די פֿירײרא בצחוק קל על שפתיו — אתה היית לי גם למדריך, גם למורה גם לאב רחום. ולולא באתי אל ביתך מי יודע אם לא הייתי גם אני אחד מתלמידי טורקומדה וקסימענעס...

פני די פֿירײרא הפיקו רצון וגיל. —

—מדוע זה לא העתיק אבי את משכנו לטולידה אחרי כי שם בלה רוב ימי השנה? — שאל מיגואל כעבור רגע.

— יען כי היו לו בשיביליא אחוזות רבות שבאו לו בירושה מאבותיו, וירושת אבות חביבה לאדם מאד — וגם אנכי נפרדתי מהן בשבר לב ודאבון. אולם במות אביך נפלו כל האחוזות ההן בידי זרים...

— איך היה כדבר הזה? — שסע מיגואל את דברי מורו בשאלתו — אנכי כבר התפלאתי פעמים רבות בלבי: כי אבי אשר נמנה בין העשירים הגדולים לא השאיר אחריו כל הון במותו. —

— עוד מעט וידעת פשר דבר — ענה די פֿירײרא — כל עוד אשר היתה אמך הורגתך בחיים לא הביאך לביתו. הוא בא לראותך פעמים אחדות וישמח כי עשית חיל בלמודים, וביחוד, כי חונכת ברוח טהור, ברוח היהדות; ואז שפך שיחו בחיקי, כי תדאב נפשו לראות את עמיליא בתו מחונכת ברוח אחר, ברוח אשתו האדוקה בדת הקתולית... ואך כאשר מתה אמך חורגתך לא היה לו עוד לפחד בגללך פן יוליכוך ארחות עקלקלות ואז השיבך לביתו כאשר ידעת.

— עתה אשער — קרא מיגואל — כי יודע אתה גם את סוד העלמת אחותי וידי מי היו במעל.

— כן, בני! — קרא די פֿירײרא — גם אביך ידע זאת. הלא תזכור כי אחרי העלם הילדה מצאת בגז פסת ניר כתובה ותמסרה לאביך.

— כן! —

— היא נכתבה בידי דיאבולפיא! —

— אביה זקנה של אחותי וחותן אבי ? מה אנכי שומע ? —

— כן ! הלא ספרתי לך, כי בהתנצרו היה לקתולי אדוק באמת, ובכוֹת בתו, אם הילדה, חרד לטובת נכדתו לבל תחונך ברוח אביה והיתה לעבריה נאמנה; ואז שלח חרש אחדים ממשרתי ביתו שיביליאה, והמה באו בדברים את אומנתה יואננא. ובעצם יום אחד סרו אל גן אביך ויקחו אתם את האומנת ואת הילדה ויושיבון במרכבה אשר עמדה הכן מאחרי הגן ויובילון עירה שיגוביה לבית אדוניהם.

— נוראות ! נוראות ! — קרא מיגואל בלב נרעש — עתה אבינה הכל. עתה מובנים לי דברי הפתקא ההיא. עתה אדע מדוע הסתיר אבי את הדבר ההוא. הוא ירא פן יגלו סודו כי עברי הוא בסתר. עתה יודע אני גם בשביל מה נסע אז אבי שיגוביה וישב מִשם בפחי נפש.

— כן ! — הסכים לו די פירײרא — הוא נסע אז אל חותנו, אבל לא מצאה אותה גם בביתו. הוא התחנן לפניו להשיב לו את בתו הנגזלת; אבל כל תחנותיו לא הועילו והוא שב מִשם ריקם כלעמת שבא — איפה שולחה אז הילדה לא נודע לאביך.

— נורא הדבר ! — קרא מיגואל מתנודד — ואיפה הוא עתה די אבולפיא האכזר ? והאם לא נודעו עד עתה עקבות הנעלמה ?

— אנכי כבר דרשתי וחקרתי הרבה על אדות אחותך הנעלמה — אבל לשוא; גם די אבולפיא עזב כבר את שיגוביה ולא נודע איהו. מיגואל העמיק במחשבות רבות.

„מי יודע איפה היא עתה ? ומה גורלה ? מה מאֻשר הייתי לו מצאתיה ! . ."

— ועתה אגלה לך עוד סוד אחד, נורא ומר — ואתה, מיגואל, הכון נא לשמוע אותו במנוחת נפש: אביך לא מת בדרך כאשר אמרתי לך. אביך — נגזר — בידי האינקוויזיציה — בשיביליא!!

— אבי ? אבי ? — צעק מיגואל בקול רועד ופניו חורו כשיד — אבי נרצח! בידי האינקוויזיציה ! . . ואיך היה כדבר הזה ? — שאל לאחרונה בקול בוכים.

— אביך נמנה בין קושרי הקשר בסתר על האינקוויזיציה בשיביליא, אשר כבר שמעת את שִמעם, ואשר על כן הביאך אלי שנית

להסתירך מפני הרעה, בפחדו פן יפול בפח האינקוויזיציה ותספה גם אתה עמדו, ובשובו שביליאה כבר באו האינקוויזיטורים העירה ואז נקהלו כל הקושרים, ובתוכם גם אביך, לבית פרננדא די אבלסיא, להועץ בדבר איך לצאת את האינקוויזיציה למלחמה ביד רמה — ואולם מרגלי האינקוויזיציה התחקו על הדבר ותיכף הכתר בית האספה באנשי חיל וכל הנאספים נתפשו אחד אחד ויובאו אסירים אל מערת הדמים; והנה יתר הנאספים נאסרו ונדונו למות בגלוי — אבל לא כן היה גורל אביך. המה ידעו מה רבה אהבת המלך אותו וכי לא יסגיר את נפשו בידיהם ויהי מה. ולכן העדימו להסתיר את הדבר ויוציאו קול כי מת סאלואדור בדרך — אבל באמת הורד אל מערת המשפט ושם נשפט בענוים קשים מאד ואחר העלוהו על המוקד.

— נורא הדבר!! — ילל מיגואל בקול יליל נורא ופניו אדמו כדם, שניו צללו בפיו וכל עצמותיו רעדו. כעבור רגעים אחדים התנשא ממקום שבתו ויחל לרוץ בבית הנה והנה כמשתולל. הוא היה ברגעים ההם כדוב שכול.

— מיגואל! — התחנן די פירירא בחרדה — הרגע נא. את אשר נעשה הן אין להשיב.

— נקם! נקם! — שאג מיגואל ברוצו בחדר הנה והנה ויקמוץ אגרופיו — דמי אבי השפוכים צועקים אלי מן האדמה והמה קוראים אותי לנקם. נקם אקח מידי המרצחים הארורים.

— שב נא, בני! — קרא די פירירא בקול תחנונים.

הוא ישב על הכסא ועיניו הפיצו מבטי זועה.

— השב נא נפשך למנוחתה, בני! — קרא די פירירא בהחזיקו ביד מיגואל באהבה רבה — לא נקם עלינו לקחת מאויבינו ולא בנקמה נתהלל. דגלנו הוא דגל האהבה והסליחה. גם אלהינו אל סלח הוא. גם הכהנים אינם אשמים. המה חונכו ברוח מתעה, ברוח שנאה ורצח. ואנחנו נתפלל לה' לא להתם את החוטאים מקרב הארץ כי אם את החטאים. לא ביד חזקה ובחרב נוקמת תכלה הרשעה מקרב הארץ כי אם ברוח צדקה ואהבה. —

דברי מורו הרבים השקיטו את דמו וכמו שפכו על נפשו הלוהטה מים קרים ונעימים. סערת רוחו שככה ודמעות שקטות ונעימות התגלגלו מבבות עיניו על לחייו האדומות...

הוא הקשיב אל דברי מורו הרוממים ויהיו בעיניו כדברי אחד החוזים הגדולים לישראל בשנות קדם.

— ומאין נודע לך כל זאת, מורי ודודי? — שאל מיגואל אחרי רגעי מספר.

— אחד מהנתפשים נמלט אז ממערת האינקוויזיציה באורח פלא — ענה די פּירײרא — והוא ספר לי את כל אלה. מפיו שמעתי גם את זאת, כי שופטי האינקוויזיציה הוציאו מאביך באונס תעודה כתובה ותחומה, כי מכר את כל אחוזתיו ורכושו לראש השופטים ירחים אחדים לפני התפשו, וכה קם כל אשר לאביך לשלטון האינקוויזיציה.

X

היום חלף והערב בא. החולה חדל מספר. הוא עיף בדברו וישכב וירדם. מיגואל עזב את מקומו על יד המטה וילך לו וישכב גם הוא.

גם הוא עיף מאד. הוא היה שבע נדודים עוד מעמל הדרך וקורות היום שתו עליהם נוספות ויגיעוהו מאד. ובשכבו החלו שמורות עיניו להסגר תכף. רגעים אחדים עוד זחלו בקרבו זכרונות היום ורגשות שונים — ואחר תקפתהו שנה עזה ויישן עד אור הבקר. —

בהקיצו משנתו כבר חדרו קוי השמש מבעד לחלונים אל החדר. הוא נגש אל מטת מורו והנה הוא ישן. הוא שאל את הזקנה לשלומו ותגד לו, כי כבר הקיץ משנתו פעמים אחדות ויטעם גם מעט מרק, והיא חושבת כי רוח לו מעט. גם הגידה לו כי שאל פעמים אחדות לשלומו הוא. אז סעד את לבו בפת שחרית וילך לטיל ברחובות קורדובה, לשאף רוח ולהחליף כח, ויבקש את הזקנה להגיד לאדונה בהקיצו משנתו, כי הלך לשוח ועוד מעט ושב הביתה.

שעות אחדות התהלך מיגואל ברחובות קורדובה ורוחו רחף על פני תהום מחשבות רבות. כל הספורים אשר שמע אתמול מפי מורו עלו עתה על זכרונו ויעוררו בקרבו רגשות שונים...

איזה עולם חדש נפתח לפניו ביום אתמול!.. איזה סודות גדולים ונוראים נגלו לו! איזה רגשות חדשים נעורו בקרבו! אל! האמנם

בחקיץ ולא בחלום שמע כל אלה? גם מורו גם הוא יהודים, גם הוא אפוא בן העם הנפלא והאֻמלל אשר היה נד לגורלו כל הימים. גם הוא, לוחם מלחמת הארץ וראש לוכדי גראנאדה, נבזה וארור יחשב בארץ אם אך יודע כי יהודי הוא — ואז יעלה גם הוא על המוקד. זה משפט האדם בארץ מולדתו.

ואבי הישר, השר האהוב למלך — הוסיף לחשוב במר רוח — נרצח גם הוא בידי רוצחי האינקוויזיצה! ארץ מולדתי האהובה היתה לבמת מטבח לאבי הישר באדם!.. נורא הדבר! —

ופתאם עלה על לבו זכר המחזה אשר תאר לפניו דודו, בגלותו לאהובת נפשו לפנים את מקור מחצבתו והיא נרתעה לאחוריה ותקרא: „לא אתן את ידי ליהודי!" ; ואז עלה על לבו זכר המשתה בבית אבי קלארה בשכתו על ידה ובצאתו אתה במחולות וידברו דברי חבה איש באזני רעהו — מה היה אפוא לוא כבר נודע לו את אשר נודע לו אתמול והוא גלה לה אז מי הוא? האם לא היתה נרתעת גם היא לאחוריה ותאמר: „לא אתן את ידי ליהודי!"? ואולי עוד הגדילה לעשות מאיזאבעללא, כי היתה יורקת בפניו לעין כל הרואים... וכל הקרואים. גם ידידיו ואוהביו, היו נרתעים לאחור ו„צא טמא!" אמרו לו... ואחר תנכו בו את האויטא-דא-פע בטולידה — האין זאת?..

הוא התגורר לדמיון הציור הזה...

„אמנם עתה מחשבות אחרות לה בדבר היהודים" — נחם את נפשו.

„ומה אמר מורו דודו — חלפה מחשבה במוחו — לו שמע מפיו את דבר אהבתו את קלארה? האם לא דרש ממנו להפרד ממנה בעוד מועד? והוא? המצא לו מלים לדחות בהן את דרישתו הצודקת? ומה הוא עושה? הוא מכחד ממורו את הדבר הזה... הוא אומר לכחד.. מקלארה כי יהודי הוא". — .

אמנם נופל הוא ממורו — נקט בנפשו.

מלחמה עזה התחוללה בקרבו: „האמנם, אל אלהי אבותי! תדרוש ממני קרבן יקר כזה? תתדרוש ממני כי אקריב את לבי, את חיי, לקרבן על מזבח הדת? ולי יקר המות מהפרד מקלארה — לא! האמונה היא לטובת האדם ולא לרעתו והיא לא תגרש את האדם מגן עדנו באין כל פשע. אנכי יכול לותר על כל מחמדי בשביל

האמונה — אבל לא על אהבתי את קלארה — ואיך אוכל להיות כה לאכזר לה? איך אוכל להשליכה מעל פני? האם לא תהי אחריתה באחרית איזאבעללא? — ומה פשעה בדבר הזה? הבשביל כי נגלה לי כי בן עם אחר הנני לי הצדקה להמית יעלת חן ונפש נעימה כמוה?"

„ולה נפש עדינה — הוסיף להרגיע את רוחו — ואנכי מקוה כי יצלח לי לקרב אותה לאט, לאט אל היהדות, ואחרי כן בגלותי לה מקור מחצבתי לא הרתע עוד לאחור — ואולי עוד היה תהיה לעבריה?"

פתאם נתק פתיל מחשבותיו... עיניו תרו אחרי איזו תמונה אשר הופיעה לנגדו מבעד חלון אחד הבתים הקטנים אשר בשפולי העיר: „מי זאת? האין זו העלמה אשר ראה אז בגראנאדה ואשר הציל אותה ואת האיש הזקן ההולך על ידה מכף האספסוף ואשר בשם „עמיליא" קרא לה הזקן?" הוא יתיצב נכח החלון ויבט בו; אבל התמונה כבר חלפה משם ואיננה: „האם לא דמיון-שוא התעהו הפעם?" —

אבל כעבור רגעים אחדים נראתה שנית מבעד החלון תמונת הנערה: „זו היא!" הריע בקרבו בגילה. הוא הניע בראשו לעמתה בברכת הבקר והיא עמדה כתמר מקשה על מקומה ותבט אליו בחרדה רגע שת עצות בנפשו אם לבוא לביתה ולהתודע אליה אם אין; ואחר כונן פעמיו אל הבית.

הוא דפק על הדלת ובעוד רגע נפתחה ורגליו עמדו על סף הבית. לעיניו הופיע אהל קטן ודל. קירותיו פשוטים ועורים ותקרתו נמוכה מאד, גם כלי הבית דלים וישנים מאד — אבל נקיון נעים שורר בכל פנות האהל ורצפתו וכליו רוחצים ומשפשפים למשעי.

העלמה, אשר פתחה לו את הדלת ואשר בראותה את הבא נסגה אחור בחרדה, היתה לבושה שמלה פשוטה ונקיה ושערותיה הפרועות נפלו בלי סדרים על חלקת צוארה ומשם נסבו והפלגה על חזה. התלבשת הפשוטה הזאת הוסיפה לה לוית-חן מיוחדת.

— שלום לך, היפה בבנות! — קרא מיגואל בצעדו על מפתן הבית ויבט אל פני הנערה אשר עמדה באמצע הבית ותור בו מבטים מוזרים ושואלים — סלחי לי, עדינה! כי באתי אל ביתך באורח לא קרוא ואפריע את מנוחתך; ואנכי למן היום אשר ראיתיך בגראנאדה לא חדלתי מהעלות את זכרונך על לבי, ובראותי אותך הפעם פה מבעד

החלון לא יכלתי הבּיג על חפצי להתודע אליך.

פני הנערה אשר הביעו בראשונה מגור ותמהון נהרו לשמע דבריו האחרונים. אז האירה אליו פניה אשר כוסו באודם נעים ותקרא:

„ברוך בואך, סניור! עוד לא שכחתי את החסד אשר עשית עמי ועם אבי הזקן בגראנאדה בהצילך אותנו מכף האספסוף הפרוע; אבל לא הכרתיך בראשונה. ועתה סלח נא, סניור! לאמתך, כי לא מהרה לקדם את פניך בכבוד וברכה. ואנכי קטנתי מכל הכבוד אשר תחלק לי".

היא הגישה לו כסא לשבת וישב.

— בימים הרעים האלה — הוסיפה הנערה לדבר בשבתה נכחו ופניה הפיקו אמץ רוח ותם נפש באחד — לא יפלא בעיניך, סניור, אם מראה איש ספרדי יעורר פחד בלב היהודי ויסוג אחור מפניו, מבלי יכלת להאמין כי נמצאו בקרב הספרדים גם ישרי לב וטהורי־רוח.

— כן דברת, עדינה! — קרא מיגואל באנחה — עת רעה היא העת הזאת לארץ ספרד ולאחיך האֻמללים הנרדפים על לא חמס בכפם. היהודים נרדפים על צוארם ועמם תרד גם הארץ מטה. אוי לארץ שכמרים ושלוחי האפיפיור ימשלו בה.

הנערה התפלאה לשמע אזניה ותלטש את עיניה לעמתו כמו להוכח אם באמת ותמים ידבר את דבריו או אם אחד ממרגלי האינקוויזיציה הוא... אבל בהביטה אל פניו המביעים תום ויושר חלף החשד מקרבה —

— נחומים המה לי דבריך, סניור! — קראה הנערה ברגש — נעים לי לדעת, כי עוד לא פסו אנשים מקרב הספרדים, כי נמצאו כאלה אשר לא ינעם לאפם ריח קרבנות אנשים לשם אלהי הרחמים וממלא מקומו היושב ברומא.

דברי הנערה החדים והמלאים לעג שנון הפליאו לב מיגואל, ביחוד התפלא כי לא תירא ולא תפחד מדבר דברים נמרצים כאלה באזני איש הנחשב לה לקתולי ספרדי וזר לה. בלבו התעורר החפץ לגלות לה מי הוא; אבל כמו ירא לנפשו מעשות כזאת: „היא עוד נערה צעירה לימים ומי יודע אם תדע לשמור סוד?" —

— אכן, עדינה! על זה יזעק לב כל אלה שיש להם לב בקרבם — קרא מיגואל ויאנח — כי נהפכה ארצנו הברוכה והנאורה לבמת מטבח

ולמולך הקדמוני, ודמע תדמע עינם על כבוד האדם כי גלה מהארץ הזאת — אבל לא יוכלו הושיע.

מחדר השני נשמע קול אנקה חלושה. היא מהרה ותבא אל החדר השני וכעבור רגעים אחדים שבה משם ועיניה רוטבו מדמעה.

— זה ימים אחדים — קראה הנערה מרת רות — באנו הנה, ואבי הזקן נפל למשכב ומחלתו גדולה מאד ולדברת הרופא היא מחלה ממושכה. ה' ירחם!

— אל תבכי, עדינה! — נחמה מיגואל ברחמים רבים — לא לעבריה התיאש בעת צרה. וה' עוד יקים את אביך מחליו והשיבו לאיתנו.

— אמנם צדקת, סניור! — קראה הנערה ותאנח מרה — הבטחון הוא כל מנת העברי בחיים. גם על נפשי כבר עברו צרות רבות בימי חיי המעטים, ולוא לפי רוב צרותי מניתי מספר שנות חיי, כי עתה לזקנה נחשבתי; בכל זאת לא נואשתי מטוב ולא נתתי תפלה באלהים — אבל יש אשר גם כח הסבל אשר לעברי יכשל. בודדה וגלמודה אני בחיים, באין אב ואם, באין אח ואחות ורע — רסיסי דמעה נראו בעפעפי עיניה בקראה את המלה האחרונה — ואבי הזקן הוא כל נחמתי בחיי הדלים. הוא יחשב לי לאב ולאם, לאח ואחות ורע גם יחד. ואם יחרב, חלילה, עולמי זה אנה אני באה? הנה מחלתו כבדה מאד. היא גזלה כמעט כל חושיו מקרבו. גם אור עיניו אין אתו ולא יכיר את מראי. ובמצב כזה האם לא יגבר היאוש בקרבי?..

שיח הנערה עורר את עצבי מיגואל מאד. כל קרביו מלאו רחמים על הנערה האמללה הזאת. ברגע הזה עלה על לבו זכר קלארה: מה רב ההבדל בין מצב האחת ובין מצב השנית. היא במרומים תשכון ומאֻשרת אשר דב וזאת אובדת ואֻמללה. שתיהן שושנות נחמדות לוקחות לב; אבל האחת נטעה בגן רטוב והשנית — בארץ ציה. ומה אפוא תהיה אחריתה? האם לא נבל תבול? הוי, שושני יהודה! הוי, בנות עוני ושפל! —

— אנכי יודע את מרת נפשך, עדינה! — קרא מיגואל בלב מלא רוך — גם אנכי אדמה אליך בדברים רבים. גם אנכי גלמוד בחיי הפרטים, באין אב ואם, אח ואחות; וכל אלה מצאתי במורי אשר גם

דוד הוא לי. ועתה באתי הנה לראות את פניו והנה מצאתיו חולה ושוכב על ערש דוי.

איזה ממיתרי הלב נזדעזעו עתה בקרבה ואנחה חרישית התפרצה מבּיניהם. הספור הזה כמו קרב אותה אליו: איזו קרבת רוח. —

עוד חצי שעה השתעו יחד, ואחר נזכר מיגואל כי עת לו לשוב לבית דודו פן הקיץ כבר משנתו וחרד אליו.

לפני לכתו התודע אליה בשמו וישאל גם לשמה ותען:

„עמיליא די קאסטרא!" —

ניכר היה כי שניהם מצאו נחת רוח זה בחברת זה, כי נפש האחד מצאה לה נפש מתאמת בחברת השני — ואשר על כן נפרדו זה מזה בלי חמלה. — בהפרדו ממנה אמר לה, כי מאד ינעם לו לבלות את העת בחברתה הנעימה לנפשו, וביחוד, לשמח את רוחה בהיותה בודדה במועדה ושרויה בצער גדול כזה. ואם אך יהיה לאל ידו לעזוב את דודו החולה לבדו לזמן קצר ימהר לבקרה בביתה — והיא השיבה לו תודה על הכבוד והידידות האלה. —

XI

הוא שב לבית דודו. כל עת לכתו היה מלא מחשבות חדשות. הנערה העבריה עשתה בקרבו רושם גדול. איזה חן נעים ומושך לבבות שפוך על פניה וכל יצורי גוה. היא לא תצטין ביופי — אבל מה נפלאו חנה ונעמה! גם העצב השפוך על פניה לוקח לבבות. עצבה הוא סמל עצב האומה העברית, הוא עצב של סבלנות וענוה. ומדברותיה מה נעמו לו. איזה שכל ישר וחד יבריחם מקצה. תמונת פניה היא מן התמונות הנחרתות עמוק בנפש רואיהן — ובמרוצת שעה מה התקרבה אליו. הוא הסכין בחברתה כל כך עד כי נדמה לו לרגעים כי נודעה היא לו זה כבר, כי כבר בא בחברתה פעמים רבות.

על נפשה הרכה כבר עברו צרות רבות מאד, אמרה לו, מה שורש דבר נמצא בזה?.. מה חפץ לדעת תולדות ימי חייה והעתים אשר עברו עליה!..

איזה אומץ־לב מיוחד לעבריות, לסבול וללחום מלחמת הקיום

ולעמוד על נפשן ונפש אומתן — חשב לו בהלך נפשו.

הוא בא הביתה. דודו כבר חכה לו. הנה שאלו זה את זה לשלום. דודו אמר לו כי זה כמה אשר לא ערבה עליו שנתו כבלילה הזה. עתה יוכל למות במנוחה ונפש שוקטת. ושם, במעון הנצח, יצא כריסטובאל אחיו לקראתו ויקדם בשמחה את פניו. הוא עשה את מלאכתו באמונה. חומר רך הפקד בידו, והוא צר בו צורה יפה ומפארה וישכללה ויהי לפסל נחמד מרהיב עין. הוא הפקיד בידו ילד קטן, נגרר אחרי המסורות הקתוליות, והוא עשהו לאיש, לבן-בינה ולעברי בנפש ורוח, למשמח אלהים ואנשים. ואם חשך ה' ממנו פרי בטן ישמח בבן אחיו הנחשב לו כבנו הוא, בשגם כי חלק גדול לו בו, ואיננו נחשב אפוא כהולך ערירי.

אחר בקש את מיגואל לספר לו את כל הקורות אותו במלחמה וכל אשר עבר עליו מעת נפרד ממנו ועד היום — והוא ספר לו הכל, דבר לא נעדר, ונפש די פירירא עלצה מאד לשמע ספוריו, ביחוד צהלה נפשו לשמע נצחונות הספרדים על האויב, הזיל אשר עשו ידיו במלחמה והכבוד אשר נחל לו בנצחונותיו.

„מה נקשרה נפש היהודים בארץ מולדתם! — חשב לו מיגואל בקרבו — גם דודו היושב תמיד בסתר אהלו יצהל לשמע נצחון בני ארצו על הערבים, אף כי על ידי זה הורע גורל אחיו היושבים בארץ המזירים. זה הוא רגש האהבה לארץ המולדת הגובר על כל!.. ומה הוא הגמול אשר יגמלו להם אחיהם הספרדים?

בלבו התעורר פעמים אחדות החפץ לגלות לדודו את דבר אהבתו את קלארה; אבל הבליג בכל פעם על חפצו ולא גלה לו את סודו, כמו ירא פן יצלח ביד דודו להפריד בינו ובין אהובתו — וזאת לא חפץ. גם לא חפץ להאדיב נפש אהובו בימי חייו האחרונים, טוב כי ירד הקברה בלב שוקט ושלו...

לעומת זה ספר לו את פגישתו את העלמה העבריה זה הפעם השנית, וגם תאר לפניו את חין ערכה ומעלותיה. ודי פירירא שמח על זה מאד „עוד זרו לך העבריות ולא תדען — קרא אליו — כאשר תוסיף לבוא בחברתן תכיר לדעת את סגולות רוחן ופניני-הנפש אשר להן, וידעת כי אין כמוהן בכל בנות ספרד לנועם ותום, לאהבה וצניעות, לבינה וצדקה". — —

ודברי דודו הנאמרים בתום לב נגעו בפצע לבו ויכאיבוהו מאד..
וכר קלארה עלה כרגע על לבו: „לא! אין כמוה. נפש נפלאה כמוה לא ימצא בכל העולם״!

וברגע ההוא רחפו לפניו תמונת קלארא ותמונת העבריה חליפות.

„לא! נפש נפלאה כקלארה לא אמצא בכל העולם!״ —

ומורו בקשהו להוסיף לבקר את הנערה העבריה ההיא, כי מדבריו ישפוט אשר נפש יקרה היא ושאר רוח לה וטוב להרועע אתה — גם טוב לדעת תולדות חייה ומה מצבה, אולי לא יבצר לחלצה מעניה.

ודי פירייראַ ספר למיגואל, פעם בפעם, פרקים שונים מתולדות ישראל בארצות גלותו, מחיי גדולי ישראל בעתים שונות, גם באר לו רבים מחוקי היהדות — ודבריו היו בעיני מיגואל כדברי אלהים.

— התודע, בני! — אמר אליו פעם אחת — אל הכמי היהודים וקח תורה מפיהם. אז תשכיל ותדע מה היא אמונתך העתיקה והחדשה לך. אנכי למדתיך אך ראשי פרקים ממנה ומפיהם תשמע תורה שלמה. ובדבר התקים והמצות אשר יעשון בני האדם הלא תדע, כי אינני מהאדוקים והמחמירים הגדולים, ואין חלקי בין המאמינים המהבילים. בעיני רוח החוקים ותכליתם — העיקר ולא החוקים בעצמם, ובדרך הזאת הלא הדרכתי גם אותך, בני. אין על הדת להכביד אכפה על שומריה ולהעמיס עליהם עול כבד מנשוא, כי אם לאשר ולהנעים את חייהם ולהיטיב להם באמת בזה ובבא. —

וכה עברו ימים אחדים והוא בקר את עמיליא במעונה פעמים אחדות, ובכל פעם התקרבו זה לזה יותר, ויהיו בעיניהם כרעים נאמנים זה שנים אחדות. ועמיליא אמרה לו כי כבר החלה להתגעגע עליו בלכתו מאתה. — המה כבר החלו לקרוא זה לזה בשם, מבלי כל תאר של כבוד.

פעם אחת בשוב מיגואל מאת עמיליא הביתה מצא את דודו גוסס... הוא כרע על ברכיו לפני מטת הגוע וישא קולו ויבך. אז פקח הגוסס את עיניו רגע וישב ויעצמן ואחר נשא את ידו הרועדת ויחזק ביד הכורע ואחר העבירה על פניו. כעבור רגעי מספר פקח שנית את עיניו ויקרא בקול רפה ורועד: „הנני נאסף אל אבותי — אל מעון שדי — סלח לי ה׳ — על המסוה — אשר נתתי על פני — אשר נתנו על פני — ואנכי לא שקרתי בבריתך בלבי — היה ברוך, בני — היה עברי

נאמן — אל תבגד באחיך — אל תעוכב לעת צרה — שמע ישראל — ה׳ אלהינו — ה׳ אחד!" — ונפשו יצאה בדברו וימת. —

רבות התאבל מיגואל על מות מורו ודודו האהוב, אך אז הכיר כראוי מה היה לו דודו בחיים וירגש את העבודה הגדולה אשר אבדה לו במותו. — איזה רגשי כבוד למת המוטל לפניו מלאו את כל קרביו: „האיש הזה היה עולם מלא ושלם, גדול ונהדר!.."

וימים אחדים ישב בבית מבלי צאת החוצה ויהי עצוב-רוח מאד וכנסוך תרדמה, אך בבוא הכמרים והמלוים להובילו לקברות התעורר רוחו מעט. איזה רגשות מרים התעוררו בקרב מיגואל ברגעים ההם. גם אחרי המות לא תחדל המסוה. גם את הרמה בקבר ירמו...

XII

ביום השלישי בערב הלך מיגואל לבקר את עמיליא. היא קדמה את פניו בשמחה ובהלה כאחת. היא שמחה לראותו בצל קורתה אחרי עבור שלשת ימים אשר לא ראתה את פניו; אבל נבהלה למראהו אשר שונה לרעה בשלשת הימים האלה.

והוא ספר לה את דבר מות דודו — ותתחלחל. היא הביטה אליו בחמלה רבה וברגע ההוא הביטה מבעד לפתח החדר השני אל אביה הזקן השוכב במטתו בלי רגש ונוע ותתנודד...

הוא תאר לפניה את מעלות דודו המת ואהבתו אותו ועיניה רטבו מדמעה...

— לא תדעי, עמיליא, מה היה לי דודי! — קרא מיגואל בשפכו שיחו לפניה — הוא היה לי לאב שני. הוא עשני לאיש והוא נתן לי גם אלהים. —

היא הביטה אליו כשואלת...

הנני לגלות לך, עמיליא, סוד אחד אשר העלמתיו ממך עד כה — קרא מיגואל — הנה נשארתי עתה בודד במועדי ומשא רגשותי אשר נצברו בלבי בעת האחרונה יכבד ממני מאד; ואם אחלק את רגשותי את רעיה נאמנה כמוך אדע כי ירוח לי. גם תכנתי כבר את רוחך ואדע כי סודי יהיה צפון בלבך מבלי גלותו לזר. דעי לך,

עמיליא, כי התנכרתי לך עד כה: עברי אנכי! —
— עברי! — ענתה עמיליא בקול בקפצה ממקום מושבה ועיניה רבו ברקי גיל וצהלה — בן עמי אתה! היה ברוך, מיגואל! יקר אתה לי מעתה שבעתים, עתה נפל כל קיר מבדיל בינינו. —
היא צהלה מאד.
היא הושיטה לו ידה והוא לחץ אותה באהבה.
מבטי עיניהם התאחדו רגעים אחדים. המה הביעו רגש רב. ידה לא זזה מתוך ידו זמן רב. —
ברגע ההוא עלה על לבו זכר קלארה... תמונתה ותמונת עמיליא נצבו זו לעמת זו רגעים אחדים ותהיינה כמתחרות זו את זו... כמו התאמצה כל אחת למשכו אליה... איזה רגשות בלולים עלו בקרבו ועיניו כמו כוסו בצעיף מאפיל... איזה עונג נעלם וכאב מוזר כאחד התבוללו בבתי נפשו פנימה...
— אחותך אני מעתה! — קראה עמיליא ברגש.
הצעיף הוסר... עיניו אורו... הרגשות התבררו ויפרדו אלה מאלה... כן! היא קראה שם לרגשותיו... אכן שונה האהבה הזאת מהאהבה ההיא... אהבתו את קלארה היא אהבה לוהטת וסוערת כאחד, אהבה מגרת העצבים ומלהבת את הלב, אהבת אוהב חושק — ואהבתו את עמיליא היא אהבה שוקטת ונוחה, אהבה של מנוחה ונעימות, אהבת אח נאמן...
— ואני לאח לך אחשב! — קרא מיגואל מתרגש.
ושתי התמונות נצבו עוד הפעם לפניו, אבל לא זו לעמת זו, כי אם זו על יד זו ולא עוד כמתחרות יחדו... תמונת עמיליא נדמתה עתה בעיניו כהמשך תמונת קלארה, כן! כתמונה אחת... היא תוכל להיות על ידו גם בהיות קלארה לו לרעיה מבלי אשר תוטל כל קנאה ביניהן... היא תהיה לו לרעיה וזאת — לאחות. ואז עוד יהיו חיינו יותר שלמים ומלאים...
אז ספר לה מיגואל את תולדות ימי חייו, כל השמור בזכרונו מימי ילדותו ועד היום, ועמיליא שמעה את ספוריו באזנים קשובות. לפעמים הפסיקה את ספורינו באיזו שאלה או הערה. בספרו את דבר גנבת אחותו התעוררה ותשאל שאלות אחדות בדבר פרטי המאורע: כַּמָה היו שְׁנוֹת חייה אז? מֶה היה מראֶה? האם לא נשמע מאומה על

אדותה מני אז ועד היום? — בשמעה את דבר מות אביו על ידי האינ-קוויזיציה העירה, כי גם אביה הזקן ספר לה פעם אחת דבר מות אחד מרעיו, שר וגדול, בשם דון כריסטובאל סאן סאלואדור, ובכל פעם גר לאחריתו המרה. והדבר הזה הפליא את לב מיגואל מאד. —

אולם את דבר אהבתו את קלארה כחד ממנה הפעם. איזה רגש נסתר ובלתי מבורר גם לו הניאהו מזאת. הוא חפץ לדעת בראשונה תולדות חייה ומה דעותיה בדבר הדת והחיים. „עוד לא יאחר לגלות לה את זאת" חשב בלבו.

— אכן נפלאים הם חיי איש ואיש מקרב עמנו בארץ ספרד — קראה עמיליא בכלותו לספר את תולדות ימי חייו — ומה עשירים הם בסודות וסתרים! הסודות והסתרים האלה הם תוצאות ממשלת הכהנים החשוכים. — ואולם חיי אני עוד נפלאו מחייך ועשירים מהם בסודות וסתרים נפלאים, ונפלא הוא כי בדברים אחדים ידמו לחייך אתה.

— ספרי לי אפוא, עמיליא, את תולדות חייך אשר אותה נפשי לדעתן זה כמה — קרא מיגואל בקול בקשה.

— אם אבוא לספר את כל מקרי ימי חיי בפרוטרוט אז אפונה אם יספיקו לי גם אלף לילות ואחד, ולכן אך ראשי פרקים מתולדותי אספר לך:

„זכרונות תולדותי הראשונים יהלו משנה הששית לימי חיי. את אשר עבר עלי לפני זה לא אזכור עוד. אז, אני זוכרת, הובאתי על ידי אבי הזקן לבית תפלה אחד המתנוסס על אחד ההרים, המוקף מסביב בחומה גבוהה וצאלים יסכהו; ואשה אחת לבושה לבנים ומצנפת לבנה חבושה מסביב לראשה קבלה את פני ותביאני אל בית התפלה פנימה.

— לבית מקלט לנזירות? — שסע מיגואל את דבריה בשאלתו — הגם את נחשבת לנוצרית לפנים?

— כן! לבית המקלט לנזירות סט. דמיניקוס לא רחוק מבר-צלונה — שבה עמיליא לספר — ואולם אז לא ידעתי עוד מה שם הבית ההוא ומה טיבו, והנני זוכרת כי נגשה אלי אשה זקנה אחת, אשר אחרי כן ידעתיה לגברת בית המקלט, ותחזק בידי ותאמר אלי: „בבית הזה, בתי, תלמדי, תתפללי, תגדלי והיית לנזירה קדושה הבוחלת במשמני הארץ ובוחרת בחיי שמים". אנכי לא בנתי אז לפשר דבריה ואלמוד מדבריה אך כי פה אלמד ואתפלל. ואז הביאתני אל חדר אחד

ששם מצאתי נערות אחדות, בכירות ממני לימים, וגם הן לבושות שמלות ארוכות ולבנות, וביניהן אשה אחת אשר ידעתיה אחרי כן למשגחת על הנזירות הקטנות אשר בחדר ההוא. תכף החליפו שמלותי בשלמות שלבשו יתר הנערות ואהי לנזירה קטנה גם אני.

בעת הראשונה לא ידעתי מאומה מכל אשר מסביב לי. המשגחת שננה לי תפלות אחדות בעל-פה, ואז הוליכתנו את האחיות אל התפלה בבקר ובערב. אחר למדתני קרוא רומית וספרדית, וכאשר רכשתי לי דעת הקריאה בטפר במרוצה נספחתי אל התלמידות הלומדות לשון וספר מפי אחד הנזירים; וכאשר גדלתי מעט החילותי לשמוע לקח בלמודי הדת ותולדות הכנסיה וקדושיה.

ורוחי מלא מהלמודים ההם. את מושגי ודעותי בדבר הדת והחיים תוכל לשוות לנגדך בעצמך. אנכי הרחקתי מהחיים עוד בטרם אדע אותם ויהיו זרים לי מאד. שמעתי כי שם מעבר לחומת בית המקלט יש חיי בשרים, חיי עונג ושעשועים, חיי משפחות — אבל אנכי לא שאפתי אליהם. מורותי ואחיותי למדוני לבזות את החיים ההם, להביט אליהם כאל חיי הבל ולשאף לחיי רוח, לחיי-שמים. האשר הנעלה בחיים הוא להתקדש ולשאף להדמות לה ע ל מ ה ה ק ד ו ש ה, להנזר מכל מחמדי החיים ולהשאר כל ימי החיים בתולה תמימה וצנועה כמוה — והתורה הזאת באה בקרבי ואתקדש ואתרומם וארבה בצום ותפלה, ואמצא חן בעיני גברת בית המקלט ובעיני כל הנזירות ותנבאנה לי עתידות טובות, כי היה אהיה לנזירה מצוינה ונודעה לשם. ואני זוכרת כי הייתי אז שונאה בנפש לכל בני הדתות האחרות וביחוד להיהודים, ובדמיוני שויתי לנגדי אז את היהודים בתור רוצחים ושעירי שחת. —

וכה עברו עלי שבע שנים ואהי לבת שלש עשרה שנה.

ואבי הזקן בא אלי מדי שנה בשנה לראות את פני וישמח בכל פעם לראות את דבקותי בדת ואמונתי לחיי בית המקלט; אך בבואו אלי בפעם האחרונה היתה רוח אחרת אתו, כי נאנח לרגעים ופניו חמרמרו מאד, ויתאונן לפני, כי השחיתו הכמרים הקתולים את דרכם בשפך דמי נקיים לשם האמונה וה' לא צוה כזאת, גם רמז לי על אדות ה„אחיות" כי לא כלן ק ד ו ש ו ת הן... כי יש אשר תתימרנה בתום וצניעות ובמסתרים תשחתנה את דרכן — ואף כי לא בנתי לכל

דבריו, בכל זאת שמרתי את דבריו האחרונים בלבי ואחל מני אז להתבונן אל דרכי הנזירות ולחדור אל מסתריהן — — ואז נגלו לעיני מחזות מכאיבי לב אשר לא נאוה ולא ינעם לי להעלותם על שפתי...

אך מחזה אחד אחוז מהרבה אספר לך, יען כי היה רב התוצאות בחיי העתידים. באחד הימים בשבתי לבדי בבית המקלט נגש אלי נזיר אחר, אשר בשם הנזיר מוואלאדאליד נקרא בפי כל, והוא היה דורש לפנינו לעתים קבועות על דבר הדת וחובת הנזירות, ויחל לדבר אלי חלקות ונעימות... אנכי לא האמנתי למשמע אזני ואלטוש את עיני למולו בתמהון גדול; והוא החל לדבר באזני דברי נבלה ותועבה — אז התעוררתי מתמהון רוחי ואברח מפניו. ואחר פניתי אליו ואקרא: „בוז לך, נבל! הזאת היא התורה אשר תורנו בדרשותיך?“...

אז החילותי לפקוח מעט, מעט את עיני ומלחמת האמונה ושפק הכפירה התעוררה אז בלבי —

בימים ההם באה אחות חדשה בשם **לואיזה**, כבת שלשים שנה, לבית המקלט, ועד מהרה יצא לה שם בכל בית המקלט בחסידותה וקדושתה וכל הנזירות התברכו בה. והאחות החדשה התקרבה אלי ונאהב אשה את אחותה מאד; והיא החלה להשמיע באזני, פעם בפעם, דעות חדשות, אשר היו מוזרות לי בראשונה, ואחר החלו למשוך את לבבי אחריהן. היא החלה להעביר לפני את חיי הנזירות תחת שבט משפטה ולהוכיחני לדעת, כי אין לנו לבזות את החיים אשר בקרב העולם הגדול, כי אין לנו לחשוב את עצמנו לנבחרות וקדושות ולהביט אל בנות חוה האחרות מגבוה ובבוז, כי גם הם בנות לה' וממלאות את תעודתן על פי הבריאה — כי תעודת האדם היא לחיות ולא להמית את עצמו מדעת, כי בזאת לא ידרוש האלהים — —

— ומדוע זה היית את לנזירה? — שאלתיה.

— יען כי החיים השביעו אותי צרות ומכאובים, כלימה ואהבה נכזבה — ענתה ברוח נכאה — ואבוא לבית המקלט לנוח מעמל החיים ומרורותיהם אשר הטעימוני. ואולם מה לנערה צעירה, מלאה עלומים וחן כמוך, ולבית המקלט? לך יראו החיים פנים מאירים — ולמה תבחלי בהם?

ודבריה הטילו סער גדול אל לבי ויחלו לערער את כל מוסדות

מסורותי ואמונתי ולעורר בלבי את התשוקה לחיים, לחיים מחוץ לחומת בית המקלט. —

היא החלה להביא בקרבי דעות חדשות על דבר הדת ובני הדתות האחרות, כי כל בני האדם בנים לה' וחלילה לנו לשנוא את בני העמים האחרים המחזיקים באמונות אחרות — ובקרב הימים הכו גם דבריה אלה שורש בלבי. —

ובאחד הימים בטילנו שנינו בחצר בית המקלט אמרה אלי האחות לואיזה:

— הנני, עמיליא, לגלות לך סוד גדול אחד —

אנכי הבטתי אליה מחרשת ואט את אזני לשמוע.

— דעי לך, עמיליא, כי — כי עבריה אנכי! —

אנכי התפלצתי ואסוג אחור מרחק צעדים ואלטוש את עיני למולה:

— את — עבריה? —

— וגם את, עמיליא, עבריה!! — קראה בקרבה אלי ותחזק בידי.

אתה, מיגואל, לא תוכל לשוות לנגדך מושג נאמן ממבוכת נפשי ברגעים ההם. בהודע לך כי עברי אתה כבר היית עברי ברוח, כבר הגית ברוח היהדות, כבר ידעת טיב העם הזה וערכו, כבר כבדת ותוקר את העם הזה, וגם כבר גדול היית ויודע להבחין ולשפוט בהחלט ובטחון פנימי — ואולם אנכי הייתי קתולית אדוקה ונזירה וגם נערה קטנה ודבקה בהבלי המסורות וההזיות; ומה רחוקה היא הנזירה הקתולית מהעבריה! —

— מה תדברי? — קראתי אליה נבהלה ומלאה חלחלה — האנכי עבריה? הבת אנכי להעם הנתעב הזה?

— לא נתעב הוא, כי אם אחרים תעבוהו וישליכו עליו שקוצים; ואולם עורנו בעצם טהרו וכבודו הפנימי לא הועם מאומה —

נדהמה ונבוכה הייתי ברגעים ההם ולא ידעתי נפשי...

ואז ספרה לי לואיזה מי היא ויחשה אלי. היא בת אחות אבי הזקן, דודת אמי המתה. היא היתה נשואה לאיש נוצרי בעיר גוארה, אבל הוא בגד בה ויאהב אחרת, ואז שבה לבית אביה בשיגוביה; ואבי הזקן ואחותו ובניה המה מ„הנוצרים החדשים" מזרע העברים,

וכלם היו עברים נאמנים בסתר, ככל אחיהם האנוסים ויוצאי חלציהם, אבל אחר כן עבר על אבי הזקן רוח מתעה ויבדל מהם ויהי לאחד מחסידי הקתולים. לכן מסר אותי לבית המקלט למען אהיה קתולית חסידה ונזירה קדושה כל ימי חיי.

— ומה שם אביך הזקן? — שסע מיגואל את דבריה פתאם ומבטיו הביעו איזה חשד...

— יוליאן די קאסטרא! — ענתה עמיליא ותבט אל השואל בתמהון.

החשד חלף מקרב מיגואל...

ועמיליא שבה לספורה: אבל אחרי כן — ספרה לי לואיזה — חלף הרוח הזה מעל אבי הזקן ובימים האחרונים שב לעבוד את אלהי אבותיו, אלהי העברים, בסתר וינחם על משוגתו מאד מאד ולבו נשבר בקרבו בגללי... ויחבל תחבולות להוציאני מבית המקלט ולהשיבני לעמי ואלהי — והיא, לואיזה, בשובה לבית אבותיה בשיגוביה, קבלה עליה את המשלחת הזאת ותתחפש לנזירה ותבוא לשכון במקלט הזה, ולמען לא יכירו ערמתה התחסדה ותתקדש שכם אחד על כל האחיות; ואבי נתן מכתב בידה לידיד נעוריו, הנזיר מלוסענא, אשר גם הוא ע ב ר י בסתר, לעזור על ידה בדבר הזה, ולו נודעו כל מוצאי המקלט הזה ומבואיו עוד מכבר, ויודע הוא מוצא נסתר אחד המוביל מחוץ לחומת בית המקלט, ויכול נוכל למצוא לנו שעת הכושר לברוח מהמקלט דרך המוצא הנסתר ההוא. אולם היא לא מהרה להוציא את חפצה לפעולות בטרם תכין את ההכנות הדרושות, בטרם תשנה לאט, לאט את דעותי ומושגי הנפתלים בדבר הדת והחיים ובטרם תקרבני, בלי דעתי, אל היהדות, ועתה אחרי אשר חפצה כבר הצליח בידה ותעשני ל א ח ר ת החליטה כי כבר בא מועד להסיר את המסכה הנסוכה על פני, לפקוח את עיני ולגלות לי מי אני ומי היא — ומה עלינו לעשות.

לא אוכל לתאר לך, מיגואל, את מצב רוחי ברגעים ההם. האמונה הנטעה בלב האדם בילדותו לא תשורש כה מהר — היא תהיה לו ל ט ב ע המתנגד גם ל ה ש כ ל. ואנכי הן שמתי כל מעיני באמונה, לה הקדשתי את חיי ובה ראיתי כל ע ו ל מ י — ואת היהדות לא ידעתי אז, אף כי לואיזה הללתה לפני כמה פעמים. היכלתי אפוא

להסכין תיכף את הרעיון, כי האמונה הקתולית הקדושה והרוממה בעיני איננה אמונתי? היכלתי להסכין את הרעיון כי אמונת היהודים המקוללת והבזויה בפי מימי ילדותי אמונתי היא? — ומה שפלתי אז בעיני עצמי בדעתי כי בת אני לעם היהודים הנבזה והמחרם בעיני כל... ואז התלקחה בקרבי מלחמה עצומה... רגע אמרתי בלבי: „ואם גם ממקור היהודים מוצאי הנה נוצרית אני ונוצרית אהיה”... ומשנהו משכו אותי עבותות המשפחה לעבר אחר, אל אבי הזקן, אל לואיזה...

וכל ה„אחיות” אשר במקלט עברו אז לפני בדמיוני... אף אחת מהן לא תשוה אל לואיזה... כלן נופלות ממנה בתום וצניעות, בחכמה וצדק...

ואהי פוסחת על שעיפים רבים...

אז החלה לואיזה לבאר לי, מה היא היהדות ומה היא הדת הקתולית וההבדל הרב אשר ביניהן... גם ספרה לי פרקים שונים מקורות הדורות אשר נעויתי משמוע אותם. . . . .

. . . .

כל מלה ומלה צללה באזני כרעם אדיר; אבל גם הקלה לחץ לבי ותטף נטפי נוחם בלבי הפצוע...

ואז התנפלתי בזרועות לואיזה ואחבק את צוארה ואשקה בחום נפש: „לך אני מעתה! — קראתי ברגש — מעתה היה אהיה לעבריה נאמנה”...

אז טכסנו עצה בדבר המנסה ונקבע את הלילה והשעה המסוגלים לה. —

ואז שאפתי בכל נפשי למנוסה. כל רגע ארך לי מאד.

ובאחד הלילות, בהיות כל האחיות נמות את שנתן, נועדנו שתינו למקום אחד על יד המקלט, ושם הכה. לנו הנזיר מלוסענא, ויוליכנו בדרכים עקלקלות ונסתרות מעין רואה עד המוצא הנסתר. שם נפתחה לפנינו דלת מסותרה ויוליכנו במעגלים נלוזים פרבע שעה עד אשר עמדו רגלינו במרחב, מחוץ לחומות המקלט — — אז מהרנו ונחלף שמלותינו בשמלות אחרות אשר הוכנו למעננו לבל נוכר במסענו ונשב במרכבה אשר כבר עמדה הכן ונסע כל הלילה עד בואנו אל עיר קרובה אחת.

— פלא ופלא! — קרא מיגואל נרעש לשמע ספורה,

— עוד תשמע פלאות גדולות מאלה! — קראה יֵמיליא — אנחנו נפרדנו מהנזיר ונסע הלאה לדרכנו עד בואנו עירה שיגוביה. ומה שמח לקראתי אבי הזקן! הוא רקד וצהל כילד מרוב שמחה ורצון. כעולה מקבר, כשבה מעולם המות הייתי בעיניו... הוא התודה אז לפני בקתולי לפני „אביו הכהן" ויאמר כי יקדיש כל ימי חייו לתקן את המעות הזה. —

בשיגוביה הייתי אך יום אחד, כי פחדנו פן ישלחו רודפים אחרינו ממקלט הנזירות, ונצרור את חפצינו ונסע ונבוא לגור בעיר לוסענא.

יאיפה היא לואיזה עתה? — שאל מיגואל.

תיא מתה בעבור שנתים מזמן הפליטה מהמקלט — קראה עמיליא באנחה — בהתישבנו בעיר לוסענא החל אבי הזקן ללמדני לשון עברית, ואנכי שמתי כל מעיני בלמודי וארכוש לי ידיעה רבה בשפה העברית, ואז למדני אבי תורת עמנו וספרי חכמיו, ונפשי מלאה לה עונג נעלה ורוממות קדש. ראיתי מה נעלים למודי הדת העברים המלאים חכמה ותבונה, אור וצדק! למדתי את כתבי הקדש ונפשי הלכה שבי אחרי חנם ויפים וקסם-הקודש השפוך עליהם... וכל אשר הוספתי לגדל ולהתקדם בלמודים העברים הוספתי לכבד ולאהב את עמי ודתי ולהתימר בכבודם וגאונם. —

וכל אשר שאפתי אל קרבי את רוח היהדות התעורר רוח החיים בקרבי והתשוקה לחיי אהבה ומשפחה נעימה מלאה את קרבי וארגיש צמאון לרעות ואהבה... חשקתי לאהוב ולהאהב...

ואת שבקשה נפשי מצאתי בקרב הימים —

— הידעת כבר אהבת גבר? — שאלה מיגואל בצחוק על שפתיו ועם זה בחרדה פנימית.

— ידעתי, ידעתי! — ענתה עמיליא בהתאדמה ומבטיה הביעו עצב עמוק מאד.

גם פני מיגואל הוגו ברגע ההוא:

— אבל אהבתי היתה אהבה אמולה מראשיתה! — הוסיפה עמיליא בעצב — אהבתי היתה אהבה חוטאת. אנכי אהבתי עלם נוצרי!

מיגואל התנודד: „גורל אחד לשנינו! מה נפלא הדבר!" חשב בלבו.

— אבי הזקן — הוסיפה לספר — התראה כנוצרי נאמן בגלוי

ונם אנכי הייתי אנוסה לעשות כזאת. חיים כאלה מררו את רוחי • ההתנכרות הציקה לי מאד. חפצתי לעבוד את אלהי אבותי בגלוי ומבלי כל פחד, הפצרתי פעמים אחדות באבי הזקן לעזוב את לוסענא והעתקנו משכננו לגראנאדה, עיר ממלכת הערבים הנאורים ואוהבי צדק ותופש — אבל אבי הזקן לא שמע בקולי ונשאר בלוסענא ומזה היו לרעות רבות תוצאות כאשר אספר.

אבי הזקן היה נודע לשם בחכמתו וידיעותיו הרבות וכאשר נהפך עליו גלגל מסחרו ויעני החל להורות את בני האצילים — והעבודה הזאת פרנסה אותנו ברוחה. והנה כעבור שנה לבואנו לגור בלוסענא נספח תלמיד חדש על תלמידי אבי הזקן, בן אחד העשירים בלוסענא. התלמיד ההוא מצא חן בעיני, בראותי כי איננו ככל בני גילו הקנאים לדת, כי חפשי הוא בדעותיו ואוהב כל אדם, לועג בכל פעם להעתיעי הכהנים והבליהם ושואף לחופש וצדק. ולנפש אשר כזאת צמאתי זה כבר... ויהי לי לחבר נאמן ונלמוד יחד ונתרועע — ולאט, לאט התקרבנו זה לזה, ונלכד ברשת האהבה ... הוא אהבני אהבה עזה ובוערת ונם אנכי חמדתיו בלבי בגלל חמדת תארו, חכמתו הרבה ונועם נפשו... אבל האמונה ומקור המחצבת היו לקיר מבדיל בינינו — ואגודתנו לא נוסדה...

— האמנם? — קרא מיגואל מתרגש — הבחל באהבתך בגלל יהדותך?

— ומדוע לא שערת את ההפך? — קראה עמיליא בקול נאון-נכלם — לא הוא בחל בי כי אם להפך. אמנם לא אכחד ממך כי רבות נלחמתי את אהבתי אבל יכלתי לה. לא ארע מה עשתה אחרת במקומי, אולם אנכי הן הסכנתי מימי נעורי לתת להאמונה היתרון מן החיים, ואחלט להעלות את אושר חיי, את אהבתי, לקרבן על מזבח האמונה; ויהי בהעתר עלי אהובי יום יום לתת את ידי לו להיות לו לאשה גליתי לו פעם אחת את מקור מחצבתי ואמונתי וכי עלינו אפוא לקבור את אהבתנו בסתר לבנו מבלי הגרר אחריה... אמנם הוא התחנן לפני לבלי שים לב להאמונה, כי גם הוא לא ישים לבו אליה, ואחת היא לו מי אני אם עבריה אם קתולית... אבל אנכי אטמתי אזני משמוע קול תחנוניו ותחנוני לבי גם אני. —

— ואת עשית כזאת, עמיליא? — קרא מיגואל נרעש כלו...

הוא קטן עתה בעיניו לעמתה מאד — „היא הנערה התגברה על מאויי לבה ולא בגדה בעמה ואמונתה — ואנכי הגבר מה אחשוב לעשות? אנכי לא אעצור כח לנתק את מוסרות אהבתי את קלארה?...״

הוא חפץ עתה לגלות לה את סוד אהבתו ומלחמתו הפנימית, אבל הבליג על חפצו מבושה וגם מיראה פן תוכיחהו במוסר פיה ופן אמנם תטהו לעבר אחר... והוא לא יוכל להסכין את הרעיון להפרד מקלארה — הוא אינגו נותן היתרון להאמונה מן החיים — —

הוא צלל בתהום מחשבות...

XIII

כרגע ההיא נפסקה השיחה. עמיליא סרה אל מטת החולה לדעת מה שלומו ותנח איזו תחבושת על גוו.

— מי יודע עד מתי תמשך עוד המחלה הזאת?! — קראה עמיליא באנחה בשובה אל מיגואל.

— קוי לה׳ כי לא יארכו ימי המחלה — נחמה מיגואל.

— עתה אשובה לספורי — קראה עמיליא שנית — לא זה הנסיון המר האחד אשר נוסיתי בו בגלל יהדותי, כי עוד לידי נסיון גדול וקשה מזה הביאתני אמונת אבותי. פעם אחת הלכתי ברחוב העיר ואפגוש את הנזיר מוואלאַדאָליד ועיני חשכו בחוריהן... אנכי התאמצתי להעלם מעיניו, אבל הרגשתי כי עיניו צופיות אחרי וסופר הוא את צעדי — בלב מלא חלחלה באתי הביתה ואספר לאבי הזקן את דבר הפגישה וגם הוא נבהל מאד ונחלם לעזוב את העיר עוד ביום ההוא; אבל בטרם נספיק לצרור את חפצינו ולהכין הכל לדרך והנה נפתחה הדלת והנזיר מוואלאַדאָליד ועמו עוד נזירים ואנשי צבא אחדים באו הביתה.

— בשם האינקוויזיציה הקדושה! — קרא הנזיר מוואלאַדאָליד בגשתו אלינו — שולחנו אליכם להביאכם לבית משפטה ונשפטה אתכם על כל מעלליכם הרעים. ועתה לכו אתנו כרגע.

אימת מות נפלה עלינו. את שמע האינקוויזיציה הנוראה שמענו זה כבר ונהי בעינינו כמובלים לטבח. ידענו כי היורד אל מערת הדמים ההיא לא ישוב עוד ממנה ונתעתד לקראת המות...

— נורא הדבר! — קרא מיגואל וכל עצמותיו רחפו.

— דומם מבלי אומר מסרנו את עצמנו לידי מלאכי הזעם להובילנו עמם; אך בקרוב אלי הנזיר מוואלאַדראָליד וילטש עיניו למולי בלעג ונקם ויאמר: „עתה נראה את צדקתך ותומתך, יונה תמה!" אז לא יכלתי עצור ברוחי ואקרא: „נבל! עוד לא שכחתי את תועבותיך בבית המקלט ואדע אל מה אתה שואף! . . ." והוא חרק שניו ויקרא: „בראשך ודמי לבבך תכפרי על טמאת לבך ושפתיך, יהודית ארורה!".

וחרשי המשחית שמו אסורים על ידינו ורגלינו ויושיבו אותנו במרכבה שחורה מכוסה מכל עבריה ונובא למערת האינקוויזיציה . . .

כל אשר שמעתי מימי ילדותי עד היום ההוא על דבר האינקוויזיציה כאין היה מול מראה עיני במקום הנורא ההוא. אין בעולם דבר נורא כהאינקוויזיציה. אולי בעולם השני, אחרי המות, יש מקום נורא כזה. אולי ידמה ה„גיהנום" להאינקוויזיציה. אך לא! האלהים איננו אכזרי כהאדם. . ., למצער לא יענו שמה את הרשעים במועקות וכלי משחית, כי אם ישרפום תכף, וגם הנדונים שמה לא ידונו על ישרם כי אם על רשעתם, לא ידונו על אמונת לבם ודעותיהם, כי אם על תועבותיהם ומעשיהם הרעים. נורא הוא המראה במערת המשפט ההיא. אנשים למאות ירבצו שם במאורות קטנות וצרות, אשר אוירן מחנק נפש ובצחנתן ולחותן תעלינה ריח רע מעורר געל נפש; והם אסורים בכבלים, רצוצים ורטושים, פצועי ראש ושבורי יד ורגל, וחדרים רבים מלאים כלי משחית מעץ וברזל איומים ומעוררי פלצות וזועה, ודמי אדם נגרים כמים, ואנקת חללים ומעונים ושועת נפצעים ורצוצים תפלחנה לבבות — ומה אשמת האֻמללים ההם? כי יחזיקו באמתם, באמונת לבבם? . . . ומי המה המנצחים על הרצח לשפך הדם ההוא? כהנים, עוטי בגדי קודש! מערת הדמים הזאת כתם שחור, תחשב בעיני, בלב האנושית. היא מראה לדעת עד כמה עלולים בני האדם להשחית דרכם ולהדמות לפריצי חיות. חיות? לא! בקרב החיות אין אינקוויזיציה. לרשעה כזאת מסוגל אך האדם. — —

מיגואל הקשיב לדבריה הנאכרים ברגש רב ורוממות רוח ויפליאו את לבו, שכל כביר ורגש מרומם כזה לא מצא בכל העלמות אשר התארח אתן לחברה מני אז ועד היום. איזה רוח כביר לה! מה חזקים וחדים משפטיה! —

האמן לי, מיגואל, כי בהיותי במערת הדמים ההיא מלאתי שנאה

עצומה לכל בני האדם, להעולם ומלואו — ולא עוד כי החילותי לשנוא את כל הדתות וגם את דת אבותי. אם יכל תוכל האמונה באל עליון להקים את בני האדם לרוצחים איומים לשמה — אות הוא כי סם-מות היא לעולם וטובה ממנה הכפירה החפשית... אולם בהביעי כזאת אחרי כן באזני אבי הזקן הוכיחני לדעת, כי נחפזת אנכי במשפט ומשגה אתי כי אין אמונה אחת ערבה בעד אחותה — וגם בעלי דת אחת לא ישוו בדעותיהם, ואם אחדים מבני דת אחת יחטאו, העל כל הדתות יצא הקצף? ויראני לדעת כי דת היהודים לא כן היא, כי סם-חיים היא למחזיקיה, כי איננה מכרחת את האדם להאמין אך בה ואינה דנה כלל על דברים שבלב. —

כאשר הובאנו למערת הדמים — שבה עמיליא לספר אחרי דומית רגעים אחדים — הפרידו ביני ובין אבי הזקן ונכלא כל אחד במאסר מיוחד, ועוד בערב ההוא הובאתי לחדר המשפט. ובראותי את ארבעת הכמרים העטופים בגדי קדש, היושבים כסאות למשפט, ועיניהם השוחרות לטרף הנשקפות מבעד לחורי המסוות אשר על פניהם, והעבדים המשחיתים העומדים על משמרתם ונכונים כל רגע לתתנפל על הנשפט ולענותו ולרוצצו לרסיסים — לא רפה רוחי ולבי לא נמג ויהי להפך, כי דמי עורקי רתחו בקרבי וקצף נורא התלקח בחבי, ולולא היו ידי אסורות, כי עתה התנפלתי עליהם להכותם בכל כחי.

הכומר הראש החל לקרוא את כתב אשמתי בפני, כי שאול חטאתי: חללתי את שבועתי להיות נזירה כל ימי חיי באופן נורא, כי ברחתי מבית המקלט להיות ליהודית ארורה.

— ומה לך ולי? — עניתיו בקצף נורא — מי נתן לך הרשות להיות בוחן כליות ולב? התחת אלהים אתה? אנכי נתקתי מעלי את מוסרות הנזירות כי כן חפצתי ואבחר גם באמונה שבה חפצתי. שקר דברת, כהן און! לא ארורה אני כי אם אתם הארורים! —

— דומי, בת כחש! — קרא אחד השופטים אשר בקולו הכרתיו כי הוא הנזיר מוואלאַדאָליד — ואל תתני תפלה בקדושי עליון.

— קדושים? — צרחתי בקולי נוראות — לא קדושים אתם כי אם טמאי השם, רוצחי נפשות ורודפי תועבה ונבלה! —

אז נתן אות וכרגע הורם המסך מעל פני החדר השני וכל כלי המשחית והמועקה הנוראים נראו לעיני, והמשרתים התנפלו עלי כרגע,

איש וכלי משחתו בידו...

פני מיגואל התעוותו לשמע דבריה ותוי פניו הפיקו פלצות...
— לא אענה את נפשך, מיגואל! — שבה עמיליא לספר — הענוים הקשים אשר מצאוני אז. לא אדע אם ישוו להם מצרי שאול. ואולם אנכי לא חדלתי מחרף ומגדף את הכמרים ואמונתם עד כי עזבני כחי ואתעלף — ואז נשאוני המשחיתים לחדר כלאי ויניחוני על התבן ויחבשו את פצעי למען אחליף כח ושבתי להענות תחת ידם...
— תסמרנה שערות בשרי! — קרא מיגואל נפעם — וכל אלה עברו על נפשך העדינה! נורא הדבר, נורא מאד! —
— כאשר הוקלו מכאובי ואחליף כח מעט בא ראשונה זכר אבי הזקן לפני: „אנכי צעירה לימים ומלאה כח עלומים — חשבתי אז — והוא זקן אין אונים. היעצור כח לשאת את ענויו? אולם טוב לו המותה מהענות תחת ידיהם פעמים רבות. מי יתן ומתי גם אני!"
לחיים לא קויתי עוד.
אבל עוד בליל יום המחרת נצלנו אני ואבי הזקן ממערת הדמים. —
— ואיך היה כדבר הנפלא הזה? — שאל מיגואל בקצר-רוח.
— אחד החברים במערת האינקוויזיציה היה אחד מידידי אבי הזקן מימי נעוריו, ולו נודעו כל מוצאי המערה ומבואיה, ובהכירו את אבי הזקן בין הנשפטים זכר לו את ברית נעוריו ויבוא חרש בלילה לחדר כלאו ויפתח את מוסרותיו ויובילהו לאחד השבילים הנעלמים אשר במערה ויסתירהו שם; ואחר בא לחדר כלאי ויפתח גם מוסרותי ויובילני דרך שבילים צרים ונסתרים עד המקום שבו הסתיר את אבי הזקן. ואחר הובילנו דרך ארחות נסתרות ועקלקלות עד הוציאו אותו לרוחה, אל כר נרחב מחוץ למערה... אין לאל ידי לתאר לך, מיגואל, את הרגעים ההם. נפלתי על צוארי אבי הזקן והוא על צוארי חליפות ונבך מגיל והתרגשות, ומה רבו רגשי תודתנו להחבר הישר וטוב הלב. נפלנו לפניו אפים ארצה ונשק את ידיו בדמעות תודה. ואז הובילנו החבר הישר אל העיר הקרובה ושם נפרדנו ממנו בתודות מאליפות, ואחר הנפשנו מעט נסענו הלאה מפחד פן תודענה עקבותינו למרגלי האינקוויזיציה בהיותנו בקרוב מקום.
— אורח פלא! אורח פלא! — קרא מיגואל משתומם — ומה עבר על אביך הזקן במערת הדמים?

— על פי מקרה לא אונה לו שמה כלרע — ענתה עמיליא — כי מחלה עברה על נפשו ויועידוהו לבוא לפני משפטם בשובו לאיתנו ויכל לשאת את ענויו פעמים רבות. אבל ה׳ הפר מחשבת הרשעים ההם.

— ומיראתנו לבל נפול עוד הפעם בפח האינקוויזיציה אשר עיניה צופיות בכל הארץ — שבה עמיליא לספר — החלטנו לעזוב את ארץ ספרד הקתולית ולהתישב בגראנאדה הערבית.

— ואת אהובך הנוצרי לא שבת לראות עוד? — שאל מיגואל.

— בחנותנו בעיר אחת הסמוכה לגראנאדה פגשתיו רוכב על סוסו ברחוב — בהפרדנו זה מזה בא לעבוד בחיל הצבא וימנה בזמן קצר לשר צבא — אז קפץ מעל סוסו וימהר לקרב אלי וישמח מאד כי נצלתי, ויספר לי כי שמע את דבר נפלי בפח האינקוויציה ויבך מאד — אחר שב לגלות לי את אהבתו העזה אותי; אבל לבי מרה אז על הספרדים הקתולים ואקרא אליו: „לא אתן את ידי לבן עם מרצח!" ובדמעות על עיניו נפרד ממני לנצח.

איזו אנחה התפרצה מלבה לזכר המחזה ההוא: „עד היום לא שכחתי את ענות נפשו ברגעים ההם ועד היום יכאב לבי על הדברים המרים ההם אשר דברתי באזניו והוא לא אשם מאומה"...

ואנחנו התישבנו בגראנאדה. שם היינו שנתים ימים בשלוה ובמנוחה ונהי גם עברים בגלוי ונלך בדרכי דתנו באין מפריע עד — עד אשר נפתחה העיר לפני הקתולים הארורים ואז שבנו לירא מפני חמת המציק; גם שמועה שמענו כי בא העירה הנזיר מוואלאדאליד לפקח על מעשה המרת הדת של הערבים והיהודים — ותכף מהרנו ונעזוב את העיר ונאמר לבוא לגור בעיר קטנה אחת הקרובה לטולידה, ששם יגור אחד מאוהבי אבי הזקן, ובביתו נוכל לשבת בשלוה מבלי כל מגור מסביב. ובדרך אמר אבי הזקן לסור גם אל קורדבה לראות פני אחד מרעיו — אבל בבואנו הנה חלה ויפול למשכב כאשר עיניך רואות.

— אמנם נפלאות הן תולדות חייך! — קרא מיגואל — והן מעטרות את ראשך בעטרת „גבורה".

— גבורים כאלה תמצא בקרב בני עמנו בארץ הזאת למכביר! —

החולה התנועע מעט, היא מהרה אל המטה ותתן אל פיו כף סמים. כבר עברה חצות לילה. מיגואל נפרד ממנה וישב למעונו

לפנ

ארבע מאות שנה

או

אח ואחות לצרה

ציור הסטורי מגרוש ספרד

מאת

בן־אבינדור:

חוברת רביעית.

ווארשא

XIV

ביום המחרת התהלך לו מיגואל ברחובות קורדובה והנה הקריה הומה. בכל עבר ופנה עומדים אנשים אגודות, אגודות ומשוחחים ומתוכחים, לפי הנראה, באיזו חרשה נכבדה.

מיגואל נגש אל אחת החבורות וישאל: „איזו חרשה נהיתה בעיר?".

— האם לא תדעה? ומי לא ידע זאת? — ענוהו אנשים רבים בבת אחת — פקודה יצאה מהיכל אַלהאַמברא, מאת מלכנו ומלכתנו, ירום הודם: „לגרש את כל היהודים, בעוד ארבעת ירחים, מכל רחבי ארץ ספרד". —

— מה אנכי שומע? — קרא מיגואל נבהל ונרעש — לא אאמין!

— ולמה כה תתפלא, סניור?! — קרא אחד מתוך החבורת בתמהון — האם לא טוב עשו מלכינו בהוציאם את הפקודה הטובה הזאת, לנקות את ארצנו מהיהודים הנאלחים וזעומי ה'?

— הזורים על כל סביבותם טמאה וקללה! — מלא שני את דבריו.

— אשר נשמת אפם תתן מות ומגפה בארץ! — קרא שלישי.

— אשר ינצלו את הארץ וירוששו אותנו כלנו! — קרא רביעי.

מיגואל עזב את החבורה וילך לו הלאה.

השמועה החדשה היתה נוראה בעיניו מאד. היא הלמתהו כרעם אדיר... אחיו בני עמו יגורשו מהארץ אשר התערו בה זה יותר מאלף שנה?.. יגורשו — איך? איככה תהיה כדבר הנורא הזה?.. מאות אלפי אנשים יסחו מארץ מולדתם החביבה להם, מהארץ שבה נולדו ובה גדלו ובה נקברו עצמות אבותיהם ואבות אבותיהם עד חמשים דור? מאות אלפי אנשים יגורשו בחוזק יד ממשכנותיהם ואחוזותיהם, מבתי מסחריהם ומרכלתם ויגלו מהארץ גלות שלמה? הלא נורא הדבר! — —

לגרש? — התמרמר במחשבתו — מי יגרש? מי נתן להספרדים הזכות לגרש מארצם אומה שלמה, מאות אלפי ספרדים נאמנים כמוהם? הנשמע גזל משפט כזה? גרש יגרשו את החוטא, את המזיק

לרבים — אבי גרש מהארץ אלפי אזרחים נאמנים ומועילים, ישרים ותמימים, ובשביל מה? כי מתפללים הם לאלהי השמים בבתי תפלה מיוחדים — מי שמע כזאת?! איפה נעשה רצח כזה לעין השמש?! — —

ואנה יפנו האֻמללים האלה?.. אנה ילכו?.. איזו ארץ תקבל את מאות אלפי הגולים היהודים? — והרשעה גברה בכל הארצות. בכל ארץ וארץ ירדפו היהודים האֻמללים על צוארם. בכל מקום אשר דבר הדת הקתולית מגיע אבל וצרה ליהודים...

איפה תמצאו מפלט לכם, אחים אֻמללים!? — הוסיף לבו לחשוב תמהורים ורסיסי דמעה נראו בעפעפי עיניו — איפה? לפנים בניתם ערי מקלט לרוצחים בשגגה — ואתם גרועים עוד מרוצחים... לכם אין כל מנוס ומפלט, מלבד — שערי השחת...

ודמיונו כבר החל לשוות לנגדו את המחזות הקורעים לב ביום הגרוש הבא — — עיניו כבר ראו לפניהן נהרי דם ודמע ואזניו כמו חרשו לקול צוחת עוללים ואנקת ישישים, בכי אמהות רחמניות והתיפחות אבות נדכאים...

וסערת רוחו גדלה מאד...

ומה יהי גורל ארצו בהגרש היהודים מקרבה? — סער רוחו בקרבו — הן כל סחר הארץ ועשרה מידי היהודים באו לה והם מכלכלי הארץ באמת — ובהגרשם האם לא ישמו כל בתי המסחר וחרשת המעשה? האם לא יסתמו הרבה ממקורי הכלכלה לבני הארץ? האם לא תשאר הארץ בתה?...

ודמיונו כבר שוה לפניו את מצב ארצו בעתיד — ויתנודד... הוא רואה מראש כי בלעדי היהודים תרד הארץ מטה, מטה גם בחומר גם ברוח — ארץ ספרד העתידה תהיה ממלכה שפלה, דלה ונבערה מדעת...

— לגרש את כל היהודים — שב להתמרמר במחשבתו — גם אותו יגרשו אם ידעו מי הוא... גם הוא, אחד מראשי הלוכדים את גראנאדה, איננו אזרח בארץ — יגרשו? לא! אם יודע כי עברי הוא לא יתנוהו גם לצאת את הארץ, כי אם ימסרוהו להאינקוויזיציה והעלוהו על מוקד האוֹטאָ-דא-פֶע — האין זאת?... כל מחסהו אפוא השקר — המסוה הקתולית אשר שמו על פניו. —

דומם הלך לו בצדי הרחובות ועיניו הפיצו מבטים אפלים וזועמים: הנה כי כן בעוד ארבעת ירחים יגרשו את אחיו בני עמו מקרב הארץ —

והוא? הוא ישאר פה בודד ועזוב וצפוי אלי מוקד בכל רגע ככל אחיו בעלי המסוה... גורל מר! —

הוא נשא את עיניו וירא והנה הוא עומד לפני בית משכן עמיליא. הוא התעורר מעט מתמהון רוחו. כעבור רגע בא הביתה.

— מה לך, מיגואל, כי כה חורו פניך? — קראה עמיליא נבהלה בראותו אותו.

— שמועה נוראה שמעתי עתה! — קרא מיגואל נרעש כלו.

— מה? מה שמעת? הגד! —

— פקודה יצאה: לגרש בעוד ארבעת ירחים את כל היהודים מארצות ספרד! —

פני עמיליא חורו כשיד וכל עצמותיה רעדו. —

אך כעבור רגעים אחדים כסו פניה באֹדם מוזר ועיניה ירו זיקי אש...

— טוב! — קראה בקצף נורא ושניה צללו כפיה — טוב! טוב כי יגרשונו. עזוב נעזוב את הארץ הארורה הזאת. חרפה לנו לשבת בה...

— אל נא, עמיליא, תדברי עתק על ארצנו — התחנן מיגואל.

— ארצנו? — לעגה לו עמיליא בקול מר מאד — הלא גרש נגורש ממנה ואין לנו עוד כל חלק ונחלה בקרבה.

— לא, עמיליא! — השיב מיגואל — משפטנו לא אבד בארץ הזאת אם גם אחרים יגזלוהו ממנו. הארץ הזאת לנו היא כלכל הספרדים הקתולים היושבים בה, אם גם הם הרבים ואנחנו המעט... הארץ הזאת היא ארץ מולדתנו כארץ מולדתם. —

— אבל הטרם תדע, מיגואל! — שבה עמיליא להוכיח — כי אין לנו לדון על פי הראוי להיות כי אם על פי ההוה. הספרדים ירדפונו ומארצם יגרשונו — וזרה היא אפוא לנו הארץ מעתה.

רגעים אחדים שררה דומיה בבית. שניהם צללו במחשבות עמוקות. מיגואל לא הסכים בלבו לדברי עמיליא. ספרד היא ארצו וגם אלפי עריצים לא יגזלוה ממנו... ספרד היא ארצו וארץ כל בני עמו היושבים בה — וכהגרשם ממנה בקנאה וזעומה לא תחדל מהחשב להם לארץ מולדת. —

— טוב אפוא כי נגורש מהארץ! — שבה עמיליא לקרוא בהחלה

להתהלך בחדר הנה והנה — לא לנו שבת את מרצחים באלה יחד, לא לאנשים שבת את חיתו טרף בשכונה אחת... לוא היה רגש נכון בקרב אחינו, כי עתה זה כבר היה להם לעזוב את ארץ הדמים הזאת וללכת כאשר ילכו — —

אולם כעבור רגעים אחדים פרץ קול בכי מקרבה: „ללכת באשר ילכו" — אבל אנה ילכו? לו עזבו בעצמם את הארץ ולאט, לאט, כי עתה לא גדלה הרעה כל כך, כי עתה יכלו לתור להם גם איזו מנוחה באחת הארצות — אבל בהגרשם מקרב הארץ בבת אחת ובזמן קצר כזה — מה גדל אפוא אסונם! הן כל אחוזותיהם וקניניהם ישארו בארץ והמה יצאו את הארץ בידים ריקות, דלים וערומים. ובמה יחיו את נפשם? הלא יגועו ברעב! ואיפה ימצאו להם מנוחה? אֻמללים!

ופני מיגואל גם הם הפיקו עצב מר מאד.

פתאם העיפה עמיליא את עיניה אל חדר החולה ותקרא: „לוא כבר שב אבי הזקן לאיתנו, כי עתה עזבנו שנינו את הארץ כרגע, מבלי חכות גם למועד הגרוש. בהיותנו בארץ אחרת יכול נוכל גם לעבוד את אלהי אבותינו באין מפריע, ומה בחלה נפשי במסוה השקר אשר על פני בימים האלה. זה פעמים רבות חפצתי ללכת אל בית התפלה לאחינו בעיר הזאת, לשפוך שיחי לפני ה' בקהל עם, אבל בנפשי הוא הדבר הזה"...

רגע החשתה ואחר קראה: „לא! לא נעזוב את הארץ עתה. לא נבדל מקהל כל גולי עמנו. יחדו נעזוב את הארץ ויחדו נצא בגולה"...

הדברים האלה הטילו סער גדול אל לב מיגואל. הם העירו בקרבו מחשבה חדשה ומרה מאד: „היא לא תבדל מקהל כל גולי עמנו ואנכי?.. היצא עמי בגולה ואנכי אשאר פה?.. מה גורל הטפה הבודדת הנתזת מהים אל היבשה? — האם לא תבלע בארץ והיתה כלא היתה?.. האם לא אבלע גם אנכי גם בני אחרי בקרב העם הספרדי מבלי אשר יהי לנו כל שם וזכר בישראל"?..

המחשבה הזאת מלאתהו תמרורים רבים...

— ואתה, מיגואל? — שאלתהו עמיליא פתאם.

— אנכי?.. גמגם מיגואל בלשונו. הוא נבוך ולא ידע מה

לענות;

— התחשוב להשאר בספרד בלכת עמך בגולה? — שבה עמיליא לשאלהו ומבטיה חדרו לתוך עיניו.

— האוכל לעזוב את ארץ מולדתי האהובה לי כנפשי? — ענה מיגואל כעבור רגעים אחדים וישפל עיניו כמו לא נועז להביט ישר בפניה — האוכל? ...

ואז ראה את הסבה השנית אשר תעצרהו פה מחר ממנה...

— ואת עמך? — קראה עמיליא בתלונה עצומה ופניה להטו.

— אבל...

— אבל! — שנתה עמיליא את דבריו בלעג־חמה — יודעת אני את ה„אבל" הזה. אבל... אבל צר לך להפרד מחייך הנעימים בספרד, מכבודך ותענוגיך וללכת בגולה. כן! כן! נעים להשאר בספרד, להיות שר צבא נודע לשם וחי חיי עונג ושעשועים מעזוב את הארץ ולהיות נע ונד בארצות זרים, לרעב ולצמא, להענות ולהרדף. — —

כל מלה ומלה פלחה לבו כחץ שנון. פניו אדמו ויחורו חליפות ועיניו הפיצו מבטים נבלמים ומתאוננים באחד. —

— עמיליא! אל תוציאי עלי משפט מעוקל כזה! — קרא מיגואל בקול מתחנן ומתאונן — לא תדעי את עוז אהבתי את ספרד ארצי, אשר למענה חרפתי גם נפשי על שדה קטל. הרגש הזה, כאשר אראה, זר לך ולא תבינהו. לו יצאת גם את למלחמת ארץ המולדת כמוני, כי עתה לא זר גם לך הרגש הזה. התאמיני לי אם אומר לך כי הפרידה מארץ ספרד תחשב בעיני כהפרידה מהחיים, כפרידת הנשמה מן הגוף...

— ולו יהי כדבריך; אבל הטרם תדע כי אבותינו ואחינו אמנם נפרדו ויפרדו מהחיים בגלל עמם ואמונתם? המה מסרו וימסרו נפשם למות על קדושת ה', על קדושת מקור מחצבתם ודת קדשם; וגם עתה, בטוחה אני, כי רוב אחינו בכל ארץ ספרד יפרדו גם כן מהחיים הנעימים להם ויבחרו בחיי נדודים ועוני, מעזוב דת אבותיהם. — אמנם זר לי הרגש אשר אתה אומר: אנכי אוהבת את עמי יותר מכל הארצות שבעולם ובאשר ילך אלכה גם אני. אמנם יש גם לי ארץ מולדת אהובה; אבל היא ארץ אחרת, היא: ציון, ערש ילדותנו ומקום בו היינו חי עם מדיני. אל הארץ ההיא עיני נשואות תמיד ונפשי מואפת לימים העתידים שבהם יפרח עמנו בתחיה וישב לארץ

אבותיו... וכל ארץ אחרת שבה יתגוררו אחינו בגלותם אהובה לי ויקרה בעיני אך אם אוהבת גם היא אותם וכבנים נאמנים יחשבו בעיניה; אבל הארץ המתעבת את אחי; הארץ אשר שריה, כהניה ואורחיה שנא ישנאו את בני עמי כמות; הארץ אשר היתה לעמנו זה שנים רבות לתופת ואבדון; הארץ הבולעת את דמי אחינו השפוכים בה כמים על ידי רשעת כהניה; הארץ המגרשת את כל היהודים, היושבים בה זה יותר מאלף שנה, בחרפה ובוז, כגרש חומסים ורוצחים, זאבים וחיתו טרף — הארץ הזאת שנואה בעיני. . . . .

. . . .

קול עמיליא בדברה את הדברים האלה חצב להבות, עיניה ירו זיקי אש ואיזה אֹדם נפלא כסה את פניה.

ומיגואל נרעש לשמע מוסרה הלוהט. הוא לא מצא מלים לענותה. הוא התפלא על אֹמץ רוח הדוברת ועל המשפטים העזים אשר הוציאה — אבל חש בנפשו כי משפטים נוראים הוציאה. הם היו בעיניו כמחללי קודש...

— אם כזאת יחשבו כל היהודים בארצנו — קרא מיגואל כעבור רגעים אחדים — אז באמת אינם אזרחים בארץ. —

— אזרחים? — השיבה עמיליא בחמה — אבל המה יגזלו ממנו משפט האזרחים, המה ירדפו אותנו באכזריות חמה, המה ישפכו את דמנו ויעלונו על המוקד, המה בועטים בנו בחרפה ומגרשים אותנו מן הארץ — ואתה אומר כי נהיה לאזרחים בארץ, כי נאהב את הארץ הזאת ואת בניה האכזרים? האם לא יעוררו דבריך צחוק מכאיב לב? —

— ולמרות כל אלה — השיב מיגואל — לנו היא הארץ כלהם, אזרחים אנחנו בארץ כמוהם — אף כי המה לא כן יחשבו — ואנחנו לא נוכל למחול על הזכות הזאת אשר לנו בארץ ויהי מה; ואם עתה קמו עלינו עריצים לדכאנו ולגרשנו, הנה לא לעד יגבר החשך בארץ; לא אוכל האמן כי רוח ספרד ארצנו ירד כה מטה מטה לבלי עלות עוד. הנני מקוה כי יבאו ימים אשר תתנער ארצנו מתרדמת ההבלים והקנאות אשר נסכו עליה כהני האון, ורוח חדש, רוח אהבה וחופש, יחלוף אז על פני הארץ ויטהרה — ואז תשיב ספרד את נדחיה, את אחינו המגורשים, אליה ושבנו להיות מאֻשרים בארצנו זאת.

צחוק גדול פרץ מפי עמיליא: הנך מאמין ברוח כפרד. הנך מאמין כי תשיב ספרד את נדחיה אליה. אבל עוד שנות מאות רבות, רבות תעבורנה עד העת ההיא — ואז אף אם תפתח את שעריה לפנינו לא נבוא בהן עוד. להגא ולזועה תהיה לנו ספרד מעתה ועד עולם...

— דבריך יפצעו את לבי מאד! — קרא מיגואל כמתחנן.

היא לא ענתהו מאומה אך איזה צחוק־קלסה חלף על שפתיה.

עוד כשעה נדברו בגזרת הגרוש הנוראה — ואחר נפרד ממנה וישב למעונו.

XV

קץ הזמן אשר קבל מיגואל חפשה ממשמרתו בא. עליו היה אפוא לשוב לטולידא.

הוא הלך למשכן עמיליא לקחת מאתה ברכת הפרידה.

הוא העיף את עיניו מסביב וירא חבורת אנשים גדולה עומדת ברחוב ואחד מהם עומד בתוך ומדבר בהתלהבות עצומה. הוא נגש אל החבורה ויט את אזניו לשמוע מה ידובר.

— מה אספר לכם, רעי! — קרא המספר ברגש — המחזה היה נהדר מאד. כל אורחי טולידא וקציניה, כל כהניה, שריה ושופטיה נקהלו אל מגרש האויטא-דא-פֶע, העשירים ישבו על יציעות נהדרות המכתירות את המגרש מסביב ויתר קהל הרואים עמדו צפופים מעבר מזה, ומעבר השני עמדו הכופרים האסירים ולפניהם הכהנים — ובין הכופרים האסירים היו גם שרים גדולים ונודעים לשם וכלם הועלו על המוקד לעין הרואים.

— הידעת איזה מהכופרים השרופים בשם? — שאלו אחדים מהנאספים בנפש צמאה לדעת.

— ידעתי — ענה המספר בגאון — שם האחד היה: שר הצבא דון ואלירו די פראנקו...

פני מיגואל נעוו לשמע השם הזה. — —

— הוא הודה לפני כל — שב המספר לספר — כי הוא נצר ממשפחה מיוחסת מקרב היהודים ועד לפני שנה לא ידע בעצמו כי יהודי

הוא — אך בהודע לו מקור מחצבתו ואמונת אבותיו דבק בדת היהודים ויהי יהודי חסיד בסתר...

מיגואל עזב את החבורה בפיק ברכים. עיניו הביעו מבטים זרים ואיומים כמבטי משוגע... הוא הביט לרגעים אל כל סביבותיו ותוי פניו הביעו איזה מגור — כמו ירא לרגעים פן ידלקו מרגלי האינקוויזיציה אחריו —

„גם הוא היה יהודי! — סערו מחשבות מיגואל בקרבו — מי יודע אם גם יתר ידידיו האהובים לו אינם יהודים בסתר? הנה זה גורל האמת בארץ הזאת... כל פנים לוטים במסוה" — —

„והעלם הנחמד הזה שורף במוקדי הגיהנום הספרדי! — גמול נאמן בעד חריצותו ואמץ ידו במלחמה האחרונה!" — —

הוא הגיע עד משכן עמיליא ויבוא הביתה.

— הלכתי עתה ברחוב — ספר מיגואל לעמילא — שמעתי שמועה מעציבה מאד. בטולידא נערך אויטא-דא-פֶע, ובין הקרבנות האמללים אשר הועלו על המוקד נמנה גם אחד משרי הצבא הגבורים, אשר צר אתי יחדו על גראנאדה, ואשר נודע לו לאחרונה כי יהודי הוא וידבק לאהבה בדת אבותיו — זה הגמול אשר תגמל ארצנו למבחר בניה ולוחמי מלחמתה. צר לי מאד על העלם הנחמד ההוא. הוא היה ממבחר ידידי.

— מה היה שם שר הצבא ההוא — שאלה עמיליא מבלי משים במעט.

— דון ואלירו די פראנקו...

— אהובי! אויה!! — צעקה עמיליא ותפול מתעלפת ארצה.

מיגואל נתר ממקומו ויחל להגיעה ולעוררה, אבל לשוא. הוא נבהל מאד וירימה מעל הארץ וישאה בזרועותיו אל הספה ויחל ללחץ את רקותיה ולהזות עליה מים קרים;

אז החל רוחה לשוב אליה לאט, לאט. —

„אמללה! — גר לה מיגואל בקרבו — אכן שמועה איומה היא! — והוא אשם הפעם — הוא הביא לה את הבשורה... היכל לדעת כי הוא אהובה? הפלא ופלא! הוא היה אהובה!"..

היא התנועעה מעט ותפקח את עיניה... פניה הורו ברגעים ההם מאד, זעה רבה בִּסתָּה את פניה. עיניה הפיצו מקרבן מבטים

נראים... רגע עיצמו עיניה ואנחות ממושכות קורעות לב פרצו מלבה ואחר נפקחו עיניה שנית והרם דמעה פרץ מעיניה וישטף על לחייה במהרה...

— הוא נשרף! — יללה תמרורים — הוא היה לקרבן האינקוויזיציה! אומלל! הוא היה אפוא יהודי ואנכי לא ידעתי וגם הוא לא ידע! מה אומללה אני!...

לב מיגואל בכה בקרבו. הוא חש ביגונה ואבלה הרב.—

איך היה כדבר הזה? — שאלה את מיגואל בקול בוכים — איך? מתי היה בגראנאדה? ומתי נודע לו כי יהודי הוא?

— גם אנכי לא אדעה — קרא מיגואל — שנתים ימים צרנו יחד על גראנאדה ובבואנו העירה כמנצחים התמהמהנו שמה אך ימים אחדים. ואולם גם אנכי חשבתיו לנוצרי.

הוא החזיק ביד עמיליא וישת ראשו אליה. הוא נסה לנחמה.

— לו ידע אז כי גם אנכי בגראנאדה — יללה עמיליא וראשה נשען על מיגואל — לו ידע... בלי ספק כבר ידע אז כי יהודי הוא...

בכיתה קרעה לב מיגואל. הוא העביר ידו על קדקדה ועל תלתלי שערותיה באהבה וחמלה רבה.

הוא דבר על לבה דברים טובים ונחומים — וכל אשר הוסיף לדבר הוסיפה לבכות ולהתיפח.

כעבור שעה אחרות רוח לה. היא חדלה מבכות ותדום; אך לרגעים פרצו אנחות חרישות מקרבה.

— התחזקי עמיליא! — קרא מיגואל אליה אחרי אשר רוח לה — כי באתי להפרד מעליך, כי עלי לשוב טוליראה.

— להפ-ר-ד? — גמגמה עמיליא במבוכה — עתה...

— כבר כלה מועד החופשה ממשמרתי אשר נתנה לי ועלי לשוב עתה למשמרת עבודתי בצבא — ענה מיגואל בעצב.

— אם כן אפוא עזוב אתה את עמך זאת... ואותי — קראה עמיליא נוגה בהחזיקה בידו ובהביטה אליו נפעמה — יקרו לך ארצך ומשמרתך מכל...

ובמבטה הביעה איזו תוכחה מרה.—

אז לא יכל מיגואל להבליג עוד על רגשותיו ויקרא:

„לא אוכל לעזוב את ארץ מולדתי ואת... ואת הנפש האהובה לי אשר בקרבה"...

היא הביטה אליו בתמהון רב.

אז ספר לה את דבר אהבתו את ק. ארה —

ופני עמיליא נעוו משמוע... היא הרפתה ידה מידו ותבט אליו בבוז עמוק: „לך לך אפוא לארצך ולאהובתך הקתולית ויהי אלהי הבוגדים עמך!" — קראה מתרגשת ותסב את פניה הלוהטים ממני.

דבריה הכלימוהו מאד. הוא חש בנפשו עלבון גוי, יכבל זאת לא התקצף עליה ויסלח לה. הוא הבין ללבה — —

הוא לא מצא מלים לענות לה.

הוא לא יכל גם לשאת עין אליה מבושת. —

כעבור רגעים אחדים הליטה פניה בכפות ידיה ותבך...

לב מיגואל נשבר בקרבו מאד. הוא הרגיש את עצמו כחוטא עצום. בבכיתה נשמע גם כעין בכית אומתו העלובה והעזובה...

הוא אה והכיר עתה את עזוז אהבתה אותו ואמונתה אליו. האהבה הזאת היא אהבה טהורה, אהבה שאינה תלויה בדבר ונקיה מכל חמדת בשרים ומאויי הלב. אהבה כזאת הוא אוהב גם אותה, הוא מצא בה נועם־המשפחה החסר לו, ומאוהבת נאמנה נעלה כמוה יפרד עתה!...

מה קשה ומרה היא פרידה כזאת. —

פתאם חדלה מבכות ותרד מעל הספה ותחל להתהלך בבית אחת הנה ואחת הנה ותוי פניה ומבטיה הביעו איזה אומץ רוח.

— אל תנוד לי, מיגואל! — קראה אליו ופניה להטו מאד — גם את הצרה האחרונה אשא בדומיה. לא אתיפחה עוד ולא אבכה. עבריה אנכי ובעבריה אסבולה... והיתה לי אהבת עמי האמלל לנחומים על כל. —

ובהפרד מיגואל מאתה לא בכתה ולא הראתה כל אות צער. היא ברכה את צאתו לשלום בקרת־רוח ומנוחה — כאלו אחת היא לה אם ילך מאתה אם אין. —

וקרת־הרוח הזאת הגדילה עוד את פצעי לבב מיגואל. —

XVI

עוד ביום ההוא עזב מיגואל את קורדובה.

זכרונות ורגשות שונים מלאו את לבו כל הדרך: „מה רב ההבדל בין נסעו לקורדובה ובין שובו ממנה!... מה שונה במרוצת הזמן הקצר הזה! כמה עולמות חדשים נפתחו לפניו! כמה סודות גדולים ונפלאים נגלו לו... ההיטיבו עמו או הרעו לו כל אלה?" — —

בנסעו לקורדובה היה שלו ומאֻשר; ועתה, בשובו, מנוחתו נעדרת ולבו פצוע...

שתי נפשות אהובות השאיר בקורדובה: האחת בקבר והשנית בחיים. מהראשונה נפרד בעצב אבל במנוחה, ומהשניה במלחמה וסערת נפש.

וזכרון פרידתו מאת עמיליא עורר בקרבו איזה כאב פנימי לא יכנהו. היא נדמתה עתה בעיניו לברק אור המתנוצץ פתאם לעין האדם ואחר יעלם לנצח...

„לנצח? אלי! האמנם לא אשוב עוד לראות את עמיליא כל ימי חיי? האמנם? — כן! אנחנו נפרדנו. היא תלך בגולה ואנכי אשאר בארץ"...

„התוכל קלארה למלא לי חסרון חברת עמיליא?... ומי ימלא לי חסרון חברת עמי? התהיה לי קלארה גם לעמיליא גם לעם גם לאל?...

לו לא גלה לו מורו את סורו — מה היה אז? השבע אז את כל התמרורים האלה?—

אמנם גם אז היה מצטער על גרוש היהודים מספרד. הוא היה מצטער על אבדן ארצו ועל אסון מאות אלפי נפשות אדם על לא חמס בכפן — ואולם עתה... מה גדלה עקת לבו עתה — והאמללים האלה הם אחיו בני עמו.—

ובעוד ארבעת ירחים לא ישאר אף יהודי אחד בספרד — האמנם?... עוד לא הסכין את הדבר הנורא הזה... ארץ ספרד בלי יהודים! — הוא לא יוכל לציר לו במחשבתו תמונה כזאת. — —

גם הוא היה נכון לצאת את עמו בראש גולים ולהתענה אתו

בכל אשר יתענה — לולי קלארה וארצו אשר לא יוכל הפרד מהן...

כן! הוא מכיר ויודע איזה רגשות נצחו ואיזה נוצחו. הוא לא יעזוב את ארצו ואת משאת נפשו — ואולם עוד לא תמה המלחמה, עוד הרגשות המנוצחים מתעוררים, פעם בפעם, למרוד במנצחיהם...

ועוד הפעם תעבור תמונת עמיליא לפניו וערכו יקטן בעיני עצמו... מה רב אומץ לבה ומה כביר הוא רוחה! — היא נותנת היתרון להרוח מן הבשר ומה רבה אהבתה לעמה ודתה! — היחסר לו רגש האהבה הזאת? האין רוחו מסוגל להתרומם על הבשר? — —

אמנם היא הסכינה מילדותה לתת היתרון להדת מן החיים... רגש הדת חזק אפוא בקרבה... היא מסוגלת לחיי־רות הרבה יתר ממנו...

ואולם מדי קרבו לבוא טולידאה החל להרגיש איזה נועם נפלא. הוא חש כי הולך וקרוב הוא אל משאת נפשו — וזכרונה מלאהו נחת עדנים. איזה קסם נפלא שפוך על זכרון התמונה הנעימה ההיא לנסוך עליו רוח אחר, רוח מעודד ומשמח, ולהשיב את נפשו.—

בלי שפק כבר מחכה היא לשובו בעינים כלות ומה תגדל שמחתה בראותה את פניו. —

ואולם התכיר את השנוי הגדול אשר הויה בו במרוצת העת הזאת? אבל אחת היא לו אם תכיר אם אין. הוא כבר התליט בלבו לבלי כסות את סורו במשאון. הוא יגלהו לה, כזאת יעשה כל איש ישר, כזאת עשה מורו וכזאת עשתה גם היא... חלילה לו מהונותה ומסבב אותה בשקר — והוא גם צפוי אלי משפט האינקוויזיציה בכל רגע... ואיך יוכל לסכן את חייה מבלי ידיעתה? —

כן! הוא יגלה לה מקור מחצבתו ובטוח הוא כי לא תבחל בו בגלל זה; ואם תבחל — יהי גורלו כגורל מורו...

אז אך אז יפרד ממנה.—

הוא בא טולידאה.

אחרי הנפשו מעט מעמל הדרך חש ללכת לארמון המרקיז די הענריקעץ לראות את פני קלארה.

היא קבלתהו בזרועות פתוחות ובשמחה גדולה.

— אכזר! — התאוננה עליו באהבה — מרוע התמהמהת בבת

ולא חסת על שלומי ומנוחתי ? ואנכי הייתי מלאה געגועים רבים עליך. אתה נסעת מפה והקח לך גם את שנותי אתך, כי נדדה שנה מעיני בלילות. —

— אולי היה ההפך, יונתי! ? — קרא מיגואל בקול רך — כי בהפרדי ממך השארתי גם את שנתי פה ?

— ומדוע זה התמהמהת ? — שבה לשאל אותו בתלונה נעימה.

אז ספר לה את דבר מחלת מורו החכם ומותו, גם אמר לה כי לא עליו תלונתה כי אם על הטבע, אשר לא ברא לו כנפים, למען אשר יוכל לעוף אליה בטיסה אחת, מבלי נסוע במרכבה או רכוב על סוס.

ואז חדלה מהתאונן ותתרפק עליו באהבה עזה ותשאלהו: איך עבר עליו המסע ואיך בלה את העת בקורדובה ? ותספר לו גם איך עברו עליה השבועות האחרים האלה ומחשבותיה הרבות על אדוהו בהקיץ ובחלום.

וברגעים ההם היה כמעט לאחר. מראה פניה הרכים והנעימים, עיניה המלאות אש ותום, קולה המצלצל כפעמון דק, צחקה ושעשועיה המלאים חן ונועם — כל אלה פעלו על נפשו פעולה עזה כרגע ויהלישו את רושמי הימים האחרונים... הכה הציתו בלבו את אש אהבתו מחדש — והאש הגדולה הזאת כמעט שרפה את רגשותיו הראשונים, את זכרון עמו וזכרון עמיליא... איזה מים יעצרו כח לכבות את האש הלוהטת הזאת ? —

הוא התפלא אז בקרבו: „איך עלה על דעתו להפרד מקלארה? היוכל להפרד ברצון עצמו מחייו ? היוכל לעזוב את נפשו ?...

וברגעים ההם נדמה לו, כי גם אהבתו לארץ מולדתו רבתה שבעתים. בדמות אהובתו הנעימה הוא רואה גם את דמות ארצו הנחמדה. גם היא יעלת חן כמוה. גם היא מלאה חן ונועם...

הוא לא יוכל הפרד מהן. —

הוא לא מצא די און בלבו גם לגלות לה את סודו... הוא לא הרהיב עוז בנפשו לחלל את קדושת הצחוק הערב המרחף על פניה... מי אכזר ויקדיר את המצח הנעים הזה בעננת עצבת ? מי יהין להזיל דמעה מהעינים היפות והתמימות האל ? —

בפעם אחרת יגלה לה את סודו — חשב בלבו.

היא התבוננה אליו פעמים אחדות ותרא את הרוח הכהה הנסוכה ע.יו.

— מדוע זה שבת עצוב רוח מקורדובה? — שאלתהו קלארה בדאגת נפש.

— הלא תדעי את גזרת **גרוש היהודים** מארצנו בעוד ירחים אחדים! — ענה מיגואל — והאם לא תדאב נפש כל איש ישר ואוהב ארצנו על האסון הגדול הזה, על אסון מאות אלפי אנשים צדיקים ואסון ארצנו האהובה אשר תשפל עד עפר בהגרש ממנה מבחר בניה החרוצים? ואת, קלארה, האם לא תעצבי על הדבר הנורא הזה?

— אבל מה יועיל העצב? — השיבה קלארה באנחה — ואולי עוד יתעשתו המלך והמלכה להעביר את רוע הגזרה הזאת, אשר גם רבים מתושבי הארץ הקתולים מתרעמים עליה? גם אבי, הקתולי הארוק, יתמרמר אל הפקודה הזאת.

— האמנם? — קרא מיגואל ושביב תקוה נוצץ בעיניו...

אבל בימים הבאים, בבואו בחברת שרי הממשלה ורבי העם, נוכח לדעת כי התקוה הזאת תקות שוא היא, כי **טורקומדה וקסימענעס** מנצחים על דבר גרוש היהודים ועומי נפשם — והמה יסכלו עצת כל ישרי הלב והחרדים לטובת הארץ באמת. ולנגד טורקומדה וקסימענעס אין כל עצה ואין כל תחבולה. —

וכה עברו שבועות אחדים ומיגואל לא גלה עוד את סו.ו לקלארה.

„בפעם אחרת יגלהו לה" — החליט בכל פעם.

ופתאם נקרא מיגואל, על פי פקודת הממשלה, ללכת הוא וגדודי צבא אחרים לגראנאדה, כי יצא הקול אשר הערבים המנוצחים מתעתדים למרוד בממשלה ולהתקומם נגד שרי המשטר הקתולים אשר העמידו בעיר, ודרוש אפוא להרבות שם חיל המצב וגם שרי צבא גבורים כמיגואל וחבריו.

הדבר הזה העציב את מיגואל מאד. הוא חש בנפשו, כי בעתים הסיערות הללו דרוש לו להיות בחברת נפש אהובה, אשר תהיה לו לנחומים ושעשועים, אשר תעודד את לבו במלחמתו את חרות, אשר

הוסיף עצמה לרגשי אהבתו את קלארה. — הוא נפרד מעמיליא וגם מקלארה יפרד עתה. —

אבל העצב לא הועיל מאומה. עליו היה לשים פעמיו לדרך.

הוא בא אל בית קלארה להפרד ממנה ואבותיה.

ובהודיעו אותה דבר הפרידה חורו פניה כסיד ותהי כהלומה: עוד הפעם תפרד מעלי, מיגואל! — קראה קלארה בקול בוכים — הזה הוא גורל אהבתנו? להפרד ולהפרד! האם לא יבוא פעם הקץ לפרידות כאלו? הבגלל זה אזכה להתענג לעתים קצרות בחברתך, יקירי, למען אחוש יותר את תמרורי הפרידה? —

— אבל, קלארה! — קרא מיגואל רכות — זאת היא חובתנו לארץ מולדתנו הדורשת מבניה עוד קרבנות יקרים מאלה.

— ומתי יבוא היום אשר תהיה כולך שלי? — שאלה קלארה בעצב.

— היום הזה לא יבוא לעולם! — ענה מיגואל — גם לך גם לארצנו חלק בי; ובעת אשר תקראני ארצי לבוא לעזרתה אתפרץ גם מבין זרועות אהובה כמוך ללכת לקול הקורא. וגם עליך, יפתי, לוַתֵּר תמיד מתענוגיך ומשושך לטובת ארץ מולדתך.

ויפהד מעליה.

XVII

בכל הערים אשר עבר בהן מיגואל שמעו אזניו קול תאניה מקרב קהלות היהודים. גזרת הגרוש הקיפה את כל הארץ ותגדל הזעקה בכל תפוצות ישראל בספרד. הגזרה הנוראה היתה להם כשואת פתאֹם אשר לא שערוה ולא עלתה על לבם. גם בקרב הנוצרים נמצאו אנשים אשר זעקו חמס על הפקודה הזאת. ביחוד נמצאו כאלה בקרב מרום עם הארץ, אשר נפשם מרה עליהם גם על חפשם הנגזל מהם בידי הכהנים החשוכים, ויפחדו גם לנפשם מהות קנאתם הזועמה.

ומיגואל התבונן לכל אלה ולבו נשבר בקרבו. —

ובגראַנאַדה גדלו המבוכה והתאניה שבעתים. היהודים ישבו שם עד כה בצל ממשלת הערבים ויתענגו על רוב שלום ומנוחה. המה לא

ידעו תגרת יד האינקוויזיציה וקנאת הדת הזעומה. לא הדריכתם מנוחה — ובנפול העיר בידי הספרדים גז שלומם ויעף ויהי גורל אחד להם וליתר אחיהם בספרד, וגזרת הגרוש היתה להם כרעם אדיר ואיום. הם התיפחו ויילילו ברחובות קריה. אלה השתוללו וירוצו כמשוגעים בחוצות העיר ואלה פנו אל נכבדי העיר וגדולי השרים ויתחננו לפניהם, להיות להם לפה אל המלך והמלכה להעביר את רוע הגזרה. רבים מהם עשו חווה את המוירים הנרדפים ואת ה„נוצרים החדשים" אשר ביתר ערי ספרד: לעמוד על נפשם בחרב וחנית; אבל הנבונים בעם הבינום לדעת כי מחשבתם מאפע והיא לא תצלח, ועליהם אפוא לשאת ולסבול ולבטוח בה' כי ירא בענים ולא יעזבם.

הוא ראה את גזל משפט עמו לעין השמש ולבו התחמץ בקרבו. בפקודת הגרוש נאמר כי הרשות להמגורשים לקחת אתם את כל הונם ורכושם, ולעומת זה נאסר עליהם להוציא מהארץ כל זהב וכל כסף!...

„מה נתעבה היא הערמה הזאת".

מראה אומץ לב אחיו ובטחונם החזק באלהי אבותיהם הפליא את לב מיגואל מאד. הם היו בעיניו לסמל הגבורה, האמונה והבטחון. לוחמים אדירים הם, לוחמי מלחמת האמת. — המה נלחמים את הזאבים, המכתירים אותם מסביב, מלחמת האנושית...

מלחמת רגשותיו שבה להתעורר בקרבו... מראה ענות אחיו יום יום משך אותו אליהם יותר ויותר. הוא חפץ להתערב בהם, להתענות עמהם — מה נשגב הוא להמנות בין מעונים בגלל האמת!... ומדי חשבו כזאת רחפה לפניו תמונת עמיליא והיא מבטת אליו בעינים לוהטות ומפיצות מבטים־רמחים... המה דוקרים את נפשו בלי חמלה... וברגעים כאלה רחפה לפניו גם תמונת קלארה — ושתי התמונות האל נצבו כאויבות זו לעומת זו ותהיינה בעיניו כלוחמות אשה את רעותה וכנכונות להתנפל זו על זו בשצף קצף. —

ועמו וארצו נצבו גם הם כצרים זה מול זה...

ומה יעשה הוא?...

היבוא קץ למלחמת רגשותיו? — התמרמר אל נפשו — מתי תחדל נפשו מהקלע בתוך כף הקלע לרגעים? האם לא תחדל המלחמה לעולם? האמנם ישאר פה ונחם־לבו יענהו כל ימי חייו?... מה נורא הוא הרעיון הזה! — —

קֵץ ארבעת הירחים קרב לבוא. עוד מעט ויבוא היום הנורא, יום הגרוש, וכל אשר קרב זמן הגרוש גדלה המלחמה אשר בקרב לב מיגואל... את רעיונות רבים כבר הסכין, אבל לא הסכין עוד את הרעיון להפרד מעל אחיו בני עמו פרוד גמור — —

עדת היהודים בגראַנאַדה קראה עצרה וצום, וכל בני העדה למקטן ועד גדול, גברים ונשים, זקנים וטף, נקהלו אל בית התפלה הגדול והנהדר אשר בטבור העיר, לשפוך נפשם לפני ה׳ ולעורר עליהם רחמי שמים. גם מיגואל בא אל בית התפלה, אחרי החליפו את בגדי השרד אשר לבש בבגדי אחד העם לבל יכירוהו. מיגואל לא הבין את התפלה העברית, אבל המחזה כלבד עורר את לבו מאד:

בכית אלפי אנשים ונשים מלאה את כל הבית — היא היתה בעיניו כבכית האומה הישראלית... בכית אומה נעלבה... אומה שלמה בוכיה — מה עצומה ונוראה היא בכיה כזאת! — היא קורעת ארץ ושמים, אבל לא לב אכזרים... בעת הזאת בוכים כל יהודי ספרד. גם עמיליא בוכיה... בכיתה מתערבת בבכיה הזאת, בבית האומה...

גם הוא בכה. דמעות שקטות וקדושות התגלגלו על לחייו...

לו יכל לשכח את קלארה ואת ארצו, לשכחן לנצח, ולהתאחד את הבוכים האלה!... אבל איזה כח נעלם ימשכהו אליהן? האין זה כח בשפים? —

אז עלה רב העדה הבמתה ויחל לדרוש לפני העם.

מיגואל הקשיב אל הדרשה ולבו נמס בקרבו.

„אחים יקרים! — השמיע הדורש בקול מר מאד — עת צרה היא העת הזאת לבית יעקב יושב ספרד, לא היתה כמוה מיום גלות ישראל מעל אדמתו. הן אתם יודעים כי כגן עדן היתה הארץ הזאת לבני ישראל לפנים. הארץ נחשבה להם לארץ מולדת שניה; בה התענגו על רוב טוב ושלוה, ובה הרביצו תורה וחכמה, הקימו בתי מדרש ללמודי תורתנו הקדושה ויפיצו את מעינות לשון הקודש חוצה בפיוטי תפלה ושירים יקרים. אבותינו ואחינו גדלו והצליחו ויעלו במעלות השלטון; ובכל זאת היו רדים עם אל ונאמנים עם קדושינו — אבל ה׳ חפץ דכאם וימסור את הארץ בידי אחרים, ומאז היתה הארץ ליהודים לתופת, מאז שופך בה דמי עמנו כמים ומבשרם לא שבעו... ועתה יגרשו את כלם מקרב הארץ... ואם אחינו אשר ביתר ארצות ספרד כבר הסכינו את הרדיפות

והמצוקות ויטו שכמם לסבול זה כבר — מה מר הוא גורלנו אנחנו יושבי גראנאדה. אנחנו הן התענגנו על רוב שלום וטוב עד עתה, עוד כבודנו חדש עמנו, זה עתה ההפך עלינו הגלגל, זה עתה שקעה שמשנו, והפצע עודנו חדש בלבנו... אבל צדיק הוא ה׳ ולא יעשה עול במשפט ואין לנו להרהר אחרי מדותיו חלילה. אין זאת כי לא הלכנו בדרכי אבותינו הצדיקים ונחטא הרבה מאד, כי הרבינו להתערב בעם הארץ וללכת בדרכיו, כי עברנו גבול ונפר חוק... אך לא אעיר עתה אזניכם למוסר. לא אזרה מלח על פצעי לבבכם. האסון גדול מאד. אנחנו בלנו, נשינו וטפנו, נגלה מהארץ גלות שלמה, כעדת זאבים טורפים, כמזיקים לחברת האדם, ובידינו אין כל. כל אחוזותינו וקנינו ישארו בארץ, בתי מדרשנו ותפלתנו יהפכו לזרים — ועצמות אבותינו החביבות גם הן תשארנה לבדן בארץ. אוי מה היה לנו! — ואם חטאנו לה׳ אלהי אבותינו הנה צדיקים אנחנו מהם ולהם לא הרעונו מאומה. אנחנו יודעים את בור לבנו ונקיון כפינו לגגרם — אבל גמסור דיננו לשמים. הוא יריב את ריבנו וינקום את נקמת בניו מרודפיהם.

ואולם עתה עלינו להתבונן אל דרכינו ולשוב לאלהי אבותינו בתשובה שלמה. אל נבגוד חלילה בברית עמנו. אל יתענו האור המתעה אשר יראו לנו אויבינו כי אור מתעה הוא. חלילה מאחד מאתנו לבגוד בדת אבותיו ולדבקה באמונת אויביו למען ישאר בארץ. — אל יפת לבו לעשות כמעשי אבותינו ואחינו האנוסים לפנים ביתר ארצות ספרד, לבחור בדת השלטת אם גם אך לעין יראים, כי הלא יודעים אתם את גורל האנשים ההם המר מאד. המה צפוים בכל רגע אלי הרג ושרפה ולמרות זהירותם והסתתרותם יפלו רבים מהם בפח האינקוויזיציה ואחריתם להכרית. ומה יהיה גורל הנדחים האלה בגלות היהודים מארץ ספרד? הלא בניהם אחריהם יגדלו ללא תורה וללא דת ודור יבוא יתערב בקרב עם הארץ ולא יודע כי בא אל קרבו. ידעו אפוא אלה מוגי הלב, כי אם יעשו כדבר הזה, אין להם עוד כל חלק ונחלה בישראל לנצח! — עלינו אפוא לעשות כמעשי אבותינו הצדיקים, בכל ארץ וארץ, אשר חרפו נפשם גם למות על קדושת ה׳. ועל אחינו האנוסים לעזוב עתה לאט, לאט את הארץ ולהסיר את מסוה השקר אשר על פניהם ולצאת לארצות אחרות

אשר יוכלו לעבוד שם את אלהי אבותיהם באין מפריע.— עלינו כולנו להיות עתה גם אחים לצרה זה לזה, לתמוך בידי אחינו העניים ולכלכלם בלחם עד בואם אל המנוחה בארץ אחרת. בעת צרה יגלה תמיד הרוח הישראלי המרומם בעצם קדושתו.

עתה, אחי, לכו ונשתטחה על קברי אבותינו הצדיקים ולקחנו אתנו את מצבות הקברים, לבל תחוללנה בידי זרים ונכין את עצמנו לדרך, ובבוא יום הגרוש נקח את מטה הנודדים בידנו ועזוב נעזוב את הארץ בלב מלא אמונה ובטחון בה׳ אלהי ישראל כי ירא בענינו ויחלצנו מצרה וישלח אלינו את משיח צדקנו והביאנו לציון ברנה, אמן!".

הדרשה הזאת הרעישה כל עצבי מיגואל... היא נדמתה בעיניו כמוסר כלימתו. נדמה לו כי הדורש פנה בדבריו אך אליו ואותו כנה בשם „מוג לב" ואותו הוציא מכלל ישראל... כל עת הדרשה עמד כנשפט לפני כס השופט וכל מלה ומלה היתה לו ככתב אשמתו...

הוא הכיר עתה בנפשו כי מלחמת הרגשות תגבר בה מיום ליום, כי לרגעים יתעורר בלבו החפץ לעזוב את קלארה וארצו ולהספח אל הגולים... והחפץ הזה נלחם את רגשות אהבתו בגבורה נמרצה — ומי יודע אם לא ינצח?...

מה טוב היה לו היה מורו-דודו עתה בחיים!... עתה לא היה מכחד עוד ממנו דבר... והוא היה לו למדריך טוב.

עליו היה לשוב עם חילו טולידאה עוד לפני הגרוש

XVIII

ביום 2 אויגוסט שנת 1492, הוא יום התשיעי לחודש אב למספר היהודים, בבוקר.

דונה קלארה די הענריקעץ יושבת לה לבדה בגן אשר מאחורי הבית, על פניה מרחפת עצבת קלה. היא תפושה במחשבות רבות...

„מדוע יתמהמה ככה? היא שמעה כי כבר שבו גדודי צבא אחרים מגראנאדה והוא לא שב עוד. הימים האחרונים יארכו לה מאד, גם שנתה תדד מעיניה בלילות..."

ברגע ההוא זכרה את פרידתו האחרונה ממנה. איזה עצבת נעלמה שכנה אז על פניו — מה סבתה? מעת הכירה אותו יודעת היא אותו לעצוב־רוח לעתים, אבל לא במדה כזאת... איזה דבר לאט עמו? הדאבה נפשו לגורל היהודים המגורשים? אולי כן הוא! גם היא תצטער על גורל האֻמללים, ואולם — לבו רחמן מלבה. הוא מלא אהבה וחמלה לכל בני האדם אין קץ —

ברגע ההוא בא מַריא הגנה ותעמוד על ידה.

— סניורה! — קראה מַריא בפנים צוהלים — לכי ונבוא הביתה ואיטיב שערותיך והחלפתי שמלותיך ויצאנו לראות במראה גרוש היהודים מקרב עירנו. הלא חג היום ליושבי טולידה, חג לארצנו ולדתנו! —

— לא אלכה לראות באסון אלפי אֻמללים! — ענתה קלארה בעצב.

— למה תדברי, סניורה, כדברים האלה? — קראה מַריא בתמהון גדול — המותר לרחם על היהודים הארורים ולנוד להם?..

איזה קול צעדים נשמע מבינות לשיחים. כעבור רגעים אחדים נראה מיגואל מרחוק.

והוא הולך וקרב אל מְקום מושבה.

תרועת שמחה פרצה מפי קלארה. היא רומזה למַריא לעזוב את הגן והיא קמה ממקום שבתה והלך לקראתו בזרועות פתוחות.

— מה שלומך, אהובי? — קראה צוהלת, אבל פתאם עמדה על מקומה ותתחלחל מאד. היא הביטה אל פני מיגואל והנה הם חורים כסיד, עיניו תועות ומזרות מבטים מוזרים וכל יצורי גוו ירעדו מאד.

— אויה! מה היה לך, מיגואל!? — קראה העלמה מלאה חלחלה ונמוגה מפחד — החולה אתה?

— הרגיעי רוחך, קלארה! — קרא מיגואל בהתאמצו להסתיר חרדתו ויחזק ביד ימינה באהבה וישקה במו פיו — זה עתה באתי העירה ואמהר לבוא אליך ואני עיף מעמל הדרך. ומה שלומך את, קלארה?

— שלום לי! — ענתה קלארה בהתרפקה עליו — אבל נשב נא כראשונה ואחר נדבר.

המה ישבו על אחד הפספלים ממול שבכת הגן הפונה אל הרחוב. היא הניחה ידה על שכמו ותקרא: „אבל, מיגואל, כבחרת אני

בך כי דבר לאט עמך . . . ואיזו עצבת נסתרת תלחץ את לבך — —

— כן , קלארה ! — קרא מיגואל בקול רועד — ועתה הכוני נא לקראת הסוד הגדול אשר אגלה לך הפעם . . .

היא לטשה עיניה למולו בתמהון גדול .

— דעי לך, קלארה, כי לא בן עמך אנכי! —

— איך ? . . בין איזה עם ? . . גמגמה קלארה בלשונה .

— יהודי אנכי !! —

פניה חורו כשיד, קור עבר בכל יצורי גוה ותרעד . . . ידה צנחה מעל שכם מיגואל ותרחק ממנו מבלי משים . . .

פניה הביעו איזו מלחמה פנימית עצומה . . .

ברגע ההוא עלה פתאם על לב מיגואל זכר איזאבעללא אהובת מורו . . . הוא חש את עצמו כנעלב גדול מאד . . .

„אכן רגש הוא באדם — חשב מיגואל בקרבו ברגע ההוא — והרגש הזה הוא יליד התיים . . . ולמרות אהבתה אותו זר הוא לה מעתה" — —

— אבל מה לי ולדתך ? — קראה קלארה בקול בוכים כעבור רגעי מספר — ואנכי אוהבת אותך , תהיה מי שתהיה . והאם לא הוכחתני , מיגואל , כי כל בני האדם שוים בעיני האלהים ? . . .

היא שבה להתרפק עליו .

אור נפלא ומוזר באחד נשקף מבבות עיניו : נפש — יקרה — את — גמגם מיגואל מתרגש ויבט אל תוך עיניה זמן רב . . .

היא חבקתהו בזרועותיה ותשק לו במצחו .

— לא ארף ממך, מיגואל , אף כי יהודי אתה — קראה העלמה ודמעות נתצו בעפעפיה . . .

דבריה האחרונים שרטו שרטת בלב מיגואל . . . היא תרגיש תמיד כי יהודי הוא . . . ועל לבו עלו פתאם דברי מורו ודודו על דבר בני דתות שונות כי יבאו בברית הנשואין : „המה לא יוכלו סתום את הפרץ שביניהם , וגם אם יסתמוהו פעם תבוא כל רוח מצויה ותסיר את הפקק מעל פיו והפרץ יגלה שנית" . . . האם לא תהיה כזאת גם ביניהם ? —

אחד העורבים השמיע קול צריחה מוזרה ומיגואל כמו התעורר מתרדמת חשקו ויתגודד . . . תמונת עמיליא עברה לפניו ברגע ההוא ברוח ופניה מביעים בוז ושאט בנפש נורא : „יהי אלהי הבוגדים עמך !" צללו

דבריה באזניו כרעמים אדירים... ובעקב תמונת עמיליא אחזו עוד תמונות רבות: אביו הנרצח בידי האינקוויזיציה, מורו המת ואיזאבעללא, לואיזה ודון פּרנקו... וכל התמונות האל עברו בלולות לפניו והשקנה ותהימנה... ולבבו הלם בקרבו מאד...

פתאם הגיע לאזניו קול המולה העולה מן הרחוב. הוא העיף עיניו להתבונן מבעד לשבכת הגן אל הרחוב והנה—פלצות וזועה... ענן אבק גדול עולה השמימה. מחנה כבד ברחוב. יהודי טולידא יוצאים את העיר ללכת בגולה — בהם זקנים וטף, ישישים ויונקים, חולים ויולדות, ועל ידם הכבודה אשר ברגליהם: מטות ושלחנות, כרים וכסתות וכלים מכלים שונים...

עיני מיגואל חשכו מראות... דמי עורקיו שטפו במרוצה וירתחו כסיר... מלחמת רגשותיו התחוללה ברעש גדול... איזה כח גדול וכביר ימשוך אותו אחרי הגולים... איזה אויב נורא משתער עתה על אהבתו א.ת קלארא ואת ארצו...

וקול הפעמונים נשמע מכל פנות העיר... בא הרגע הנורא, רגע צאת בני ישראל מארץ ספרד— ופני מיגואל נעוו משמוע... הוא אטם את אזניו—אבל לשוא... צלצלי הפעמונים הולכים הלוך וגדלים, הולכים הלוך וחזקים, והמה חודרים עד הנפש... המה מרתיחים את הדם... המה מציתים את העצבים — אש גדולה מתלקחת בקרבו... היא לוהטת את לבו... מה נוראים הם הצלצלים האלה!!—

. . . .

„הפעמונים האלה מגרשים גם אותו מקרב הארץ: צא, יהודי טמא! לך לך מהארץ הזאת!" —

ומה נורא המחזה ברחוב! פנים מפיקים פלצות, עינים מזרות אימה, דמעות־גפרות... ויללה עצומה, יללת זקנים וטף, יללת ישישים ויונקים, יללת חולים ויולדות, מחרשת אזנים ומרגזת עולם... מה איומה היללה! —

עיני מיגואל מלאו דם, פניו להטו וכל יצורי גוו רעדו מאד...

„לא! לא אשאר בארץ... עזוב אעזבה..."

— מיגואל! מיגואל! — יללה הנערה בחלחלה למראה פניו המפיצים בלהות ולמראה גוו הרועד — אוי לי, מה היה לך? נסורה נא מהמקום הנורא הזה...

ולעומת הילֹלה האיומה ישמע קול מוזר ופרוע, צחוק אכזרים ולעג הוללים, קול ההמון המשתובב, קול הרודפים אחרי הגולים האֻמללים, המעפרים בעפר וזורקים אבנים, קול קוראים: „מות ואבדן ליהודים!!"

— מיגואל! — שבה קלארה להתחנן באמצה אותו אל לבה — נסורה נא מזה!

אבל פתאֹם התפרץ מיגואל מבין זרועותיה ויקם ממקום מושבו ויניע בראשו לכל עבריו: „לא! — נהם בקול בוכים — לא ארבק בך, קלארה! לא אעזוב את עמי! לא! לא אשאר פה. אל עמי! עמו אנכי בצרה! אצא אתו בגולה, אהיה לו אח לצרה!" —

— מיגואל! מיגואל! — יללה הנערה — למה תדבר דברים נוראים כאלה?

— שכחיני, קלארה! שכחיני ומצאי לך איש מקרב בני עמך. היי שלום, קלארה!

ובמעוף עין אחד חלף על פניה וימהר ללכת אל מוצא הגן. אזניו הקשיבו מאחריו יללת אהובתו — אבל לא חזר לאחוריו. ויצא את הגן. —

הוא מהר וירכב על סוסו אשר נשמר על יד מבוא הגן בידי רכבו ויצו את הרכב לשוב לביתו והוא רכב לו לבדו מאחרי הגולים.

הוא חפץ להשתער על האספסוף הרודף אחרי הגולים ולהניסו בחרבו — אבל ירא לנפשו פן יעיר בזה חשד... ויפן אל השוטרים העומדים בצדי הרחוב ויגער בם על עמדם מנגד ומחרישים למראה פרעות האספסוף, למרות פקודת המלך והמלכה לשמור על היוצאים לבל תאונה אליהם כל רעה; ודבריו, כדברי שר צבא גדול ונודע לשם, פעלו את הפעולה הרצויה ויחלו להדוף את האספסוף אחור ולבלי תת אותו לקרב אל המחנה.

גבורים כמוהו דרושים עתה לעמו — חשב מיגואל בקרבו — ועל כל אלה אשר רוח גבורה נוספה בהם להגן על עמם ולהצילו מכף השואפים לבלעו. כן, מגינים ושומרים דרושים עתה לגולה האֻמלל?...

הוא רכב לו אחרי הגולים. אבל פתאֹם הטה את סוסו לעבר אחר. הוא ירא לנפשו פן יעיר עליו חשד מרגלי האינקוויזיציה ולקחוהו מעם הגולה והקדישוהו לקרבן האויטא-דא-פֿע! ולכן עבר דרך רחובות קיצונים ושקטים עד הגיעו אל מחוץ לעיר, ושם — נספח אל מחנה הגולים ויתבולל

בתוגם בקול בוכים ונפש הומיה... הוא חפין אז לחבק את כל אחיו האֻמללים בזרועותיו ולבכות על צוארם באין הפוגות...

XIX

עוד הפעם הביטו הגולים לאחור, עוד הפעם נשאו את עיניהם אל עיר מכורתם אשר ישבו בה הם ואבותיהם ואבות אבותיהם זה רבות בשנים; עוד הפעם נשאו את עיניהם אל כל מחמדיהם אשר השאירו בה, אל קברות אבותיהם החביבים להם; עוד הפעם נאנחו מקרב לב ונפש; עוד הפעם הזילו דמעה מעיניהם — ואחר נשאו את רגליהם ללכת הלאה, הלאה...

אנה יפנו הגולים האֻמללים האלה? — ישאל מיגואל את נפשו.

נורא ונהדר כאחד היה מחזה הגלות מסביב... כל הדרך מלאה אלפי גולים, איש איש וצרורו בידו או על שכמו, רובם הולכים ברגל ומעוטם רוכבים על סוסים או נוסעים בעגלות — רבים מהם נושאים ספרים בידיהם וספרי תורות צרורים בארגזים ורבים — מצבות קברים... מה חלק העם האֻמלל הזה אם לא מצבות הקברים? מצבות קברי העבר וספריו — הם המה כל חלקו בחיים...

וכל אשר הוסיף מיגואל להתבונן אל מחזה הגלות מסביב — מלא לבו המון מחשבות רוממות ומרורות... קהל גדול של אלפי אנשים נסחים ממקומם ומגורשים מחוץ למתנה כמצורעים — ובשביל מה? בשביל כי לא יתפצו לבגוד במורשת אבות...

עדת הגולים היתה בעיני מיגואל כמחאה חיה וקדושה, מחאה נגד בני האדם, מחאה נגד השמים וצבאותיהם...

הוא הביט פעמים רבות לאחור... מה השאיר שמה? את לבו, את כל מנעמי חייו —

ומחזה הפרידה הנוראה עבר לפניו לרגעים... הוא התאמץ להסיח את המחשבות האל מלבו... הדעת כי גם הוא הולך בגולה רוממתהו בעיני עצמו... עתה הוא גבור באמת... הוא נלחם את אויב נעים ויוכל לו. הוא נלחם את אהבתו את קלארה וארצו וינצחה...

אבל, פעם בפעם, שבו זכרונות קלארה וארצו לעלות על לבו...
הנה כי כן נפרד מהן לנצח — דמעות עיני קלארה שבו לנוצץ לנגדו וקול יללתה שב לצלצל באזניו ואיזה כאב פנימי הכאיב את לבו... ולרגעים נשא את עיניו אל שמי התכלת הטהורים, אל השמש הנעימה ואל הדר הטבע מסביב — ומה קשתה לו פרידתו מהם. איפה ימצא לו שמים טהורים כאלה? מה יתן לו תמורת הררי ספרד הנפלאים ונהר הגוואדאלקאָוויר? — —

ומה יהיה גורל שתיהן? היא נבל תבול... היא לא תשכחהו כל ימי חייה... וגם הארץ הבוק תבוק בלעדי היהודים...

ופתאם עלה רעיון על לבו: אביו ודודו יביטו עתה אליו ממעון שדי וישמחו. הוא לא בגד בהם, הוא נשאר בן נאמן להם. —

וברגע הוא עלה על לבו זכרון עמיליא: „לו ראתה אותו עתה, כי עתה לא הביטה אליו בבוז כמלפנים"...

ובזכרו אותה חש כאב עצום בלבו: הוא נפרד ממנה — האם לא ימצאה עוד? לו ידע אז כי גם הוא ימנה בגולים העזב אותה? — הוא נשאר עתה בודד באמת, בלי קלארה ובלי עמיליא... מה מר הוא להשאר בודד ועזוב אחרי רוב אהבה כזאת. — —

איפה היא עתה?.. גם היא בין הגולים — אבל איפה? הנשארה בקורדובה עד יום הגלות? —

מה מאֻשר היה לו מצא אותה עתה, לו היתה לו עתה חברה נעימה כמוה! —

הוא רכב לו הלאה תפוש במחשבות רבות...

פתאם נשא את עיניו וירא במרחק איזו עשרות צעדים ממנו הולך איש זקן, שחות ונדכא וכמעט אין בו כח ללכת, ועל ידו נערה אחת הולכת לאטה: „אלכה ואושיבה את הזקן הנדכא על סוסי ואנכי אלכה לי ברגל" חשב מיגואל. הוא הבקיע לו דרך בין המחנה לגשת אל הזקן ופתאם הסבה הנערה את פניה והנה — אל! היא עמיליא!..

הוא קפץ מעל הסוס. עיניו ברקו ברקי גיל ופניו הביעו עליצות אין קץ.

ועמיליא לא חכתה עד אשר יגש אליה. היא מהרה אליו ותפול

על צואריו ותבך: „אחי! אחי אתה, מיגואל! א ח מ ל ד ה — וגם אתה בין הגולים, ברוך תהיה לי ולעמנו!"

מיגואל לא האמין למשמע אזניו: „הזאת היא אחותו הנגנבת? העל בן נקשר אליה ככה בעבותות אהבה נאמנה כזאת"?

— עמיליא! — קרא מיגואל מתרגש ויחבקה בזרועותיו וישקה פעמים אחדות — האת אחותי מלדה? מה אנכי שומע? —

— נקרבה נא, אחי, אל אבי הזקן וידעת את כל — קראה עמיליא במשכה אותו אחריה.

— אבי! — קראה הנערה בוכיה ושומחת בהציגה את מיגואל לפניו — זה הוא מיגואל סאן סאלואדור!"

הזקן התרגש ויחבקהו בידיו הרועדות: „אתה בן חתני היקר כריסטובאל! אנכי הייתי הותנו. לפנים נקראתי בשם די אבולפיא ואחר שניתי שמי למען הסתר מהאינקוויזיציה. רבות חטאתי נגד אביך... אנכי נתעיתי להדבק בכל לבי בדת הקתולית ולקנא קנאתה, ואגנוב את בתו ממנו, ובגללי כבלה גם היא הרבה. גם את דבר מות אביך ע"י האינקוויזיציה ידעתי — רבות חטאתי נגדו; אבל כבר נחמתי על משוגתי וכבר סבלתי הרבה בכל חטאתי — וה' יכפר לי על כל. גם אתה, בני, כלה לי על עותתי נגד אביך הישר באדם. את אחותך גנבתי ממך — ועתה אשיבה לך. וברוך השם כי אין לך לבוש באחותך המחונכה על ידי".

— לסלוח? — קרא מיגואל מתרגש — ובמה אודך על הסגולה היקרה אשר נתת לי? במה אודך, זקן, על האחות אשר שמרת למעני?

ובדברו חבק עוד הפעם את עמיליא בזרועותיו וישק לה בלי הפוגות.

המה הושיבו את הזקן על הסוס וירכב לו אט והמה הלכו להם על ידו.

— הנה כי כן שבתי לראותך, עמיליא, ובצירה חדשה, בצורת אחות! — קרא מיגואל שמח — לאושר כזה לא קויתי עוד.

— וגם אנכי כבר נואשתי מראות את פניך עוד — קראה עמיליא.

— ואיך באת מולידאה? — שאלה מיגואל פתאם.

— שמע נא את אשר אספר לך: בעבור שבועות אחדים אחרי הפרדך ממני רפתה מחלת אבי הזקן מעליו ויחל לשוב לאיתנו, אז

ספרתי לו על אדותך, גם את תולדות חייך ספרתי לו — ושוה נא לנגדך עליצות נפשי וראבוני גם יחד באמרו אלי: „התדעי, עמיליא, מה הוא שר הצבא הזה לך? הנני לגלות לך דבר אשר העלמתי ממך עד כה. הנני לגלות לך מי היה אביך: „כריסתובאל סאן סאלוואדור! את היא בתו הנגנבת ממנו על ידי". —

מה רבתה אז שמחת נפשי בהודע לי כי האיש אשר אהבת אחות אהבתיו אחי הוא באמת — אבל מה התאבלתי אז על פרידתך ממני ועל אמרך לבגוד בעמך... אז החלטנו אני ואבי הזקן לשום פעמינו לטולידא ולראות את פניך. „תדע, למצער, מה אני לך — חשבתי בלבי — ואם עוזבת את הנערה הזרה לך אולי לא תעזוב את אחותך. ואם אחרי כל אלה תשאר עוד בארץ תו"ע למצער, כי בגדת גם בעמך גם באחותך". אז באנו לטולידא. אבל מה גדלה מבוכתנו בהודע לנו כי אינך בטולידא כי יצאת את החיל לגראנאדה. ללכת אל העיר ההיא יראנו לנפשותינו בדעתנו כי הנזיר מוואלאדאליד יושב שמה והוא אחד המפקחים הראשים על מעשה המרת הדת. גם לא עצר אבי הזקן כח ללכת דרך רחוקה כזאת והכסף גם הוא אזל מכלינו. אז נשארנו בטולידא ונחכה מיום ליום לשובך עם החיל מגראנאדה. אבל תקותנו לא באה, כי היום בבקר דרשתי לשכנך ויאמרו לי כי עוד לא שבת — ובכן יצאנו את הגולה בפחי נפש ויגון רב: ומה מאשרה אנכי עתה במצאי אותך פה בתוך הגולה. — —

— הנך רואה, עמיליא אחותי! כי לא בגדתי בעמי. היום בשעה העשירית בבקר שבתי מגראנאדה ואלך כרגע אל קלארה. אמנם רבות נלחמתי אתי ועוד מעט ונשארתי שמה... אבל אהבת עמי נצחה לאחרונה ואעזוב את קלארה ואת ארצי ואלוה אל הגולים. — אמנם בכאב לב ודמעות עינים נפרדתי מהן. גם התאבלתי על עזבי אותך ויהיו לי געגועים רבים עליך, כי אמנם אהבתיך אהבת־אח גם מבלי דעת כי אחותי את באמת — אבל עתה שבע רצון אני... והיתה לי אהבת האחות תחת אהבת האהובה ואהבת העם תחת אהבת הארץ... האף אין זאת, עמיליא אחותי? —

— כן! אחים לצרה הננו עתה לעמנו ואחים לצרה זה לזה. והצרה הכללית הזאת תקשרנו ביתר עז. —

המה החשו רגעים אחדים.

— בספרך לי תולדות חייך — קרא מיגואל אחרי דומיה קצרה — אמנם התעורר חשד בלבי: אולי אחותי את? אבל שם אביך הזקן אשר אמרת לי שם את חשדי זה לאל, בדעתי כי שם חותן אבי היה די אבוֹלפיא.

המה הסבו את פניהם ויביטו לאחור... המה כבר הרחיקו כברת ארץ מן העיר. אך ראשי המגדלים עוד נראו פה ושם.

— שנינו השארנו שמה נפשות אהובות — קראה עמיליא בדמעות בעפעפיה — אבל אהובתך נשארה ב ח י י ם ואהובי ירד א ל י ק ב ר — ובאופן מבהיל ונורא...

מיגואל נאנח ויגד לה מאד.

— אבל — קראה עמיליא כעבור רגע — לא עתה העת לשית לב לדאגות עצמנו. הדאגות הללו צריכות להרחות מפני הדאגה ה כ ל ל י ת, דאגת העם וצרותיו.

— איפה נלכה? — קרא מיגואל פתאם בנשאו את עיניו אל מחנה הגולים — לאיזו ארץ נשים פעמינו? אולי נלך פ ו ר ט ו ג ל ה, כי קהל גדול מאחינו אומר להתישב בארץ הקרובה הזאת.

— לא! — קראה עמיליא — לא נתישב בארצות ה ק ת ו ל י ם. יודעת אני מראש כי בקרוב יגרשו את היהודים גם משם. אנחנו נשים פעמינו ארצה תוגרמה. בצל ה מ ו ש ל מ נ י ם ראו אחינו מנוחה כי טוב וגם עתה נמצא מנוחה בקרב בני דת האיסלאם.

— הגם את תאמיני כי הדת היא הנסבה לשנאת הקתולים אותנו? —

— אם לא הנסבה, למצער, ת ו א נ ה היא להם להתגולל ולהתנפל עלינו —

— ומה יהי קץ הנדודים האלה? — שאל מיגואל בעצב.

— גם לנדודי עמנו, בני, יבוא הקץ! — נשמע פתאם קול זקן אשר שמע את דברי מיגואל האחרונים — עלינו לנדוד בכל חלקי תבל, בכל הארצות, לזרוע בכולן את זרעי הדת והמוסר ולהענות להרדף בכולן כמנת כל לוחמי האמת — ואחר נשובה לכבודנו הראשון, אחר יבוא מ ש י ח צ ד ק נ ו וישיבנו לארץ אבותינו ושבנו והיינו לעם גדול ומאֻשר.

— אבל גורל כזה רע ומר מאד — קרא מיגואל באנחה — ומדוע זה עלה אך בגורלנו חלק רע כזה להיות לקרבנות האנושית?...

— ומי זה ישכיל לדעת את תעודת הבריאה ולבוא עד חקר שדי? — השיב הזקן בנשאו את עיניו למרום.

עוד הפעם חלפה תמונת קלארה לפני מיגואל... אבל סערת רוחו כבר חלפה. על לבו עלו עתה דברי די פיריירא דודו, כי היהודי והקתולית לא יוכלו התאחד יחדו לחיי משפחה... כן! „חיי המשפחה דורשים כי יהיו להבעל והאשה רוח אחד ושפה אחת, אל אחד והפלה אחת" כן! לו גם שבו עתה כל היהודים לספרד לא התאחד עוד אתה לחיי משפחה אחת... אין ליהודים להתבולל בקרב עמים אחרים התבוללות גמורה.

אולם הוא נד לגורל קלארה מאד — והיא חפה מפשע...

XX

השמש ירדה לפאתי ים. שולי השמים האדימו כדם. שמש היהודים בספרד שקעה עד נצח... רוח חרישית נשבה מסביב. דומית מות וקדושה מאד היתה שפוכה על מחנה הגולים.

אז עמדה המחנה מלכת. הגולים התפללו תפלת המנחה... מיגואל לא הבין אל שפת התפלה — אבל חדר לרוחה. קול המתפללים אשר הביע בראשונה עצב עמוק ובכיה עצומה הביע לאחרונה מנוחה קדושה ובטחון צדק... העם התאזר באזור אבותיו מאז — באזור הבטחון והתקוה. — —

אז עלה רב העדה, איש זקן ולבן פנים ושער, על אבן גדולה אחת ויחל לדבר אל העם... ומה נוראים היו למיגואל דברי הרב!.. הוא השביע את העם לבלתי שוב עוד לספרד עד עולם.

איך יהיה כדבר הנורא הזה? ואם תשוב ספרד ותפתח את שעריה לפני היהודים? האם לא ישובו אז אל ארץ מולדתם? — —

— ארור האיש מישראל! — נשמע קול הרב חוצב להבות —

אשר שוב ישוב בקרב הימים לארץ ספרד הטמאה! האיש ההוא לא יבוא בקהל ישראל! —

— ארור!!! — ענו כל הגולים מקצה.

גם עמיליא ענתה „ארור!" אחריהם.

מיגואל אטם אזניו משמוע: „אל תקללי! — התחנן לפני עמיליא — עוד שוב נשוב לספרד ארצנו".

— ארור האיש מישראל אשר שוב ישוב לספרד — קראה עמיליא שנית כמו להרעימו — ארור יהיה לנצח, גם הארץ...

רסיסי דמעת נראו בעפעפי מיגואל ופניו הביעו כאב פנימי ושברון לב: סלח לה, אלהים! — לחשו שפתיו בדממה בנשאו את עיניו הרמובות למרום — סלח לה לפשע שפתיה וגם לכלם סלח נא, אל רחום! לא המה מקללים אך מרת נפשם מקללת... סלח נא, אלהים! — —

איש הרוח

חזיון

בשלש מערכות

מאת

יעקב וויטאל.

הוצאה בן־אביגדור.

ווארשא

הנפשות הצובאות:

מררי.

זלפה, אשתו.

צדקיה, בנם.

תרצה, בתם.

אחימעץ, חתן תרצה.

מעשיה.

נעמה, בתו.

מהלון, רופא.

מכיר, סרסור.

רזון.

בין המערכה הראשונה והשניה כשני שבועות, ובין השניה והשלישית כשני חדשים.

מערכה ראשונה.

(חדר קטן בבית מררי).

מחזה ראשון. מררי וזלפה.

מררי: הנה השעה התשיעית וצדקיה עוד לא שב הביתה, ואנכי רעב ועיף —

זלפה: אם תחפוץ אערוך לפניך השלחן ואכלת והלכת לישון, ואנכי אחכה עד שוב הבנים. אף אמנם דואגת אני כי כבר הצטננו התבשילים, ואם אומר לחתם אותם מחדש, והצטמקו והתקלקלו.

מררי: כן. כן, מה יפו היינו! ומה גדולה הנחת אשר הראנו אלהים מבנינו! — לא, גם אנכי לא אחפוץ לאכול לבדי ולשבת אל השלחן עירי — וגם תאות האכילה תאבד ממני מדי הגותי בגורלנו המר. אכן יפה נתקימו כל התקוות הנעימות אשר קויתי מבני! כדאי היה לאבד את מעותי ואת כחותי, למען יהי הבן למשרת במסחר מעשיה בשכר חמשים שקל לחדש, ולמען תהי הבת מחזרת על הפתחים להורות הוראה במהיר חמשים פרוטות השעה! אחרית יפה לי לעת זקנה!

זלפה: אבל תחת להתמרמר, טוב לך להודות לה׳ כי זכנו פבנים משכילים המפרנסים אותנו בפרי חכמתם, אם גם לא ברותה אך גם לא בלחץ; ובנוגע לתרצה בתנו, הן, תהלה לאל, כי כבר נארשה לאיש משכיל ותרוץ —

מררי: משכיל והרוץ שאין לו במה לקנות מנעלים לרגליו, אך גם אנכי אינני דואג לתרצה: סוף סוף הנה אחימעץ איש תחבלות ובעל שכל בריא, ובטוח אני כי יקנה לו עולמו בשעה ידועה. אבל איך

איש הרוח

אשמה על בני? מה תהי אחריתו? הן זה כשנתים אשר שב בן האוניברסיטה מוכתר בתואר יפה: דוקטור, ועד עתה לא עלתה בידו בלתי אם להצטרף אל הצבא הנקוב אשר בתאהספרים של מקצועה, בתור עוזר הספרנות, ועתה כבלות שנה לעבודתו זו, זכה בעזרת השם להעלות שכרו עד חמשים שקל לחדש!

דלפה: אבל מה יוכל לעשות אחרת? הן רבים הם הדוקטורים כגילו, שלא הגיעו אף למדרגה כזו, וגם אחימעץ שלנו —

מרי: אחימעץ אינני חושב כלל לצדקה: הוא כאן בצדק להכניס את צואריו בעול משרה אשר כל באיה לא ישובון. הוא לא יסתפק להיות „משרת" כל ימיו כבנני התם; הוא שואף לגדולות, ובטוח אני בחוק רצונו ושכלו כי השג ישיג את חפצו, ואולם צדקה שוה תמים הוא, לבו מלא רקיעות החזונות ומשאות שוא אשר לא ישאו כל פרי, והוא שמח בחלקו, כי אנה אלהים לידו משרה „בטוחה" בבית מקושה, המכתת מלבו דאגות חיי שעה. ומעשיה הקריק ירק להתעמר בעזרת תמימה זו לשובתו להנאתו, ולהוציא את כל חלבו ודמו במחיר עשרות השקלים: לכן הוא מעמיס עליו עבודה קשה כל היום ואשמורות בלילות, עבודה שלא נאות לה משרת פקח אפילו בשכר משנה. ולכן נפל עלי לשבת רק עד חצות הלילה להכנות לבני —

דלפה: הנני לערוך השלחן ואכלת —

מרי: ואכלה! כמו לא הוז לי כל דאגות אחרות בעת הזאת! — אמן כבוד גדול הוא לי לראות את בני בתור „משרת" למקצעה!

הוי, מה כוזב הם אלה העשירים! ביחוד אלה העשירים החדשים, העשירים מאתמול. הן גם אנכי הייתי איש אמיד, וגם אבי ואבי אבי היו בעלי בתים הגונים, אבל אנחנו לא שמנו לנו את „קבוץ הכסף" למטרה בפני עצמה, כי אם לאמצעי לתכלית יפה: אנכי הוצאתי את כל כספי על השכלת בניי והנכבד, כי אמרתי: יבוא יום ויהי בניך לשם ולתהלה והיית גם אתה לכבוד בעמים. כן, כן, חשבתי כי בי יקנאו כל האבות, ובבניי יתברכו — חשבתי כי לעת זקנה אשבע שבע שמחות, שבע תענוגים, מפרי השכלת בניי, ככל הכסף אשר הוצאתי עליהם, וככל העמל אשר עמלתי לגדלם ולחנכם, — והנה הראני אלהים... אך למה יזעף לבי על ה'? ובני כני בעצמם, ביחוד בני בקטנו חיב בכל מפח התקוה —

זלפה: אבל עד מתי לא תכיר ולא תודה כי אין לאל יד צדקיה לשנות את גורלו?! הן כל מה שהיה בכחו לעשות עשה; כל הימים שקד על למודיו בשקידה שאינה מצויה, כי על כן הרבו המורים להללו בתעודתו שנתנו לו בעזבו את האוניברסיטה, ואף בין כה וכה יצא החוק — האם הוא אשם בדבר? והאם לא תדע כי גם נפש צדקיה בהלה במשרתו ההוה, וכי לא קבלה אלא לטובתנו, למען לתת לנו די מחסורינו?

מררי: כן, כן, לטובתנו ולהנאתו, למען לא יצטרך לחפש אחרי מצב יותר נכבד, למען יוכל להתענג על עצלותו ולשגות בחלומותיו ובשגעונותיו. הן משגע הוא: בראשית הימים כאשר הציעו לפניו שדוכים יפים, לא שעה אליהם, ועתה אמנם אחר המועד, כי משרתו הקילה אותו בעיני העולם, והבריות באו לידי הכרה כי עורך דין העורך חשבונות בבית מעשיה בשכר חמשים שקל לחדש איננו מן „המציאות" שנופלים עליהן; — כן, כי כדאי היה לי לאבד את מעשי ואת כחותי — וזה כבודי!

מחזה שני. הקודמים וצדקיה.

צדקיה: סלחו לי, אבותי, כי אחרתי לבוא היום, שלא כמנהגי; אך אקוה כי לא הרעבתיכם, אקוה כי כבר אכלתם —

זלפה: לא, בני, אנחנו לא נוכל לאכל בלעדך, כי לא הסכנו — רק תרצה אכלה לבדה, עוד בטרם שוב אביך הביתה, כי נקראה בערב לבית יורם, על אדות הוראת שעה לבתם הצעירה — ואחימעץ יסור שמה לקחתה הביתה — ואולם עתה אערוך השלחן —

מררי: האם אחרת לשבת בבית „מסחרך", או ענין אחר עצרך?

צדקיה: את בית המסחר עזבתי עוד בשעה השביעית, אך בלכתי הביתה פגשני ידידי קדמיאל ויודיעני כי קבל היום ספר חדש העוסק „בהשתלשלות הדתות ובהתפתחות יסודות המוסר", ענינים המלבבים אותי עד מאד, אז לא יכלתי להבליג על תשוקתי, לקרא בספר הזה תיכף, ואסור אל בית קדמיאל, והקריאה נמשכה זמן רב, ואף עוד לא קראתי החצי, אך קדמיאל הבטיחני להשאילני את הספר, היקר באמת, בעוד יומים —

מררי: ולולא הבטיחך קדמיאל לעשות עמך החסד הגדול הזה, כי עתה חכינו לך עד עלות השחר —

צדקיה: אל נא בקצפך, אב יקר! אמנם הסכלתי עשות כי לא דחיתי את מקרא הספר עד אחרי ארוחת הערב. אבל עזה היתה תשוקתי ואך שמתי עיני בספר ואשכח את כל עניני החיים, וגם אתכם, אבותי — סלחו נא לי — גם אתכם שכחתי בשעה ההיא. אמנם כן, אֲנִיָה היא החכמה, וברגעים הקדושים שהיא מגלה לאדם מקור תענוגים נעלים, היא מתנה עמו תנאי: לא יהיו לך אלהים אחרים וחפצים אחרים על פני! אל תתרעם, אבי, כי מלאתי את התנאי הזה, והן גם את נפשי אשכח בשעות יחודי עם החכמה, ואתה הלא תודה כי אדם קרוב לעצמו יותר מאשר לאבותיו — אך זה כח החכמה, וזאת גבורת המחשבה, להוציא את האדם מעולמו וגם מעצמו ומבשרו —

מררי: כן, כן, גדול כח החכמה, והיא תמריצך להצמד אל מסחר מעשיה, ולעבוד אותו עבודת עבד בשכר גבוה —

צדקיה: (מתאדם ומשפיל עיניו) אבל הן גם אתה ידעת כי לא מאהבתי למסחר מעשיה, כי אם — כי אם מפני ההכרח —

מררי: אמור בנכון: מפני עצלותך. ירא אתה לחפש אחרי מצב יתר נכבד ואחרי עבודה יתר הגונה, פן לא יניחו אותך לישון בחלומותיך ובחזיונותיך; כי ידע אתה אשר ביום צאתך לחפשי ובעמדך ברשות עצמך, גטל עליך להתמכר כליל אל המעשה אשר תעשה, ולכונן כל מחשבותיך אל העבודה אשר תעבוד, תחת אשר עתה בהיותך משרת, או מכונה הנעה בידי אחר, אין לך אלא לעבוד עבודה מכנית שעות ידועות ביום, ובכל שעה פנויה מותר לך להסיח דעתך כלה מפנקסאות מעשיה ומחשבונות מסחרו, ולהשתקע בדמיונותיך ובמחקריך התפלים; ובערב בצאתך כצאן מן הדיר, הרשות בידך ללכת אל קדמיאל או אל בטלן אחר ולחקור עמהם כל הלילה במה שאחרי הטבע ובמה שלמטה מן השכל, מבלי אשר יפריעך המחקר הבטל הזה לקום ממחרת בבקר ולשבת על הכסא הנקוב אשר בחדר מעשיה, ולרשום בפנקס את ההכנסות ואת ההוצאות אשר ישים „אדונך" באזניך. כן, כן, עסק יפה הוא לעורך-דין משכיל, ובדאי היה לאבד את מעותי ואת בתותי על השלמתך —

צדקיה: (בצחוק ובהתפעלות גם יחד) חי נפשי כי ככל המשפט אשר הוצאת עלי, כן הוא. אמנם ירא אנכי מפני כל עבודה גשמית אשר הדרוש ממני גם את כל עתי גם את כל מחשבותי. ואולם לוא מצאתי עבודה רוחנית המסתגלת לכחות נפשי ולהשקפותי ולכשרונותי, כי אז דבקתי אליה בכל נפשי ובכל מאדי, כי אז השתקעתי בה יומם ולילה ולא הסחתי דעתי ממנה אף רגע אחד. כי כל עבודה רוחנית אהות לחכמה תקרא, ומשועבדת היא, עפ"י טבעה, לחקירה ולהתבוננות עמוקה שהן היו תענוגותי כל ימי. או לו יכלתי, למצער, לעשות את חכמת המשפטים לאומנתי, — אף כי השמוש שבה משתמשים למעשה אינו לפי רוחי, כי גבית שטר־חוב וסנגוריא או קובלנא בעניני ממונות, לא ירחיבו את הדעת ולא ישביעו את הנפש — אך בכ"ז הנה שמוש ההכמה הזאת מביא לעתים קרובות גם לענינים נכבדים, הנותנים מקום לחקירה ולהתבוננות במסתרי הנפש, בסדרי החברה, בפעולות האמונות והדעות, ובכל הדברים העומדים ברומה של ההשכלה האמתית, והמעניינים אותי מנער. אך הנה לדאבוני, לא אוכל להשתמש בחכמה זו, ועבודה רוחנית אחרת עוד לא מצאתי, למרות כל דרישותי ונקרנותי —

זלפה: הנה השלחן ערוך, קומו ונאכל, ואם לא יערבו התבשילים לחככם, לא פשעי וחטאתי הוא; כי נאנסתי להחם אותם מחדש, וכל מאכל שנתבשל פעמים יאבד טעמו — „מן האש הראשונה אל השלחן", זה כלל גדול בהלכות הבשול.

צדקיה: יפה דברת, אמי; וזה כלל גדול גם בחיים: כל אדם אשר אשו הראשונה, הטבעית, נכבתה באונס, לא יצלח עוד למאומה אם יחם באש שניה, באש זרה לטבעו. ורק אם נלך באור אשנו הטבעית אל שלחן החיים, אז יערבו לנו המאכלים, ואז נגעם גם לחך אחרים. (יושבים לאכול).

מרדי: (אחרי הפסקה קצרה) אבל הגידה נא לי, בני, מה תהי אחריתך? הן כבר עברת את גבול הנוער, כבר עברו עליך עשרים ושמונה שנה, ועד מתי תשפיק בחלומות? האם לכך נוצרת להיות עבד למעשיה? האם לכך השכלתיך והשלמתיך?

צדקיה: אבל מה המה „החלומות" אשר עליהם תוכיחני תמיד? הן כל חלומותי שלך המה, ואתה גרמת בלדתם ובהתפתחותם,

אתה התאמצת לחנך אותי ברוח השכלה אמתית, אתה הושבתני בחיק מורים חכמים אשר דאגו ואשר עמלו לפתח את שכלי ואת רוחי, אתה שלחתני לבית מדרש המדעים ללמוד את תורת המשפטים, ואתה נתת לי רשות לשמוע לקח גם בתורת הפילוסופיא, בתור למוד בפני עצמו, — ואחרי כל אלה עוד תתמה תמוה כי לבי מלא „חלומות", זאת אומרת: מאוים ותשוקה להוסיף דעת, להוסיף לחקור?! אתה עוד תתמה תמוה כי אינני כאחד מאנשי המעשה השואפים אך למצא להם מרעה על מסלת החיים, אשר היום הם פותחים חנות, ומחר, בראותם כי העסק איננו מצליח, הם נהפכים לסוחרי תבואות, ואם גם בזה לא ישחק חלקם, או יגשו מהרה לסחור בעצים, או להיות לסרסורים או לבלנים או לקבלנים, וכדומה, הם רצים ומתחייבים לעשות ככה, כי כל כחות נפשם וכל מחשבותיהם כוננו מאז אך אל „הריוח", ואתה היא בעיניהם איפה ימצאו פרנסתם ובמה ישתכרו, כי בכל „עסק" הם יכולים לצמצם את כל כחותיהם, ולכון אליו את כל מחשבותיהם, אבל היוכל איש כמוני לצאת בעקבותיהם? אנכי אשר מקדמות נעורי הובלתי והלכתי אך לקראת המטרה המאירה: דעת וחקירה, ואשר התשוקה הלוהבת ללמוד ולהשכיל עצורה כאש בכל עצמותי ותסתיר מנגד עיני את כל החיים המעשיים ואת כל התאוות הגשמיות ואת כל הענינים הבינונים, היוכל איש כמוני להצטמצם ולהתבונן בעבודה גשמית? היוכל איש כמוני להסב עיני מנגד המטרה המאירה אשר אליה כלתה נפשי, ולרדוף אחרי מטרה חדשה: ריוח? ואם אומר לענות את נפשי ולכלא את רוחי, ולאחוז „במסחר" גשמי, האצלח? הן יודע אני היטב כי כל „עסק" דורש מבעליו התמסרות מוחלטת והשתקעות גמורה, ואם אין זאת יהרס, ואנכי לא אוכל להשתעבד כליל לעסק לא־רוחני, לא אוכל אף אם אחפוץ, כי המחשבות והחקירות אשר בלבלו את מוחי ואת רוחי כל הימים לא ינוחו ולא ישקטו אף אם אצוה להם: דומו! והיה בעת אשר אצטרך לצמצם את כל מחשבותי אך בסדרי „מסחר", ונעורו פתאם, כמו להכעיס, כל הרעיונות הנרדמים בעמקי לבי והעבירו על פני את כל משאות נפשי ואת כל תשוקותי הרוחנים, והעתיקוני רחוק רחוק מאד מן המצב אשר עליו התיצבתי, וממילא יבולע לעסקי בהסתלק מעליו השגחתי ועיוני המחויבים להיות תמידים ובלתי נפסקים. — ועתה, הגידה נא, אבי, האם לא צדקתי באמרי כי אתה הוא „בעל החלומות"?

כי אתה הצבתני על הדרך הזו אשר לא אוכל עוד לסור ממנה, כי אתה בארח־חנוכך עשיתני לאיש הרוח, או כאשר יאמרו הבריות הגסות, „לבטלן" ?!

מררי: לא, לא צדקת כלל. אמת הדבר כי תאות נפשי היתה לעשות את בני למשכילים ולמושלמים בכל המעלות, ועל זאת הוצאתי את כל מעותי ואת כל כחותי. אבל האם עלה על דעתי להתיקך מן החיים המעשיים ולהוציאך מן העולם? הן כונתי היתה טובה ורצויה מאד: בראותי כי אנשי המעשה ההדיוטים אשר בקרב עמנו נבזים ונאמסים, לא רק בעיני הגוים כי אם גם בעיני אחינו המשכילים, שמתי אל לבי לעשות את כל בני למשכילים נאורים על צד היותר טוב, למען אשר יהיו לכבוד ולתהלה בבואם בעולם ובהיותם לאנשי מעשה. ויען אשר בימים ההם היה „המסחר" נחשב כעסק מגונה אף אם בעליו אנשי דעת הם, נועצתי ללמדך חכמה המחיה את בעליה בכבוד וברוחה, ולא מצאתי אומנות נקיה ומכובדת מן הפרקליטות. אמנם, להותנו, אין לנו עתה בחכמה זו אלא למודה ולא שמושה, אבל הנה שמעתי וגם ידעתי כי החכמה הזאת נותנת לאדם משפט ישר והשקפה רחבה על כל מקצעות החיים, ובכלל היא מכשירה את בעליה להיות לאנשים מעשיים המחברים את ההשכלה עם החיים, ומדוע איפה היתה לך החכמה הזאת לפיקה ולמכשל על מסלת החיים? ובכלל, איככה נהיה הדבר, כי ההשכלה אשר אמרתי כי תהי לך לסם חיים, לזרוז ולהמרצה להתעלות ולהכבד, כאשר היא באמת לכל אדם הרואה נכחות, — תפעל עליך ממש ההיפך, לעשותך לאדם שאינו מן הישוב, שאין לו כל תאוה להתגדל ולהכבד, המסתתר אך בפנימיותו, והיוצא ידי חובתו בחקירות ובנקרנות עם שנים שלשה בטלנים בני בלי שם? האם לא תבין כי ההשכלה היא אך אמצעי יפה ליהנות מן העולם בחשיבות, אבל לא תכלית בפני עצמה? האם לא תורך בינתך כי האדם מחויב להראות את יכלתו לעיני העולם ולא לעשות את לבו קבר לחכמתו ולכשרונותיו? האם אין בך כל רגש הכבוד והתאוה להשתמש בחכמתך ובהשלמתך לטובתך ולהנאתך? —

צדקיה: בנוגע לשאלתך האחרונה, אבטיחך כי התאוה הזאת ממלאת כל חדרי לבי, וגם באה ונהיתה תאותי זו. הנני משתמש בחכמתי ובהשכלתי אך לטובתי ולהנאתי, כי ההנאה והתענוג אשר

אהוש בקריאת ספר יקר, בחקירותי ובהרהורתי, ובשיחותי עם „הבטלנים" אשר כגילי, הוא נעים ונעלה כל כך, עד אשר מפניו יחורו כל התענוגים אשר צפנו כהני הדתות למאמיניהם בגן העדן. ועל זה אני חיב להודות לך כל ימי חיי, כי נתת לי כלי מחזיק תענוגים נעלים, כי פארת לי את החיים בעדן עולמים, באשר האמתי, באשר ההכמות. חולק אני על משל הקדמוני האומר: יוסיף דעת יוסיף מכאב. לא, כל מה שאוסיף דעת אוסיף תענוג לנפשי, תענוג כביר אשר לא ימצא מבלי הדעת. כל חקירה מדעית אשר בה אשתקע, תשפוך אל פנימותי נחל עדנים, נעימות אין קץ, אשר לא יהוארו בדברים, ואשר נפש בלי דעת לא תוכל לשערם. ובטוח אני כי לו ידעו העשירים את נפלאות הענג הרוחני הזה, כי אז חדלו לרדוף אחרי הכסף, אשר בו ימצאו אך את התענוגים הפשוטים והבינונים, ורדפו אך חכמה ודעת, כי אך זהו באמת מקור תענוגים מאשרים, זהו באמת „גן עדן התחתון"... ואולם הנני לשוב אל יתר שאלותיך ולענותך כאשר עם לבבי. אתה, אבי, אמרת כי ההשכלה תהי לי לאמצעי ליהנות מן החיים המעשיים בכבוד ובחשיבות. והנה המחשבה הזאת תעל על לבי את המחשבה אשר חשבו מורי ישראל הקדמונים על „החכמות החצוניות", אשר אמרו לעשותן „לרקחות ולטבחות ולשפחות" לחכמת התורה. אבל ההצליחה המחשבה התמה הזאת? לא! הרקחות והטבחות היו לגבירות, „וחכמת התורה" ירדה מכסאה, ולא יעל עוד על לב „הגבירה העתיקה" הזאת לשים את „השפחות" הדום לרגליה, אדרבא, שמחה היא בחלקה אם „שפחותיה" מראות לה לפעמים פנים שוחקות, וגדול כבודה וגאונה, אם „אמהותיה" מזכירות אותה לפעמים לשבח שחציו לעג, לאמר: „גם האשה החשובה הזאת נקראה לפנים, בטרם נודענו בעולם, בשם הכמה, וכנראה נמצאו בה איזה דברים טובים"... כי בני האדם אשר החלו לסגל להם את „החכמות" באמת ובתמים, נוכחו כי אין זווגן עם „חכמת התורה" עולה יפה כלל, כי „פלוסופיא דתית" הוא שם מרכב הנושא בקרבו שני הפכים, כאדם האומר: איש מימי, או „עבדות חפשית"... וכדבר הזה קרה גם „למחשבתך" הטובה: כי ההשכלה אשר אמרת לתת לי „לשפחה" לשרתני בעולם המעשה, גברה על אדונה ותוציאני מן העולם המעשי; כל מה שהעמקתי לחקור נוכחתי כי „סוחר משכיל" ובכלל „משכיל מעשי" הוא

ממש „פלוסופיא דתית", כלומר שני הפכים בנושא אחד. כי „המעשי" האמתי מציב לו למטרה אך את התועלת החמרית, „והמשכיל" האמתי אין לו לנגד עיניו אלא את התועלת הרוחנית, וכל הכורך „השכלה ומעשיות" ואוכלן ביחד אינו אלא נבל וגוכל...

מררי: זאת רעתך כי אתה יוצא מן הכלל ומבטיך שונים ממבטי כל איש. הן עינינו הרואות כי חכמים גדולים משתמשים בחכמתם אך לצרך מעשי, וראה נא מה רב מספר חבריך אשר עלו למדרגה גבוהה בעולם המעשה, וינחלו עשר וכבוד —

צדקיה: והאם מעט מספר האנשים הנקראים בשם „פלוסופים דתיים"? האם מעט מספר חכמי ישראל אשר עשו את „החכמות" באמת „לשפחות" להכמת התורה? זה לקח מן ההנדסה אך בכל הצריך למדידת „מקוה" או לשער שיעור „רביעית"; ופלוני לקח מן „התכונה" אך לצרכו „לקידוש החדש"; ואלמוני לקח מחכמת הפיזיולוגיה אך לצרך „הלכות טריפות", וחוקרים יתר מעמיקים לקחו „מחוק הסגול" ומן „השטה הדרווינית" ככל הדרוש לפתרון איזה „הגדה" סתומה — ולא יותר... אבל האם היו האנשים הטובים האלה אנשי מדע? והאם יכלו החכמות להתרחב ולהתעמק ולהתפתח הלאה, לו נטל עליהן לצפות אך לשלחנם של החסידים התמימים ההם, ולקבל מזונותיהן אך מידיהם? — וכן הוא גם משפט החכמים המעשיים; גם הם אינם לוקחים מן החכמה אלא ככל הדרוש „לעסקיהם". החכמה אמנם תחיה אותם, אבל הם לא יחיו אותה, כי כל חכם הסוחב את החכמה אל שוק החיים, אל עולם המעשה, הריהו עוקר אותה משרשיה, ממקום גדולה, ולא הוסיף עוד לפרוח בידו ולא תוסיף עוד להתפרנס ממוחו ומשכלו הנתון לרוח.

אנא אבי, אל נא תפריעני! יודע אני את השאלה המרחפת על שפתותיך: הן רוב החכמות „מעשיות" הן בטבען. למשל: חכמת הרפואה — לרפא חולים, חכמת המשפטים — לשפוט בין איש לאיש, חכמת הכמיה — לברוא חמרים מרכבים, המכניק — לעשית מכונות, וכדומה, ואם לפי דברי, אסור לחכם להוציא חכמתו לשוק, הנהו מנכר את תכלית החכמה והנהו מונע אותה מהתפתח ע"י נסיונות מעשיים — כזאת אמרת לשאל, האף אין זאת, אבי? ואולם אנכי לא חפצתי לאסור על החכמים להשתמש בחכמתם המעשית לצרכי העולם. הן כדבר הזה לא יאמר כל בעל שכל בריא, ורק זאת היתה כונתי: כי החכמה

בכלל, במוכנה המקיף והעמוק, גבל תבזל ושרשיה ייבשו, אם מכלכליה ומטפחיה ישימו לבם אך לקטוף את פרי הזהב אשר בענפיה, כמנהג המשכילים המעשיים. אבל יודע אני כי עץ הדעת נושא בענפיו גם פרי זהב, ולעתים קרובות מאד ישל פרי כזה לרגלי החכם היושב בצלו והעסוק להשקות שרשיו, ורשות וגם חובה היא לחכם לקחת את הפרי ולתתו אל כליו, ובלבד שלא יפסוק מעבודתו ולא יחדל להשקות שרשיה, ובלבד שלא יסב עיניו משרשי העץ, ופנה למעלה ופער פיו והניע את העץ בחזקה למען יפול הפרי אל פיהו..

מררי: מה אומר ומה אדבר, השכלתך הנפרזה עורה את עיניך ולא תוכל עוד לראות נכחות. אבל לו יהי כדבריך: מדוע איפא לא יפול גם אל פיך לפעמים „פרי זהב"? הן אתה יושב כל ימיך בצל עץ הדעת —

צדקיה: יושב אני, אבל אני יושב בטל: אני יושב ומביט בתענוג גדול על הדר העץ, אבל אינני עוסק בהפרחתו ובטפוחו. לו מצאתי לי עבודה רוחנית הראויה למדת ידיעותי, כי אז הייתי גם אני „ממשקי השרשים" ואז נפל גם לרגלי פרי זהב, והאמן לי כי לא התעצלתי להרימו ולתתו אל כליי, אך מה אעשה וארחי גדר —

מררי: ומדוע לא תעסוק בחבור ספר-מדע, אשר יביא לך עשר וכבוד?

צדקיה: (בצחוק עצוב) האם תאמר כי חבור ספר-מדע, אשר יהי לנס בעולם המדעים, הוא דבר התלוי אך בחפץ? או האם תאמר כי ביכי חיי המעטים כבר קניתי לי „השכלה נפרזה" כל כך, עד אשר אם אך אסיר הפקק מבקבוק חכמתי ושטף ועבר והיה לנחל עדנים אשר כל שותיו יקראו: האח, אורו עיני!? לא, אבי, עוד קטנתי בעיני מאד, עוד אינני רשאי להעלות על לבי מחשבה כזו, כי יודע אני בנפשי שעוד לא הגיע הזמן. עוד נטל עלי להעשיר ידיעותי, ומי יודע, אולי לאחר זמן, אמצא פתרונים לשאלות הממלאות את ראשי, ואז אודיעם בקהל — אך לעת כזאת, הנני מלא אך שאלות וספקות, ואם אומר לכתבם על ספר, והייתי לצחוק, כי בטוח אני אשר החכמים האמתים לא ימצאו בהם שום „שאלה", ורק מחסר ידיעה לא בנתי עד תכליתם —. ובכל זאת, מי יודע? אולי יועילו ספקותי להעיר את החכמים לבטלם ולתרצם, ומכילא אהיה מסייע להעשיר את המדע. מי יודע? אולי, לא מחסר

ידיעה, כי אם מעמק העיון נולדו ספקותי, ואז, אז הן גדולה פעולתי מאד —

מררי: ובכן למה תחשה? למה לא תצא תיכף לפעלך? הראה נא לכל העולם כי הנך שוה יותר מתמישים שקל לחדש, כי הנך ראוי לשבת במקום יותר גבוה, מאשר על הכסא הנקוב בלשכת מעשיה, הוי, הוי, לו רק היה בלבך אף החצי מתאות הכבוד העצורה בקרבי —

צדקיה: כבוד! גם זה פרי הדר חנושר לפעמים מעין הדעת, ומותר לכל חכם לקבל אותו באהבה. אבל גם בזה צדקו חכמי ישראל הקדמונים, החושבים לעון את למוד התורה „שלא לשמה"; והחכם הרודף אחרי הכבוד, בזוי ונלעג עוד יותר מאיש המעשה הרודף אחרי הממון: כי העשר הוא דבר שאפשר לקחתו בחזקה, וכל מי שאיננו רודף אחריו לא ישיגנו, יען אשר הוא קנין חצוני שאיננו מוכרע לא בטבע האדם ולא בכשרונותיו — תחת אשר הכבוד הוא רכוש פנימי, שאיננו תלוי במקרים חצונים אלא בטיבו ואיכותו של האיש. האיש הראוי לכבוד, מכובד הוא מבלי משים, מכובד הוא בעל כרחו וחרף שונאיו ומבטליו, כמו שאשה טובת-תאר יפה היא על אף כל מקנאיה, ואפילו אם לא הסתכלה מעולם בראי וכל איש לא הללת בפניה. ואם רואה איש שאיננו מכובד, אז אות הוא כי תהלתו איננו אתו כלומר: אות הוא שאיננו עוד „חכם" וכבודו איננו מוכרע בטיבו ובאיכותו, ואז אך לשוא ירדוף אחריו, כמו שהמנוולת לא תיף לעולם אף אם תרבה בורית וכחל וסרק. אבל מכיון שנעשה אדם „חכם" באמת, אז מחויב הכבוד לבוא, כי הוא אוחז בעקב החכמה, ולא נטל על החכם אף לנקוף באצבע קטנה למען השיגו, כי תהלתו אתו וכבודו בעצמותו מונח —

מחזה שלישי. הקודמים, תרצה ואחימעין.

תרצה: ברוכים היושבים! מה זה היה לכם כי הארכתם ככה בסעודתכם? (בצחוק לאמה) או האם כך מנהגך לכרות לאחי כרה גדולה בעת אשר אינני אתכם? אם כן לא אוסיף עוד לאכול בטרם שוב צדקיה הביתה.

אחימעין: ואולם אנכי אינני קוצף עליכם בגלל אריכות זו, כי היה ההי לי לישועה, כי רעב אנכי כעשרה יוריסטים עברים.

שלחנכם עודנו מלא לחם וגם המוליאר עודנו תחת, — האח, גם נתתי בשר מגינים עד כן הקערה! ובכלל מראה שלחנכם כקרקע בתולה אשר לא עבד בה תרבה, אות הוא כי הארכתכם בשתתכם יתר מאשר באכילתכם — גם זו לטובה, זאת אומרת: לטובת קבתי, הריקה כראוי של הגבור פתואל אשר בחברתו התכבדתי לשבת היום.

ולפן: (מגישה לאחימעץ אחרה' כי עתה בעד לבך, וקבל באהבה את המאכלים שכבר הבשלנו יתר מדי ואשר בודאי כבר נמר טעמם —

אחימעץ: (יושב לאכול) מפני „בקהתי" אל תראי, אמי, כי אין לך מבקר מוכרעין כנפש רעבה, — ועתה, תרצה, האולי לקבל עליך את תובותי לאחזני הבית, האולי לשיח פי שנים בעת אכלי, כי אני שנאתי לשיח בסעודה, ולך הן לא יקש הדבר, כי נשים פטפטנותן קלה, (מביט בצחוק רק אל תרצה).

תרצה: (בהתקצפה) ההרהר הזה אינני עולה יפה כלל, כי קול המון נשמע מקרבו. אין זאת כי בשבתך בחברת הארון פתואל „החלפתם דעותיכם", וגם את ההרהור ההפל הזה קנית „בחליפין" הדבר —

אחימעץ: אם באמת „החלפנו דעותינו", אז עשה פתואל עסק יפה — ואמנם יודע הוא כי הקשרים בנירמיל הם —

ולפן: הגידי נא, בתי, למה אחרת כבה לשבת בבית יורם?

תרצה: התעסק עם אשת יורם גמרתי במחלות הציירה, ששים פרוטות הספקה ושתי שעות בשבוע, אבל האשה הטובה הזאת לא נתנתני ללכת בטרם הציגה לפני את כל בניה, הקטנים עם הגדולים, אחד עשר במספר. ובכל זאת לא רע עלי המעשה, כי בינתים למדתי שם להכין עוגה יפה ומסגלת מאד, ידיעה של בת יורם הבכירה, התלמה היא לבבה אותי ביותר עז, יען אשר ידעתה היא גם לצדקיה. (מסבה אל אחיה בקין ביהנה) הלא היא נערה בת מעשיה (צדקיה מתאדם ומתאבק להסתיר מבוכתו). תמהתי עליך, אחי, כי לא ספרת לי מקודם מהוויתה ואף לא ממציאותה של בת אחזק — של בת מעשיה, ומן הדברים אשר דברה אתי היום נוכחתי כי אנשים רעים אתם —

צדקיה: (במבוכה) רעים? איך מדקת בלשונך, אחותי, אמנם יש אשר אנחנו מדברים דבר או חצי דבר בהפגשנו, כי הן יושב

אני שעות רבות בבית אביה, ומבלי משים אתודע לכל בני הבית –

תרצה: יהיה איך שיהיה, אך האם לא צדק משפטי עליה, באמרי כי יפה ומשכלת היא? — אולם רואה אני כי הענין הזה איננו מלבב את אבותינו — (באיום התולי אל אחימעין), ואוהך, אחימעין, איננו רשאי ללבב אם אין את נפשך להעלות עליך את חמת קנאתי —

אחימעין: כבר אמרתי לך כי אינני אוהב לשיח בסעודה, ואם היתה כונתך להוציא מפי תלקות לכבודך, כמנהג הבתולות המהללות את רעותיהן בפני אוהבן למען הציל מפיו שבועת־אהבה יתרה, — אם כזאת חשבת טעית בחשבונך, כי פי וכל מעיני נתונים עתה אל הקערה ומלואה. ואם אצא מגדרי ואבטא בשפתי מלים אהיית והיה תוכנן: אנא, כלתי, צקי לי כוס חמין!

זלפה: זאת חובת בעלת הבית, ואתה סלח כי שכחתי —

תרצה: אוהך, אחימעין, אענוש די רשעתך בפעם אחרת. ועתה הנני לספר באזני אבותינו הדשות המענינות אותם, כי אמנם מלאה יצאתי מבית יורם — כי אנשים טובים הם כלם יחד, וגם האדון בעצמו אשר התעתד ללכת לסוד משחקים בקלפים — כאשר הודה לאשתו — ראה חובה לעצמו לדבר עם הנקבות, לאמר: עם נעמה ואתי, דברים אחדים, ויספר לנו גם דבר עצב, כי הרב מטעה״ם מת לפני שעות אחדות —

זלפה: ברוך דין האמת!

מרדי: (אשר ישב כמתנמנם כל העת נעור פתאם) מה? הרב מת? אכן שמעתי כי חולה הוא זה כשבועים — צר לי מאד, איש ישר היה, אף כי לפעמים החניף יתר מדי לגבירינו התקיפים —

אחימעין: עתה הוסר המחסום מעל פי, ושיחה נאה יפה לעכול. מה? רבנו הגשמי מת? צר לי מאד — באמת לא ידעתי את האיש, כי במשך ששה עשר חדש שאני יושב בעירכם לא הלכתי לבהכ״נ בלתי אם בימים הנוראים, וגם אז לא שמעתי את דרשותיו, כי כמעט החל לשאת מדברותיו התגעגעתי פתאם על כלתי וארוץ אליך, תרצה, לדעת את שלומך, — אומרים כי גם אנשים שאין להם כלות אלא נשים, מרגישים גם הם פתאם תשוקה עזה לפקוד נויהם, מדי יחל הרב

לדרוש — אולי תדע אתה, גיסי הפלוסוף, טעם מספיק להצטרפות-מחשבות משונה כזו? —

צדקיה: (בתלונה) לא אבין, אחימעץ, איך יתן לך המקרה המעציב הזה, ענין להתל בו?!

אחימעין: אל נא תעצבו, יקירי, הרב מת — יחי הרב! כבר הגיעה העת לחשוב על „הבחירות" העתידות לבוא — אולי יודע איש מכם, כמה מכנסת עדתכם לרבה? — הידעתם? רעיון יפה עלה על לבי פתאם —

מררי: (בהביטו אל צדקיה) וגם על לבי. כמדומה לי כי הכנסות הרב קרובות לשלשת אלפים שקל בשנה —

אחימעץ: חתיכה הראויה להתכבד ליוריסטים רשים ורעבים. כנראה, אבי, שנינו לדבר אחד נתכוונו. ומה דעתך אתה, גיסי, על רעיוננו היפה? הן הצטרפות-מחשבות כזו מובנת לך, מסתמא, גם במעט פלוסופיא.

צדקיה: (מתפלא) לא אבין עד מה.

אחימעין: זאת פעולת הפלוסופיא הארוכה המלמדת לאדם ללטוש עיניו ולחדור במה למעלה ובמה למטה, אך לא לראות נכחות ולהסתכל בדברים המונחים תחת חוטמו.

מררי: (באנחה) הלא זה דברי כל הימים: צדקיה איננו חי בעולם הזה, כי אם בעולם הדמיון —

אחימעין: (אל צדקיה) בן-אדם! האם לא תראה ולא תרגיש כי אין רב מת אלא למען היוריסטים העברים? האם לא תבין כי לא עזב הרב את עמק הבכא אלא למען פנות כסאו המרוח לך? האם לא תחוש כי אתה הקנדידט היחידי הראוי למלא מקומו, וזאת אומרת לקבל הכנסותיו? הן גם יוריסט אתה, גם פלוסוף אתה, גם, כמדומה לי, יודע אתה לחתום שמך עברית, גם בן עיר זאת אתה, — ולכל לראש: עני ורעב אתה —

צדקיה: (באי-רצון) אבל הן ידעת, אחימעץ, את דעותי בעניני אמונה, וכמדומה לי כי ההנאי הראשון לכל רועה עדה: להיות יהודי מאמין.

זלפה: (בשפל קולה) ומדוע לא תהיה יהודי מאמין?

צדקיה: (בצחוק עצוב) סלחי לי, אמי, אבל בכל חפצי לא אוכל לענותך על שאלתך — פן אגע בקדשיך והכאבתי את לבך הטוב —

מררי: הן אך תואנה הוא מבקש — כמו לוא אמרנו להושיבו על כס ההוראה להיות לעמוד היהדות. — מה לרב גשמי ולהסידות?

אחימעץ: ואני אומר לך, גיסי היקר, מהר איפא והמר את דתך אם חפץ בחיים אתה — מה? גם הצעה זו אינה כשרה בעיניך? כי עתה לא אדע מאין יבוא עזרך. אנכי לא ארע עצה אחרת לאחינו היוריסטים האמללים, כי אם לאחוז בצואר עדתם ולקרא: La vie ou la bourse! זאת אוכרת בהעתקה הפשית: התמורה או הרבנות!... ולו גם לא היינו מוכשרים למשרה זו, גם אז נטל על עדותינו להקריב לנו את הקרבן הזה, „כי קדושים" אמחנו, מקדשי שם ישראל ברבים אנחנו, מחוללים מפשעיהם אנחנו, וכהנה וכהנה עד אין סוף, ומה גם כי באמת מוכשרים אנחנו ביתר שאת למשרה זו: מי בקי בחקות הממשלה יתר ממנו? מי יודע לרשום בספר את המתים ואת הנולדים, בכונה ובדיוק, יתר ממנו? מי יבין לסדר קדושין ולהשגיח בעין פקוחה על טהרת המשפחה יתר ממנו היוריסטים. אשר למדנו זאת בזעת אפנו „בקורפוסי" רומא ובמדרשיהם של כל חכמי המשפטים? מי ידע להנהיג מנהגים מסודרים בעסקי הקהלות, לבל יחטאו לסעיף פלוני ופלוני מספר העונשין, אם לא אנחנו תופשי תורת המדינה? ומי יבין להשתמש בכח הלשון, במנאמים ודרשות, אם לא אנחנו היוריסטים אשר כל כחנו הוא בפה? ובכלל מי זקוק יותר לשלשת אלפים שקל בשנה, אם לא אנחנו הרשים והרעבים? — אל תזכיר לפני את אמונותיך ודעותיך! מה לעדתך ולהן? הן לא לקחת תורה מפיך וללמוד ממך מנהגי חסידות יבוא העם אליך, כי אם לקחת מידך, בשבר הקצוב, תעודת לידה או מיתה, תעודת נשואין או גרושין, או העתקת „עיסקא" בשפת המדינה, ועוד ענינים כאלה אשר דבר אין להם לא עם התורה ולא עם הפלוסופיא. או אולי תבעתך אימת הדרשות בשבתות וימים טובים? אולי תירא פן תדרש עדתך ממך להעיר למוסר אזנם על חלול שבת, על תפלה שלא בצבור או על צבור בלי תפלה, על מעוט זהירתם בהלכות אסור והיתר, ועל הזניחם הרבה ממנהגי ישראל? יראת פן ידרשו דרשות ותוכחות כאלה מפיך, בעת שאתה יודע

בעצמך כי אינך חף מפשעים ההם, או כי אינם נחשבים בעיניך כלל כעון?! — אם זה הוא פחדך, אל תירא וגל תחת. העדר היקר אשר ישימך לרועה, לא יתוה לך את „החמרים" לדרשותיך, אחת היא להם מה ואיך תנאם נאום, והרשות בידך לקרא באזניהם פרק מספר מוסר או מספריו של וואָלטיר, הגדה תלמידית או שירי אַנאַקריאן, סתרי-תורה מן „הזוהר" או סתרי הבריאה עפ"י שטת דאַרוין, הלכות פסח או תורת החברה מאת ספנסיר, — הכל מותר לך והכל שוה בעיניהם, כי סוף סוף לא ישמעו מה אתה סח, ואסירי-תודה יהיו לך אם דרושיך, השאובים או הגנובים מכל ספר שתהפוץ, לא יעצרו אותם בבהכ"נ יתר מדי, ולא ירעיבו את קיבתם יתר מדי. — ובכן על מה אתה נאנח, בן אדם? היש לך אומנות יתר נקיה ויתר קלה מן הרבנות הגשמית? העבודה שמניח אני את כל הגנבים ואת כל הגזלנים הנזקקים לסנגוריא ואינני עוסק אלא ברבנות. ומה גם כי הגנבים והגזלנים אינם יכולים עוד להזקק לסנגוריתינו.

מררי: והכבוד שמנחלת הרבנות לבעליה דבר ריק הוא? היש בקרבנו משרה יתר כבודה מזו?

ר־־יה: (בכונה) והמראה היפה לעמוד על הבמה ולהרעים בקולך נפלאות ... ־י כל האנשים והנשים אליך יביטו אליך יתבוננו, וזה לזה אומר: אשרי האיש אשר יקח אותו לחתן, — האם דבר ריק הוא? והתקוה כי בשעה ההיא תביט אליך עלמה יפה ומשכלת בעד שבכת המעקה וכל קרביה ירננו לך שירי אהבה, — האם דבר ריק הוא?

צדקיה: אך לשוא תכבירו מלין, ולבי איננו הולך לא אחרי התמונה המעשית הגסה שתאר אחימעץ לפני, ולא אחרי רות השירה אשר שפכת את, אחותי, על הרבנות. מוטב לי לשבת יום ולילה בלשכת מעשיה ולהפוך בפנקסאותיו, מלשבת על כסא הרבנות ולהיות נבזה ונמאס בעיני כל הימים. ראה, אחימעץ, אתה מביט אל הרבנות בעיני איש מעשי, והרב נחשב בעיניך כפקיד או כשוטר שאין לו אלא למלא את חובותיו האמורים בסעיפים ידועים מספר החקים — ודיו. ואולם אנכי, אף כי אינני יהודי מאמין, מאמין בכל זאת וחש אני בנפשי כי גם הרב הגשמי מחויב לפעול פעולה רוחנית בעדתו, אם איננו נוכל פשוט או מלחך פינכא ממין הגרוע. חש אני בנפשי כי הרב, אף אם בני עדתו

יחשבוהו כפקיד ושוטר, מחויב להיות איש יהודי בלב ונפש, המשתדל לא רק לרשום כדת את שמות הנולדים והמתים, כי אם לפחת רוח יהדות טהורה בקרב עדתו, ולחזק ולאמץ בלבם את האהבה לכל אידיאליהם, וביחוד לדתם ולתורתם אשר היא ראשית אידיאליהם לבני ישראל, ואשר אך היא נותנת להם זכות הקיום. הן בשם ר ב יקרא, וכל עם הארץ יחשבוהו לרועה רוחני, ואיך יתכן הדבר כי הרועה הזה יהיה איש אשר לבו איננו מרגיש כל התפעלות מאידיאלי ישראל, איש אשר תורת ישראל ואמונתו נחשבות בעיניו אך כחמר יפה לחקרי-קדמוניות, איש אשר כל ימיו בעט בכל מנהגי היהדות? ואנכי ה נ נ י א י ש כ ז ה. והאם לא אהיה נבזה ונמאס בעיני כל הימים, בדעתי כי בשעה שאני עומד בבהכ"נ — וכרב הן נ ט ל עלי לבוא לביהכ"נ — אני מבטל בלבי את כל התפעלות העתיקות, ובשעה שאני עולה לתורה אני מטיל ספק באמתת המעשה המסופר בפרשה שקוראים לפני, וכשעה שאני עושה כל מנהג דתי לבי מלא חקירות חפשיות על השתלשלות האמונות... אמנם גם בלבי יש מקום ליהדות אידיאלית, ודבק אני, דבק טבעי, בעמי ובמכורתי, — אך יהדותי אני תתן לי רק הזכות לחיות כיהודי פרטי, אבל לא כרועה עדה. יהדותי אני לא תוכל להאמר בקהל, ואי אפשר לתתה למופת ל כ ל העם, — והיהדות המקובלת באומה והחביבה על כל העם והשוה לנפש כל העם, זרה לרוחי עד מאד, ואיך אתמכר איפא לחזקה ולאמצה ולהפיצה ברבים? אתה, אהימעין, אומר כי „דרשותיו" של הרב המטיף אינן נכנסות באזני קהל שומעיו, ולכן אחת היא להם על מה יטיף מלתו; אבל אם גם נניח כי יש קורטוב גדול של אמת בהפריזה ליצנית זו, הנה תודה גם אתה כי הרב אשר יטיף פלוסופיא חפשית ודעות מתנגדות לרוח האמונה לא יוכל עמוד בכהונתו, ואנכי ל א א ו כ ל להטיף ברוח אחרת. ואם אומר לכבוש את רגשותי ולהאפיל על מחשבותי, ולדבר מעל הבמה ברוח היהדות המקובלת, כראוי וכמחויב לרועה רוחני, והייתי לנוכל ולרמאי — בקצרה, אנכי אינני איש אמונה, וכל מדה דתית זרה לרוחי ומתנגדת למחשבותי —

מררי: אבל המשרה „הכבודה" בבית מעשיה יפה לרוחך ואינה מתנגדת לפילוסופיתך?! —

צדקיה: כדברך כן הוא. עסקי מעשיה אינם דורשים ממני לא אמונה ולא פלוסופיא, כי אם בקיאות בחשבונות וכתב יפה, לכן אוכל למלא חובתי לו מבלי אשר תקום בקרבי מלחמה, תחת אשר במשרה דתית; במשרת הרבנות —...

אחימעץ: אבל, בן-אדם, צא מאצילותך ולמוד לדעת את הדברים כמו שהם. מה ימריצך לטפול על רב העדה חובות ואחריות שלא היו כלל „בכונת המחוקק”, ושאינן עולות כלל על דעת בוחריו? הן השר איננו נורא ככה כאשר צירתיו בדמיונך, ועל הרב הגשמי לא נטל כלל לעשות אף אחד מאלה הדברים אשר בדית עליו. אדרבא, העדה עומדת וצועקת לרועה הגשמי: סחור סחור, להורתנו ולאמונתנו לא תקרב! כי צרכי נפשנו אלה נחתכים על ידי הרב הרוחני, הוא יוכיחנו על עונותינו בכל חפצו, הוא שומר הדת, הוא משגיח על האטליזים, הוא יורד אל בתי מאפה המצות ומתחכך בנשים הלשות והמגלגלות, הוא נותן „הכשר” ליין ולבורית ולמוליתא. בקצרה, הוא עמוד היהדות, מגינה ומפלטה, ואין לחברו הגשמי רשות להושיט ידו לו לעזרה ולבוא לעמוד עמו בקשרי המלחמה. ולמה איפא תענה את נפשך בפחד-שוא? מי הגיד לך כי משרת „הגשמי” משרה דתית היא? הדת היא נחלת „הרוחני”, והגשמי מחויב לעסוק דוקא בענינים הקרובים יתר לאנושיות מאשר לאמונה. ואם אצילותך תמנעך מדאג כל הימים „להכנסות צדדיות”, כמנהג „הגשמיים” האמתים, יש לך כר נרחב למלא את חובותיך המרומות, בתור רועה העדר, ולהתרצות אל „הכרתך הפנימית”, גם מבלי לפגוע בקדשי העם ומבלי לסכסך את דעותיך במעשיך. בחר לך ברבנותך איזו עבודת הצבור אשר בה תוכל לעשות הטוב והישר בדרך הומני ולא בדרך אמונה, למשל: קח בידך את מוסדות הצדקה, יסד חברות עוזרות דלים, מלבישי ערומים, מבקרי חולים, משיאי בתולות עניות, משכילי הדיוטים, מלמדי אומנות לבטלנים, — וכהנה וכהנה מעשים טובים המותרים אפילו לכופר בעיקר. וגם „הדרשות” אשר מפניהן הנך מפחד ככה, אינן צריכות כלל להיות מטגנות ומרבכות בדבש התורה ובחלב האמונה, בחר לך דעות אנושיות, את הצדק ואת היושר, את החסד ואת האהבה, ושים אותם לראש פנת דרושיך, ויצאת ידי חובתך כהוגן גם למשרתך וגם לפלסופיתך. — לָמָּה לך להפיץ דעות אמונה, חדשות או ישנות? השתדל להפיץ תרבות אנושית, השכלה, אומנות; רחמנות, — והיה בטוח

כי עדתך נצרכת לדברים האלה יתר מאשר „לדעות ואמונות"... הנך רואה, גיסי, כי הפעם הנני מדבר בלי כל ליצנות, ולכן אני דורש ממך לעין היטב בדברי ולהודות כי לי הצדקה ולך האצילות המעורת את העינים. —

צדקיה: אמנם דברת הפעם ברצינות שלמה, והרבנות בתמונה זו מותרת אף לשפינוזה בעצמו. אבל בכל אלה לא הצליח לך להרגיע את רוחי בדבר המנהגים החצונים, מנהגי הדת אשר נטל גם על הרב הגשמי לעשותם. הן סוף סוף מחויב אני אז ללכת בחקות היהדות, או למלא, למצער, את המצות העקריות: לשמור את השבת, לקדש את המועדים, להזהר במאכלים אסורים, וכהנה וכהנה, דברים אשר עד היום לא נשמרתי בהם. והיה כאשר אחל לעשות את המצות האלה, וידעתי כי לא מאשר נשתנו דעותי נקדשו בעיני, כי אם יען אשר נשתנה מעמדי, וזאת אומרת: יען אשר ירא אני להכעיס את צאן מרעיתי אשר מגזם ומצמרם אתחמם — וסוף סוף אהיה נבזה ונמאס בעיני, כאשר אמרתי לכם בראשונה. או אולי תאמר, גיסי, כי הרב העוסק במעשה צדקה, במוסדות אנושיים, נעשה חפשי מן המצות, והנהו בן-חורין להתנהג בעניני אמונה לפי הכרתו הפנימית? —

מררי: בודאי לא. אבל מדוע לא תביא בחשבון את מעמדך? מדוע לא תותר על דעותיך המשגעות, בגלל פרנסה יפה וכבודה?

אחימעץ: גם אני מסכים, כי הרב, ואף כי הגשמי, הבא לבהכ"נ במרכבה ביום השבת, והנותן בשר בהלב לפני הבאים לקבל את פניו ברגל, והמגהק מבטן מלאה בדרשו מעל הבמה ביום הכפורים, — לא יוכל עמוד בכל עדה. אבל מה ימריצך לעשות כזאת? אם „הכרתך הפנימית" מתרת לך לעשן סיגרה גם ביום השבת, אם פלוסופיתך מוכיחה לך כי אווא צלויה בחמאה יפה מאד לבריאותך, אם „חקירתך" למדתך כי צום הכפורים מנהג מצרי הוא, הן לא נטל עליך לדרוש כזאת בקהל, ולהתנהג לפי מסקנת חקירותיך ב פ ו מ ב י. „היה ח פ ש י בחדרך ו י ה ו ד י בצאתך" זאת התורה לרבנים כגילך. (צדקיה מתגודד) הנך מתקצף? הנך חושב זאת בצביעות וכהונאת עדרך? השקט, יקירי! האמן לי כי בעשותך כזאת לא תונה איש, יען אשר מעולם לא צירו עדותנו בדמיונן תמונת רב גשמי בפנים אחרים. כבר מקובל באומה

כי „הרוחני" מחויב להיות איש חסיד מלגאו ומלבר. „והגשמי" מחויב להיות „אפיקורס" בפנימיותו „ומצטדק" בחוץ. או התדמה כי כל רבני העדה מתנהגים בחדרי חדרים לפי מוסרם הטוב אשר יטיפו מעל הבמה? אנכי מסופק אף באחדות הדעה והדבור של רוב הרבנים הדתיים, ומכל שכן באחדות המעשה והדבור של המטיפים. והדבר המוטל אצלי בספק, ברי הוא לעדותנו המלומדות בנסיונות. האמן לי כי אם יבעיתו בני העדה את „הגשמי" בכתבו את דרשותיו בחדרו ביום השבת, לא יקרעו את בגדיהם ולא יעמידו קול זועות, יען אשר כזאת פללו לראותו, יען אשר יודעים ומכירים הם כי רבניהם מחליפים את מנהגיהם כלבוש, כלומר: כמו שהם מחליפים את בגדם הביתי בבגדי השרד בבואם „לדרוש" בבהכ"נ. אדרבא, „הגשמי" אשר יואל להחזיק במנהגי יהדות גם בחדרי חדרים, הוא הוא המונה את הבריות — כי אדעתא דהכי לא בחרו בו כלל... ואולם הנה אמרתי לך כי לעשות הטוב והישר האנושי, מותר לך גם בתור רב, ואיש אציל כמוך הן מחויב הוא לקבל באהבה רבה את התואנה אשר נתנה לו להחליף את פרוטות מחשבותיו הפלוסופיות בככרי מעשים אנושיים, כי מחשבותיך יביאו תועלת וענג אך לנפשך, והמעשים אשר יהיו מספרי פלוסופיתך, יועילו להמון בריות, וישמחו גם את לבם גם את לבבך. ואיפה תמצא ידים ומקום מוכשר להוציא מחשבותיך הטובות לפעולה, אם לא במשרת הרבנות? אף זאת ידע תדע כי כל זמן שתשפיק אך ברעיונות ובמחשבות, והיתה לך „האמונה" תמיד לפוקה ולאבן נגף, אבל בהחלך לעשות מעשים, ברוח פלוסופיתך האנושית, ובראותך בחוש את תולדותיהם היפות, לא יעל עוד על לבך לחקור ולנקר אם כזאת וכזאת למדתך התורה או הפלוסופיא, וגם בני עדתך „לא ישברו את מוחם" כלל לדעת מי הוליד את מעשיך הטובים, האמונה או ההשכלה? —

צדקיה: על פי הדברים האלה לא יקרא שמי „רב העדה" כי אם „פלוסוף העדה" — ואנכי לא ידעתי כי יש משרה כזו בישראל... אך גם בעיקר הדבר, הנך טועה, אחימעץ, טעות גדולה. הנך מנכר את טבעי ואת אופיתי: יודע אני בנפשי כי אין בי הכח והאמץ לעשות ולפעול, כל כחי איננו אלא בפה להוכיח לאדם מה טוב ומה ישר, ואתה בעצמך הודית כי דברי הרב אינם נכנסים באזני בני עדתו, ומה אוכל איפא

לקוות מכת הלשון לבד ? אמנם יש אנשים אמיצי לב ובעלי חפץ אדיר, היודעים ל ה כ ר י ת את בני האדם להוציא לפעולה את מחשבותיהם הטובות, אשר לא ייעפו ולא ייגעו לרדוף את המטרה אשר הציבו להם, ואשר לא יתיאשו ולא יסגו אחור מפני כל מכשול ומפריע; — ואולם אנכי אין חלקי עם אנשי מופת האלה, והיה בראותי פעם ושתים כי דברי הטובים נאמרים על אזן לא שומעת, וכשל כחי ורפו ידי — ולא ישאר לי בלתי אם מוסר כליותי על שימי בראשי עטרה שאינה הולמתי, וסוף סוף אהיה נבזה ונמאס בעיני מישנה בזיון: גם על עישותי לעיני כל מנהגים שאינם לפי דעותי ולפי מעשי ב ב י ת, וגם על קבלי משמרת שאינני יכול למלא חובותיה והביעותיה —

מְררי: האם לא מראשית כזאת אמרתי? עצל הוא ונרפה, כי על כן הוא אוהב את התנומה בחקירות בטלות המלבשת קרעים, מן הפעולה והמעשה המנחיל עשר וכבוד. — קצתי בחיי מפני בני הפלוסוף הבטלן, כדאי היה לי לאבד מעותי וכחותי להשכילו ולהשלימו. הנני אומר לך, אחימעץ, לשוא תשחית דבריך, הוא לא יאבה ולא ישמע לך, כי כגדל פלוסופיתו כן גדול קשי ערפו — הרף ממנו, למען יוסיף לקבל „קצבה" מידי מעשיה הנדיב — אנכי לא אוכל עוד לשמוע את דברי-אולתו. הנני הולך לישון. (קם ויוצא מן החדר, וזלפה הולכת אחריו).

אחימעץ: ואולם אנכי לא כן עמדי, אנכי אחד „מאנשי המופת" המ כ ר י ת את חברו לעשות עצתו, ואף אם תתנגד ותתעצם נגדי בידיך וברגליך, ה י ה ת ה י ה לרב העדה, כי כן יעצתי.

תרצה: אבל הנכם עושים כלכם חשבון מבלי שאל את פי הבעלים, זאת אומרת: את פי אנשי העדה. מי יודע אולי לא יאותו הם לבחר בצדקיה —

אחימעץ: גם את הדבר הזה אני מקבל עלי, אנכי אעשה לו נפשות, ועל „צד" ינשא לבית הבחירה בעל כרחו. ואולם, להשיב על דבריך ולבטל את חלומותיך, לא עת בחצי הלילה; אך היה בטוח, צדקיה, כי יצלח לי לתת את העולם בלבך ולשבור את קשי ערפך, לא בכעס זקנים כמעשה אביך, כי אם בדברי טעם. הנשמע כזאת? הנה הוא מפחד פן לא יצלח לו לעשות את בני עדתו למלאכים! כמו היה הרב אחראי לדבריו שיעשו פרי! כמו נטל על הרב לרדת מכסאו אם

בני עדתו לא יתנהגו לפי מוסרו הטוב! — אך, כאמור, כבר הגיע זמן שנה — ושלום לכם. (נושק לתרצה ותוקע כפו לצדקיה, ויוצא).

מחזה רביעי. צדקיה ותרצה.

צדקיה: (תומך ראשו בשתי ידיו ומדבר לנפשו) אנכי אהיה לרב?!

אנכי אשר הקדשתי חיי לחכמה ולחקירה, אנכי הנושא נפשי אך למטרה הנעלה להיות חפשי מכבלי האמונות ומהבלי השוא, אנכי הרודף אך את האמת המוהלטת והמדושן ענג אין קץ בהעלותי מעל לעולם המעשי, מעל להמון הבריות השפלות, מעל לחפצים הבינונים והתאוות החמריות, אנכי החי כל ימי בעולם אחר, בעולם שאין בו לא מפלגות ואמונות, לא מנהגים נלעגים ולא חקים סתומים, בעולם שאין בו לא מכורות ומשפחות, לא יהודים ולא נוצרים, בלתי אם אנשים אחים — אנכי אהיה לרב, לכהן, למפיץ אמונה ירועה ולמכלכל אידיאלים הנלעגים בעיני! — לא, לא יקום ולא יהיה הדבר! אך לשוא יפתני אחימעץ להאמין כי אפשר לרב העדה לצמצם את כל פעולתו במוסדות אנושיים — לא, לאֹ, רב כזה לא היה ולא יהיה! ואיך יכבד הרב על פני בני עדתו, ואיך יעש אזנים לדבריו ולמועצותיו, אם רואים הם בעיניהם ויודעים הם בנפשם כי קדשיהם אינם קדשיו וחקותיהם נלעגים ובזוים בעיניו? היכשר הרב בעיני עדתו, והאם יקשיבו לקולו, בדברו אליהם אך על האנושיות ועל תורת האדם? האם לא הסכינו כל ימיהם לשמוע מפני רבניהם דרשות נלהבות על התורה והאמונה, על העם ועל שפתו וספרתו, ועל כל האידיאלים הישנים והחדשים, אשר לבי לא הלך אחריהם מעולם? והאם לא אחוש בנפשי, כי כל זמן שהעולם מתנהג בסדריו הישנים, נחוץ לרועים הרוחניים להפריח ולטפח את האידיאלים הדתיים והלאומיים של כל עם ועם, ומה גם של עם ישראל החי אך באידיאליו? ואנכי א י נ נ י איש אמונה, כי האמונה היא דבר שבלב, דבר שברגש, ולבי ורגשותי מסורים אך לחכמה ולחקירה — ומי יכריחני לקבל משרה שאינני מוכשר לה כלל? אנכי חפץ לחיות כאיש פרטי, בלי כל אחריות, כאיש שיש לו רשות לחיות ולהתנהג עפ"י טבעו ואופיו והכרתו הפנימית, וכרב הן נטל עלי להביא נפשי ורוחי בעול הכללי

ולהתכוץ ולהתגמד לפי המדה המקובלת באומה — — הוי, הוי! זרם קר יעבור בכל פנימיותי לזכר העבדות הזאת —

תרצה: (נגשת אליו ומשימה ידה על שכמו) הנך תפוש במחשבותיך, ותשכח כי עברה חצות לילה וכי עת לנות. ואולם בטרם נפרד הינם, הנני לשיח עמך רגע בדבר הקרוב לנפשך, לאמר: על אדות נעמה בת מעשיה —

צדקיה: (מסתיר פניו מאחותו) מה לי ולה? אנכי יוריסט יהודי, בטלן ועני, והיא בת עשיר —

תרצה: (בזדון) אבל יפה ומשכלת היא, האף אין זאת? והן לפעמים יקרה כי גם האידיאליסט ישא עיניו אל עלמה יפה ומשכלת ועשירה, ולא דוקא אל מנוולת והדיוטית ועניה... אל נא תתאדם, אחי! הן פה אל פה אדבר בך, וזר לא יתערב בשיחתנו. או אולי יראת לגלות לבך גם לאחותך אוהבתך? כי עתה משבחת אני את נעמה; היא בטהה בי בתם לבב, ולא התאמצה להסתיר מפני את אשר ירחש לבה לך —

צדקיה: (קופץ ממושבו ותופש בכף תרצה בהתרגשות) מה? מה אמרה לך?

תרצה: הוי, הוי, הנה התלקחת כקש בהריחו אש. אמנם לא בפירוש אמרה לי נעמה מה שבלתה נפשך לשמוע, אבל מכל הדברים אשר דברה עמי חשתי והריחותי כי לבה טוב לך מאד מאד. אנחנו הנקבות חוננו בהוש הריח אשר לא יכזב בנו, ולמשל תיכף בהזכירי את שמה לפניך בלילה הזה, נוכחתי, למרות כל השתמטותיך, כי קרובה היא אל לבך יתר מאשר תהפוץ להודות, ואולי יתר מאשר תדע נפשך אתה. כי יש הרגשות המתגנבות אל לב איש והמסתתרות שם באחת הפנות, מבלי אשר ידע ממציאותן, עד אשר יבוא איש זר והציץ במקרה בחדרי לבו, והקיע את ההרגשות הצפונות לעיני בעליהן, לאמר: כזאת וכזאת נשאת בחיקך ואתה לא ידעת! — ראה נא, הנה למדתי את לשוני גם אני לדבר בסגנון פלוסופי כאשר הסכנתי לשמוע מפיך; אך זוהי מחלה מתדבקת! — ואולם הנה ידעת, כי נוטה אני, עפ"י טבעי, לחתני המעשי, והנני שונאת את ההזיה וחלומות השוא; לכן אין כונתי עתה לשמוע את שירי ההגות אשר בהם תשתפך נפשך, אף כי יודע אני

להוש היטב את רגשותיך בשעה זו, כי לב אשה לי וגם אני יודעת את האהבה בתענוגותיה — אבל חפצתי לדבר עמך על אהבתך גם מצד המעשי, מצד השדוכי, ולא אבהד ממך כי רואה אני מכשולים ומעצורים רבים מצד זה. הן מעשיה איש עשיר הוא, איש מעשי, ולא על נקלה יפותה לתת את בתו לאיש כמוך אשר כל קניניו ברוח יסודם. הן שמעתי כי מעשיה איש מגושם הוא, ורק הון גשמי נחשב בעיניו, ובמה איפא תקנה את לבו?

צדקיה: (חובק את ידי אחותו ברגש) סלחי לי, אהות יקרה, כי לא גליתי לך סוד לבי כל הימים. ואנכי בושתי ונכלמתי פן תצחקי לחלומי, כי אמנם, אהה, אך חלום הוא, איש כמעשיה לא יתן את בתו לאשה לבטלן עני כמוני; אך לו ידעת מה יקרה נפש נעמה, מה טהור לבה ומה טוב שכלה! כי אמנם פעמים רבות השתוחחתי אתה, אף אודה ולא אבוש כי היא, אך היא, אבן החן המושכת אותי אל בית אביה והמצמדת אותי אל פנקסאותיו וחשבונות מסחרו. מדי שבתי בלשכתו ועלה על לבי זכר נעמה, אז ישפך רוח השירה על עבודתי המכנית, ואור יקרות יזרח על הפנקסאות ועל התשבונות הפשוטים אשר בהם אני מהפך — ומה מאשר אני בעיני, בהודע לי מפיך כי גם לבה ירחש לי אהבה! מה מאשר אני — אבל מה אמלל אני בזכרי מה רחוקה היא ממני. הן אביה נצב כחומת ברזל ביני ובינה —

תרצה: אנא, אחי, אל תמריא במרום ואל תרד שאולה בן רגע. הן סוף סוף לא בת-מלך היא נעמה, כי אם בת ליהודי עשיר, לאיש השפל ממך מאה מדרגות, ואם הכסף עור את עיניו מראות את טובך ויקר ערכך, הנה נטל עליך להראות לו, באופן המובן גם לו, כי חכמתך וקניניך הרוחנים אינם ארץ-בבול, וכי גם הם יתנו לך מעמד חשוב בחיים, לא פחות מהון עשיר. הראה לו כי אפשר להחליף ככרי התכמה גם במטבעות החיים, והיה בראותו כי חכמתך תנחילך גם הון גשמי וגם כבוד, אז יוכח כי חסד גדול אתה עושה עמו בקחתך את בתו לאשה. — אף גם זאת שים אל לבך, כי נעמה בתו היחידה, וכי אוהב הוא אותה עד מאד, למרות כל גשמיותו וגסותו, וביום אשר תבוא היא לפניו להגיד לו כי אתה מושל בלבה, וכי בלעדך חשך העולם בעדה, לא יעצור כח להדפה מעל פניו ולהשיב את מחשבתה במצות אב. אָה, אנכי

יודעת היטב את לב האבות בשעות הקדושות ההן, כי גם אבינו איש קשה הוא, ובכ"ז נפתה לדברי ויברך את אגודתי עם אחימעץ...

צדקיה: אבל מה יאמרו הבריות? הן הם יחשבו למשפט כי נשאתי עיני אל הון מעשיה ולכן צדיתי את נפש בתו — גם גאוני יתגעש בקרבי לזכר הדבר הזה — וגם בעיני נעמה אֵקל בגשתי אל אביה לשאול את בתו יחד עם הונו, — הוי, מה מגונה המעשה הזה! ואיך אשא על אהובתי חרפה כזו? או האם יאמין בי, אם אומר לו כי אך את בתו אני דורש ולא את כספו?

תרצה: כי על כן יעצתיך לבלי גשת לפניו כרש, כי אם כאיש אשר כבר הושיעה לו חכמתו להכין לו מעמד חשוב בחיים. הידעת? העצה אשר יעץ לך אחימעץ טובה היא גם לאהבתך. הרבנות היא באמת פרנסה כבודה מאד, וכל אב לא ימנע את בתו מרב המכנים שלשת אלפים שקל בשנה —

צדקיה: אמנם רבות הייתי עושה למען השג את המדת נפשי, את נעמה, אבל את הדבר הזה לא אוכל לעשות. מקום יש בלבי לאהבה, לאהבה עזה מאד, אבל הכרתי ודעותי לא אמכור במחירה, לא, בטוח אני כי גם בעיני נעמה לא ייטב הדבר הזה. בטוח אני כי גם מחשבותיה כמחשבותי ודעותיה כדעותי, בטוח אני כי חפצה היא בחיים חפשים, בחיים שאין בהם משא פנים למנהגים חצונים, כי חפצה היא ליהנות מן העולם כאשה משכלת — ואיך אעיז לעשותה „לרבנית"? הן בוז תבוז לי אם אציע לפניה הצעה כזו!

תרצה: אנכי אינני רואה באיזה אופן משפיע „עסק" האיש על הליכות ביתו, על חיי אשתו. האם נטל על אשת סוחר להיות תגרנית, ועל אשת שופט להיות בקיאה בספר החקים, ועל אשת רופא להשקיע מחשבותיה בבצילים ובמיקרובים, ועל אשת מהנדס להציג את כלי ביתה בתבנית משולשים ומרובעים? „העסק" לחוד והחיים הביתיים לחוד. גם „העסק" מלבב גם את האשה, הרשות בידה לשנות את חייה ואת הליכות ביתה לפיהו, ואם אין, לא נטל עליה כלל לשנות מאומה ממנהגיה אשר בהם הסכינה—יען אשר „העסק" איננו אלא ענין חצוני ודבר אין לו עם החיים הפנימיים של המשפחה. אינני מדבר באנשים פשוטים וגסים — אבל האיש המשכיל באמת — ואתה הנך איש כזה — היה יהיה תמיד בעל דו-

פרצופים. בשבתו בלשכתו המיוחדת „לעסקיו", הנהו מפנה לבו למסחרו או לאומנתו, ובשבתו בחוג משפחתו או גם בבואו בחברה, ומחה „אות קין" ממצחו, ולא יתן אותותיו אותות כי כזה וכזה הוא „עסקו", והיה בעל לאשתו, אב לבניו ואיש חברותי בחברה. ואם רק איננו עוסק במלאכה בזויה המשפלת ככודו וכבוד ביתו בעיני הבריות, לא ישפיע עסקו במאומה על חיי אשתו ועל ביתו. והן כל איש יורה כי הרבנות איננו עסק מגונה, אדרבא זה אחד העסקים היתר נכבדים, ומדוע לא יישר בעיני אהובתך? אם תאבה, והלכה גם היא לבהכ"נ לשמוע ל'דרשותיך, ואם אין הן לא תקצוף עליה אם תשב בשעה ההיא בביתה בחברת רעותיה הטובות בעיניה, או בחברת ספרים או בחברת הפסנתר — אשר בדרך אגב אודיעך כי היא מטיבה למגן בו, כאשר נוכחתי למשמע אזני היום בבית יורם — והאם אסור לרב גשמי ללכת עם אשתו לבית התיאטרון לשמוע בשיר ולבוא למשתה ולמחול, ובכלל ליהנות מן העולם ככל האדם? — — אך למה לי להכביר מלים בדבר שאיננו מוטל בספק כלל? אנכי אערבך כי נעמה לא תתמהמה אף רגע לשבת לימינך על „כסא הרבנות". אנכי אערבך כי היא בעצמה תפגע בך לקבל את המשרה הזאת, למען התרצות אל אביה — האם האות אז לענות אחימעץ? —

צדקיה: (מתהלך בחדר הנה והנה) לא, לא, אחותי! לא את תביני מה היא הרבנות, וגם אבי וגם אחימעץ לא ידעו מה היא דורשת מאת בעליה, ובאמרך כי הרבנות היא כאחד „העסקים" שאינם נוגעים עד מה בחיי המשפחה ובהליכות הבית, לא תחזי נכחות. גם אשת הרב מחויבת להביא בחשבון את מעמד בעלה ולשנות את מנהגי חייה לפי רוח משרתו, ובית הרב לא יוכל להיות כבית איש פרטי. אינני יודע כיצד מתנהגים בבתי הרבנים הגשמיים, אך זאת יודעני חושי הטבעי כי הרב המקבל את משרתו ברצינות, ובכונה למלא חובותיו על דעת הקהל, מחויב להנהיג אותו ואת ביתו בארח היהדות המקובלת, ואף גם זאת כי אסור לו ולאשתו ליהנות מן העולם כאחד האדם ואף לא כאחד היהודים... אויר דתי מחייב למלא את ביתו, „ריח תורה" השם מחנק לכל רגש חפשי לכל תנועה חפשית... ואם גם אגמור בלבי להמית את נפשי ולבהות את רוחי באויר המשמים ההוא, היש לי הצדקה לחבר

אל חיי השוממים נפש רעננה, נפש שואפת חיים מלאים וכל תי־מגבלים: ולהוליכה אחרי אל המדבר?... לא, לא, אחותי! עזה אהבתי לנעמה, רבות מאד אוכל לתת במחירה, אבל לא את הייה היא! — ואם אומר לשמוע לעצת אחימעץ ולהיות „חפשי בביתי ויהודי מאמין בחוץ", הן אקל גם בעיניה, מלבד אשר אהיה לבוז בעיני אני. — בקצרה: הרבנות שנואה עלי אף אם עמה תפול לי נעמה לחבל. — וראי נא, הנה אתם כלכם משלים נפשכם בתקות-שוא כי בי יבחרו בני עדתנו, ואולם אנכי בטוח כי לא אבחר: הן צעיר אני עוד לימים, וגם מעט מאד מספר האנשים היודעים ומכירים אותי, ובכלל אינני מפורסם לשבח, ובמה אקנה את לב הבוחרים? והיה אם גם אֵאות לעמוד על הבחירה, ונפלתי בנופלים, ואשבע עוד כלימות נוסף על מוסר כליותי, וגם בעיני מעשיה לא יגדל ערכי „בנפילה" כזו — האף אין זאת?

תרצה: אבל גם אנכי לא אדע במה תושע אם לא ברבנות. ופחד „הנפילה" אל נא יבעתך, בטוח אני באחימעץ כי עשה יעשה ויוכל לכל המכשולים —

צדקיה: חי נפשי כי לא אבין מדוע לא יבחר אחימעץ את הרבנות לו לנפשו?! הן הוא איננו אידיאליסט כמוני... או אולי אין פיו ולבו שוים, אולי הוא מעביר אותי „באצילות מעשית", וזה האות כי הוא לא בחר בעלמה עשירה —

תרצה: לאחימעץ נשקפת תקוה אחת, אשר עוד לא חפץ לגלותה גם לפני — אבל הן לך אין כל תקוה אחרת.

צדקיה: (בהשתקעו פתאם במחשבות) מי יודע, מי יודע, אולי? — דעי נא, אחותי, כי בדברי היום עם אבי עלתה מחשבה בלבי, מחשבה יפה העלולה להוציא גם פרי — פרי זהב — גם אני לא אגלה לך זממי, אך היי בטוחה כי טובה המחשבה ההיא גם לנפשי וגם למעמדי בחיים, וממילא גם לאהבתי. ועתה, לכי, אחותי, ושכבי בשלום, וסוד אהבתי אל תגל — אף לא לאחימעץ.

תרצה: כזאת עוד לא אוכל להבטיחך. מי יודע אולי יועיל לך אחימעץ יתר „ממחשבתך" היפה — שכב גם אתה בשלום, או אולי ברכת שוא היא, כי אהבתך לא תניח לך לישון (יוצאת).

צדקיה: (לנפשו) צדקה אחותי, האהבה אינה מניחה לי לישון זה לילות רבים, והדעת כי גם לב נעמה טוב לי, תשברני משנה שברון — אך האשמה או אתאבל? ומה אם לא אעצר כח להוציא מחשבתי לפעולה? ומעשיה איש קשה, גם הרות עד מאד, ואם לא אראהו את „פרי הזהב" לא יאבה ולא ישמע גם לתחנוני בתי — הוי, ראשי, ראשי!...

— — — —

איש הרוח

זזיון

בשלש מערכות

מאת

יעקב וויטאל.

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

מערכה שניה.

(לשכת המסחר בבית מעשיה)

מחזה ראשון. מעשיה, צדקיה.

מעשיה: (מהפך בפנקס) מחר חל יום השלום של „זבה וצלמונע״, ועוד לא נשמע מהם דבר — היום תשלח החשבון „לשמעיה ואבטליון״ —

צדקיה: הנה החשבון ערוך, הסחורה עולה שמונת אלפים שקל ומאתים שקלים, על זה קבלנו שמונת אלפים —

מעשיה: אך מאתים שקלים מגיע מהם?! — ומדוע לא זקפת על חשבונם את ההוצאות שהוצאנו עליהם? —

צדקיה: אמנם שכחתי —

מעשיה: שכחת. האם תשכח לפעמים גם לאכול? האם שכחת מעולם לקבל שכרך מידי?

צדקיה: אבל הן החשבון עוד לא נשלח, ועוד יש לו תקנה — וההוצאות עולות בסך הכל לשלשת שקלים ומחצה —

מעשיה: אם נדיב לב אתה, ידידי, תוכל לותר משלך, אבל אנכי אינני נרבן במסחרי, ודין פרוטה כדין מאה —. האם היה כזה מכיר הסרסור? לא? באמת לא אדע למה אתן לאיש הזה להרויח, בכל פעם שאני נזקק לו הוא מסתתר מפני — הסחורה מונחת עתה כאבן שאין לה הופכים, גם הקורס החל לעלות פתאם בפסיעות גסות, והסוחרים הקטנים משחיתים בכל אשר יפנו: אני דורש בעד קמח דגן חמשה שקלים השק והנה בא חושי המחבל וימכור במחיר ארבעה שקלים ושמונים פרוטות, חי נפשי לא אדע מאין יקח קבצן זה למלא החסרון, הן אתה, צדקיה, יודע בכמה עולה לנו שק קמח, הגידה אפוא האפשר למכור במחיר כזה? — גם עסק השטרות לא ישביעני רצון — ומי יכול לפלל כי יעלה הקורס ככה?! כמה אנחנו חיבים עוד לקבל מטבעות אשכנז מאת חלפתא השולחני?

צדקיה: (מסתכל בפנקס) כחמשים אלף מארק בערכך.

מעשיה: כל כך? כדאי היה לקנותם מאת הנוכל הזה במחיר ארבעים ושמונה, בעת שאוכל להשיגם היום במחיר ארבעים ושבע

ומחצה; מאתים וחמישים שקל נזק על לא דבר! כמדומה לי כי עוד לא נסיתי להרוית במסחר השטרות סכום כזה — שלשים אלף מארק אמכור היום, ויהי מה! ירא אני פן יעל הקורס עוד יותר — ומה דעתך, צדקיה, היש תקוה לירידת הקורס? הן אתה חוקר ופלוסוף, והיפלא ממך דבר קטן כזה?

צדקיה: עם הא"ץ אומר: „אלהים יכין המחיר", ולו צדק הפתגם הזה כי אז אולי לא נצפנו עתידות „המחיריים" גם מבני אדם, כי אלהים עושה הכל בחשבון ודעת, ודבר התלוי בשכל ובחשבון לא יקשה לדעת מראש, אך באמת אין „המחיר" והקורס בידי שמים כי אם ביד אדם, בידי אילי הברזאות, והם לא יקצבו המחיר בחשבון ודעת, כי אם לפי מקרים פתאומים, או לפי התפעלותם העוברת, או גם בכונה להזיק לאחרים, ועפ"י רוב נגד השכל — לכן קצרה בינת איש לדעת מראש את העליות והירידות —

מעשיה: ראה נא, ראה נא, הנך יודע פרק גם בהליכות הברזאות, האם גם חקירות כאלה נמצאות בספרי הפלוסופים?

צדקיה: אין מעשה אנושי אשר לא נחקר ול'א נתבאר בספרי החכמים. והליכות מסחר השטרות נודעו לי ביחוד מתורת המשפטים —

מעשיה: אה, כמעט שכחתי כי נועדת להיות לעורך-דין — מדי דברי בך: האמת הדבר כי גם אתה תאב לרבנות עדתנו?

צדקיה: שמועת שקר היא, למשרת הרבנות אינני שואף —

מעשיה: צדקת, צדקת! לפי דעתי אין יציר גבוה כרב, נשמה יתרה הוא, — עלוקות הם ולא יותר — בעד העתקת מכתב מסחר קטן משפת עבר לשפת המדינה לא בוש הנוכל המנוח לדרוש ממני עשרה שקלים! — כן, כן, אנחנו נחשבים בעיניהם כצאן לגיזה — והאם לא די להם שכרם הקצוב כי עוד ידרשו עשרת מוגים! מה בזוים הם הקבצנים האלה — ומה יש לתמוה אם המנוח הניח אחריו כחמשה עשר אלף שקל? ! יודע אני סוחר אחד אשר לוה ממנו חמשת אלפים שקל בנשך, שנים עשר למאה! אכן שמעתי כי אחרי מות הרב מתעצל הלוה לשלם את נשיו — תבא עליו ברכה! — אבל מה זה היה „לזבח וצלמונע" כי לא כתבו מאומה, הן מחר יום השלום — והאם אמכור היום שלשים אלף מארק? לא! אחכה עוד, לא אוחר לאבד מעותי גם בשבוע הבא. — כמדומה לי כי אאנס להוריד את מחיר הקמח, כי אתמול

בערב הציע מכיר הסרסור לפני את הרגן במחיר לא גדול, — יקחהו אפל, מרוע לא בא היום ?

מחזה שני. הקודמים ומחלון

מחלון: שלום עליך. מעשיה אדוני! הן לא אפריעך? —

מעשיה: (לנפשו) מה לי ולו? הן לא הוא הרופא בביתי, ואף אם יציע לפני את „בקוריו" במחיר עשרים פרוטות, לא אפקיד בריאותי בידי בליעל הזה. (בקול) לא, לא, הנני פנוי ברגע זה. אנא שב אדוני על הכסא הזה —

מחלון: (יושב ופושט את נעלי ידיו במתינות) דבר לי אליך אדוני. דבר סתר לי אליך, ואין חפצי כי יהי עד ביגותינו (מרמז על צדקיה).

מעשיה: (אל צדקיה) צא נא רגע אל החדר השני. (צדקיה יוצא).

מחלון: אקוה כי ידעת, אדוני, מי אני ולמותר הוא להגיד לך כי יש לי יד ושם לא רק בבתי היהודים הנכבדים, כי גם בבתי הנוצרים, בבתי הפקידים הגבוהים אשר כאח יתהלכו עמי —

מעשיה: (לנפשו) יודע אני כי נכון כסאו מאז בבית הכלוב והוא אחד „הווינטרים" המבוקשים, אף שמעתי כי יש לו „יחס" עם אשת פקיד גבוה. אבל אנה מגמת פניו בהקדמה זו? — (בקול) שמעך הטוב לא נעלם מאזני, אבל...

מחלון: כי על כן אין איש בקרבנו אשר יוכל לפעול ולעשות לטובת עדתנו, כמוני. לכן בבוא עתה העת לעדתנו לבחור לה איש אשר יצא לפניהם ואשר יהי להם לפה לפני הרשות, נמלך עלי לבי להציע לפני אחינו את כחי ויכלתי, בדעתי כי בי ימצאו רועה טוב ורצוי לכל —

מעשיה: אה, עתה בנתי לרעך, הנך חפץ לעמוד על הבחירה לרב העדה? אבל הנה ידוע לי כי רופא אתה —

מחלון: עוד לא גמרתי בלבי אם אמחול על שמושי לטובת הרבנות, או אחין פעולתי בין שתי העבודות האלה. אם אראה כי צרכי עדתי מרובים, אז אעזוב את שמושי, כי טובת הכלל קודמת לטובת הפרט, ומה גם כי יודע אני בנפשי מה נחוץ אני לעדתנו, בתור עסקן ועובד עבודת הצבור —

מעשיה: (לנפשו) זאת אומרת בשפה ברורה: רופא הוא בלי חולים, וגם על צחוק ה„ווינט" לא יחיה האדם, וגם קרבת אשת הפקיד לא תכנים הרבה, כי על כן לטש עיניו לקופת הקהל. איש מעשי הוא, חי נפשי! — (בקול) דבריך, אדוני, .טובים ונכחים אבל לא אדע במה אוכל להיות לך לעזר, הן אנכי אינני ראש הקהל, ובכלל לא אתערב בעסקי הצבור —

מחלון: אבל אתה, אדוני, איש נכבד ונשוא פנים בעדתנו, והסכמתך נחוצה לי עד מאד. אכן יודע אני כי כל אנשי עדתנו המשכילים יתנו ידם לי, אך הנה יש מספר גדול של בוחרים ההולכים באפלה ולבם טפש מהבין את הטוב להם, אף יש אנשים רעים המשתדלים להזיק לחבריהם, מקנאה או משנאה, וכדומה. לכן חפץ אני לאסוף סביבי את גדולי עדתנו שדבריהם נשמעים, והם ימשכו אחריהם את הקטנים, ובדעתי, אדוני, כי אתה, כעשיר נאור, השפעתך מרובה, לכן באתי אליך לחלותך לתת לי הסכמתך, וגם להפנות אלי את לבות מכיריך ומוקיריך הרבים.

מעשיה: כל אשר ביכלתי אעשה למענך, הן עוד היום רחוק — (לנפשו) מה מִי יהלוך אם אבטיחו כזאת? בעיני אחת היא איזה בליעל יהיה לרב, ואדיר חפצי כעת כי יסור מעלי הנגע הזה ולא יסית דעתי מעסקי —

מחלון: הבטחתך אשמור בלבי, ובבא מועד אשתמש בה. ואולם גם היום יש לאל ידך לעשות עמדי הסד: הנה שמעתי כי המשרת בבית מסחרך אומר גם הוא להתנשא לרב. — חוצפא המביאה אותי אך לידי גיחוך — ובכל זאת, לבל יתפוצצו „הדעות", אחפוץ להגות אותו מן המסלה עוד בטרם תחל המלחמה; לכן יהי נא חסדך להשתמש בהשפעתך עליו להסב לבו מן —

מעשיה: חפצך זה כבר נשלם, צדקיה לא יחלום חלומות כאלה — אם תחפוץ אקראהו כרגע והגיד לך הדבר במו פיו — (לנפשו) אקוה כי בזה אשים קץ לפטפוטו המלאה אותי עד מאד — (פותח הדלת וקורא) צדקיה קרב הנה. (צדקיה נכנס).

מעשיה: (אל צדקיה) האדון הזה חפץ לשמוע מפיך כי מוחל אתה על הרבנות לטובתו — זאת אומרת — כי לא התאוית כלל למשרה זו —

צדקיה: (בוחן את מחלון בעיניו) ומי הוא האדון הזה הבוחן ובורק את לבי?

מחלון: שמי מחלון, רופא אני — ואחרי אשר הואיל האדון מעשיה לגלות סודי, הנני לדבר אתך בשפה ברורה. לעת כזאת הנני הקנדידט היחיד לרבנות עדתנו, ולא ינעם לי אם תקום לי לשטן, כי שמעתי אומרים —

צדקיה: ולי לא ינעם בבא אלי איש זר לגלות לי סודו מבלי אשר דרשתיו, ולחקור את מצפוני מבלי אשר —

מעשיה: (בקצר רוח) הרף מהרחבת הבאור! הן במו פיך הודית לי כי אין נפשך לרבנות — (בלחש אל צדקיה) הנני מצוך לחלצני מידי הנבל הזה, אמור מלה וסר מעלינו.

צדקיה: (אל מחלון) אם נכספה נפשך לדעת, לך אל בית מועצות הקריה ושאל אם קבלו ממני כתב בקשה לעמוד על הבחירה (מסב פניו ויושב לפני פנקסו).

מחלון: (אל מעשיה) משרתך מהיר חמה יתר מדי, ואתה, אדוני, זכור את הבטחתך ודע כי עומד אני במקום גדולים ועוזרי יַעֲזרו ושוטני ינחמו — (יוצא).

מעשיה: ההבנת את דבריו האחרונים? זה רמז שקוף ומלשינות — אך ילך לעזאזל! — חי נפשי לא אוכל לשית עצות בנפשי האמכור היום שטרות אשכנז אם אחכה לירידת הקורס?! — ומחיר הקמח, כנראה, אאנם להוריד; המחבלים הקטנים יוציאו אותו מעולם המסחר — הָהָהּ! רב הגון הוא הרופא הזה: משחק בקלפים, רודף אחרי נקבות, וגם מלשין חשוב — (לנפשו) לו הייתי אני במקום צדקיה, כי עתה קמתי לשטן לבליעל הזה, ובטוח אני כי בוחרים רבים דבקו בצדקיה; אך כמובן טוב לי כי לא באה בלבו מחשבה כזו — כי איפה אמצא לי עורך השבונות מהיר וישר כמהו במחיר מצער כזה?!

צדקיה: (לנפשו) לא אדע מדוע חרה אפי ברופא, או אולי החלה התאוה לרבנות להרקם בפנת לבי, עקב השמועה שהעביר אחימעץ בעיר?! היתכן הדבר אשר דבר אחימעץ, כי לא אוכל לעמוד בנסיון בראותי כי רבים יחפצו בי? ובנראה כבר הצליח לאחימעץ להעלות אותי על שפת לשון, כי גם מעשיה גם הרופא שמעו את הדבר... הוא קרא לי „משרת", כשם אשר נתן לי אבי, ומה נפלא הדבר כי בשמעי את השם הזה מפי זר — וזו היא הפעם הראשונה —

הסתער לבי ויתמרמר רוחי כאשר לא קרה לי מעולם... הכזאת למדתני הפלוסופיא ? מי הוא הרופא כי אשים לב לדבריו ? מי ראוי יותר לכבוד, אני „המשרת" הבורח מן הרבנות בגלל דקדוקי-יושר, או הרופא הפריץ האומר להבחר לרב בעזרת המלשינות ?... „משרת" ! חכה מחלון, עוד אראך את כחי וגבורתי, — לו רק יכלתי להוציא את מחשבתי בדבר הספר !... אבל מה זה היה לנעמה ? זה ימים רבים אשר היא כמתחמקת מפני, האם בשגה היה את אחותי ?... היום אתאמץ לראות את פני נעמה ולנסות דבר אליה — — נפלאת הדבר כי הרבנות החלה לנקר במוחי, עוד יותר מחבור הספר — צדקיה, צדקיה, אנה הלכה פלוסופיתך ?...

מחזה שלישי. מעשיה, צדקיה, רזון.

רזון: האתה אדוני מעשיה ? (מעשיה מנענע בראשו) דבר לי אליך, אדוני, דבר סתר —

מעשיה: (לנפשו) הנה גם הוא מתחיל בנוסחת הרופא, הגם הוא ? — (בקול) מי אתה, אדוני ?

רזון: שמי רזון, חימיק — אבל כאמור, דבר סתר לי אליך (מרמז על צדקיה).

מעשיה: (בקצר רוח) אם דבר מסחר בפיך דבר דברך גם בפני האיש הזה, כי עורך-חשבונותי הוא —

רזון: לא על עסקי מסחר באתי, — אך באמת אין לי להתבושש גם בפני האדון הזה — . כאמור, חימיק אנכי, וזה שנים רבות אני מתפרנס מחכמתי לא בדוחק ולא ברוחה — ואולם עתה בהודע לי כי מת הרב, נמלך עלי לבי לעמוד גם אני לבחירה, ואבא העירה — כי יושב אני מחוץ לעיר בבית החרושת של האדון געל — ואומר לפנות אליך, אדוני, בדעתי כי נכבד אתה בעדתנו, והסכמתך ועזרתך תועיל לי הרבה —

מעשיה: (לנפשו) אות באות כדברי הרופא; לא אדע איזה שד פתה אותה להאמין כי „נכבד" אני וכי השפעתי גדולה; עד היום לא שמעתי כדבר הזה —. (בקול) צר לי מאד כי אחרת לבוא, זה עתה יצא מזה הרופא מחלון ויקח הבטחתי והסכמתי ועזרתי עמו — (לנפשו) אקוה כי בזה אנצל מידו על נקלה.

רזון: הגם מחלון בקנדידטים? לא יאמן כי יספר! איש המפורסם לגנאי בכל העיר, —

מעשיה: (בלעג) ואתה, ידידי, כמדומה לי אינך מפורסם כלל —

רזון: ובכל זאת בטוח אני כי ראוי אני למשרת הרבנות יותר ממחלון. הן הוא לא ידע אף להתום שמו בלה"ק, ואנכי הייתי ימים רבים סופר בעתונים עברים. ובכלל מסור אני בכל נפשי ובכל מאדי לעמי, ואם אך אזכה להבחר ועשיתי גדולות בעדתנו —

מעשיה: (בתשוקה) למשל?

רזון: אנכי אטע בלב בני עדתי את האהבה לכל משאות נפשנו: לציון, לשפת עבר, לתורת ישראל; אנכי אתאמץ להשכין את האחדות בקרבנו —

צדקיה: (לנפשו) ציון, שפת עבר, תורת ישראל, אחדות — פרזות, פרזות — ומבין ריסי עיניו נכר כי הוא בעצמו לא יאמין באידיאליו —

מעשיה: כל כך הנך בטוח לפעול בעדתנו?! כי עתה איעצך, ידידי, לך אל האנשים החובבים ציון והקוראים עברית והעוסקים בתורה. ואולם אנכי אין חלקי עמהם.

רזון: לא זו היא המטרה האחת אשר הצבתי לי ברבנות. הנני נכון לפעול גם לטובת העניים, ליסד אגודות רחמניות —

צדקיה: (לנפשו) והכל בדרך כימית. — נלאיתי כלכל את דברי האיש שאינו שומע מה שהוא מביא בשפתיו — הן אך הרעב מדבר מתוך גרונו, ואם ידרשו ממנו יבטיח גם לרקד בחבל — אבן עלובה היא הרבנות שכל מחוסר לחם מוכשר לה —

מעשיה: לטובת העניים! לעניים ייטיבו גם בלי עזרת הרב, אך מי יושיע את העשירים?! — למשל, כמה תקח אתה בשכר העתקת מכתב מסחר קטן משפת עבר לשפת המדינה? או האם יצלח בידך להסב לב המתבלים הקטנים מן המסחר? אם כזאת תעשה אז תהי באמת לרב פעלים.

רזון: (מעמיד פניו) רואה אני כי אתה, אדוני, איש חכם, ולבך איננו הולך אחרי ההבל, לכן לא אבוש לדבר אליך דברים ברורים: בעל אשה אני ואב לבנים, צרכי מרבים ושכרי מועט, ולמה לא אתאו להחליף משרתי הדלה במשרה שמנה? לכן יהי נא חסדך לעזרני —

מעשיה: אם כה תדבר, מצאת חן בעיני, ונכון הנני להסיר חסרי מחלון ולהטותו עליך. ועתה אדבר גם אני בשפה ברורה, רע, ידידי, כי עתותי מסורות לעניגים אחרים, וחסד גדול תעשה עמדי אם לא תפריעני —

רזון: הנני הולך, הנני הולך, ואסיר תודה אהיה לך כל הימים אם תקים הבטחתך — (יוצא).

צדקיה: (לנפשו) לא אדע מה היה לי, אבל כמעט פתח האיש לדבר על הרבנות, נהפך לבי לשנוא אותו ולראות און בכל היוצא מפיו... האם קנאת הרבנות אכלתני? האם נכמרו רחמי על עדתי העומדת לנפול בידי רועים רעים? — מה לי ולהם? הן אנכי עומד מחוץ למחנה ישראל, מהוץ לעולם הקטן והתלעג הזה, רוחי שואף להתהלך ברחבה, בעולם המדעים שאין בו לא כנסיה דתית ולא כנסיה מדינית... ומה לי ולרבנות? הבכל זאת נחשב האיש האמלל הזה בעיני, כמסיג גבולי וכמהפך בחרותי — כן, כן, הרגש הגס הזה אשר מעולם לא חשתיו בנפשי, נולד היום פתאם בלבי — גם מחשבת חבורי המדעי, אך כצל החלוף במוחי, או כזברון מטושטש מחלום לילה -- גם זכר נעמה לא יבא בגפו אל לבי, כי כמעט אהגה בה תגית גם מחשבת הרבנית מסתרי לבי, כמו משולבות הן יחד. אל אלהים! האם בא רוח גדול וחזק ויעקרני משרשי, מסביבות עץ הדעת, וישליכני לתחום „הריוח"?! — האם באמת אשאף עתה אך „למעמד בחיים" מבלי לבדוק את האמצעים?— או אולי בראותי מה גרועים הם תאבי הרבנות נוכחתי כי לי יאתה ביתר משפט?! והאמונה ודעותי החפשיות? או אולי צדק אחימעץ באמרו כי אני חושד את הרבנות הגשמית במה שאין בה? אולי היא דורשת רק א נ ש י ם טובים ולא י ה ו ד י ם טובים?... ומי יבריחני באמת לבעוט במנהגי היהדות לעיני כל? האם בגלל אשר לא אאמין בנחיצותם נטל עלי להפירם ביד רמה ולהכאיב לב אנשים תמימים? הן בזאת לא תלמד כל פלוסופיא, וכל העושה כזאת הנהו רע לב —. לו רק לא נקראה שם „הרבנית" על משרה זו! אבל האם מנהג פלוסופים הוא לבזות לדבר בעבור ש מ ו? מה לי ולשם הרבנות? אם המשרה הזאת נותנת לי מקום לעשות טובות — ואנכי א ע ש טובות — למה אשים לבי לשם אשר נתן לה במקרה או בשגגה?! האם לא משרה יפה ונשגבה היא לעביד את עבודת האנושיות? וכי בשביל שאחי בני עמי הם אסור לי לעבדם? והאם

נטל עלי להזניח את החכמה ואת המחקר בהתמכרי לעבורה הזמנית? האם לא אוכל לגמור את חבורי המדעי גם בימי רבנותי? אמנם חבורי עוסק בענינים הזרים לרוח היהדות, אך מה בכך? דקדוקי-יושר כאלה מביאים גם אותי בעצמי לידי גיחוך -- — אך ראשית דבר הנני לדבר היום עם נעמה, היוב אגלה לה את לבי, ויודע אני בנפשי כי היא תחלצני מכל מצוקות לבי ומענויי הספק —

מחזה רביעי. מעשיה, צדקיה, מכיר.

מעשיה: אכן סרסור הגון אתה! חי נפשי כי סרסורים כמוך ראוים למות ברעב. איפה נחבאת כל היום?

מכיר: לא יכלתי להקדים לבא. עסק פרטי הניאני —

מעשיה: אם עסקים פרטים לך לא תצלח עוד לסרסור. סרסור-סוחר לא ירצה לי —

מכיר: עסקי מסחר אין לי, אך עסוק הייתי היום לערוך כתב בקשה ולסדר את תעודותי ולמסרם לבית המועצה. מה תתפלא בי, אדוני? גם אני בקנדידטי הרבנות —

מעשיה: לך לעזאזל! הלהתל בי אתה אומר?

מכיר: מה יש כאן להתל? בימי נעורי למדתי בבית הספר לרבנים אשר בווילנא, וגם תעודה נתנה לי אז כדת. עד היום לא השתמשתי בתעודתי זו, כי הסרסרות היתה טובה בעיני מן הרבנות, אך עתה נתקלקל העסק, סרסורים חדשים יציצו לבקרים, לכן נמלך עלי לבי לנסות הצלחתי ברבנות: אם אבחר — טוב מאד. ואם לא אבחר — אוסיף להתענות בסרסרותי, כי כמובן לא ארף מאמנותי זו גם כל ימי קנדידטותי —

מעשיה: אבל לכשתבחר תעזוב את הסרסרות? ואולם מחלון הרופא, „הקנדידט היחיד", עוד לא החליט לחדול „מחכמתו' גם ברבנותו —. הַהַה! מה גדול כבוד עדתנו בבא אליה קנדידטים כאלה! — אכן יפה תעשה, צדקיה, במאנך להלחם באספסוף כזה —

מכיר: מה? צדקיה לא יתחר עמי? אם כן שקר השמועה העוברת בעיר, — (צדקיה משתקע בפנקסו ומחריש)

מעשיה: שקר, שקר! — אבל לעת עתה הנך עוד סרסור? כי עתה אמור לי מה מחיר דגן היום?

מכיר: ירד מאד מאד, אם יש את נפשך לקנות הרי לפניך במהיר שבעים פרוטות הכור, ככל חפצך.
מעשיה: במחיר ששים ושמונה אקנה כמות גדולה, למען אוויל את הקמח הישן אשר באסמי — מהר אפוא והראני את כחך בסרסרות, „רב" לעתיד לבא!
מכיר: מסופק אני מאד אם אשיג במחיר זה, ובכל זאת אנסה, הנני ממהר ללכת ובעוד שעה אשיב לך דבר — (נגש אל צדקיה ולוחש באזנו) ואתה מוחל באמת וכתמים על הרבנות? (צדקיה מחריש) כי עתה אמהר להודיע מאונך בקהל. (יוצא בחפזון).
מעשיה: לולא דאגת „זבת וצלמונע' ודאגת הקורס, כי עתה יכלתי למלא צחוק פי כל היום על קנדידטינו — ואחרון אחרון חביב, זת מכיר. — אך ילכו כלם לעזאזל! ושטרות אשכנז לא אמכור היום. — צדקיה, אני הולך אל השולחני, ואם יבא איש יחכה נא לבואי, כי לא אתמהמה — (יוצא).
צדקיה: (לנפשו) ואנכי עודני מתישב בדבר הרבנות! שערוריות כאלה תעשינה לנגד עיני ואנכי מפגר עוד לצאת למלחמה. שויתי לנגדי מוסר-כליות אשר בדמיון-כזב יסודו, קסמתי לי עוונות ופשעים שלא חטאתי ושלא פשעתי, ואעלים עיני מעון האשמה אשר אני משיא אותי בגדל לבבי, בראותי את הרעה המוצאת את עדתי ואני מחריש! — הן כל מה שאני מוסיף להתמונן בדבר, אוכח כי אנכי אנכי הוא הראוי באמת למשרה רבת-האחריות הזאת, ואנכי חובק את ידי ושוקט ומביט אל המתנכלים לעדתי להפשיט כבודה ולתתה לשמצה בעיני עם הארץ! — עורה, צדקיה, למה תישן! — אכן צדקו דברי אבי: עצל אני וחולם בהקיץ, מי על כן אני מפתה את נפשי כי עבד אני לחכמה ולמחקר, על כן אני משתמט מפני כל משרה אשר תעירני לפעולה ולקוממיות... ימים רבים ישנתי בצל עץ הדעת, השתכרתי ביין המחקר והפלוסופיא, ואד עלה מן היין המתוק הזה להכהות כל רגשותי ולהקהות כל חושי — ועתה עולפה נפשי וכח-פעולתי רפה וכשל.. הפלוסופיא הרימתני מעל למעשיות הגסה, מעל לתאות הבינוניות, מעל להבלים והענינים הפשוטים שבהם עוסקים ההדיוטים ברצינות קשה, יבשה ובהמית — אבל האם לא הוציאתני גם מן ה ח י י ם המסבים פעולה ומעשה? האם לא דבחידה מלבי כל חפץ וכל תשוקה ל מ ל ח מ ת החיים? — —

המחקר הרימוני מעל לשנאת הבריות, מעל לגאון המולדת ומעל לריב מ ש פ ח ו ת ומעל למשפטים הקדומים של העמים והדתות — אבל האם לא עקרני בחזקת היד משרשי, האם לא התיקני באכזריות גם מחיק מ ש פ ח ת י, מעמי ומכל מחמדיו?... האם משפט קדום הוא לאהוב את האח הקרוב מן האח הרחוק? האם משפט קדום הוא להתרפק על הימין המקרבת יתר מאשר על השמאל היהודיה?... ועתה החלותי לחוש את הרגשת החבה לעמי, אשר נרדמה בני עמקי לבי ברדת עליה ענן החקירה הנפרזה; עתה החלותי לחוש כי איש יהודי אני, חרף דעותי החפשיות ותמורות חכמתי הקוסמופוליטית: „הטבע לא יגורש בחזקת היד“ זה החק נצב לעד אשר ישחק למחי-קבלת של כל הפלוסופים שבעולם. יהודי אני, וראשית חובתי לעבוד את עמי ולהקריב לו את יכלתי ואת כחותי — — אבן צדק אחימעץ: הרבנות הגשמית לא היתה ולא תהיה משרה דתית, כי אם משרה הומנית, ואף לשוא אפחד פן לא אצלח לפעול בעדתי. או האם אפעול אנכי פחות ממחלון הבליעל, ומרזון החימיק, וממכיר ההדיוט הגס? — — ואולם מחשבה אחת תפיל עלי אימתה ופחד: אולי לא תלך נעמה אחרי, בהיותי לרב; אולי לא ימצא חן בעיניה השם „אשת-רב“? ! הן עלמה נאורה היא האמונה באויר חפשי, באויר שאין בו כל רית תורה ויהדות, והאם לא הכלם להנשא לאיש בעל פקודה יהודית? — אך האם תכנתי את רוח נעמה ודעותיה? הן אך לעתים רחוקות דברתי אתה דברים מקוטעים בענינים של מה בכך, ומאין ארע את משפטיה ומבטיה על החיים? והאם לא צדקה תרצה באמרה כי האהבה מוליכה את האשה בדרך שהבעל רוצה? — כן, כן, האהבה — אבל הן עוד לא נוכחתי כי אוהבת היא אותי, ומי יודע אם תקמנה השערות אחותי... מי יודע — אל אלהים! הנה היא עומדת בפתח —

מחזה חמישי. צדקיה, נעמה (באה מן ההדר הסמוך).

נעמה: (עומדת בפתח) האם אין אבי בלשכתו? —

צדקיה: לא, עדינה. — הוא הלך מזה — אך לא יתמהמה בדרך —

נעמה: (אומרת לצאת, ותשב על עקבה ותעמוד בפתח) אדוני צדקיה, הוגד לי כי הנך קנדידט לרבנות עדתנו, האמת הדבר?

צדקיה: (לנפשו) טוב מאד כי פתחה היא בענין זה, עתה אשמע משפטה. (בקול) הן ולאו, אנכי לא התאויתי למשרה זו,

וקרובי ואוהבי העבירו את השמועה נגד רצוני, ואולם עתה רוח אחרת אתי, ולא אוסיף עוד להתקומם בפני המחשבה אשר יחשבו קרובי עלי — וכמעט שנכסוף נכספתי כי תבא תקיתם —

נעמה: אכן קצה נפשך לעבוד בבית אבי עבודה הזרה לרוחך — אבל — הן עלמה אנכי ולא ידעתי מה טיבה של הרבנות — ובהדיוטותי השבתי כי המשרה הזאת דורשת הכנה מיוחדת למוד מיוחד — למוד שאיננו נכלל בתורת המשפטים ובמחקרי הפלוסופיא —

צדקיה: זאת אומרת, הנך מסופקת, עלמה כבודה, אם מוכשר אני למשרה זו? כזאת פחד לבי גם אני בראשונה, כי דמיתי אשר „הרבנות" כשמה כן היא: כהונה ד ת י ת, כמשפט הכהגים אשר לעם הארץ — ומשרה כזו היתה לי לחרדה, כי אין נפשי אל התיאולוגיה. אך לסוף נוכחתי כי הפקודה הזאת, פ ק ו ד ת א ד ם היא, הדורשת אך כשרונות אנושיים, השכלה אנושית, ולכל לראש לב אדם, לב טוב — והתנאים האלה, אקוה כי ימצאו בי —

נעמה: נפלאים לי דבריך — אם כן איפא לא יכצר מכל איש משכיל בעל נפש יפה, להיות לרב, מבלי כל הכנה?

צדקיה: (לנפשו) השאלות האלה הן כמחט בבשרי. — (בקול) כנראה, כן הוא. הרבנות האמתית, הרבנות הדתית, מסורה אך בידי אנשים תורנים הסידים וצדיקים, ויען אשר האנשים הטובים האלה רחוקים מחכמת אדם, ואף לא יבינו לדבר כן בלשון הנשמעת לפקידי הרשות, ואף לא יבינו לדבר נכחות באזני צאן מרעיתם, כי דברנותם הם אינה לטעם המשכילים, — לכן נבראה הרבנות הגשמית אשר תשלים את כל חסרונות אחותה הבכירה. לכן מובן הדבר כי אין ברב העדה אלא מה שחסר לרב הדתי, לאמר: השכלה אנושית, כשרון הדבור, —

נעמה: לפי דבריך הנה הגשמי אך כסניף „ובמלואים" לרב הדתי — תאר כבוד אשר מסופקת אני אם יקבלוהו רבני העדה באהבה — אולם אנכי שמעתי כי הגשמי נחשב בעיקר, בחוקי המדינה, והרוחני הוא אך טפל אליו, ולכן אני הופכת את משפטך, לאמר: יען אשר רבני העדה אינם לא תופשי תורה ולא חסידים וצדיקים, לכן שמו בצדם את „הרוחנים" למלא את החסרון... אך אם כה ואם כה הנה נטל על הגשמי להשתמש בהשכלתו ובכח דבורו לצרכי הדת —

צדקיה: לא, עדינה, אין הדת נוגעת במשרה זו אף כמלא השערה׳

הגשמי משעבד את כשרונותיו אך למעשה הצדקה — (לנפשו) כמדומה לי כי אני שונה את דברי אחימעץ — (בקול) ולכל החובות האנושיות. וגם בהטיפו מעל הבמה אין לו לכזב בדעותיו, אף אם חפשיות הנה, כי הרשות בידו להטיף מוסר אנושי ולהעיר את לב העם לעשות מעשים טובים, מעשים אנושיים —

נעמה: (בצחוק) ובכן הנך אומר לעשות את עדתך היהודית, לעדת „דיאיסטים", ברוח הפלוסופים ממאה השמונה-עשרה?! או אולי תאמר למסור את עסקי הדת אך בידי חברך הרוחני? אבל הן הרוחנים אינם אנשי לשון, כאשר אמרת, ובכן ישארו בני עדתך קרח מכאן וקרח מכאן: אתה תטיף להם אך ברוח האנושיות, והרוחני איננו יכול להטיף מאומה, כי הצעירים המשכילים לא ישמעו את לשונו ואת סגנונו, ומי יעוררם איפא לאהבה את דתם ואת תורתם?! —

צדקיה: (מתרגש) מי יעוררם? האמונה היא הרגשת הלב, ולא למוד הנדסי שאפשר ללמדו ולהבינו במופתים אף לאיש שלא ידעו מראש: המאמין יאמין בלי כל התעוררות וזרוז מן החוץ, והאיש אשר לא ידע את הרגש הזה, אך לשוא נצעק באזניו כל היום: האמן, האמן! —

נעמה: כזאת אדע גם אני, כי על כן לא אמרתי: מי יעוררם להאמין? כי אם: מי יעוררם לאהבה את דתם ותורתם? אפשר לאדם לבל להאמין, ולהוקיר בכ"ז את אמונת אחיו, ולזה דרוש מעורר אשר יעורר את האהבה, בצעקו באזניהם: ראו ודעו מה יפה וטהורה דתנו, הביטו וראו מה נעלה היא תורתנו! וכמובן הוא מחויב להוכיח את דבריו במופתים, וכזאת הן אפשר להוכיח במופתים. — והאהבה לקדשי עמו אפשר להביא בלב כל איש, בלב זקן ונער, איש ואשה, — ואני מופתך: אנכי לא נאמנתי באויר דתי ובכ"ז אנכי אוהבת מאד את דת ישראל ותורתו, יען אשר ספרי-מקרא שנפלו לידי בזמן מאוחר העירו בקרבי את האהבה, בהוכיחם במופתים המובנים לי, כי דתנו ותורתנו נעלה וטהורה מדתי כל העמים העתיקים — ואולם לא כל צעירי עמנו קוראים בספרים כאלה, ונהפוך הוא: הם קוראים בספרי הזיפנים השמים אור לחשך, אם אין חפצנו כי יבגדו בעמם, לכן נחוץ הוא כי ימצא להם „מעורר האהבה" בצורת „מטיף משכיל", בין שהוא מאמין בין שאיננו מאמין, אם אך אוהב ומוקיר הוא את תורת ישראל —

צדקיה: (לנפשו) מה מאד בוש אני בפני הנפש היקרה הזאת! היא יודעת את חובות הרב יתר ממני; ואולם מדי שמעי את החובות האלה מפיה לא יהלכו עלי אימים, כי היא השוה עליהם הוד מיוחד ובינה יתרה. — (בקול) אבל גם אנכי מוקיר את תורת ישראל עד מאד, אף אוהב אני אותה יען אשר היא תורה אנושית. תורת חיים. ואם נטל עלי לדרוש בשבח ה בפומבי, לא יכבד הדבר ממני, כי בזאת לא אחטא לדעותי ולהכרתי הפנימית.

נעמה: (בצחוק) ובכן בעלותך על הבמה להטיף לאנושיות ולמעשים טובים תעש נא חסד עמדי, והוסף. לאמר: כי האנושיות והמעשים הטובים באו לעולם אך על ידי תורת ישראל. — הן לא יכבד הדבר ממך, כי רק אמת יהגה פיך —

צדקיה: (לנפשו) יש לאל יד העלמה הזאת לעשות אותי גם לאיש חסיד, בצחוק הקסם אשר על שפתיה. לא, לא צדקו אחותי, ונהפוך הוא: בדרך שהאשה רוצה בה היא מוליכה את האיש, ואת אומרת: אם הוא דבק בה באהבה. — (בקול) ביושר הגיונך הנך מבית את כל צלמי הבלהות אשר יצרתי לי בדמיוני, עתה נוכחתי כי הרבנות הגשמית משרה דתית היא, אבל באופן שאינה נוגעת כלל לדעותי הפרטיות בעניני אמונה. כי מדוע לא אוכל להלל את תורת עמי ודתו, אם לא אעקר במהללה?!

נעמה: (בצחוק) ובכן הבטיחני כי בהבחרך לרב — וסמוך לבי כי תבחר, כי אין במוך בכל הקנדידטים — לא תהי „פלוסוף מפשט" בחפצך אתה, ולא „גשמי מגושם" בחפץ אחימעץ גיסך —

צדקיה: (בתמהון) מי הגיד לך את דברי אחימעץ? —

נעמה: (בכונה) אנכי יודעת הכל — ואולם עתה השבעה נא לי כי תעש בקשתי, והיית לפלוסוף יהודי ברבנותך, כחפצי (מושיטה לו ידה).

צדקיה: (נושק ידה בשפתים דולקים) גם את נפשי אתן לך אם תבקשה —

נעמה: (מושכת ידה ממנו) ידי נתונה לך, אבל לא לנשיקה בלשכת המסחר. ואולם את נפשך אבקש — מאבי, בבוא מועד (ממהרת לצאת).

צדקיה: (לנפשו) ובכן בא האשר אשר לו ערגה נפשי זה ימים רבים!

נעמה היקרה בבנות, לי היא! ואנכי הכסיל עניתי את נפשי בספק אם תלך אחרי בהיותי לרב! הן עבריה היא יותר מאשר שערתי, ואולי יותר כאשר חפצתי. חפצתי? האם לא מצאתי בה כל משאות-נפשי? גם חכמה, גם מבט סוקר, גם רוח נדיבה, גם לב טוב – ומה יפת היא — ומה רב חחן באשותה העדינה והטהורה!... אכן בגדה בי אחותי ותגל סודי לנעמה — אך תבא עליה ברכה, כי ביאת הקדימה להביא את אָשרי. — עבריה היא, אבל עָצמי לא נכחד ממנה, יודעת היא כי המחקר הוליכני בדרך רחוקה, ואין רצונה כי אעתק בהתקה חזקה מעולמי הנשא, וכל חפצה היה להוכח כי תורת ישראל חשובה בעיני — ומה מאשרת היא כי מצאה בי את האהבה לדתנו!... ומה מחוכמים ומדויקים כל מבטאיה! „היה לפלוסוף יהודי ברבנותך". לא פלוסוף דתי, כי מרגשת היא אשר בזאת בחלה נפשי, כי אם פלוסוף יהודי, לאמר: פלוסוף אשר אנושיתו הכללית לא תמנעהו מראות את רב הטוב הצפון בעם מולדתו. ואת הברכה אשר הביאה תורתו לעולם — ואמנם ימים רבים נמנעתי מראות כזאת, כי הפלוסופים מאוה"ע עוינים, בגלוי או בסתר, את תורת ישראל, יען אשר לנגד עיניהם התיצבת תמיד בלבוש זר כלבוש תולדותיה - אך לי הן לא היתה כל תואנה לקצוף עליה — — — ועתה חש אני בנפשי מה נשגבה היא התעודה אשר שם משה לפני בני ישראל, והפלוסוף האמתי מחויב להפיץ דעותיה בקרב כל הארץ, ולצדקה אחשב לי לחבבה על הצעירים המשכילים — . מה נפלא הדבר, לפני שעות אחדות אמרתי למעשיה כי אין נפשי אל הרבנות. ועתה הנני דבק בה באהבה רבה — אכן רבו הכסות אשר קניתי ביום הזה, וכמעט קשה לי להחליט מי המריצני יותר לשנות את עורי: אם הקנדידטים הנבזים, או חכמת נעמה ונריבת רוחה... ואולי גם ע״י האהבה, למען עשות נחת-רוח לנעמה; כי אמנם נוכחתי אשר אדיר כי תחצה כי אהיה לרב... היא אמרה כי „בבא מועד" תגל לאביה את דבר ארבתנו, וזאת אומרת: אחרי אשר אבחר; לבל לתת תואנה לאביה למנעה „ממשרתו"... משרת! מדוע ידקור עתה השם הזה בלבי כמדקרות חרב? — והאם לא יהי לי השם הזה לאבן-נגף בבחירה? — מלשכת מעשיה אל כסא הרבנות — היכשר כזאת לפני חבוחרים? -- אבל הנני שב לענות את נפשי בפחד שוא: הן לא „משרת" אָני, כי אם פרקליט משכיל אשר רק מעוני בחר בפקודה שלא לפי

כשרונותיו ויכלתו. ובכ"ז דואג אני פן לא ־ אבחר — אמנם נפש נעמה לא תקע ממני גם אז, כי הן אהוב אהבתני עוד בטרם עלתה מהשבת הרבנות על לב כלני, אבל במה אתראה אז לאביה? ואף אם יגדל כח נעמה גם אז להטותו לחפצה. האם לא אכלם לקחת בת איש עשיר בידים ריקות. מבלי כל מעמד בחיים? — — אבל מדוע לא אבחר? אם אך אחפוץ, העז ידי על הרופא ועל החימיק ועל הסרסור. נטל עלי לצאת לפעולה, להתקרב אל העם ולהראותם מי אני, נטל עלי —

מחזה ששי. צדקיה, מעשיה.

מעשיה: טוב עשיתי כי לא מכרתי שטרות אשכנז, הקורס החל לרדת. ואני אומר לך, צדקיה, יפה קורטוב של נבואה מעשרה קבים של חריפות ובקיאות במסחר. לבי נבא לי כי ירד הקורס, ולבי ינבא לי כי גם מחיר הדגן עלה יעלה. כי על כן קניתי זה עתה סכום מסוים ע"י מכיר — הא לך פתקאתו, כתב זאת זכרון בספר. צר לי מאד כי אומר מכיר לעזוב את הסרסרות בעבור הרבנות, כי באמת הוא סרסור חרוץ — אך סוף סוף יעמול לריק, כי הרבנות תקום למחלון הרופא, זאת היא דעת כל הקהל, וכזאת אנבא גם אנכי, ואתה תחזה אם לא תבוא נבואתי —

צדקיה: ובמה מצא מחלון חן בעיני הקהל?

מעשיה: במה? בכל! ראשית דבר הוא „תקיף" גדול, כי כמעט מדי לילה בלילה הוא יושב בכלוב עם רבי הפקידים, ובזאת יוכל לפעול הרבה לעת מצוא. ושנית, כי נורא הוא על כל שוטניו, ומי יאבה להתגרות „בבעל לשון" כמהו? גם אנכי, גם יורם, גם פתואל וכל גדולי העדה החליטו לבחר בו —

צדקיה: (לנפשו) ובכן אבדה כל תקוה ממני — אך לא — עתה אקום, עתה אתנער לצאת ולפעול, אנכי אנכי אלך אל הגדולים ואל הקטנים ופקחתי עיניהם לראות מה ביני ובין מחלון —. (בקול) היתכן הדבר כי תאות עדה נכבדה לשום בראשה רב בליעל? היתכן הדבר כי כל בני עדתנו ינכרו את חשיבות הרבנות, ונתנו לכל זד להתעולל בה כאחת המשרות השפלות? היתכן הדבר —

מעשיה: (בקצר רוח) הרף, ידידי, לדבר באזני על ענין שאיננו נוגע בפנקסאותינו ובמסחרי. ילכו כל הקנדידטים לעזאזל; מה לנו

ולרבנים? אם הרבנות היא עסק יפה, טוב מאד למחזיקים בה, ואנחנו מחויבים להתענות תחת עסקינו — ובשעה זו אני דואג אך לשטר חובם של „זבח וצלמונע" אשר מחר חל הפרעון, ועד עתה אין עוד כל קול וקשב מהם. — רבנים, צרכי צבור! זה ענין יפה לבטלנים אך לא לאנשי מעשה — ואני מבטיח אותך כי אף אם יִבְחַר מלאך אלהים לרב, לא יתן לך להרויח אף פרוטה אחת —

צדקיה: (לנפשו) ונעמה היא בת האיש הזה! איזה הרוך יצא יקר מזולל כזה? —

מעשיה: אף זאת אומר לך, צדקיה: אם יש בלבך שמץ הרהור ושמץ תאוה לרבנות — הסר מחשבה זו מלבך! אנכי שמעתי זה עתה מה שאומרים בני־סמכא על קנדידטותך: חוצפא היא ולא יותר — צעיר לימים אתה, רוק אתה, אין לך יד ושם בעולם, לא בקרב היהודים ולא בקרב הנוצרים הפקידים — ואיך תתנשא לרב — כזאת יאמרו הבדיות, אנשים בעלי דעה. לכן ידידי, אם הרבנות עוד מנקרת במוחך, ידוע תדע את אשר לפניך ולא תשים אותך לצחוק — (לנפשו) כמעט צר לי לאמלל הזה, אולי אוסיף על שכרו חמשה שקלים לחדש — (בקול) ועתה עת לי ללכת לארוחת הערב כי נעמה מחכה עלי. היום אֹכַל לחמי במנוחה, כי דאגת „זבח וצלמונע" לא תתן מרגוע לנפשי; הן מחר יום השלום — (יוצא).

צדקיה: (לנפשו) הממני, דכאני מעשיה בדברי פיו! האמנם כן היא מחשבת הקהל עלי? האמנם נקלותי בעיניהם בגלל מיעוט שנותי ובגלל רֵקותי? רוק! אבל הן אך על ידי הרבנות אני אומר לבנות לי בית! — אכן טוב היה לקנדידטותי לו הייתי כבר חתן למעשיה, אף הוא היה יכול להיות לי לישועה, כי בעל דעה הוא ונכבד בעדתו, חרף גסותו — . הוי, מה מאד שפלתי היום! הנני רודף אחרי הרבנות כאחד הקנדידטים השפלים, וכל האמצעים כשרים בעיני, עד כי לא יחרפני לבי לנסות להעזר גם באהבת נעמה למען השיג מטרתי — אך כזאת הן לא תהיה: הן גרש יגרשני מעשיה מעל פניו באמרי אליו: אנא מהר ותן לי את בתך לאשה למען אזכה למשרת הרבנות. — לא, אך ב י בעזרתי! כחי ותבונתי ינחילוני גם את הרבנות גם את נעמה — ואם תקצר ידי, אינני שוה לשתיהן..., „אין לי יד ושם בעולם", כן הדבר, כי כל ימי התרחקתי מן העולם ולא ידע איש את נפשי ואת טיבי, בלתי אם קדמיאל

הבטלן וחבריו הנפרשים מן הצבור, עם רוחות התיחדתי, עם רוחות החכמים שבכל הדורות, ובספריהם חצבתי לי קבר. רק נפש נעמה באה בסודי, היא תִכנה רוחי ותדע מי אני — אבל האם נעמה כל „העולם" היא? אמנם עול מי היא, אבל במה אקנה את „העולם" הזה? והרבנות מסורה ביד „עולם" אחר, אשר בגדל לבבי נִכַּרתי אותו עד היום הזה.. אבל מדוע נפל לבי על דברי מעשיה? הן אנכי יודע בנפשי כי שוה אני לרבנות יתר מכל המתחרים עמי, ואין לי כי אם להביא גם את „העולם" לידי הכרה זו — לא עולמו של מעשיה, כי הוא וחבריו אולי ימצאו יתר חפץ במחלון — אבל עוד לא פסו אנשי לבב מעדתנו: הנבונים בעם, הטובים והישרים, המה יביטו יראו כי, וידעו להבדיל ביני ובין איש בליעל. המה יוכחו כי מחשבותי טובות וטהורות וכי גם יכלתי אתי. כן, יכלתי! השכלתי וכח דבורי ינחוני לפני גדולים, ועשיתי טובות עם עדתי מחוץ, ולבי הטוב ורצוני הטוב ישפיעו על עדתי להיטיב בקרבם פנימה. לבי אומר לי כי פעולתי תהי ברוכה ופוריה, אנכי אנכי אהיה רב דגול מרבבה, אנכי אשנה את פני עדתנו תכלית שנוי, אנכי אטע את האנושיות גם בלבות-אבן, גם בנפשות הבהמיות כמעשיה וחבריו — אָה, אנכי אורם לדעת מה הוא האדם ומה תעודתו בחלד — האדם? או היהודי?? כן, כן, יפה אמרה נעמה: עלי נטל לחשוף את המאור שבתורת ישראל ולהוכיח כי היא מקור המוסר האנושי, התרבות האנושית, כי היא היסוד לחברה המתוקנה — והן הדבר הזה הוא אמת ברורה בלי שמץ מִשפט קדום! — — אמנם בראשונה נטל עלי ללחום במתחרים עמי, ולמלחמה הזאת כמה בשרי ונפשי גחלים תלהט. כי המלחמה הזאת איננה מלחמת החיים, מלחמה גסה של פריצי-חיות החוטפים טרף איש משני רעהו, — כי אם מלחמה קדושה, מלחמת הנאצל עם השפל והבינוני — לא לי אלחם כי אם לעדתי להצילה מאנשי בליעל המתנכלים לה. — ועתה יודע אני במה אאזור המלחמה: הלך אלך לבתי הכנסת ודברתי את דברי מעל הבמה, אוכיח לעמי פשעם, את קלות-דעתם ואת פחזותם, אַראם את הרעה אשר לנגד פניהם, אף אשפוך לפניהם את נפשי, את כל הפלוסופיא הטהירה והאנושית שנבלעה באברי כל הימים, למען ידעו מה יש להם לקות ממני, ומה מאחרים. אָה, אנכי אוכיח ואערכה לפניהם עד אשר יבהו, עד אשר יכירו ויודו כי כדברי כן הוא — האח, הנני מגמא מלחמה, איש

קֹדש נצתה בקרבי וחיים חדשים יזרמו בעורקי, — עתה עליתי מקברי, מן הקבר אשר חצבתי לי בספרים, והנני דורך על האדמה — הנני מסית דעתי מן הכלל אשר לא בידי טובו, והנני פונה אל הפרט, אל אחי בני עמי, כי להם דרוש אני, להם אוכל להיטיב, ואותם מחויב אני לעבוד — הם יכירו מעבדי, הם לא יהדפוני מעל פניהם — לא, לא! את חבורי המדעי לא אגמור עתה, כעת אתמכר כליל אך לאומתי, לעדתי — והעולם הגדול לא יחרב גם אם אעזבנו לארך ימים, עץ הדעת לא יבול גם אם לא אשקה שרשיו ימים רבים — אכן לנצח לא אעזבנו, עוד אשב בצלו כאשר ירות לי — אך עתה מלחמה לי, ואני יוצא למלחמה: חרב לצדק וליהדות האנושית!...

מערכה שלישית

(בבית מררי).

מחזה ראשון. מררי, זלפה:

מררי: אם אשאר היום בחיים והיה הדבר לנס. הוי, מה נגרש אני! — ועוד היום גדול, עוד חמש שעות עד אשר תחל הבחירה, ומי יודע מתי תכל —

זלפה: השקט נא, בעלי! ראה נא, הנה גם עיני תלויות אל הבחירה, וגם אנכי נכספתי לראות בנצחונו של צדקיה, ובכ"ז אשקטה ואחכה בשובה ונחת —

מררי: בשובה ונחת! את הנך בלולה מקרח, ואף קצרה בינתך לדעת מה יתן ומה יוסיף לנו הנצחון, ומה מנו יהלוך במפלת צדקיה. הן כל כבודנו תלוי ביום הזה, היום יודע בקהל עדתנו מי אנחנו, היום אדע אם כדאי היה לי לאבד כחותי ומעותי על השכלת בננו —

זלפה: (משפל קולה) אמנם לבי לא הלך אחרי הכבוד העתיד לבוא אלינו — אדיר חפצי לראות רק בשמחת צדקיה ובאשרו —

מררי: מה אדבר עם אשה משפילה לראות כמוך? — אבל עיני למרחוק יביטו, אל המעמד הנשא, אל הפרסום והתהלה אשר יפול לנו לחבל בעלות צדקיה על גרם המעלות. ומי יודע? מי יודע? — התוכלי לשער את כל הכלמה והבזיון אשר תעט עלינו מפלתו? — נורא הרעיון, ומדי אהגה בו אירא פן יאחזוני השבץ —.

זלפה: אכן יודעת אני כי יגדל כאב צדקיהו אם ינוצח בבית הבחירה —
הן כל עתידותיו צפן בתוחלתו זו, וגם את משרתו בבית מעשיה עזב בעבורה —

מררי: כן, כן, אם לא יבחר ונשאר קרח מכאן וקרח מכאן — ומדוע היה אָץ לעזוב את משמרתו?

זלפה: אבל, מררי! הן אתה בעצמך דרשת ממנו לצאת מבית מעשיה, וגם כלנו אמרנו כי משרתו המסחרית תוכל להיות לאבן נגף לקנדידט —

מררי: הרפי ממני, הנני נגרש עד מאד. אמנם אחימעץ מבטיח אותנו כי כל העם נוהה אחרי צדקיה, אף שתי הדרשות שדרש בבהכ"נ הפיקו רצון מאת כל הקהל, והכל שבחו והודו לו — אבל הרופא הארור, מחלון הבליעל, לא ישקוט ולא ינוח גם הוא, ואין בית אשר הוקיר רגליו ממנו, ואין איש אשר לא דבר באזניו כל היום על כחו וגבורתו — והנבל הזה שם את צדקיה ללעג בשגם רוק הוא וצעיר לימים — ומי יתכן את רוח העם, מי יחוש עתידות? — אף שמעתי אומרים כי מעשיה עמד גם הוא לשטן לצדקיה, והוא מדבר על לב העם לבחור במחלון — אין זאת כי חרה אפו בבננו כי יצא ממסחרו — כי איפה ימצא לו משרת טוב כצדקיה בשכר מצער כזה? — ואמנם רע הדבר כי לא לקח צדקיה אשה בטרם בוא הבחירה — רב רוק איננו דבר השוה לכל נפש —

זלפה: ובכל זאת לא אואש מתקוה, הן גדול צדקיה בכל מכל המתחרים עמו — אף אדמה כי בהיותו לרב יקל לו לעשות שדוך הגון, תחת אשר עתה לא יוכל להתחתן לפי ערכו — ומה מאשרת אהיה אם יקרה אלהים לפניו נפש יפה הראויה לו —

מררי: כן, כן, עד עתה לא נאות איש נכבד לתת את בתו לאשה לבטלן כצדקיה, וגם משרתו בבית מעשיה לא שותה עליו הוד והדר — אף דואג אני כי הדבר הזה יהי לנו לפוקה גם היום — הוי, מה קשה לי לחכות! ואני אומר לך, זלפה, אם לא יבחר צדקיה ושמתי מחנק לנפשי, כי אנה נוליך אז את חרפתנו? לא, לא אוכל לשבת היום בביתי, אצא החוצה אולי ירוח לי — (יוצא).

מחזה שני. זלפה, צדקיה

זלפה: (לנפשה) כן המה הגברים: הכבוד יקר להם מכל, וכל חפץ

מורי אך להכבד בגדולת בננו; ואולם אנכי דורשת אך את טובת צדקיה, ואחת היא בעיני אם באָשרו ירבה כבוד ביתנו אם אין. אמנם גם לבי נרעש ונפחד מאד, פן לא תנתן לו משאלות לבו, והן הוא צרר את כל מאוייו ואת כל עתידותיו במשרת הרבנות — אך איך שיהיה הנה הביאה לו קנדידטותו ברכה מרובה. כי בימים האלה נהפך לאיש אחר, לאיש יהודי, ונפשי מדושנת ענג לשמוע מפיו ־אמות ונשגבות על קדשי ישראל, כאשר לא הסכין מעולם. יהי שם ה׳ מבורך כי השיב לבו אל אמונתנו ואל אומתנו — וגם בגלל הדבר הזה אתפלל כי תבא תאותו, כי דואגת אני פן תתקרר אהבתו ליהדות אם לא יבא למחוז חפצו — אבל גם בלבי יקנן הספק — הנה הוא בא, אתאמץ להעמיד פני לבל אכאיב לבו —

צדקיה: שלום לך, אמי; — טוב מאד כי מצאתיך לבדך; אל יחשוב לי ה׳ עון, אבל את פני אבי לא אוכל לראות בשעה זו — הן הוא לא ידע נפשי, וברוחו הקשה יוסיף אך לענות אותי — תחת אשר אַת, אם רחמניה, תשיב נפשי למנוחתה במאור פניך ובטוב לבך — ואַת יודעת אמי כי היום הולך וסוער לבי, כי היום הרת עולמי —

זלפה: (בצחוק) אל נא לחכם ולפלוסוף כמוך להסתער ולהתרגש ככה. הסיח נא מחשבותיך מן הבחירה, כי „מציאה" באה תמיד בהיסח הדעת — גם נא לדבר עמי על ענין אחר. כן, כן, מאד חפצתי לשמוע מפיך באור רחב על דברים אחדים מדרושך שדרשת ביום השבת העבר, כי אשה פשוטה אני ודברים רבים נשגבו ממני —

צדקיה: (במרירות) כזאת יאמרו רבים מבני עדתנו — כמו לו שמתי באזניהם חקירות ממה שלמעלה מן הטבע! ואנכי לא נגעתי כי אם בענינים אנושיים — אכן שפל מאד רוח בני קהלתנו, כי הרב המנוח יצא ידי חובתו במבטאים בלים וריקים, בהעתקת פסוקים אחדים, ולכל היותר בתרגום מדרש — לכן אם אומר להאיר על התורה והיהדות באבוקת החקירה המתוקנה ובדעות חכמי המוסר האמתים, ומה גם אם אנסה לערוך את תורת גויי קדם מול תורת ישראל בהשתוות מדעית — והיו להם דברי כספר החתום. ואנכי לא אַחת מזאת, אנכי אעיר את רוחם ואתאמץ לרוממו — אנכי אצרף ואלבן את דעותיהם ואפקח את עיניהם לראות נכחות, לראות את המאור שבתורת ישראל, אנכי אמריצם למלא את חובתם ואת תעודתם להיות עם הכם ונבון —

זלפה: (בשפל קולה) אך אולי אין החכמה והתבונה דרושה כל כך לחפץ עדתנו במדת הרחמים והחסד —

צדקיה: (כמדבר לנפשו) כן, כן, גם אנכי יודע כי נאה אנושיות לישראל מכל הפלוסופיא שבעולם, ואף טרם אעלה על הבמה לדרוש אגמור תמיד בלבי לדבר אך על מעשים טובים ועל מוסר אנושי, אך במעט אפתח פי ושכחתי את זממי, ובמו בעל כרחי אתבל את דברי בניחקרים מדעים — ובכל זאת הנני אך פלוסוף יהודי — ואולי בימים הבאים... להבא! הנני חש לי עתידות בטרם אדע אם יבאו —

זלפה: הרגיע נא רוחך, בני, האלהים אשר חדש בקרבך רוח נכון, רוח יהודי, הוא יצפון לך עתידות טובים — והן רוחך היהודי לא ירפה מעליך, גם אם — אם —

צדקיה: (בעצב) אל נא אמי, אל נא תוגי נפשי בדברים כאלה. אל נא תחשבי עלי כי האהבה ליהדות, שהתעוררה בלבי, תלויה היא בדבר, במשרת הרבנות, נהפוך הוא, אמי: לפיכך אני משתוקק למשרה זו. יען אשר למדתי לדעת היטב את היהדות, ויען אשר אני מהביך בלבי, כי אנכי אנכי אצלח לחלק מאהבתי לצעירים משכילים אשר כגילי, ולהשיב גם את לבם לאומתם, כאשר שבתי אני אליה באמת ובתמים, ואם לא אבחר, אז, אז יכאב לבי מאד כי נרחקתי מן המטרה אשר אליה אשאף בעת, אך מן היהדות לא אתרחק עוד, ואשאר תמיד פלוסוף יהודי —

זלפה: מה מאושרת אני לשמוע מפיך כדבר הזה! הבטחתך זו תתן שמחה בלבי, עוד יותר מן השמחה אשר אשמח בהבחרך לרב —

מחזה שלישי. הקודמים ואחימעץ.

אחימעץ: שלום עליכם! — אנא הניחו לי להנפש כמעט, כי מאז הבקר לא נתתי מנוח לכף רגלי. חי נפשי, צדקיה, כי אתה עם כל פלוסופיתך אינך שוה בעמל שעמלתי בעבורך. אתה יושב בחק אמנו, הנך חש למפרע את כל התענוגות אשר תביא לך הרבנות בצירוף נעמה הברוכה בעקבה —

צדקיה: (ברגז) אבל, אחימעץ! — (זלפה פקחה אזנה).

אחימעץ: אה, במעט שכחתי... אבל לא זאת כונתי. — לו ידעתם את כל הגבורות אשר פעלתי בימים האחרונים — כי על כן לא

זכיתם לחדות את תמונתי זה שני ימים — וביחוד הגדלתי לעשות ביום הזה, ביום הגדול והנורא. אין בית אשר לא כבדתיו בבקירי, אין איש אשר לא החרשתי את אזניו בבקשותי ובתפלותי, ולא היתה אזן אשר שגבה ממני. וה׳ הוא היודע כמה חריפות ובקיאות, כמה התפארות וחוצפא, כמה הבטחות ויעודים, הוצאתי בקשרי המלחמה — ומה לא הגדתי עליך למען תת חנך בעיניהם! בבית פלוני הודעתי נאמנה כי השפעתך „במרומים" גדולה ועצומה מאד, כי הנך ממש קרוב למלכות; בבית אלמוני פרסמתי בלי בושה, כי הנך גאון תלמודי מאין כמוך וכי כל „הפטישים החזקים" יתפוצצו לרסיסים אם תחדד אותם בהלכה; במקום אחר נשבעתי כי כל החכמות שבעולם נאצרו ונחסנו בראשך כמו בקופסא? ואם נסה איש להביע דאגתו „לרוקותך", מיד לחשתי באזנו בקול רם כי כבר נבחרת לחתן לאחד העשירים שבחו״ל והכלה מכנסת לך מאתים אלף ליטרא שטרלינג — לא, מאתים אלף מארק — (צדקיה מתנודד) למה תלטוש עיניך אלי? הן ירדתי במלחמה, ובמלחמה אין בודקין את האמצעים A la guerre comme à la guerre ואתה תחזה כי אנכי בכח לשוני אפעול יותר מכל דרשותיך וחקירותיך אשר שמת באזני הקהל הנבער מדעת. — לא יקרא עוד שמי אחימעץ, אם לא תבחר היום ברוב גדול של שני שלישיות למצער! —

צדקיה: הוי: מה בזויה היא מלחמה זו! ומה נקלותי בעיני בדעתי כי לא ערכי האמתי ירוממני על, כי אם ערכי המדומה — הן אם יאמינו לגוזמאותיך ולבדיך ובחרו בי, אז לא אני אהיה הנבחר, כי אם איזה צדקיה מעולם הדמיון — ואם יוכחו אחרי כן כי סבבתים בכחש, והייתי בזוי ונמאס בעיניהם כאחד הנוכלים.

אחימעץ: הרף, יקירי, מדקדוקי ענוות ומדקדוקי יושר! הן, ראשית דבר, לא פיך הלל אותך כי אם פי, והרשות בידך לישים לאל את כל אמרי ולהכחיש את עדותי — כמובן אחרי הבחירה. והשנית, להוי ידיע לך, כבשת תמימה כי זה דרך כל הקנדידטים לכל המשרות, להבטיח לבוחריהם ש״י עולמות, ולהתפאר בכל המעלות המצוינות, וכל קנדידט המפחד מפני צל שקר והאומר בתומו: „הרי אני לפניכם כהויתי וכצורתי ואין בי יותר ממה שאתם רואים", הרי הוא גוזר את מפלתו מראש. ואף גם זאת אל תשכח כי הרופא הנעלה ר׳ מחלון הוא איש מלומד מלוחמה, ובענוה וביושר לא תקום בפניו. הוא מרעיש כמו״ש

את כל העולם ואין תחבולה אשר לא תכשר בעיניו. גם זחילה גם גאוה, גם התחסדות גם איום-מלשינות, — בקצור כל מה שהפה יכול לדבר, עשה לו עזר כנגדנו, ואיך אביט ואחשה? לקבל תורא טבחא, ובמדה שהבליעל הזה מודד לנו אמד גם לו, מה הוא מתפאר ומכזב, אף אני כן — וסוף סוף אין כל שקרי אף כמר מדלי מול כזביו החצופים; וסוף סוף יודעים אנחנו, כי אף אם איתך קרוב למלכות, או גאון תלמידי, או כליל המדעים, או חתן בחו"ל — בכ"ז הנך ראוי לרבנות יתר ממחלון. — אך בכלל, לא עתה העת להתפלפל בזה, עוד מעט „וישפוט הקהל" — ועתה עלי לשוב עוד לסבלותי, לאמץ ברכים כושלות, ולזרז את הנחשלים — הנני הולך לבית הבחירה כי שם תחל העבודה מחדש. שם נטל לחזור מראש על כל הדברים אשר כבר נחר גרוני לקראם, כי הבוחרים הנחמדים אינם בעלי זכרון, והתעיף עיניך והנה אזנם פתוחה לדברי הצד השני — אך אנכי לא איעף ולא איגע, כי כל כבודי העמדתי על הבחירה הזאת — לא הכבוד במובנו של אביך, כי אם כבוד ממין אחר; זה הכבוד המוחש אך לראשי צבא ... אך עיקר שכחתי: הנה מכתב בידי אליך, צדקיה, (בלחש) מאת נעמה שמסרה לתרצה ותרצה מסרתו לידי. (בקול) לו ידעתם מה גדול חלק תרצה במלחמה זו! אך זאת יודע לכם אחרי תם המלחמה — ועתה הנני רץ אל המערכה, ולא אשוב עוד אליכם בלתי אם בזר הנצחון. יחי הרב ר' צדקיה! (יוצא).

זלפה: מה רב טובו עמך! ומה גדולה חריצותו לכל מפעל! יהי שם ה' מבורך כי זכנו בחתן כזה. — אבל רואה אני, צדקיה, כי עינך ולבך אל המכתב, לכן לא אפריעך עוד; אף כבר הגיע זמן לפקח על התבשילים, כי איך שתפול הבחירה אין אנחנו פטורים מארוחת הערב. (יוצאה).

צדקיה: (פותח בחפזון את המכתב וקורא:) „בהירי! סלח נא לי כי לא התאפקתי ואגל לאבי את סוד אהבתנו. ראה ראיתי כי אבי קם לשטן לקנדידטותך, וכי הוא מושך את כל חבריו אחריו לעזור למחלון, ואירא מאד פן יבלע לך בגללו — אז לא יכלתי למשול עוד ברוחי, והיום בבקר גליתי את לבי לפניו, ואודיעו בשפה ברורה כי האיש אשר הוא כורה שוחה לרגלו, הוא המיועד להיות חתנו. אמנם מראשית כזאת ידעתי כי אבי לא יתעצם הרבה לנגד חפצי, כי יחידה אני לו והוא אוהב אותי אהבה עזה, — ובכל זאת לא האמנתי כי יקל

לי ככה להטותו לחפצי. אין זאת כי גם בעיניו נשאת חן זה ימים רבים, כי על כן קצף עליך אשר עזבת את מסחרו, ועל כן נתן מכשולים על דרך קנדידטותך, בהתברכו בלבבו כי אם לא תשיג את מטרתך ושבת אליו להיות עמו במסחרו — אך בקצרה: המלחמה עם אבי לא היתה ארוכה, רק פעם אחת „התעלפתי", ותיכף קרא בסגנונו הידוע לך: „ילכו לעזאזל כל הקנדידטים, ואנכי אעשה כרצון בתי", והבטח הבטיחני להסב את לב כל חבריו מאחרי מחלון ולהפנותם אליך; ויען כי הזמן קצר לכן יצא מיד לפעלו, ובטוחה אני כי לא יכבד הדבר ממנו, כי רוב חבריו אינם בעלי דעה מיושבת, ובשעה אחת אפשר לשנות את דעותיהם מן הקצה אל הקצה. ובכן אין עוד כל פחד לנגד עיני: לבי סמוך בטוח כי הבחר תבחר. — אמנם מתוך דברי אבי הבינותי כי הרבנות איננה תנאי נחוץ להסכמתו, וכמעט אדמה כי יתר היה נוח לו שישב חתנו בבית מסחרו [בתור שותף עוזר] מאשר ישב על כסא הרבנות, — אך הן לא בגלל הסכמתו הננו רודפים אחרי הרבנות, כי אם מדעתנו, אני ואתה, כי המשרה הזאת מסתגלת יפה לכשרונך ולתכונת נפשך, וכי אתה הרב היתר מוכשר לעשות גדולות וטובות בעדת ישראל. אף למען כבודך וגאותך אחפץ כי תבחר, כי יודעת אני את אסטניסותך בעניני ממונות... אך לא זה המקום לדברים האלה. משערת אני היטב מה גדלה התרגשותך ביום הזה, ואולי הסכלתי לעשות כי נתתי לך במכתבי זה עוד ענין להתרגש בו, אבל היכלתי למנוע ממך בשורה טובה כזו? חזק, בחירי, ודע כי חתן אתה למעשיה, בין בתור „רב" בין בתור „שותף-במסחר" וגם אהבתי לך אחת היא בכל מעמדיך בחיים. ובכל זאת מה מאד אתאוה כי תבחר, לא למעני, כי אם למענך ולטובת הכלל. אקוה כי עוד נתראה פנים היום, ועד כה שלום וברכה לך מאת כלתך נעמה". — כלתי נעמה! האם אין די בשתי המלים האלה להשכיחני את כל דאגותי ולהשביח בקרבי את כל סערת מלחמת הבחירה? ובכל זאת לא נרעשתי ולא נפעמתי מבשורה זו, וכמעט אינני מוצא בה כל תדשה, כי הן זה ימים רבים אשר הסכנתי עם המחשבה כי לי היא נעמה, ואף היא הגידה לי לא אחת בבטחה כי הסכמת מעשיה איננה מוטלת בספק בעיניה — ולמה יתפעם לבי בהאזיני דבר שנחשב לי כודאי למפרע —! כי על כן אין גם במכתב נעמה עקבות התפעלות יתרה, כי לא קרה לה מאומה אשר לא פללה מראש. —

אכן הטיבה לעשות אשר החישה את התגלות לבה לאביה, כי בזה הגתה מכשול גדול ממסלתי; עתה חֻזק בטחוני, עתה לא תנוד עוד תקותי בלבי. ולדבר הזה תסלח לי נעמה, אם אין עתה מקום גדול בלבי למשוש חתן על כלה, עתה לבי מלא אך רבנות, ונעמה עלמה טובה וחכמה היא, היודעת כי עת לכל חפץ — וגם היא איננה דורשת ממני „מסירת נפש" מוחלטת, אדרבא היא דוחה את תענוגותינו הפרטים מפני טובת הכלל. כן, כן, טובת הכלל; כי עתה הן לא אוכל עוד לענות את נפשי במוסר כליות מדומה, ולאמר: כי אך לטובתי הפרטית תאבתי לרבנות; עתה לא יעיז עוד הספק האכזר לאמר לנפשי: נכסוף נכספת לרבנות יען אשר היא תנחילך את נעמה. לא, אדרבא, הנה מעשיה חפץ יותר בחתן סוחר מאשר ברב — אבל אני חפץ בטובת עדתי. עדתי! כל ימי לא חשתי בלבי כל רגש אהבה לבני עמי, ופתאם נקשרה נפשי בהם קשר אמיץ, עד כי שכחתי בגללם את כל מחמדי מימי קדם. האם לא דבר פלא הוא? האם לא נטל עלי להודות —

מחזה רביעי. צדקיה, תרצה.

תרצה: קבל ברכתי, אחי, כי נבחרת —

צדקיה: (בששון והתרגשות) אנכי נבחרתי? כבר נודעו תוצאות הבחירה?

תרצה: מה לך עתה ולרבנותי? ברכתי נתונה לך כי נבחרת לחתן למעשיה — נעמה ספרה לי הכל —

צדקיה: (בקצף) אבל זאת אדע גם בלעדיך, וזאת ידעתי עוד לפני ערן ועדנים —

תרצה: הלא תבוש, אחי, לקבל ברכתי בפנים זועפים כאלה! הן כל השומע לך ואמר כי הרבנות עיקר לך ונעמה הטפל — פי, אן נמוסך? הכזה משפטך. עם המין היפה, ומה גם עם כלתך?! אנכי אמרתי כי הרבנות היתה לך אך לאמצעי להשיג „משאת נפשך", והנה עתה בהנתן לך בחירתך אינני מוצא לך עוד כל צדקה להיות נגרש מן הבחירה ותוצאותיה. אם תבחר טוב, ואם אַין — מה מנך יהלוך? הן מעשיה נותן לך את בתו בכל אופן.

צדקיה: טעית, אחותי. עתה אני אוהב את הרבנות לשמה, בלי כל פניות; ואם למבראשונה אולי עשיתי שקר בנפשי, הנה זה

ימים רבים אשר נצרפו מחשבותי ואעמיק להתבונן בדבר, ואוכח כי הרבנות בעצמה לקחה לבבי, כי אך זה מקרוב הייתי לאיש יהודי, וכמשפט „הגרים" המשתדלים להבליט דבקותם באלהיהם החדשים ביתר עז, כן תלהט נפשי להצמד אל אחי, אל עמי, בדבק עז. ורגשותי וגם שכלי יורוני כי הרבנות הוא הקשר היותר אמיץ אשר יחברני אל אומתי, כי בתור איש פרטי יסב לבי על נקלה מאחרי עמי, כי עסקי הפרטים יכבשוני לעבד, אותי עם רגשותי ושכלי, ולא ירשוני לצאת מגבולי הצר אשר תארו לי; — ואולם בהיותי לרב, הנני נבלע בגוף האומה והנני נתון כליל אך לעבודת הצבור, לעבודת אחי ועמי, וזה אדיר חפצי. כמו שבתחלה היה קשה לי להפרד מעולם המדע והחקירה, כן יקשה לי עתה שבעתים למחול על הרבנות אשר בה צפנתי את כל עתידותי ואת כל חיי רוחי, וה' הוא היודע מה טהור חפצי זה, כי כל כונתי אך להיטיב ולהועיל לאחי, אשר התרחקתי מעליהם, בזדון או בשגגה כל ימי נעורי. ה' הוא היודע מה קדושה היא תאותי, — לא תאוה לכבוד ולא תאוה להשתרר, כי אם התאוה להיות קרוב ללב עמי, להרגיש דפקותו ולחוש חייו בקרבו, וביחוד לעשות נפשות לאומתנו, לחדש רוח נכון בבני הנעורים, כרוח אשר הערה עלי —

הרצה: אכן „גר" נלהב אתה, והנך מדבר מתוך האש. אבל באמת אגיד לך כי השתקעת יותר מדי ברעיונך. וכמו שלמפרע היית אך ברעיונות הפלוסופיא, כן הנך חי עתה אך ברעיון הרבנות, — ואיש רעיונות הוא גבר לא יצלח, וביחוד לא יצלח איש כזה לחיי משפחה. חי נפשי כי צר לי לנעמה שנפל בחלקה איש הרוח כמוך. הנה עתה בילדותה אהבתך כבר שכחת את כלתך, ומה יהיה עוד לאחר זמן? — לא, אנכי לא הפקדתי עתידותי וגורלי ביד חולם חלומות כמוך. ואני אומר לך, צדקיה, כי לאשרך ולאשר נעמה הנני מתפללת שלא תזכה למשרת הרבנות. (לנפשה) הן נטל עלי להכינו לקראת „מפלתו" העתידה לבא בלי ספק — (בקול) דע נא, אחי, כי כל עוד אשר חשבתי את הרבנות לתנאי נחוץ לשידוכך, עמלתי ויגעתי הרבה להישיר הדרך לפניך, ואולם עתה בהודע לי כי נעמה לך היא בכל האופנים, וכי אין מעשיה מתפעל בלל מרבנותך, עתה אני מבטת במנוחה על תוצאות הבחירה, — וגם אתה טוב תעשה לצנן מעט את חומך, כי—כי קרוב מאד מאד להחליט אשר כל עמל אחימעץ יעל בתהו, כי עתה נודע לי

ברור כי אנשי ברית מחלון רבים ועצומים מאד —

צדקיה: (בקצף) היום תאמרו כי ילד אני לעשות עמדי כטוב בעיניכם? האם תחשבי באמת, כי את, או אחימעץ, או אף נעמה פתוני לעמוד על הבחירה ואפה? כי על כן את אומרת לי: „אין צרך לך עוד „בשעשועים" האלה ואל יחר אפך אם יוקחו מידך". לא, אחותי, אנכי אנכי חפצתי בזאת, ולו לא נכספה נפשי לרבנות, כי אז לא נתתי אזן לא לדבריכם ואף לא לדברי נעמה. הן כלמה תכסה פני לחשוב עלי כי קנדידט „מפותה" אני —

תרצה: (לנפשה) ובכל זאת יודעת אני כי כזאת היה אחי הפלוסוף — (בקול) אבל למה תקצוף עלי? והאם עת עתה לוכוחים כאלה? הן עוד מעט יוטל הגורל, ואם תבחר —

מחזה חמישי. הקודמים, מררי, זלפה, אחימעץ.

מררי: (מתפרץ ברעש החדרה ונופל על הכסא) הכל אבוד!

תרצה: (לנפשה) חוץ מנעמה ונדוניתה היפה.

צדקיה: (בחרדה גדולה) מה? הבחירה כלתה? —

אחימעץ: (מתמרמר) נבלים, שפלים ובזוים הם כל בני העדה! הנשמע כדבר הזה? הם הוליכו אותי שולל כאשר יעשה לתינוק דלא חכים! עוד בבואם לבית הבחירה הבטיחוני נאמנה כי לנו הם, ובגשתם אל הקלפי נתנו „קולם" למחלון! — הוי נקלים! מורא המלשינות היה על פניהם, כל אחד ואחד חרד להתקוטט ברופא הבליעל, הקוביוסטוס, הֲ — הֲ —

צדקיה: (בקול בוכים) ומחלון נבחר?

אחימעץ: נבחר? כמעט פה אחד! יותר משתי שלישיות הקולות עלו לו; ורק כשמונים בוחרים הטו חסדם עליך. זה פרי עמלי!

מררי: ואנכי מראשית כזאת ידעתי. כי מי יבחר באיש המפורסם באפיקורסתו, והמטיף מעל הבמה דברי מחקר שאינם נוגעים כלל לאמונת ישראל?!

צדקיה: (מתעורר) הנה לאפיקורסתי! כמו היתה לי חפשיותי לשטן, או כמו היה מחלון מפורסם בחסידותו! —

מררי: הוי, הוי, אנה אוליך את חרפתי? זה הוא הכבוד אשר לו יחלתי! כדאי היה לי לאבד את -

זלפה: (בקצף). כבוד! כבוד! האם גדול היה כבודך לו נבחר צדקיה מפני יראת מלשינותו, באשר נבחר מחלון?! הן נפילת צדקיה עליה היא, כי כלם חפצו בו, ורק מפני היראה נאנסו לתת ידם למתנגדו.

צדקיה: ובדרך כזה יבחרו רבנים בישראל! הוי, עמי, עמי! כמעט התקרבתי אליך והנה נגלית אלי בכל שפלותך ובכל תועבתך!

זלפה: אנא בני, אל נא תשכח את הדבר שהבטחת לי היום —

צדקיה: השקטי, אמי; אהבתי לעמי לא תתקרר בגלל הדבר הזה. אדרבא, ככל אשר אוסיף להביט אל פצעיו ואל חלאתו, כן יגבר רצוני לרפאהו ולהרימו מאשפתו. אבל איככה? במה? רופא יחיד יש לעדת ישראל „ורב" שמו. ואם הרופא בעצמו ירחיב הפצעים ויתן להם רוש תחת צרי, איך תעלה ארוכת בת עמי? — ומה תקותי עתה כי איחל להיטיב לאחי? היש לאיש פרטי השפעה כל שהיא על הכלל? —

מררי: הנהו דואג לצרת הכלל! טוב תעשה כי תשים לבך לך. מה תהי אחריתך עתה? הן אין לך כל עצה כי אם להתרפס לפני מעשיה אדונך —

הרצה: לדבר הזה תנוח דעתך, אבי. גורל צדקיה כבר מסודר יפה; הלואי שתהי אחרית כל היוריסטים העברים כמהו —

זלפה: אל מה ירזמו מליך, בתי? היש לצדקיה סוד אשר לא גלה לנו?

אחימעץ: למה תחשה, צדקיה? הן עתה אין לך עוד כל תואנה להסתיר סודך —

צדקיה: (נותן מכתב נעמה לאבותיו) קראו בו ומצאו בו תנחומות לנפשכם — לי ערבה עתה השמחה הזאת — (שתיקה).

מררי: (אחרי קראו את המכתב) ובענין נכבד כזה לא נועצת אף פעם אחת עם אביך? כן, כן, כדאי היה לי לאבד את —

זלפה: הרף, מררי, מתוכחות ומוסר אכזרי. הבה נודה לה' כי הקדים רפואה למכה, ובשעה שאמרנו אבדה כל תקוה לצדקיה, הנה הופיע המלאך הגואל אותו מכל רע — כי אמנם רואה אני ממכתב נעמה כי נפש יפה ועדינה היא, אף כבר שמעתי תהלתה מפי כל מכיריה — ברוך ה' כי הקרה לפני בננו נפש נחמדת כזאת אשר תאשרנו אשר רב—

צדקיה: (בחום) מי כמוני יודע את יפעת הנפש כזאת?! הן לה אני חיב להודות כי שבתי אל אחי ואל עמי — היא אף היא נתנה את הדעת בלבי כי אפשר לאדם להיות יהודי נאמן לעמו ומוקיר

דתו מבלי להיות יהודי מאמין — כן, כן, כל פלוסופיתי לא הצליחה להביאני לידי הכרה זו, ורק בפי העלמה החכמה מצאתי תורת אמת זו —

תרצה: זה האות כי „המין היפה" הוא לא רק מקור תענוגות החיים, כי אם גם אוצר חכמת החיים — וזו מודעה רבה גם לך, אחימעץ, הן גם אתה נשענת על בינתך ועל חריצותך, ובגדל לבבך התפארת כי תביא את צדקיה לידי נצחון, חרף כל המכשולים. ואולם אנכי בבינתי היתרה נוכחתי מיד כי מלחמת הבחירה, דבר האבוד היא, —

אחימעץ: ובכל זאת הנה גם נעמה חשבה בבטחה כי אנחנו ננצח —

תרצה: אין מביאים ראיה ממוכת-אהבה. נעמה אוהבת את צדקיה עד מאד, לכן הוא נחשב בעיניה כתפארת מין האנושי, ולכן האמינה בלב שלם כי כל העולם מחויב לבחור בבחיר נפשה. אבל אנכי הכרתי מראש כי לא יוכל צדקיה להלחם עם מחלון התקיף ממנו —

אחימעץ: ואנכי לא אסלח עד עולם לבני עדתכם כי כהתל בתינוק התלו בי, הן באמת מפלת צדקיה מפלתי היא, כי אנכי הייתי איש המלחמת, אנכי חבלתי התחבולות ואנכי הייתי המפקד והמצביא. ועתה הנני ככלי מלא בושה וכלמה: כל החיל הגדול אשר אספתי ברוב עמל ואשר נהגתי במזמות לבב, נפל אל האויב ברגע האחרון ברגע המכריע. בוז להם, עדת שפנים הם, שפלים ונבזים!

צדקיה: (שקוע במחשבותיו) מה יפו היו העתידות אשר תארתי לי, וכרגע התמוללו כל תקותי! אמרתי כי מצאתי לי הפעם מעמד בחיים אשר יביא ברכה גם לכחות רוחי וגם לצרכי עמי — והנה הנתקתי מן המעמד הזה, והנני מרחף עוד הפעם בין השמים ובין הארץ, מבלי דעת איזה דרך אֻבּר לי בחיים... ועל דרך-חול הן לא אוכל להתיצב, כי המעשיות החמרית שנואה עלי כאז כן עתה — והאם אומר לשוב אל עץ הדעת ולעסוק בחבורי המדעי? הן אז אעתק עוד הפעם מאחי ועמי —

מרדי: ואני אומר לכם נוח היה לי שנבחר צדקיה לרב משיהיה חתן למעשיה העשיר. לא זה הוא הכבוד אשר אליו ערגה נפשי —

זלפה: הנכם כלכם חוטאים ופושעים! כי מדוע קשרתם כלכם להרעיל את שמחתנו? —

תרצה: כן, כן, אמי, ברוק ברק והפץ את ענני החשך אשר הם מעל-

עדינו, על לא דבר. הנה אחימעין מעורר קינה כשר צבא אשר סוכלה עצתו ואשר אבד את חצי הממלכה ! וגם אבינו בוכה על הכבוד אשר גלה ממנו : כמו היתה הרבנות משרה יתר כבודה מן השותפות במסחר מעשיה ! כמדומה לי כי הסוחר הגדול, ומה גם סוחר משכיל כצדקיה, ראוי לכבוד יותר מן הרב המקבין פרוטות פרוטות מאת העניים המתים והנולדים ! — וגם צדקיה מעורר מספד כתנים, כי לוקח ממנו „הכר הנרחב" לפעולתו הרוחנית והעברית : כמו אי אפשר לאיש רב הכשרונות כמהו, לפעול ולעשות מחוץ לגבול הרבנות ! אם עזה ככה אהבתך לבני עמך, הנה פתוחים לפניך דרכים רבים לבא לעזרתם : הנה מעשה הכתב אמצעי יפה וכביר הוא עוד יותר מדבר שפתים. תאחז נא בעט ידך ושים בפי עטך את כל המוסר והתנחומים, את כל התוכחה והתעוררות אשר אמרת להטיף מעל הבמה, והיה בטוח כי דברים שבכתב יפעלו יותר מדברים שבפה. כי הרב המטיף אין לו תק קהל שומעים קטן, קהל עדתו, ואולם הסופר המטיף הנה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, ודבריו נקראים בכל פנות עמנו בכל מקום שהם —

צדקיה : שכחת, אחותי, כי חסר אני את הלשון הלאומית, את שפת עבר, אשר אך בה יוכל הסופר לדבר לכל קהל ישראל —

אחימעין : הוי, הוי, איך נהפכת מפלוסוף קוסמופוליט ליהודי לאומי נלהב ! הנה גם אתה מדבר על „לשון לאומית" כאחד המשגעים מבית מדרשם של „הציונים". מי מאתנו יודע את הלשון הלאומית הזאת ? לא אתה ולא אני, ולא כלתי ולא כלתך, ולא כל הצעירים הנאורים ! ולמה לך איפא הלשון הלאומית המובנת אך למלאכים או לשדים ? הן כל חפצך הוא לשפוך רוחך על בני הנעורים, והם אינם מדברים בלה"ק — להם הנך מחויב לדבר בלשון הארין, אז — יעשו דבריך פרי ; וכל האומר לחבב את היהדות ע"י ספרים בשפת עבר הנהו מכנים תבן לעפריים, כי הקוראים העברים אוהבים ויודעים את היהדות גם בלי עזרת הספרות החדשה — אך איזה הדרך באנו לשאלה ספרותית זו ? ומה יתן ומה יוסיף לנו הוכות הזה ? אתה, צדקיה, תהיה לחתן למעשיה ולשותף במסחרו, ואז בטוח אני כי המסחר, אשר בו תעסקו לא בתור משרת כי אם בתור אדון וחבר, ישכיחך עד מהרה גם את מפלת קנדידטותך וגם את פלוסופיתך הנפרזה, ואולי גם את אהבתך לעמך „החדש" —

זלפה: למה תאמר כזאת? בטוח אני בבני כי יהיה איש יהודי נאמן לעמו בכל מסלות חייו —

צדקיה: אל נא אמי! אכן צדק אחימעץ באמרו כי המסחר יוציאני מכל העולמות אשר מהם התהלכה נפשי עד הנה. הן אנכי יודע את המסחר, זה הקרח הנורא הנותן קפאון בלב והמצנן את כל רגש נאצל. כי על כן לא אהיה לסוחר, ואף אם אגוע ברעב לא אמכור נפשי למלאך המשחית הזה —

אחימעץ: כי עתה נטל עליך לתת ספר כריתות לנעמה עוד בטרם נארשה לך — כי גם היא, ואצ"ל אביה, לא יאותו להתחתן באיש משגע כמוך —

מררי: מה אומר ומה אדבר! הן כלה ונחרצה היא מאת כננו להשיב אותנו עד דכא, בטוח אני כי עוד ינתק את מוסרות השדוך המחלץ אותו מעניו, בשביל דעותיו המשגעות. כן, כן, כדאי היה לי —

מחזה ששי. הקודמים, נעמה.

צדקיה: (רץ לקראת נעמה) נעמה! — (כלם קמים לקראתה).

אחימעץ: (בלחש להרצה) הוי, הוי, חדשות נהיו בארץ — נקבה תסובב גבר!

נעמה: אל נא תתפלאו כי הבקיעה עלמה זרה אל ביתכם. אבל מודע ורע אני לבניכם, זה ימים רבים, ובשמעי את תוצאות הבחירה העצובות, אמרתי אלכה ואנחם את המשפחה הנכבדה אשר נפשות בניהם יקרות בעיני מאד. ואתה, אדוני צדקיה הגידה נא לי האם כבר הבלגת על יגונך? —

אחימעץ: (בלחש אל מררי וזלפה) כנראה דבר סתר לה אל צדקיה, לכן טוב נעשה כי נעזבם לבדם — (אל נעמה) אכן גדול צערו של צדקיה, ואנחנו לא נעצר כח להשיב נפשו למנוחתה, נסי נא את, עלמה כבודה, אולי תצלחי — ולמען לא נהי לך למפגע במשלחתך הרחמנית, הרשינו להנזר ממכם במשך שיחתכם, ושבנו אליכם אחרי כן לראות את הנפלאות אשר תחולל בקשה־הרוח הזה —

נעמה: (בצחוק) אמנם לא מן הנמוס הוא כי יגרש האורח את אדוני הבית, אבל לטובת הקנדידט האמלל נחוץ הוא — (אל תרצה) את, רעיתי, אנא שבי אתנו והיית לי לעזרה — (מררי, זלפה ואחימעץ

יוצאים) — עתה נדבר כאשר עם לבבנו: לכל לראש אודיעך, צדקיה, כי אבי מחכה עוד היום לבואך —

צדקיה: אהה, נעמה, מה מאשר אני ומה אמלל אני גם יחד! גדול אָשרי כי רצה אביך את אגודתנו, — אבל הן אַת יודעת את נפשי ואת מחשבותי על המסחר —

נעמה: ידעתי, ידעתי, כי על כן בקשתי מאת אבי לבל יאיץ בך לקחת חלק במסחרו, ולתת לך לבחר בעבודה הטובה בעיניך— ואף לדבר הזה נעתר אבי —

צדקיה: (תופש בידה ברגש) האח, מלאכי וגואלי! את בחכמתך הגית מ־סלתנו את כל אבני הנגף, ותסיתי כל דאגה מלבי. עתה לא יבצר ממני לשמות בך שמחה שלמה מבלי אשר יוציאני קנינך מעולמי. והן עולמי גם עולמך הוא, כי כל מחשבותי כמחשבותיך, שנינו שואפים למטרה אחת: להשכיל ולהיטיב —

נעמה: ולהיות יהודים פלוסופים — כי גם בלי הרבנות לא תקצר ידך לקים את ההבטחה שהבטחתני —

צדקיה: אָה, יהודי אני לכל לראש! ואדיר חפצי עתה להשכיל ולהיטיב לבני עמי — מחשבה טובה נתנה היום אחותי בלבי לאחוז בעט ולהיות לסופר; אמנם שפת-עבר לא אבין למדי, אבל הן צדק אחימעץ באמרו כי למען עשות נפשות לעמנו טוב יותר להשתמש בשפת המדינה, שבה מדברים כל צעירינו הגאורים. ומה תאמרי, נעמה, התכשר בעיניך פעֻלתי הספרתית?

נעמה: הן זה משאת נפשי כי תהי לישועה לעמנו להשיב לו את לב הבנים הכחשים —

תרצה: ובכן, צדקיה הרב מת — יחי צדקיה הסופר! וראה נא עוד הפעם כי בינה יתרה בנשים —

צדקיה: (בדאגה) אבל, — אבל הנני בא אל אביך, והיה כי ישאלני: מה העבודה אשר בחרתי לי? מה אענה אותו? הן בוש אבוש לאמר כי בחרתי באומנות הסופרים, ואנכי בעצמי יודע כי החכמה הזאת לא תחיה את בעליה...

נעמה: הוי גבר לא יצלח! הן לא על עטך תחיה, ואף אין לך לעשות את הספרות לעבודה קבועה — יהודי פלוסוף תהיה: זאת אומרת, יהודי אשר איננו משקיע כל כחות רוחו במאויים החמרים כרוב אחינו

מאנשי המעשה — אבל יפה תורה עם דרך ארץ, ועבודה גשמית טובה מאד, בתור חליפות, לכל איש הרוח, כי על כן ייטב לך מאד אם—אם תעבוד גם שעות אחדות ביום במסחר אבי, — הן גם הפלוסוף היהודי מנדלסון חצה את ימיו בין התורה והעבודה, וגם הוא היה משרת, ואחרי כן שותף בבית מסחר — ולמה יכבד הדבר ממך? ראה, הנה אמרתי לך כי אבי לא יכביד אכפו עליך, ומותר לך לבחור בכל עבודה הטובה בעיניך, והמתאמת עם מאוייך וכשרונותיך — אבל הן יעברו ימים רבים עד אשר תאונה לך עבודה כזו, ואני יודע את אנינות-דעתך כי תכלם מדבת הבריות... לכן אין טוב לך כי אם להיות בראשית הימים לעוזר לאבי במסחרו, — ועזרתך דרושה לו מאד מאשר הודה לי פעמים רבות— וחיית מיגיע כפיך, עד אשר תמצא העבודה אשר לה תכסוף נפשך. — אמנם גם אנכי שונאת את המסחר, יען אשר הסוחרים אשר ראו עיני עד היום לא יכלו לחבבו עלי — אבל אינני רואה כל חרפה לנו, אם יהודי משכיל כמוך, אשר נגדר ארחו, ישכיר כשרונותיו לסוחר עשיר, למען מצא לחמו בשעת הדחק—ומה גם אם אבי בחירתך הוא השוכר —

הרצה: ובעבור שלש שנים, ימי מהומת מחלון, ויצאת עוד הפעם למלחמת הבחירה, ואז תצליח—

צדקיה: (אוהו בכף נעמה) למענך, למענך אעשה הכל! הן את עשיתני לאיש יהודי, ותראיני לדעת כי אפשר לאהוב את היהדות מבלי להיות מאמין בכל — וכן תראיני לדעת כי אפשר להשתמש במסחר מבלי לאהבו — (בצחוק) אכן כך נגזר עלי להיות נשים מושלות בי! — ועתה קומי ונלכה אל אביך.

שני עולמות

א.

ריזל החלומות

מאת

זפר"ן

הוצאת בן־אביגדור.

ווארשא

I

... לרגלי עסקיו השונים נסע קיידאנסקי מעיר מגורו אדעססא לבירת אשכנז. בעברו על דרכו ארץ ליטא, התעורר בו החפץ לסור לעיר מולדתו קריוויישאק ולראות את שלום אחיו ומיודעיו לפנים, ולמען יוכל למצא אותם פנוים מעבודתם ומעסקיהם, כון את השעה ויבוא העירה בערב שבת עם חשיכה. מפי בעל האכסניא, אשר סר אליו קיידאנסקי, נודעו לו חדשות וחליפות רבות כחיי האנשים שהיו קרובים אל לבו בימים מקדם. אחדים מהם כבר העתיקו אהלם למשכנות נצחים ויעזבו לאנחות את זרעם אחריהם, ויש מהם שעוד בחיים חיתם, אבל דלו ויתרוששו ומ„בעלי בתים" נהפכו לאביונים פושטי יד, ועוד דברים מעציבי רוח ומדאיבי נפש כאלה ספר בעל האכסניא באזניו; והוא שמח לדעת כי ימצא לו בעיר מולדתו כר נרחב לזרע צדקותיו.

ויהי מנהרת הבקר, בבוא קיידאנסקי לבית הכנסת להתפלל, משך עליו עיני כל הקהל במחלצותיו היקרות ובכבעו הגבה והמגהץ. כל אנשי העדה החלו להראות באצבע, לקרוץ עין ולהתלחש יחד, לשאל ולחקר: מי הוא האורח? מה טיבו? מאין הוא בא ולאן הוא הולך? ומה מעשהו בעירם? כל אחד ואחד גלה את דעתו שבן רגע נתבטלה מפני דעת אחרים. הראשון, שנגלה לו הפתרון כמעט לכל השאלות האלה, היה החזן. אמנם לא בחריצית שכלו ועמק בינתו הגיע לפתרון הזה, כי אם באופן פשוט מאד, כי בהגיע הקורא למפטיר, נגש השמש בפקודת הגבאי אל האורח וישאלהו לשמו ושם אביו, ובהביאו לשולחיו המענה: „משה ב"ר אלחנן" ברק פתאום רעיון אחד במוח החזן: אולי האורח הוא משה בן אלחנן המלמד ע"ה, שהיה רעו מנעוריו ואשר אתו יחדו, בזמן אחד, כחמשים שנה לפני זה, בא לקריוויישאק ללמוד תורה בישיבה הגדולה, שהיתה בה בימים ההם: הוא, החזן, בא מהעיר מאזיר ואלחנן מקידאן ויקחו להם שם נשים וישתקעו שם, ובכל ימי שבתם בקריוויישאק

גרו בחצר אחד... ומשה זה, בן זקונים לאלחנן, נולד בשבוע אחד עם בנו הצעיר שלמה; וכאשר היו הילדים לנערים לא נפרדו איש מעל אחיו, יחדו למדו תורה, יחדו אכלו ושתו... והוא למד מפיו תורה, וגם „עזר" על ידו בתפלת „הימים הנוראים", ורק אחרי מות אלחנן אלץ משה לנוד במרחקים לבקש לו אכל, וזה שנים אחדות עברה השמועה, כי משה זה עשה עשר רב ויעל למעלה — אולי סר הוא עתה לראות את שלום בני עירו?...

כל הרעיונות האלה חלפו במוח ההזן רגע אחד כטרם יעלה האורח על הבמה, אבל אך נגש נגש הקרוא אל ספר התורה חלפו כל הספקות מלב החזן, כי מיד הכיר בפני הקרוא את משה בן אלחנן רעו.

יעש והמהומה בבית התפלה גדלו עד למאד אחרי ברכת „מי שברך", כי בהגיע החזן ל„בעבור שנדב" ויט אזנו אל הקרוא לשמוע במה נדב, נשמע מפי האורח: „אלף שקל לצרכי העיר"...

ובעת קריאת ההפטרה גלה החזן את סודו ל„פני" העדה ומה„פני" נתפשטה השמועה בכל הבית ומשם גם לעזרת הנשים: כי האורח הגביר הבא הוא בן עירם וחפצו להעשיר את כל העניים שבעיר... אחרי ההפטרה נגש החזן אל האורח ויקרא ברגש:

— מה שלומך, משה מחמדי? — ודמעות ששון נראו בעיני הישיש.

וגם הוא התרגש מאד ושתי דמעות פרצו מגלות עיניו.

אחרי התפלה סרו כל אנשי העיר להאכסניא של ר' קלמן רחל'ס ויקדשו את היום יחד את האורח על כוס יין; והוא הזמין אותם לבוא אליו בערב, במוצאי השבת, ואז יציע לפניו כל אחד מהם את שאלתו ובקשתו. בערב נאספו המונים המונים לבית ר' קלמן והאורח הגביר האיר את פניו לכל הבא ויענק לכל אחד ואחד את נדבתו ביד רחבה לפי מחסורי כל אחד וצרכיו. ביחוד נכמרו נחומיו על רבו המובהק ר' עזריאל השוחט אשר בא אליו נשען על משענתו וצועד בצעדי ילד ברגליו הכבדות מזקן. קיידאנסקי הכירהו רק אחרי אשר הגידו לו הנצבים עליו: מי הוא הזקן הזה, ולפני זה לא יכל גם להעלות על לבו, כי הישיש הנדכה הנגוע הזה אשר כל עוד נשמתו בו, הוא רבו ר' עזריאל, אשר לפני חמש עשרה שנה, בעזבו את קריוווישאק, היה נחשב בגבורים: גוו היה כמוצק כנחשת, פניו, אשר חכמת אלהים האירתם, היו מלאים

והבריאים ויפיקו ענג ונחת; מעיניו התמלטו לפעמים כידודי אש! ידיו היו כמטילי ברזל ובאחזו ביד רעהו ויצוהו לעמוד על מקומו ולשמע את „חרושו" החדש בתורה, לא יכל האיש להוציא את ידו מידו כאלו היתה שומה בצבת... ומה שנה האיש במרוצת השנים האלה! עצמותיו שפו, בבשרו שלח רזון, עיניו קמו בחוריהן ורגליו היו כבולי עץ ורק בכבדות תמושינה ממקומן.

— אויה לי שאראך בכך, רבי היקר! — קרא קיידאנסקי מנהמת לבו ויקם וירץ לקראת הזקן ויפל על צוארו — מי הרס ולא חמל את מבנה גוף החזק?

— מי הרס? הלא ה' זה חטאתי לו! — הביע הישיש בשפתים מתנודדות — הרבה שלוחים יש לו לזה, בני, וראשיהם הם: המחסור והדאגה.

— ומה שלום בניך, רבי? — הוסיף קיידאנסקי לשאול, אחרי הגישו להזקן כסא לשבת עליו ואחרי שבתו על כסאו גם הוא. —

— כלם עניים מרודים הם — ענה הזקן במתיאש — אולם עד דכא תשוחחני דאגתי לבנותי: שתי בנות יש לי עוד, אשר כבר הגיעו לפרקן והון רב נחוץ לי להשיאן לאנשים ובידי אין פרוטה לפורטה.

— הרגע, רבי, מי כמוך יודע, כי תשועת ה' כהרף עין. הנה הביאני ה' עתה הנה; ואתה הלא שמעת, כי חנן ה' אותי בעשר רב, ריקם הלכתי מזה ומלא השיבני ה', ועתה אל תדאג מאומה, כל מחסורי בניך ובנותיך עלי.

— יברכך ה' בגלל זה — קרא הזקן בנשאו כפיו השמימה — גשה נא אלי, בני, ואשקך. קיידאנסקי קם מכסאו ויצעד צעד אחד לגשת אל הזקן, אך...

פתאום עמד קיידאנסקי על מקומו, נדהם ומשתומם, כאיש הנעור משנה ארוכה... אחרי עמדו כה משמים רגעי מספר, הוציא את מורה השעות מצלחתו, ובראותו כי כבר בלתה השעה החמשית אחרי הצהרים, נפעם רוחו בקרבו.

— החלומות! החלומות! — נהם בדממה אל נפשו ויניע בשכמו פעמים אחדות.

— אלי! — התאונן כמו על נפשו במחשבה — כבר אחרתי המועד ולמרת רוחי אוכרח לשמע עוד הפעם דברי תוכחה מפי הגבירה קראנץ —

תוכחה הנתעבה לנפשי מכל פגול. — ובחפזון לקח קיידאנסקי בידו את המחסה ממטר ויעזב את חדרו הצר אשר בעלית הקיר וישם פניו לבית הגביר איסר קראנץ.

II

ולא פחד שוא פחד קיידאנסקי — את אשר יגר בא לו, כי הנה רק הציג כף רגלו על מפתן מסדרון הבית המפאר והמרות אשר לאיסר קראנץ, יצאה לקראתו, הלוך וטפוף, גברת הבית, אשה יפה ובריאה, לבושה מחלצות, ואחרי הניעה ראשה מעט בתשובה על ברכת הבא והשתחויתו, העמידה פניה בענות-שוא ותאמר בקול תלונה.

— שמע נא, אדוני המורה; רואה אראה כי לועג אתה בקרבך לנו ולא תשים לב לדברינו כלדברי רוח והבל... הן לא אחת העירותי את אזנך, כי רעות בעינינו הליכות הוראתך, וחפצנו: כי תדע את חקך ותשמור את מועדך — וגם מבלעדי נגיד הן החובה מוטלת על כל איש ישר לדעת את אשר לפניו ולקים מה שקבל עליו, ולא כן אתה עמנו: התנינו בינינו, כי תבוא אל ביתנו בכל יום בשעה הרביעית אחרי הצהרים ואתה משרך דרכך — פעם תופיע בשעה השנית, בעת אשר נאכל ארוחתנו, ופעם בשעה השביעית, כמו שעשית היום..

— הואילי נא, גברתי! כעת אך כלתה השעה החמשית. —

— אולי יורה כן מורה השעות אשר לך. אצלנו תכלה כרגע השעה הששית ותחל השביעית. הימים עתה ימי האביב ואדמה, כי לעת ערב, אחרי בוא השמש, בנשוב רוח חרישית, משיבת נפש, ינעם יותר לצאת על פני חוץ, לשוח בגן או בשדה, משבת כלוא בבית. כן הוא לגדולים ומה גם לילדים רכים, אשר...

— מקרה היה היום! — מהר קיידאנסקי לעצור בעד הקילות שהחל לזרום מפי הגברת הדברנית — לא באשמתי עשיתי כזאת ואתך, גברתי, הסליחה. מהיום והלאה אדאג לשמור את מועדי.

ויפן המורה שכמו ללכת הלאה לדרכו לחדר הילדים.

— עתה נראה אם תשמור הבטחתך אם אין — התמלטו מלים מפי הגברת קראנץ. — אך כעבור רגע הרימה עוד הפעם קולה, לאות כי יעמוד המורה, ותאמר:

— זאת ועוד אחרת. הנה זה מכבר יש את נפשי להוכיחך על פניך, על אשר תתהלך עם ראָזעטכֿען כתי כל הימים בזעם. הן עיניך תחזינה כי לא כח אבנים כחה, גוה קש נדף ורק צל אדם הנה — ואתה מכביד עליה אכפך ותעמים עליה למודים מרבה להכיל. לוא חפצנו כי יבוא לביתנו מורה פשוט ולא פדגוג אמן, כי עתה לא היה לנו לפזר כספנו לריק ולהזיל זהב רב כזה מכיסנו וידנו מצאתהו בדמים מועטים... הילדה תתאונן באזני, כי מעולם לא תראה לה פנים של אהבה וחבה ותמיד תצעק עליה בקול, תגער בה ותשפוך עליה בוז וחרפות. כונתך אולי רצויה היא, אבל למות באהל התורה הזאת גם ה׳ לא צוה... המורה אשר היה לפניך — סלח נא לי אם תמימה אהיה עמך — ידע יותר ממך, איך להתהלך עם אנשים, אמנם כן, מורים כמוהו, אדמה, לא ימצאו עוד בכל הארץ. מה נעמו מדברותיו, הליכותיו ותנועות גוו! אני הייתי אומרת תמיד, כי טוב מכל ענג, מאכל ומשתה הוא לשבת בחברת טענטלעראוויץ ולהקשיב אמריו ומהתלותיו הנחמדות, אשר די כחן לעורר תרועת שחוק גם בפי רפאים בקבר... וגם ראזעטכֿען בתי הקשיבה תמיד בענג רב את לקחו, עד כי...

— בוז וחרפות על ראש בתך לא שפכתי — הפסיק המורה עוד הפעם את דבריה — ואם אגער בה לפעמים על אשר תתעצל לשנן את פרקה, אין רע.

— „אין רע״? אבל אין חפצי בזה! התשמע? זה לך דברי האחרון — אמרה הגבירה בקול מושל ומצוה — מהיום והלאה אביט בעינים צופיות על הליכות הוראתך לבל תהי עוד כזאת.

קיידאנסקי עקש שפתיו מעט ויניע בראשו לאות פרידה ויבוא סר וזעף החדרה. על כסא אחד ממול השלחן ישבה נערה כבת שתים עשרה שנה. לחייה העבות, מצחה הצר ועיניה הגדולות והמפיקות ערלת לב, כעיני העגל, כלם העידו, כי לא עשירה היא ברוח וכמו לא נמלא קרקדה במוח, כי אם בדמן אשר על פני האדמה.

המורה ברכה לשלום וישב נכחה מעבר השלחן השני.

— איזה הוא הלקח הראשון היום אצלנו? שאל את תלמידתו.

— תורת החשבון.

— התדעי היום את שמות המדות והמשקלים והיחס ביניהם? תמול ושלשום לא ידעת עד מה...

— שבתי ושניתי היום את הלקח הזה — גמגמה הנערה בלשונה.

— כמה זאלאטניקים תכיל הליטרא ?

— הליטרא ?.. שנים עשר.

— תשעים וששה — היטיב המורה את תשובתה בהניעו בכתפיו — הלא זו הפעם השלישית ינתן לך הלקח האחד הזה. הלאה!

— צאי וחשבי לי מדות הבר. הראשונה היא הטשעטווערט, כמה תכיל ? —

— הטשעטווערט תכיל שמונה סאשזען —

— נורא הדבר! — נהם המורה כמו מכאב אָנוש ; אך התאפק גם הפעם ויכלא רוחו ויוסף לשאול : והשניה ?

— השניה היא הגאַרנעץ והגאַרנעץ יכיל ארבעים דראַכמאַ —

— איום ונורא! — צעק המורה ניתר ממקומו, כאלו נשכהו נחש — ומה אוכל לעשות עוד ? — כצבי, אשר נחתו בו חצי הציד, רץ המורה רגעים אחדים, הנה והנה, עד אשר שב אליו רוחו מעט וישב על מקומו, ובראותו כי נראו דמעות בעיני התלמידה, השת קולו וישאל בנחת :

— ומה שננת עוד מלבד תורת החשבון ?

— כתיבת הארץ : שמות הערים והמדינות — ענתה הנערה בקול בוכים

— טוב הדבר. הגידי נא לי : מה שם בירת שוועדען ? — דבר המורה רכות, בחפצו לקדם את פני הרעה ; אבל הדמעות, כבר התפרצו החוצה ותזלנה על לחייה ועל שאלת המורה ענתה בקול בכי :

— בירת שוועדען היא טעמזא —

בזה הרגע נפתחה דלת החדר ועל הסף נראתה הגבירה בפנים מפיקים כעס ועינים מפיצות עברה, ותקרא בקצף וחרון :

— ראָזעטכּען, בואי נא אלי! אין חפץ לנו בתורות כאלה, תלכנה לאבדון כל התורות עם כלה... עם הכל. חייך יקרים לי מעשרים ארצות כשוועדען — ובלטשה עיני זעם להמורה עזבה עם בתה את החדר והדלת נסגרה אחריהן ברעש. קיראַנסקי נשאר יושב על מקומו נכלם ומשמים.

— אל אלהים ה'! — הגה לבו תמרורים — מתי תוציאני למרחב ? מתי תגאלני מהעבודה הבזויה הזאת ? מתי יחדל דמי להשפך

כיד העריצים השאננים האלה? האמנם אין כל תקוה לאחריתי? האמנם אין מוצא מהמלמדות הארורה הזאת? האמנם כל באיה לא ישובון ממנה כמשאול תפתה? זה כשתים עשרה שנה אני מתענה בבור המעפש הזה ואין בכחי לעלות ולצאת ממנו... אבל היה לא תהיה!.. יעבור עלי מה ואני אלחם בעד נפשי... לא אתן את נפשי לטבע בבוץ הזה לנצח... יודע אני, כי הסגלה הנפלאה האחת, אשר תוכל ברגע אחד להעמיד במרחב רגלי — היא העשר... אבל העשר לא יברא מאפס ומן השמים לא יפול... תחבולה אחת נשארה לי... תחבולה אחת נשארה לי... תחבולה, אשר שמתי בה כל מעיני, אשר אני הוגה וחושב בה כל היום... כן הדבר... היא הדרך האחת שנשארה להצלתי... כן אעשה... ומדוע אי אפשר כי יקרה כזאת באמת?... כי ביום אחד... בבקר אחד לא עבות... הן לא מן הנמנע הוא... הן יד המקרה עושה נפלאות... ששים שקל ישנם עתה צבורים בידי, אעבודה, אתענה עוד כשנה או כשנתים, לא. אבל ולא אשתה, אאסוף, אקבץ על יד, עד אשר ימלא הסך הנדרש ואז... יבאמת האם מן הנמנע הוא?... היפלא מהמקרה?...

III

קיידאנסקי ישן את שנתו אחרי אכלו פת לחם יבש לארוחת הערב — והנה קול איש דופק על חלונו: „משה! פתח נא!" — נבהל ומרעיד קפץ קיידאנסקי ממקומו וישאל:

— מי הדופק?

— אנכי, שמעון — ענה הקול — מהר נא ופתח הדלת — קיידאנסקי האיר בחפזון את שארית הנר בשפופרת שעל השלחן ויפתח את הדלת והנה שמעון ברוכאווסקי, אחד ממיודעיו ואנשי בריתו, בא אל הבית וגליון מ"ע בידו.

— הגליון הזה — באר שמעון את פהזותו — הובא לביתי ביד עובר אורח מעיר המלוכה, ובעירנו יקבל הגליון מיום זה רק מחר. בגליון הזה נמצאה רשימת השטרות שזכו בגורל בהגרלה האחרונה, ואם לא יתעני זכרוני, ראיתי מספר שטרך בשורה הראשונה.

— הוי! אויל, — קרא משה בשחוק קל ולבו נע בקרבו כנוע עצי יער מפני רוח — למה תוציא מפיך דברי הבל כאלה? — ובדברו מהר להוציא ממלתחתו את שטרו ויציעהו על השלחן ממעל להגליון המובא, ובמעוף עינו הראשון ראה, כי מספר שטרו דומה למספר העליון של הגליון; אך לא האמין למראה עיניו ויספר פעמים ושלש את שני המספרים ויעריך וישוה כל אות ואות מהמספרים, עד אשר נוכח וידע, כי אמת הדבר, כי הוא היה ברגע הזה למאֻשר מרבבות אנשים, כי מהיום והלאה רק טוב ונעם ירדפוהו כל ימי חייו, הוא נפל על צוארי שמעון רעו ויחבקהו וישקהו וזרם דמעות פרץ מעיניו...

אחרי אשר שככה סערת רוחו הראשונה, נשא את ידיו השמימה ויקרא בעליצות נפש:

— אודך ה׳, כי גאלתני מעבדות לחרות, הוצאתני מאפלה לאור גדול ותפלטני מתגרת יד העריצים ומגאות הזדונים שלוי עולם, אשר רמסוני ברגליהם כתולעת, הנני נשבע לך, אל מושיעי, כי כל עוד נשמתי בי אלך בדרכיך והייתי מעוז לדל ומשען לאביון...

אחרי כן פנה עוד הפעם אל שמעון ויאמר:

— עתה, רעי, הבה נחשב דרכנו ליום מחר, מה תהיה ראשית מעשי? —

— ראשית דבר — ענה שמעון — עליך, לפי דעתי, ללות מאת אחד מעשירי עירנו אלף או אלפים כסף — אדמה כי עתה כל אחד מהם לא יקפוץ ידו ממך — ולשלוח מתנות לקרוביך ולשארי בשרך בכל מקום שימצאו, גם לעניי עירנו — ובערב תכרה כרה גדולה לכל אנשי העיר לבוא ולקחת חלק בשמחתך.

— טוב הדבר — קרא קיידאנסקי — הסדר עולה יפה. כן יקום וכן יהי; אבל מדוע אתה אומר: „עליך", „תכרה", „בשמחתך"? הלא טוב לך לאמר: „עלינו" „נכרה" „בשמחתנו". האם תחשוב עתה להפרד ממני? הלא חלק כחלק נשבע מהטוב אשר שלח לנו ה׳.

— יהי כדברך וחלק כחלק נשבע מהטוב — ענה שמעון בשחוק קל על שפתיו אשר הביעו: הבה נראה מה יהיו חלומותיך בעוד שנה או שתים, הגם אז תזמר מזמורים כאלה?..

ויהי ממחרת ותהום כל העיר מהשמועה, כי המורה קיידאנסקי זכה בגורל הגדול, וכמעט כלם שמחו בלבם על הדבר הזה, כי רצוי

היה קיידאנסקי לכל אחיו וחנו היה יקר בעיני כל מכיריו, אשר ידעוהו לבעל נפש עדינה ולב טוב ורגש, אשר על כן כמעט כל בני העיר נאספו ויבואו לבית הגדול, אשר שכר קיידאנסקי לערוך בו את המשתה בערב היום ההוא, בעל המשתה הושיב מסביב להשלחנות הארוכים את כל הבאים באין הבדל ופרות: עניים, עשירים וגבירים, לא נכר שוע לפני דל... באחרונה הופיעו אל הבית גם הגביר ר' איסר קראַנץ ורעיתו. הם נגשו אליו וישתחו לפניו בהדרת כבוד והגברת ענתה ואמרה במחמאות פיה אשר חלקו מאד:

— קח נא, ארוני קיידאנסקי, את ברכתי הנובעת ממקור לבי: יתן ד' והאלפים יהיו לרבבות. האמינה לי, כי לא היה קץ לשמחתי, בבוא לאזני הבשורה הטובה. „עתה תהיינה — קראתי — תורה וגדולה במקום אחד", כי מאז הכרנוך יקרת בעינינו ונכבדת ולאיש רם ונעלה חשבנוך תמיד. עוד בבקרך את ביתנו בפעם הראשונה, ראיתי והתבוננתי, כי ברכה בקרבך, ואחרי כן הייתי אומרת תמיד: „האיש הזה לגדולות נוצר"...

בשחוק קל על שפתיו קם קיידאַנסקי ממקומו, למען השב את תודתו על ברכת הגבירה — ברגע הזה נפתחה הדלת בחדר הילדים בבית איסר קראנץ והנערת ראָזעטכֿען נגשה אל המורה, אשר ישב תפוש במחשבותיו על הכסא, ותאמר בשמחת נקם בלתי מסתרה:

— אמי שולחת לך על ידי את ארבעת הכסף המגיעים לך ממנה ותצוני להגיד לך, כי היא גמרה בלבה לתת לי עתה מנוח מעבודתי שבועים או שלשים יום, ואחרי עבור הימים האלה תשלח אליך ותקראך. — ואחרי הניחה על השלחן את הכסף השתחותה מעט לעמת המורה לאות פרידה ותצא.

— „תשלח ותקרא"... יודע אני סוד הדברים האלה — חשב בלבו המורה, אשר כמעט לא נעור עוד מתרדמת חלומו הנעים וטרם שב אליו כל רוחו, ויקם ממקומו ויחל להתהלך בחדר — ארבעת הכסף... אך זה גדל-נפש ונדיבות לב מאין כמוה... כחוט השערה היא מדקדקת עמדי ותנכה משכרי בעד כל רגע בטל... אך יהי ה' עמהם... יבוא יום ואולי אמלט ממלתעות הכפירים האלה והיום ההוא אולי לא ירחק חק... ארבעה שקלים נוספים עתה על רכושי... עוד שנה תעבור ואולי יצלח בידי לרכוש לי כל הסך הדרוש... ואז נקל מאד... מה יבצר מהמקרה?

כשאתבונן היטב אשאלה את נפשי: מדוע אי אפשר באמת כי יקרה כזאת: שמספר שטרי יעלה מן הקלפי ביחד עם המספר מאתים אלף?... במה יוכיחו לי, כי דבר כזה אי אפשר להיות? הן בלולים יעלו הגורלות בהקלפי ומדוע איפוא אי אפשר?...

IV

כמו רבע שעה התהלך קיראנסקי בחדר הנה והנה. ברגעים הראשונים קשה היה לאיש זר אשר לא ידעהו מתמול שלשום, בהביטו לפניו, לשפוט מישרים, מה הנה המחשבות שהתרוצצנה ברגעים האלה במוחו: אם זה הוא הלך-נפש ודעת רוח איש האוהב לפעמים לחלום בהקיץ ולהזות מחזות שוא, או כי מעמיק האיש לחקור ולהתבונן באיזה דבר חכמה ומדע, או כי נועץ הוא עם לבו בדבר מקנה וקנין? על פניו התמים לנה מנוחה שאננה והקמטים על מצחו התקרבו זה אל אחד רק בעצלתים ולעתים רחוקות. אך אחרי עבור רגעי מספר, החלו להתראות על פני המתהלך אותות חרדה פנימית ומהומת הלב, ותחת אשר עד עתה התהלך במנוחה כמו בעצלתים, החל עתה לצעוד בצעדי און וברק עיניו המתנוצצות העיד, כי גלי תשוקות חזקות יתגעשו ויהמו עתה בלבו וכי סערת רוחו הולכת וגדלה; ובעוד רגע היו פניו לזועה, הקמטים על מצחו התלכדו ויהיו יחד אל בין גבות עיניו שהפיצו עברה ובוז, נאצה ושאט נפש, אצבעותיו דבקו אל כפות ידיו וכמו נקמצות בהן נהפכו לאגרוף רשע הנכון למחוץ ראש אף קדקד אויב. גלוי היה ונראה לכל עין, גם בלתי בוחנת וחוקרת קרב ולב, כי רעיון אחד עבר פתאום רוח החושב וישבת את נפשו במרקחה, בנפצו לרסיסים את תקותו הנעימה; ובגודל הסערה בלבו לא יכול עוד קיראנסקי להתאפק ולכלוא את רוחו ויקרא מנהמת לבו:

— הוי, בוגד! הוי, נבל! איך מלאך לבך לעשות לי כזאת? הכן תגמול לי בעד כל החסד אשר הפלאתי עמדך? — לאט לאט החל להשפיל את קולו עד כי נדמה כלה, ותחת לדבר בקול החל להגות בקרבו פנימה: „אבד חסיד מן הארץ! פסו אמונים מבני אדם! אל תבטחו באלוף ואל תאמינו ברע!... ובמי אבטח עתה? במי אתן אמון? אם זה האיש

מאָזירסקי, רעי מנעורי, אשר כאחים תְאומי בטן התהלכנו יחד כל ימי ילדותנו, יחד למדנו, יחד אכלנו את אִרוחתנו הדלה, יחד רכשנו לנו בנערותנו ידיעות בחכמה ולשון, ואחת היתה מנת חלקנו אחרי כן בבואנו בחיים ובהכנסנו בין אנשים; זה רעי מאָזירסקי אשר אנכי הרימותיהו עתה מאשפות ואשר הוא היה הראשון, אשר שמו עלה על זכרוני ברגע שהאירה לי ההצלחה את פניה ותושיבני על, אחרי שהיתה נסבה מאתה ששטרי יזכה בגורל הגדול של מאתים אלף הכסף. ברגע הראשון שלחתי רץ מבשר אל רעי לאמר: „דע נא, אחי, כי חנני ה׳ עשר רב, בוא אלי וייטב גם לך״— ומן העת ההיא היה הוא המוציא והמביא בכל עסקי וקניני ובכל בתי מסחר לא ירים איש בלעדו את ידו ואת רגלו, ומאהבתי אותו הפקדתי בידו את כל רכושי, לא חשכתי ממנו מאומה ולא ידעתי אתו מאומה כי אם את הלחם אשר אכלתי — ועתה עשה הנבל את הרעה הגדולה הזאת... שדד הוני ויברח למדינות הים ואותי הציג ריק כיום הולדי — אהה, מאָזירסקי! אהה, שלמה! היכלתי להאמין, כי אתה תמיט על ראשי רעה רבה כזאת? היכלתי חשב כי דבר רע יצוק בך? בלב נכון ובטוח שלחתיך ליוורפולה להשלים את החשבון השנתי עם הסוחר צימסאן ולקבל ממנו עשרים אלף הליטרות המגיעים לנו מבית מסחרו, אך מהיום ההוא כבר עבר כחדש ימים ומרעי אין קול ואין קשב... אתמול שאלתי על ידי הטלגרף את האָדון צימסאן: מה שרש נמצא בדומית פקידי מאָזירסקי ומדוע אחרו פעמיו? והיום הגיעתני תשובתו הנוראה: „מאָזירסקי קבל ממני את הכסף בשלמות ולרגלי עסקיכם נסע מזה למעלבורן״. „לרגלי עסקינו״... הוי, נוכל! הוי, נחש ערום! מה לי לעשות כעת? הארדוף אחריו? האשיגהו? האוכל עתה להאמין כי לא כחש גם לצימסאן ובאמת שם פניו למעלבורן? ומי יתקע לי כף, כי משם לא ברח הלאה להאנאלולו ומשם לקאנטאן או לשאַנחיי... אולם בכל זאת אחשוב לנכון לבקש על ידי הטלגרף את פקידי השוטרים במעלבורן לתפוש איש כזה ולעצרהו בעיר עד יתברר הדבר... הבה אכתוב טלגרמה״... ובדברו הושיט קיידאנסקי ידו לצלחתו אשר אמול הוהו למען הוצא ממנה פסת ניר.

פתאום נפתחה עוד הפעם הדלת בחדר הילדים בבית הגביר קראנץ ואחד מן המשרתים בא וגש אל קיידאַנסקי ויאמר:

— אדוני המורה! אדוני הבית מבקשים אותך לבוא לחדר

האורחים, כי כבר תגיעה שעת השנה להעלמה רֶזוע הישנה בחדר הזה.

קיידראַנסקי העביר ידו על פניו ויזכר את כל הנעזה אתו. פניו האדימו מבשת ויקח את המחסה ממטר אשר עמד על ידו ויעזב את הבית בבשת פנים ויצא החוצה.

מורה השעות הורה, כי עוד מעט ותעבור השעה התשיעית ועליו היה עוד ללכת אל בית חייקיל „חייט הגדוד" ולהטיף לקחו לבניו... לבו היה חלל בקרבו: אל הוראת השעה ההיא היה עליו לבוא בשעה השביעית; והאיש חייקיל יותר ממה שהוא כילי ורע עין, הוא גם רוח ובן בלי תרבות, אשר לא יאהב ולא ידע הזהר בלשונו, ואת אשר יהגה לבו יביע בשפתיו, מבלי שום על פניו מסכת שוא ומבלי צפות בזהב את הגרגרים המרים אשר יושיט להאיש אשר יש לו דין ודברים עמו... ויהי אך דרך קיידראַנסקי על מפתן הבית ויצא לקראתו ארון הבית, לבוש רק בגדיו התחתונים, ויקרא בגרונו הנחר:

— גם בוש לא תבוש, גם הכלם לא תדע, המורה! הן כמעשי נוכלים ואנשי בליעל תעשה, חי נַפשי! את שְׂכָרך תחפוץ לקחת ממני בכסף מלא ובעתו ובזמנו — ואתה מפיר חק ולא באמונה אתה עושה עִמדי, אין חפץ לי במורים כאלה. הא לך שכרך המגיע לך עד היום: שקל אחד וארבעים ושלש אגורות, כי שבע אגורות אני מנכה בעד לוח הזכוכית שנפצת, בהשענך בזרועך על החלון; ועתה לך לך בשלום.

V

סר וזעף התהלך קיידראנסקי בצדי הרחוב ויתנועע כשכור, לבו היה נדהם ורוחו חבלה והספק המר מלא אר ..תי נפשו... רעל היאוש הנורא החל להתפשט בכל עורקי גוו. רגש בוז ושאט נפש לעצמו ולחייו ענהו באכזריות חמה... כח הסבל כשל — המשא היה משא לעיפה ולא יכל מלטתהו...

— מה לי פה ומי לי פה? — עלה על לבו — מה ימריצני להתענות פה עלי ארמות? מי יעצר בעדי לבלי בקש לי מנוח מכל תאות החיים שם, בבית הקטן והשקט ההוא?... המעטים האנשים המתפרצים מהחיים, הבורחים מהם, אם גם אכפם לא יכבד עליהם כמון עלי,

המסירים מעליהם בחזקת היד את העול, את המועקה?... ומדוע לא אהיה אני כאחד מהם? מה יעצור בעדי?...

אולם אחד ממיודעיו, הצילו מרעתו הפעם, הוא רעו שמעון ברוכאָווסקי, ציר אמן במכונת הצלמון, אשר פגש בו קיידאנסקי, עת קרב למעונו, בשער החצר, אשר באחד מבתיו גר גם הוא. האיש הזה קרא ושנה בנערותו והיה מוקיר „משכילים" בכל לבו. הוא חי חיים שאין בהם צער ודאגה, יגיע כפיו אכל מבלי הותיר, ויהי שמח בחלקו וטוב לב, גם אשה יפה נתנה לו ושני בנים נחמדים אשר הרנינו את רוחו.

— מדוע אחרו כה פעמיך? — שאל הציר את קיידאנסקי — ואני מחכה לך בכליון עינים, כי השעה עתה פנויה אצלי וחפץ אני להאבק עמך מעט. עוד לא שכחתי את המכה שהכיתי מידך במוצאי השבת ועתה נקם אשאף... עלי לנקום דם מלכי... בזכרי מפלתו, אש תקדח באפי... עתה שנותי ברק חרבי ונקם אשיב לצריו — נלך נא לחדרך ונערֹך המלחמה. הנך רואה, כי בידי גם כלי הנשק וזה כשתי שעות אני מחכה לקראתך... אבל מדוע פניך זועפים, בחור נחמד? אולי היתה לך פגישת ליל בלתי נעימה? אולי נסית הצלחתך באיזה מקום ותבוסתך היתה שלמה?... הוא אשר דברתי: „הבדידות תביאך לידי שעמום". קשה ערף אתה ואינך שומע לי; לו לעצתי שמעת, כי עתת ראית חיים בעולמך וגם פניך נהרו וצהלו, כלה ונחרצה! מהיום והלאה אשים עיני עליך ובחזקת היד אאכוף עליך כי תמלא את חפצי.

— הבה נלך ונראה אמץ גבורתך! — ענה קיידאנסקי במשכו את רעו לצד מעונו. הוא שמח במקרה, אשר בידו לפזר את ענן הרוגה אשר רבץ על לבו. כבר קרה לא אחת, כי האיש הזה פעם במהתלותיו ובלצון שחמד לו, פעם בדברים נכונים היוצאים מן הלב ופעם רק במראה פניו אשר הפיקו מנוחה שאננה ובטחון לב, גלל מעל לבו אבן מעמסה, נטל חול שהרביצו עליו תלאות החיים, ומה גם בעת השחוק! אז מצא לו תמיד איזה ענין לענות בו, אם מהליכות עולם ואם ממעללי איש ואיש, קיידאנסקי שמח לקראת המקרה אשר יתנהו רגע להתמכר אל השכחה...

הם באו אל החדר, האירו נר במנורה הקטנה שעל השלחן ויסדרו סדר המערכה. השחוק החל ועמו, כנהוג, גם שיחת רעים.

VI

— מדוע שרוי אני בלא אשה? — תשאלני, יקירי... מדוע — תשאלני — אני שרוי בלא אשה?... בלא אשה?... בלא אשה — תשאלני — מדוע אני שרוי?... כן הדבר... כן, כן... שאלתך היא, ידידי... שאלתך אשר שאלתני... כן הדבר... אם כזאת אעשה יכול אוכל... רק אנופף ידי והוא יפול ולא יוסיף קום... ואתה, ידידי, שאל תשאלני, מדוע בלא אשה אני שרוי?... נחרץ הדבר! סך נא לראש מלכך, כי עוד מעט ותוסר מעל ראשו עטרת תפארתו: סוסי האחד יראה את הנפלאות האלה, ובמה תאמר לקדם את פני הרעה?

שמעון ברובֿאָווסקי לא השתומם לשמע את רעו הופך בשאלתו ומסרס אותה כמו שיעשו עם הפסוק: „מכשפה לא תחיה" ב„שירי המעלות" המדבקים בחדר היולדת על הפתח ועל החלונות ועל מפתח ארובת העשן. הדבר לא נפלא בעיניו, כי ידע את איש בריתו זה מכבר לאחד מן האנשים הנקראים בצדק: „בעלי מחשבה", „פלוסופים" וכבר הסכין כל דרכיו. הוא ידע, כי אף שהיה רעו זה איש בעל כשרונות נעלים ובינה רחבה; אבל אהב לעתים להשתקע בהזיות ובחלומות בהקיץ ולהגיה עוף על כנפי הדמיון ברום עולמות זרים, עד כי התפשט כליל מחמרו וישכח תבל ומלואה וכל החיים בארץ השפלה. גם זאת ידע כי מטבע מוחו לקלוט רק רעיון אחד או מחשבה אחת, ובהעמיקו חקר בדבר מדע או חשבון, הוא חוקר לכל תכלית, והדבר ההוא ימלא אז כל חדרי נפשו ויחדור אל כל מסתרי מוחו, והאיש אשר ידבר אליו בעת ההיא את דבריו או ישאלהו דבר מה, יהיה כמדבר אל העץ; כי בבוא דברי המדבר באזניו יגעו רק בקרום מוחו מקצה מזה ויחלקו על פניו ממעל בטיסה קלה, כמו יתכו עד הגיע תורם לבוא לתוך המוח פנימה; אולם הגירוי הזה, אשר הסבה השאלה החדשה לקרום מוחו, יעצור בעד החושב ממלט כליל משא השאלה החדשה, ובהמנע ממנו לתת עליה תשובה נכונה טרם ישיג את תכנה, יביע רק בשפתיו את דברי השואל ויהפך בהם ויסלסלם ולבו בל עמו; ויש אשר יוסיף עוד עליהם משלו מלים אחדות שאין להן שחר. כן יארך הדבר, עד אשר תשלם מלאכת המחשבה, אשר הוא מתבונן בה, והרעיון אשר חקר בו יהיה למשפט נחרץ וערוך בכל, אז אז יעזוב הרעיון הזה את מקומו במוח החושב ועמדתו יקח

הדבר אשר הוגד לו או השאלה אשר הוצעה לפניו לפני רגעים; השאלה הזאת תבוא אז מבלי משים לתוך המוח פנימה ושמה תתברר, תתלבן וחיש מהר ישיב הנשאל לשואלו דברים נבוחים מבלי חכות עד השנות השאלה ולפעמים גם אחרי אשר שכח השואל את שאלתו. כן היה דרכו של רעו בחקרו בדברי מדע — ומה גם בעמדם שניהם על שדה קרב וכל אחד חפץ בכל נפשו להגן על ראש מלכו השך ובכל מאמצי בינתו חשב את דרכיו... לבו היה סמוך בטוח, כי כעבור רעש המלחמה והסערה תקום לדממה, אז תרגע נפש רעו ונפקדה לפניו שאלתו. ואם רק ימצא לנכון, ישיב עליה כהלכה, אשר על כן הוא את שאלתו לא שנה, ויען רק על דבריו האחרונים:

— אל יתהלל חוגר כמפתח! לפי אשר אחוה לי אני, אין כל רעה נגד פני. אימתך, ידידי, לא תבעתני והתת סוסך לא נפלה עלי. מרום מלכי מנגדך ומצבו איתן וסוסך לא יגע בו לרעה, כי אחד מחלוצי צבאי הקטנים יעמוד פה הכן וכנחש ישוך עקבי סוסך ונפל אחור.

— הוי, אדם קצר עינים! — קרא קיידאנסקי — עתה ידעתי, כי ידיך אינן מלמדות לקרב, האם לא תראה, כי שמתי אורב לך את שר גדודי? ומה תעשה בהגיחו מן המארב ויתנפל על מלכך מעבר מזה?

— הלא אז חומה לו מימינו ותהי עליו סתרה —

— אמנם כן, יקירי, לא למרחוק עיניך תבטנה, הן סוסי השני ינפץ אז את חומתך בפרסותיו —

— וגם אז לא אפסה עוד כל תקוה, כי אוכל להצעיד את מלכי צעד לפנים —

— ובזה תצעידהו למדחפות, כי אז תצא גברתי לקראתו ותחבקהו כחבק הקוף את בנו ומלכך יכרע, יפל לרגליה —

דברי רעיו האחרונים פקחו את עיני ברוכאָווסקי וירא, כי ירט הדרך לנגדו ויבוא בין המצרים ואין מקום לו לנטות ימין או שמאל. רע עליו מאד המעשה שנעשה לו, חסה עינו על מלכו והיטב חרה לו על אשר עוד מעט ויוליכהו שבי לפני צר, אשר על כן עמל עוד רגעים אחדים, יגע לבקש מפלט לו; אך בראותו, כי כלתה אליו הרעה וכי אבד מנוס ממנו פרש כפיו לאות, כי יאמר נואש לתקותו וכי יכנע מפני אויבו.

— ובכן נצחתיך, אהובי, נצחתיך! ואתה אמרת, כי עשוי אתה לבלי חת — קרא קיידאנסקי ועיניו הפיקו ענג ושמחה על נצחונו.

VII

אולם אך עברו רגעים אחדים והוא זכר את שאלת רעו בראשית השחוק ויאמר:

— הן עוד לא עניתי דבר על שאלתך: „מדוע בודד אני במועדי ולא אקח רעיה להתרועע עמה כל ימי חיי?" וכאשר אחזה לי, גמרת היום בלבך לבלי שקוט, עד אשר עניתי לך דבר ברור.

— סלח נא לי, ידידי, אם שאלתי הביאתך במבוכה. בידך לענות או לחדול, אם אמנם נפשי משתוקקת לדעת שרש דבר נמצא באהבתך את הבדידות. הלא ידעת מה...

— מה הכתוב אומר: — מלא קיידאנסקי אחרי דבריו — „לא טוב היות האדם לבדו?" והמלך החכם מכל אדם גם בהתיאשו מכל חפצי החיים ותענוגיהם, חרץ משפטו, כי „טובים השנים מן האחד, כי בישנם... ואם ישן האחד איך יחם לו?" ואביו המלך המשורר מתאר לפנינו תמונת-חיי-משפחה מרהבת עין באמרו: „אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך ובניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך" ואחריהם מלאו פילוסופי התלמוד ויחליטו, כי „השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה" „אשה נאה מרחבת דעתו של אדם" ועמודי כל משפטיהם אלה הטבעו על אדני החק היסודי: „לא להחו בראה וכו'"... האף אין זאת, ידידי? אלה הם כלי המלחמה ששמת עליך בצאתך להוכיחני על משובתי? אלה הם הקרנים שדמית לנגחני בהן? אבל צר לי מאד, יקירי, כי אחרת המועד אמנם היו ימים — והימים ההם אולי היו טובים מאלה — אשר די כח היה במלים מתות כאלה להכריחני לעשות דבר מה נגד רצוני ונגד שכלי; אבל הימים הטובים ההם צללו בתהום העבר מבלי שוב עוד. עתה, ידידי, בדברים לא אוסר וכל לשון תקום עלי למשפט לא תצלח. אני עתה אחד מאלה האובדים, אשר מחוקקם האחד הוא שכלם ובכל מעשיהם רצונם להם לקו ואהבתם לעצמם למשקלת.

אחד מאלה האובדים... אבל האם כל האובדים האלה עירירים ילכו וכל ימיהם ישבו גלמוד? ואני יודע אובדים כאלה לעשרות, אשר יתעלסו באהבים את נשות חיקם ובילדיהם ישפיקו. אין זאת כי דבר סתר אתך ותעלומה אשר לא תחפוץ הוציאה אור. אכן לך הצדקה והמשפט להסתיר מצפונותיך.

— האח! — קרא קיידאנסקי בשחוק — דמיונך עושה נפלאות. עתה אראה, כי קראת ספורי אהבים די שבעך ותמלא נפשך פרי עט הסופרים הצרפתים הקדמונים — ואני מצייר עתה בדמיונך הנלהב בתאר אחד הגבורים של סי או דיומא, אשר כל מקרי חייהם הם סודות נוראים ומסתרים נפלאים וההפרתקאות דעדו על ראשם מכסות במשאון ותעלומות מבהילות... האף אין זאת, יקירי? אם כן הוא הדבר, אמר לך אני, כי שגית במשפטך. אם גם היו קורות שונות בחיי וצרות ותלאות לא פסחו על ראשי, כמכות על בתי בני ישראל במצרים; אבל בכל זאת לא גבור ספורי אני ולא אחד מעריצי ימי הבינים, כי אם אחד מן האנשים הפשוטים, אשר תפגשם ברחוב, בכל רגע.

— אבל כל האנשים האלה לקחו להם נשים מכל אשר בחרו ויולידו בנים ובנות ורואים עולמם בחייהם, רק אתה דרך אחרת בחרת, אשר על כן חשבתי למשפט, כי מסתתר אתה וסוד כמוס צפון בלבך. — אך אשנה, כי לך הצדקה לבלי גלות סודך.

— אין פה לא סוד ולא תעלומה — ענה קיידאנסקי הפעם בכבד ראש — על העת הזאת אין לך, לפי דעתי, גם להתפלא. עתה כבר העברתי את המועד הנכון... להחל את החיים מעתה, לפי דעתי, לא יתכן. הטבע עזב רק לעצמו את היתרון לסדר חליפות אחרית וראשית. רק בטבע אחרי חשכת הלילה יאיר אור הבקר, ואחרי קור הסתו יופיעו ימי האביב הנחמדים; אבל בחיי האדם — לפי משל האשכנזים — יש רק אביב אחד. בחיי האדם — מה שעבר אין ורק כסיל ובער ישלה את נפשו בשקר לאמר: „למעני ישנה הטבע תפקידו". אני מביט ישר בפני הדברים ויודע אני את פידי, אביב חיי עבר מבלי שוב עוד. ומדוע אֶתעה ואתעה אחרים?

— אבל האם רק בימי העלומים יחיו יחדו האיש עם חברתו אשת בריתו? האם איננו רואים, כי גם בימי זקנה ושיבה רואה האיש חיים בחברת רעיתו?... הנך דוחה אותי בקש, יקירי. העיני איש כמוני תנקר? לא אאמין. אני אחזיק בדעתי, כי עוין אתה את כל המין היפה, אשר אחת מבנותיו אולי הביאה בכליותיך בני אשפתה ותרוך לענה.

— אהה, ידידי! מה אעשה לך ועליך נגזר במרומים לשגות היום ולהוציא משפטים נפתלים וכוזבים. גם במשפטך האחרון התרחקת מן האמת מן הקצה אל הקצה. לפי דעתך מיזוגינוס נורא אני ומוצא אני

את האשה למקור כל רע ומעין כל פגעי התבל ונגעי בני האדם — ואני אמר לך, כי אם גם אכבד מאד בלבבי את משוררנו הספרדי ר"י שונא הנשים וגם התענגתי פעם על מליצותיו הנחמדות; אבל בדרכיו מעודי לא הלכתי, ונהפוך הדבר, בנעורי הייתי מטבעי מתאהב בנקל ודי כח היה במבט אחד של יפה-פיה, אשר שמה עלי באהבה וחן, אם גם מבלי משים, להצית בלבי אש יוקדת ולהבת לא תכבה; אכן על המבעירה את הבערה היה — להיות יפה פיה במלא מובן המלה, בלי דפי ובלי מגרעת, כי חנני ה', כאשר גם לא נעלם ממך, ידידי, בטעם טוב ורגש היפי ובכל דבר מבקש אני את הרם והנשגב, היפה והמהדר, ומהיופי תשאל עיני חותם תבניתו; חכי דורש מעדנים וחמודות ומאכל גם תזהם נפשי... אם כה תציק לי בדבריך, אודה לך, כי גם עתה נעים חלומותי הוא חלום חיי משפחה. אבל איך תצטיר במחשבתי חברתי ואשת בריתי? אשה פשוטה, כרוב נשי המורים העניים כמוני, המנהלים במסכנות ביתם, בלחם צר ובמים לחץ; אשה מבשלת, בבגדים בלויים ונאלחים; אשה „עזר כנגד" בעלה, אשה תנונית, בפנים שזופים מקר וחם; אשה תופרת, בגו שחות כל היום ופנים חורים מרב עמל ויגיעה — אשה כזאת לא תעיז גם להתיצב לנגדי, עת אחלום חלום האהבה, חיי העדן... אשתי — רעיתי — חברתי — עליה להיות רק אוהבת ואהובה, רכה וענוגה, אמונה עלי תולע, לבושה משי ורקמה, יפה ונחמדה, שמחה ועליזה; עליה להאיר ביפעתה את הבית, כל אשר סביבותיה... מי אשם בדבר? מי נטע בתוכי מאויים כאלה? לא אדע, אולי הקריאה בספרי האהבה בנערותי אשמה בדבר: זכר „הגבורות" לא נמחק עוד מלבי; אבל כן המה המעשים ולא אוכל להלוך נגדם... אבל עוד יותר לא אוכל להלוך נגד המעשים מעולם האמת. היש בכחי עתה לכלכל אשתי באחת השרות והגבירות? ואיפה אמצא לי גבירה כזאת? בנפש מי תאמר לקשור את נפשי? בנפש אשה באה בימים כמוני, אלמנה או גרושה מבעלה, אם גם עשירה ובעלת הון? אשה כזאת תועבה היא לי ופגול לנפשי, כי מחמדיה מימי קדם כבר אבדו ואינם, יפעתה חללה בידי זר וחם רגשותיה הקדושים והטהורים הצטנן, ומה נותר לה עתה? רק ה„נטיות הטבעיות" המסגלות לכל בעלי חי... הלה נעגנתי? — ולאגור את עלה חיי הנובל עם ציץ פורח של חיי עלומים — פשע הוא והפשע הוא נבלה והנבלה מבוערת, פחותה ושפלה ורחוקה מנפשי..

כמו מעמק כליותי אשמע קול קורא: „גש נא! אל תגע בה! אחרת המועד! אבדת משפט האיש".

— הזיות! הזיות! משאות שוא ומדוחים! — קרא ברוכאָווסקי.

— לא מדוחים, אבל דברי צדק ומישרים. פרח שושן כי יחבר לחבצלת השרון, אגדתם תרהיב עין כל רואה; כן עלומים את נעורים כי ישקו — אבל עלומים וזקנה עון גדול הוא מנשא. מה אני עתה אם לא עלה נובל? אביב חיי חלף ועבר; ועתה עגלת חיי, לפי דברת פושקין, תרד במורד ההר, הרכב נוהג לאט ואני אינני צועק עליו: „מה אתה נרדם, נבל? דפוק סוסיך בחזקה וישאוני כעל כנפי נשרים!"... ולהפך: נעמה לי המנוחה ואת הרעם והסערה לא אוכל כלכל — ועתה האם אוכל להושיב בעגלתי על ימיני איש מלא כח עלומים, אשר חפצו הוא שדרכו תהיה בסופה ובסערה? מה יהיה גורלי אז? הסוסים ידפקו בכח ויגמאו ארץ — ועצמותי תפזרנה לפי שאול. לא כן, אחי, לא אוכל לאמר לדבק כזה טוב: בלבה אש יוקדת — ובלבי הקרח הנורא; רוחה סוער בקרבה והיא תבקש כל היום תנועה, חיים וסערה — ואני כל עצמותי תאמרנה: „תנו לנו שלות השקט, תנו לנו מנוחה"... כאבר מדולדל, כגלגל נשבר אהיה במכונת חיתה. והאם לא חטא אחטא לה חטא לא אוכל כפרו? כן יקום, ידידי, אני אומר לה עם פושקין הזה:

— חיי בטוב, יפתי! לך באה העת לפרח ולי לנבל...

— לא אכחד ממך — ענה הציר ברגש — כי כאיש צדיק וישר וכאיש מתון בדרכיו תחשב את מעשיך עתה; אבל מה היה בימי עלומיך? איככה יכולת וראית באבדן הימים הטובים ההם? ומאז הכרתיך לא ספרת באזני אף דבר מקורות ימי נעוריך, וזה הוא אשר העירני לשאול הפעם את שאלתי, אך — אשלש — אולי אין לי הצדק?...

— הקץ לדברי רוח? „צדק, צדק"! — קרא קיידאַנסקי ברגז מהול בשחוק — אין זאת כי אם שגעון לדבר אחד יש בך והוא הצדק, אשר כמסמר נטוע ישב בראשך. — הן לא תמול אתה עמדי, כבר בחנתי דרכיך ואדעך, ולו גם היו בלבי סודות וצפונות, גם אז לא מנעתי מגלותם לך; ואם חדלתי עד היום מבאר לך את דרכי בחיים, הוא לא מפני שלא האמנתי בך ובאמון רוחך, כי אם מפני שבחלה נפשי לדבר באזני איש זר על אדות המעשים והמקרים מעולמי הקטן, ולפי דעתי נוכל למצא בכל עת חמר טוב ויפה מזה לשיחותינו. אולי ינעם לשמע תולדות חיי

איש, אשר הטבע הרימהו אֶל על מכל אחיו, בהעניקו לו ממגד טובו, בחננו אותו דעה, בינה והשכל שכם אחד על כל יתר האנשים, בברכו אותו בכשרונות נעלים וברוח כביר, בו עשה גדולות וברא נצורות; אבל לספר קורות חיי איש אחד מההמון, ומה גם אם האיש הזה בעצמו הוא המספר, לא נאה מאד לפי דעתי, וספוריו יעוררו אך גועל וזועה בנפש השומע. למצער אין דבר בתבל, אשר יהי שנוא בעיני כספורים כאלה, ועל כן חדלתי גם אני מעשות כזאת; אבל עתה אחרי אשר תאיץ בי ותבטיחני, כי דברי לא יהיו עליך למעמסה, הבה ואספר באזניך בדברים מעטים הליכות חיי מנעורי ומעט מקורותיהם ותראה ותוכח, כי לא שנאתי להמין היפה — כמו שדמית אתה — היתה בעוכרי ותחסר לנצח נפשי מענג חיי משְפחה, כי אם חבתי היתרה לבנות המין הזה... התרחקתי מהן לא מאשר מאסתי בהן, כי אם מאשר רדפתי אחריהן בכל עז... וכבר אמרתי לך, כי גם כעת יש שתפעם רוחי בקרבי ולבי יהמה מחלומות נעימים ומחזות נהדרים ומרהיבי עין... אולם יודע אני את הותי, יודע אני את הַדבר הדרוש להעמד חזון — ומה רחוק אני מהדבר הזה... אמנם כן, גם אותו הדבר הדרוש אשורנו מרחוק — אבל... אבל מה בצע בחלומות? הבה אספר לך מעשים שהיו.

VIII

הנה ידעת, כי זה שבתי בעיר הזאת אך מעט. מאין באתי? איזו עיר מכורתי? על השאלות האלה לא אדע גם אני מה לענות. השתקעתי בערים שונות, בכל אחת מהן התודעתי לאנשים רבים, בכל אחת הרביתי לי רעים, אוהבים ומכירים, בכל אחת נקשרה נפשי בעבותות חבה והרגל למנהגי המקום, למראה הבתים, למשטר הרחובות. בקצרה, כל עיר ועיר שבה התגוררתי היתה נעשית חביבה עלי כעיר מולדתי הראשונה ומכל אחת מהן יצאתי בלב נשבר ואפרד מאת אוהבי ואנשי בריתי בכאב נעכר. כמעט משחר טל ילדותי מורה הייתי לילדי ישראל. טרם שהספיקה בידי ללמוד, הייתי נאלץ ללמד. גם בטרם אהיה ל„בר מצוה", בעודני לומד בחדרים והישיבה שבעיר מולדתי — בהיותי אחד מה„נערים הטובים" בעלי ה„מוחות החריפים" — שכר שכרוני בכל „זמן" בני העשירים, אשר

טפש מחלב לכם להיות להם ל„חבר“, להבינם בינה במקרא ובתלמוד. אגורות נחשת ומלא חפנים פול מבשל היו אז שכר למודי. אולם בעת ההיא היתה לי נעימה המלמדות, כי דעת יתרוני על בני גילי הרותני ענג. אחרי כן החלה תקופת ההשכלה. אחד מרעי הושיט לי בקצה מטהו מעט מדבשה ותארנה עיני. בתשוקה עזה קפצתי על פרי „ההשכלה“ מבלי בחון בין בסר לבכירה, ובמשך שנתים ימים בלעתי לא אך את כל מעשי ידי הסופרים העברים החדשים עם הספרים העתים — הנמצאים בעירי — כי גם עברתי בדרך אגב על ה„מורה שפת רוססיא“ והיכף התילותי לקרא במ״ע רוסים וארגיש בעצמי כי מבין אני בשפת המדינה ודרכיה הסכנתי. על ידי התרגום האשכנזי של בעל הבאור התפרצתי גם אל הארמון הנהדר והנשגב, אל ארמון הקסם של שפת גאֶטהע ושיללער, וכאשר בא לידי במקרה ספר „מאלף שפת צרפת“ לאָללענדאָרף לא יכלתי עצר ברוחי לבלי למוד גם בו ולבלי נסות כחי אחרי כן בקבץ-מקראות אחד, כמובן, בעזר ספר-מלים ואתגאה מאד בלבי לדעת, כי נגלו לי תעלומות שפת האצילים והשרים.

— ומה אמרו הוריך וחסידי עירך, בראותם ספרי מינים נושרים מחיקך? — שאל ברוכאָווסקי — המדעתם ומרצונם עשית כל זאת?

הס מלהזכיר! מלחמה כבדה היתה לי עמהם כל הימים. התחבאתי עם ספרי בחורין ובסדקין, במרתפים ובעליות גג; אך למה לי להלאותך בספורי דבר מלחמותי? הלא הם כתובים על ספר מלחמות בני הנעורים בעד ההשכלה בדור העבר. חפצי היה רק להראותך באיזו דרך רכשתי לי רבי תורותי. כשאני לעצמי הבטתי אלי כאל איש היודע ארבע שפות „ויתר הידיעות הנחוצות“ וכן הודעתי גלוי גם לאבות הנערים בעיר קטנה אחת הסמוכה לעירי, אשר באתי אליה על פי עצת אחד מגרי העיר ההיא להיות בה למורה. בעירי לא יכולתי השאר, כי אבי מת עלי ויד אמי קצרה מכלכלני ואאָלץ ללכת לבקש לחמי באשר אמצא... כן הוא, לאבות הנערים בהערים הקטנות דברתי באמץ לב, כי לא יהינו לחשבני לאחד מהמורים הפשוטים, כי „איש אני, תהלה לאל, היודע“... אבל רוח אחרת היתה עמדי, בהעריכי עצמי לעמת בני הערים הגדולות, המשכילים בני „החברה הגבהה“. עמוק בקרבי הסתתר תמיד איזה רגש של פחד ויראה מפניהם. פעמים אחדות פגשתי במקרה בגימנזיסטים וסטודענטים, ובכל פעם באתי במבוכה בשמעי אותם מדברים צחות בשפת המדינה בלשון

מלטשה כחרב חדה ובמרוצה נפלאה כמרוצת הרכב בבית הטחנה. גם אני ידעתי חקי הלשון וגם אני דברתי בלי שגיאות; אבל אתם לא יכלתי תתחרות, כי עלי היה לערוך במחשבתי תחלה כל בטוי וכל הגה היוצא מפי, ואחרי כל עמלי היה עלי לשמוע אותם הבטויים בעצמם יוצאים משפתי הגימנזיסט באופן משונה מן הקצה אל הקצה. אם אני הצגתי הנגינת על ההברה הראשונה, הציגה הוא על ההברה השלישית, לבשתי ולחרפתי ולמכאוב לבי. חברתם קשתה עלי מאד; יש שאחרי איזו יגיעה הוצאתי מפי שיחה קלה בשפה ברורה וצחה, לפי דעתי; אבל בעל דברי פנה אלי ויאמר:

— סלח נא לי, אדוני! לא הבינותי לשכל מליך, אולי תואיל לשנות דבריך —

בפנים מאדמים מעט שניתי את דברי ואשים רוח בין המלים ושפתי ברור מללו, אך עדין לא נח רוחו, הוא עוה את פניו ויקרא:

— איך, איך תאמר, אדוני?

עלי היה לשלש את דברי ורק אז האיר אלי פנים ברחמים גדולים ויאמר:

— הנה כי כן חפצת, אדוני, להגיד, כי...

ויבטא בפיו אותן המלים בעצמן שבטאתי גם אני, אך בטעמים אחרים ובשריקת שפתים, עד שנראו כמלים חדשות, וכדי בזיון וקצף. לעתים עלה על מחשבתי, כי רק למען הרעימני הוא מסרס המליס באופן מוזר.

— אכן זה הוא גורל כל האנשים שלמדו מעצמם „ובביתם" — קרא ברוכאָווסקי — מי מאתנו לא בא במבוכות כאלה? מי לא הרגיש בחיי הכלו את המכאובים האלה, את הדקירות ואת העקיצות של בעלי הכפתורים הנוצצים?

ולמען הנצל מהמכאובים האלה התרחקתי מהגאיונים האלה ואבקש מפלט לי בהערים הקטנות. שמה, ב„מאורות ידיבים", יכלתי לעשות גדולות ונצורות; שם לא נבצר ממני להטיל אימה על אחרים ולהראות באיש, אשר אין קצה לחכמתו. אבל בפנות השוממות האלה גם שכר המורים דל מאד ובמשך חדשי החגים יפסק כליל, וגם בהיות המורה פנוי מאשה ויש לו לדאוג רק לנפשו, לחם במסכנות יביא בעמלו — ומורה בעל אשה ובנים אמלל הוא בתבל! חסר וכפן, בעס ומכאובים — מנת חלקו כל הימים. אני ידעתי כל זאת ואמאן להעלות גם על מחשבתי

„לעשות לי בית" במצב כזה... אולם מי יודע מה היתה צורת חיי עתה, לו השתקעתי בעיר הראשונה ואתקרב אל אנשיה ואחזק מעמד בקרבה? אבל אנכי לא הייתי שבע רצון בכל מצב ומצב לארך ימים, ובמרוצת זמן קצר כחלה נפשה באופן חיי ואשאף לחליפה ותמורה, לשנות את מקומי ולבקש לי אשרי במקום אחר; וכיהודי הנצחי נודד הייתי כל ימי — ואת היתה תוצאת העדר החנוך ומקרי חיי בימי ילדותי — והנדודים והטלטולים הם הם היו ראשי המניעים בהליכות ימי חיי והם נתנו להם את הצורה הנוכחית.

IX

והנה לא עתה היא העת לספר לך את כל הקורות וכל התלאות שעברו עלי מהחל ועד כלה — כי כבר אחרנו שבת הפעם ואני עיף ויגע, כי נעניתי ונדכיתי ביום הזה ובלעתי מרורים כפלים מביתר הימים. אך בכלל אמר לך, כי כל ימי שבעתי נדודים ורק לעתים רחוקות גרתי בעיר אחת שנה או שנתים, וביתר הערים ישבתי רק זמן מצער כאיש עובר ארח וכגר נטה ללון, אם כי מגמת פני היתה, בבואי אל איזו עיר, להשתקע בה; וגם האהבה היתה תמיד בעוכרי ותטלטלני טלטלה גבר... באתי לעיר וחפצתי לשבת בה בשלוה וקפץ עלי רגזה של האהבה אשר נכזבה בכל פעם. חציה הדביקוני גם בערי השדה ובכפרים. — פעם התישבתי בעיר קטנה אחת במדינת זמוד ותקוה טובה נשקפה שם לאחריתי; אך לא ארכו הימים ואלכד ברשת אהבה חדשה, אשר השקתני כוס שכרון ותשביעני בתחלה ענג ונעם ואחרי כן נכזבה ותרוני לענה... והעיר ההיא אשר היתה לי בראשית באי אליה כמקור ישע, היתה בעיני כעיר בלהות אחרי אשר המקרה נערני ממנה ואעזב אותה בנפש נבהלה ובמרך לב, כפושע הנס מנוסת חרב. עם היתום התועה של סמאָלענסקין אוכל לאמר, כי רגעי השמחה, אשר ראיתי בה, צללו בגלי מי העברה, כנטף טל טהור במצולות מים זדונים... עזבתי את העיר, למען בקש מפלט לי במרחקים. שמע שמעתי, כי אנשים כמוני מצליחים בנגב ארצנו; אך אני לא הרהבתי עז בנפשי לשום פני ישר לאחת מהערים הגדולות, אשר לחוף ים השחור תשכנה, ובהדרימי נסיתי הצלחתי בערים שונות; אבל בכל מקום בואי

הנה רק תוגיון לב ומפח נפש היו מנת כוסי. רבת שבעה לה נפשי תלאות ונדודים עד באי אל עיר כבודה-בת-מלך ובידי מכתב מגיד ישרי לאחר מעשירי העיר, אברהם שטאָרק, כתוב בידי אחיו, אשר התודעתי אליו באחת הערים אשר עברתי בהן על דרכי. ה' שטאָרק קבלני בסבר פנים יפות ויקחני למורה לבניו לחצי היום.

וביתר עתותי היום הטפתי לקחי עוד בשני ב"ת עשירים, אשר נמצאו לי אחרי השמע שמעי בסביבות שטאָרק. אבות הנערים היו שבעי רצון ממני וגם אני הייתי שמח בחלקי. שקט ומנוחה שרו בחיי, אשר הלכו להם כמי השלוח ההולכים לאט, עד שהתחולל סער מרחוק וישבר מטה לחמי ויסערני ממקומי. כשוד משדי בא עלי פתאום השבר — ומצפון נפתחה הרעה...

וזה הדבר: אחות היתה לה' שטאָרק בעיר קראסנאָיאַרסק, אשר נשלחה שם יחד עם בעלה בגלל פשע גדול, כאשר ספרו לי הולכי רכיל בעיר, או בגלל אשמה בדויה, אשר גללו על ראשם אנשים רעים וחטאים, כאשר בארו לי הדבר בני בית שטאָרק. אך אם כה וכה לא השיגו השופטים מאומה, כי בענשם אותם להשלח לארץ גזרה, חשבו עליהם השופטים לרעה וד' חשב עליהם לטובה ויועילו השופטים לא להותם כי אם לאשרם, כי ארץ הגזרה נהפכה להם לארץ מברכת: אחרי רצותם את עונם שלחו במסחר ידם ובידים חרוצות עשו עשר וילכו הלוך וגדול, עלה והצלח, עד שמקץ עשרים שנה היה להם כסף תועפות ויקנו להם אחוזה בסביבות נערצינסק: ככר ארץ רחב ידים, אשר עפרו זהב — ואין קצה לאוצרותיהם. ויהי בחדש השלישי לשבתי בעיר כבודה ויקבל ה' שטאָרק מכתב מאחותו ההיא לאמר: „אישי מת עלי פתאום ולמען התנחם מיגוני ולהפיג צערי גמרתי בלבי לנסע לעיר מולדתי ולראות את אחי ואחיותי. הנני יוצאת עתה לדרכי יחד עם בתי ובעוד חדש ימים אחדה בשמחה את פניכם". דעת לנבון נקל, כי רבתה המהומה בבית שטאָרק אחרי קראם את הספר, כי לא דבר ריק הוא להכין ביום מספר את כל הכבודה, לפאר ולהדר את הבית, ואחרי כן לקדם את פניה לפי כבודה ואחרי כן לעשות לה בכל יום מטעמים שונים, כאשר הסכינה... אשר על כן חדלתי מלכת אל בית שטאָרק, אשר רבתה בו התכונה, ובניו הנערים בקרו אותי בכל יום בביתי. — שלשים היום עברו למן עת בוא האגרת והאסירים מקראסנאָיארסק נשכחו כמת מלבי, כי מה לי ולהם? — ויהי

באשר אחרו יום אחד תלמידי בני שטאָרק לבא אלי חשבתי בלבי: אולי מחלה עברה על נפשם — ואלך לבקרם בביתם; אך בהקריבי אל הבית, ראיתי, כי המונים המונים ינהרו ויתקבצו אל הבית. התחקותי על שרשי הדבר ויאמרו לי, כי טלגרמה באה היום, כי בעוד שתי שעות תבאנה הנוסעות, זכרתי דבר הספר ואותר גם אני בבית לראות פני הגולות, והבית מלא מפה לפה אנשים ונשים וטף, כי ארבעה אחים היו לו לשטאָרק בעירו ושלש אחיות ולכל אחד מהם בנים ובנות, חתנים וכלות, בני שלשים ורבעים; ועצת אדוני ר' אברהם היתה, כי יתאספו יחד כל בני המשפחה לקדם את פני הבאה ולהכות באהבה עזה על מיתרי לבה למען תרבה להעניק להם מהונה העצום. דברי הטלגרמה צדקו ובעוד שתי שעות הופיעו האורחות הכבודות. — אחרי הסירן מעליהן את בגדי הדרך ואחרי רחצן והיטיבן את פניהן באחד מחדרי הבית, באו שתיהן אל האולם הרחב, אשר התאספו בו כל בני משפחתה וגם אני בתוכם. האם היתה אשה בריאה וטובת מראה, פניה היו רכים ומפנקים ורגליה הלכו בכבדות ובעצלתים — לא ידעתי אם מהתענג ומרך או מאשר כי עוד לא נרפאו הפצעים שמחצו בהן בכלי הברזל... אחריה באה הבת — אני שמתי עליה עיני ולבי הלך תמם בקרבי.. מעודי לא ראיתי אילת אהבים ויעלת חן כמוה. — ברגע אחד צדדה את נפשי ולבי הלך שבי אחריה... שכם אחד על כל יתר בנות החן בארץ חנן אותה הטבע יפי וקסם, קומתה דמתה לתמר, עיניה הגדולות והטהורות הפיקו גם אמץ לב, גם רוח נדיבה ואהבה לכל בני האדם! צמותיה השחורות כעורב ירדו במקלעות, מאחורי בדל אזניה, על רקתה הטהורה כעשת שן, שפתיה עטרו כשושנים על שני חרוזי פניני טהר. השקערוריות שנעשו בלחייה, עת הופיע שחוק קל בין פתחי פיה, עוד הוסיפו לפניה לוית חן. — גם לבבתני באחת מעיניה, אשר ידעה לעצם בדרך נפלאה. — אני עמדתי על מקומי כמסמר נטוע ומבטי עיני הישירו נגדה — ובין כה וכה נשמע באזני קול הנשיקות אשר מלא את הבית בקול משק גבים... כי כן היה דבר התכונה: אחד מהאחים נגש להאחות העדינה ויאמר:

— התכירי, אחותי, את שלמה, את ראובן, את צבי או את קלמן אחיך?

— האתה הוא שלמה או ראובן... אחי? מה שנו פניך! ותתפל

על צוארו ותחבקהו ותשקהו שתי נשיקות חטופות ואחת ארוכה וממשכת ואחרי כן שאלה:

— והבנים למי המה? —

— הבנים בני הם אשר חנני ה' —

— הודות לה' ראות פניך לא פללתי ועתה הראני ה' גם את בניך — ותפול גם על צואריהם ותחבקם ותשקם, כאשר עשתה לאביהם, אשר נשק בעת ההיא לבתה וכן הוסיפו לעשות: האם נשקה תחלה את כל הקרב אליה ואת כל הנשוק הנשוק הסגירה לזרועות בתה. — אני עמדתי ועיני כלו לראות את שפתי השושנים נושקות לכל הקרוב הבא.

— מי יתנך כאחות לי! רגש רוחי בקרבי בבוא התור לשכני הקרוב אלי, נכד האח השלישי — ובחבקו את צוארי העדינה, לא אדע מה היה לי, כי לא יכלתי עצור ברוחי ולהביא בחשבון את אשר אני עושה ומבלי משים פתחתי גם אני את זרעותי. האם חשבה, כי גם אני אחד מבני אחיה הנני — ותפול גם על צוארי ותחבקני ותשקני כסדרה: שתים קצרות ואחת ארוכה ותמסרני לבתה. — ויהי בהרגישי את ארבות ידי העלמה הרכות והענוגות על צוארי, כמעט יצאה נפשי, ותמסך רוח עועים בקרבי ובשפתים דולקות נשקתיה עשרות פעמים בשפתיה, בלחייה ועל מצחת, מבלי בחון..

ויהי בראות האם, כי אהבת המשפחה בוערת בקרבי כמדורה ועזה היא מאהבת כל יתר קרוביה, שאלתני בחן.

— ועתה הגידה נא לי: בן מי אתה העלם?

אני עוד טרם יצאתי ממבוכתי ואענה בשפת עלגים:

— אני... זה כשני ירחים... באתי מארע ליטא... ומורה אני לילדי ישראל בעיר הזאת...

* *

*

אור המנורה החל להדעך, כי תם השמן בקרבה.

— עלינו לקצר שיחתנו — קרא קייראנסקי — סוף הדבר תוכל לשער בעצמך. ממחרת היום גרשוני מהבית הזה, ועל פי בקשת שטארק גם מיתר הבתים, אשר היו לי מהלכים בהם ועלי היה לנוד לבקש לי אכל בעיר אחרת.

— אמנם כן, ידידי! — ענה הצייר באנחה חרישית — הרבה לא

היתה סוגה בשושנים, ויאסף אבני המסח, אשר שחקו בהן, ויצר אותן בחרט ויברך את קיידאנסקי בשנה ערבה ויצא.

X

קיידאנסקי נשאר בדד בחדרו, מבלי סגור הדלת אחרי היוצא. הוא נפל בלי כח על כר התבן שהיה רצוף על ערש הברזל, אשר עמדה בפנת החדר על יד הפתח, כי התלאות שעברו עליו היום, המית לבו וסערת רוחו החליאו את כל גוו, שללו שארית כחו וימוצו לשד חיתו. אולם שנתו לא ערבה לו כברכת רעו... כבול עץ שכב, סרוח על ערשו, מבלי הניע אבר. אך גם עפעפיו לא נסגרו ולא יכל לישון... כמעט נחבא קול שכנו הציר והוא נשאר בדד בחדרו, שבו רעיוני עצב ומחשבות תוגה להציק לנפשו. לאפו בא עתה ריח הלחות והרקבון אשר מלא את מעונו הצר והשמם. הדומיה והעלטה, אשר שררו מסביב, כמו הגדילו והעיכו עוד את השממון בחדר ואת השממון בלב השוכן בו. דמו קפא בעורקיו בהביטו מסביב ובראותו, כי בדד וגלמוד הוא בתבל, אין רע ואין אח ואין מנחם בצרה... וכמה אנשים בהגיעם לשנותיו, שנות הכח, ידוו ענג ונחת, בהתעלסם בחברת רעיותיהם ובניהם הקטנים, המשיבים את נפשם בדברי חכמתם, בתעלוליהם ובמהתלותיהם. אהבה טהורה מאגדת ומאחדת לבות כל בני החבורה הנחמדה... והוא? מה חלקו מכל עמלו? מה יש לו בתבל? בדד כערער בערבה.. רק חלומות והזיות... טוב חייו, מבחר ימיו הוא מקריב לחלומות. הוא זכר את השערוריה, אשר עשה היום בבית קראנץ — ויזדעזע... על לבו עלה רעיון נורא, כי רעה גדולה נגד פניו — כי שם בקדקדו... מצב הדברים איננו איתן... הזיות עמוקות כאלה, עד לשכח את כל היקום, מבשרות הקדרות הגדולה... נר ד' ידעך בו... בינתו תתבלע... הוא זכר גם את דבר ברוכאווסקי: „הבדידות תביאך לידי שעמום"... כן. כן... הבדידות, העני, חיי בוז וקלס...

— אלי! אלי! — התאנח בהתהפכו על משכבו — האמנם בחשך באתי ובחשך אלך? הלנצח תסתיר פניך ממני? הלנצח אשכן כה חשכים ואין נגה לי? היש לי עוד לקוות וליחל? אבל אני עיף ויגע, כבר הלאתני התקוה... זה ימים רבים תשעשעני תקוה אחת... גם מזמה

הבלתי ותחבולה מצאתי... אבל מי לידי יתקע, כי תצלח בידי התחבולת וכי לרגלה טמון אשרי?... התצלח? התצלח? מי יגלה את המסך מעל פני העתיד?... אמנם כן, אין גם איש, אשר יוכל לראות מראש, כי לא תצלח... הן אם כה וכה איש אחד יש בארץ, אשר עליו ינוח הגורל... ומי יוכיח לי, כי לא יתכן כי אני אהיה האיש ההוא?... הן מקרה הוא וכל אשר יעלה הגלגל הוא ילכד... אם כן אפוא דבר כזה איננו לפחות מן הנמנעים ויוכל היות איפוא...

XI

השעה השמינית בבקר. משה קיידאַנסקי נעור משנתו ויפתח מעט את אשמורות עיניו... המסך העשוי ממטוה בוץ בעלגיע היה עוד מורד על פני החלון, אשר על יד מטתו המוצעת בכרים רכים, ממלאים נוצות גבורי איסלאַנד, ועל כן עוד שררה בחדר עלטה כהה ובתוכה רק ההנוצצו אבני החן באצעדה, אשר הניחה בלילה דינה רעיתו, בפשטה את בגדיה לפני עלותה על מטתה בלילה, על ש'חן השיש, העומד למול הקיר אימינו. קיידאַנסקי השתרע רגעים אחדים תחת מכסה המשי למען חלץ עצמותיו ואחר משך בידו את מיתרי המסך וירם קצהו האחד למעלה. מבעד להחלל הצר, אשר בין החלון ודלתיו, התגנבו קוי שמש אחדים ויפיצו מעט אורה בחדר ויראו כל משכיות החמדה וצעצועי הפאר המפזרים והמפרדים על שלחן העדי, הנראה מהחדר השני, חדר תמרוקי דינה, מבעד יריעת צבע רקמתים, המבדלת בין חדר המטות וחדר התמרוקים.

על המטה השניה מנגדו ישנה דינה רעיתו, משאת נפשו. מחוץ להמכסה נראו: פניה, המפיקים נגה ותמת לב כפני הילד הישן, ואשר האור הכהה ששרר מסביב עוד הוסיף להם לוית חן, שערה הצהוב, אשר היה נפוץ על פני כל הכר וכפת ידה השמאלית שתחת לראשה. עיני קיידאַנסקי לא שבעו מראות ומהביט אל הדר פני תמתו וחין יפים ולא יכל עוד להתאפק ויקרא:

דינה יקירתי! יונתי הנחמדה! העודך ישנה?... כבר הגיעה האשמורה השלישית שבה האשה מספרת עם בעלה.

דינה הקיצה לקולו ותוצא מתחת להמכסה את ארכת ידה הזכה

מחלב ותעבר את אצבעותיה אשר היו כגבעולי שושנים על פניה ותפקחנה עיניה, אך בעוד רגע שבה ותסגרן ותקרא בקולה כקול עוגב:

— חמסי עליך, מחמדי, על אשר העירותני משנתי, אשר ערבה עלי, כי חלמתי לי חלום נעים מאד.

— הוי, יונתי הפתיה! הן החלומות שוא ידברון ואני יקר לי רגע אחד לראות בהקיץ את עיניך יונים מרבבות הזיונות מעולם הדמיוני... מה תכלה נפשי לראותך עתה מקרוב! רדי נא אלי ואשקך.

דינה שחקה מקרב לבה ותאמר:

— אם חפץ אתה לראותי, אישי, תוכל לגשת אלי, הדרך איננה רחוקה ושכר עמלך לא אקפח.

— הוי, אשה סוררת הממאנת לשמוע בקול בעלה! — קרא משה בעליצות נפש — הנני אליך ויסרתיך שבע על חטאותיך.

ובמעוף עין כבר חבק אותה בזרעותיו וכמעט לא אכלה בכל פה — וכאשר יעתיר עליה נשיקותיו, כן ירגיש, כי נפשו עודנה רעבה וריקה וכי מדורת אהבתו תלהטהו.

— אמור נא די הפעם, מחמדי! — התחננה דינה — כי עת לי לצאת לפעלי. האם לא תדע, יקירי, כי המלאכה מרובה אצלי בימים האלה? הן בעוד שבוע אחד נשים לדרך פעמינו. האח! מה יעלץ לבי בזכרי, כי בעוד ירח ימים אנחנו עוד הפעם בעיר התפארת פלאָרענץ! — אך שמע נא, אהובי; אני שבתי ונתתי אל לבי, כי טוב לנו לאחוז בשנה הזאת בדרך אחרת. בפעם הראשונה נסענו לפלאָרענץ דרך וויען, בערלין, האמבורג, בריססעל, פאריז, ציריך וטורין — ובכל הערים האלה ישבנו ונראה כל שכיות חמדותיהן; ועתה אם טובה אני בעיניך נבוא עתה אליה מעבר מזה — מעבר הים, התבין לרעי? דרך אדעססא נבוא לקונסטנטינופול ומשם נסור לאתונא וישבנו בה שבוע או עשור, כי העיר עתיקה היא וזכרונות קדומים מפזרים בה על כל מדרך כף רגל ומשם אשורנה ולא רחוקה: איטאליען הנחמדה... האח! — קראה דינה ותמחא כף — בראשונה נבוא נעאפולה, אחר לרומא רבתי — משם: פלארענץ, פלארענץ... שם נקנה לנו כברת ארץ מחוץ לעיר ונבנה לנו בית קיץ, בו נבלה כל ימינו עד בוא החרף ואז... ואז... התאות לי בזאת?

יונתי הפתיה! — קרא משה בחבקו את דינה — היש דבר, אשר

אוכל להאציל ממך ? ועוד יתרה אעשה לך : אחרי צאתנו מסטאַמבול נשים פנינו למזרח השמש והלכנו לשבת שבועים או ירח ימים בארץ אבותינו וסרנו לראות בעבודת אחינו בהמושבות, אשר נתיסדו שם בשנים האחרונות — ואם קצרה ידם מעשות חיל, הענק נעניק להם מהטוב אשר ברכנו ה׳. ואף גם זאת, עוד נקח עמנו את אמי הזקנה וקנינו בעדה בית קטן בירושלים עיר הקדש וישבה שם כל עת מסענו בערי הדרום, כי למותר לה לשמע שירי איטאַליען — ולקרוא מזמורי דוד בעיר ציון ינעם לה משמע אלפי אָפּעראַ.

לו יהי כאשר דברת, יקירי ! — ענתה דינה בנשקה גם היא לאישה — ועתה פתח נא חלונות החדר ויבוא רוח צח מהגן ותשמענה זמירות הצפרים מבין העפאים. משה הרים את ידו ויחפץ למשוך בחוקה את מיתרי המסך...

פתאום נשמע קול מוזר בחדר קיידאַנסקי בעלית הקיר. הוא הודעזע וכמו רעדה אחזתו.

— ר׳ משה! — קרא הקול — אתמול הגדת לי, כי נקרעו מכנסיך עוד הפעם מחוץ לתקנם, למען לא יקרעו כליל; ועתה באור הבקר יש לי שעה פנויה ממלאכתי בבית אדוני ר׳ חייקיל ואבוא הנה לקחתם אלי.

— חמסי עליך, ר׳ שבתי׳ל! — קרא קיידאַנסקי מנהמת לבו — הרסת ולא חמלת את עולמי הטוב ותורידני לעמק העכור הזה, לעולם שכלו רע...

— אני הרסתי ? חי נפשי ! לא בי העון. אני עשיתי אז באמו״ה, את הטלאים עשיתי ממטוה חדש, גם תפרתי בחוט כפול. אות הוא כי בטוח מכנסיך רפה הוא ובלה מזקן. — שאל נא את ר׳ ירחמיאל המתופף, הגר מתהלך בבית הזה. את מכנסיו תקנתי עוד בימי חנוכה ועד היום הטלאים קימים ובפגשו אותי ברחוב, בעת לכתו לגן העיר כמאסף אחרי להקת המנגנים ותפוז הגדול מאחוריו, יאמר לי תמיד : „אודך, ר׳ שבתי׳ל, על טלאיך ועל עבודתך הנאמנה״... התר נא את אזורך והרם את רגליך ופשטתי את מכנסיך.

משה קיידאַנסקי הרים את רגליו. —